Чернігівська обласна організація
Національної спілки краєзнавців України

Іван Кирієнко

Черниш

Книга перша

2018 рік

УДК 908(477.51-22) «1708/2018»
ISBN

Рецензенти:
Коваленко Олександр Борисович, кандидат історичних наук, професор, директор Навчально-наукового інституту історії, етнології та правознавства імені О.М. Лазаревського Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
Бутко Микола Петрович, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри менеджменту Чернігівського національного технологічного університету.

Кирієнко І. О. Черниш. – Київ:_____, 2018. – Кн.1. – ___с.

ISBN_____

У книзі представлені різножанрові краєзнавчо-публіцистичні матеріали, в центрі яких перебувають українське село та його мешканці. Висвітлюється їх побут, традиції, людські долі в контексті історичних подій, що відбувалися в Україні протягом кількох століть.
Присвячене 310-річчю першої письмової згадки про Черниш, видання адресоване краєзнавцям, науковцям, педагогам, усім, хто цікавиться історією рідного краю.

На першій сторінці обкладинки розміщено світлину Кирієнка І.О. Черниш зимовий (2018 р.), на останній –світлину Кирієнка І.О. Над Чернишем (2013 р.).

ISBN_____
© Кирієнко І.О., 2018
© _____, художнє оформлення, 2018

До читача

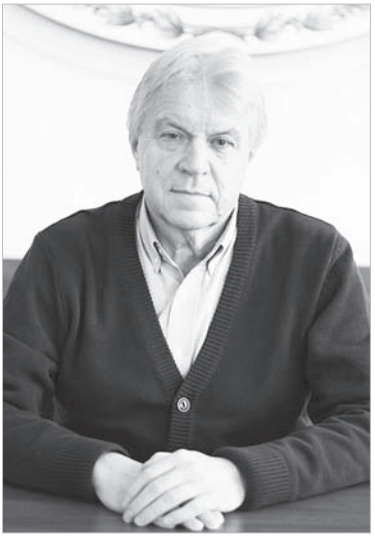

Прадавнє поліське село Черниш, що розляглося на полях і луках при дорозі з Чернігова до Седнева і далі до Городні, вочевидь завдячує своєю назвою відомій козацько-старшинській родині Чернишів (Чарнишів). Воно було засновано у місцині, заселеній ще в доісторичний період за доби бронзи й раннього залізного віку. Перші згадки про Черниш у писемних джерелах датовані початком XVIII ст., і відтоді й аж до сьогодні він повсякчас фігурує на сторінках історичних документів. Загалом, в історії Черниша, як у краплині води, знайшли відображення вікопомні події вітчизняної минувшини, сповненої перемог і поразок.

Чернишу поталанило – він знайшов свого літописця в особі автора і упорядника цієї книги І.О. Кирієнка, який доклав чимало зусиль для з'ясування історії своєї малої Батьківщини. Спираючись на архівні документи і матеріали місцевої періодики, він заповнив чимало «білих» і «темних» плям на історичній мапі Черниша. Важливе місце в актуалізованій джерельній базі належить спогадам односельців, які він ретельно записав і опрацював. Це дозволило відтворити деталі та колорит сільського повсякдення в різні історичні епохи. Слід віддати належне і помічникам автора – місцевим краєзнавцям, які активно долучилися до збирання відомостей з історії села і щедро поділилися з ним своїми знахідками.

Сторінки книги щільно «залюднені» – автор детально висвітлив життєвий шлях, трудові й творчі здобутки сотень своїх земляків, які залишили помітний слід в історії села, регіону й України. Текст доповнюють унікальні світлини, що збереглися в родинах мешканців та уродженців Черниша, які в сукупності складають своєрідний фотолітопис днів минулих.

Значну частину матеріалів, які увійшли до книги, І.О. Кирієнко впродовж кількох останніх років апробував у місцевій пресі й обговорив на зустрічах з односельцями, що дозволило уточнити деякі факти й окремі аспекти подій в історії Черниша.

Книга, безсумнівно, знайде свого читача не тільки в рідному селі, але й далеко поза його межами, адже подає правдиву і не упереджену картину історії та сьогодення мальовничого українського села, яке витримало усі випробування, що випали на його долю, і попри усі негаразди міцно тримається на рідній землі та вірить у своє майбутнє.

Голова Правління Чернігівської обласної організації
Національної спілки краєзнавців України, професор
О. Б. КОВАЛЕНКО

Шановне товариство

Широкому читацькому загалу в креативній формі, змістовно подано історичне минуле, еволюцію розвитку звичайного українського села.

Передусім мушу віддати належне ініціатору, організатору, майстерному виконавцю і укладачу цієї книги – Івану Олексійовичу Кирієнку. Це свідчення великої любові до України і своєї малої Батьківщини, кропітку, наполегливу, багаторічну і безкорисну титанічну працю в ім'я закарбування у славну історію українства життєвого укладу мешканців невеличкого села, які пройшли величезне випробування впродовж найближчих чотирьох - п'яти поколінь.

Переконаний, що якби аналогічні дослідження можна було б провести по всіх селах і містечках України ми б отримали синергетичний ефект утвердження нашої державності, оскільки незнання історії призводить до її викривлення, довільного тлумачення і збочення в усвідомленні того, хто ми такі, звідки ми прийшли і що реально створили працею наших пращурів і нині сущих українців.

Щодо структурного змісту цієї праці, то її автору удалося передати мальовничість, природну красу і багатство цього невеличкого клаптика української землі, яке у сиву давнину мало величезне геоекономічне значення.

Майстерно подано еволюцію життєвого укладу селян на долю яких випали неймовірно складні випробування трансформації людської свідомості від власника до найманого колгоспного працівника, від господаря своєї долі до заручника системи та її керманичів.

Без зайвого літературного макіяжу, правдиво висвітлені здобутки радянської доби, результати виробничої діяльності, розвиток гуманітарної сфери і одночасну руйнацію господарського комплексу не лише Черниша, а і навколишніх Клочкова, Седнєва інших поселень впродовж новітньої доби.

Хочу наголосити на виключній об'єктивності викладу матеріалів про ключові керівні постаті сільськогосподарських товариств та урядовців місцевого самоврядування, оскільки більшість із них я знав особисто, мав можливість спілкуватись з ними і підтверджую висновки укладача матеріалів.

Особливий інтерес викликає доповнення книги етнокультурними особливостями сільських жителів, неповторний діалект їх спілкування, звичаї га традиції. Це і сьогодні дає відповідь на запитання щодо витоків українських родин та еволюційні особливості їх розвитку.

З вдячністю і шаною сприймаю авторський виклад героїки Другої світової війни та опис їх громадянської звитяги.

Я знав особисто Героя Радянського Союзу А.С. Юрченка і повністю поділяю висвітлений його портрет. В реаліях це була скромна, чуйна і надзвичайно відповідальна людина.

Книга надзвичайно гарно ілюстрована, наповнена великою кількістю світлин і сформатованих автором оповідань, розповідей та спогадів численних співрозмовників.

Прочитав книгу із захопленням, радий що мав можливість першого дотику із авторським первістком, котрий займе чільне місце у краєзнавчій, історичній, світоглядній літературі Чернігівщини.

Це видання буде надійним конспектом для нащадків, всіх прийдешніх поколінь та дороговказом як треба любити свою рідну землю, - бути вдячним малій Батьківщині за науку, бути гідним сином своєї землі.

З повагою та шаною
Доктор економічних наук, професор М. П. БУТКО

Шановні читачі!

Рідне село – то велика родина, славні земляки: землероби, вчителі, лікарі, інженери, комбайнери, механізатори, які живуть з нами та в інших місцях, але тут минуло їхнє босоноге дитинство, незабутня юність. Бережімо і плекаймо славні традиції, звичаї та свята нашого села, примножуймо здобутки його на радість дітям та онукам, не цураймося свят та буднів рідного села. Село – це криниця нашого родоводу, частина нашого серця, наша сповідь і турбота. Рідне село – це ми з вами. Це наша Україна-мати.

Із покоління в покоління передавалася історія пращурів, шана до свого коріння. Села Черниш і Клочків красиві та квітучі. За роки їх існування відбулося чимало подій, були злети й падіння. Вони багато пережили за свою кількасотрічну історію, але вистояли за будь-яких режимів та влади.

Справжньою окрасою села є його люди. Ми бачимо їх щодня, вони скромні, працьовиті. їхня щоденна праця – то джерело людської мудрості й самовідданості.

Саме з такими думками працювали над книгою чернігівські краєзнавці на чолі з Іваном Олексійовичем Кирієнком.

Маю досвід написання книги з історії села Пакуля, тому пам'ятаю, що, коли просив підтримки на видання своєї книги, почув від одного поважного київського посадовця таке: «Ваше село нікому не потрібне, крім вас самих!»

На щастя, краєзнавцям Чернігівської громади судилося зробити неоціненну справу – цією книгою вони вшанували багато поколінь односельців, які ростили хліб і дітей, плекали сади, своєю долею захищали та звеличували рідний край.

Нехай продовжується людський родовід у селах Черниш та Клочків, а літопис сільської громади повниться славними подіями та іменами.

Андрій КУРДАНОВ,
голова Чернігівського районного осередку
Національної спілки краєзнавців України

Від ідеї до захоплення

Багато чого відбувається в нашому особистому житті нібито випадково. І тільки коли вже подія зафіксувалася у всіх її геометричних, фізіологічних чи архітектурних вимірах, приходимо до висновку, що ніяка це не випадковість і навіть не збіг обставин, а звичайна закономірність.

На початку січня 2013 року ми зустрілись із Іваном Васильовичем Садченком, уродженцем Черниша, зятем Федора Филимоновича Ячного – вчителя за професією, відомого в нашому селі фотографа та годинникових справ майстра. Ми говорили з Іваном Васильовичем багато про що, але спочатку я висловив йому співчуття у зв'язку із втратою близьких йому людей – дружини Ніни Іванівни та тестя. Я сказав Івану Васильовичу, що із Федором Филимоновичем відійшла у вічність і ціла епоха самодіяльних майстрів-ентузіастів, яким був той. Між іншим запитав у Івана Васильовича, чи зберігся архів майстра, бо ж Федір Филимонович фотографував людей, події села протягом останніх 60 років, із 1946 по 2006 рік. Я резюмував, що цікаво було би ще раз той архів переглянути. Іван Васильович парирував майже миттєво: «А ти що, збираєшся книжку писати про село?» І цією непрогнозованою, провокаційною за змістом та тональністю відповіддю-запитанням із прихованою притаманною тільки йому хитруватою усмішкою чоловік не тільки «загнав» мене в глухий кут, але, як виявилось потім, і «запряг» – зробивши мені приховану пропозицію, від котрої я не зміг уже ні відмовитись, ні викрутитись, і якої не хотів.

Уже 28 січня 2013 року в приміщенні Чернишської сільради було проведено перше організаційне засідання осередку краєзнавців села у складі Володимира Пилиповича Краснопільського, Івана Олексійовича Кирієнка, Василя Івановича Кирієнка, Григорія Івановича Кирієнка, Тетяни Сергіївни Луговської, Івана Дмитровича Мельника, Івана Васильовича Садченка, Василя Степановича Юрченка та Людмили Олексіївни Потапенко. Загалом на перше засідання було запрошено

близько двадцяти осіб. На першому та наступних двох засіданнях були прийняті рішення – зібрати й узагальнити матеріали про історію села Черниша та його людей, систематизувати зібрані матеріали й підготувати їх до видання, поповнити краєзнавчий музей села новими цікавими експонатами.

Між членами осередку були розподілені обов'язки за напрямками пошукової, дослідницької та організаційної роботи. *Перший* – за періодами розвитку села. Ми визначили етапи, закріпили відповідальних. *Другий* –погодили та закріпили краєзнавців, хто мав працювати в Державному архіві. *Третій* – хто зустрічається із відомими та цікавими людьми села, старожилами. *Четвертий* – хто досліджує архів колгоспу. *П'ятий* – хто узагальнює зібрані матеріали та готує їх до публікації, з метою оприлюднити робочий матеріал, отримати інформацію про громадський та читацький інтересу до нього, який резонанс викликала публікація, щоби потім у зворотному вимірі виправити помилки при їх наявності, додати пропущене.

Краєзнавці Садченко Іван Васильович, Луговська Тетяна Сергіївна, Кирієнко Василь Іванович, Кирієнко Ольга Павлівна, Краснопільський Володимир Пилипович

На першому етапі діяльності ми зустрічались двічі на місяць, кожний доповідав про зроблене, знайдені цікаві факти, краєзнавчі відкриття. В дискусіях формувались не тільки подальші напрямки роботи, але й колективна позиція про ті чи інші факти. Зібрані та узагальнені матеріали, артефакти, світлини передавали відповідальному.

Але ніяк не вдавалось розпочати публікації цікавих, майже ексклюзивних матеріалів за результатами пошукової роботи, яких до кінця 2013 року накопичилось дуже багато. Вимагала цього і громадськість села, що уважно та прискіпливо слідкувала за нашою діяльністю. Наприклад, уже в березні 2014 року постало питання розповісти в одній із місцевих газет про те, що в селі жив не один, а було два Герої Радянського Союзу.

Ось тоді, після багатьох спроб розв'язати всередині осередку назріле внутрішнє питання або знайти людину, котра могла би афішувати дослідницькі матеріали через газети, телебачення чи радіо, мені й довелося особисто взятись за перо. Бо всяка робота повинна мати свою завершену форму, як от вишня на городі. Ми мали не тільки виростити

дерево, дочекатися ягід, але й своєчасно їх зірвати, а з урожаю, із солодких плодів отримати смачний сік, джеми чи сухофрукти.

Побоювався я ще одної проблеми – інтерес, як мій, так і краєзнавців, до цього проекту міг просто зміліти, раптом би з'явилися інші виклики, проблеми, завдання.

Письменник Леонід Михайлович Ісаченко, на той час головний редактор обласної газети «Деснянська правда», аргументовано підтримав мої намагання, нівелював сумніви, дав перші поради. Тоді ж за участю поетеси й відомої на Чернігівщині журналістки Людмили Василівни Пархоменко 8 травня 2014 року у вищеназваному популярному та авторитетному виданні з'явився перший дослідницький матеріал про Черниш «Два Герої», слідом актуальний вірш «Осінь на Алеї Героїв», а 7 лютого 2015 року в Чернігівській районній газеті «Наш край» – нарис «Дитинство, що пахло білим наливом», який додав мені впевненості та показав дорогу, де я вже особисто побачив і кінцеву зупинку.

Краєзнавці Кирієнко Іван Олексійович, Луговська Тетяна Сергіївна, Кирієнко Василь Іванович, Курданов Андрій Леонідович, Краснопільський Володимир Пилипович

У творчому та методичному плані багатообіцяючою й корисною були зустріч, знайомство та подальша творча співпраця із Андрієм Леонідовичем Курдановим – авторитетним краєзнавцем, одним із найвідоміших сучасних дослідників Чернігівщини.

Послідовно корегував нашу діяльність, підтримував розпочатий напрямок роботи голова Чернігівського обласного осередку НСКУ Олександр Борисович Коваленко.

Неоціненою була предметна допомога істориків Володимира Панасовича Синиці та доктора історичних наук Володимира Олександровича Дятлова з точки зору формування правильних і науково точних поглядів на історичні події, що мали місце на території України та відобразилися в долі маленького українського села.

Не можна не відзначити роль та вклад у змістовність дослідницьких матеріалів співробітника Інституту національної пам'яті України Сергія Михайловича Горобця. Консультації й надані ним архівні матеріали дали можливість по-новому побачити післяреволюційний Черниш у період із 1919 по1956 рр.

Треба сказати, що без краєзнавців села Людмили Олексіївни Потапенко, Григорія Івановича Кирієнка, Василя Івановича Кирієнка, Тетяни Сергіївни Луговської, Івана Васильовича Садченка, Василя Степановича Юрченка цього видання, в такому вигляді, яким воно є, наразі не було би. Ці люди не тільки брали активну участь у дослідницькій діяльності, зборі матеріалів, але були критиками, експертами, порадниками, консультантами з багатьох описаних подій села, це дало можливість історично правильно і правдиво їх відобразити.

Ще скажу, що вчителями, учнями села, краєзнавцями, працівниками бібліотеки, просто ентузіастами і до нас було зібрано багато різних цікавих матеріалів із життя Черниша. Їхня робота – на стендах, плакатах, світлинах, у музейних експозиціях, збережених артефактах, газетних та дослідницьких матеріалах. Дякую їм за це.

Багатющий своїми фондами краєзнавчий музей села.

Тож запрошую вас у цікаву, захоплюючу подорож до Черниша.

Член Національної спілки краєзнавців України
І.О. КИРІЄНКО,
червень 2017 р.

Зміст

Від ідеї до захоплення 7

Зміст 11

Герб та прапор Черниша 15

Розділ 1
Відродження, становлення
та розвиток села 23

«Із Черниша наша душа» 24
Хронологія становлення та розвитку села Черниша 32
Знакові постаті – найбільш відомі люди Черниша 40
Адміністративно-правовий Статус Черниша 44
Голови Чернiської виконавчої та представницької влади 46
Історія відродження та заснування населеного пункту.
Походження назви села Черниша. Версії 50
Динаміка чисельності населення с. Черниша 65
Демографічна картина с. Черниша
за період із 1878-го по 1919 роки (З додатками № 1. 2) 67
Найбільш розповсюджені прізвища мешканців Черниша серед
новонароджених, згідно з демографічною картою села
за 1878–1919 рр., їхнє соціальне становище 69
Імена уродженців Черниша за період 1878–1919 рр. 70
Кількість домогосподарств та мешканців села у яких, згідно
із записами в погосподарських книгах
Черниша за 1950–1953 рр. 71
Багатодітні сім'ї. Відзнаки та нагороди за материнство жінок Черниша 73
Де ми, українці, поділись? 76
Динаміка смертності в Черниші (1977–2015 рр.) 80
Топоніми та гідроніми села Черниша Чернiської сільради
Чернігівського району 81
Скрипкові пеньки 92
Із Седнева на Черниш через Розбійщину на Любеч і далі на Варшаву 93
«Люблю Седнів, поважаю седнівчан!» 101
Клочків. Зустрічі за лаштунками та подорожні розмови 106
Пригоди публічної особи, або Ящик коньяку за «пророцтво» 120
Глібівка. Дослідження, розвідка 124

Розділ 2
Радянська доба. Колективізація. Піднесення. Занепад.
Суверенна держава Україна. Сучасність 138

Встановлення радянської влади 139
У праці звеличені. Звитяга чернишан 168

Динаміка колективізації.
Розвиток колективного сільгоспвиробництва 173
Керівники колгоспів (сільгоспідприємств) с.Черниша..... 175
Формування органів влади в Черниші. Організація їх роботи 181
Список членов комнезаму Черниша 185
Цікава інформація за період 1919–1921 рр. 186
Довідково (інформація) 188
Продрозкладка (продовольчий податок) 189
Список куркульського елемента по с. Чернишу (1921 рік) 192
Список куркульських господарств по Чернiській сільраді (1934 рік) 193
Склад Чернiської сільради та ревкомісії 195
Список безнадійних господарств по Чернiській сільраді (1934 рік)..... 197
Список мешканців Черниша – переселенців на Далекий Схід. 1929 рік 198
Репресовані радянською владою (1919–1956 рр.) 200
Список засуджених громадян, що працюють у колгоспах (1934 рік)..... 207
Список жителів с.Черниша Чернiської сільради,
на яких було накладено штрафи за невиконання різних
держпоставок Чернiською сільрадою у 1933, 1934 рр..... 209
Перший фаховий чернiський голова колгоспу
Білоконський Петро Володимирович..... 210
Реформатор із Черниша..... 213
Дитинство, яке пахло порохом і білим наливом 220
Спогади Пусь (Скрипки) Марії Микитівни..... 238

Розділ 3
Освіта. Медицина. Торгівля та побут. Досягнення й успіхи 240

Соціальний та гуманітарний простір 241
Директори (завідувачі) Чернiської школи
із радянського періоду по теперішній час 257
Загартований жорстокістю, але не зламаний..... 258
Учитель, артилерист, орденоносець —
двічі нагороджений медаллю «За відвагу» 261
Нотатки колишнього учня про директора школи 264
Кількість учнів та динаміка чисельності випускників Чернiської школи 267
Талановиті земляки 269
Уроки української літератури та синтаксису
від Кононенко Віри Ксенофонтівни, вчительки із Черниша..... 278
Про пережите. Згадує вчитель — ветеран Великої Вітчизняної війни 293

Розділ 4
Віра. Культура. Традиції. Духовні надбання 298

Культурний та духовний простір села..... 299
«Як ми вдягались, або Дами та кавалери»..... 310
Традиції та звичаї Черниша..... 312

Ох і одружувалися ж у Черниші!
Особливості українського весілля.
Кінець XIX – середина XX століття 315
«Круте» комсомольське весілля 336
Популярні прислів'я та приказки,
що вживаються мешканцями Черниша 341
Як ми в селі розмовляли. «Чернишський діалект» 347
Тричі піднявшись із попелу, або Про нескорених 368
Футбол у Черниші 378

Розділ 5
Трагічні та героїчні сторінки села 380

Друга світова війна 381
Вдова солдата 395
Копія акту-списку розстріляних 396
Виписка із акту-списку про збитки,
нанесені приватним господарствам 397
Виписка із хронологічної довідки по с.Чернишу 398
Акт-список осіб, примусово відправлених на роботу в Німеччину 399
Система управління окупованими територіями 401
Список вихідців із села Черниш, які загинули
у Другій світовій війні 1939–1945 років 404
Учасники Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. 422
Про Героїв СРСР — Юрченка Антона Степановича
та Макеєва Єгора Абрамовича 441
Про обставини розстрілу окупантами діда голови колгоспу
«Червоний пахар» Кирієнка Миколи Євсійовича,
долю його дітей Андрія, Івана та Володимира 453
Про брата Железняка Івана Антоновича 456
Про обставини загибелі Ячного Григорія Сидоровича,
1908 р.н., уродженця с. Черниша, червоноармійця, в'язня
Яцевського концтабору 458
Нотатки із спогадів Носенка Серафима Мойсейовича, ... 461
Брати Кондратенки Дмитро Антонович
та Володимир Антонович згадують, розмірковують 465
Рани та рубці Василя Шеремета 474
Про пережите. Спогади подружжя Мосічів Івана та Марії 484
Сьогодення. Зустріч із минулим 487
Переселення, окупація, відродження 492

Розділ 6
Історія села в особах. Спогади. Розповіді. Нариси 494

Щоб не кусати лікті... 495
Заявка на щастя 496

Про себе. Рідню. Втрати. Здобутки й біль пережитого 501
«І трохи про себе…» 509
Спогади Білоконської Пелагеї Олексіївни 512
Випадкова зустріч Спогади Мартиненко Анни Іванівни 514
Життя прожите гідно і сумлінно 526
Заслужений меліоратор України 532
Жінка великої та щедрої душі! 534
Згадує Уманець Ганна Євтухівна 539
Збірник спогадів земляків 541
«В дитинстві запам'яталось бомбардування села
та солодкі цукрові буряки» 550
Нариси Світлани Юрченко 554
Про пережите Сахно Єфросинія Митрофанівна 559
«Від Седнева другий двір – сім дівок на вибір»
Розповідає Железняк Ніна Дем'янівна 562
Одна вулиця. Дві різні долі. Із циклу «Україно – це ми також» 568
Дружня розмова із Юрченком Григорієм Андрійовичем
за участі та сприяння його доньки Сахно Наталії Григорівни 583
Чи бувала в Черниші народна артистка?
«У Черниш за талантом чи коханням…» 585
Учасники ліквідації наслідків аварії 26 квітня 1986 року
на Чорнобильській АЕС – «чорнобильці» 594
«Обидва муренькі» Про черниських бджолярів 598
Несправедливо забуті імена, шляхетні родини 604

Розділ 7
Заключна частина 608

Негідник чи патріот? 609
Таємниці, міфи, легенди та загадки Чернишa 616
Велика подяка за допомогу в пошуку, збиранні та оприлюдненні
матеріалів, що мають відношення до історії Чернишa 621

Додаток №1, 2 до положення
«Про герб та прапор села Черниша»,
затвердженого рішенням десятої сесії
Чернииської сільської ради сьомого скликання
від 22 березня 2017 року.

Герб та прапор Черниша

Опис герба: на зеленому щиті срібна підкова, в середині якої золотий хрест. Над підковою – зображення кулика-черниша (білий птах із чорними крилами та чорною головою). Щит обіймає золотий бароковий картуш. Над щитом – сільська корона із золотих колосків, обабіч щита – двоє білих коней, під щитом – золота стрічка з написом чорними літерами «Черниш».

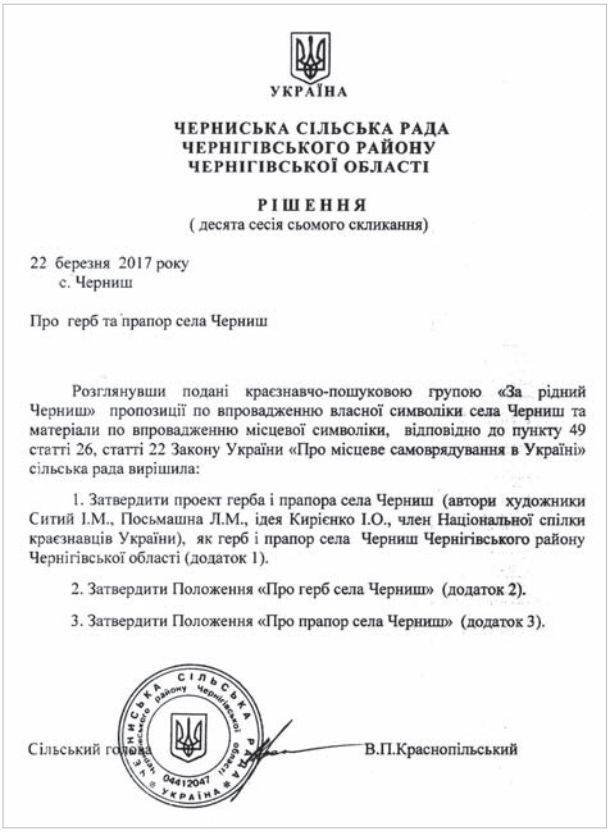

УКРАЇНА

ЧЕРНИСЬКА СІЛЬСЬКА РАДА
ЧЕРНІГІВСЬКОГО РАЙОНУ
ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

РІШЕННЯ
(десята сесія сьомого скликання)

22 березня 2017 року
с. Черниш

Про герб та прапор села Черниш

Розглянувши подані краєзнавчо-пошуковою групою «За рідний Черниш» пропозиції по впровадженню власної символіки села Черниш та матеріали по впровадженню місцевої символіки, відповідно до пункту 49 статті 26, статті 22 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» сільська рада вирішила:

1. Затвердити проект герба і прапора села Черниш (автори художники Ситий І.М., Посьмашна Л.М., ідея Кирієнко І.О., член Національної спілки краєзнавців України), як герб і прапор села Черниш Чернігівського району Чернігівської області (додаток 1).

2. Затвердити Положення «Про герб села Черниш» (додаток 2).

3. Затвердити Положення «Про прапор села Черниш» (додаток 3).

Сільський голова В.П.Краснопільський

Зазначена символіка віддзеркалює походження назви села з часів Козацької України. За переказами, поселення було засноване козаками, що оселились у цій місцевості наприкінці XVII на початку XVIII століть, а походження назви села краєзнавець Іван Кирієнко пов'язує із Генеральним суддею Чернишем І.Ф.

Хрест – символ віри та підкова – символ щастя – були поширеними емблемами на Гетьманщині.

Зелений колір уособлює географічне розташування села на Чернігівському Поліссі, життя, добробут та багатство.

Сільська корона, коні-щитотримачі символізують статус населеного пункту та головні галузі господарства, у яких зайняті мешканці територіальної громади – землеробство, скотарство, конярство.

Розміри герба повинні відповідати геральдичним правилам та вимогам до нього.

Опис прапора: на прямокутному зеленому полотнищі – срібна підкова, в середині якої – золотий хрест. Розміри прапора відповідають розмірам прапора України.

Герб

Прапор

Флагшток

Додаток №2
до рішення десятої сесії
Чернiської сільської ради сьомого скликання
від 22 березня 2017 року.

ПОЛОЖЕННЯ.
«ПРО ГЕРБ СЕЛА ЧЕРНИШ»

Дане Положення у відповідності до історичної традиції та сучасної міжнародної практики визначає правовий статус герба громади, регламентує порядок його використання, відтворення й тиражування.

1. Герб громади є територіальним символом, офіційним атрибутом органів місцевого самоврядування, який наслідує історичну традицію побутування земельної символіки.

2. Еталон Герба в авторському виконанні й супровідні документи (Положення, Опис) та його електронна версія зберігаються в сільській раді і мають вільний доступ для ознайомлення мешканців та гостей села.

3. Репродукування та тиражування герба міста здійснюється:

– у вигляді кольорового, чорно-білого, об'ємного чи графічного зображень;

– довільною технікою виконання та з різноманітних матеріалів;

– довільних (з дотриманням пропорцій) розмірів;

При репродукуванні та тиражуванні герба громади має бути збережена кольорова й графічна тотожність еталону та його опису, затвердженого сесією сільської ради.

4. Зображення герба відтворюється:

– на фасаді будинку сільської ради;

– у сесійній залі сільської ради та приміщенні органу виконавчої влади;

– на бланках, штампах та печатці (для особливих церемоній) представницьких і виконавчих органів;

– на центральних вулицях та при в'їзді на територію сіл громади.

5. Зображення герба використовується:

– як елемент святкового оформлення сіл громади під час урочистих церемоній та свят;

– на почесних грамотах, вітальних листах, пам'ятних адресах, важливих документах (угодах про дружбу та співробітництво і т. інш.), дипломах творчих премій, відзнаках «Почесний громадянин громади».

6. Всі підприємства, установи, організації та фізичні особи можуть використовувати тільки затверджене зображення герба (згідно з еталоном), а з комерційною метою (реклама товару, фірми, виготовлення сувенірної продукції) – з дозволу виконавчого комітету Чернiської

сільської ради, на підставі угоди з нею та відповідно до *Положення «Про збір за право використання місцевої символіки»,* яке затверджує сільська рада.

Дозвіл на користування зображенням герба громади передбачає моральну відповідальність користувача за якість товару, на якому він зображений. У разі втрати популярності товару через погіршення якості, власник знаку (сільська рада) має право розірвати угоду з фірмою-виробником.

Дія даного пункту Положення не поширюється на культурно-освітні та навчальні заклади, Збройні сили, юридичні та фізичні особи, що використовують зображення герба громади з метою національно-патріотичного, гуманістичного виховання молоді та формування національної самосвідомості громадян України, поваги до рідного краю.

7. Виключне право на використання герба належить Чернишській сільській раді. Відповідальність за дотримання вимог щодо його використання покладається на сільського голову.

8. Не дозволяється без спеціальної згоди сільської ради використання герба у випадках, не передбачених цим Положенням.

9. У випадку наруги над гербом громади, на фізичну чи юридичну особу, яка вчинила такі дії, накладається адміністративне стягнення (штраф) чи покарання у визначеному законами України порядку.

10. Опис герба, додаток 1 до положення.

Додаток № 3
до рішення десятої сесії
Чернишської сільської ради сьомого скликання
від 22 березня 2017 року.

ПОЛОЖЕННЯ
«ПРО ПРАПОР СЕЛА ЧЕРНИШ»

Дане Положення відповідно до історичної традиції та сучасної міжнародної практики визначає правовий статус прапора громади, регламентує порядок його використання, відтворення та тиражування.

1. Прапор громади є офіційним символом Чернишської сільської громади, атрибутом влади органів місцевого самоврядування, який наслідує історичну традицію використання територіальної символіки.

2. Еталон прапора в авторському виконанні та супровідні документи (Положення, Опис) і його електронна версія зберігаються в сільській раді та мають вільний доступ для ознайомлення мешканців та гостей села.

3. Прапор громади (оригінал) встановлюється у службовому кабінеті сільського голови, а на час скликання сесії вноситься до сесійної зали.

4. Репродукування та тиражування прапора громади здійснюється:

– у вигляді кольорового, чорно-білого зображення;

– довільною технікою виконання та з різноманітних матеріалів;

– довільних (з дотриманням пропорцій) розмірів;

При репродукуванні та тиражуванні прапора громади має бути збережена кольорова й графічна тотожність оригіналу та його опису, затвердженого сесією сільської ради.

5. Прапор піднімається на шпилі перед будинком сільської ради або в інших відведених місцях:

– у дні державних свят України;

– під час прийому офіційних делегацій;

– під час урочистих церемоній та свят.

За обставин, коли здійснюється одночасне підняття Державного прапора України та прапора громади, останній не може перевищувати за розмірами Державний прапор України і розміщується праворуч від нього (з боку глядачів).

У випадку одночасного підняття прапора громади та прапора організації, фірми, установи, прапор організації повинен не перевищувати розміри прапора населеного пункту й розташовуватися справа від нього (з боку глядачів).

6. Прапор громади використовується:

– як елемент святкового оформлення міста під час урочистих церемоній та свят (фестивалі, виставки);

– під час проведення сільських (під егідою сільських організацій) господарських, політичних, культурних, спортивних та інших заходів;

– офіційними делегаціями громади у районних, обласних, загальноукраїнських, міжнародних акціях у сфері політики, бізнесу, культури та спорту.

7. Всі підприємства, установи, організації та фізичні особи можуть використовувати лише затверджене зображення прапора громади, а з комерційною метою (реклама товару, фірми, виготовлення сувенірної продукції) – з дозволу виконавчого комітету Чернiської сільської ради відповідно до Положення «Про збір за право використання місцевої символіки», яке затверджує сільська рада.

Дозвіл на користування зображенням прапора громади передбачає моральну відповідальність користувача за якість товару, на якому він зображений. У разі втрати популярності товару через погіршення якості, власник знаку (сільська рада) має право розірвати угоду з фірмою -виробником.

Дія даного пункту Положення не поширюється на культурно-освітні та навчальні заклади, Збройні сили, юридичні й фізичні особи, що використовують зображення прапора громади з метою національно-патріотичного, гуманістичного виховання молоді та формування

національної самосвідомості громадян України, поваги до рідного краю.

8. Виключне право на використання прапора громади належить Чернiській сільській раді.

9. Не дозволяється без спеціальної згоди сільської ради використання прапора громади у випадках, не передбачених цим Положенням.

10. Відповідальність та контроль за дотриманням вимог данного Положення покладається на сільського голову.

11. У випадку наруги над прапором громади на фізичну чи юридичну особу, яка вчинила такі дії, накладається адміністративне стягнення (штраф), чи покарання у визначеному законами України порядку.

12. Опис герба, додаток 2 до положення.

День Прапору України в Чернігівському районі. 23 серпня 2016 року

Герб Чернігівського району

Герб Чернігівської області

Шапковка
Малинцы
м. СВЯНЬКІВ
Черешня
Терехівка
Березанка
Сахновка
Клачкове
Бобрик
Бобрик
Бобрик

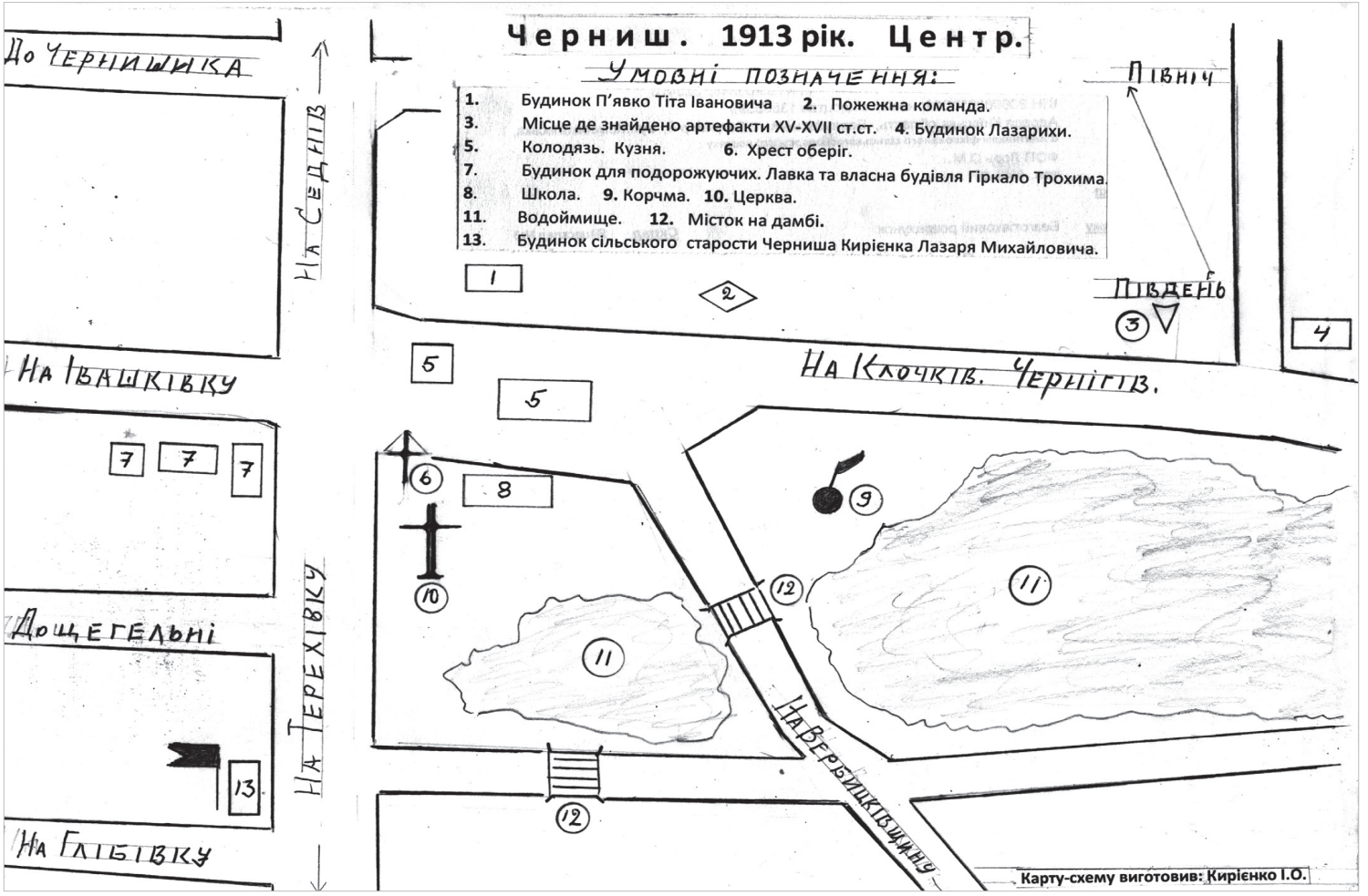
Черниш. 1913 рік. Центр.
Умовні позначення:
1. Будинок П'явко Тіта Івановича 2. Пожежна команда.
3. Місце де знайдено артефакти XV-XVII ст.ст. 4. Будинок Лазарихи.
5. Колодязь. Кузня. 6. Хрест оберіг.
7. Будинок для подорожуючих. Лавка та власна будівля Гіркало Трохима.
8. Школа. 9. Корчма. 10. Церква.
11. Водоймище. 12. Місток на дамбі.
13. Будинок сільського старости Черниша Кирієнка Лазаря Михайловича.
Північ
Південь
До Чернишика
На Сеньків
На Івашківку
На Клочків. Чернігів.
Дощегельні
На Терехівку
На Глібівку
На Вербушківщину
Карту-схему виготовив: Кирієнко І.О.

Розділ 1

Відродження, становлення та розвиток села

«Із Черниша наша душа»

«В якому не жив би ти місці,
Які б ти не бачив світи,
Знаю, із тугою в серці, все рівно
звідти рветься додому душа –
до рідного нам Черниша…»

(Слова із гімну про село – І. Є. Йовенко.
Переклад із російської І.О. Кирієнка).

Численні зустрічі із сільчанами, занурення в глибину століть через мережу архівних документів, які зберігаються в державному архіві Чернігівської області – ознайомлення із протоколами сесій та засідань сільради, сходів села, звітів по школі, багатьма актами й довідками, що фіксують чи підтверджують різні за змістом факти або події в житті села, а також вивчення метричних церковних книг, де детально закарбовані факти народження, одруження та хрещення людей, відхід в інший світ. Аналіз складу сімей, їхнього майнового стану за записами в «подворових» книжках села дозволяють сформувати віртуальний за змістом філософський висновок про те, що як і кожна конкретна людина є на землі неповторною та індивідуальною за її зовнішніми ознаками, поведінкою в суспільстві, роллю та місцем в ієрархії громади села, так само і населений пункт в особі його громади має теж свій своєрідний образ – з душею, тілом і серцем. Так само, як і людина, населені пункти радіють і депресують, хворіють і лікуються, плачуть і сміються, мають свій характер, прогнозовану та передбачувану лінію поведінки. Так само, як і окрема людина, громада теж існує та розвивається завдяки соціальним природним процесам, дотриманню загальновстановлених суспільних законів буття, норм моралі та життєвих принципів. При бажанні, уважно дослухавшись, ми навіть можемо відчути їхній пульс, різні за амплітудою коливання біоритми цього соціального організму.

Збагнути зміст та відчути цей образ можна як через зовнішні, так і внутрішні фактори, наприклад, поведінку людей, їхню культуру, побут, звичаї і традиції села, пісні та прислів'я, оригінальний мовний діалект, через топоніми та гідроніми.

Завдяки цим ознакам як конкретну людину, так і саму громаду завжди можна ідентифікувати. Якщо їдучи в потязі та спілкуючись із супутниками по купе, в розмові ви апелювали до них такими словами й словосполученнями, як, наприклад, «калі», «нашося ти», «кіки», «пранци», «коцик», «гурок» і так далі, ви неодмінно презентуєте себе, зокрема, вихідцем із Черниша. Коли при знайомстві у вас запитали: «З якого ви села?» – й почули у відповідь, що із Черниша, то співроз-

мовники із задоволенням можуть вам одразу зауважити: «А, це там де іподром був», або «А, це там, де головував колись Сашко Овдій». Або «А, це село, що біля Седнева». І так далі. Таким чином, за цими ознаками в багатоманітному просторі поселень, сіл, селищ вашу громаду можна легко пізнати й ідентифікувати.

***

Обставини виникнення села, події, що тут відбувались, хоча і не пов'язані із якимись доленосними подіями в історії України, видатними особистостями, котрі здійснили наукові відкриття, стали завзятими політиками чи успішними бізнесменами, або своїм природним талантом збагатили світову чи європейську культуру, та все ж на історичних полях і перехрестях вихідці із Черниша все одно залишили свій окремий слід, десь вставили своє слово, свій нехай, може, і не такий вже яскравий, але світлий, пізнаваний образ.

Уродженцями села є відважні герої війни, матері-героїні, науковці, заслужені та авторитетні хлібороби-орденоносці, цікаві музиканти, талановиті художники, артисти і поети.

Вирушаючи в цікаву подорож цим виданням, ви неодмінно з ними зустрінетесь, ми разом побачимо й відчуємо їхні колоритні, багатобарвні образи в нарисах, розповідях, картинах, багатьох цікавих історіях. У цій захоплюючій подорожі ми познайомимось більш ніж із тритисячною аудиторією будівничих, творців історії села, принаймні за останні 310 років його існування.

Більшість із сільчан були не тільки спостерігачами, але й активними учасниками цих подій як на території сучасної України, так і колишніх імперій, до чийого складу, у силу історичних обставин, входила наша країна.

Підтвердженням цієї тези є закарбована датами та персонажами «Історична хронологія життя села» за період із XVII до початку XXI століття, що додається до цього видання.

Ми пишаємось козацьким походженням села, яке повинно додавати нам гонору та впевненості у вирішенні поточних завдань, віри в краще майбутнє. Козаки, котрі з часом заснували поселення, брали безпосередню участь у Визвольній війні 1649–1654 рр., військових походах проти завойовників та чужинців, у війні із наполеонівською Францією у складі військ Чернігівського полку. Відважно воювали у складі Збройних сил СРСР у війні із німецько-фашистськими загарбниками. Мужньо протистояли не тільки зовнішньому, але і внутрішньому ворогу – вижили, пройшовши через холод і голод. Вставали з колін після репресій, примусової колективізації та віроломної окупації, відлучення від церкви.

Черниш, 9 травня 2015 року
(фотографував Кирієнко І.О.).

Справа наліво:
Желдак Соня (2009 р.н.) *
Романенко Оля (2012)
Желдак Аліна (2012)
Мартиненко Андрій Васильович
Луговська Тетяна Сергіївна
Кирієнко Таня (2000)
Апанасенко Аліна (2000)
Ткаченко Алла (2000)
Саленко Іра (2002)
Сміян Таня (2002)
Снігир Артем (2007)
Грецький Ярослав (2002)
Йовенко Ігор (2007)
Пусь Ніна Олексіївна
Железняк Олександра Олексіївна
Железняк Катерина Сергіївна
Краснопільський Володимир Пилипович
Юрченко Галина Іванівна
Гончар Марія Ларіонівна
Халіман Олексій Вікторович
Кирієнко Любов Андріївна
Арапін Віра Григорівна
Бойко Ніна Федорівна
Зінченко Таїсія Сергіївна
Садченко Світлана Василівна
Потапенко Людмила Олексіївна
Грецька Олена Анатоліївна
Йовенко Тетяна Михайлівна
Романенко Оксана Василівна
Неменуща Ніна Миколаївна
Уманець Лідія Семенівна
Лень Віра Григорівна
Снігир Владислав Миколайович (2000)
Ткач Олена Семенівна
Апанасенко Світлана Миколаївна
Мельник Іван Дмитрович
Потапенко Олександр Іванович
Неменущий Олександр Васильович
Неменущий Василь Іванович
Акуленко Віктор Петрович

*Діти. Вказано рік народження.

У цій подорожі познайомимось із талантами села, людьми, звеличеними суспільством за працю, знаковими постатями села, згадаємо кожного із встановлених курінних отаманів, голів сільради, колгоспів, директорів школи – незалежно від того, який слід, яку пам'ять, зарубу вони залишили про себе в селі.

***

Чернишани завжди дружно жили, не ворогували із сусідніми селами – Седневом, Клочковом, Терехівкою, Лопатином, Глібівкою, Івашківкою, Кобилянкою, Брусиловим, допомагаючи та у скрутний час простягаючи одне одному руку допомоги.

Часто об'єднувались задля вирішення поточних завдань. Створювали єдині громади (Черниш-Нове) та когоспи (Черниш-Клочків), міцні сім'ї. Обмінювались профільними фахівцями в освітянській і аграрній галузях, у скрутні й погожі дні ділились не тільки хлібом та сінокосами, але й піснями, концертами, підбадьорюючись гумором, добрим та щирим словом, діловими порадами.

Фотогалерея: «Із Черниша наша душа»

Троюрідні

08/12/2017

Хронологія становлення та розвитку села Черниша [1]

1696 рік. Полковник Чернігівського полку Лизогуб Яків Кіндратович доручив козакам Сосницької сотні Чернігівського полку, що повернулись разом із ним із Азовського походу (1696 р.), заснувати в межах теперішнього населеного пункту Слободу (вільне поселення). Вона в подальшому переросла в село, яке стали називати Черниш, від Слободи в селі залишився куток Слобода. [1]

1708 рік. Перша письмова згадка про Черниш. (Універсал Гетьмана І. Скоропадського 18.11.1708 р.).

1718 рік. Перша письмова згадка про Чернiський курінь Седнівської сотні Чернігівського полку та козаків села (курінний отаман – Гриценко Юхим, козаки: Кирієнко Максим, Білоконський Іван, Опанасенко Іван, Олексієнко Петро, Вовк Максим).

1732 рік. Чернiським куренем вже у складі 19 козаків командує курінний отаман Хоменко Іван.

1763 рік. В рум'янцевському описі повідомляється про те, що в Черниші нараховується 23 козацькі двори.

1812 рік. Козаки села, ймовірно, також були мобілізовані до четвертого козацького полку, який був сформований у Седневі. Формував полк та командував ним на першому етапі полковник Лизогуб Ілля Іванович. Полк брав участь у Бородинській битві. [2]

1877 рік. В селі започатковане організоване навчання дітей грамоті, згадується вчитель Білоконський, повідомляється, що він мав освіту – «6 класів Чернігівської гімназії».

У 1892 році відкрито церковну школу, у 1896 році в школі вже навчалось 36 хлопчиків. В церковній школі викладає козак за походженням Сказка Василь, регент церковного хору, батько Аркадія Казки – відомого письменника та громадського діяча із Седнева.

1892 рік, 28 січня. Затверджено документацію на побудову церкви в с.Черниші.

1898 рік, 20 травня. Черниш відвідав чернігівський губернатор Андрієвській Євген Костянтинович. *

1899 році відкрито земську (початкову) школу. Приміщення школи одноповерхове, дерев'яне, покрите залізом. Побудовано земством разом із релігійною громадою. [7]

1904 рік. У селі на кошти місцевої громади побудована та відкрита церква святого великомученика Георгія Побідоносця. Перший священник – Слюсаревський Микола Віталійович.

1913 рік. Село відвідав Архієпископ Чернігівський і Ніжинський Василь Богоявленський.

1913 рік. Священик Микола Віталієвич Слюсаревський, псаломник Іван Іванович Любенко, церковний староста – козак Микола Павлов Кондратенко, 6 травня 1913 року нагороджені грамотами Святійшого Синоду.

1918 рік січень. В селі встановлено радянську владу. [15]

1918 рік. Березень. Село зайнято німецькою кайзерівською армією. [2]

1919 рік. Січень. Загонами червоноармійців, очолюваними комдивом Миколою Щорсом, у селі відновлено радянську владу. [2]

1919 рік,14 жовтня. Село зайняли частини денікінців, а саме: війська Другого кінного полку генерала Дроздовського що наступали на Седнів. ***

1919 рік, 21 жовтня. В селі знову відновлено радянську владу.

1923 рік . В будинку, відібраному в колишнього сільського старости Кирієнка Лазаря Михайловича, відкрито хату-читальню. (*Будинок стояв на розі теперішніх вулиць ім. Щорса-Шевченка, останнім часом там жила сім'я вчителів Тарасенків, будинок не зберігся).*

1925 році в селі створено сільськогосподарську комуну ім. 8 Березня, до якої увійшло 25 селянських домогосподарств. [3]

1928 рік, 16 березня. Засновано кооператив меліораторів «Наша праця». [9,3]

1929 році. Засновано колгосп «Нова праця». [10,3]

1930 рік. У Черниші розпочались необґрунтовані репресії селян та сільської інтелігенції.

1931 рік. Розпочато будівництво нової школи. [3]

1934 році засновано колгосп ім. Кірова.

1934 рік. Завершено будівництво приміщення сучасної семілітньої школи. (*Директор школи із 1932 року Холявко Петро Олексійович*). Приміщення школи збереглось. [8]

1936 рік. Створено первинну комсомольську організацію.

1936 рік. Сільськогосподарська артіль художньої вишивки села, разом із майстрами сіл Сокирінці, Дехтярі, Нова Ба-сань представляли Чернігівщину на Всеукраїнській виставці українського побуту та народної творчості в м. Києві. Майстри із Черниша експонували предмети одягу: сорочки чоловічі та жіночі, кофти, спідниці. Також рушники, настіль-ниці та хустки. Експозицію відвідав зірковий художник Глущенко Микола Петрович.[16]

1941 рік, 30 серпня. Село окуповано німецько-фашистськими військами. У село увійшли частини 470-го полку 206-ї німецької дивізії, групи армій «Центр».

1942 рік, квітень. До Німеччини відправлено першу партію бранців, – дванадцятьох дівчат та трьох юнаків.

1943 рік, 20 вересня. Червона армія з боями звільнила село від окупантів.

1944 рік, 3 серпня. На районну Дошку пошани занесено колгоспи «Червоний пахар» (голова колгоспу Рубащенко) та ім. Кірова (голова колгоспу Плешкан).

1946 рік. Відновлено роботу первинної партійної організації ВКП(б) України.

У 1946 році в селі в приміщенні колишнього будинку, що належав Кирієнку Якову Мойсеєвичу, повторно відкрито сільський клуб з бібліотекою.

1948 рік. Декілька молодих людей Черниша пройшло навчання у фабрично-завдській школі, їх відправили на будівництво шахти «Чернігівська комсомольська» в м. Ровеньках Луганської області.

У 1950 році колгоспи ім. Кірова та «Червоний пахар» об'єдналися в одне сільськогосподарське підприємство ім. Хрущова.

1950 рік. У селі відкрито фельдшерсько-акушерський пункт (ФАП).

1951 рік. Колгосп ім. Хрущова розпочав штучне зариблення в центрі села великого озера (Болото) сріблястим карпом, створено ланку рибалок.

1952 рік. Під орудою бригадира шляхової бригади колгоспу Йовенка К. К. навколо великого озера, що в центрі села, висаджено верби.

1952 рік. Колгосп ім. Хрущова стає колгоспом-мільйонером. 300 тис.карбованців було отримано в тваринницькій галузі. Загальний прибуток становив 500 тис.карбованців.

1953 рік, травень. Посаджено колгоспний сад – 500 яблунь, а також груші, вишні,сливи.

1953 рік, 15 листопада. Село офіційно електрифіковано. Постачання електроенергії розпочалось із Седнівської ГЕС.

1954 рік, 12 вересня. В селі встановлено сучасний радіовузол (відповідальний П'явко В. К.)

1955 рік, 20 лютого. Чернiська семірічна школа придбала телевізор за рахунок коштів, зароблених учнями школи на збиранні жолудів.

1958 рік. Ячна Ганна Павлівна, свинарка колгоспу ім. Хрущова, нагороджена найвищою державною нагородою СРСР – орденом Леніна та 19 травня великою золотою медаллю ВДНГ СРСР. ***

1959 році, **3 грудня** побудовано та відкрито нове приміщення ФАП (фельдшерка Позняк Ольга Василівна, акушерка Донецька Надія Петрівна). [3]

1959 рік. В сільському клубі встановлено стаціонарну кіноустановку (кіномеханік Зінченко Іван Феодосійович).

У 1960 році колгоспи ім. Хрущова с.Черниша та ім. 40-річчя Жовтня с. Клочкова об'єднались в один колгосп ім.1 травня. Центральну садибу відкрито в с.Черниші.

1960 рік. Закрито С.-Георгієвську церкву. Приміщення зруйновано.

1961 рік. До складу Черниської сільради включено с. Клочків. Виведені х. Глібівка та Нове.

1961 рік, квітень. На районну Дошку пошани занесено голову колгоспу ім.1 травня с.Черниша фронтовика Козлова Григорія Івановича.

1962 рік, 29 вересня. Урочисте відкриття побудованого в центрі села нового цегляного будинку культури із актовою залою на 350 місць.

Зі слів Народного художника України Ємця В.В., декілька пейзажних картин на теми колгоспного життя, намалювали тоді студенти-випускники Київського художнього інституту, ці полотна естетично прикрасили інтер'єр танцювальної зали БК. Наразі ці картини зберігаються у Краєзнавчому музеї Черниської сільради.

1964 рік. Спільним рішенням правління колгоспу ім.1 травня та партійної організації колгоспу започатковано Книгу Трудової слави колгоспу.

1964 рік. В селі встановлено обеліск, на честь земляків що загинули в 1941-1945 рр.

1964 рік. Відкрито новий, прибудований цегляний корпус до приміщення Черниської восьмилітньої школи.

1965 рік. 47 учнів закінчили вісім класів Черниської школи. Рекордний випуск. [4]

1967 рік. Побудовано нове приміщення Черниської сільради.

1967 рік, січень. У колгоспі ім.1 Травня нараховується 25 тракторів, 22 автомобілі, 12 комбайнів.

1967 рік. У селі розпочато роботу з наіменування вулиць та провулків.

1968 рік. У селі відкрито майстерню (ательє) побутового обслуговування населення.

1970 рік. 24 учні закінчили вісім класів Черниської школи. [5]

1970 р. Черниський бібліотеці присвоєно звання «Заклад відмінної роботи» (зав.бібліотеки Носенко (Кирієнко) Віра Іванівна).

1974 рік. Колгосп імені Першого Травня переіменовано в колгосп ім. Т. Г. Шевченка.

1977 р. 3 березня. Близько 20 години мешканці села помітили відчутні поштовхи та коливання від землетрусу, збитків і руйнувань не зафіксовано. Епіцентр землетрусу був у Карпатах на території Румунії.

1979 рік. Колгосп ім. Т. Г. Шевченка визнано господарством високої культури землеробства.

1979 рік. Постановою Уряду створено Державний заказник водорегулюючого та водоохоронного значення – Черниський, площею 52 га.

1980 рік. У селі встановлено пам'ятник-обеліск землякам, що загинули в роки Великої Вітчизняної війни 1941-1945 рр., та воїнам Червоної армії, що полягли в боях при звільненні села від німецьких окупантів.

1984 рік. Головою колгоспу ім. Т. Г. Шевченка обрано Овдія Олександра Кузьмича.

1987 рік. Прийнято спільне рішення виконкому сільради та правління колгоспу, про технічну підготовку до газифікації Черниша. [10]

1987 рік, Листопад. У колгоспі ім. Т. Г. Шевченка урочисто відкрито іподром. [12] На урочистих заходах був присутнім директор центрального іподрому України Перехов Ю.В.

1988 рік, Березень. У селі із робочою поїздкою перебував Голова Ради Міністрів України Мосол В.О. Його супроводжували Перший секретар ОК КПУ Палажченко Л. І., голова Чернігівського облвиконкому Гришко М. В., перший секретар РК КПУ Долженко Г. П. [13]

1988 рік, 8 травня. В селі започатковано традицію – щорічно відзначати День села. В цей день на іподромі за участі спортсменів-кіннотників, т.ч. і уродженців села, відбулась велика театралізована постанова.

1989 рік, квітень. Команда кіннотників колгоспу ім. Т. Г. Шевченка, на обласних змагання із кінного спорту в с.Халімоновому, Бахмацького, району, стала переможцем загально-командних змагань та в особистих вправах (*капітан В. Сухацький, тренер Т. Пишенко*). Команда нагороджена перехідним кубком Чернігівського облспорткомітету та облради ВДФСТУ. [14]

1991 рік. Правління колгоспу ім.Т. Г. Шевченка та виконком Чернишської сільради переїхали до нового двохповерхового приміщення.

1991 рік, 21 серпня. Чернишці підтримали Постанову ВР України про проголошення Незалежності України. На будівлі сільради, інших установах села було приспущено прапор УРСР та піднято синьо-жовтий стяг Самостійної Незалежної Держави України.

1992 рік, 23 травня. В селі біля контори колгоспу ім. Т. Г. Шевченка встановлено та офіційно відкрито пам'ятник генію українського народу Т. Г. Шевченку. (Автор скульптурної композиції – Світлана Мороз, заслужений скульптор України).

1992 рік. 22 травня Делегація села на чолі із головою колгоспу ім.Т.Г.Шевченка Овдієм О.К., тепло вітала першого Президента України Л.М.Кравчука, який їхав в селище Седнів на Міжнародний Шевченківський фестиваль.

1992 рік. Розпочалась запланована газифікація села. 30 жовтня 1992 року здійснено офіційний пуск газу до будинків мешканців села, по вулицях Колгоспній і Тракторній, а саме: Омельченко Олександрі Сергіївні, Шульженко Миколі Юхимовичу, Липі Оксані Григорівні, Потапенку Олександру Івановичу.

1992 рік. Іванов Валерій Михайлович, учитель іноземної мови Чернииської школи, обраний делегатом Першого всеукраїнського з'їзду вчителів. [11]

1995 рік, червень. Постановою КМ України Чернииська восьмілітня школа переіменована в школу імені Героя Радянського Союзу уродженця Черниша – Юрченка А.С.

1998 рік. Наказом Міністерства сільського господарства України колгоспу ім. Т. Г. Шевченка надано статус кінного заводу по вирощуванню української верхової породи.

1998 рік Закінчено проектно-планову газифікацію села. ** Останніми були підключені до газопостачання будинки селян, що мешкали по вул. Лісовій. Загалом до газової мережі було підключено 207 будинків, приміщення сільради та два виробничі об'єкти колишнього колгоспу.

2003 рік. Започатковано ведення книги «Літопис Чернииської громади». [3]

2003 рік. Відкрито Свято-Георгіївську церкву (колишне приміщення сільради, було побудовано у 1967 році) та відновлено службу. У освяченні церкви 20 лютого 2003 р. прийняв участь Архієпископ Чернігівській і Новгород-Сіверській Антоній.

Настоятель храму – протоієрей Халіман Олексій Вікторович, 1975 р.н., із с.Прибині Корюківського району, закінчив Сосницький бухгалтерський технікум, Київську духовну семінарію.

Ініціатором відновлення Свято-Георгіївської церкви був мешканець села Черниша майор у відставці Кирієнко Григорій Іванович, який також вніс значний вклад у те, щоб для церкви було виділено зазначене приміщення.

2007 рік. 23 листопада. В Черниші в присутності мешканців села та за участю заступника голови Чернігівської районної ради народних депутатів Кубрака М. М., голови Чернииської сільради Мельника І.Д., директорки школи Луговської Т.С. біля приміщення Свято Георгієвської церкви встановлено символічний дерев'яний хрест - пам'ятний знак жертвам голоду 1932-1933 років. В ті роки від недоїдання та хвороб померли 157 мешканців села, у Клочкові відповідно 142 особи.***

2009 рік, 19 вересня. Чернииська громада за ініціативи директора Чернииської школи Луговської Т. С., краєзнавця Кирієнка Г. І., підтримки голови Чернииської сільради та Чернігівської РДА, урочисто відзначили 110 років започаткування освіти в селі. [4]

2010 рік, 30 жовтня. Головою Чернииської сільської ради обрано Краснопільського Володимира Пилиповича.

2012 рік. Рішенням громади села закрили Чернииську школу.

2013 рік, 28 січня. Проведено перше організаційне засідання групи краєзнавців села у складі: Краснопільського В. П., Луговської Т. С.,

Кирієнка І. О., Кирієнка В. І., Кирієнка Г. І., Садченка І. В., Юрченка В. С., Потапенко Л. О., на якому було прийнято рішення, про збір та узагальнення матеріалів про історію села Черниша та його людей, підготовку зібраних матеріалів до систематизованого видання. Також про поповнення новими експонатами краєзнавчого музею села.

2015 рік, квітень. З лютого 2014 року Росія веде загарбницьку війну проти України.

В черговий раз хоче знову поставити народ України на коліна. Вже захопили Кримський півострів, частину Луганської і Донецької областей, там створені т.з. «ДНР» та «ЛНР». На сході (Донбас) України гинуть наші громадяни, військові, добровольці, правоохоронці, що ведуть нерівну військову суперечку із російсько-сепаратистськими військами. Дійшла хвиля мобілізації і до Черниша. Першим мобілізований Снігир Микола Миколайович. ** Протягом червня-липня – Мосіч Володимир Іванович, Журавльов Роман Євгенійович, Максименко Віктор Михайлович.

2015 рік, 23 серпня. На День села відбулася яскрава й цікава подія в історії спортивної слави Черниша – футбольний матч команди Черниша та ветеранів ФК «Десна». Бойова нічия – 9:9. Організатор зустрічі – Овдій Олександр Кузьмич.

2015 рік, 25 жовтня. Вибори місцевих органів влади та голів міст і сіл. Головою Чернiської сільради повторно обрано Краснопільського В.П.

2015 рік. Грудень. На виконання Закону України «Про декомунізацію», постановою сесії Чернiської сільради вул. Щорса переіменовано на вулицю Миру. Депутати також прийняли рішення: «…вул. Колгоспну – не перейменовувати».

2016 рік, травень. На виконання Закону України «Про декомунізацію», розпорядженням голови Чернігівської ОДА. № 275 від 20.05.2016 р. вулиця Колгоспна переіменована на *Свято-Георгієвську*, Жовтнева – імені *Антона Юрченка, Героя Радянського Союзу уродженця Черниша*, провулок Колгоспний – на вул. *Шкільну.*

2017 рік. Припинено діяльність Чернiського будинку культури.

2017 рік. Рішенням десятої сесії Чернiської сільської ради сьомого скликання від 22 березня 2017 року – затверджено герб та прапор Черниша, їхній опис.

Довідкові матеріали та джерела інформації

1. Дослідницьке припущення.

2. Інтернет форум «Сіверщина» про селище Седнів. https://siver.com.ua/forum/47-37-1

Констатація автором участі козаків Черниша в четвертому козацькому полку є припущенням, оскільки Черниш був козацьким селом і центром Чернiського куріня, який підпорядковувався Седнівській сотні.

3. Інтернет форум «Сіверщина» про село Черниш. https://siver.com.ua/forum/47-37-1 . Курданов А. Чернiська сільська рада. Чернігів, 2015 .

4. Наш край. (Чернігів) 2009. 24 жовтня.

5. Наш край. 2011. 08 жовтня.

6. Інформація Кирієнка Григорія Івановича.(1955 р.н. с..Черниш.)

7.Наш край. 1999. 26 червня. Держархів Чернігівської області , Р-597, оп.1, спр.8, аркуш 11.

8. Інформація Мартиненко Анни Іванівни (1936 р.н. с.Черниш).

Держархів Чернігівської області , П-616, оп.1, спр.465.

9. Держархів Чернігівської області , Р-69, оп.1, спр.934.

10. Інформація Юрченка Василя Степановича (1934 р.н. с.Черниш)

11. Наш край. 1992. 23 листопада.

12. Шляхом комунізму.(Чернігів) 1987. 5 листопада..

13. Деснянська правда.(Чернігів) 1988. 11 березня.

14. Шляхом комунізму. 1989. 8 квітня. .

15. Історія міст та сіл Української РСР. Чернігівська область. Київ: Видавництво УРЕ, 1983.

16. Більшовик.(Чернігів)1936. 6 березня.

*Наприкінці XIX століття Черниш стрімко розвивався. Зростала кількість дворів, чисельність населення. Після того, як у Черниші побував чернігівський губернатор Андрієвський Євген Костянтинович (був на посаді 18931903 рр.), ймовірно, під час візиту, було прийнято рішення про будівництво та відкриття земської школи та церкви.

**Слюсарем по обслуговуванню газового господарства, з 1992 року по теперішній час (квітень 2018 р.) працює Снігир Микола Миколайович, народився в с. Черниші 25 жовтня 1971 року. Проживає із сім'єю по вул. Миру, колишня – М. Щорса. В квітні 2015 року він першим у селі був мобілізований до лав ЗС України, службу проходив у зоні АТО, в підрозділах морської піхоти.

Снігир М. М. правнук одного з перших голів Чернiської сільської ради робітничих і селянських депутатів Снігиря Авксентія Феодосійовича.

***У післявоєнний період 57 колгопників – мешканців Черниша нагороджено орденами і медалями СРСР, у т.ч. орденами: Леніна – 1, Трудового Червоного Прапора – 9, «Знак Пошани» – 9, Жовтневої Революції – 1, Трудової Слави 3 ступеня – 2. Також медалями. Крім того 7 осіб, що виїхали із села, теж нагороджені. З них двоє – бойовими нагородами.

Знакові постаті – найбільш відомі люди Черниша *

До цієї категорії належать уродженці села та ті, хто народилися в іншому населеному пункті, але жили і працювали у Черниші, своїми справами внесли значний вклад у розвиток соціально-економічного потенціалу, покращання умов життя селян. Відзначилися особистою жертовністю в інтересах громади. Високими виробничими та творчими досягненнями, військовою звитягою, героїчними вчинками прославили село на теренах району, області, України, міжнародній арені. Довголітнє та віддане служіння черниській громаді, що сприяло покращанню патріотичного виховання, підвищенню культурного, загальноосвітнього, інтелектуального та естетичного рівня людей. Чому – знакові? Бо за їхніми прізвищами вже можна ідентифікувати населений пункт.

Юрченко Антон Степанович, народився 17.02.1923 року в Черниші, українець. Закінчив черниську школу. Учасник Другої світової війни з 1944 року, командир відділення мінерів, воював у складі третього Білоруського фронту. **Герой Радянського Союзу** (24.03.1945).

Учасник Параду Перемоги 24 червня 1945 р. в Москві. Нагороджений орденами: Леніна (1945), Слави III ст. (23.01.1945), Вітчизняної війни I ступеня (1985), «Знак Пошани» (1966), багатьма медалями. Занесений до районної книги Трудової слави (1972). Почесний громадянин м.Орші (Білорусь).

У 1995 році. постановою Кабінету Міністрів України Черниській неповній середній школі присвоєно ім'я Героя Радянського Союзу А.С. Юрченка.

У 2016 році одна із вулиць села названа в його честь.

Помер Герой 9 травня 1994 року, похований у Черниші.

Кирієнко Лазар Михайлович. 1862 р.н., українець. Народився та жив у Черниші. Сільський староста (старшина) Черниша у 1902–1919 рр. Служив у царській армії. Унтер-офіцер. За період його перебування на посаді старости був облаштований центр села, побудовано земську школу, Свято-Георгіївську церкву, відновлено мости між озерами в центрі села. Упорядковано дороги Черниш-Седнів, Черниш-Терехівка, Черниш-Глібівка. Чисельність населення села зросла до 1409 осіб. За радянської влади піддавався всіляким репресивним заходам впливу: позбавлений виборчого права, конфісковано землю та

будинки. Помер у 1923 році від серцевого нападу після вбивства старшої доньки Пелагеї. Дружина Кирієнко Анна Фомівна (1886 р.н.) разом із сином Іваном (1919 р.н.) та донькою Марфою (1923 року) були виселені із села. Іван Лазаревич служив у Червоній армії, був у полоні, здійснив втечу, продовжив воювати. Після демобілізації жив в Москві. Остання посада начальник КРУ Россільсгосптехніка МСГ РРФСР.

Кирієнко Григорій Іванович, 02.02.1955 – 05.12. 2017 рр., українець. Народився в Черниші. У 1974 році закінчив Остерський будівельний технікум з відзнакою. Служив у системі МВС України, звільнився за хворобою. Повернувшись у село, займає активну життєву позицію. Його обирають головою релігійної громади, а глибока допитливість із дитинства приводить Григорія Івановича в лоно краєзнавства. Друкується в газетах.

Досліджує історію започаткування та розвитку освіти в селі, побудови Свято-Георгієвської церкви. Завдяки його наполегливості в селі засновано релігійну православну громаду, відновлено роботу церкви. У 2005 році він нагороджений грамотою Чернігівсько-Ніжинської єпархії.

Завдяки його старанням у 2009 році в селі відзначили 110 років з дня виникнення освітянської галузі в селі.

Нагороджений золотим знаком Міністерства вищої та середньої спеціальної освіти СРСР та ЦК ВЛКСМ.

Він гарний шаховий аматор, а тому, як і за шахівницею, має свій тільки йому притаманний стиль гри та особливий погляд на деякі події села, окремих персонажів часів колективізації та німецько-фашистської окупації.

Продовжує і надалі досліджувати історію села, подій навколо нього.

Жив в Черниші.

Козлов Григорій Іванович. Росіянин. Народився 13.05.1919 року в с. Аркадіївці Шевченківського району Харківської області. Учасник Другої світової війни. Нагороджений бойовими державними нагородами: орденом Вітчизняної війни II ступеня, медаллю «За бойові заслуги».

Найуспішніший керівник чернишського колгоспу. Обирався головою правління у 1959–1982 рр.

Обирався головою правління колгоспу ім. Хрущова, надалі переіменованих спочатку в ім. 1 Травня, потім ім. Т. Г. Шевченка. Жив у Черниші.

За період його роботи побудовано фінансово міцне, сучасне, передове, колективне господарство. За трудову звитягу нагороджений орденом Трудо-вого Червовоного Прапора (1971 р.), двічі орденом «Знак Пошани» (1966,1976). Медаллю за «Трудову доблесть». 11 разів заносився до районної Дошки пошани.

Помер 24.07.1991 року. Похований в Чернігові.

Максименко Микола Григорович. Українець. Народився 11.02.1951 року в Черниші в багатодітній селянській сім'ї. В 1969 році навчався в Ніжинському сільському професійно-технічному училищі. Отримав фаховий диплом машиніста екскаватора.

Постійно працював тільки на одному підприємстві – у Чернігівській пересувній механізованій колоні № 59 (м. Чернігів, вул. Лісова, 42) Міністерства водного господарства та меліорації УРСР.

У 1985 році спільною постановою Чернігівського ОК КПУ і Чернігівського облвиконкому Микола Григорович був занесений на обласну **Дошку пошани.** [2] 23 грудня 1987 року Указом ПВР УРСР **№ 209** йому присвоєно **почесне звання «Заслужений меліоратор України».**

Він єдиний лауреат такої державної відзнаки в Черниші.

Передчасно помер 10.12.2012 року. Похований у Чернігові.

Овдій Олександр Кузьмич. Українець. Народився 26.04.1955 року в Чернігові.

Освіта вища. Інженер-зоотехнік. У 1984–1999 рр. – голова колгоспу імені Т. Г. Шевченка. Креативний, амбітний керівник із сучасним поглядом на розвиток аграрного виробництва. За час його головування в колгоспі були побудовані об'єкти переробки та зберігання с/г продукції. Працювали ковбасний та макаронний цехи, випікався власний хліб. Реконструйовано та відремонтовано приміщення для утримання худоби. Для колгоспників збудовано нові житлові будинки. Село повністю газифіковано. Відкрито кін-

но-спортивний комплекс для утримання 200 голів коней української верхової Орловської породи. Побудовано іподром. Нині проживає в Чернігові.

Слюсаревський Микола Віталійович (1883–1937). Українець. Народився в Седневі, перший священник відкритої у 1904 році в Черниші Свято-Георгіївської церкви. Також займав посаду Благочинного четвертого округу Чернігівського повіту. Одночасно завідував церковною школою. У травні 1913 року нагороджений грамотою Святійшого Синоду. Репресований радянською владою. Місце загибелі та поховання не встановлено.

Школьний Володимир Вуколович. Українець. Народився 31.10.1923 року в Бігачі Менського району. Освіта – вища педагогічна. В період окупації був у підпілі, партизан загону ім. Б. Хмельницького з'єднання ім. Попудренка. На посаді директора Чернiської школи перебував 38 років (1948–1986 рр.) Школа неодноразово визнавалась кращою в районі, серед сільських закла-дів. Користувався беззаперечним авторитетом серед громадян села та учнів школи. Обирався депутатом сільської та районної рад.

Помер у 1999 році, похований у Седневі.

Ячна Ганна Павлівна (1926–2001). Українка. Народилась та все життя проживала в Черниші. Після закінчення школи, постійно працювала свинаркою в колгоспі ім. 1 Травня. За видатні досягнення в галузі скотарства, виробництва м'яса свинини спочатку була нагороджена медаллю «За трудову доблесть», у 1958 р. – золотою медаллю ВДНГ СРСР, а потім найвищою державною нагородою СРСР – орденом Леніна. Похована в Черниші.

Довідкова інформація.

*Критерії та категорії визначення таких осіб затверджені 25 листопада 2015 року на засіданні осередку краєзнавців села. Персональний склад «знакових постатей села» запропонував Кирієнко І. О.

Адміністративно-правовий Статус Черниша

У СКЛАДІ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

1718–1763 рр. с. Черниш Курінь Седнівської сотні Чернігівського полку. *

1763–1782 рр. с.Черниш. Курінь Седнівської сотні Чернігівського повіту, Чернігівського полку. [1]

1782–1796 рр. с.Черниш у складі Седнівської волості Чернігівського повіту Чернігівського намісництва. **

1796–1802 рр. с.Черниш, село у складі Седнівської волості Чернігівського повіту Малоросійської губернії.

1802–1892 рр. с.Черниш у складі Седнівської волості, Чернігівського повіту, Чернігівської губернії.

1892–1919 рр. с.Черниш у складі Чернігівського повіту Чернігівської губернії.

У СКЛАДІ УРСР ТА СРСР

1919–1923 рр. с.Черниш, Чернiська рада робітничих та селянських депутатів Седнівської волості Чернігівського повіту Чернігівської губернії. *** *Чернишу* підпорядковувались хутори Глібівка, Висока Гряда.

1923–1932 рр. с.Черниш, Центр Чернiської ради робітничих та селянських депутатів Бобровицького району, *Чернігівського округу* УРСР.

1932–1941 рр. с.Черниш, Центр Чернiської ради робітничих та селянських депутатів Чернігівського району *Чернігівської області* УРСР.

30.08. 1941–20.09.1943 р. У Черниші німецько-фашистський окупаційний режим. Чернiська управа – бургомистр *гебітскомісаріату «Чернігів».*

1943–1961 рр. с.Черниш. Центр Чернiської сільської ради робітничих та селянських депутатів Чернігівського району*Чернігівської області* УРСР.

Чернишу підпорядковані села Глібівка та Нове.

1961–1991 рр. с.Черниш, Центр Чернiської ради робітничих та селянських депутатів Чернігівського району Чернігівської області УРСР.

Окрім Черниша до складу Чернiської сільради входить село Клочків.

УКРАЇНА (САМОСТІЙНА НЕЗАЛЕЖНА ДЕРЖАВА)

1991 р. с.Черниш, Центр Чернииської сільської ради Чернігівського району *Чернігівської області України.* До складу сільради входить також с.Клочків.

2016–2017 рр. (листопад) Черниш та Клочків, зберігаючи попередній адміністративно-територіальний статус, перебувають у стані визначення щодо створення об'єднаної територіальної громади із залученням інших населених пунктів району, або приєднання до іншої ОТГ. [2]

Джерела інформації. Довідковий матеріал

1.Повіт\укр\- уїзд\рос.\

2. Закон України Про добровільне об'єднання територіальних громад. 2015, 4 вересня, №VIII, vinrada.gov.ua/zakon-ukraini-pr...alnih-gromad.htm

*Присяга Чернігівського полку. 1718 рік. Український Інститут Національної пам'яті. Чернігів: Видавництво «Десна поліграф», 2011.

** Бойко В., Казіміров Д, Лепявко С. Владні інстанції Чернігово-Сіверщини. Чернігів, 2012.

*** Держархів Чернігівської області,. фонд С-679, опис 3, справа 395, аркуш.607, фонд Р-179., оп.1, спр. 39.

Голови Чернiської виконавчої та представницької влади

1718 р. Грищенко Юхим. Отаман Чернiського куреня Седнiвської сотнi Чернiгiвського полку. [13]

1902-1919 рр. Кирієнко Лазар Михайлович, сільський староста (старшина). [1]

ГОЛОВИ ЧЕРНИСЬКОЇ СІЛЬРАДИ ПЕРІОД РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ ТА НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ

1920 р. Рубащенко Іван Маркович (1873–1960 рр.). [16]

1921 р. (з 24.01.1921 р.по 03.04.1921 р.) – Снігир Авксентій Феодосійович (1893–1941 рр.). *

1921 р. (з 03.04.1921 р по 03.07.1921 р.) – Рубащенко Іван Якович (1897 р.н.). [1]

1921 р. (з 03.07.1921 р.по 19.11.1921 р.) – Кондратенко Дем'ян Львович (1897–1979 рр.). [1,10]

1921 р. (з 19.11.1921 р. по березень 1923 р.) – Плешкан Юхим Маркович (1879 р.н.). [1]

1923 р. (з березня) – Рубащенко Іван Якович (1897 р.н.). [5,6]

1923 р. Ячний Федір Федорович. [5]

1926 р. Снігир Авксентій Феодосійович. [5]

1929 р. Снігир Ксенофонт Потапович. [5,7]

1930–1932 (червень) Кириченко Юхим Федорович (1894–1956 рр.). [17]

1932 р. (з червня 1933 рр.) – Рись Григорій Володимирович. [7]

1932 р. (з 27.10.1932 по 1933 рр.) Снігир Ксенофонт Потапович. [5,7]

1933–1934 рр. – Кондратенко Дем'ян Львович. [15]

1934 –1936 рр. – Міщенко Омелян Каленикович (1905 р.н.). [15]

1936–1937 рр. – Лісовий Лаврін Григорович. [9]

1936–1941 рр. – Рубащенко Терентій Єлисейович (1906 р.н.). [10,***]

1941–1943 рр. Окупаційний німецько-фашистський режим. Бургомістр. ****

1943 –1944 рр. – Головач О. Андрійович. [3]

1944 р. – Рубащенко Кузьма Якович (1910 р.н.). [2,**]

1946 р. – Павленко. [5]

1946–1951 рр. – Юрченко Антон Степанович (1923–1994 рр.). [11]

1951 р.–1967 рр . – Акуленко Петро Ананійович (1924–1994 рр.). [5]

1967–1974 рр. Юрченко Василь Степанович (1934–2014 рр.). [5]

Лісовий Л. Г.

Юрченко А.С.

Юрченко В.С.

Акуленко П. А.

Мартиненко О. В.

Мельник І. Д.

Краснопільський В.П. та головий бухгалтер сільради Зінченко Т. С.

1974–1977 рр. – Юрченко Антон Степанович. [11]
1977–1981 рр. – Акуленко Петро Ананійович. [5]
1981–1984 рр. – Мартиненко Олександра Василівна (1948–2015 рр.). [12]
1984–2010 рр. – Мельник Іван Дмитрович (1955 р.н.). [5]
2010 р. по т/час – Краснопільський Володимир Пилипович (1959 р.н.). [8]

Джерело інформації та довідкові матеріали

* У списку загиблих в роки Другої світової війни згадується Снігир Авксентій Феодосійович, 1893 р.н. с.Черниш.

**Рубащенко Кузьма Якович (1910 р.н.), він був також головою одного із створених у 1929 році колгоспів. Інформація про нього є в «по господарській книзі» Чернівської сільради за 1950–1953 рр. У цій книзі повідомляється, що в 1947 р. він був засуджений. Також те, що його родина виїхала в Приморський край РРФСР.

*** Рубащенко Єлисей Ілліч, 1874 р.н. Його діти: Терентій, 1906 р.н., Михайло, 1933 р.н., Василь, 1929 р.н. Інформація згідно з «по господарською книгою» Чернівської сільради за 1944–1946 рр. та 1950–1953 рр.

**** Серпень 1941 року – вересень 1943 р. – бургомистр Садченко Микола Якович.

Період окупації села німецько-фашистською Німеччиною.

1. Держархів Чернігівської області (далі – ДАЧО): фонд 679, оп.10, спр.1679, фонд Р-179., оп. 1, спр. 27, фонд Р-187, оп.1, спр.10 арк. 46.

2. ДАЧО. Фонд Р-3013, опис 1, спр.93, арк.-58, фонд 679, опис 10, спр.1679, фонд Р-179, оп. 2. спр. 2.

3. Виписка із рішення Чернігівського райвиконкому у справі про будинок Білого. (Надала копію рішення Мартиненко А.І. с. Черниш). Як звали Головача, не встановлено.

4. ДАЧО. Фонд 679., оп.10, спр.1679.

5. Курданов А. Л., Чернiська сільська рада. Чернігів. 2015 .

5.1. Із автобіографії Мельника Івана Дмитровича. Народився 09.10.1955 р. в с. Ведильцях Чернігівського р-ну. Закінчив середню школу та Українську сільськогосподарську академію (м.Київ), інженер-електрик. Служив у ЗС СРСР на посаді замполіта роти. В Черниші із 1984 року. Дев'ять разів, починаючи із 1984 року, обирався головою сільради.

6. ДАЧО. Фонд Р-179., оп.1 спр.39.

7. ДАЧО. Фонд П-616, оп. 1, спр.465. Інформація Горобця С. М.

8. Краснопільський В. П. Народився 02 липня 1959 року в Кіровоградській обл. За освітою агроном. Проживає на території Чернiської сільради із 1989 року.

9. ДАЧО. Фонд Р-8840, оп. 3, спр. 7905.

Про Лісового Лавріна Григоровича згадує Юрченко Василь Степанович . Розповів про батька і син Лісового Л. Г. – Лісовий Анатолій Лаврінович, 14.03.1927 р.н., учасник Другій світової війни з 1941 року, який нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною» у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 років». У 1957 р. він закінчив Чернігівський кооперативний технікум. Постійно працював у системі споживчої кооперації, довгий час – головою Седнівського сільпо. Головою мисливського товариства на громадських засадах.

У даний час (10.07.2016 р.) він живе в с. Новому Седнівської сільради.

З його слів, батько Лісовий Л. Г. народився в Петрушині. Він був членом ВКП (б), на посаду голови сільради направлений Чернігівським райкомом партії. Син Лісового Анатолія Лавріновича – Ігор Анатолійович, 1951 р.н., у 2004–2008 рр. обирався та був головою Седнівської селищної ради. При зустрічі Ігор Анатолійович повідомив, що про діда Лавріна йому мало що відомо. Буцімто він був репресований, доживав віку в Черниші.

10. Інформація про Рубащенка Т.Є. від Кононенко Віри Ксенофонтівни.

(У свідоцтві про її народження вказаний голова Чернiської сільради. Рубащенко Т.Є.). ДОЧА. Фонд СБУ № 10163-оф.

11.Трудова книжка Юрченка Антона Степановича.

12. Мартиненко О. В. народилась в Черниші 18.12.1948 р. Закінчила Чернігівський педуніверситет, викладала математику в Чернiській восьмилітній школі. Померла в 2015 р. Похована в Черниші.

13. Присяга Чернігівського полку, 1718 рік. Український Інститут Національної пам'яті.

Видавництво: «Десна поліграф», Чернігів, 2011.

14. Інформація із численних письмових джерел про Черниш, в т.ч. метричних книг.

15. ДАЧО, Фонд П-616, оп. 1. спр. 465.

16. Рубащенко І. М. похований на чернiському «старому» кладовиші, рік його народження та смерті вказано на хресті.

17. Кириченко Юхим Федорович, народився в Носівці. Активіст радянської влади з 1919 р. жив в селищі Седнів, неодноразово обирався головою селищної ради. /crb.edukit.cn.ua/krayeznavstvo/istoriya_chernigivsjkogo_rajonu/istoriya_sil_rajonu/sedniv/

на с.Сирота
вул.Лісна
вул.Колгоспна
вул.Колгоспна
вул.Колгосп

Історія відродження та заснування населеного пункту. Походження назви села Черниша. Версії

ГЕОГРАФІЧНІ Й ТОПОГРАФІЧНІ КООРДИНАТИ ЧЕРНИША СТАНОМ НА 1 СІЧНЯ 2018 Р.

Населений пункт розташований на відстані 25 км від Чернігова та за 2 км від свого «мегаполісу» Седнева, 5 км від Клочкова, 12 км від Івашківки, 8 км від Терехівки та за 2 км від свого «супутника» Глібовки.

Через село проходить ґрунтова дорога за маршрутом Седнів-Терехівка-Товстоліс-Чернігів-Любеч.

Територія села близько 16 км кв., наразі тут 176 будинків, 38 вулиць та провулків. Функціонують ФАП, будинок культури з бібліотекою, краєзнавчий музей, магазин, є садиба СГТОВ ім. Шевченка, також каскад озер, два кладовища. Село газифіковане, прокладено дороги із твердим покриттям, частина вулиць заасфальтована.

Археологами та науковцями встановлено, що історія населеного пункту сягає глибокої давнини. * Протягом століть поселення формувалось, розвивалось, за різних причин занепадало і знов відроджувалось навколо великого озера, відомого в наукових колах, як топонім – «поселення Озеро». Сліди поселення віднайдено на мисоподібних виступах південно-східного і західного берегів, розташованих у центральній частині села, безіменного ставка (висота мису 1,5-2,5 м). Відкрив та обстежував поселення Г. Жаров у 2009 році, Т. Жарова – у 2011 році. ** Загальна площа об'єкту дослідження – близько 0,45 га, було обстежено дві ділянки, розташовані за 350 м одна від одної. Встановлено, що товщина культурного шару 0,5-0,9 м. В ході розкопок було знайдено ліпну кераміку епохи бронзи – раннього залізного віку (2-1 тисячоліття до н.е.), ранньослов'янські побутові речі (середина першого тисячоліття до н.е.), прикраси із військового спорядження, гончарну давньоруську кераміку (XII-XIII століть нашої епохи), артефакти XVII-XVII століть. Також металеві гроші, інші прикраси XVI-XVII століть.

Навколо села археологами, в радіусі 3-5 км, у різні часи, було відкрито ще 11 давніх поселень: Вербицківщина, Виловате, Попове, Апанасенкове, Білоконщина та інші. Там також знайдено й задокументовано артефакти аналогічного вікового та культурного періоду.

НОВІТНЯ ІСТОРІЯ СЕЛА, ПЕРЕДУМОВИ ТА ЧАС ВИНИКНЕННЯ

Черниш теперішній за своєю харизматичною змістовністю та природою – село затишне та мальовниче, загадкове й надзвичайно привабливе.

Споконвіків тут живуть працьовиті, гостинні, товариські люди, гострі на слово, дещо меланхолійні але вільні в думках та стримані у висловлюваннях і оцінках.

Затишок селу завжди створювали його мешканці. Білі, чепурні оселі з дерев'яними віконницями. Охайними садочками із розлогими вишнями, різносортними яблунями та грушами і обов'язково кучерявою шовковицею, котра свого часу, як і бузина, що з неї в селі варили варення, росла чи не біля кожної садиби.

Мальовничість усвідомлюється не тільки в уяві, а більш за все – за рахунок прибраних чистих вулиць. Садиб, розділених парканами, плетеними з лози та ліщини, подекуди – з металопрофілю. Дерев'яних та різнобарвних, переважно червоного кольору воріт, хвірток з їх індивідуальними візерунковими особливостями.

Приваблюють і лісові масиви із задумливими скрипучими дубами, полохливими тендітними осиками і колючими соснами. А кучеряві молоді лісочки, як «гостинні галявини», запрошують до романтичної прогулянки. Не залишать вас байдужими густі сінокоси із запашними польовими квітами, весняні грайливі струмочки.

Загадковості селу, беззаперечно, додають озера як у центрі, так і навколо села. За кількістю озер, більшість із яких навіть у найпосушливі роки не пересихають, село повною мірою могло би претендувати на лідерство серед інших населених пунктів області, а якби до них іще додати заболочені місцевості, природні і штучні водоймища (*кружки, копанки, сажалки*), то рівних і знайти важко. Особливого колориту селу та озерам додають лелеки, які щовесни перед Благовіщенням обов'язково повертаються до своїх гнізд. Як давні господарі цієї території, прибувши із далеких країв, навесні вони сміливо окуповують ці обійстя. Із сходом льоду та снігу в водоймах не менш сміливо хазяйнують кумкотливі жаби. Береги вкриваються квітучим жовтим лопушинням, зеленою молодою травою.

А скільки існує пов'язаних із озерами неспростованих легенд, пригод, різної бувальщини…

Мабуть, і не дивно, що якраз озера з їхньою природною неповторністю привабили майбутніх мешканців цієї живописної та життєтворної території.

Якщо відштовхуватись від озер, котрих, як відомо, в самому центрі села було аж чотири, й досліджувати питання про історію походження

назви Черниш, то відповідно виникає закономірне запитання: чому село не носить назви, наприклад, Озерного? Ймовірно, що так, мабуть, розпорядилась епоха – час, за який села виникають та розвиваються, бо кожний історичний відрізок створює свої передумови та особливі прикмети найменування територій, населених пунктів, і про це більш детально ми зупинимось далі.

Що стосується часу та обставин виникнення (відродження) нашого населеного пункту, то тут у письмових джерелах, різних документах великих розбіжностей не існує – це початок вісімнадцятого століття.

Підтвердженням цього є Чернігівська переписна книга 1666 року. У ній село Черниш іще не згадувалося. [1]

Перша письмова згадка про Черниш датована 1708 роком. В Універсалі Гетьмана І. Скоропадського від 18 листопада 1708 р., яким підтверджується купівля Яковом Лизогубом Глібівського фільварку під Чернишом. [2] Далі згадка про село та вже конкретних його мешканців датується 1718 роком, коли Чернігівський полк приймав присягу, а в його складі був Черниський курінь Седнівської сотні.

В енциклопедичній збірці «Історія міст і сіл Української РСР. [4] Чернігівська область» видання 1983 р. також стверджується, що с. Черниш як поселення виникло на початку вісімнадцятого століття.

На сайті Чернишської сільської громади в унісон цій збірці констатується, що село засновано на початку вісімнадцятого століття.

А ось щодо походження назви, то тут навіть у офіційних документах є декілька думок.

Знову ж таки на сайті Чернишської сільської громади сказано, що перші поселенці з'явилися в Чорному лісі біля озер, від якого буцімто й виникла назва села.

Посилаючись на Рум'янцевський опис там зазначається: «…*д. Черниш, при озере Чернишском*». [9] Виходить, що назва села походить від озера Чернишського.

Вчитель початкових класів Чернишської восьмирічної школи Іван Савелійович Білоконський на уроках краєзнавства також розповідав, що назву села започаткували від озера, яке мало назву Чорного. Не виключено, що це була думка та позиція педагогічного колективу школи. Місцеві жителі, подружжя Ячних – Михайло Іванович та Віра Федорівна, Надія Іванівна Овдій, котрі на початку ХХ століття збирали та узагальнювали місцеві мікротопоніми, також стверджують, що на території Чернишської сільради є болото Чорне. [12] Щоправда, не вказано, де воно розташовано – в центрі села чи за його межами.

Таким чином, виходячи із вищевикладеного та посилаючись на перераховані письмові джерела, свідчення селян, підсумовуємо те, що назва села Черниша походить начебто від Чорного лісу або від озера (болота) Чорного.

І заперечувати цей факт не станемо, бо ці версії є офіційними і неспростованими, тому мають право на існування.

Але, як на мене, надто вже все це просто і навіть спрощено.

PRO ET CONTRA. ЗА І ПРОТИ

Використовуючи філософський принцип – у всьому сумнівайся – спробуємо дослідити можливість існування й інших «подразників» з приводу походження назви села.

У письмових джерелах XVII–XIX століть населений пункт згадувався як: Чорниш, Чарниш, Черниші, д. Чорниші, д. Чорнишівці. [2]

І тільки після адміністративно-територіальної реформи 1923 року, що була закріплена в Конституції УРСР 1929 року, затвердилась остаточна назва населеного пункту – село Черниш, центр одноіменної сільради Чернігівського району Чернігівської області, котра була офіційно заснована 15 жовтня 1932 р.

За таких обставин логічно виникає питання, а чи немає інших похідних слів або джерел, завдяки яким село носить таку досить привабливу і романтичну назву – Черниш. Унаслідок вдалого вибору «імені» село оминула «хвороба» чи, точніше, вірус постійного перейменування населених пунктів.

ОТОЖ ЗВЕРНЕМОСЬ ДО АРГУМЕНТІВ, КОНТРАРГУМЕНТІВ ТА ФАКТІВ

Перше. Стосовно походження назви села від Чорного лісу, логічно напрошується запитання, де ж був той загадковий і такий утаємничений Чорний ліс, його залишки. Географічно найближчий до села ліс, назва якого – Романів гай – надто молодий, але там і своє озеро є. Чорний ліс, на мою думку, яким його могли побачили в сімнадцятому столітті люди, котрі почали обживати цю територію, це ліс первісний, із його недоторканими природними особливостями формування та розвитку деревини. Невже перші поселенці, наслідуючи приклад прадавніх землеробів, вирубали цей ліс, деревину використали на будівництво своїх садиб, а звільнені площі пустили під пасовища та ріллю? Можливо! Де ж тоді докази? Часу минуло не так багато. Так от, ніде в письмових першоджерелах сімнадцятого, вісімнадцятого століть, де мова йде про закріплення території, пасовищ, людей та дворів за монастирями, шляхтою, вельможами, мови про такий природній об'єкт або згадок про нього нема.

В «Генеральном следствии» про маєтності Чернігівського полку описуються хвойні кущі та Чорний ліс понад річкою Снов між Седневом

та Кобилянкою. Але Снов аж ніяк не межує і не протікає через село Черниш. Хоча ліс шумить і понині.

Таким чином, достовірної письмової інформації про те, що назва села походить якраз від Чорного лісу, не знайдено, бо є тільки припущення.

Що стосується озера (болота) Чорного, від якого буцімто походить назва села та навколо якого формувався й розвивався населений пункт, то, апелюючи до авторів цієї версії, слід вказати, що в Черниші ніколи таку назву озер чи озера селяни не вживали. Тим більше, із історії містоутворень ми знаємо, що назви поселень, територій – це річ надто консервативна, а що стосується гідронімів чи топонімів, то такі перейменування майже не зустрічаються.

Велике озеро в центрі села завжди мешканцями Черниша із покоління в покоління іменувалось як Болото, поряд менше озеро носило в народі назву Болотце, а в комплексі це були чотири водоймища, одне велике та три менших за розмірами водного басейну. Раніше були вони між собою взаємо сполучені – об'єднані привабливими дерев'яними місточками, два із яких збереглись до цього часу.

Знаючи природу їх будівництва, треба додати, що місточки за своїм призначенням виконували архітектурну і дорожньо-логістичну функції, були оздоблені поручнями, зводились так, щоби бути зручними як для транспорту, так і пішоходів.

Навесні та при великих повенях вода по ґрунтовій дорозі із кутка Слободи бігла у велике озеро (Болото), з якого через сполучні струмочки наповнювались бурхливою водою малі озерця, і вже тільки потім, напоївши весь каскад озер через «Пороньків» город, вода стрімко витікала на грунтову дорогу (Седнів-Черниш-Терехівка-Любеч) біля Яцочкової дамби через людські городи в Сажалку, що на Канторивщині, а звідти рівчаком на Дедкове, і далі вода бігла-текла аж до Замглаю, заповнюючи по дорозі всі долини, кружки та копанки, напуваючи прилеглі сінокоси й штучні водовідводні канали-канави. В зустрічному напрямку із Замглаю по весняній воді рухались в озера щука на нерест, карась, усяка плотвичка, лини.

Про назву головного озера, а саме – Болота, стверджували й старожили: подружжя Юрченків – Василь Степанович та Ганна Іванівна, брати Кондратенки – Дмитро Антонович і Володимир Антонович, Анатолій Єгорович Макеєв, Єфросинія

Митрофанівна Сахно, Олексій Данилович Кирієнко та багато інших жителів села.

До речі, сьогоднішній вигляд, свої обриси, головне водоймище села отримало в 60-х роках XX століття, коли за рахунок коштів місцевого колгоспу, при голові колгоспу ім. 1 Травня Федору Демидовичеві Зінченку, було проведено його очищення від лози, очерету, купиння з осокою. Вичищено дно та відновлені природні підземні джерела. Торфокрихту як органічну речовину вивезено на удобрення колгоспної ріллі. Для зміцнення берегів посаджено дерева. Повторне очищення дна й укріплення берегів проводилося вже у вісімдесятих роках XX століття, за період головування в колгоспі Олександра Кузьмича Овдія.

Озеро, незважаючи на його значні розміри, часто штучно зариблювалось. Карасів тоді, до речі, вистачало й колгоспу, щоби мати прибуток, і селянам, котрі сміливо ловили рибу на вудку, а дітвора могла потягати й бродник. Сьогодні, як і раніше, карась природно є постійним господарем цього водоймища, щоправда, живеться йому в нашому «новітньому» середовищі несолодко. Сучасні браконьєри котрі в школі погано вчили хімію та фізику, я вже не кажу про Біблію, у браконьєрській майстерності перевершили самих себе, використовують здобуті мізерні знання з цих предметів для досягнення своїх корисливих, нехай тимчасових, але безжалісних для навколишньої природи цілей – наловити риби за будь-яку ціну.

ВЕРСІЇ ПРО ПОХОДЖЕННЯ НАЗВИ СЕЛА ТА ЧАС ЙОГО ЗАСНУВАННЯ

Версія перша

З точки зору дослідження історії походження назви села, дуже цікавим напрямком є звернення до легендарної постаті Івана Федоровича Черниша, Генерального судді в уряді Гетьмана Павла Полуботка. Ну чим не гіпотеза – від прізвища вищеназваного діяча із числа верхнього ешелону козацької старшини і започаткована назва села.

Які ж обставини та факти можуть свідчити про можливість існування такої версії як робочої.

Перше. Соціально політичні та демографічні передумови формування населеного пункту.

У XVI–XVIII століттях українські землі колонізувались спочатку польсько-литовською шляхтою, а після Переяславської ради – московськими (російськими) вельможами, українською козацькою старшиною та церквою. Отримані території (землі) поділялись на рангові (наділялись за посадою) та жалувані (виділялись за заслуги перед королем, гетьма-

ном, царем). Існували й так звані «незаймані землі», які були об'єктом боротьби за управління ними чи отримання у власність. [10]

У дохристиянський період та Київської Русі, потім монголо-татарського іга, панування Великого Князівства Литовського, Речі Посполитої на наших територіях назви населених пунктів, річок, інших топонімів походили, як правило, із того, якою мовою давалась їм назва (тюркською, слов'янською, латинню, грецькою). Наприклад, відомі нам міста Причорномор'я: Кафа (тюркське походження), Херсонес (грецьке). Відомі населені пункти, такі, як Ічня, Кагарлик, Батурин, Бахмач – тюркські назви, а вже містечко Мена – литовська.

З XVI–XVIII століть і в подальшій історії нашої цивілізації поселенням, у переважній більшості, почали давати імена правителів, відомих політиків або власників земель. Наприклад: Алчевськ, Станіслав, Тольятті, Дніпропетровськ, Кіровоград і таке інше.

Про походження в цей період назви населених пунктів Лівобережної України від прізвищ вельмож красномовно свідчить В. Кривошея. Узагальнюючи та досліджуючи історію Чернігівського полку, він зазначає, що село Товстоліс походить від сотників Товстолісів, с. Бутовка – від Бутовичів, с. Козли – від шляхтичів Козлів, Козлевичів, с. Унучки – від шляхтича Унучки, с. Петрушин – від Петрушенків, Петрушів, с. Чарторіївка – ймовірно, від панів Чарторійських і т. д. Такої думки дотримується й відомий чернігівський краєзнавець С. М. Горобець. [2,21]

Цікаво, що назви багатьох населених пунктів Чернігівської області, що виникли на межі XVI–XVIII ст., також походять від прізвищ їх перших жителів або власників земель (населених пунктів).

Тому цілком вірогідно, що й назва села Черниша, котре виникло та відродилося як поселення саме в цей історичний проміжок часу, могло походити від прізвища-імені одного із власників (управителя) частини земель чи села, а саме: І. Ф. Черниша.

Друге. Застосуємо формат порівняльного аналізу та метод кліше

Який дозволяє висунути ще один суттєвий аргумент на користь І. Ф. Черниша. В літературних та письмових джерелах прізвище фігурує в такій інтерпретації: Черниш, Чорниш, Чарниш. Так само і село Черниш

у письмових джерелах того періоду позначається наступним чином: Черниш, Чорниш, Чарниш, Чорниші, Чорнишівці.

Третє. Економічні та політико-правові фактори

Яке ж відношення має Генеральний суддя І. Ф. Черниш до цього села? Відомо, що він не був сотником чи полковником Чернігівського полку, а якраз піднімався щабелями козацької старшини в Гадячському полку.

Із першоджерел відомо, що в XVI-XVIII століттях досить активно велась боротьба за території між різними за рангом царськими вельможами й козацькою старшиною, особливо ця боротьба посилилась та загострилась після втрати самостійності, а потім і автономії Козацькою державою, поразки у війні із Росією гетьмана І. Мазепи. Як зазначає В. Модзалевский, у свій час І. Ф. Черниш проводив надто активну, навіть агресивну політику по відношенню до іншої знаті з метою отримання привілеїв, посад у козацькій державі, а заодно і земель, маєтностей. [6] Що відповідало тогочасним реаліям. Тому, перебуваючи на посаді Генерального судді при наказному гетьмані П. Полуботку, він реально мав усі важелі для отримання земель як винагороди за військову службу або за рангом. Тим більше, що він у складі козацького війська під орудою І. Мазепи, П. Полуботка брав участь у важливих для Російської Імперії і її союзника – Гетьманської України, військових походах. Після Андрусівського миру 1667 р. Польща на той час втрачала свої позиції як регіональна наддержава, а заодно і території на Лівобережній Україні. [8] Росія ж навпаки посилювала політичний і військовий вплив у Європі, одночасно на Українське суспільство – залишки козацької держави, розділеної на Лівебережне і Правобережне Гетьманства. Цей період в українській історії ще носить назву Руїни (1663-1687 рр.). Нагороджуючи українську старшину землями, надаючи їм дворянські титули та закріплюючи двори й селян за ними, Царська Росія(Московія) таким чином зміцнювала свій політичний вплив на українське суспільство, «по-візантійські» розколюючи єдність правлячої в Україні знаті, формуючи протиборчі сторони (партії), заодно зміцнюючи свій вплив на українське суспільство й успішно реалізуючи політику подальшої деавтономізації України. [22]

Таким чином, І. Ф. Черниш реально за статусом та своїм становищем у суспільстві міг отримати вільні землі в межах теперішнього села Черниша. Підтвердженням цьому є свідчення Рум'янцевського опису 1766 р., де вказано, що село Черниш за рангом належало Чернігівському полку, який на той час був найбільшим за територією, наймогутнішим і найпотужнішим військовим та цивільним козацько-територіальним формуванням Лівобережної України. [9] Територія

майбутнього села (земель) із середини XVII століття і фактично до його кінця, як свідчить С. Леп'явко, входила в так звану демаркаційну зону між Московською державою і Польщею, фактично із правової точки зору ці землі підпадали під категорію так званих «незайманих» земель. [10]

Володіння землями села було важливим із стратегічної точки зору, тому що із Седніва через Черниш, Терехівку, Товстоліс пролягав найкоротший шлях на Чернігів, далі на Любецький торговий тракт, який ішов аж до Дніпра – прикордонного містечка Любеча, що в той час відігравало важливу військову-політичну й економічну роль. Саме Дніпро із 1667 року був кордоном між Річчю Посполитою і Московією, розділяючи багатостраждальний народ України на Правобережне й Лівобережне Гетьманства.

Завдяки таким факторам село та його землі були цікавими для козацької старшини.

Іще одним важливим аргументом походження села від прізвища Черниша є той факт, що чернігівські полковники Леонтій Полуботок та його син Павло в той період часу потрапили в опалу. Ось що повідомляється в біографії Полуботків: « За гетьмана І. Мазепи Павло разом із батьком у 1692 р. був притягнутий до слідства у справі ченця Соломона за звинуваченням у державній зраді» – «... *Леонтий Полуботок помишлял о гетьманстве и желал Гетьману и всем при нем будучим погуби и нестроения в народе»*. За результатами слідства Леонтія було позбавлено полковницького уряду та значної частини маєтків, а перед його сином Павлом надовго було закрито шлях до високих урядів Гетьманщини. Лише на початку XVIII ст. стосунки П. Полуботка з гетьманом нормалізувалися. У червні 1703 р., «*респектуючи на его, пана Полуботка, в войску Запорожском ранение и заслуги*», І. Мазепа затвердив за ним раніше придбані грунти Чернігівського полку, а в 1705 р. погодився на обрання його чернігівським полковником».

У той же час, із кінця сімнадцятого – початку вісімнадцятого століть, навпаки, спостерігається значне посилення могутності та ваги Черниша в уряді Мазепи. В. Модзалевский зазначає, що в той самий час, коли Л. Полублоток був в опалі, «*І. Черниш виконував дипломатичні доручення І. Мазепи у Москві (1699 р.), Константинополі (1700), був резидентом Гетьмана при Петрі Першому у Ґродні (1705 р.), у 1695 р. брав участь у військовому поході під Казикерманом*». [6]

З цього виходить, що за своїм особистим характером, місцем у політичній і військовій еліті Козацької держави та Російської імперії І. Ф. Черниш реально, поряд із іншими нагородами за службу та свої заслуги, претендував і міг отримати як винагороду «незаймані землі», рівно як і частину втрачених Полуботками маєтностей та земель, що наразі входять до складу Чернiської сільради.

Четверте: генеалогічний фактор

В. Модзалевский, вивчаючи непересічну постать Черниша, пише, що його батьки Федір та Тетяна були родом із містечка Любеча (підтверджується сповідними записами в церкві Любеча). Шлях із Седнева до Любеча в XVI–XVII ст, як раніше зазначалося, пролягав через нині чинні населені пункти Черниш, Терехівку, Товстоліс, Чернігів, далі Халявин, Мохнатин, Довжик. [18] Таким чином, рід Чернишів має пряме відношення до Чернігівщини і, можливо, цими обставинами керувався І.Ф. Черниш, претендуючи на землі теперішнього села Черниша, які були в юрисдикції Чернігівського полку. Саме в цей час відбувається активна фаза відродження населеного пункту та розподіл земель навколо Черниша.

Наступне в цьому контексті. І.Ф. Черниш мав тісні родинні стосунки, фактично, з усією верхівкою козацької старшини тої епохи. Таке становище в суспільстві дозволяло йому розв'язувати деякі делікатні питання «по-родинному».

Він значився у родинних стосунках із гетьманом І. Скоропадським, бо друга дружина Івана Федоровича – Євдокія Голуб була племінницею дружини гетьмана І. Скоропадського.

Ганна Іванівна, донька Черниша, була заміжня за Седнівським сотником Криштофом (Кшиштофом) Самійловичем Фридрикевичем, пасинком І. Мазепи. Він сотникував у Седневі в 1699–1700 рр., в період, коли П. Полуботок був в опалі, а І. Черниш навпаки – на піднесенні.

Син Черниша Петро в 1727 р. одружився на Уляні Бутович – онучці Чернігівського полковника Якова Лизогуба. Бутовичі утримували в Черниші будинок для приїжджих. В. Кривошей у першому томі своєї праці «Українське козацтво в національній пам'яті. Чернігівський полк» також повідомляє про те, що П. І. Черниш сперечався за частку спадщини в Бутівці Городянської сотні із Милорадовичем. Про що це свідчить? Та про те, що І.Ф. Черниш уже мав у своєму розпорядженні (власності) маєтності та землі на територіях, підконтрольних Чернігівському полкові.

На підтвердження цієї тези В. Модзалевский повідомляє, про заповіт (тостамент) Черниша, в якому він згадує хутір Криштоповський та село Бутівку.

Що стосується хутора Криштоповського, то він географічно міг розташовуватись на заході території теперішніх земель Чернiської сільради, між лісовими масивами, які носять назву відповідно Заколодноє і Членова дубина, та примикати до болота Атитехторового, де добувався торф. Зазначена територія споконвіків носить назву Криштоповщина. Там до цього часу збереглись будинки, де жили (живуть) Павленки та Шидловські. Ближче до Атитехторового болота, ще до 70-х

років XX століття, зберігалися залишки благородного саду, по горизонту проглядаються залишки фундаменту будівель прямокутної форми.

П'яте: історія облаштування та перші жителі села (цікаві деталі)

Цікаво складається логічна лінійка мети та першопричин облаштування села першими поселенцями. Перше – це облаштування та пристосування до транспортно-поштового шляху між Седневом-Черніговом-Любечем – як торгового, військового, так і дипломатичного міждержавного сполучення між Московією-Україною – Польщею. По Дніпру – із Прибалтикою, Скандинавією та Кримом.

Друге. Створення безпечних, сервісно облаштованих (поштові станції, водопої, кузні) та сприятливих умов функціонування цього шляху.

Успішні військові походи Чернігівського полку під Азов (1696 р.) та Кезикерман (1695 р.), де козацькі загони відіграли вирішальну роль у військових успіхах Царської Росії, засвідчили те, що значна частина козацької старшини, у т.ч. Я. Лизогуб та І. Черниш (ймовірно) отримали винагороду – так звані «незаймані землі» на території Чернігівського полку. Невипадково наприкінці XVII століття в межах теперішнього Черниша була заснована Слобода із козацьким куренем Седнівської сотні, яка дала поштовх для розвитку села і з часом переросла в потужний населений пункт, де чисельність мешканців села інколи досягала двох тисяч. Перші подвір'я (18 будинків) на Слободі до цих пір у селі називаються Хутором. Там на пагорбі довго стояв вітряк, який працював аж до 1941 року. [12]

Першими поселенцями на Слободі були козаки переважно Сосницької, а також Седнівської сотень Чернігівського полку – учасники козацьких походів під Азов та Казикерман, а саме: Гриценко Юхим – курінний отаман, козаки – Алексеєнко Петро, Кирієнко Максим, Опанасенко Іван, Белоконський Іван, Вовк Максим. Тому сьогодні в селі Черниші є кутки: Кирінщина, Вовківщина. [3] Поля: Белоконщина, Апанасенкове, Водоймище, Кирінський кружок. А прізвища Кирієнків і Білоконських найбільш розповсюджені в селі.

Про козаків Сосницької сотні. У реєстрі козаків цієї сотні, що ходили під Азов (1696 р.) та Кезикерман (1695 р.) є декілька Кирієнків – Іван, Роман, Павло, Улас із с. Лав та Кирієнко Максим – вважався курінним отаманом. [14, 2] Там також згадються декілька прізвищ Мартиненків. На Слободі, звідкіля покладено початок розвитку та формування села, до цього часу живуть декілька родин Мартиненків.

У цьому плані цікавою деталлю є також інформація про те, що під Азов ходили козаки Сосницької сотні: Заколодний Силка (на території Чернівської сільради є ліс – Заколодноє), Луцикові Гаврило і Омелько (є гора Луцикова). А в селі Велике Устя Сосницького району є куток Чернишівка, на території Чернівської сільради – поле-випас Оболоньє. [14,20]

В Сосницькому районі є село Оболоння. Це доводить той факт і підтверджує версію про те, що першими поселенцями с. Черниша були саме козаки Сосницької сотні, вихідці із сіл Лави, В. Устя, які ходили у військові походи під командуванням наказного гетьмана Якова Юхимовича Лизогуба за генерального судді І. Черниша. І мали можливість за свої заслуги бути підвищеними за рангом та отримати привілеї й нагороди у вигляді земельних наділів, а згодом заснувати Слободу як військовий форпост. Або, говорячи сучасними категоріями, ці козаки за свої заслуги були працевлаштовані й отримали житло.

Далі. В списку козаків Седнівської сотні Чернігівського полку, що приймали присягу в 1718 р., вже зустрічаються прізвища Чорниш, Чарниш, Чорнишенко, Чорниський Омелько, козак із с. Черниш, Чорниський Хведор – слуга пана Семена Лизогуба. [3] Вони згадувались не тільки за походженням населеного пункту, але й за належністю до одного із керівників козацької старшини, який за рангом володів відповідною територією.

Із цього випливає, що с. Черниш як населений пункт в 1708–1718 рр. уже був добре відомим, а прізвища козаків і деяких територій (топоніми) від кореня Черниш стали досить розповсюдженими.

Висновок

1. Населений пункт за статусом народжувався як Слобода (*вільне поселення*), перерісши в село й отримавши назву Черниш завдяки Чернишу Івану Федоровичу, котрий на першому етапі формування населеного пункту мав на цій території свої інтереси.

2. Слід вважати, що село виникло наприкінці сімнадцятого століття, у 1696–1698 рр. – період після повернення Чернігівського полку з-під Азову та розселення козаків із своїми сім'ями на вільних землях.

3. Враховуючи багатовікову історію поселення, на землях якого сьогодні розташований Черниш, слід вважати, що наприкінці сімнадцятого століття відбулось становлення населеного пункту в новому форматі.

ВЕРСІЯ ДРУГА

Назва населенного пункту Черниш також могла походити від назви пташки родини куликових – черниш. Коли перші поселенці пристосовувались та знайомились із особливостями території і її ландшафтом: орними землями, лісами та галявинами, озерами й болотами, ярами та сінокосами, глинищами й торф'яниками, флорою та фауною зазначеної місцевості, тут вони постійно стикались із багаточисельною колонією куликів, що жили в лісах, заболочених місцях та серед багатьох озер, навколо яких і почав формуватися «милий їхній душі «материк».

Якщо виходити із того, що частина людей, котра оселилась тут, була козаками Сосницької сотні Чернігівського полку і воювала в складі козацького війська, яке за наказом Петра Першого змушене було брати участь в Азовських походах, то слід припустити наступне – козаки, перебуваючи в дельті річки Дону, плавнях та болотах Таганрозької затоки, де саме й розташовувалась ота неприступна фортеця Азов, спостерігали за цим видом куликів-чернишів, знали їхні особливості, прикмети, середовище існування, лінію поведінки й чули, як їх називали тамтешні люди. [16]

Коли козаки Сосницької сотні на пропозицію Я. К. Лизогуба або І. Ф. Черниша прибули в Седнів чи Чернігів і, за свою звитягу отримавши Слобідські привілеї, почали обживати територію, вони із насолодою спостерігали за знайомими їм ще по Азову швидконогими й метушливими куликами, кількість яких, мабуть, вражала. [15] І тому поселенці назвали територію, де вони почали постійно жити – Чернишами. Через деякий час село, трансформуючи назву, стали називати Чернишом. До речі, дуже часто від мешканців сусідніх сіл доводилось чути інтерпретовану назву села – не Черниш, а Черниші.

P. S. Довгий час популярними в селі є наступні українські народні пісні – «*Їхали козаки із Дону додому*». Не виключається, що народження цієї пісні якраз і пов'язане із тріумфальним поверненням додому, в Україну, козаків Чернігівського полку після взяття турецької фортеці. Як свідчать першоджерела, рушили козаки на Чернігівщину з-під Азова 31. 07. 1696 року. Відстань чимала. Частина козаків їхала верхи на конях, хто на підводах, везли поранених, значна частина вояків, мабуть, усе таки йшла пішки. В дорозі були привали – нові зустрічі, враження, час для розваг, для гумору, для лірики.

Українська народна пісня «*Розпрягайте хлопці коней*» в Черниші теж популярна серед селян і співається вона тут по-своєму, із особливим наголосом та якось мінорно. Якщо вслухатися в її текст, мелодику, то можна припустити, що народилась вона теж у дорозі. І не дивно, бо козаки ж сумували за домівкою, своїми дітьми, козачками й підростаючими та ще не навченими військовій майстерності недосвідченими козаками.

А спонукали та сприяли цьому гарний настрій, духовне й психологічне піднесення. пов'язане з військовою перемогою хоч і не за свою рідну Україну, а в інтересах Імперії. Та все ж таки козаки були задоволені, що благополучно для них закінчилась ця військова кампанія, а головне – повертаються вони додому, в рідну Україну.

На жаль, під час Азовського походу загинуло 25 і було тяжко поранено 26 козаків Чернігівського полку. А чисельність українського війська, яке брало участь у другому Азовському поході

під керівництвом наказного гетьмана Якова Лизогуба, становила 15 тис. вояків.

Незалежні джерела вважають, що Азов був узятий тільки завдяки мужності та винахідливості козаків Чернігівського полку під командуванням наказного Гетьмана Якова Кіндратовича Лизогуба, його військового таланту. [17]

На честь козаків Чернігівського полку, що загинули в Азовському поході, чернігівськими полковниками Яковом Лизогубом та його сином Юхимом Лизогубом на власні гроші в першій половині вісімнадцятого століття у Чернігові була побудована Катеринінська козацька церква.

А ще на згадку про ці військові походи в народній пам'яті закарбувалась і романтична назва населеного пункту – Черниш.

Джерела інформації та довідковий матеріал

* Звід пам'яток історії та культури України. Чернігівський район. Чернігів Видавництво: ТОВ «Десна Поліграф». 2015.

** Безіменний ставок-озеро в Черниші селяни називають Болото.

*** Жаров Г., Жарова Т. науковці.

1. Черниговская переписная книга, 1666 год. Чернігів. Видавець В. Лозовий, 2013.

2. Кривошея В. Українське козацтво в національній Чернігів пам'яті. Чернігівський полк, Київ. Видавництво: ДП «НВЦ» Пріоритети», 2012.

3. Присяга Чернігівського полку, 1718 рік. Український інститут національної пам'яті. Чернігів. Видавництво: ТОВ «Десна поліграф», 2011.

4. Історія міст і сіл Української РСР. Чернігівська область. Київ: Видавництво УРЕ, 1983.

5. с.Черниш стає центром сільської ради. (Інтернет ресурс. Історія сіл та населених пунктів Чернігівського району).

6. Модзалевский В. Генеральный судья Іван Черныш и его род. Київ: Видавництво:

Киевская старина, 1904 .

7. Чернігівщина. Енциклопедичний довідник. Київ: Видавництво: УРЕ, 1990.

8. Андрусівське перемир'я. 1667 рік.. Довідник. Київ, 2002. арк. 25.

9. Лазаревский А. Обозрение Румянцевской описи. Полк Черниговский. Чернигов, 1866.

10. Лепявко С. Чернігів. Історія міста. Київ, 2012.

11. Вікіпедія. «Седнівська сотня».

12. Інформація Садченка Івана Васильовича, 1951 р.н., с.Черниш.

13. Павленко С. Мікротопоніми Чернігово-Сіверщини. Чернігів. Видавництво:

ПАТ «ПВК Десна», 2012 .

14. Генеалогічний форум (Вікіпедія). Чернігівський полк Сосницька сотня (1648–1782 рр.). forum.genoua.name/viewtopic.php?id=78

15. Бібліотека орієнтології (Вікіпедія).

16. Аксаков С. Записки ружейного охотника Оренбургской губернии. Москва. 1966.

az.lib.ru/a/aksakow_s_t/text_0010.shtml

17. Вікіпедія. Рід Лизогубів.

18. Деснянська правда. 2015. 17 вересня.

19. Смолій В., Пінчук Ю. Костомаров М. І. Віхи життя і творчості.

Енциклопедичний довідник. Київ. Видавництво: Вища школа, 2005.

20. Чернiські топоніми та гідроніми.

21. Горобець С. Заснування і походження назв сіл Чернігівського району. Чернігів.. Видавець: В. Лозовий. 2014.

22. Московія в 1721 році Указом Петра Першого була переіменована в Росію.

23. В письмових історичних джерелах назва цієї фортеці вживається так: Казикерман або Кизикерман.

24. Фільварок. Слово має польське походження. За змістом це панський хутір, багатогалузеве господарство, орієнтоване на виробництво сільськогосподарської продукції.

Фільварки (хутори) створювались шляхтою чи козацькою старшиною, використовувалася праця козаків, кріпаків, пізніше найманих працівників.

Така форма господарств започаткована на стадії зародження та розвитку капіталістичного способу виробництва (XVI–XVII ст.).

25. В. Кривошия. Козацька старшина Гетьманщини. Київ.

Видавництво: «Стилос». 2000.

Динаміка чисельності населення с. Черниша

1708 рік. Згадується с. Черниш. [7]
1718 рік. Інформації про двори нема. Населення – 6 козаків. [3]
1732 рік. Інформації про двори нема. 19 козаків. [7]
1763 рік. 23 козацькі двори. (інформації про кількість населення нема). [2]
1866 рік. 105 дворів, 708 жителів. (6.74 осіб у дворі). [1]
1885 рік. 158 дворів, 821 мешканець. [9]
1897 рік. 204 дворів, 1310 жителів. [1]
1914 рік. 234 дворів, 1367 жителів.(ж. – 669,ч.– 698). [5]
1917 рік. 236 дворів, 1408 жителів. [8]
1920 рік. 257 дворів, 1290 осіб. [6]
1924 рік. 288 дворів, 1500 жителів. (5.03 осіб у дворі). [4]
1933 рік. 329 дворів, інформації про мешканців немає. [17]
1934 рік. 280 дворів, інформації про мешканців немає. [16]
1937 рік. Нема інформ. 1830 осіб. (5.2 осіб в одному дворі). [10]
1946 рік. 307 дворів, 1204 осіб. (845 жінок, 359 чоловіків). [11]
1953 рік. 297 дворів, 1299 осіб. (4.3 людини в одному дворі). [11]
1983 рік. Нема інформ. 780 осіб. [18]
1988 рік. Нема інформ. 641 осіб. [1]
2001 рік. 246 дворів, 511 осіб. [15]
2002 рік. 236 дворів, 518 жителів. [8]
2006 рік. 206 дворів, 470 жителів. (2.28 осіб в одному дворі). [8]
2016 рік. 176 дворів, 387 осіб. [12]

Джерела інформації та довідкові матеріали

1. Чернігівщина. Енциклопедичний довідник. Київ. Видавництво: УРЕ. 1990.
2. Лазаревский А. Обозрение Румянцевской описи. Полк Черниговский. Чернигов. 1866.
3.Присяга Чернігівського полку, 1718 рік. Чернігів. Видавництво: ТОВ «Десна Поліграф»,
2011.
В збірнику нема інформації про кількість членів сімей у козацьких родинах. Кількість селян, дворян, інших за статусом мешканців куреня.
4. Держархів Чернігівської області.(Далі – ДАЧО) Фонд Р-942, оп.1, спр.6034, арк.15.
4.1. Інтернет Сайт. Історія сіл та населених пунктів Чернігівського району.
5. ДАЧО. Фонд Р-679, опись 3, спр. 395, арк 607, .
6. ДАЧО. Фонд Р-179, опис 1, спр. 20.

Обраховані двори та мешканці с. Черниша та х. Глібівка.

7. Кривошея В. Українське козацтво в національній пам'яті. Чернігівський полк. Том 2.

Київ. Видавництво: ДП «НВЦ» Пріоритети» 2012. арк. 106.

8. Черниш. Літопис територіальної громади.

(Ілюстрована книга. Ведеться та знаходиться в приміщенні Черниської сільради).

9. Календарь Черниговской губернии на 1901 год. Чернигов. 1900, стор. 270.

10. ДАЧО. Фонд П-1668, оп.1, спр. 450а, арк. 166.

11. Подомові книги Черниської сільради за 1944–1946, 1950–1953 рр.

Можлива похибка при підрахунках не більше 0,5%, оскільки по Черниській сільраді на той час враховувались господарства с. Нове. Нині с.Нове входить до Седнівської селищної ради. По деяких господарствах вказано де працюють конкретні члени сім'ї, -колгосп чи радгосп, але не вказано населений пункт де вони проживають.

12. Інформація Черниської сільради станом на 01.01.2016 року.

(т.ч. по Клочкову 183 двори, в них проживають 325 осіб).

13. Протягом 1977–2015 рр. в селі померло 574 мешканців. Зазначена нформація із щорічних записів мешканки Черниша Сахно Єфросинії Митрофанівни, 1924 р.н. Її свекруха була старостою релігійної громади села, вела такі записи після того, як в селі ліквідували церкву.

14. У 2001 році був перепис населення. Тому 2002 рік – це станом на 01.01.2002 р.

15. Наш край. 2001. 3 листопада.

16. ДОЧА. Фонд П-616, оп. 1, спр. 465.

17. Горобець С, Бутко С. Хроніка війни більшовиків з українським народом. Голодомор 1932–1933 рр. Чернігів, Видавництво: ТОВ «Десна Поліграф». 2016. арк.108

18. Історія міст та сіл Української РСР. Чернігівська область, Київ. Видавництво: УРЕ. 1983.

Демографічна картина с. Черниша за період із 1878–го по 1919 роки (З додатками № 1. 2)

Найменування	**1878**			3**1881**			1**1892**			**1893**		
	всього	х	д	всього	х	д	всього	х	д	всього	х	д
1.Народилось	**46**	28	18	**58**	28	30	**45**	20	25	**85**	497	36
2.Соціальний стан	*			*						*		
-із козаків							**23**			**59**		
-із селян							**6**			**20**		
-із міщан							**0**					
-із дворян							**0**					
-із військових							**3**			**6**		
-із священиків												
3.Зареєстровано шлюбів	*			*			**11**			6		
4.Померло (в т.ч. дітей)	*			*			**27\19**			**48** *		

1894			**1895**			2**1909**			**1910**			**1911**		
всього	х	д	всього	х	д	всього	х	д	всього	х	д	всього	х	д
46	25	21	**53**	313	22	**25**	147	11	**67**	32	35	**46**	20	26
34			**30**			**19**			**49**			**30**		
13			**13**			**6**			**16**			**15**		
0			**1**			**0**			**1**			**1**		
0			**0**			**0**			**0**			**1**		
1			**0**			**0**			**0**			**0**		
0			**0**			**0**			**2**			**0**		
8			**12**			**2** -			**14**			**10**		
26\20			**28**\8			*			**68**\43			**16**\ 12		

х – хлопчиків, д – дівчаток

Найменування	**1912**			**1913**			**1914**			**1915**		
	всього	х	д	всього	х	д	всього	х	д	всього	х	д
1.Народилось	**56**	38	17	**67**	34	33	**74**	36	38	**49**	237	28
2.Соціальний стан												
-із козаків	**41**			**43**			**63**			**31**		
-із селян	**11**			**24**			**11**			**18**		
-із міщан	**1**			**0**			**0**			**1**		
-із дворян	**0**			**0**			**0**			**0**		
-із військових	**1**			**0**			**0**					
-із священиків	**2**						**1**			**1**		
3.Зареєстровано шлюбів	**8 -**			**16**			**29**			1		
4.Померло (в т.ч. дітей)	**27\15**			**30\ 16**			**33** 19			**31\16-**		

1916			**1917**			**1918**			**1919**			**1920**		
всього	х	д	всього	х	д	всього	х	д	всього	х	д	всього	х	д
37	15	22	**34**	16	18	**55**	147	11	**21-**	32	35			
27			**21**			**26**			**12**					
18			**17**			**27**			**9**					
2			**0**			**0**			**0**					
0			**0**			**0**			**0**					
1			**0**			**0**			**0**					
0			**4**			**0**			**2**					
8			**4**			**32**			**12**					
*			**30\ 10**			**40\18**			**68**\43					

* Інформації по цих позиціях не знайдено. Якщо біля показника (числа) стоїть знак мінус (-), інформація неповна.

1. Інформація за період із 01.01 по 01.10.1892 рік

2. 1909–1919 роки, метричні книги ведуться та здійснюється запис актів цивільного стану в Свято-Георгіївській церкві Черниша.

4. Із 1919 року в метричних книгах про соціальний стан новонароджених дітей почали вживати термін – громадянин.

5. Узагальнення про прізвища та імена селян викладені в додатках № 1, 2.

Найбільш розповсюджені прізвища мешканців Черниша серед новонароджених, згідно з демографічною картою села за 1878–1919 рр., їхнє соціальне становище *

Кирієнко, за вказаний період прізвище зустрічається 66 разів. **Ячний** – 49, **Білоконські** – 46. **Железняк** – 33. **Кривець** – 25, **Кондратенко** – 23, **Садченко** – 23, **Йовенко (Іовенко)** – 22, **Омельченко (Амельченко)** – 19, **Вовк (Волк)** – 17, **Юрченко** – 15, **Мосіч** -14, **Акуленко** – 12, **Липа** – 11, **Грецький** – 11, **Снігир** – 9, **Носенко** – 9, **Апанасенко** – 8, **Максименко** – 8, **Рубащенко** – 7, **Лавриненко** – 7, **Москалець** – 7, **Сахно** – 6, **Скрипка** – 6, **Арапін** – 6 , **Зінченко** – 5.

СОЦІАЛЬНИЙ СТАТУС МЕШКАНЦІВ ЧЕРНИША

До козацького стану належали всі новонароджені за наступними прізвищами: Акуленко, Білоконські, Вовк, Кирієнко, Кондратенко, Кривець, Йовенко, Лавриненко, Носенко, Омельченко, Сахно, Снігир. (За аналізований період згідно з демографічною таблицею, в сім'ях козаків народилось 508 дітей. Їх питома вага серед усіх народжених дітей становить 56%).

До стану селян *(казенні селяни, селяни-власники)* належали: Грецькі, Гончарі, Железняки, Кононенки, Москальці, Мартиненки, П'явки, Пусі, Рубащенки, Самусі, Уманці, Фролови. (за аналізований період, згідно з демографічною таблицею, в сім'ях селян народилось 224 дітей.

Прізвище Садченків зустрічається як серед козаків, так і серед селян.

Знойки (Знайко) згадуються як серед дворян, так і серед селян.

Також деяку інформацію про соціальний стан села викладено в роботі А. Курданова про Чернiську сільраду. Видання 2015 року.

Джерело інформації:

* Держархів Чернігівської області. Фонд Р-679, опис 10, справи 1461, 1648.

Імена уродженців Черниша за період 1878–1919 рр. *

1.Найбільш розповсюджені (популярні) імена новонароджених.

1.1.Жіночі: Анна, Єфросинія, Катерина, Наталія, Меланія, Мавра, Марія, Мокрина, Софія, Синклітія, Тетяна, Ольга, Оксана, Олена, Парасковія, Христина.

1.2.Чоловічі: Андрій, Авксентій, Василь, Володимир, Гаврило, Демид, Дем'ян, Єлисей, Іван, Ілля, Михайло, Марко, Мойсей, Корній, Лаврін, Назар, Олександр, Олексій, Пилип, Павло, Петро, Стефан, Семен, Савка, Тиміш, Фома, Яків.

2.Оригінальні й такі, що рідко зустрічаються.

1.1.Жіночі: Агафія, Апистинія, Анисія, Агрипина, Домнікія, Васса, Кіра, Капитоліна, Лукерія, Минодора, Неоніла, Олімпіада, Серафима, Феодосія, Фекла, Хіонія. **

1.2.Чоловічі: Авер'ян, Агафій, Арсен, Артамон, Єпифан, Єрмолай, Борис, Варфоломій, Венедикт, Гліб, Герасим, Демид, Костянтин, Карпо, Ксенофонт, Лазар, Лев, Мина, Мирон, Митрофан, Микита, Макар, Онуфрій, Омелян, Овдій, Панкратій, Радіон, Роман, Сидір, Сезонтій, Самсон, Сильвестр, Тит, Терентій, Феоктист, Яким.

Джерела інформації. Довідковий матеріал

*Держархів Чернігівської області. Фонд Р-679, опис 10, справи 1461, 1648.
**Васса , Кіра, Лев, Мина. Овдій, Онуфрій, зустрічались тільки по одному разу.
***Автором узагальнення деякі імена перекладені українською мовою.

Кількість домогосподарств та мешканців села у яких, згідно із записами в погосподарських книгах Черниша за 1950–1953 рр. *

Акуленко. 8 домогосподарств, у яких проживали 38 осіб.
Апанасенко. 4 домогосподарства, у яких проживали 16 осіб.
Арапін. 6 домогосподарства, у яких проживала 21 особа..
Білоконські. 14 домогосподарств, у яких проживали **55** осіб.
Вовк. 6 домогосподарств, у яких проживали 14 осіб.
Грецькі. 8 домогосподарств, у яких проживали 45 осіб.
Головач. 2 домогосподарства, у яких проживали 6 осіб.
Дубина. 2 домогосподарства, у яких проживали 6 осіб.
Железняки. 17 домогосподарств, у яких проживали 77 осіб.
Зінченко. 6 домогосподарств, у яких проживали 32 особи.
Знойко. 2 домогосподарства, у яких проживали 8 осіб.
Йовенко. 14 домогосподарств, у яких проживали 59 осіб.
Кирієнки. 32 домогосподарства, у яких проживали 159 осіб.
Кисіль. 3 домогосподарства, у яких проживали 14 осіб.
Кривець. 7 домогосподарств, у яких проживали 25 осіб.
Кондратенко. 11 домогосподарств, у яких проживали 57 осіб.
Кононенко. 2 домогосподарства, у яких проживали 11 осіб.
Ковбаса. 2 домогосподарства, у яких проживали 11 осіб.
Лавриненко. 5 домогосподарств, у яких проживали 17 осіб.
Лень. 2 домогосподарства, у яких проживали 3 особи.
Леоненко. 4 домогосподарства, у яких проживали 12 осіб.
Ліпа. 5 домогосподарств, у яких проживали 22 осіб.
Лукаш. 2 домогосподарства, у яких проживали 9 осіб.
Мартиненко. 2 домогосподарства, у яких проживали 11 осіб.
Москалець. 4 домогосподарства, у яких проживали 14 осіб.
Мосіч. 8 домогосподарств, у яких проживали 33 особи.
Носенко. 7 домогосподарств, у яких проживали 35 осіб.
Омельченко. 5 домогосподарств, у яких проживали 18 осіб.
Плешкан. 2 домогосподарства, у яких проживали 9 осіб.
Полегенько. 3 домогосподарства, у яких проживали 13 осіб.
Ребенок. 3 домогосподарства, у яких проживали 10 осіб.
Рубащенко. 2 домогосподарства у яких проживали 10 осіб.
Сахно. 6 домогосподарств, у яких проживали 36 осіб.
Скрипко. 3 домогосподарства, у яких проживали 10 осіб.
Садченко. 13 домогосподарства, у яких проживала 51 особа.

Светенок. 3 домогосподарства, у яких проживали 7 осіб.
Снігир. 6 домогосподарств, у яких проживали 28 осіб.
Уманець. 2 домогосподарства, у яких проживали 13 осіб.
Юрченко. 11 домогосподарств, у яких проживали 56 осіб.
Ячний. 20 домогосподарств, у яких проживала 121 особа.

11 осіб було тільки в одному домогосподарстві – Грецького Сави Мироновича.

10 – у трьох домогосподарствах: Кирієнків, Ячних, Сахно.

9 осіб мешкали в шести домогосподарствах: Железняків – три сім'ї, Кондратенків – дві, Ячних – одна.

8 осіб були в семи домогосподарствах, а саме: у Грецького Дмитра Григоровича, також в сім'ях Грецького, Железняка, Кирієнка, Носенка, Шульженка, Ячного.

Найбільш домінуючими родинами, за розповсюдженістю прізвищ у селі, були: Кирієнки-32 домогосподарства, у яких нараховувалось 159 осіб, Ячні – 20/121, Железняки – 17/77, Білоконські – 14/55, Йовенки – 14/59, Садченки – 13/51, Кондратенки – 11/57, Юрченки – 11/56.

Загалом на обліку в селі було 297 домогосподарств. У яких людей – 1299, або в середньому – 4.38 людини в одній садибі.

Довідкові матеріали. Джерела інформації

* Рейтинг домогосподарств, згідно з алфавітним порядком.

** У лапках – кількість членів сім'ї.

*** До складу сімей, особливо великих за чисельністю, як правило, входили: діти, батьки, дідусі, бабусі, невістки та зяті. З часом, подружні пари в таких родинах, могли виділятись в окремі домогосподарства, про те в книгах робилась відмітка та вказувався номер домогосподарства.. Першим записувався голова господарства. Бували випадки, що першою була записана дружина, а не чоловік, ймовірно, в таких випадках мова іде про «примаків».

Багатодітні сім'ї. Відзнаки та нагороди за материнство жінок Черниша

ПОЧЕСНЕ ЗВАННЯ УКРАЇНИ «МАТИ-ГЕРОЇНЯ» [2]

Кирієнко Ганна Степанівна (1923 р.н.). Нагороджена Указом Президента України у 2010 р № 989/2012 р. від 01.11.2010 р.

Коломієць Наталія Іванівна 1952 р.н. Указ Президента України № 313/2012 від 12.08.2012 року.

Мартиненко Анна Іванівна (1936 р.н.). Нагороджена Указом Президента України у 2012 р. Указ Президента № 572/2012 р. від 01.10.2012 р.

Уманець Парасковія Григорівна (1932 р.н.) Нагороджена Указом Президента України у 2011 році. №558/2011 р. від 07.05.2011 р.

МЕДАЛЬ СРСР «МЕДАЛЬ МАТЕРИНСТВА» І СТУПЕНЯ [1]

Білоконська Марія Аксентіївна, колгоспниця. Нагороджена в 1966 р.

Мартиненко Анна Іванівна – 1970 р.

Максименко Надія Дмитрівна (1922 р.н.). Діти: Лідія (1947 р.н.), Микола (1951 р.н.), Ніна (1955 р.н.), Олексій (1951 р.н.), Ольга (1957 р.н.), Ніна (1961 р.н.).

МЕДАЛЬ СРСР «МЕДАЛЬ МАТЕРИНСТВА» ІІ СТУПЕНЯ

Кононенко Парасковія Іларіонівна, нагороджена у 1946 році.

Кирієнко Ганна Степанівна (1923 р.н.) із чоловіком Іваном Гавриловичем (1921 р.н.) виховали п'ятеро дітей*: Єфросинію (1942 р.н.), Віталія (1956 р.н.), Володимира (1947 р.н.), Любов (1950 р.н.), Григорія (1955 р.н.).*

Інформація Потапенко Л.О.

Уманець (Ячна) Парасковія Григорівна (1932 р.н.). Її чоловік – Уманець Семен Євтихієвич (1925 р.н.), учасник ВВВ, нагороджений медаллю «За відвагу» № 558/2011 р. від 07.05.2011 р. Разом виростили та виховали п'ятеро дітей: *Лідію, 23.09.1953 р.н*. – закінчила Сосницький бухгалтерський технікум; *Анатолія, 25.09.1955 р.н.* – отримав фахову освіту в Ніжинському технікумі механізації; *Сергія, 11.06.1958 р.н.* – закінчив Одеський інститут зв'язку, живе і працює в Білорусі; *Станіслава, 15.04.1960 р.н.* – механізатор; *Олену, 17.09.1963 р.н.* – закінчила Чернігівське медучилище, медсестра.

Мартиненко (Арапін) Анна Іванівна (1936 р.н., с. Черниш) разом із чоловіком Андрієм Миколайовичем (1927-1987 р.р.) народили та виховали шестеро дітей: Володимира (1954 р.н.), Миколу (1956 р.н.),

Василя (1958 р.н.), Віктора (1961 р.н.), Надію (1966 р.н.), Анатолія (1969 р.н.).

Максименко (Грецька) Надія Дмитрівна, діти: *Лідія (1947 р.н.), Микола (1951 р.н.), Олексій (1953 р.н.), Ольга (1957 р.н.), Ніна (1961 р.н.).*

Родина Мартиненків

БАГАТОДІТНІ СІМ'Ї

Грецькі Сава Миронович (1921 р.н.) та Марія Іванівна (1916 р.н.), народили та виховали п'ятеро дітей: *Івана (1944 р.н.), Миколу (1947 р.н.), Михайла (1949 р.н.), Анатолія (1952 р.н.), Надію (1955 р.н.).*

Інформація Потапенко Л.О.

Родина Зінченків

Зінченки Мойсей Олексійович, (1894 р.н.) та Катерина Гаврилівна, народили й виховали дев'ятеро дітей: *Трохима (1918 р.н.), Семена (1921 р.н.) – обидва загинули у роки ВВВ, також Олександру, Оксану, Марину, Машу, Григорія, Віру, Надію (1941 р.н.)*

Інформація Кирієнко Г.І.

Кондратенки Ксенофонт Львович та Надія Яківна народили й виховали шестеро дітей: *Оксану, Марію, Івана, Олексія, Віру, Надію.*

Інформація Кононенко В. К.

Кондратенки Антон Минович (1889 р.н.) та Марія Іванівна (1891 р.н.) народили й виховали дев'ятеро дітей: *Федора (1913-1933 рр.), Марію (1914-1998 рр.), Надію (1919-2016 рр.), Івана (1921-2009 рр.), Пантелеймона (1925-1944 рр.), Олександра (1927-1997 рр.), Дмитра (1929-2015 рр.), Володимира (1933-2015 рр.), Віру (1938 р.н.).*

Інформація Кирієнка І.О.

Коломієць Наталія Іванівна (1952 р.н.) разом із чоловіком Садовим Леонідом Івановичем (1949 р.н.) народили та виховали шістьох дітей: Сергія (1972 р.н.), Андрія (1973 р.н.), Олену (1976 рн.), Ольгу (1978 р.н.), Ніну (1982 р.н.), найменша Майя (1985 р.н.). До Черниша із Стасів спочатку перебрався Андрій, одружившись на Кирієнко Наталії

Федорівні (1970 р.н.), а у 2005 році до Черниша переїхало і подружжя Садових-Коломійців**.**

Омельченки Петро Семенович (1920 р.н.) та Наталія Петрівна (1924 р.н.) народили й виховали п'ятеро дітей: *Любу (1947 р.н.), Миколу (1950 р.н.), Лідію (1955 р.н.), Валентину (1957 р.н.), Ніну (1960 р.н.).*

Інформація Потапенко Л.О.

Полегеньки Іван Панкратійович (1923 р.н.) та Олефтина Панасівна (1931 р.н.) народили й виховали шістьох дітей*: Валентину (1953 р.н.), Ніну (1956 р.н.), Надію (1958 р.н.), Тетяну (1964 р.н.), Володимира (1968 р.н.), Раїсу (1970 р.н.).*

Чернігівська районна газета «Наш край» та Потапенко Л.О.

Шульженки Василь Юхимович (1925 р.н.) та Парасковія Наумівна (1924 р.н.) народили й виховали шістьох дітей: *Михайла (1950 р.н.), Григорія (1951 р.н.), Анатолія (1953 р.н.), Любу (1955 р.н.), Віру (1958 р.н.), Миколу (1959 р.н.).*

Інформація Потапенко Л.О.

Інформація та довідковий матеріал

1. Званням «Мати-героїня» в СРСР нагороджувались матері, котрі народили й виховали десять дітей, при умові, що найменшому був один рік, а всі діти на момент нагородження живі. Орденом «Материнська слава» 1, 2, 3 ступенів нагороджувались матері, що народили та виховали 7, 8 та 9 дітей відповідно.

«Медаль Материнства» 1, 2 ступенів давали матерям, що народили та виховали 5 та 6 дітей відповідно.

Обидві нагороди були встановлені Указом Президії Верховної Ради СРСР 8 липня 1944 року. Зі змінами та доповненнями від 28 травня 1973 року та 18 липня 1980 року. http://ria.ru/society/20090708/176642182.html#ixzz3hknzzUrK

2. 11 травня 2004 року Верховна Рада України прийняла Закон України № 1705-IV «Про внесення зміни до статті 10 Закону України „Про державні нагороди України», яким була встановлена нова державна нагорода України – Почесне звання «Мати-героїня». Нагороджуються жінки, які народили та виховали до восьмирічного віку п'ятьох і більше дітей, у тому числі дітей усиновлених, які внесли вагомий особистий внесок у виховання дітей у сім'ї, створення сприятливих умов для здобуття дітьми освіти, розвитку їх творчих здібностей, формування високих духовних і моральних рис.

Про сім'ю Анни Іванівни Мартиненко – окремий нарис.

Де ми, українці, поділись?

Всяке було в нашій історії. Були особливі дати: 1654, 1708, 1775 роки… Були й інші, менш віхові. А ось XX століття прокляте суціль. Не озиратися назад не можна, а озиратися – страшно. Озираєшся: нас було так багато, а стало так мало. Де ми поділися? Запитання, звичайно, більш риторичне, бо відповіді не знають ті в Україні, хто цілком байдужий до долі українства і все ще, як не дивно, великого європейського народу, котрий нарешті живе у своїй власній державі.

Переді мною, перед моїми очима давнє видання – «На великой стройке». Так по-радянському пафосно називається «Рабочая книга для третьего года обучения в сельской школе», випуск 1, видана у 1931 році «Государственным учебно-педагогическим издательством» у Ленінграді. Цей підручник упорядкувала група авторів «под редакцией А. А. Шибанова». Є в цьому підручнику зовсім не таємні «Цифри для діаграм» і, зокрема, відомості про те, «скільки людей різних національностей живе в СРСР», із зауваженням: «В этой табличке показаны только более многочисленные, крупные национальности. Всех же народностей в СССР около 200».

Це результат, вірогідно, перепису населення 1929 року. Наведу діаграму повністю, бо «крупных» національностей було небагато, ось вони (в тисячах):

Росіяни 77.791 (тобто 77 млн. 791 тис.)
Українці 81.195
Білоруси 4.739
Казахи 3.968
Узбеки 3.905
Татари 2.917
Євреї 2.600
Грузини 1.821 **Чуваши** 1.117
Тюрки 1.707, **Вірмени** 1.568
Мордва 1.340, **Німці** 1.239
Таджики 979, **Поляки** 782 тисячі.
Туркмени 764

Принцип побудови таблиці простий: від більшого до меншого. Однак… бачимо наступний факт: панівною нацією Радянського Союзу – поза висновками наведеної таблиці, виявляється, є українська, а не російська, яка, за принципом «старшого брата», стоїть у наведеному ранжуванні на першому місці. Росіян, прогнозовано, на той час виявилося на три з половиною мільйони менше – майже 78 мільйонів, українців же, порівняно, 81. І це без урахування українців Західної України, Буковини та Закарпаття, які увійшли до Союзу пізніше, у 1939 та 1945 рр.

Рівно через півстоліття, а саме: в 1979 році, теж було проведено всесоюзний перепис населення. У довіднику «Население СССР» (М.: Политиздат, 1983) наведено такі дані (таблиця 49, стор. 129): росіян (уже!) –137 млн. 397 тис., українців (раптом!) тільки 42 млн. 347 тис. – це вже разом із українцями Західної України, Буковини, Закарпаття.

Де ж ми поділися впродовж 50 років?

Нас винищили чи «переписали»? В 1979 році українців у самій Україні – 36 млн. 489 тис., а росіян в Україні –10 млн. 472 тис. Ще один цікавий факт: із відомостей зазначеного видання виходить, що в СРСР кількість росіян збільшилась за півстоліття вдвічі (білорусів, грузинів, татар – теж удвічі, узбеків, вірмен, таджиків – утричі й т.д.), і тільки чомусь українців стало… аж удвічі менше. Дуже цікава виходить арифметика! Жили собі українці нібито під захистом «великого і могучего», здавалося, і множилися, як усі інші народи, а от результат вийшов катастрофічний– бо зникали в репресіях, війнах, голодоморах, асиміляціях, паспортизаціях та особливо – в русифікаціях. Інших чомусь це ніби й не торкалося.

Хоча і не в абсолютному розумінні. Нині, наче за інерцією маховика, ми зменшуємося, як шагренева шкіра, на жаль, уже в своїй незалежній державі, і це при політиці «національного відродження»!

Тут щось дуже лихе діється. Замислюєшся мимоволі: що ж то за прірва, яка нас поглинає, та ще й… офіційно? Чи ми самі себе так знецінюємо, чи хтось інший? То, може, таки всім, хто ще живий із українців, нарешті пора зібратися докупи й зупинити оцей геноцид, визначити, яким чином позбутися страшного лиха, щоби надолужили втрачене хоча б за майбутнє півстоліття?

«Жукля. З історії села на Чернігівщині»
Київ. 2006 рік
Устименко Василь Євдокимович

«БОРІТЕСЯ – ПОБОРЕТЕ…»

«Щодо того, де ми поділися» – одна ремарка, один фрагмент із нашої спільної історії в одній Імперії.

У 1882 році імператор Олександр II підписує Указ «Про заборону вживання в офіційних установах української мови, хрещення українськими іменами». Це була друга спроба після 1740 року аналогічного Указу цариці Анни Іоанівни. *

Короткі спостереження. Працюючи над метричними записами церкви, подомовими книгами селян-колгоспників Черниша, помітив, як переформатовувались прізвища та імена українців. Для прикладу –тільки по декілька імен.

Гриць, Грицько стає **Григорієм,**
Дем'ян – Доміаном,
Денис – Деонісієм,
Микола – Николаєм,
Лаврін – Лавром,
Опанас, Панас – Апанасом, Афанасієм,
Пилип – Філіпом,
Савка – Савелієм.
Зникли в записах такі імена, як **Гнат, Гліб.**
Жіночі імена набули наступного змісту:
Ганна – Анна,
Катерина – Єкатерина,
Надія – Надєжда,
Олена – Єлена, Альона,
Одарка – Дарья,
Оксана – Ксенія і т.д.
Ще цікавіше, як змінювались прізвища на російський лад:
Врода ставав Уродою,
Залізняк – Железняком,
Ковбаса – Колбасою,
Палиця – Дубиною,
Луговий – Луговським,
Лісовий – Лісовським.

Таким чином, здавалось би, у простих речах, наведених вище, але поряд із забороною друкувати Біблію українською мовою, як і вести діловодство й театральну діяльність, викладати в навчальних закладах українською мовою, переписуванням історії України під імперську ідеологію, всі ці заборони призводили до зміни мислення, втрати й забуття генетичного коду, коренів власної духовності, культури.

Спробуйте після того, як ви постійно навчались російської чи англійської мов, спілкувались італійською, написати вірша українською, щоби потім на цього вірша була написана геніальна музика, а пісня стала світовим шлягером, як, наприклад, «Черемшина», чи «Червона рута». Отож… Тому коли свідомі українці борються за власну культуру, рідну мову на противагу всяким «шансонам», «совкам», вони «воюють» за збереження нації, за наших, у майбутніх поколіннях, видатних українських музикантів, поетів, виконавців, учених, полководців, бізнесменів, котрі принесуть Україні й славу, і велич, і повагу, і гордість, і добробут.

На жаль, «негативна» динаміка витіснення української мови посилюється й надалі, як продовжується і подальша боротьба свідомої частини українців й тих, хто вважає себе українцями, за право розмовляти, читати, писати, а головне – чути і слухати рідну українську мову.

Щоправда, українці ще «пручаються»:

а) у 1944-1953 рр. у «подомових книжках», які велися в Черниській сільській раді, записи імен, деяких прізвищ здійснювалися традиційно українськими іменами та прізвищами. До речі, 1953 року в селі, згідно із записами в цих книгах, проживало 97% осіб, що вважали себе українцями, росіян було тільки дві родини – Фролови та Бережні, переважна більшість селян розмовляла «суржиком»;

б) У 1927 році в УРСР 70% урядових установ вели діловодство українською мовою. * 97% дітей навчались в українських школах, 80% загально-освітніх навчальних закладів викладали предмети українською мовою.

Поміркуйте, підсумовуючи наведені цифри, а де ми опинилися сьогодні? На якому дні і як довго ще будемо вибиратися? Якщо на 26-му році існування власної самостійної держави, у 2017 році в рідній домівці ще тільки намагаємося зберегти рідну мову, запровадивши квоту обсягом 30 відсотків трансляції радіотелемовлення українською.

Довідкова інформація, джерело інформації

Іванченко Р. Історія без міфів. Київ. Видавництво: «Український письменник», 1996.

Динаміка смертності в Черниші. 1977–2015 рр. *

1977 рік, померло 16 осіб.

1978 – 13, 1979 – 18, 1980 – 16, 1981 – 17, 1982 – 11, 1983 – 4, 1984 – 15, 1985 – 12, 1986 – 15, 1987 – 16, 1988 – 17, 1989 – 10, 1990 –12, 1991 – 18, 1992 – 21, 1993 – 15, 1994 – 16, 1995 – 17, 1996 – 12, 1997 – 11, 1998 – 13, 1999 – 11, 2000 – 13, 2001 – 18, 2002 – 19, 2003 – 21, 2004 – 19, 2005-14, 2006 – 10, 2007 – 15, 2008 – 17, 2009 – 17, 2010 – 15, 2011 – 11, 2012 – 14, 2013 – 22, 2014 – 14, 2015 – 20. Загалом за цей період померло 584 особи.

Джерело інформації та довідковий матеріал

Поіменний облік померлих у селі і досі веде Сахно Єфросинія Митрофанівна (1925 р.н.) за «наказом» покійної свекрухи Сахно Олени Олексіївни (1885–1954 рр.) та матері Йовенко Устинії Самійлівни (1890–1971 рр.), котрі обиралися свого часу релігійною громадою села старостами церкви. Переважна більшість померлих записана відповідно до паспортних даних, а деякі – за прізвиськами.

Книга обліку на даний час знаходиться у Сахно Є. М.

Сканокопія записів зберігається у автора.

Топоніми та гідроніми села Черниша Чернiської сільради Чернігівського району

КУТКИ ЧЕРНИША

1. Слобода – місцевість, яка, ймовірно, заселялася наприкінці сімнадцятого століття. Охоплює територію від озера Болото, магазину (вул. Миру), до нового цвинтаря на околиці села з кутком Коваль, виїздом ґрунтовою дорогою на Седнів.

2. Кирінщина. Назва кутка походить від прізвища Кирієнків – перших поселенців, які проживали на цій території з часу заснування населеного пункту Черниша. Донині тут мешкають Кирієнко Михайло Петрович, Липа Анастасія Василівна, Кирієнко Марія Гаврилівна, Кирієнко Василь Іванович, Сахно Єфросинія Митрофанівна, Акуленко Наталія Дмитрівна. В археологічних наукових документах ця місцевість позначається, як стародавнє поселення Озеро. До революції 1917 року саме на цьому місці були велика садиба й господарство Кирієнка Якова Мойсейовича на прізвисько Плюшка. Будинок за радянської влади у нього був вилучений, спочатку пристосований під контору колгоспу, потім – сільський будинок культури. Біля озера стояла його власна крамниця – до 70 років XX століття там був магазин Седнівського споживчого товариства. Після знесення магазину побудували приміщення Чернiської сільради, в якому сьогодні розміщується храм Божий – відроджена Свято-Георгіївська церква.

3. Білоконщина. Назва кутка походить від прізвища жителів села – Білоконських.

4. Баликовщина. Ймовірно, походить від прізвища жительки Черниша – Баличихи, чоловік якої загинув у роки Великої Вітчизняної війни. Вона одна ростила трьох дітей.

Куток охоплює місцевість від вул. Лісової до вул. Озерної, від кутка Вовковщини до Свято-Георгіївської церкви. Донині тут живуть родини

Липи Василя, Гончар Марії, Якуша Івана, Костюка Миколи, Кислиці Людмили, Акуленка Павла, Ковбаси Олександра.

5. Вовковщина. Назва кутка, ймовірно, походить, від прізвища Вовк жителів цієї місцевості. Донині тут по вул. Лісовій проживають Вовк Микола, Вовк Парасковія, Ячна Марія, Сахно Олександра; по вул. Садовій – Уманець Анатолій, Мартиненко Андрій.

6. Вербочки. Походить від вербового гаю. На вербах раніше були споруджені гойдалки, де любила збиратися та розважатися молодь. Ця територія розташована поряд із нинішньою адмінбудівлею колишнього колгоспу та Чернівської сільради, дворищ Омельченка Дмитра, Шульженка Григорія, Носка Петра Калістратовича, Неминущого Василя Івановича.

7. Гирколовщина. Гирколова вулиця**.** Сьогодні це територія від вулиці, де розташований ФАП, до колишньої бригади колгоспу в напрямку Нового Участку. Ймовірно, назва кутка (вулиці) походить від імені жителя села – Гиркала (Гирмана). Він утримував магазин, шинок. У Рум'янцевському описі маєтностей повідомляється, що в Черниші був шинок, що належав Чернігівському полковнику Василю Дуніну-Борковському. Ймовірно, Гиркало був управителем цих закладів.

8. Грецковщина. Ймовірно, походить від прізвища Грецьких, жителів цієї умовної території села.

9. **Кабишев куток.** Походить від прізвища Кондратенків, родовід яких відомий від Кондратенка Сави Івановича, у якого були діти: Мина, Самсон (1866 р.), Аврам (1870 р), котрі якраз і проживали на цій території. Садиби розміщувались поряд. Сьогодні це кінець вулиці ім. Шевченка. В 70-х роках ХХ століття на цій вулиці проживали й проживають наступні домовласники: Железняк Семен та Ніна Дем'янівна, Железняк Олександра, Грецькі Дмитро Григорович та Зінаїда Сергіївна, Мосіч Варвара, Арапіни Петро Кондратієвич та Ольга Григорівна, Железняк Тетяна Юхимівна, Мосичі Іван Павлович та Маша Павлівна, Фролов Григорій, Кононенки Василь Данилович та Парасковія Сергіївна, Кондратенки Іван Сергійович та Євдокія Кузьмівна, Терещенки Марія Іванівна та Микола Давидович, Зінченки Іван Феодосійович та Парасковія, Ященки Василь Семенович та Парасковія Дем'янівна, Кирієнко Олексій Данилович та Олександра Федорівна, Потапенки Іван Дмитрович та Віра Антонівна, Кондратенки Володимир Антонович та Олександра Ларіонівна, Носко (Кондратенко) Євгенія Аврамівна, Белоконскі Анатолій Якович та Пелагея Омелянівна.

10. Кордовка – що означає, як «основа», земля у центрі, дохідне місце. Кирієнко Г. І. вважає, що, ймовірно, з цієї місцевості (кутка)

починалася розбудова села. На сьогодні це вул. Садова, дворища Прокопенків, Носенка Івана, Снігиря Володимира, подружжя Стельмахів Івана Миколайовича (1923-2007 рр.) та Катерини Омелянівни (1926-2007 рр) , Юрченко Галі Іллівни (1925-2016 рр.), Білоконського Юрія, Юрченко Меланії, Киселя Миколи Івановича.

11. Мосічовщина. Ймовірно, від розповсюдженого в селі прізвища Мосіч.

Це фактично перехрестя вул. Миру – вул. Шевченка там і досі проживають та тримають окремі домогосподарства – Іван Павлович Мосіч, Володимир Федорович Мосіч, Володимир Іванович Мосіч.

12. Поза Гуменню – по вул. Свято-Георгіївській від дворища Луговського Валентина Петровича до дворища Кирієнка Григорія Івановича.

13. П'ять кутів. Це перше перехрестя при в'їзді в село асфальтовою дорогою з боку шосе Чернігів-Городня. А саме – вулиці Перемоги, Садова, Свято-Георгіївська розходяться відповідно в наступних напрямках: до школи, обеліску, сільської ради, на випас Оболоньє, на Чернігів. Утворюючи таким чином на своєму перетинанні п'ять кутів.

Як самостійний куток виник та отримав назву наприкінці XX століття.

14. Апанасенковщина. Назва кутка походить від прізвища Апанасенко мешканців цієї місцевості Черниша. Станом на 01.03.2009 р. тут проживають Ячний Михайло Іванович, Апанасенко Федір Захарович, Овдій Надія Іванівна, Яковлєв Олександр Петрович.

15. Хмаровщина. Вулиця Перемоги від дворища Ярошенка Андрія Петровича до Кирінщини (оселя Кононенка Дмитра).

16. Ячновщина (Яшновщина). Походить, ймовірно, від одного із найрозповсюдженіших прізвищ – Ячні – жителів Черниша. На сьогодні це вул. Миру (колишня Щорса) від магазину до будинку Мосіча Івана Павловича, вул. Шевченка, 7.

17. Болото. Каскад водоймищ із чотирьох озер в центрі села. Головне водоймище називається Болотом.

ЛІСОВІ МАСИВИ. У Р О Ч И Щ А. ПОЛЯ. ВОДОЙМИЩА ПІВДЕННО-ЗАХІДНИЙ НАПРЯМОК села. Напрямок Чернігова, Терехівки, Петрушина, Старого Участка (Глібівки)

1.Кленки – ліс, що був засаджений деревцями, листя яких нагадувало кленове (насправді то були саджанці ясена).

2. Рог. Лісовий масив за Кленками. Ліворуч по дорозі Черниш-Терехівка. Фактично, продовження лісу Разбійщини, який і завершується

так званим поворотом – рогом із заходу на північ. Територія також включає в себе луки, поля, лісисту місцевість.

3. Латинове. Лісовий масив, розташований упритул до дороги з Черниша на Терехівку з обох її сторін. Назва лісу Латинове й прилеглих до нього полів походить, ймовірно, від прізвища Латини, жителів однойменного хутора. Нащадки донині живуть у Терехівці, Чернігові.

4. Розбійщина – останній лісовий масив по дорозі із Черниша на Терехівку, розташований ліворуч шляху, назва виникла, швидше за все, в XVII столітті, бо здавна відомий шлях із Любеча на Чернігів, далі через Товстоліс на Терехівку, Черниш у Седнів.

Лісовий масив якраз і був притулком для розбійників, котрі грабували перехожих та тих, хто тут проїздив.

Уродженка с. Черниша Железняк Людмила Семенівна (1959 р.н.), узагальнивши легенди села та навколишніх сіл, висловила версію, що Розбійщина отримала таку дивну назву десь у XVIII столітті. Буцімто, частина запорозьких козаків, після ліквідації Січі, із частиною січової казни, тікаючи від переслідувань московітів, сховалась у тутешніх лісах. Вони нападали на військові караули, грабували багатіїв. «Славились» ці місця і в XX столітті.

Достеменно відомо багато прикладів, уже в сучасній новітній історії України, коли мисливці за пригодами перекопали не один гектар Латинового лісу та Розбійщини, щоби віднайти який скарб. А те, що нехай не скарб, а дещо із коштовних артефактів там були знайдено, це вже не легенда, а факт.

Поблизу Розбійщини в районі лісу Заколодноє, в напрямку Замглай-ського болота на підвищенні, ближче до сінокосів, що прилягають до болота, ще на початку XX століття був невеличкий хутір Висока Греда. Який зник із початком колективізації та обезземелення селян. Серед мешканців хутора було декілька родин на прізвище Залізняк.

5 . Романів гай – перший лісовий масив праворуч шляху із Черниша на Терехівку.

Найстарішім за віком деревам від 90 до 100 років. Ліс листяний, змішаний, достатньо молодий. Походження цього лісу та назва в письмових джерелах не описані. Виходячи з того, що історія Черниша тісно пов'язана із Седневом, слід зазначити, що на північному

сході Седнева зустрічається урочище Романовщина. Між Седневом та Клочковом був хутір Романівський, котрий належав дворянам Романовським. Можливо, в цих назвах слід і шукати спільне коріння та походження назви цього гаю.

6. Заколодне. Ймовірно, назва походить від козака Сосницької сотні Чернігівського полку Заколодного Силки, який ходив під Азов у 1696 р. Ліс розташовується за Романовим гаєм, через урочище Глібове. Межує із Атитехторовим та Криштоповщиною.

7. Членова дубина. Лісовий масив прилягає до населеного пункту Старий Участок (Глібівка) Седнівської сільради.

8. Окоп. Територія, де добували білу глину. За іншою версією, у липні-серпні 1941 року за вказівкою тодішньої влади, селяни за селом копали окопи, щоб ховатись від артобстрілів. Таких місць у селі відомо два.

9. Белоконщина. Поле із долинами та водоймищем. Назва походить від Білоконських, мешканців села Черниша. Розташоване біля Романового гаю з правої сторони від дороги Черниш-Товстоліс. В наукових колах місцевість відома як давнє поселення, що виникло в дохристиянський період.

10.Висока греда. Поле із висотою, ліс. Походить від назви колишнього одноіменного хутору. Якщо їхати на Замглайське болото, то це ліворуч від лісу Заколодне. Прилягає до Араповщини. За тлумачним словником «гряда» – це підвищена частина рельєфу місцевості.

11. **Савин** (Совин) острів. Ліс, поле, болото. Під лісом Заколодне, по дорозі в напрямку Старого Участка (Глібівки).

12. Араповщина. Назва походить від прізвища мешканців села Черниша – Арапін, вихідців із Седнева. Поле з правої сторони, як їхати на Терехівку. Від Заколодного до березняка.

13. Околиця. Поле біля Араповщини, недалеко від села, зліва від дороги Черниш-Терехівка.

13. Журавине. Поряд із Араповщиною і Поповим полем.

14. Туманське. Поряд із Журавлиним і Виловатим.

15.Виловате. Поле, яри, долини. Поряд із Туманським, Журавлиним. В наукових колах місцевість відома як давнє поселення, що виникло в дохристиянський період.

16.Рябоє стойло. Біля Виловатого.

17. Попове. Поле і невеличке болітце. З правої сторони, як їхати на Терехівку, навпроти Романового гаю. В наукових колах місцевість відома як давнє поселення, що виникло в дохристиянський період.

18. **Довге болотце**. Водоймище зліва, як їхати на Терехівку. Одразу ж за селом.

19. Латиновоє. *Зліва від дороги Черниш-Терехівка, після Кленків**.** Назви лісу Латинове і прилеглих до нього полів походять, ймовірно, від прізвища Латина одного із жителів однойменного хутора, воно зустрічається і серед жителів хутора Висока Греда.

20. **Рубащенків ліс**. Ліс навпроти Кленків. У селі цей ліс іще відомий тим, що в 70-х роках ХХ століття там на галявині в берізках улітку стояла колгоспна пасіка. В дореволюційний період і десь до 1950 року прізвище Рубащенко було дуже популярним і відомим у селі.

ПІВДЕННО-СХІДНИЙ НАПРЯМОК до Чернігова, Брусилова, Кобилянки, Клочкова, Лопатина, Березанки

1. Луцикова гора. Розташована на перехресті доріг Чернігів-Городня, Черниш– Клочків, ймовірно, назва походить від прізвища родини козаків Луциків – Евгена та його дочки Кулини, які буцімто тут жили. Прізвище зустрічається в с. Клочкові.

2. Прусаковоє. Від птахоферми, тракторного стану колишнього колгоспу до дороги Городня –Чернігів.

3. Чемерховоє. В районі між тракторним станом колишнього колгоспу та птахофермою.

4. Рудоє, зустрічається назва і як Рябоє.

5. Оболоньє. Праворуч від дороги Городня-Чернігів. Масив: заливні луки з озерами та болотом Топилом використовувалися під пасовища для поголів'я селянських та колгоспних корів, овець, свиней. У 70-х роках ХХ ст. в селі було дві череди громадських корів.

6. Топило – штучна водойма із острівцем посередині, розташоване

в середині масиву Оболоньє. Наразі воно «захоплене та огороджене» парканом невідомими особамим.

7. Глинище – штучна водойма. З неї для цегляного заводу, що був на хуторі Пекурі, заготовлялася червона глина.

8. Рудка – струмок із прилеглми сінокосами, можливо, колись була річка, що текла із Замглайських боліт та сполучалася із річкою Замглай. Місцезнаходження – за Оболоньєм. Протікає через лісовий масив Рог.

9. **Лозозаводське** – на цьому місці Чернігівський завод лозоплетіння в кінці 40-х – на початку 50-х років минулого століття вирощував лозу.

10. Вересове. Поле місцями із заростями лісу.

11. Гробська копанка. Водоймище. З правої сторони шосе Городня-Чернігів. Приблизно за 200 метрів до першого лісу, який ліворуч від дороги. Біля цього лісу знак «Рубіж оборони». Ставок було висушено колгоспом у 80-х роках XX століття. За переказами, колись біля копанки був хутір.

Неподалік зліва від зазначеної дороги стояла поштова станція «Низменная», з правої сторони – корчма. Тут було перехрестя доріг Городня-Чернігів, Любеч,Терехівка, Кобилянка, Березна. [7]

12. Ломоносов кружок. Долина. З правої сторони шосе Городня-Чернігів. Одразу ж за Луциковою горою. На сьогодні фактично пересохла. Але збереглось помітне поглиблення.

13. **Ракіта.** Ліс, галявини, струмки. Як їхати по дорозі Городня-Чернігів на Чернігів. З правої сорони в напрямку лісу Розбійщина, після Оболонья південніше цього поля-пасовища. Межує із Рудкою.

14. Знойкове. Поле і кружок на заході від болота Топила. Походить, ймовірно, від прізвища збіднілої дворянської родини Знойків (Знайко).

15. Апанасенкове. Поле зліва від дороги Черниш-Терехівка, навпроти Білоконщини. Назва походить від прізвища козака Апанасенка. В 1718 році згадується Опанасенко Іван, козак Чернiського куреня Седнівської сотні Чернігівського полку.

В наукових колах місцевість відома як давнє поселення, що виникло в дохристиянський період.

ПІВНІЧНО-ЗАХІДНИЙ НАПРЯМОК.
Городня, Новий Участок, Тупичів, Івашківка

1. Атитехторовоє. Архитекторове болото, де добували торф, розташоване біля лісу Заколодне та масиву Криштоповщини.

2. Басаринки. Поле, сінокоси, долина. За Вітьовим полем в напрямку Старого Участку. До революції належали Кондратенку Івану, після конфіскації передали у розпорядження Грецького Мирона.

3. Вербицківщина. Поле зліва від дороги, як їхати на Терехівку, в напрямку Журавлиного. Зустрічається у археологічних дослідженнях як давньослов'янське поселення IX-XIII століть. [4]

4. Канторовщина. Заболочене поле із сінокосом. Є копанка Сажалка. Біля Дедкового межує із Кабишевим кутком.

5. Глібове – від назви хутора Глібівка Поле належало Яцьку, який служив управляючим у помісті Лизогубів, управляв також і Вихвостівською гуральнею.

6. Членова дубина. Ліс біля Оріхового. В напрямку Старого участку.

7. Оріхове (Рехове)**.** Невеличкий лісовий масив із долинами, сінокосом у напрямку с.Нового (Новий Участок). Межує із лісом Членова дубина, Басаринками та Вітьовим полем.

8. Решетове. Поле із лісопосадками. Розташоване там, де й Оріхове.

9. Пекуровщина. Поле. Болота**.** Копанки. [7]

10. Криштоповщина. Біля Атитехторового, ймовірно, назва походить від прізвища Кшиштофа Фридкевича, Седнівського сотника.

11. Дубки або Лісок. Лісовий масив близько 1 га. Із полем навкруги нього. Викорчоване за ініціативи керівництва місцевого колгоспу у 1977-1980 рр. (межує з Канторовщиною, Дедковим).

12. Дедкове. Заболочена місцевість. Лози. Канави. Поля**.** За селом межує із Канторовщиною. Напрямок дороги на Старий Участок. Якщо уважно подивитись на цю місцевість, то слід зазначити, що вона була добре підготовлена до весняного паводку або дощового літа. Також для рибальства. Тут завжди водяться карасі, в'юни, із птиці – кулики, качки, чаплі. Влітку ховаються шпаки.

13. **Хутір Грецький, хутір Чехів**. Як повідомляє уроженець Черниша Сергеєв (Ковбаса) Михайло Сергійович, саме в цих хуторах проживала його рідня по лінії матері. Розташовувались хутори в лісі при дорозі Седнів-Нове (Новий Участок) – Глібівка (Старий Участок).

14. Брехунівка. До 1918 року територія була у власності мешканця с. Черниша, козака, сільського старости Кирієнка Лазаря Михайловича, унтер-офіцера у відставці, Брехунівка згадується декілька разів в архівних документах 1919-1921 рр. як поле або урочище в період розкуркулення та продрозкладки. Регіон розташовувався на пагорбі й межував із Дедковим, Белоконщиною, Канторовщиною. [3]

15. Стрикова копанка. Між лісам Заколодне, Членова дубина та полем Криштоповщина. Викопана посередині лісового струмка, що зв'язаний із Замглайським болотним масивом. Походить від прізвища мешканців х. Глібівка – Стрик, котрі, ймовірно, і викопали цю копанку для розведення риби та поливу городів на Криштопівських полях.

16. Ступаків кружок. Район, де жила сім'я вчителів Ячних – Леонід Ларионович та Лариса Петрівна. Поряд на околиці села розміщувалась колгоспна бригада. По цій вулиці у свій час жили Степан та Лукерія Ступаки. Ймовірно, що й кружок отримав їхнє прізвище.

17.Скрипкові пеньки. Ліс. Поле. Район біля лісу Членова дубина, ближче до дороги, що вела на Старий участок, коли їхати з боку Витьового поля. Селяни на прізвище Скрипка жили в Черниші.

ПІВНІЧНО-СХІДНИЙ НАПРЯМОК
Чернігів, Седнів, Клочків

1.Кобилянщина. Поле зліва від дороги, як їхати з Городні на Чернігів.

2. Витівська гора. Через гору пролягає дорога з Черниша на село Нове (Новий Участок) Седнівської сільради.

3. **Витьове.** Поле із долинами. Розташоване зліва від ґрунтової дороги Черниш-Новий Участок. Багате щавлем, розмаїттям польових квітів та лікарськими рослинами, калганом.

4.Потилякове. Ймовірно, назва походить від прізвища родини Потеляко із х. Глібовки. Лісиста місцевість після Витьового поля, зліва від ґрунтової дороги Черниш-с.Нове (Новий Участок).

5. Седнівщина. За скотомогильником**.** Зліва від ґрунтової

дороги Любеч-Черниш-Седнів.

6. **Кирінський кружок.** Друге водоймище, розташоване з правого боку від дороги Черниш-Новий Участок, поряд із Витівською горою.

7. Чернишик. Копанка, болітце. Перше водоймище перед Кирінським кружком, розташоване з правої сторони від дороги Черниш-Новий Участок, поряд із Витівською горою. До революції належав Кондратенку Мині Савичу, після вилучення радянською владою його передали у користування Мосічу Митрофану.

8. Ракита. Поле за Оболоньєм, поміж лісопосадкою і лісом, із правої сторони дороги Городня-Чернігів.

Топоніми – точне місце розташування яких не було встановлено:

Біля машини. Дегтярня, Єрмоловщина (Поле до революції було у власності Кондратенка Мини Савича. Передали Кривцю Фролу), Комаровщина, Лозозаводське, Маховатоє, Мазуренкове, Северіновщина, Вергулєва рудка, Власова долина.

Джерела інформації та довідковий матеріал

1.Первинний матеріал, у 2013 році, збирав та вивчав Кирієнко Григорій Іванович, Кирієнко Василь Іванович в 2016 році., консультував та надавав інформацію про топоніми Черниша Кирієнко Віктор Олексійович, всі уродженці Черниша.

2. Павленко С. Мікротопоніми Чернігово-Сіверщини. Чернігів. Видавництво: ПАТ «ПВК Десна», 2012.

3. Облдержархів Чернігівської області.(далі-ДАЧО) Фонд Р-179, опис 1, справа 2.

4. Горобець С. Заснування і походження назв сіл Чернігівського району. Чернігів. Видавець Лозовий В. 2014.

5. Звід пам'яток історії та культури України. Чернігівський район. Чернігів. Видавництво: ТОВ «Десна Поліграф», 2015.

6. Вікіпедія. Інтернет - Сайт Чернiської сільської громади.

7. Карта гравера Генріха Борнміллера. Більш відома серед краєзнавців як карта Шуберта.

* Спогади Богдан (Носок) Наталії Петрівни.

** Більшість назв полів, урочищ згадуються в архівних матеріалах ДАЧО. Фонд Р-179, опись 1, справа 2, коли по селу Чернишу в 1920–1921 рр. вилучались орні землі, пасовища, сінокоси у так званих куркулів.

*** Фотосвітлини Кирієнка І. О. за період 2010–2017 рр.

Скрипкові пеньки

Читаємо Черниша розкішні топоніми.
Які глибокі їхні корені.
В іменах, слові кожному,
назвах їхніх вкарбовані не звичайні,
а глибокого змісту історії.

Хоч не кожному відразу
Їх вдається збагнуть –
рими, як весняний струмок,
до кожного серця дорогу знайдуть.
Глинище, Кирінщина,
Журавлине, Слобода –
Одразу промовиш –
це ж батьківщина моя.

Поїду на Попове поле,
З Високої Греди подивлюсь
на Савченкові бугри.
Звідти через Скрипкові пеньки – на Кленки,
Об'їжджаючи Брехунівку та Штани,
Потрапляєш до Латинової Лози.

Як Розбійщину проїдеш, вже на
Совиному острові трохи й відпочинеш.
А Кордовка, чиє ж то в о л о д і н н я ?
Тільки там і зрозумієш– людей, історію села,
їхнє козацьке коріння.

Ось заберусь на Луцикову гору,
відпочину, роздивлюсь і Яцькову гору.
Оминаючи ставки,
назбираю в Дедковому пахучої трави.
А далі – Витівська гора, Дубки,
Оріхове, Вербочки і Лески.
Всі вони серцю такі рідні й дорогі.

Із Седнева на Черниш через Розбійщину на Любеч і далі на Варшаву

По обласному телебаченню вже говорилося про пошуково-дослідницьку роботу й відкриття чернiських краєзнавців. До речі, ґрунтова дорога через Черниш теж має свою дивовижну історію. Вона добре збереглась і може бути новим цікавим туристичним маршрутом.

Дороги за своїм функціональним призначенням – це комунікації. А говорячи мовою алегорій – кровоносні судини цивілізацій. Спочатку обережно протоптуються стежки, потім уже прокладаються дороги, затим виникають тракти, шосе й навіть автобани. Завдяки дорогам установлюються зв'язки між людьми та соціальними групами, селами, хуторами, містами, заводами і фабриками, портами й ринками збуту. Дороги насамкінець — це наше життя.

Дорогами їдемо у справах. Відпочиваємо. Подорожуючи, насолоджуємось місцевими краєвидами, котрі надихають нас на ліричні та поетичні думки. Ось, наприклад, Ліна Костенко: «Історія стоїть біля дороги, та й дивиться, хто їде по соші. Йде череда, туман взяла на роги, а он село, що зветься Лемеші». Як влучно і дотепно.

Здавалось би, маленьке село Черниш. Необачно загублене на багатьох топографічних і туристичних картах. Разом із тим – це вузол комунікацій. Якщо так, то закономірно виникає запитання: а куди ж ми можемо проїхати з центру села? Та куди завгодно! Всі стежки давно протоптані, а маршрути вже прокладені. На Седнів дорога окремо, на Глібівку, Нове – окремо. На Івашківку, Великий Листвен — авжеж. На Роїще, Терехівку, Товстоліс – будь ласка. А на Клочків, Кобилянку, Брусилів? Гнуздайте коня чи заводьте мотоцикл, автомобіль — і вперед. Хочете в Чернігів або Любеч, а може, в Городню, Конотоп, та навіть у Варшаву чи Санкт-Петербург? Нема проблем. Дорога з Черниша виведе вас саме туди, куди вам треба.

Чим глибше досліджувались історія села, обставини виникнення й походження назви, тим більше відшукувалося цікавої інформації про цю дорогу і про саме село, його мешканців. Вивчення дороги, її маршруту дозволяє не тільки змінити існуючі погляди про час виникнення насе-

леного пункту, а й дослідити історичні процеси та події, що відбувалися навколо села.

Уявіть собі XI століття, 1024 рік. Головні сили Чернігівського князя Мстислава рухалися дорогою з Чернігова через Ріпки, Тупичів назустріч дружині Ярослава. Але одна з хоругв пішла через Черниш, Седнів на Листвен, аби зустрітися там із військом Ярослава, щоби брати мирним чи воєнним шляхом, після смерті батька – Володимира Великого вирішили питання про головний престол Київської Русі. Чому два напрямки? По-перше, військова стратегія, а по-друге – поповнення війська ополченням та дружинниками удільних князів, у тому числі в Седневі. Або візьмемо 1068 рік. Із Чернігова по дорозі в напрямку Седнева (Сновська) рухається важка кавалерія Чернігівського князя Святослава. За нею – вже готові до бою, вдягнені в кольчуги й залізні шоломи старші дружинники князя. Слідом – піші ополченці з луками, дерев'яними щитами та списами. Позаду – обоз. Риплять колеса возів, важко ступають коні, що тягнуть вози, завантажені зброєю, ліками й різним провіантом. Ось стомлене важкою дорогою військо зупинилося перепочити, напоїти коней біля одного з Чернських озер. Чимось стурбований князь збирає нараду, запрошує воєвод. Попереду Сновськ. Розвідка доповідає про скупчення ворожих вершників біля Чорного лісу та половецькі роз'їзди в районі Вербицківщини.

Ймовірно, саме там, у районі Вербицківщини, відбулася перша сутичка половецьких роз'їздів та князівської охоронної кінноти, підсиленої найманцями-вікінгами, що вірно служили у князів Київської Русі ще з часів Олега. Невипадково побіля Латинового лісу, в районі Вербицківщини, а це якраз по маршруту названої дороги, котрою рухалося князівське військо, було знайдено зотлілий від часу бойовий меч із характерним варязьким орнаментом. На наше щастя, зберігся наконечник піхов меча, виготовлений із бронзи. Сама конфігурація та малюнок на цьому артефакті свідчать про те, що воїн, котрий володів зазначеною зброєю, був знатною персоною. Наконечник виготовлений у формі вовчої пащі, в середині, з обох боків, – птах, що падає, зображений у вигляді тризуба. Там також була знайдена добре збережена лунниця східних слов'ян. Такий оберіг носили як чоловіки, так і жінки.

Дорога, про котру ми ведемо мову, не є якоюсь уявною, загадковою чи зниклою за плинністю часу. Це реально існуюча, подекуди нанесена на карти, а в час свого найвищого підйому – дуже відома магістраль, бо мала важливе транспортно-логістичне значення. З упевненістю можна констатувати: вона й досі є на військових картах та розгляда-

ється у планах деяких генеральних штабів як можливий і важливий зі стратегічної точки зору маршрут із Седнева на Чернігів і далі на Любеч. У XVII-XVIII століттях, на моє переконання, вона була найбільш опанована й пожвавлена. Це період ренесансу в історії Чернігово-Сіверської землі. Дорога перш за все з'єднувала заміські резиденції чернігівських полковників Лизогубів у Седневі, Полуботка в Чернігові, Милорадовичів у Любечі. А тому на цьому шляху виникали нові хутори, корчми, поштові станції, ремісничі майстерні. Дорога належним чином охоронялася й доглядалася. У ті часи дорога починалася від садиби Лизогубів у Седневі та повз половецькі кургани простягалася на Черниш, далі на Терехівку і Товстоліс. Там був роз'їзд, біля котрого одна дорога під кутом 90 градусів повертала на Чернігів та виходила просто на садибу Полуботка.

Якщо заїхати в Чернігів і з висоти пташиного польоту подивитися на цей маршрут, починаючи з Красної площі в напрямку Товстолісу, то видно, що він проходить нинішньою вулицею Полуботка повз військовий госпіталь, церкву святих князя Михайла та боярина Федора просто на храм Усіх Святих Чернігівських. Далі, ймовірно, дорога з'єднувалась із діючим Товстоліським шляхом. Частина цієї дороги, від храму до Товстоліського шляху не збереглася в діючих планах Чернігова через плинність часу, руйнування інфраструктури міста, особливо в період війни та після неї.

У липні 1706 року у одного із найвпливовіших людей Гетьманської України – Чернігівського полковника Павла Полуботка – гостював російський імператор Петро І, котрий після зустрічі з гетьманом Лівобережної і всієї Наддніпрянської України Іваном Мазепою повертався до Санкт-Петербурга. Можна з великою часткою вірогідності припустити, що рухаючись у напрямку садиби Лизогубів і далі на Санкт-Петербург, кортеж Петра І пересувався саме цією дорогою.

Тут зупинимось і зробимо коротенький відступ. Доказом того, що ця дорога існувала саме за таким маршрутом, а з Чернігова пролягала від садиби П. Полуботка, свідчить збережена частина нинішньої вулиці П. Полуботка від перехрестя із вулицею Інтернаціоналістів

до перехрестя із вулицею Східноческою. На цьому відрізку вулиці, яка нагадує бульвар, збереглось реліктове дерево – рожева акація. Спостереження засвідчили, що особливістю цього дерева є те, що воно цвіте, починаючи з травня і до самих морозів. Цей цвіт біло фіолетового кольору, а форма квітки нагадує грона винограду. На жаль, зберігся тільки пасинок цього дерева, росте воно та розвивається вже із пенька. Це свідчення його поважного віку. Ніжне деревце пам'ятає козацькі полки, чисельні кортежі і самого гетьмана Павла Полуботка, який, мабуть, і привіз його з південного заходу України після чергового військового походу. До речі, це дерево дуже розповсюджене в Чернівцях.

Тепер знову повернемося до опису дороги, починаючи від нашої зупинки на перехресті біля Товстолісу. Далі поїдемо не на Чернігів, а через Товстоліс, Халявин – на Масани, де вийдемо на Любецький шлях. Любеч тоді за своїм місцезнаходженням відігравав важливу геополітичну роль. По-перше, в XVII столітті (з 1667 року) по Дніпру проходив кордон між Московським царством і Річчю Посполитою. Він ділив Україну на Правобережне й Лівобережне Гетьманства. Любеч одночасно був і прикордонним містом, і митницею – міжнародним пунктом пропуску, що з'єднував країни Сходу, Північну Європу (Литва, Скандинавія) та країни Західної Європи.

Історія Любеча пов'язана з багатьма знаковими особистостями Київської Русі та України. Це Святійший Антоній Печерський, Малуша – мати Володимира Великого, Добриня Никитич, Іван Пересвіт і багато інших. Наприклад, родом із Любеча були батьки Івана Федоровича Черниша, Гадяцького полковника, а згодом — генерального судді в уряді Павла Полуботка. Іван Черниш на той час, у гетьманській Україні, був відомим військовим і державним діячем, впливовою та войовничою особистістю. Його родинні зв'язки пов'язані зі знатними родами Седнева, шляхтою інших сіл нинішнього Городнянського і Чернігівського районів. Тому краєзнавці Черниша припускають, що назва їхнього села пов'язана з іменем Івана Черниша, котрий, імовірно, мав землі та вірних йому козаків у Черниші. Підтвердженням цієї версії є багато дотичних фактів, але, на жаль, до цього часу прямих доказів такої версії не знайдено. Як і повної інформації про закріплення земель та маєтностей села Черниша за окремими особами.

У багатьох письмових джерелах існує думка про те, що село виникло на початку XVIII століття. Справді, перша письмова згадка про Черниш датується 1708 роком («Універсал Івана Скоропадського»). Разом із

тим уже в нинішньому столітті деякі мешканці Черниша, чиї родові садиби мають столітню давнину, знаходили у себе на подвір'ях (а вони розміщені біля великого озера, що називається Болото) монети як російського, так і польського карбування початку XVII століття. А це вже свідчення того, що люди мешкали тут і до 1708 року.

Багата дорога ще й легендами. Ось одна з них. По дорозі між Чернишем і Терехівкою розташований великий лісовий масив Розбійщина. За переказами старожилів, це був притулок для розбійників та грабіжників. Цей лісовий масив своєю територією охоплював відстань від зазначеного нами шляху теперішньої дороги Чернігів-Седнів-Городня.

Уродженка Черниша Людмила Семенівна Железняк (1959 р. н.). узагальнивши місцеві легенди, висловила припущення, що Розбійщина отримала таку дивну назву у XVIII столітті. Буцімто частина запорозьких козаків після ліквідації Січі, із залишками січової скарбниці, тікаючи від переслідувань московитів, сховалась у тутешніх лісах. «Лісовики» нападали на військові караули, грабували багатих подорожніх. «Славилися» ці місця і в першій половині XX століття.

Достеменно відомо багато прикладів, коли грибники, мисливці та різні шукачі пригод, полюючи за старовиною, протоптали й перекопали не один гектар Латинового лісу та Розбійщини, щоби віднайти той скарб. Але нехай не скарб, а срібних і мідних монет польського й російського карбування знаходили немало, та й дещо з дорогоцінних артефактів. Це вже не легенда, а факти.

Поблизу Розбійщини в районі лісу Заколодного в напрямку Замглайських боліт, ближче до сінокосів, іще на початку XX століття існував хутір із загадковою назвою Висока Греда. Хутір зник із початком колективізації та подальшого обезземелення селян, люди переїхали у великі села, в тому числі і в Черниш. Серед мешканців хутора було декілька родин на прізвище Залізняк – надзвичайної фізичної сили, винахідливості, підприємницького хисту.

В історії України прізвище Залізняк має свою легендарну історію.

Відомо, що, пройшовши школу Запорозької Січі, отаман Максим Залізняк у 1767 році очолив гайдамацьке повстання проти Речі Посполитої, звільнивши значну частину території України. У 1768-му в Умані він був по-зрадницькому схоплений на той час «союзниками» гайдамацького повстання, а саме – керівником російського військового корпусу полковником Гур'євим. Максима Залізняка віддали під суд, а потім відправили на заслання в Сибір. Як повідомляється в тогочасних

джерелах, по дорозі він та ще група козаків, роззброївши варту біля Охтирки (колишнє Чернігівське воєводство), втекли в невідомому напрямку.

Хто знає, можливо, ліси, котрі лежали між Черніговом, Терехівкою і Чернишем, та непрохідні Замглайські болота і прихистили на деякий час колись грізного ватажка гайдамацького руху, виснаженого жорстокими боями та зрадами. А раптом він зупинився на старість у цих краях і залишив по собі не тільки легенду про скарб, а ще й дав своє прізвище нащадкам, котрі потім або заснували хутір, або прижилися там. Якщо це легенда і в ній мало правди, то звідки ж там, на хуторі, взялися Залізняки?

Цікава дорога ще й тим, що в січні 1919 року по ній наступали на Чернігів війська Богунського полку більшовика Миколи Щорса. Про це згадують учасники цього походу у виданні «Боротьба за встановлення радянської влади на Чернігівщині». (Чернігів 1958 рік) У жовтні 1919-го після взяття Чернігова цим шляхом на Седніві з боями рухалися денікінські частини дроздовської дивізії. Захопивши містечко, через чотири дні по тій самій дорозі вони й відступали в напрямку Чернігова під натиском Червоної армії. *

У липні-серпні 1941 року війська Червоної армії йшли через Черниш пішими колонами в напрямку Дніпра, облаштовували оборонні рубежі. Один із таких рубежів утримувала 62-га стрілецька дивізія 15-го стрілецького корпусу 5-ї армії генерала М. І. Потапова, на висоті біля хутора Висока Греда та на підступах до Терехівки. Про ці події нагадує нам пам'ятний знак, встановлений у Латиновому лісі. Як пригадують старожили Черниша, 1941 року там, на висоті, загинуло багато бійців Червоної армії, бо вони тримали оборону в напрямку механізованих німецьких частин, що наступали з боку Чернігова, Любеча. Але з Городні, Тупичева, по дорозі із Седнева й Нового, на них із півночі наступали, фактично у спину, німецькі механізовані частини, що рухалися з Мінського напрямку. Під натиском німців розрізнені частини Червоної армії змушені були відступати через Черниш, Седнів у напрямку Конотопа та Новгорода-Сіверського. Інші залишалися на рубежі, щоби дати можливість відійти деяким частинам та підрозділам Червоної армії. Скільки загинуло на тій висоті радянських воїнів, наразі невідомо. За наказом окупантів чоловіки з Черниша зібрали тіла загиблих воїнів і поховали їх у братській могилі. Деякі понівечені тіла ховали в окопах та ямах від артилерійських снарядів. Солдатів вермахту, що були вбиті там, окупанти поховали в центрі Черниша, на пагорбі. Наприкінці 1941 року труни з їхніми тілами відправили до Німеччини. Що цікаво, у вересні 1943 року частини Червоної армії також наступали на Чернігів, Київ цим же маршрутом. Про наступ нагадують братські могили загиблих воїнів Червоної армії. У Седневі їх поховано 57, у Чернишi – 25, у Терехівці – 36, у селі

Шевченковому Хмільницької сільради та Олександрівці — 183, у Товстолісі — 136 (у шести братських могилах). Найжорстокіші бої розгорнулися на підступах до Товстолісу. Як відомо, на цьому напрямку 20-23 вересня 1943 року війська вермахту силами одної піхотної дивізії за підтримки 50 танків здійснили контрнаступ, намагаючись відтіснити війська 76-ї Чернігівської гвардійської стрілецької дивізії, що наступали на Чернігів та в напрямку Дніпра. Про кровопролитність і жорстокість боїв, а також про стратегічну важливість цього напрямку свідчить той факт, що саме за бої під Товстолісом 18 офіцерів і бійців Червоної армії удостоєні високого звання Героя Радянського Союзу. Загалом при звільненні Чернігівської області це високе звання одержали 879 солдатів та офіцерів. У боях за Чернігівщину загинуло 178 Героїв Радянського Союзу.

Хоча сьогодні ця дорога втратила своє призначення, впевнений: вона може бути використана як один із добре вивчених і досліджених маршрутів. Бо фактично від Городні-Седнева й аж до Чернігова нема водних перепон, що дає можливість сучасним моторизованим військовим підрозділам швидко рухатися й маневрувати на стратегічно важливому напрямку. У 70-х роках минулого століття щорічно, під час військових маневрів, через Черниш по дорозі з Нового йшли маршем військові колони радянської армії (танки, артилерія, автомобілі з піхотою). У селі на перехресті колона роздвоювалась, одна частина йшла в напрямку Терехівки та зупинялася біля висоти Висока Греда. Інша колона рухалася дорогою повз озера в напрямку Клочкова, Кобилянки й зупинялась у Кобилянському лісі.

Зрозуміло, відпрацьовувалася тактика контратаки на випадок повторення подій серпня 1941 року. В ті часи Чернiські дороги перетворювалися на танкодром. Дорога руйнувалася, всюди – рови та суцільні вибоїни, але місцеві селяни завжди були раді радянським воїнам, допомагали військовим регулювальникам, котрі по декілька днів жили в селі просто неба. Приносили на місце дислокації військових різні продукти, овочі, фрукти. Бійці дозволяли підліткам та молоді увечері дивитись кінофільми, що транслювались у місцях тимчасового перебування військових частин.

Слід зазначити, що у післявоєнні часи дорога відновилася: за інтенсивністю використання, станом утримання та форматом побудови проїзної частини вона, мабуть, досягла свого апогею. По дорозі, яка в усі часи була ґрунтовою, ще не їздила важка сільськогосподарська техніка. Дорогу доглядали спеціальні дорожні бригади, грейдери й бульдозери постійно вирівнювали дорожнє полотно. На узбіччі були велосипедні доріжки. Від спеки та з метою укріплення узбіччя посадили дерева: тендітні берізки, кучеряві клени, грайливі осики та українські розлогі верби. Тому й зовнішньо дорога мала привабливий вигляд.

У 60-70 роках села, колгоспи були на вершині економічного й соціального підйому. Люди трохи відійшли від споминів про важкі часи колективізації та репресій, страхіття німецько-фашистської окупації. У той час зросла чисельність населення в селах. Послабшав тоталітарний режим, відбулася паспортизація селян. Відновилися тісні стосунки між родами й родинами суміжних сіл. Люди без страху ходили на храмові свята. Пожвавішали зв'язки між сільськими громадами, відбувався обмін концертними турами між учасниками художньої самодіяльності. Пожвавішало спортивне життя. Інколи бувало так, що Чернiська футбольна команда опівдні їхала на черговий матч у Малинівку, а вже о 18-й годині — на волейбольний матч у Терехівку. І завершувався цей день концертом чернiського самодіяльного хору в терехівському клубі за участю керівників сільських громад, голів колгоспу. У базарний день селяни (хто – на возах, запряжених кіньми, а дехто – й велосипедами) їхали торгувати на сільськогосподарський ринок, який тоді розміщувався на нинішній території ЧРПЗ.

Запам'ятався цікавий випадок. У липневий спекотний день 1964 року нас із товаришем підвозив до Черниша перший секретар Чернігівського ОК КП України М. В. Борисенко, який у справах, на урядовому авто марки «ЗіМ» їхав по дорозі в напрямку Седнева. Посадивши нас на заднє сидіння, розпитував, чиї ми, як проходять канікули, хто наші батьки, ким вони працюють, чи чемний голова колгоспу, як ми навчаємось і т. д. Загалом, стандартні запитання, але яка це була честь — проїхати в такому шикарному автомобілі та в такому поважному товаристві. І скільки розмов із товаришами та фантазій було у нас опісля цієї історії. З іншого боку — це свідчення того, яку соціальну функцію виконувала і в якому стані була ця дорога в 70-х роках.

На цьому шляху можна було відпочити біля природних і штучних водоймищ, порибалити, а ще навесні послухати не тільки солов'я, але й подивитися на надзвукові винищувачі, на яких між Черніговом та Городнею «гасали» курсанти ЧВВАУЛ, демонструючи фігури вищого пілотажу.

Є надія і сподівання, що сьогоднішній європейський вектор розвитку України, створить сприятливі економічні умови для відновлення активного життя населених пунктів і цієї дороги. І так само, як у XVI-XVII століттях цим трактом можна буде добратися не тільки до Чернігова, Любеча, але й до Варшави.

«Люблю Седнів, поважаю седнівчан!»

Коли у 2015 році розпочався парад «декомунізації», а з ним, згідно з відповідним Законом України, й наступне перейменування вулиць, як краєзнавець запропонував головну, вулицю Черниша назвати Седнівською.

Бо топографічно й географічно зв'язок між Чернишем і Седневом розпочинається від палацу Лизогубів. За містечком через седнівський шлях широкою смужкою дорога рівненько «в'їжджає» в черниський куток Слободу і далі проходить через увесь Черниш, розділяючи село фактично на дві рівні частини, як Буда і Пешт в Угорщині, а далі через інші села прямісінько тягнеться аж до стародавнього Любеча на Дніпрі.

В селі, на моє глибоке здивування, заявили: «Ніколи». Спершу не повірив. Але чомусь так і сталось.

А я наразі кажу їм: «Люблю і сам Седнів, і седнівців, і всіх до єдиного і малих, і дорослих, хлопців і дівчат, продавців і вчителів, вчених і пожежників, лікарів і будівельників».

Що для мене Седнів? Це «хрещений батько» Черниша. Якби не було цього стародавнього містечка, чи був би взагалі Черниш, чи стояли би церква, школа? Чи існувала б ота згадувана історично-романтична дорога?

Седнівським шляхом сотні дітей, дорослих їздили в Седнівську школу, ходили до церкви. До речі, першими вчителями в Черниші були саме седнівці, взяти хоча б Василя Кіндратовича Казку.

Продовжуючи навчання в Седневі, ми пізнавали поезію та світ Т.Г.Шевченка через Тарасову липу. Байки й вірші Л. Глібова – через альтанку, пісню «Стоїть гора висока, попід горою гай…» Оглядаючи оборонні споруди, паркові липові та каштанові алеї, грот, сам палац Лизогубів, кам'яницю, дізнавались про великих українців, козаччину. А в неділю, приїжджаючи велосипедами на ринкову площу біля

Лизогубівського храму – Воскресіння, мали можливість продавати зелененький молодий щавель місцевим мешканцям та прискіпливим дачникам, кожна купочка – 15 копійок. Що можна було купити на той час у сільповських магазинах за одну продану «купочку»? Пляшку ситра і запашний рогалик. Або два рогалики й одну зірочку, а ще 7 зошитів, або «кирпичик» білого рум'яного хліба із седнівської хлібопекарні.

Ох яку ж велику насолоду, гордість доставляв тоді той перший заробіток.

Спостерігаючи за седнівцями та слухаючи їх, я не тільки пізнавав історію і славу нашого краю, традиції, а й навчився правильно говорити українською замість «нашого» суржика.

В седнівських церквах вінчались, хрестились і поминались до 1908 року віруючі чернишани, там зберігся їхній дух, молитви, чиїсь сповіді, благання прощення і благословення на добрі справи. Чудотворна ікона Георгіївської Божої Матері, яка, за висновками експертів, є унікальною, бо єдина із досліджених на Чернігівщині ікон написана сусальним золотом, теж дарована Чернишу парафіянами давньої Седнівської Георгіївської церкви. Вочевидь, що саме ця ікона у 1943 році, під час німецької окупації, врятувала село від наруги й ганьби.

В Седнівській дільничній лікарні ми не тільки лікувались, але і всі до 1965 року народжувались.

Одного разу, ще в семилітньому віці, без матері, один, опинився я в цій теплій лікарні. Поряд у палаті з грудним немовлям – седнівчанка. Із задоволенням та насолодою пригадую, як вона пригощала мене смаженою товстенькою сновською плотвою, а я їй щоденно, з подякою давав пляшку домашнього молока. І коли потім мене переміщували вже в чоловічу палату, під нагляд секретаря Чернiської сільради Петра Самсоновича Липи, чомусь я і той малюк, одночасно скривившись, тихесенько плакали. Мабуть, і риба, й молоко здавались нам дуже щедрими, а головне – щирими гостинцями, ми тоді вже, напевно, біометрично потоваришували із маленьким седнівчанином.

Влітку, подорожуючи велосипедами та заїжджаючи на сновські пляжі біля церкви, ми не тільки зухвало змагались у майстерності спуститись із гори до річки під кутом 35 градусів, але ще й так феєрично проїхати, щоб не опинитись у Снову.

А ще там під оспіваною глібовською горою мали можливість нівелювати спрагу, насолодитись ніжною джерельною водою, що тече там до сих пір.

Лев Жемчужников, художник і письменник, у другій половині XIX століття, будучи частим гостем Лизогубів, залишив цікаві спогади про Седнів, поміщиків Лизогубів, поета і художника Т. Г. Шевченка. Якось він писав: *«Якщо і є у Седневі відьми, то я їх не зустрічав, а от русалки у Снові точно водяться …»*

Випускники Седнівської школи. 1970 року

Звичайно, на той час я не знав про такі спостереження цього відомого митця, а то навряд чи їздив би купатись на Снов.

Ймовірно, таки він щось знав. Одного разу із чернігівськими й седнівськими хлопцями ми змагались там на витривалість перебування під водою. З часом, захопившись змаганням, розпочали по черзі пірнати, аби дістатися дна річки. Пірнув і я, один раз, другий, а дна ніяк не дістати. Захопившись інтригою, трохи відпочивши та набравши добряче повітря в легені, пірнув ізнов, але уже аби обов'язково досягти свого.

Сили закінчуються, проте пам'ятаючи про поставлену мету, опускаюсь все нижче і нижче, ось уже і вода темнішає, стає холодною, а грунту, щоб стати, обпертись та відштовхнутись, аж ніяк не вдається дістати. Треба ретируватись, міняю курс, намагаюсь піднятись нагору, жваво працюю ногами і руками, піднятими доверху, а сил уже нема, стою на місці наче вкопаний. Не пригадую, як усе таки вдалось дістатись поверхні води та нарешті видихнути накопичений вуглекислий газ, одне пам'ятаю, що потім ще довго борсався на поверхні води, ковтав та й ковтав повітря. Добравшись до берега, рачки виліз із води й, цокотячи від холоду чи переляку зубами, довго ще лежав на теплому, золотистому, пляжному піску.

Про що думав, заплющивши від яскравого сонця очі? Точно не про змагання. Припускаю, що, мабуть, про те, яким може бути коротким життя від наших інколи авантюрних вчинків чи нереальних бажань. А ще мені тоді здалося, у це й досі вірю, що все таки «хтось» мене виштовхнув на поверхню.

В 50-70 роках ХХ століття ,їдучи велосипедами в Седнівську школу по теперішній вулиці Т. Шевченка, щоденно чернишські школярі залишали по дорозі у приватних господарствах седнівців близько 30 велосипедів. Ніхто нас не проганяв, не сварив за те, що створювали щоденні побутові незручності. І, що цікаво, за весь час у Седневі не вкрали в учнів жодного велосипеда.

Навчаючись у школі, бувало, по-хлопчачому гостро сперечались з місцевими учнями, нас «метелили», і ми їх били, але жодної «вендетти», підлих засідок ніколи не було.

Коли у 60-х роках у Черниші не вистачало в магазині хліба, всі, кому хліба було замало, їздили в Седнівські магазини, разом ставали в довгі черги, вистоявши, купували і пшеничний, і кукурудзяний хліб. Ніхто і словом не обмовився, що тут чужаки, і не ставав у черзі поперед чернишан.

А фестиваль «Седнівська осінь», де щорічно пів-Черниша зустрічається і насолоджується високим мистецтвом, спостерігає за цікавим перебігом подій, слухає кобзарів, пісні у виконанні хору ім. Г. Г. Верьовки. Люди набираються досвіду, відточують там і своє хорове мистецтво. Мають можливості поспілкуватись із видатними особистостями сучасної України. І не треба їхати в Прилуки, Сеньківку або Короп, щоби послухати Аллу Кудлай чи Тараса Петриненка. Сідай, дивись, слухай і гартуйся. Ще й козацьким кулешем нагодують.

А скільки чернишських дітей, жінок, чоловіків стали об'єктами уваги майстрів пензля із Седнівського будинку художників, котрі зупинили навічно миттєвості часу у вигляді художніх образів на своїх полотнах.

Участь у масовках, коли знімалось у Седневі кіно – «Вій», «скільки років, скільки зим» це розмагнічувало людей та урізноманітнювало їхній побут. А як потім чекали на прем'єру? Це треба тільки відчути.

Назвали ту центральну чернiську вулицю– імені Миру. Скільки в Україні по її містах та селах таких вулиць Миру і чи символізує це слово сутність цієї дефініції, особливо наразі? Аби ж.

Віддаючи належне віковій історії та ролі Седнева у формуванні культури нашого краю, до честі чернігівців – вони вже давно назвали одну із своїх вулиць Седнівською.

То чим же так провинились седнівчани? Так хотілось би послухати «ясновельможних». Упевнений, якби у нас була така вулиця, в Седневі Чернiська не забарилась би. Тоді б у нас існову було пряме сполучення від палацу Лизогубів до чернiських кутків Коваля та Попка, хреста-оберега, і не бур'яніла би ця вулиця. А так знищили пам'ятку – вітряка, що скрипів на пагорбі, переорали за селом седнівський шлях, посіяли люцерну, а дивишся – то ж не люцерна – бур'ян росте. Так, мабуть, і в душах наших і бур'ян половіє, і кропива розцвітає. Давно колись мандрівний український філософ Григорій Сковорода писав: хто не пам'ятає минулого, той не має майбутнього.

Сподіваюсь!

Клочків.
Зустрічі за лаштунками та подорожні розмови

У процесі пошукової роботи, вивчення окремих епізодів з історії Черниша, життя сільчан, котрі формували його яскраві трудові й героїчні сторінки, виявилося, що неможливо написати дослідження відокремлено від Клочкова і клочківців, Седнева і седнівчан, милої серцю Глібівки – хутірця, захованого в лісі, оточеного та захищеного замглайськими болотами.

Всі ми настільки пов'язані географічно, діалектично, історично й навіть ментально, що відокремлений розгляд буде просто поверховим поглядом на події. Отже, спочатку про Клочків.

ІСТОРИЧНА ДОВІДКА

*На думку авторитетного чернігівського вченого і краєзнавця Горобця С. М., Клочків – одне з найдавніших поселень Чернігівського району, відоме ще за литовської доби і вперше згадане в моноскрипті «Пам'ять» за 1527 р., там повідомляється про 20 клочківських «димів». **

За московського панування село належало боярським синам Василю і Малюті Цадаїновим. У 1620 р., вже за поляків, невеликий земельний комплекс у нижній течії Снову отримав королівський дворянин Кшиштоф Харленський. Він же виступає і власником села (Sioło Kołoczkow). В подимному реєстрі 1638 року рахується вже 66 «димів».

*З 1767 року в Клочкові діє Свято-Миколаївська церква. ***

З 1868 р. працює церковно-парафіяльна школа грамоти, де навчалось 18 хлопчиків та 3 дівчинки.

У 1893 році було відкрито земську школу. Згадуються вчителі Марія Левицька, Євдокія Гараїна, Ольга Корсакевич. У 1896 році навчаються грамоті 12 хлопчиків та 2 дівчинки.

У 1918 році встановлено радянську владу.

З 1923 року Клочків – центр сільської ради, у 1924 р. по сільській раді рахується 304 домогосподарства з населенням 1525 осіб. Є школа та лікнеп.

У роки ВВВ до лав Червоної армії було мобілізовано близько 400 осіб, загинув 191 уродженець села. Нагороджені бойовими нагородами 47 фронтовиків.

У 1954 році відбулось об'єднання Клочківської та Седнівської сільрад.

У 1960-1961 рр. об'єднанались не тільки колгоспи ім. Хрущова с. Черниша та «Великий Жовтень» с. Клочкова, але й сільські ради. На їх основі створили єдину Чернiську сільраду та колгосп ім. 1 Травня із центральною садибою в Черниші.

З 1991 року Клочків та клочківці розбудовують незалежну, суверенну державу Україну.

За трудову звитягу державними нагородами СРСР та незалежної України нагороджено 23 особи; їхні прізвища й найбільш відомих особистостей Клочкова занотовані краєзнавцем А. Л. Курдановим у його виданні за 2015 рік «Літопис сіл Чернігівського району», а також на багатьох Інтернет-сторінках, сайті Чернiської громади.

Варто також принагідно назвати досі ще не згаданих яскравих особистостей – вихідців із Клочкова. Це ***Микола Григорович Клименок,*** *вчений, відомий дослідник Півночі. Працював у Київському НДІ гідроприладів та гідроакустики. У 1962–1977 рр. досліджував та вивчав генетику підводних шумів і розповсюдження звуків в океанічних глибинах. Керівник дрейфуючої станції ПП18Б.* Лауреат Державної премії СРСР.

Микола Якович Петренко *(14.12.1938-29.06.2002 рр.). Працював начальником Менської районної та Чернігівської міської міліції, заступником начальника карного розшуку УМВС в Чернігівській області. Здібний керівник, талановитий оперативний працівник. Полковник. Нагороджений медалями «За бездоганну службу в ОВС» 1,2,3 ступенів, багатьма відомчими нагородами, також Почесною грамотою обласної ради та обласної держадміністрації.*

Віктор Григорович Шарпатий*, 1950 р.н., доктор історичних наук, професор, зав. кафедри історії та етнополітики Київського національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова.*

Агнеса Олександрівна Бачинська-Сельська*, народилася 29 жовтня 1942 року. У 1967 році закінчила Львівський інститут декоративного і прикладного мистецтва. Викладач цього інституту. Працює в жанрі натюрморту, пейзажу, художнього текстилю. Член НСХУ (1978 р.) Її роботи зберігаються у приватних колекціях США, Японії, Польщі, у Львівському, Хмельницькому Закарпатському художніх музеях. Живе та працює у Львові, зберігач художнього й мистецького фонду*

Романа Юліановича Сельського, видатного українського художника, імпресіоніста, народного художника України. [4]

***Надія Григорівна Шарпата**, 1953 р.н. У 1970 р. закінчила Седнівську середню школу із золотою медаллю, у 1975 році – педагогічний інститут, визнаний педагог із вивчення іноземних мов. Брати **Зіньковці Андрій Павлович** (1932 р.н.) та **Валерій Павлович** (1935 р.н.)**. Військові. Полковники. **Лідія Титівна Шльончик** художниця. **Костянтин Гаврилович Светенок** (1948–1998 рр.), довгий час працював директором Київської школи, у 1992 році був обраний делегатом першого Всеукраїнського вчительського з'їзду. У 2016 році Київську школу, де він довго працював, назвали його іменем.*

Клочків – по-справжньому цікаве, із захоплючою історією село, мальовничим, привабливим навколишнім середовищем. По-особливому багате село працьовитими, енергійними, талановитими, законослухняними людьми. А ще клочківці люблять не тільки своє село, але й Богом дану їм красуню річку Снов, яка своїми цілющими водами, барвистими берегами омиває, умиває, напуває і береже оце райське поселення.

Вони ніколи не були байдужими до того, що відбувається в селі, подій навколо села. Завжди мали свій погляд на життя, всюди відчувався їхній неупереджений бунтарський дух: «Нам не треба чужого, але не чіпайте й нашого». Мабуть, завдяки цьому клочківці зберегли свою українську ідентичність, традиції та звичаї села.

Пройшовши складний період відродження Української держави, в селі зберегли бібліотеку, стадіон, добротний будинок культури з одним із найкращих у районі самодіяльним художнім колективом «Гармонія». В селі діє церква.

Приход Свято-Миколаївської православної церкви відновлено одним із перших у районі. Землі громади не пустують, їх орендують великі аграрні підприємства, є в селі свої власні фермерські господарства, тому селянам у пошуках комбайнів, транспорту та лісопилень не треба блукати іншими селами.

Один із найяскравіших представників сучасної громади – Володимир Кирилович Потапенко. Це помічається не тільки в його характері, світогляді, думках, а й навіть у богатирському зрості, глибокому та змістовному погляді блакитних очей, активній життєвій позиції.

БІОГРАФІЧНА ДОВІДКА

***Потапенко Валентин Кирилович,** 12.01.1940 р.н. Народився в Чернігові. Постійно проживає в с. Клочкові.*

Батько – Потапенко Кирило Михайлович, 1914 р.н., із Клочкова.

Мати Потапенко (Струк) Софія Єсипівна, 1916 р.н., родом із Іванівки.

1959–1962 рр. – служба в армії, місто Валга (Естонія), військова протиповітряної оборони. Член КПРС із 1962 року. Освіта: закінчив

Клочківську семілітку, Седнівську середню школу. Майнівський радгосп–технікум. Агроном.

Працював комбайнером, був агрономом на цілині. Останні 30 років і до виходу на пенсію – керуючий господарством, заступник голови колгоспу ім 1 Травня, потім – імені ім Т. Г. Шевченка (с.Черниш). Нагороджений орденом «Знак Пошани».

Дружина Надія Ісаківна, 1938 року народження. Діти – Віталій (1964), близнюки Світлана та Геннадій (1968 р.н.), четверо онуків.

Зустрілись ми у його затишному присадибному дворику. Всюди – біля двору, на вулиці, в господарстві, оселі, побутових речах – лад. Відчувається рука вимогливого та працьовитого чоловіка.

Хоча на подвір'ї ще рання весна, вражає змістовно облаштована земельна присадибна ділянка: рівні правильні межі, зростає молода кучерява озима пшениця, на ошатній грядці вже тягнуться до світла зелені пагони молодого часника, а в березі «прибрані», підбілені охайні молоді верби та готові дати сік струнке дорослі берізки. Під враженням побаченого спитав у чоловіка, що для нього значить Клочків.

Зненацька не захопив. Бо усміхається: «Давно ніхто мені таких питань не ставив, все більше питають про новини в селі, здоров'я, риболовлю». Після деяких роздумів додає: «Клочків – це люди роботящі, доброзичливі. Тут моя тиха пристань, де не тільки душа, але й любляче серце. Тут я виріс, полюбив цю землю, село, зустрів своє перше кохання. Клочків – це й тиха річечка-красуня Снов із її прозорою, золотистого кольору водою, кажуть, що вона має лікувальні властивості, бо вода не тільки чиста, але й насичена йодом, у березі річки – симпатичні червоні та зелені верболози, споконвіків мешканці села займались побутовим та художнім лозоплетінням, плели корзини, коші, кошолки, навіть жаки для лову риби. А ще тут квітчасті, принадні, запашні луки, багаті сінокосами, лікарськими травами, й таємничі заплави. А пісчані схили за селом протягом року вкриті зеленою ковдрою соснового лісу.

І все це неможливо не любити, не оберігати.

– А що для вас Черниш?

– Чернишу я віддав свій хліборобський талант і залишив там свою молодість. – При цьому, глибоко вдихнувши повітря, загадково усміхаючись, додає, – Яка ніколи вже не вернеться. Черниш – це половина мого зрілого життя. Пам'ятаю, після армії перший день пішов на роботу в Черниш, де отримав вантажний автомобіль

ГАЗ-51, на якому повинен був шоферувати. Справа була взимку, завивала хурделиця, було трохи морозно. Захопившись роботою, я й не вгледів, що робочий день закінчився і треба вже повертатись додому в Клочків. Голова колгоспу Григорий Іванович Козлов, сказав мені: «Нікуди не підеш, бо замерзнеш по дорозі». І запропонував заночувати у нього вдома. Відчувши мою настороженість, додав: «Ну, якщо «брезгуєш» ночувати у голови колгоспу, то, сподіваюсь, що депутата сільради, керуючого господарством боятись не будеш». Повечерявши та зігрівшись, я опинився вдома на теплій печі Василя Степановича Юрченка. Прокинувся, коли почали перегукуватись півні, а біля печі вже порались жінки. Отак починалось моє знайомство з Чернишем.

– Як на вашу думку, чи є майбутнє у Черниша та Клочкова?

– Якщо дати селу, селянам новий поштовх для сучасного розвитку та життя. У всі часи це було спільною проблемою як держави, так і сільської громади. Село – це продовольчий цех міста. Тому на першому місці як пріоритет повинна бути новітня організація виробництва, на другому – привабливість життя на селі. У Черниші є здорове ядро із селян та інтелігенції, гадаю, вони усвідомлють свою місію та роль, як самоорганізуватись і зберегти населений пункт, його героїчні, трудові та багаті культурні традиції.

Сьогодні дуже важливо, щоб інвестори-орендарі селянських паїв, підприємці усвідомили свою відповідальність за долю села, не цурались пенсіонерів, жили проблемами людей. Намагались розвивали соціальну сферу, наповнювали сільський побут привабливими проектами, щоб люди хотіли залишатись у селі, а з інших населених пунктів їхали жити в це село, народжували дітей, пишались званням землероба. Скажете, мрійник? Можливо.

Відносно Клочкова скажу, що майбутнє у села є, подивіться на новобудови, нехай і не всі вони зведені клочківцями, але приносять у населений пункт не тільки зразки сучасної архітектури, але й надію та новий погляд на сучасний ритм життя. А скільки по селу дітей бігає. Є стадіон.

Крім того село ж курортне, а ще громада має гарні землі і здоровий людський потенціал.

– У контексті реорганізації органів місцевого самоврядування, з ким би ви хотіли об'єднатись?

– Гадаю, краще було б мати свій представницький орган, виконком сільради, але й законодавча ідея об'єднання громад, а саме: утворення на їхній основі центрального представницького органу, у кожному селі – обирання старост, теж приваблива. Думаю, що й Чернишу, і Клочкову треба орієнтуватись на Седнів.

– Ви народились у Чернігові, практично, городянин, як стали хліборобом?

– Якби не війна, то, можливо, я так само, як і батько, був би пролетарієм. Ремонтував би автомобілі чи працював слюсарем на механічному заводі.

У війну в 1941 році народилась моя сестричка Аня. Війна в сім'ю батьків принесла багато горя. Наприкінці 1940 року батько повернувся важкопораненим із фінської війни, невдовзі в середині 1941 року його не стало. Коли у серпні 1941 року німці бомбардували Чернігів, багатоповерхівка, де ми жили, була повністю зруйнованою. Спочатку ми тинялись по чужих квартирах та хатах, аж доки не добрались до Клочкова, де зупинились у мого діда по лінії батька Михайла Антоновича. У нього прожили аж до 1957 року, доки ми з мамою не побудували власний будинок.

Питаєте, що запам'яталось у війну, окупацію? Недоїдання і задоволення від того, коли наїсися кулаги. Це була унікальна, вигадана мамою страва. Я добре запам'ятав, із чого вона її готувала, щоразу прискіпливо спостерігав за мамою та очікував, коли нарешті вона запросить до столу. Житнє борошно розмішувалось на воді й заправлялось опарою – спеціальним розчином, приготованим на дріжджах (або з хмелю). Інколи додавали ягоди калини, сухофрукти з яблук. Розчин доводився до стану бродіння. Коли суміш трохи побродила, її в чугунці ставили в розжарену піч та доводили до стану кипіння, цей процес супроводжувався приємним кислосолодким, апетитним ароматом. Зварена маса нагадувала солодкуватий куліш. Тільки тепер знаю, що він багатий життєво важливими вітамінами В,С.

Пам'ятаю, як ближче до осені, у 1943 році, наближався фронт, десь далеко гуркотіло і бахкало, німці були злі та знервовані, палили хати, забирали із собою підлітків. Одного разу до нашого будинку, а він стояв недалеко від річки, забігло троє червоноармійців-розвідників. Попросили чогось поїсти. Один із них підхопив мене, притиснув до грудей, щось шепотів незрозуміле, обережно підкидав, кружляв зі мною по хаті і все щось говорив, говорив, говорив... Я мало розумів його слова, як і його чоловічі почуття. Відчував одне – він і я отримуємо від цієї сцени неабияке задоволення. Бо батьківської ласки я майже не знав і не пам'ятав.

– Отже, ви росли без батька, без чоловічого поводиря в сім'ї, а дітям, особливо хлопчикам, властиво брати приклад із батька, відчувати його волю та силу духу, отримувати підтримку словом і ділом..

Хто із чоловіків був для вас ідеалом, прикладом по життю, найбільше вплинув на вас, як на особистість?

– Мабуть, Михайло Степанович Барбаш (1912 р.н.), директор нашої школи. [3] Родом він був із Анисова, перед призначенням до Клочкова працював учителем у Петрушині. Фронтовик. Нагороджений орденом Червоної Зірки, медаллю «За відвагу». Я поважав його за чесність, виваженість у вихованні, на дітей він ніколи не кричав, мало говорив. Умів прощати дітям. Уже потім, коли я виріс і мені пропонували нові й високі призначення, то я їхав радитись у першу чергу до нього. Він говорив мені: «Пам'ятай, головне в житті – це люди. Біля дому – сусіди, а на роботі – твоє оточення й підлеглі. Будь із ними чесним, де треба, допомагай, став зрозумілі завдання».

Із особливою теплотою та вдячністю пригадую свого наставника і вчителя по життю Віталія Олександровича Луцька (1929 р.н.), шофера колгоспу. Людина роботяща і відповідальна, був він дуже акуратним у справах. Про його авторитет на виробництві, працьовитість свідчить те, що він став Почесним колгоспником колгоспу ім. 1 Травня, я в свою чергу на його честь Віталієм назвав одного із своїх синів.

Цікаво, Віталій Олександрович, коли його допікали на роботі, а це життя, говорив мені, що він не кар'єрист. Що він укладав у це визначення, я не знаю до сих пір. Але для мене по життю позиція наставника стала принципом. До речі, його батько Олександр Петрович Луцько, одразу після війни, з 1944-го і десь до 1950 року працював головою клочківського колгоспу ім. Петровського. Неодноразово заносився до районної Дошки пошани.

– ***Кого найбільше зневажаєте*?**

– Брехунів. П'яниць.

– Кажуть, ви цілинник. Яке враження справила на вас цілина?

– Коли мені комсомольцю, колгоспнику колгоспу ім. Петровського (с.Клочків) у 1957 році запропонували добровільно поїхати на цілину помічником до комбайнера Василя Сергійовича Шарпаного, – погодився. Хоча їхав із насторогою. Відправили нас потягом у складі зведеного загону Чернігівської області, із собою везли все – власну сільгосптехніку, допоміжні механізми. Комбайни на той час були як причіпні, так і самохідні. Після восьми діб подорожі нарешті опинились у ***Соколівському районі Північно-Казахстанської області. Це зона лісостепу. Земля – солонець. Спочатку умови роботи були спартанськими, жили й ночували на своїх комбайнах, їжу підвозили не завжди вчасно. Добре, що було українське сало. В полі вітер, спека вдень. Вночі прохолодно, ще й пригнічувало завивання в степу вовчих зграй, які підходили іноді дуже близько. З часом наш побут належним чином організували та облаштували. Жили в наметах і спеціальних будиночках, милися в лазні, щоправда, «по-чорному», що незвично для українця, але з часом засвоїли і її технологію. Для молоді вистачало часу й на відпочинок. Для мене це риболовля. У штучних озерах, яких там було достатньо, водились

карасі, сазани й лини. Тому, аби розважитись та насолодитись риболовлею, умови були просто ідеальні.

Врожай того року видався величезний, не вистачало навіть зернотоків. Збіжжя висипали просто в полі, аби встигнути зібрати до негоди, потім уже вивозили до району на елеватори.

Головою радгоспу, де ми працювали, був українець. Казах, місцевий житель, агроном, говорив про нього: «Він щось знає, йому все вдається і легко дається: великі врожаї зернових, продуктивне скотарство, рибоводство». Мені сподобався і бригадир тракторної бригади, німець, неговіркий, діловий, вміло організовував роботу техніки, міг швидко та вчасно її ремонтували.

За роботу, окрім грошей, я ще отримав і чотири центнери пшениці.

Після мене на цілині ще побували клочківці Микола Андрійович Ткач, шофер. Брати Шльончики – Микола Титович, 1940 р.н., та Іван Титович, 1930 р.н. Що цікаво, вони залишились там працювати і жити. Перший був агрономом, а Іван – бригадиром тракторної бригади, за трудову звитягу нагороджений медаллю «За підняття цілинних і перелогових земель», Почесною грамотою ЦК ВЛКСМ. Після виходу на пенсію повернувся в Клочків, продовжив працювати бригадиром рільничої бригади.

– ***Який ваш улюблений колір?***

– Зелений.

– ***Цікаво, чому?***

– Живу в полі, працював у полі, поряд хвойні зелені чарівні ліси…

– Майже двадцять років ви були головною постаттю чернисько-клочківського колгоспу. Формували внутрішню політику сіл, брали активну участь у вирішенні соціальних питань. Від вас залежали долі багатьох людей. Із чого все починалось?

– Працював шофером, потім завідувачем клубу, а у 1972 році мене запросив до себе голова колгоспу Григорій Іванович Козлов, там був секретар Чернігівського РК КПУ Володимир Анатолієвич Чикілевський, він одразу, без вступної диспозиції запропонував очолити партійну організацію. Мене ж попередили, що від таких пропозицій не відмовляються. Зрозуміло, обирали вже на партійних зборах. Потім підвищився в посаді, спочатку до керуючого господарством, заступника голови колгоспу. Так почалося зовсім інше життя управлінця. Скажу без сентиментів, роботі я віддавався повністю, старався і у мене ніколи не було підстав сумніватись, що мені не довіряють люди чи керівництво колгоспу, району.

– А чим захоплюєтесь? Що любите почитати, послухати у вільний час?

– Моє захоплення, як би це не виглядало парадоксально, а для когось, можливо, й смішно, *робота*. Мені завжди щось треба робити, не люблю сидіти без діла, особливо – хворіти, я тоді задихаюсь від такого

стану, мені сумно й боляче ще більше, що так марно витрачаються дорогоцінне життя і час на такі «дурниці». Моя слабкість – агрономія та садівництво, тут люблю експериментувати, очікувати бажаного результату. У вільний час, узимку, вдається трохи почитати, недавно насолоджувався «Прапороносцями» Олеся Гончара та «Я, Богдан» Павла Загребельного. Захоплююсь віршами мого улюбленого поета-чернігівця Анатолія Омеляновича Добровенка.

Та найбільше моє захоплення – пісня. Люблю поспівати, навіть дуже, а скільки пісень знаю – не порахувати. Найближчі мені по духу – рідні українські народні та романси, я їх відчуваю серцем. Вчився співати, удосконалював майстерність та розширював власний репертуар із 1968 до 1972 років, працюючи завклубу. Новий клуб тільки-но почали будували. Він і досьогодні зберігся в ідеальному стані, бо я наглядав за будовою, не давав красти будматеріали п'яницям, що приїздили з міста на будівництво. З тих пір і не люблю цю категорію людей.

– Кажуть, що ви людина непосидюча, а ще й небайдужа, буцімто якимось загадковим чином примусили клочківців, садиби яких забур'янились, покосити це зілля… Не побоялись?

– Було таке діло. А чого боятись? Нехай бояться ті, хто зло робить, а це ж благородна справа.

Якось у Клочкові проїздом на Снов заблукав житель села, схожого на наше, але Волинської області. Зупинившись, він розпитав дорогу на пляж, а також, між іншим, із подивом спитав: «А чому ваше село так забур'яніло?» Повірте, мені було соромно. Наче просте запитання, а з іншого боку – вердикт, село ж гарне, куротне, люди роботящі, добрі.

Доручив молодому чоловікові теж із небайдужих клочківців надрукувати невеличкі листівки із проханням до селян – покосити бур'яни біля своїх осель. І там, де треба було, понаклеювали ті листівки на парканах чи хвіртках. Знаєте, подіяло.

Підтверджую, хоча крок і партизанський, але ефективний, бо справді село виділяється в цьому сенсі. Приємно проїхати чистими вулицями, бачити привітних мешканців. Буває, вітаючись, клочківці ще й встають, а дехто, зазвичай щиро усміхаючись, «бере під козирьок». Зустрічаючись, на диво, не відвертаються. Помітно, що наші люди гостинні, виховані, раді гостям із добрими намірами.

– Ви працювали із головами колгоспу та були в адміністративному підпорядкуванні у Григорія Івановича Козлова, Миколи Андрійовича Олександрова, Олександра Кузьмича Овдія, Бориса Григоровича Песика, Василя Івановича Неминущого. З іншого боку, для багатьох із них ви були і направляючою, і керуючою силою, могли заслухати їхній звіт на партзборах. Із ким із вищеназваних особистостестей вам було найкомфортніше працювати, чим вони запам'ятались?

– Коли Григорій Іванович був за своєю стихією – вогонь, то Олександр Кузьмич – вітер і вогонь. Траплялося всякого, але з усіма керівниками у мене склалися ділові робочі стосунки. Ми якщо і сварились, то за діло.

Григорій Іванович Козлов – фронтовик, але цим ніколи не хизувався, завжди підтримував ветеранів. У всьому любив дисципліну й лад. Цінував людей працьовитих, активних, відданих справі, піклувався про них, усіляко розширював та зміцнював їхнє соціальне становище й захист, постійно покращував рівень побутового обслуговування в селах. За час його головування (1961–1983 рр.) господарство досягло свого апогею у всіх сферах життя. Григорій Іванович і далі би керував господарством, якби в районі не змінилась влада. Леонід Іванович Палажченко, який любив і цінував Григорія Івановича, був обраний першим секретарем Волинського ОК КПУ.

Олександр Кузьмич Овдій головував у 1984–1999 р.р. Після керівників-фронтовиків це була нова генерація управлінців-аграріїв, нова хвиля кадрів, вихованих у школах партійно-комсомольских апаратів брежнєвких часів. Він був молодим та амбітним керівником. Колгоспи на той час отримали більше економічної свободи і прав в управлінні господарствами.

Піклувався про колгоспників, завжди був доступним для них, намагався всебічно покращити умови їхнього життя. За його ініціативи багато зроблено в цьому напрямку – облаштовані дороги, в село проведений газопровід.

У виробництві застосовувались агрохімічні технології, завозили нові породи корів та свиней. Провели для цього ремонт і реконструкцію майже всіх виробничих цехів.

Саме за його каденції при в'їзді в Черниш із боку Клочкова стояв вказівник села у вигляді лелеки із написом *«Спішіть робити людям добро».* Наразі змінились пріоритети для тамтешніх господарів.

Овдію багато чого вдалось. Навіть отримати для господарства зі статусом колгоспу назву «Кінний завод по вирощуванню української верхової породи», побудувати іподром, створити там відповідну організаційну інфраструктуру.

З переходом на ринкові механізми управління с\г виробництвом, колгоспи як колективні господарства на новій базі втратили енергію та динаміку зростання.

– Чому, на вашу думку, в селі розпалося потужне господарство, а реформовані нові товариства не витримали конкуренції й наразі в селі нема свого власного успішного підприємства, навколо якого об'єдналась би громада?

– Керівні кадри, що опинились у нашій громаді в період реформування соціалістичних форм сільськогосподарського виробництва, не змогли протистояти злочинним елементам, що розтягли господарство по шматочках. Не знайшлось лідера, здатного

виявити хист, волю та винахідливість, щоб успішно пройти важкий період реформ, втримати ініціативу, зберегти господарство, працювати на громаду.

А ще деякі так звані голови-заробітчани, яких прислали в село, навпаки, все робили, щоб згубити господарство. Дивлячись на все це, у мене боліло серце, і не в одного мене. Я звертався і до прокуратури, й до міліції, щоби зупинити всі ці неподобства, а мені тільки відповідали всілякими відписками, на зразок «звертайся до суду».

– Ви щаслива людина?

– Думаю, що так. У нас із дружиною гарна сім'я. Виросли та вивчились діти, мають роботу. Підростають онуки.

– А що ж це за стан такий людини, на вашу думку, – бути щасливим?

– Дайте трохи подумати… А щоб ніхто не заважав робити улюблену справу. І щоб від нашої України відчепились наші вороги, і всі люди, які живуть на цій території, пишались країною, її здобутками. От тільки як це нам зробити, українцям, разом?

– Кажуть що ви у 1994 році були ініціатором та ідеологом організації зустрічі першого Президента незалежної України на перехресті доріг – Черниш-Клочків, Чернігів-Седнів.

– Ні, це неправда, на такі авантюрні заходи, нехай і з формальної сторони, і театралізовано-гостинні, був за характером не готовий, а за статусом – не уповноважений. Це була повністю ідея Олександра Овдія. Пригадую, що він навіть і в районі не радився, це був такий собі експромт.

Про цю подію чув багато думок, і таку, що, буцімто, Олександр Кузьмич хотів похизуватись чи покрасуватись перед Президентом. Усе було не так. Він уже тоді розумів, що в аграрній галузі на селі щось відбувається неправильно. Не ті вітри дмуть із Києва. Тому хотів при зустрічі донести до Президента України Леоніда Кравчука свою думку та позицію досвідченого аграрія.

– Перебуваючи майже 20 років на провідній партійній посаді в одному із найкращих господарств, ви були добре знайомі із багатьма першими особами району, спостерігали за ними з боку, отримували й поради, й підримку, й винагороди, та й «стусанів», мабуть, під гарячу руку немало. Чи не хотіли би щось цікаве пригадати?

– Дуже добре я був знайомий із Леонідом Івановичем Палажченком, котрий спочатку був першим секретарем Чернігівського райкому партії. Бо він товаришував із Г. І. Козловим, нашим головою. Цінував того за наполегливість та вимогливість у роботі, чесність та діловитість у стосунках. Леонід Іванович часто бував у нас у господарстві, на полях, фермах, виступав на зборах та партійних засіданнях.

Був неговірким, але із неприхованим почуттям гумору. Що в ньому імпонувало – глибоке знання галузі та науковий підхід при розв'язанні поточних виробничих і соціальниж проблем. У господарство приїздив

без попереджень, як правило, на вранішнє доїння на фермі чи на посівну, а це близько шостої години ранку У «газику» возив сезонне взуття, то зайти й потрапити міг на будь-яку недоступну територію. Любив поспілкуватись на полі, на фермі із спеціалісттами, більше слухав, рідко дискутував із ними. Робив висновки. Якщо скаржились чи ставили запитання, дипломатично відповідав, не ображав присутніх керівників, на місці ставив завдання виконавцям. Уже потім, спілкуючись із ІТП, розставляв акценти. Інколи всім перепадало на горіхи. Улітку, бувало, з'являвся у авангардній вишиванці навипуск та світлих штанях із льону. Це вже забавляло та трохи розхолоджувало, Григорій Іванович Козлов говорив, шо Палажченко так одягався тільки тоді, як бував у доброму гуморі. А коли у керівника такого рангу добрий настрій? Якщо справи в районі ідуть добре: високі врожаї, наприклад, пшениці та льону, зростає поголів'я дійного стада, а відповідно, надоїв молока; вдалося своєчасно зібрати сіно, значить, худоба буде з харчами. А ще будуються та здаються в експлуатацію нові виробничі й соціальні об'єкти.

Був справедливим. Захищав ветеранів. Пригадую такий випадок. Молодий керівник колгоспу нечемно повівся із попередником, і це стало відомо першій особі району. Той поїхав рано-вранці в це господарство, поспілкувався із людьми, з'ясував, чи справді був такий прикрий факт. Уже по дорозі на Чернігів десь о восьмій ранку зустрів і тамтешнього голову колгоспу. Леонід Іванович спитав, куди він їде. «На роботу», – каже той. І чує у відповідь: «Там тобі вже нічого робити, бо я всі розпорядження дав. Шукай нову роботу». В селі, звичайно, був великий переполох після того візиту та оргвисновків.

Палажченко майже завжди дотримувався обіцянок. Пам'ятаю, як одного разу, коли він перебував у нашому господарстві, Григорій Іванович запропонував йому пообідати. На що Леонід Іванович, подякувавши, сказав: «Наступного разу продегустуємо вашу кухню, – та, усміхнувшись, утаємничено повідомив, що скоро піде на підвищення, а коли це станеться, то він обов'язково з усіма пообідає, заодно, за традицією, і попрощається.

Якось улітку 1978 чи 1979 року, сонячного дня, мене запросив Григорій Іванович і у звичній для нього армійській манері попередив: «Нікуди не тікай сьогодні, їдемо на позапланову нараду, виїзд о 17-ій годині, форма одягу повсякденна».

Ми прибули завчасно, «нарада» відбувалась на мальовничній березовій галявині в Кобилянському лісі, тоді це була чернишська територія.

Посеред галявини стояли накриті столи, а на нас чекав усміхнений Леонід Іванович, уже перший секретар Волинського ОК КП України, з друзями та однодумцями. Мене тішило й насторожувало те, що серед парторгів я був один такого статусу.

Хоч діло давнє, запам'яталося, що серед запрошених були присутні знакові постаті не тільки нашого району: із Хмільниці – Василь

Денисович Луговський, із Пісок – Микола Кузьмич Гармаш, обидва Герої Соціалістичної Праці. Із Седнева – Олексій Романович Бушнєв, заслужений працівник сільського господарства; із Терехівки – О.Г. Рубцов, із Іванівки – Іван Іванович Скачок. Зустріч була теплою, діловою. Згадували про успіхи, досягнення, резерви району та окремих господарств. Не обійшлось і без анекдотів та бувальщин. Пригадали, як Леонід Іванович одного разу на семінарі порадив молодому керівникові господарства поїхати та повчитись у І. І. Скачка вирощувати льон. Той, повернувшись із Іванівки, розповідав потім, як він, зустрівши голову колгоспу, подав йому руку для привітання, а Іван Іванович, зробивши паузу, – тільки палець. Казали потім, що навчання перетворилось у повчання та виховання, але результати від цієї зустрічі були на диво позитивними.

Проводи були трохи сумними, до Леоніда Івановича вже звикли, як до висококласного аграрія та управлінця, суворого, вимогливого партійця, але передбачуваного керівника. А як поведе себе новий очільник району, передбачити було важко. Тоді популярним було прислів'я «Нова мітла і мете по-новому».

– Рідний брат вашого діда Тимофій Антонович Потапенко (1879–1932 рр.) був чоловіком віруючим. Закінчив Чернігівське духовне училище, служив у чернишській та клочківській церквах, потім став ієромонахом Рихлівського монастиря, за віру, як відомо, і постраждав, його розстріляли. А ви людина віруюча? Чи вірите в Бога?

– Важко однозначно й категорично відповісти на це запитання, а ще важче змінювати погляди. Про дідуся дізнався надто пізно, як і багато чого із історії України та нашого народу. Тому скажу відверто: я більше, мабуть, атеїст, аніж віруюча людина. Церков я не ламав, до служителів церкви завжди ставився з повагою. Допомагав віруючим села при відновленні нашого Миколаївського храму. Ще є час. Треба буде добре над цим питанням подумати.

P. S. Коли матеріал майже був готовий, до Черниша приїздили гості із цілинного Казахстану, серед них – і казах Зиядин Жанабулат, колишній голова цілинного радгоспу Північно-Казахстанської області, син бійця Зиядина Абельпесова, який загинув у вересні 1943 р., звільняючи Чернігівщину від фашистських окупантів. Похований у Чернишi. Шкода, не вдалося організувати зустріч цілинникам, бо Жанабулат-ага пригадував, що у нього в радгоспі працювали люди із Чернишської сільради.

Джерела інформації, довідковий матеріал

*Горобець С. Заснування і походження назв сіл Чернігівського району. Чернігів: Видавець В. Лозовий. 2014.

** Казахстан у 2014 році при середній урожайности 12 ц\га зібрано 17.162,2 тисячі тонн зернових та зернобобових культур, що у порівняні із 2013 р. меньше на 5,9% (у 2013 за даними МСГ Казахстану, при средній врожайності 13,3 ц/га, було намолочено 20.916,9 тис. тонн). Вікіпедія. Агенція «Казах-Зерно», 2015 рік.

***Інформацію про Зіньковець та Клименок надано Потапенком В.К.

1. Бойко Федір Іванович. В Інтернет - виданнях, що потім повторюється у більшості публікацій, в розділі «Відомі особи» Бойко Ф.І. рахується як перший голова колгоспу «Нова праця» с. Черниша. На Інтернет-форумі «Сіверщина» у розділі про Черниш повідомляється, що у 1929 році «районна газета інформує, що восени 1929 р. у Клочкові організувалось ТСОЗ, яке очолив Бойко Федот Іванович».

В архівних документах не знанайдено документальної інформації, що саме він був першим головою колгоспу в Черниші. Потапенко В.К. згадує, що Бойко Ф. І. жив постійно у Клочкові, де й похований.

2. Інтернет-публікацію датовано 13 вересня 2015 р., автор невідомий. Чернеська сільська рада (с. Черниш, с. Клочків), літопис.

3. 26 лютого 1976 р. райгазета друкує статтю директора Клочківської школи Н. Подольхової «Серце ветерана» про колишнього директора школи Михайла Степановича Барбаша, ветерана Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр., відмінника народної освіти, нагородженого орденом Червоної Зірки, медаллю «За відвагу». Працював директором шкіл у селах Анисові, Петрушині, Полуботках, Клочкові.

4. Бачинська–Сельська А.О. Дружина Сельського Романа Юліановича, видатного українського художника–імпресіоніста, народного художника України.

5. See more at: http://kpi.ua/ru/node/11286#sthash.wuVGCWeW.dpuf

6. Інтернет-форум «Сіверщина». «Про Черниш». Розділ про публікації в районній газеті за 1944–1971 рр.

7. Деснянська правда. 2016. 13 та 20 жовтня.

8. Наш край, 1992. 23 листопада. Також інформація Іванова Валерія Михайловича, директора Седнівської школи.

Пригоди публічної особи, або Ящик коньяку за «пророцтво» *

Перевага непублічних осіб перед публічними одна: їх знає невелике коло людей, і тому їм удається в деяких випадках бути непомітними в натовпі, в громадських місцях.

Публічним особам, навпаки, залишитись без уваги майже неможливо. Що цікаво, ці персонажі про таке своє майже прозоре становище інколи не знають і не здогадуються, що може бути й небезпечним. Інші, на противагу, вважають, що їх усі знають, або повинні знати, й тому дивуються, коли оточуючі не реагують на присутність їхньої «величності».

Але в даному випадку розмова не про таку особу, а, швидше, навпаки.

У справах громадських, улітку минулого року заїхали до Клочкова. Ми стояли із головою Чернiської сільради В. П. Краснопільським та учасниками самодіяльного вокального ансамблю «Гармонія» на крутому березі Снову, перекидались репліками про сьогодення, творчі плани колективу, види на врожай уже трохи пожовклого збіжжя, війну на Сході.

Раптом до мене звернувся стрункий, одягнений у вишиту полотняну сорочку, сивочолий, із загадковою, грайливою усмішкою, вже не молодий, але приязний чоловік. По-дружньому привітавшись, потиснувши руки, запитав, чи не пам'ятаю я його.

Коли я хлопчаком на літніх канікулах, щоби заробити грошей на власний велосипед, у жнива носив воду в колгоспі та допомагав комбайнерам, Володимир Кирилович Потапенко був на ключовій посаді в колгоспі ім. 1 Травня в Черниші, хоча родом із Клочкова. В Черниші його добре знали і поважали за врівноважений, спокійний характер, доброзичливість, стриманість в емоціях. Повагу та увагу до простих людей. Володимир Кирилович бував усюди, де працювали колгоспники: на сінокосах, свинофермах, у полі в комбайнерів, у корівниках, на озері в рибалок, на весіллях, урочистих зборах у школах – зобов'язувала посада. Його знали, бачили всюди, поважали і боялись, бо це був керівник.

У 70-х роках колгосп у моєму уявленні був як мотопіхотний батальйон. Бо колгоспний механізм у часи головування фронтовика-орденоносця Григорія Івановича Козлова працював

дуже злагоджено, в ритмі військової частини, хоч і без військового статуту. Такі тоді були часи й порядки. Григорій Іванович у всьому полюбляв дисципліну та лад. Якщо порівнювати цих людей із якимись колоритними літературними героями, то Григорій Іванович був таким собі Чапаєвим, а Валентин Кирилович – Фурмановим. Треба додати, що цей тандем імпонував колгоспникам, в управлінні виробничими та соціальними процесами в селі він діяв бездоганно.

Тому Володимира Кириловича я пам'ятав і добре знав в обличчя.

Обмінявшись стандартними репліками, розсміявшись, ми обидва майже безпомилково й одночасно почали згадувати один цікавий, разом із тим кумедний дорожній випадок: мабуть, тоді це була єдина на нашому життєвому шляхові персональна зустріч уже дорослих людей.

У 1992 році восени я зайшов у вагон швидкого столичного потягу № 201 Москва-Київ. У купе, де мав їхати, якраз розташовувалися сусіди, котрі зайшли поперед мене. Я звернув увагу на стрункого, зовнішньо спокійного чоловіка та на заклопотану чорноброву жінку в чорній хустці. Вона запитала: «А шося тут?» «Да тож коцик лежить», – відповіла їй інша жінка. «А на пранци він тут здався? – парирує перша. – Можна ж зацепитись і заграти тут». Дуже знайома, до болю рідна говірка. Це додало мені настрою та цікавості. Таке в дорозі часто буває. Інколи здається, неможливо десь там у якійсь ситуації з кимось зустрітись чи побачитись, а все одно, як по Мерфі, треба чи ні – зустрінеш того самого знайомого. Але щоб ось одразу так, за тисячі кілометрів, в одному купе перетнулись наші діагоналі, це вже забавляло.

Всі устаткувались, розмова у нас, на перший погляд, незнайомих людей не склалась. Спочатку кожний був зайнятий своїми справами, а присівши, – думками.

Раптом на пероні з'явилась колоритна циганська публіка, дорослі поспішали в голову потяга, повертаючись назад, підганяли відсталих малюків і, затримавшись, майстерно намагалися вгадати долю якомусь перехожому. Просто перед нашими вікнами вони сперечались, домовлялись між собою, ворожили, поспішали. Когось це забавляло, іншим така наполегливість заважала, але таке життя.

Подібні сцени на вокзалах, пероні, особливо у великих містах, були звичним явищем, зате нашій компанії ця сцена дала грунт і тему для поступового знайомства й спілкування.

Повільно почали розмову про ворожіння, потім гіпноз і чаклунів, Кашпіровського, місцевого лікаря Сороку, Ігоря Кіо, заряджену воду Чумака – ця тема на той час була дуже популярною. Я теж потихеньку, репліками, включився в розмову. Чоловік почав заперечувати можливість чи то чаклунства, чи то гіпнозу, а може, гадання, тепер уже й не пам'ятаю. Він був людиною ідейною! Все таки член партії.

Щоправда, часи вже були опісля «глибокої перебудови», яка для когось, можливо, закінчилась невдало. І все ж матеріалістичні переконання ще глибоко сиділи в нашій свідомості.

Розпочалася жвава дискусія. Мені було приємно чути рідну говірку. Бо сам колись так розмовляв, тому був у захваті від цього стану, який мене забавляв, підбадьорював, піднімав настрій.

Я навмисно зайняв позицію жінок, котрі стверджували (що притаманно, на мою думку, більше жіночій статі): такі явища насправді бувають і в природі, само собою, існують. Я почав їм потроху підігравати, аби розіграти В. К. Ідея, а потім план, виникли якось самі по собі, бо відповідали настрою і ситуації. Коли візрів момент, я звернувся до В.К. із пропозицією – вгадати, хто він по життю, біографію та маршрут його подорожі. Він глянув на мене якось підозріло. «Чи не змова?» – читалось у його трохи насмішкуватому погляді.

Як завзятий мисливець, що, відчувши здобич, не відпустить її, так само і я почав провокувати ситуацію, щоби реалізувати свій «підступний план». Додаю в розмові «вогнику»: якщо вгадаю, той, хто програв, виставляє ящик коньяку. Погодилися.

Жінки слухали закінчення парі уже із насторогою, прогнозуючи непередбачені кошторисом витрати, а це, судячи за їхнім настроєм, не входило в їхні плани.

Врешті-решт, щоб заспокоїти полохливих жінок, зійшлись на літрі, але популярного тоді «Вірменського».

Я продовжував грати свою роль, бо, як говорив великий Шекспір, усі ми в цьому світі актори, але кожний грає тільки свою роль. Тому, уважно дивлячись у вічі В.К. (так домовлялись),ну майже за Кашпіровським, кажу: «А знаєте, я вам перш за все висловлю співчуття, бо ви повертаєтесь із похорону близької вам людини». Він легенько киває, даючи мені зрозуміти: саме так. Продовжую, що далі вони прямують до Києва, там пересядуть із потягу на автобус, потім роблю довгу паузу, замислююсь. Вичікую, чи підтвердить В.К. моє «припущення». Киває, що так.

Продовжуючи «експеримент», додаю: далі всі вони сядуть на автобус і поїдуть через Чернігів на Городню, аж до зупинки на перехресті – Черниш-Клочків-Седнів.

У паузі роблю багатозначний вигляд і додаю, що працює він у Черниші, а живе в Клочкові. «Так!» – підтверджує одна з жінок. В.К., посміхаючись, мовчить. Я на завершення, в епілозі, запитую у всіх присутніх, перевівши погляд і на жінок, чи не бажають вони почути, де і ким він працює, його прізвище, ім'я?

Потяг іще тільки проїхав Калугу. Жінки, замислившись, мовчали, а В.К., як завзятий гравець, додає, йдучи майже в вабанк: «Ну-ну, продовжуй».

«Дайте подумати», – кажу йому, передчуваючи вечерю із коньяком, розглядаючи, навмисно прискіпливо, земляка та граючись поглядом.

Валентин Кирилович трохи почервонів, але наразі вже більше усміхався, захоплюючись, мабуть, як і я, ігровою ситуацією та реакцією жінок. Залишався спокійним навіть тоді, коли почув від мене своє ім'я і те, що працює він заступником голови багатого чернiського колгоспу-мільонера. «Ну все, крапка. Готуйте коньяк, пане Потапенко!» – сказав я, ставлячи таким чином знак оклику в нашому парі. Зробивши «розумну гримасу» в маленькій, але багатозначній паузі, промовляю: «Слава Богу, їхати ще далеко і довго, будемо тепер уже разом вигравати коньяк для купе». Виглядаючи в коридор, запитую трохи голосніше: «Хто наступний?» Усі розсміялися, цікавлячись, як мені це вдається і де я навчився такому ремеслу. Щоб і надалі загострити інтригу, я, ризикуючи своєю провидницькою «репутацією», запропонував уже за півлітра імпортної «Смирновської» чи «Абсолюту» вгадати навіть долю наступної нашої супутниниці. Слава Богу, ніхто не погодився.

Добре разом повечеряли із наших запасів із Потапенками, правда, з моїм коньяком – тоді в Москві продавався, хоч і контрафактний, але загалом непоганий, як на мене, екзотичний «Наполеон».

За чаркою я змушений був усе таки зізнався, звідки у мене такий «дивовижний» талант.

Довго ми тоді в купе ще сиділи та спілкувались, сміялись. Згадували село, колгосп і наших відомих земляків. Та при цьому так і не дійшли в нашому маленькому гурті згоди: хто ж він такий, цей Кашпіровський, справді геній чи шахрай?

Не бачились ми із В.К. майже 23 роки. А він був усе таким же високим, стрункім, «тримав форму», а ще треба додати, був по життю вихованим та культурним, цікавим співрозмовником, активним, авторитетним у громаді.

«Із ним сміливо можна під руку ходити, бо він уміє гідно капелюха носити, а якщо треба, то стане й глину місити», – кажуть жінки в селі про таких чоловіків.

Джерела інформації та довідковий матеріал

* Наш край, 2016. 13 серпня.

Глібівка. Дослідження, розвідка

Милий серцю хутірець, захований в Замглайському лісі, оточений могутніми дубами та столітніми липами, захищений від непроханих гостей суворими болотами, підступними торфовищами та природною «стіною» мережива з хмелю на густому верболозі. Красуються тут стрункі осики, п'янка вільшина, кремезні в'язи.

Ліс досі багатий на всяку дичину, тут водяться лосі, олені, зайці й «роботящі» бобри та прогнозовані своєю поведінкою в цьому царстві природи «санітари» лісу вовки.

З боліт через ліс течуть майже не пересихаючі струмочки Рудка і Струга, з них п'ють воду лосі, качаються в грязюці та осоках дикі свині. Далі струмочки об'єднують свої прохолодні, запашні від аїру та зубрівки води з більш повноводними Замглаєм та Стрижнем, збагачуючи їх киснем, доповнюючи своєю ароматною водою красуню Десну.

Ця територія лісу багата ще й родючими галявинами, колись тут рясно родили цукрові буряки, густа сортова пшениця, квітнув Яцьків фруктовий сад із запашною малиною, а ще росли солодкі кавуни.

КОЛИ ДНІ ДОВГІ, А НОЧІ КОРОТКІ

Взимку селяни, як і природа, відпочивають, набираються сил. А ось у жнива в селі завжди не вистачає часу і робочих рук.

Одного разу влітку, в середині сімдесятих минулого століття, бригадир радгоспу ім. Чкалова Ганна Василівна Стрик звернулася до односельчанки, вчительки Чернiської школи Катерини Федорівни Топиліної з проханням надати допомогу в збиранні кавунів. «Чому ж не посприяти такій «солодкій» справі?», – жартівливо промовила та й додала, що вже відбулася попередня розмова з директором школи, тож завтра неодмінно прибуде разом із учнями.

Баштан розташовувався на великій, просторій галявині лісу, вздовж грунтової дороги, яка веде на Роїще. Коли група учнів із Черниша підійшла до призначеного місця роботи, де на них чекала вчителька, то була трохи спантеличеною – жодних кавунів там, окрім «лісу зеленого бур'яну» й традиційного в таких місцях охоронного куреня із сторожовою вежею, вони спочатку не помітили. Та присутній на баштані розпорядник Іван Олексійович Ребенок уже працював тут із радгоспівською бригадою. Тому без зайвих слів і компліментів у таких випадках він одразу визначив дітям їхній фронт робіт.

Коли нарешті учням «розвиднілось» в оцьому «лісі», вони були вкрай здивованими ще раз, цього разу – приємно, бо кавуни на полі лежали суцільною «горою»: чорні й зелені, смугасті, круглі та продовгуваті, кож-

Глібівка. Травень 1943 року.

ний із них, як констатував «учнівський професор» – гострослов Мишко Ячний, не менший за найбільшу капустину на директорському городі.

Роботу завершили вчасно по обіді. Скуштувавши кавунів та отримавши по одному в нагороду, повертались додому через ліс добре знайомою, гарно втоптаною лісовою дорогою. Ігор – найстарший серед цієї групи, вихвалявся, як одного разу зустрів вовків на Витівській горі й не злякався. Олексій Максименко – про те, як ганяв дикого кабана з батьком Атитехторовим болотом, хтось згадував про гадюку в Оріховому лісі, скручену в спіраль, з неприємним темно-сірим малюнком батога на спині. Майже всі, окрім завжди спокійного й не дуже охочого до розмов Андрія Мартиненка, розповідали, а може, вигадували якусь цікаву, але не без інтриги, історію, описуючи її у фарбах та образах власного сприйняття й реакції. Дівчата, зазвичай висловивши своє здивування та захоплення від почутого, додавали і власних страшилок. Із особливим художнім змістом вміла їх описати Людмила Кислиця.

Ліс для сільських дітей – природне середовище їхнього існування, їхнє життя, тут вони загартовуються, набираються життєвого досвіду, збирають гриби, глід, грушу-дичку на узвар, а в озерах ловлять рибу, з батьками на зиму заготовляють дрова.

Школа завжди допомагала колгоспам, у відповідь колгоспи чи радгоспи – школам, а ще діти й учителі таким чином заробляли гроші, за які можна було придбати інвентар, купити сиротам одяг.

У післяобідньому теплому, ще сонячному лісі було затишно й тихо. Природний спокій не порушував навіть працьовитий дятел, вистукуючи власну мелодію на самотній сосні, в унісон йому скрипів кремезний ясен, десь свистів з досади пугач, крякала дика качка. [19]

Такий звичний для всіх стан осіннього лісу, гармонія флори та фауни розслабляли, присипляли пильність та обережність дітей, які з піднесеним настроєм, відчуттям виконаного обов'язку, хоч і стомлені, але з купою позитивних емоцій повільно простували додому.

І раптом без команди, без наказу всі завмерли на місці наче вкопані. Стало якось незвично тихо, ні сміху, ні розмов. Усіх заворожила побачена картина, що відкрилася перед ними, тільки-но вони вийшли з-за дерев.

Із струмочка Струги смачно і спокійно пили воду безрога лосиха-«мама» і весь у рудому клоччі на рогах, на тулубі, на довжелезних ногах лось-«тато». Двоє молоденьких привабливих лосенят, схожих на маленьких телят, запримітивши людей, одночасно підвели голови і з цікавістю почали розглядати незнайомців, постукуючи по воді маленькими копитцями та фиркаючи. [18]

Оце так. «Халепа так халепа, – подумав Ігор. – І тікати ж нікуди, відстань між ними й тваринами не більше 20 метрів. Отой рогатий-кудлатий, з довжелезними ногами за два стрибки наздожене їх, коли щось піде не так. А всі мовчать, чекають, він же старший і йшов попереду, – винувато думав він, – міг би й раніше роздивитись та відчути небезпеку».

Ось і дорослі лосі теж підняли голови, Ігор відчув, як «рогоносець» дивиться йому просто в очі, раптом їхні погляди зустрілись: наляканий, насторожений дитячий і зовсім спокійний, «батьківський» – дорослої тварини. Спочатку від того погляду по тілу побігли маленькі мурахи, сорочка стала вологою й тісною, піт повільно котився його тонкою незахищеною шиєю, кавун, що був в авосьці за плечем, став нестерпно важким, давив ще не зміцніле плече. Потім у роті пересохло й затерпло, нестерпно захотілося пити, води чи квасу – непринципово, аби промочити горло.

«Кудлатий» відвів погляд, спокійно опустив голову, продовжуючи пити, насолоджуючись пахучою лісовою водою. Лосиха підійшла до малих і почала кожного з них по черзі облизувати: шию, мокрі мордочки, пухкенькі білі ніжки. Дивлячись на цю ідилію, Ігореві одразу стало якось легше й спокійніше від побаченого.

Хлопець зрозумів, що він наразі не чує нікого зі своїх балакучих товаришів – це неначе в кіно, коли раптом гасне світло, зникає звук. Тут, на галявині, він відчував засмаглою потилицею та спітнілою спиною лишень їхні погляди, їхнє дихання, знав: вони чекають, сподіваються на його рішення.

Ігор несміливо, майже механічно розчепірив широко долоню із зеленими від кавунів пальцями і, простягаючи вперед руку, для захисту чи для символічного привітання, несміливо промовлячи раптово виниклу в голові тріаду слів «лосо-лосо-лосо», почав обережно робити впевнені кроки вперед та рухатись потрібним маршрутом. Він бачив, як лосі спокійно підвели голови й зацікавлено спостерігали за нещодавно ще наляканими, напруженими, як струна, учнями, котрі наразі вже сміливо, одне за одним, повторюючи, немов молитву, рятівне «лосо–лосо-лосо»,

з розгону перестрибують по черзі струмок із багнюкою, що утворилась тут від возів, і без затримки, не озираючись, біжать на рятівну для них територію. Чим далі вони віддалялись від того місця, тим більше було сміху, гамору, навіть улюлюкання, лунав свист та емоційні вигуки.

Тільки Ігор весь цей час залишався мовчазним і замкненим, у нього з пам'яті не зникала ота затяжна зустріч поглядами із «кудлатим».

Наступного дня, крокуючи до школи, він почувався майже героєм! А повертався додому в розпачі – ніхто навіть і не згадав про той випадок, випробування в лісі. Попри це деякі учні, граючись на перервах, якось дражливо, а для нього ще й дратівливо, вигукували оте магічне «лосо-лосо-лосо».

З часом він і сам забуде ту зустріч з лосями, пережиті тоді хвилювання та його, певною мірою, авантюрний вчинок. Скільки їх було, а ще буде попереду в його житті – гідних ситуацій, він пишатиметься ними. І, ймовірно, негідних, за які до сліз буде соромно.

Саме цього дня він, здається, прозрів: це він сам створив собі такий образ, тільки він один вигадав якусь там небезпеку, а насправді в лісі нічого незвичайного й небезпечного не було.

Від цих думок, що переслідуватимуть його ще довго, чомусь так хотілось бути наодинці, від сорому чи образи, чи, може, переоцінки власної персони. А перед очима весь час стояв отой життєдайний і такий магнетичний погляд дорослого лося.

Минаючи магазин, порівнявшись якраз із хрестом-оберегом, що стояв на просторому перехресті, де одна із доріг вела на Глібівку, мов за чиєюсь вказівкою, зупинився. Наразі йому важко сказати: свідомо зупинився чи несвідомо, але, саме дивлячись на оберіг, розглядаючи вишитий рушник, він дав собі обітницю – ніколи не вбивати диких тварин!

Глібівка після того пам'ятного випадку в лісі стала для нього рідним, романтичним і одночасно загадковим місцем.

***

Поселення Глібівка вперше згадується 18 листопада 1708 року в Універсалі гетьмана Івана Скоропадського, за яким військовому товаришеві Якову Лизогубові підтверджується«*фільварок під селом Чорнишом Глібівський*». [1,2]

На карті Шуберта (близько 1859 року), виготовленій вільним гравером Генріхом Борнміллером, позначено тут три великі глібівські господарства, розташовані на невеликій відстані між собою, в середині умовного геометричного трикутника: Седнів-Івашківка-Черниш. На мапі позначені шляхи та комунікації між ними й наявна там економічна інфраструктура: парові та водяні млини, цегельні заводи, винокурні, пивоварні, корчма.

У багатонаціональному населеному пункті жили селяни-хлібороби, люди різних робітничих та інженерних професій. Українці, росіяни, білоруси, євреї, поляки.

З письмових джерел відомо, що на початку XX століття популярними на хуторі були такі прізвища **козаків**: Стрик, Петрушинець, Витязь, Католик, Лавриненко, Павленко, Ребенок, Шидловський, Ковбаса, Чех, Латина; **посполитих та селян**: Потеляко, Булава, Баклага, Півень, Самусь, Луговський, Седнівець, Вершняк, Стрик, Сапон. [17]

Одразу після Другої світової війни тут з'являються нетипові для цієї території прізвища Ахматових та Меркулових.

А ще колись біля Глібівки в напрямку Седнева на власному хуторі жили Шидловські, вихідці відомого в Україні, Польщі і Росії роду польских шляхтичів, вони з'явились на цих теренах ще в середині XVI століття. Із їхнього середовища в різні часи вийшли полковники і генерали, вчені-генетики, депутати, сенатори й навіть губернатори, а генерал-майор Михайло Володимирович Шидловський (1856–1918 рр.) разом із всесвітньовідомим авіаконструктором Ігорем Сікорським розробляв перші транспортно-пасажирські літаки типу «Ілля Муромець».

Безпосередньо з Глібівки згадуються міщани Шидловські – Василь Васильович та Василь Володимирович, дворянин Віктор Євдокимович Шидловський.

Родинний герб Шидловських виконано у вигляді сполучених між собою чотирьох рицарських щитів у жовто-блакитному та біло-червоному кольорах із левами по боках.

В середині XX століття, по дорозі із Черниша на Глібівку, недалеко від садиби Шидловських було знайдено бронзову печатку, на робочій частині якої вигравіровано лева, контури якого точно відповідають аналогічному зображенню на одному із щитів родинного гербу Шидловських. Тому можна з великою вірогідністю припустити, що глібівські Шидловські мають безпосереднє відношення до великої родини Шидловських, що прибули в Україну з Польщі в середині XVI століття.

Уродженка Глібівки козачка за походженням Ганна Василівна Стрик (1921-1997 рр.) за радянської доби працювала ланковою, бригадиром, завідувачкою дільниці радгоспу ім. Чкалова. [14] І в числі трьох мешканців седнівської округи була нагороджена найвищою державною нагородою СРСР – орденом Леніна (1966 р.). Двічі обиралась депутатом Чернігівської обласної ради народних депутатів (1967, 1971 рр.). Як згадує Олександр Васильович Полубень, котрий добре знав орденоноску,

вона не тільки була передовиком виробництва, але й висококласним управлінцем, беззаперечним авторитетом на селі.

Про адміністративно-теріторіальное підпорядкування. За козацької доби та полкового устрою України Глібівка входила до Черниського куреня Седнівської сотні. Із 1782 року – до складу Чернігівського повіту Седнівської волості.

Відомо, що у 1919 р. за радянської доби до складу Седнівської волості входило 13 населених пунктів, а саме: Бігач, Клочків, Черниш, Березанка, Брусилів, Лопатин, Киселівка, Кобилянка, Борки та чотири хутори: Святі Гори, Яськів, Плоскина Гребля і Глібівка. [13]У волості на той час рахувалось 1915 дворів із населенням 10.787 осіб, у Глібівці жило близько 160 мешканців.[16]

10 березня 1919 р. на хуторі Глібівці засновано радгосп, який у 1931 р. було реорганізовано в багатопрофільне господарство ім. Чкалова із центральною садибою спочатку в селі Новому, потім у Седневі. [10] За ним було закріплено з160 га посівних площ, а тракторний парк на той час складався із 16 тракторів та 4 жаток до них. До речі, це був один із перших радгоспів як на Чернігівщині, так і в Україні. Його заснуванню та існуванню сприяли агротехнічно облаштовані земельні угіддя, роботящі селяни та фахівці аграрно-інженерного напрямку, що залишились тут ще з часів поміщицької економії Лизогубів. Матеріально-технічна база функціонально вже була пристосованою для діяльності цього господарства, як і саме адміністративне приміщення колишньої економії з якісними та добротними допоміжними будівлями: зерноскладами, льодниками, млином, цегельними заводами, водоймами для розведення риби та поливу овочевих культур, сучасною лазнею і т. ін.

Глібівка. Фото 1996 рік.

Після адміністративно-територіальної реформи 1925 року майже до 1960 р. Глібівка входить до складу Черниської сільради. [4] З 1960 року і до сьогодні територія колишньої Глібівки з прилеглими землями та лісовими масивами належить до Седнівської селищної ради, але письмового посилання та згадок про Глібівку в документах з того часу вже нема, в адміністративнотериторіальному устрої селищної ради зазначається тільки село Нове. Серед населення колишньої Глібівки, навколишніх сіл історична назва поселення теж стерлась із лексикону та майже не вживається. В побуті прижились нові топографічні назви

Старий Участок – це х. Глібівка, Новий Участок – село Нове. Одразу після організації радгоспу було засновано й розбудовувалось село, яке назвали – Нове, тут розміщувались його структурні дільниці з виробничими підрозділами. Після війни будувалось добротне житло для робітників та інженерно-технічного персоналу.

СЛАВА Й НЕБУТТЯ

У XIX-XX століттях про Глібівку добре знали у столицях: Санкт-Петербурзі та Варшаві. З панської економії експортувалися ліс, тютюн, хміль, зернові культури, цегла. А події, які відбувались у Глібівці та навколо неї, надихали багатьох літераторів до написання захоплюючих оповідань, інтригуючих новел. Взяти хоча би повість «Fata morgana», «Коні не винні» М. Коцюбинського; «Нетрі села», «З олівцем по Україні» П.О. Лісового. *

Походження назви населеного пункту та час його заснування в письмових джерелах не згадуються, найбільш ймовірно, що поселення виникло у першій половині XVII століття, а назва походить від прізвища власника слободи біля Седнева шляхтича Себастіяна Глембоцького, про нього згадується у 1621 році, коли після чергової війни між Річчю Посполитою та Московією було укладено Дуелінське перемир'я – тоді пан Глембоцький отримує на Чернігівщині землі біля Седнева та Черниша (Глібівське поле). [5] Його син Іван Глембоцький у 1666–1671 рр. навіть був седнівським сотником.

Із середини XX століття зрозуміла всім назва цього поселення раптом зникає з радянської, а з часом – і української мапи.

Таке інколи траплялось у нашій історії, коли цілі міста, квітучі села з багатющою історію, пам'ятками архітектури, навіть античної культури раптом пропадали, а люди ніби зникали. Вже в новітній історії були випадки, коли величезні території затоплювались під водосховища для ГЕС, а люди добровільно чи примусово змушені були переселятись. Залишаючи обжиті місця, сади й садиби, могили з реліквіями своїх предків. Інколи просто тікати – від жахливих наслідків природних або техногенних катастроф.

Також історичні назви міст, сіл, хуторів, слобід зникали внаслідок перейменувань, втрачаючи їх первісну, змістовну та зрозумілу назву.

Хоча – офіційно населений пункт Глібівку ніхто й ніколи не перейменовував. І досьогодні живуть тут люди щирі, роботящі, терплячі, люблять свій край, вирощують хліб, народжують та ростять дітей. Наразі тут успішно функціонують фермерські господарства, є багатюща своїми фондами бібліотека, працюють магазин, сільський клуб, а населеного пункту наче й нема, кудись зник, а тому й проблем «немає» – не треба ремонтувати та утримувати дороги, гуртожитки,

лікувати людей, створювати робочі місця, розвивати інфраструктуру, робити хутір привабливим для життя. Отже, природні реліквії, видатні пам'ятки історії та архітектури стоять тут покинуті й забуті. Ось понад дорогою на Черниш, Терехівку, Петрушин, Роїще росте одинока, наче застигла в скорботі, велетенська, стрункa, колоновидна липа. Їй понад двісті років – кажуть глібівчани, багато чого знає!

В центрі села вражає своєю простотою і багатофункціональністю адмінбудівля колишньої панської економії. Для роботи, службовців тут було обладнано зручні робочі місця, кабінет управляючого економією, приймальню для селян та робітників, актову залу, просторі коридори. В лівому крилі великого будинку розташовувались житлові кімнати управляючого. На другому та третьому поверхах побудовано спостережну пожежно-сторожову вежу, облаштовано кімнати для охорони. Вікна в адмінбудівлі спланованo таким чином, що природне світло доступне в коридори, кожну окрему кімнату.

Ще один штрих. Внутрішні інтер'єри Глібівської економії та родинного палацу Лизогубів у Седневі просто ідентичні, унікальні за своєю архітектурною простотою, безцінні за своїм походженням, якісні за стійкістю будівельних матеріалів. А які тут розкішні своїм мереживом та орнаментовані візерунками дерев'яні вітражі на вікнах і фронтонах даху економії, вони досі заворожують своїм художнім змістом.

Кожна рожево-червона цеглина будівлі приваблює вишуканістю та простотою геометричних форм, але, на диво, ще й стійкістю та міцністю.

Поряд із приміщенням економії, зліва від фасаду, є склад для інвентаря, там зручний похідний погріб, у підвалі складу – холодильна камера, або, як тоді називали – «льодник». Праворуч від будівлі економії – двоярусне приміщення зерносховища. Двері в цих підсобних приміщеннях та замкові пристрої до цього часу збереглись в первісному варіанті. За радянських часів тут навіть розташовувався магазин споживчої кооперації, який жодного разу не обікрали. *,**

1905 РІК. «МАРЕВО В ТУМАНІ»

Повертаючись до причин та витоків зникнення назви населеного пункту, зважимо на те, що, можливо, сам Бог забув про Глібівку? Бо не було ж тут ніколи Божого посланця і православного храму. Хоча храмове свято, як і в сусідньому Черниші, тут теж на Григорія.

У 1905 році в сусідніх із Глібівкою Вихвостові, Тупичеві, В. Листвені повсталими селянами вже були розгромлені та розграбовані, а в деяких випадках і спалені панські маєтки, винокурні, цукрові заводи. Такі дії супроводжувались не тільки пограбуваннями, але й насиллям над їхніми власниками, членами сімей. [9] Так восени біля Тупичева пограбу-

вали садибу й винокурню Олексія Свечина, на той час – начальника Чернігівського губернського земства. У В. Листвені – приміщення економії, розбили парову молотарку Дуніна-Борковського. Не обійшло лихо й садибу поміщика М. Калиновського – керівника Городнянського земства. В цей час у Бігачі спалили садибу поміщика Мортона, англійця за походженням. Ось дійшла черга й до Глібівської економії.

28 жовтня 1905 року, до будинку економії, де одночасно жила й родина управляючого Мартина Феодосійовича Яцька, прибули на 200 підводах люди – не менше 300 осіб, аби розгромити та пограбувати економію. [11,***] Своєчасно помітивши агресивно налаштований натовп, господар зняв із стіни головну сімейну ікону й вийшов до прибулих та, стоячи на колінах, закликав і просив їх не чинити протизаконних дій, не робити гріховних справ, обіцяв вислухати всі претензії, посприяти задоволенню їхніх вимог, надати допомогу нужденним. Оскільки М. Яцько користувався значним авторитетом у Глібівці та окрузі, його дії та нестандартна позиція викликали деяку розгубленість і навіть якусь збентеженість серед організаторів погрому, було чути навіть заклики повертатись додому, «дослухатись до аргументів пана», але озброєний меркатильними намірами натовп із уже запрограмованим організаторами планом на пограбування та легку наживу був малокерованим.

Господар економії, шукаючи інші шляхи та способи стримування юрби, змушений був повернутися до приміщення. Піднявшись на другий поверх, він раптом помітив там невідомих людей, що вже нишпорили кімнатами. Спочатку із револьвера, а потім рушниці він почав неприцільно стріляти по них, аби налякати та прогнати грабіжників. І це йому майже вдалося.

Скориставшись деяким затишшям і панікою серед нападників, Яцько устиг замкнути вхідні двері економії та крадькома, через запасний вхід, провести свого тринадцятилітнього сина Гаврила до конюшні, відправивши його верхи на коні до Седнева з єдиною метою – викликати на допомогу жандармів, що, за його інформацією, мали прибути в Чернігівський повіт для підтримки порядку в окрузі, попередження грабіжництва та розбоїв. Треба сказати, що відчайдушному підліткові, навіть під загрозою смерті, вдалось таки виконати завдання.

Через деякий час він швидко повернувся на хутір із загоном озброєних солдатів під командуванням офіцера Тимофія Кліща. [7]

Незважаючи на чисельну перевагу та озброєний опір бунтівників, добре організованому озброєному загону жандармів удалося розігнати розлючений натовп, затримати біля 200 підвод та 50 нападників із награбованим. [7]

Даючи оцінку масовим заворушенням на Чернігівщині, аналізуючи їх наслідки та результати судових рішень, невідомий автор (А.Ю.) в

петербурзькому журналі «Історичний вісник» (1913, червень), із захопленням розповідає, що уникнути людських втрат із обох сторін та зберегти неушкодженою садибу економії від пограбування й знищення вдалося тільки завдяки мужності та винахідливості М.Ф. Яцька, а також його сина Гаврила.

Говорячи про класичні причини селянських заворушень 1905–1907 рр., відомих нам із посібників історії, автор пише, що домінуючою причиною описаних подій стало обезземелення людей в регіоні, крім того – *заборона селянам їздити дорогами, що з'єднували села, проходили через ліс, або полями, які належали землевласникам, також без спеціального дозволу не можна було збирати ягоди, гриби, заготовляти дрова, а на річках та озерах ловити рибу.* Як наразі це знайомо і сучасно!

Восени 1905 року для придушення селянських повстань і бунтів на північ Чернігівської губернії був відряджений загін Дубасова. [9] Прибувши в Чернігів, він «вогнем і мечем» пройшов через Гусавку, Березну, Бігач, Моргуличі, Вихвостів і В. Листвен.

Результати того рейду, події, що мали місце в Глібівці, Вихвостові, інших населених пунктах півночі Чернігівської губернії у революційний 1905 рік лягли за основу написаних М. М. Коцюбинським повістей «Fata morgana» та «Коні не винні».

У період Української революції 1917–1921 рр. у Глібівці активно діяли представники українських соціал-демократичних партій, що пропагували ідею незалежної самостійної держави.

Хворобливо та болісно тривали тут процеси колективізації, репресивна машина того часу пройшла й по вільнолюбивих глібівчанах.

Їхній бунтарський дух зберігся і дав про себе знати у трагічні 1941–1943 рр. періоду німецько-фашистської окупації. Тут діяли підпільні групи та один із партизанських загонів з'єднання ім. Щорса під командуванням Ю. Збанацького. Підтримувався з'вязок із підпіллям седнівського табору для військовополонених. Відомо, що під час наступу Червоної армії у вересні 1943 року полонені своїми активними діями не дозволили німцям евакуювати майно табору, вчинити розправу над в'язнями. [15] Більшість із них потім воювали добровольцями в Червоній армії.

ЯЦЬКО

Про особистість М.Ф. Яцька через плинність часу вже мало що відомо, але все ж спробуємо за мізерною інформацією від наших сучасників, із деяких письмових джерел, легенд, що збереглися серед селян та переказувались із покоління в покоління, все-таки відтворити й описати окремі риси цієї харизматичної особистості, художніми засобами змалювати його портрет.

Можна з цілковитою впевненістю стверджувати, що родина Яцьків на Чернігівщині (Седнівщині) з'явилась наприкінці XVII – на початку XVIII століть, саме коли наказний гетьман Лівобережної України Яків Лизогуб наприкінці 1696 року повернувся в Седнів після переможного походу під Азов. Серед учасників цього походу згадується Олекса Яcько, козак Сосницької сотні. До цього часу зберігся родинний хутір Яськів – на території Сахнівської сільради Менського району. [6] На початку XX століття він входив до Седнівської волості. [11]Нащадок козацького роду Мартин Яцько у 1901 році завідував Седнівською військово-кінною дільницею. Невипадково, що після бурхливих подій 1905 р. йому судилось бути одним із ініціаторів та засновників у листопаді 1906 р. седнівського осередку чорносотенного «Союзу русского народа». Серед деяких вихідців Седнівщини існує така думка, що М.Ф. Яcько буцімто був одним із організаторів жовтневих 1905 року єврейських погромів у Седневі. При напруженій політичній обстановці в регіоні, присутності в той час там жандармів, у т.ч. і в Седневі, така версія малоймовірна. Та й сам чорносотенний осередок у Седневі був заснований майже через рік після згадуваних подій.

Яцько був серед тих, хто перебував на службі в родині Лизогубів. За відданість Лизогубам М.Ф. Яцько не тільки отримував матеріальні винагороди, але й сам завдяки зароблениим статкам став купцем і поміщиком. На Глібівщині стверджують, що він користувався особливою довірою родини Лизогубів.

Мартин Феодосійович був однолітком Дмитра Андрійовича Лизогуба, разом проходило їхнє дитинство, спільно навчались. Дмитро став членом забороненої організації народовольців «Земля і воля». Одного разу, напередодні обшуків, зумів вивезти компрометуючу літературу та деякі документи із села Великий Листвен Городнянського повіту, прикривши їх шкурою худоби. В зазначеному селі Дмитро мав власний будинок, деякий час там жив і переховувався від переслідувань царської охранки.

Враховуючи соціальний статус нашого героя, можна припустити, що його мати, козачка Євдокія Олександрівна Яцкова (1821–1904), була похована в Седневі на цвинтарі біля Свято-Воскресенської церкви, поряд із видатними персонами Седнівської землі, якими були Лизогуби, Бутовичі, Ілля Шраг, Аркадій Казка...[11] Постать М. Яцька, вихідця з козацької старшини, не менш цікава, а можливо, й легендарна, але забута. Майже невідома й доля його нащадків. Дослідження та відкриття цієї особистості для широкого загалу, вивчення місця й ролі в бурхливих подіях кінця XIX-початку XX століть, його відносини з родиною Лизогубів та особливо – народовольцем Дмитром дозволять по-новому подивитись на переломні, трагічні події в нашій історії.

***

Ось одна із легенд. Якось до Яцька, постукавши в двері, зайшов вихвостівській бригадир Дем'ян Потапенко. Привітавшись, із обуренням спитав, чому пан платить йому за роботу два рублі в тиждень, а Силі Ячному із Черниша на рівноцінній посаді – аж чотири.

Пан, узявши паузу, ймовірно, розмірковуючи над відповіддю, повільно підійшов до вікна і, неначе звертаючись сам до себе, тихо промовив: «Ото бачиш, Дем'яне, сіно повезли гарбою на площі, ти часом не звернув уваги, то тимофіївка чи конюшина?» «Не знаю, – відповів той якось роздратовано, але, своєчасно схаменувшись від неочікуваної власної сміливості, та вже із притаманною покірністю в голосі відповів, – якщо треба, то наразі збігаю і з'ясую». «Гаразд, розберись», – підсумував Яcько.

Повернувшись трохи захеканим, знявши підкреслено капелюха, Потапенко повідомив, що то повезли отаву з конюшиною.

– А як ти вважаєш, чи то вона часом не з Білокінщини?

– Не знаю, – зніяковіло відповідає Дем'ян, – але якщо вже так треба, то наразі сходжу та ще раз розпитаю.

– Ну то й сходи, – схвально погодився пан.

Через деякий час, піднявшись на поверх до Яцька, Потапенко знову доповідає: «Сіно те не з Білокінщини, а з Басаринкового поля». «Воно там завжди гарне, – промовив, не повертаючись до бригадира Яцько, – можна б і купити його для наших жеребців, не знаєш, чи не продасть нам його хазяїн?» Трохи почервонівши від подорожування поверхами та гніву, стомлений Дем'ян знову був змушений бігти назад на дорогу, яка серед спекотного дня в жнива була геть у куряві. Та все ж мав покірно виконувати, на його думку, панові забаганки. Наздогнавши гарбу, розвідавши ситуацію, він через деякий час повернувся до панського кабінету з відчуттям начебто виконаного ним обов'язку й сподіваючись на те, що це, мабуть, останнє його завдання на сьогодні та, ймовірно, нарешті сам пан оцінить його старання. Тому з радістю повідомив, що хазяїн готовий продати оте сіно.

– А що ж він хоче за товар? – наче придираючись до Дем'яна, знову з цікавістю в голосі запитує пан.

– Ой! От оцього, як на зло, і не спитав, – зніяковіло доповідає той. – Але якщо вже так дуже треба, то я ще раз збігаю, – завмерши в покірній позі та очікуючи на реакцію Яська, відповів Дем'ян.

Якраз у цей час до кабінету, опираючись на грушевий ціпок, верхня частина якого для зручності була зроблена у вигляді сплячої горлиці, постукуючи ним по дерев'яній підлозі, зайшов Сила, чернiський бригадир. Яцько і в даному випадку, теж не обертаючись, перебуваючи у звичній для нього барській позі, питає:

– Що трапилось, Силантію, чого стукаєш, чому кряхтиш, як качка, що об'їлась спілої кукурудзи?

– Та нічого особливого, Мартине Феодосійовичу, оце я якраз їхав Терехівським шляхом, повертаючись із пасіки, бачу, сіно із Басаринковщини везе Петро Потеляка, знаєте його добре, він живе на Оріховому хуторі, недалеко від Шидловських. Дивлюсь, а сіно гарне, зелене, з отави, наполовину з конюшини, ще й зубрівкою пахне, якраз для наших жеребців, так ось Петро готовий його продати по 30 копійок за куль, то я і прийшов спитати, чи будемо купувати, бо я вже сторгувався з ним по 25 копійок.

Раптом, наче прокинувшись від якогось ранкового кошмару, різко повернувшись до присутніх, із явно не прихованими нотками задоволення в голосі, пан протяжно промовив:

– Он як, ну тоді дякую тобі Силантію, – додаючи при цьому, після невеликої паузи, ти передай Потеляці, що ми заберем його сіно, а зберігати будемо в клуні на Чеховому хуторі, там якраз обладнали нові цегельні конюшні з кошарами для вигулу жеребців, то й розпорядись вже заодно, щоб Григорій Ковбаса особисто прийняв оте сіно.

– А ти, Дем'яне, чого так довго стоїш, годі стовбичити, сідай уже, чи щось хотів?

– Да так, – каже той, нічого особливого, зайду іншим разом. – Ну той добре, – промовив барин, – тоді йди.

Довідковий матеріал та джерела інформації

* «Fata morgana»(англ.) – марево в тумані (укр.).

**Інформація Лісового А. Л., колишнього голови Седнівського сільпо.

*** В письмових джерелах прізвище нашого героя згадується – Яцько, Яцько, Яська. По батькові як Феодосієвич так і Фомич. У Глібівці, Черниші та Седневі в просторіччі це прізвище більш відоме, як Яцько.

1. Сіверянський літопис. № 3. Чернігів. 1998, аркуш. 72.

2. Фільварок. Слово має польське походження. За змістом це панський хутір, багатогалузеве господарство, орієнтоване на виробництво сільськогосподарської продукції. Фільварки (хутори) створювались шляхтою чи козацькою старшиною, на землях, що належали їм на праві приватної власності. В якості робочої сили використовувалися збіднілі козаки, кріпаки, наймані фахівці.

3. «Військовий товариш» – це посада при полковому адміністративно-територіальному устрої України.

4. Держархів Чернігівської області (далі – ДАЧО). Фонд П-616 оп.1, спр.465.

5. Кривошея В. Козацька старшина Гетьманщини. Київ: Видавництво «Стилос», 2000. Сапон В. Седнів. Чернігів. 2001.

6. Вікіпедія. Генеалогічний форум. Чернігівський полк. Сосницька сотня.

7. Історичний вісник, том 13. С - Петербург. 1913.

9. Неопалима купина – наша славна Городня. Чернігів: Видавець В. Лозовий. 2014.

10. Декрет РНК РРФСР 15.02.1919 р. «Про організацію радянських господарств (радгоспів)». У ньому були визначені основні завдання радгоспного будівництва: реалізація планів, передбачених земельною реформою. Вузька спеціалізація радгоспів, спрямована на виробництво цукрових буряків, льону, тютюну, бавовни, шовкопрядів.. – саме тих ресурсів, дефіцит яких виник завдяки руйнації капіталістичного виробництва після більшовицького перевороту у листопаді 1917 року.

11. https://siver.com.ua/forum/47-37-1

12.http://www.elitkartofel.com/istoriya-pidpryemstva-html

13. Хутір Святі Гори. Віра Ксенофонтівна Кононенко із Черниша згадує, що цей населений пункт на початку XX ст. називався Царські Гори, територіально він розташований біля с.Сахнівки Менського району, звідки родом була її мати.

14. Наш край. 2004 10 січня, арк. 3.

15. Із розповіді колишнього партизана, директора чернівської школи В.В. Школьного та вчительки цієї школи В. К. Кононенко.

16. Інформація уродженця Глібівки Олександра Васильовича Полудня.

17.ДАЧО. Фонд 679, оп. 10, справи 1461, 1648.

18. 1979 рік. Постановою Ради Міністрів УРСР створено Державний заказник водорегулюючого та водоохоронного значення «Черниський». Загальна площа – 52 га.

19. По дорозі на Глібівку з Черниша, на Глібовому полі був острів, який мав назву – совин.

Розділ 2

Радянська доба. Колективізація. Піднесення. Занепад. Суверенна держава Україна. Сучасність

Встановлення радянської влади

У всіх доступних, досліджених письмових джерелах повідомляється, що радянська влада в селі була встановлена в січні 1918 року. За час громадянської війни тут хазяйнували й кайзерівські війська, й Директорія. Встигли побувати й денікінці.

Але й за цей короткий проміжок часу створені наспіх органи радянської влади в селі вже тоді заклали підвалини більшовицької політики «військового комунізму» та «червоного терору», основними завданнями яких на селі було знищення класових ворогів (*заможних селян, ремісників, служителів церкви*), що супроводжувалось вилученням у них землі, майна, худоби та їх перерозподілом між безземельними й незаможними селянами. Влада разом із продовольчими загонами Першої кінної армії проводила конфіскацію хліба та худоби в контексті так званої продрозкладки.

Ось тільки декілька таких прикладів по Чернишу із архівних документів того часу, що збереглись: 18.07.1919 року було складено список № 1, до якого включено 80 селянських домогосподарств, де відчужувалась земля, засіяна гречкою та житом, сінокоси.* До цього списку входили селяни: Білоконський Федір, Кондратенко Аврам, Кондратенко Микола, Кирієнко Фома, Самусь Терентій, Плешкан Федір, Садченко Василь, Ячний Сила, Ячний Юхим, Ячний Павло та інші.

За списком № 2 від 18.07.1919 року у 33 домогосподарствах також вилучалась земля, засіяна зерновими, та сінокоси. В цей список були включені: Акуленко Омелян, Апанасенко Григорій, Білоконський Ісак, Вовк Омелян, Садченко Яків, Сахно Артем, Стрик Митро, Стрик Фома, Кирієнко Петро, Кирієнко Михайло, Костюк Іван та інші.

За окремим списком в 1920 році у 25 домовласників села були силоміць вилучені корови, вівці, коні (в т. ч. у Садченка Якова, Костюка Івана, Кондратенко Миколи, Кондратенка Мини, Кирієнка Лазаря, Кирієнка Тимофія, Кирієнка Мойсея і т. д. Деякі прізвища у списках розібрати неможливо).

Наступним списком формується перелік із 21 особи незаможних домовласників, кому вилучена худоба була передана у користування.

Перераховуються прізвища Снігир, Кривець, Білий, Рубащенко…

У 1920 році в колишнього сільського голови Кирієнка Лазаря Михайловича, у родині якого було семеро осіб, конфіскували житловий будинок, який передали під хату-читальню.

Будинок Кирієнка Якова Моісеєвича, сім'я якого нараховувала 9 осіб, був переданий спочатку під приміщення сільради, через деякий час там розмістилася контора колгоспу, потім сільський клуб.

У 1965 році зазначена будівля була розібрана, з неї побудували добрячу колгоспну комору біля вагової на центральному зернотоку.

І наразі вона збереглась найкраще та виглядає найвеличніше з усіх приміщень колишнього колгоспу, її можна б назвати пам'ятником революційного насильства в селі, не вистачає тільки меморіальної дошки.

Яків (1882–1952) з дружиною Наталією Семенівною (1883–1876) після всіх митарст, що випали на долю працьовитих хліборобів, разом із дітьми Марією (1912–1996), Серафимою (1914–1999), Іваном (1917–1943), Наталією, доживали віку в невеличкому однокімнатному будинку старшої доньки Ганни (1906–1992).

Отож після провалу політики військового комунізму, 21 березня 1921 року на X з'їзді РКП(б) було схвалено рішення про перехід до нової економічної політики (НЕПу), сутність якої в аграрному питанні зводилась до заміни продрозкладки — продподатком. [2]

На той час у 1920 році радянська влада в селі вже закріпилась остаточно. На виконання директив радянського уряду в Черниші було створено раду робітничих та селянських депутатів, головою сільради обрано Рубащенка Івана Марковича (1896 р.н.). Затверджено комітет бідноти, із введенням НЕПу він був переформатований у комітет незаможних селян (КНС).

Відповідно до ідеї НЕПу, селяни повинні були здати до державних продовольчих органів визначену сільрадою частку продовольства, а залишками мали право розпорядитись на свій розсуд.

Домогосподарства села були розподілені на 3 категорії: незаможні 96 домовласників, середняки – 92 домовласники, куркулі – 22 господарства.

Головною рушійною силою більшовицьких органів влади в Черниші стала частина демобілізованих із царської армії громадян та найбідніші верстви населення. Вони завзято виконували на місцях усі вказівки органів радянської влади, встановлюючи на селі жорсткий режим диктатури пролетаріату.

До списку оподаткування були включені 94 домогосподарства по Чернишу та 14 по х. Глібівці. 18 господарств визнані «безнадійними».

Планові показники та обсяги продовольчого податку сільській громаді на 1920 рік письмово, на сході селян Черниша, довів продінструктор Зеньковець. [4] Потрібно було здати корів, биків, нетелів – 15 голів, овечок – 35 голів, свиней – 40 шт. Птиці: гусей – 20 шт, курей – 25, індиків – 9, качок – 9 шт. Яєць – 11.763 шт., зернові (пудів): жита – 77, гречки – 462, ячменю – 34, проса – 35, пшениці – 15, вівса – 516, вики – 19, гороху – 8, насіння маслянистих культур – 58 пудів. [6]
Овочів (капуста, огірки, цибуля) – 1550 кг, часнику – 20 кг. Готові продовольчі продукти; масла коров'ячого – 11 пудів, сала – 412 пудів, сушених фруктів – 40, овочів квашених – 69, картоплі – 3.900 пудів.

Вовни – 2 центнери, вовни овечої – 40 ц, пеньки – 210 ц. Шкур: від корів — 5 шт., коней – 40 шт. Фуражу**:** сіна – 4.620 пудів, соломи житньої – 1000, соломи ячної – 412 пудів.

Найбільший тягар оподаткування (95% всіх податкових зобов'язань), з точки зору їх пропорційного розподілу, лягав на такі домогосподарства: Ячного Сили, Сахна Анікея, Кирієнка Захарія, Білоконського Авксентія, Кирієнка Лазаря Михайловича, Садченка Мойсея, Білоконського Данила, Білоконського Семена, Кирієнка Тимофія, Прокопенка Петра, Гончара Ларіона, Кондратенка Самсона, Кондратенка Миколи, Кондратенка Порфирія, Шихутського Семена, Йовенка Фоми.

Оскільки податкові зобов'язання були непосильними навіть для заможних господарств, виконання планових податкових норм проводилось силоміць.

В архівних матеріалах по Чернишській сільраді зберігається інформація про примусове вилучення в липні 1920 р. худоби та інвентаря у деяких мешканців с. Черниша. [5] Так до списку № 1 було включено 24 особи, у яких силоміць вилучено 18 коней, 15 возів, в т. ч. у Кондратентенка Мини, Кондратенка Аврама, Кондратенка Самсона, Кондратенка Миколи, Кирієнка Мойсея, Кирієнка Овдія, Кирієнка Тимофія, Білоконського Фоки, Білоконського Омеляна, Садченка Якова, Садченка Василя, Ячного Сили, Мосіча Митрофана, Скрипки Івана, Самуся Конона, Прокопенка Петра, Акуленка Пилипа, Костюка Івана та інших.

До списку № 2 включено 15 осіб, серед яких згадуються Кондратенко Аврам, Кондратенко Самсон, Кирієнко Лазар (інші прізвища розібрати неможливо), у яких примусово було вилучено та відправлено до укрпродорганів 15 голів корів. Згідно зі списком № 3, у власників 31 домогосподарства було вилучено 34 голови овець, знову ж таки у Кирієнка Лазаря, Кондратенка Самсона, Кондратенка Аврама, інших…

За списком № 4 у 27 власників домогосподарств примусово вилучено 28 голів свиней, в т.ч. у Кондратенка Самсона, Кондратенка Мини, Кондратенка Аврама, Ячного Сили, Кирієнка Якова, Садченка Якова, Костюка Івана, Кирієнка Петра, Кирієнка Демида.

Згідно зі списком № 5 у 74 домогосподарствах, в т.ч. Стрика Петра, Кирієнка Лазаря, Кирієнка Тимофія, Кирієнка Василя, Кирієнка Євсія, Кирієнка Петра, Кирієнка Пилипа були примусово вилучені шкури від забою коней, корів та овець.

Для виконання поточних «інквизиційних» завдань, поставлених губернськими, волосними радами та КНС усіх рівнів, із числа членів виконкому сільради та КНС у Черниші створювались усіляки «трійки», наприклад: «сельтрійка», «по продналогу», «лісова», «посівна». [7] «Земельна» та «земельна ударна трійка» з вилучення та пошуку прихованої куркулями землі. Інколи функції таких «трійок» дублювались між собою або перекладались від одного органа іншому. Але з часом, як свідчить

історія та хронологія радянського періоду, таки «трійки» в СРСР стали популярними й набули надзвичайно загрозливого для суспільства характеру, були таким собі «революційним інструментом» помсти та розправи над політичними опонентами й економічними конкурентами, заохочувались і доноси.

В газеті«Селянська правда» від 20 грудня 1920 р. (видавець «Поїзд-друкарня» Політуправління 12 армії) повідомляється про хід виконання продподатку в Чернігівському повіті, відзначається вирішальна роль КНС (*комнезамів*). [4] Як позитивний приклад їхньої діяльності зазначається, що коли план не виконується, вони (КНС) силоміць забирають лишки зернових, худобу, інвентар у куркулів, котрі не бажають виконувати продподаток.

В 1921 році Чернишська сільрада звітує про успішне виконання селянами продподатку, встановленого на 1920 рік, переважно по всіх видах продовольства.[5]

Треба додати, що податкові зобов'язання протягом року постійно коригувались у бік збільшення, а їх виконання було нереальним, бо загрожувало сім'ям голодом, це викликало невдоволення та протести з боку селян, непорозуміння між самими членами сільради та КНС.

У доповідній голови Чернiської сільради від 10 жовтня 1923 року до Бобровицького райвиконкому повідомлялось про те, що жодний член Чернiського КНС доведені до їхніх особистих господарств планові показники продподатку не виконав.

Відомо, що в цей період часу в селі був убитий один із лідерів КНС, радянський активіст Черниша, більшовик Мосіч Митрофан Петрович, в також декілька мешканців села. **

КОЛЕКТИВІЗАЦІЯ

Рішенням XIV з'їзду ВКП(б) у грудні 1925 р. керівництвом більшовицької партії та Уряду СРСР було взяло курс на «побудову соціалізму в одній окремо взятій країні» та якнайшвидшого перетворення СРСР у мілітаризоване індустріальне суспільство.

Темпи та терміни індустріалізації країни, заплановані ВКП(б), вимагали значних капіталовкладень в модернізацію промислових підприємств та забезпечення продовольством потреб швидко зростаючого міського населення.

Кошти на проведення промислової революції вирішено було отримати за допомогою «перекачки» ресурсів із сільського господарства у промисловість. Проте наявність дрібних селянських господарств сама по собі суперечила комуністичній ідеології, обмежувала можливість централізованого управління аграрним виробництвом.

Курс про перехід від одноосібних до колективних господарств був ухвалений черговим XV з'їздом ВКП(б), що відбувся в грудні 1927 р.

Згідно з задумами ідеологів колективізації, основою матеріальної бази для створення нових соціалістичних одиниць господарювання на селі, за відсутності державної фінансової підтримки, мало стати майно, вилучене у найзаможніших селян і так званих куркулів.

Вже 21 травня 1929 р. виходить постанова РНК СРСР «Про ознаки куркульських господарств». Кожна з цих «ознак» давала можливість підвести під розкуркулення будь-які соціальні верстви сільського населення.

Одночасно відповідно до офіційної позиції влади колгоспи буцімто повинні були створюватись на добровільних засадах.

Перший колгосп «Нова праця» в Черниші був заснований восени 1929 року. *** Його організаторами стали радянські активісти Апанасенко Кирило Сазонтієвич, Білоконський Федір Савелійович, Снігир Ксенофонт Потапович та Кондратенко Ксенофонт Львович, останього обрали головою колгоспу.

Цей колгосп проіснував недовго, тому що був створений бідняками, отже,не мав ні матеріальних, ні фінансових ресурсів для свого повноцінного існування, чисельно збільшувався повільно.

30 січня 1930 р. ЦК ВКП(б) прийняв чергову антиселянську постанову «Про заходи в справі ліквідації куркульських господарств у районах суцільної колективізації». Згідно з цією постановою, органи місцевої влади отримали право застосовувати усі «необхідні» засоби, аж до повної конфіскації майна куркулів, виселення їх за межі окремих ра-

Черниш. 1934 рік.

йонів або у віддалені регіони країни. Наслідком такої політики стало значне посилення тиску з боку силових структур на сільське населення, особливо на ту частину, яку вважали заможною (куркульською), з метою — всіх «загнати» в колгоспи, а хто не бажає – то «ліквідувати» їх.

З цього приводу в селі існує досить таки правдоподібна і аргументована думка, яка підтверджується і документально, про те, що заможні селяни та середняки передбачаючи репресивні заходи відносно заможних господарств, з метою уникнення прогнозованих репресій, самі [8]створили нове колективне господарство «Червоний пахар».

Про обставини створення зазначеного господарства розповідали Носенко Анатолій Моісеєвич та колишній голова Чернiської сільради Юрченко Василь Степанович, до речі, син одного з перших голів колгоспу, який був активним учасником колективізації як у Черниші, так і в Чернігівському районі.

Документально ця версія підтверджується наступними спостереженнями. На виконання чергового репресивного акту ліквідації куркульських господарств у 1934 році головою Чернiської сільради Міщенком О. К. був складений черговий список так званих куркульських господарств із числа 31 домовласника. [8] У цьому документі перераховується 30 членів колгоспу «Червоний пахар», що належать до вищеназваної категорії. Що тут іще цікавого — 80% прізвищ із цього списку вже зустрічались у попередніх списках обліку таких господарств. [15]

Невипадково, що і колгосп «Нова праця», із тактичних міркувань, змушений був приєднатись теж до колгоспу «Червоний пахар».

Зазначене господарство у 1934 році мало 1.160 га орної землі та 265 гектарів сінокосів. [14]

На противагу цьому господарству в 1933–1934 рр. були створені ще декілька колгоспів: ім. Постишева (*організатор Рись Микола Гордієвич, 1889 р.н.)* та ім. Кірова (*голова Носенко Петро Митрофанович, 1893 р. н*.).

Але вони так і не зуміли протистояти «куркульському господарству» і з часом, як і «Нова праця», приєднались до «Червоного пахаря». Через деякий період це господарство стало базовим у селі, на ресурсах якого і розгорталась колективізація в Черниші.

Хто знає, як би склалась доля цього господарства, аби 24 так званих «куркулів» із 31 особи по списку, а фактично, успішних господарників, не були виселені із села. Доля багатьох із них і досі невідома.

Селяни, котрі, незважаючи на тиск, не бажали вступати до колгоспів, обкладались податками, які неможливо було виконати, штрафами, позбавленням права користуватись присадибними ділянками та землею, безпідставно притягувались до кримінальної відповідальності. Популярним стало застосовування конфіскації майна й виселення із села непокірних домовласників.

У 1932 році Кирієнко Єфросинія Олексіївна із трьома дітьми (Онуфрій, 14 років; Іван,12; Олексій,8) була силоміць виселена із власного будинку, хазяїн цього господарства — Данило Іванович у 1931 році загинув при загадкових обставинах. Будинок (1913 року спорудження) члени сільради розібрали, лісоматеріал відвезли до Чернігова. Як розповідали потім селяни, що займались цією будівлею, матеріал пішов на будівництво приміщення Чернігівського районного відділення НКВС по вул. Шевченка, 47.

Після побудови цегляного триповерхового приміщення за адресою: м.Чернігів, вул. Шевченка, 116а, у 1976 році приміщення старої будівлі знесли, побудувавши на тому місці сімейний гуртожиток.

Сама Єфросинія Олексіївна перезимувала з дітьми в Кобилянці у сестри Василини, а навесні 1933 року, за згодою сільради, вступивши до колгоспу, з дітьми повернулась у село.

15 травня 1931 р. голова Чернишської сільради отримує жорстку телефонограму від секретаря райвиконкому наступного змісту: «*За невиконання агромінімуму куркульсько-заможними господарствами Черниша позбавляються права на землекористування Білоконський Назар Гордійович, Білоконський Семен Якович і Павлов Іван. На перших двох порушується справа перед судом про виселення їх за межі району. Громадяни (9 осіб) позбавляються права на користування 50% наявної у них землі. Сільраді – привести цю постанову до життя, забов'язавши господарства, що позбавляються користування землею на 50%, забезпечити виконання доведених до них завдань по посіву*». Кирієнко Яким Кіндратович, за невиконня плану посіву зернових, у 1933 році був показово засуджений до 5 років ув'язнення та штрафу в розмірі 200 карбованців. Доля його самого та сім'ї невідома. [14]

У 1934 році на чотирьох селян були накладені грошові штрафи, а у найважчому для виживання 1933 році – аж на 8 осіб, у т.ч. Рубащенка Івана Марковича – 240 карбованців, Ячного Трохима Халімоновича – 1200 карбованців. Білоконського Саву Марковича – 250 карбованців.

До громадян, що не бажали вступати до колгоспів або уникали непомірних податків, місцевими активістами застосовувались незаконне позбавлення волі в тимчасових сільських «тюрмах», жорстокі тортури, що призводили навіть до смертей. Так 12.08.1934 року на засіданні комісії з «чистки партії» Чернігівського міського комітету партії повідомлялось, що сільськими активістами Черниша *«були допущені факти беззаконня, а саме: незаконні арешти та утримання селян у погребах, а до тих, хто не хотів вступати в колгосп, застосовували тортури, а саме: обливали холодною водою, підпалювали бороди, розжарене залізо приставляли до тіла. Внаслідок таких тортур помер селянин Полегенько Наум*». [8]

Із чотирьох комуністів села на той час із партії були виключені четверо і тільки один був переведений в категорію «співчуваючих». До честі чернишан, всі ці особи в період колективізації були направлені в Черниш із інших регіонів і жодний із них не був уродженцем села.

17 непокірних селянських сімей були відправлені на колонізацію земель Далекого Сходу. Багато родин відправлялись із дітьми віком від одного року до 10-ти, навіть із дідусями та бабусями. Наприклад, у сім'ях Скрипки Костянтина Івановича (дружина Катерина Семенівна) та Скрипки Аврама Івановича (дружина Стефанія Іванівна) було по п'ять дітей, найменшим тільки по три роки. [10] Апанасенко Карпо Сезонтійович їхав разом із дружиною Ариною Онуфрієвною, сестою Лукерією, дітьми: Марією, Єфросинією, Григорієм, Петром та Вірою. Для проїзду таким сім'ям видавались так звані «ходаческі свідоцтва». Зазначеним документом передбачались безкоштовний проїзд залізницею та харчування на станційних зупинках. Вказувався також кінцевий пересильний пункт. У деяких архівних документах, що збереглись, називаються міста Омськ і Тамбов. У ходаческому свідоцтів № 69469 від 02.04.1929 року, що видано Кривцю Павлу Венедиктовичу (з яким їхала дружина Уляна Терентіївна, діти Настя, Василь, Микола), взагалі кінцевим пунктом, куди повинна була прибути ця сім'я, вказано надто конкретно — «Сибір». [12] Загалом, протягом 1929-1930 рр. на Далекий схід та до Сибіру було відправлено три млн. селян.

У січні 1933-го, звітуючи перед ЦК КП(б)України, секретар оргбюро ЦК КП(б)У по Чернігівській області. [11] Маркітан П. П доповідав: *«З листопада 1932 р. по 20 січня 1933 р. в області засуджено 5.437 осіб, в т. ч. обласним судом – 225 осіб,* до розстрілу – 75 осіб. *Стягнуто грошових штрафів — 2.400 тис. крб., штрафів картоплею — 650 центнерів, штрафів м'ясом – 630 центнерів. Конфісковано за спекуляцію 473 тонни зерна та 48 тонн муки. Вислано 316 «глитайських господарств».*

Читаючи архівні документи, дивуєшся, як, перебуваючи під таким шаленим політичним та економічним гнітом, люди не зламались та взагалі виживали в тій ситуації, наприклад, у 1934 році колгоспники, окрім того, що майже все майно віддали в колгосп, вступаючи до нього, ще повинні були платити податки грошима, сільгосппродукцією, включаючи м'ясо та худобу живою вагою. [13] До того ж – купувати облігації обов'язкового державного займу, сплачувати пайові внески до органів споживчої кооперації і т. д.

ГОЛОД

«Голод не сміття, із хати віником не виметеш»,– говорять у Чернiші. При тому, що у 1929 році 75% всіх черниських домогосподарств належали до категорії заможних та середняків, у 1932–1933 рр. голод «прийшов» чи «привели» його майже у кожну домівку чернишан.

Білоконська (Мартиненко) Пелагея Олексіївна, 1914 р.н., пригадує, як важко було в 1932–1933 рр., пам'ятає ретельний обшук у будинку батьків. Шукали зерно, хоча щось приховати від постійних обшуків вже було неможливо. Земляну підлогу в будинку перекопали лопатами. Металевими прутами проштирхали майже всі місця можливого схову продуктів. На той час їсти вже було нічого, від недоїдання пухли ноги і руки. Щоб вижити, пекли оладки з полови льону, весною їли липові початки, квітки конюшини, коріння трави. Виловлювали навіть безсилих буслів та готували з них якусь їжу.

Грецька Марія (1916 р.н) розповідає, що коли розпочалася колективізація, всю худобу забрали в колгосп. В голодний 1933 рік їсти було нічого. З голоду помер батько.

Йовенко (Ячна) Мавра Петрівна (1917 р.н.) пригадує, що народилась у дружній заможній селянській сім'ї Ячних на кутку Слобода. Батьки мали велике господарство, по декілька голів коней, свиней, корів.

Під впливом обставин батько змушений був, урешті-решт, вступити до колгоспу «Червоний пахар». Як наслідок, голод 1933 року сім'я пережила дуже важко, від недоїдання та хвороби померла племінниця батька, яка жила в їхній сім'ї. Часто хворів від недоїдання батько. Але якось вижили.

Юрченко Віра Савеліївна (1919 р.н.) розповідала, що сім'я батьків була дуже заможною, мала добротний власний будинок, господарчі приміщення. Були корови, коні, овечки, птиця. Із механізмів мали віялки, соломорізку, молотарку.

Коли розпочалася колективізація, родина батьків була розкуркулена, все забрали в колгосп: худобу, інвентар, навіть клуню, а дерев'яний будинок розібрали та відвезли в сусідню Киселівку. Сім'я залишилась без нічого. Жили в чужій родині. Дуже важко переживали голод 1933 року, бо фактично залишились не тільки без житла, але й засобів для існування. Їли навіть полову. Пам'ятає, що батько страждав найбільше і тому дуже ослаб. Але ж відповідальність за сім'ю змусила його мобілізуватись, йому вдалось привести в господарство корову, і ця худобина врятувала їх від голодної смерті.

За різними оцінками, в той період голодною смертю в селі померло 157 осіб, це, переважно, малолітні діти та люди похилого віку.[18]

Кількість дворів із 320 у 1933 році скоротилось до 288 у 1934 році.[14]

При безвиході, під загрозою голодної смерті, люди все ж таки йшли на колгоспне чи радгоспне поле в пошуках їжі, назбирати, наприклад, залишків колосків, картоплі чи буряків. При затриманні таких селян жорстоко карали. Згідно зі спільною постановою ЦВК і РНК СРСР від 7 серпня 1932 року «Про охорону майна держпідприємств, колгоспів та кооперації, зміцнення охорони соціалістичної власності», відомою в народі, як «Закон про п'ять колосків», цим надзвичайно жорстоким

актом було передбачено навіть смертну кару, яку при пом'якшувальних обставинах можна було замінити на 10 років ув'язнення.

Архівні документи свідчать, що у 1932–1934 рр. до відповідальності за цим законом було притягнуто 6 громадян села. [13]

Щоправда, в 1934 році були зафіксовані й курйозні випадки правопорушенн — «розведення горілки при її продажу в крамниці споживчої кооперації».

З метою вшанування *чернишан* – невинних жертв голодомору 1932–1933, 1947–1949 р р. у 2006 році, сільською громадою села, біля приміщення відродженої Свято-Георгіївської церкви, встановлено пам'ятний дерев'яний хрест.

На Чернігівщині дослідниками *поіменно* встановлено 36.818 жертв голодомору, що, звичайно, за масштабами реальних на той час втрат не відповідає дійсносності. Згідно з експертними та науково-дослідницькими оцінками, достовірно доведено, що за цей час в області померло з голоду майже 362.700 людей. Це різниця між чисельністю населення станом на 1 січня 1932 р. та результатами перепису мешканців області, проведеного перед війною, у 1939 році.[14]

У 1932-1932 рр. в Україні в період голоду загинуло 3.9 млн. людей. Деякі дослідники вважають, ця цифра сягає від 4 до 7 мільйонів осіб.[16]

ПАРАЛЕЛІ («СТАРЦІ»)

Ішов 1958 рік. Хлоп'яті було близько 5-ти років. Ранок. Літо, батьки на роботі. Вийшовши з будинку на подвір'я помітив, як повільно відчиняється хвіртка й у двір обережно заходять три людини. В селі це звичне явище – сусіди, односельці заходять одне до одного без попереджень, так, за потребою. Тому поява трьох жінок не здивувала. Насторогу викликало те, що це були немісцеві люди і вдягнені якось по-особливому, всі в чорному одязі, незважаючи на відносно теплий день. Окрім спідниць та хусток, вони були ще і в таких же темних киреях. Старша на вигляд жінка – в чоботях, дві інші – босоніж.

У кожної через плече – полотняні торби, а у старшої за плечима ще й клунок. Наблизившись до хлопчика, не вітаючись, старша простягнула біленьку, ледь помітно напружену руку, пальці були довгі, тоненькі. Вона дивилась якимось спустошеним, відстороненим пригніченим погля-

дом, в цій німій сцені, мабуть, був схований сором від ситуації, в якій вони опинились, і сум за чимось втраченим у їхньому житті. Дві інші, жінка десь років тридцяти та дівча – літ десяти, стояли із опущеним очима та дивились перед собою кудись у землю.

Бабуся, вийшовши із будинку, доброзичливо привіталась, ніхто не відповів, та образи на їхню реакцію не було, бабуся сама у 1933 році була майже в такому стані й до їхнього горя поставилась із порозумінням. «Я зараз», — доступно промовила старенька і знову пішла до хати. З дитячою цікавістю розглядаючи гостей, хлопчик звернув увагу на худеньку дівчину, їй було на вигляд 10-12 років, як і у нього, у неї все обличчя обліпило ластовиння, волосся – темно руде. Побачивши, що її розглядають, зніяковівши, трохи усміхнулась краєчком пухлих губ. У відповідь на її дивну реакцію йому захотілось ще більше привернути до себе уваги, швиденько побіг у сад назбирав у припіл полотняної сорочки Білого наливу і подав дівчинці. Взявши яблука, на його глибоке здивування, дівчинка всі віддала середній за віком жінці.

Цьому, «маленькому егоїсту» із золотистим скуйовдженим волоссям, чиї майже всі забаганки виконувала бабуся, таку ієрархію зрозуміти було важко.

В цей час бабуся вже винесла їм окраєць житнього пухнастого хліба, спеченого із калиною, трохи зеленої цибулі, декілька сирих яєць і шматок ледь пожовклого пахучого сала, передала все це старшій, спитала, звідки вони. «Ми з Конотопа», – ледь чутним голосом відповів хтось із них.

Перехрестившись, всі разом промовили якісь незрозумілі хлопчику слова і пішли з двору в напрямку Глібівки.

Бабуся довго дивились їм услід, згадуючи, мабуть, своє гірке минуле.

Користуючись паузою, хлопчик запитав у неї, що це за люди були. «Та це «старці», – почув у відповідь. «А хто такі «старці»? – не задовольнившись відповіддю, перепитав знову. «Та це ті, у кого в колективізацію позабирали господарства і повиганяли із домівок, от вони і ходять від села до села, шукаючи їжу та прихистку, при нагоді просяться на роботу, щоб заробити харчів та переночувати».

З того часу, а особливо, як він у школі, за завданням учительки прочитав для переказу «Конотопську відьму» українського письменника Квітки-Основ'яненка, Конотоп у його уяві довгий час був «страшним і небезпечним для життя місцем», ще довго навіть не цікавився, що це таке «Конотоп» — село, місце, де топляться коні, чи колгосп, гадаючи, що це, можливо, велике непрохідне болото, як їхнє Атитехторове, де до сих пір, як говорила бабуся, водяться жахливі описані класиком істоти.

РЕПРЕСІЇ

Так багато написано про репресії і так часто вживається цей термін останнім часом у нашому повсякденному житті, що ми навіть небезпечно звиклись з його мирним, звичним існуванням в нашому лексиконі. Що ж це таке – «*репресії»,* яка їх природа? В перекладі із латинської мови — це покарання, придушення, каральні операції, ще це грубе і безцеремонне порушення природних, загальнолюдських прав та свобод.

Так сформована людська душа, її сутність, що у більшості випадків людина не сприймає і не може змиритись із насильством, несправедливістю, обманом. Врешті-решт, це виливається у різні форми протестів, від публічних висловів, незгод, до бунтів і погромів.

Політика насильства «диктатури пролетаріату», яка проводилась більшовицькою владою відносно селянства, прогнозовано викликала з їхнього боку реакцію стихійної протидії.

Бо ж як інакше простий, неозброєний селянин міг захищати власну гідність, протестуючи проти озброєного державного апарату, або, як писав сам В. Ленін «…апарату насильства»? Він відмовлявся від вступу до колгоспів, від виконання примусового, завищеного сільгоспподатку, висловлював усну незгоду політиці примусу і насильства.

Як свідчить історія, всі ці «антирадянські» дії та виступи жорстоко придушувались, а вільнодумці безжально карались. Суб'єктами таких екзекуцій ставали перш за все заможні селяни, прогресивна інтеліген-ція, сільські ремісники, релігійні діячі, офіцери царської армії, всі, хто перебував на службі в державних органах попередніх урядових установ незалежної України (*УНР, Директорії, Гетьманату).* Селянство, у т.ч. і Черниша, втратило найсвідоміших, найкращих, до того ж роботящих своїх представників, які визначали його природню самобутність та особливість (ковалі, пічники, шевці).

Репресії проти селянства розпочались у 1918 році і не припинялись аж до 1956-го. Скільки було репресовано людей, масштаби трагедії, за «латинською» формулою визначення репресій, точно ніхто не знає й ніхто їх ніколи не узагальнював, навіть у новітній історії України. Тільки за різними інквізиційними списками, що складались владою на селян Черниша (*вилучення майна, землі, виселення, переселення, кримінальне та адміністративне переслідування)*, це не менше, ніж 60% домогосподарств. Цим самим у людей втрачалась мотивація до праці. Молоді не було на кого рівнятись, брати приклад.

Особливої жорстокості та інтенсивних обертів набрала репресивна машина після 30 липня 1937 р., коли нарком внутрішніх справ СРСР М. Єжов видав наказ НКВС СРСР № 00447 «*Про операції щодо репресій колишніх куркулів, кримінальників та інших антирадянських елементів*». [12] На території України операція розпочалась 5 серпня 1937 році.

Єжов вимагав від начальників НКВС країв та областей взяти на облік куркулів, кримінальників і розподілити їх на 2 категорії. **Перша категорія —** найбільш ворожі елементи, що підлягають арешту та **розстрілу** після розгляду їхніх справ «трійками», **друга** – менш активні ворожі елементи, що підлягають арешту та ув'язненню в таборах на термін від 8 до 10 років.

Верхом цинізму є те, що зазначеним наказом встановлювались і «**ліміти»** репресій по кожній із категорій. В Чернігівській області було доведено — по першій категорії репресувати 300 осіб, по другій категорії — 1300.

В ході проведення операції «план репресій» декілька разів переглядався у бік збільшення, в результаті чого на 1 квітня 1938 р. в області по першій категорії було репресовано 1200 осіб, по другій – 2500, загалом 3700.

На думку відомого чернігівського дослідника С. Бутка, в період з 09.08.1937 року по 26.09.1938-го було репресовано 8.108 мешканців Чернігівської області, з них розстріляно 4.365 тис., 3.455 відправлено до концтаборів. [20]

Якщо у 1935 році в тюрмах НКВС СРСР (ВТТ, ВТК) перебувало 956.742 засуджених, то у 1938 році ця цифра досягла астрономічних масштабів – 1.929.724 осіб різних категорій.[23,24]

Тільки за один день 21.09.1938 р. так званою «трійкою» в Чернігівській області було підписано 11 протоколів, за якими розстріляно 196 осіб.

26.09.1938 р. підписано 7 протоколів, за якими розстріляно 81 особу. Де були поховані страчені громадяни, в більшості випадків невідомо. Крім того члени сімей репресованих куркулів першої і другої категорій підлягали виселенню у віддалені місцевості СРСР або віддалені райони області, краю, республіки на спецпоселення.

27 листопада 1937 року «За антирадянську агітацію, розповсюдження провокаційних чуток, «пораженческих та терористичних настроїв» (*записано дослівно)* був засуджений, а 7 грудня 1937 року, розстріляний Білоконський Яків Савелійович (1905 р. н.) з Черниша, батько двох малолітніх дітей. Було йому 32 роки.

Білоконський Омелян Іванович (1896 р. н.) в майбутньому сват покійного Якова Савелійовича, який був ремісником, теж розкулений та у 1938 році засуджений до 5 років позбавлення волі, *без права листування*. Все майно, будинок, худоба (*троє коней, дві корови, свині, вівці),* інструменти та механізми було конфісковано. [25] У виселеної із села дружини Якова Марії Пименівни без засобів для існування на руках залишились троє малолітніх дітей: Надія (1923 р.н.) Поліна (1927 р.н.), найменша Анастасія (рік народження точно не встановлено). Від горя та несправедливості Марія Пименів-

на передчасно наклала на себе руки. Діти виховувались по різних інтернатах. При евакуації у 1941 році одного із чернігівських закладів «зникла безвісти» Анастасія.

Рідні репресованих до цього часу так і не вдалося встановити місце поховання ні Якова Савелійовича ні Омеляна Івановича. Ще один приклад. Берташ Андрій Матвійович (1901 р.н.), бригадир колгоспу «Червоний пахар», був звинувачений у «троцкізмі» та «кримінальних злочинах». [5] Засуджений на 5 років позбавлення волі. Реабілітований у 1991 році. Тільки вдумайтесь у формулювання – селянин, із двокласною освітою, бригадир колгоспу, вже — *ідейний* «троцкіст».

Треба додати, що Андрій Матвійович дуже вже мабуть «насолив» радянській владі, бо неодноразово заарештовувався і за свою позицію притягався до різного виду покарань. Його дружина (до заміжжя Йовенко) Ольга Дмитрівна, боячись переслідувань владою дітей, навіть зареєструвала їхніх чотирьох дітей на своє прізвище Йовенко.

У 1936–1938 рр., згідно з класичною формулою обліку репресованих, в Україні було замордовано близько 800 тис. осіб цієї категорії.

Особливо боялись ініціатори репресій ідеологічних супротивників. Із 35 репресованих по Чернишу громадян 8 були релігійними діячами. Розстріляні: колишній псаломник Свято-Георгіївської церкви Любенко Іван Іванович (1881 р.н.), реабілітований (1989 р.); голова церковної громади села Скрипка Аврам Іванович (1881 р.н.), реабілітований (1989 р.).

Серед репресованих і мужня жінка, староста церкви Йовенко Устинія Самійлівна (1890–1971 рр.).

Не пожаліла більшовицька влада навіть матросабалтійця Гончара Остапа Ларіоновича (1889–1996 рр.), який, за його словами, одного разу, а це було у 1917 році, охороняв у С.-Петербурзі навіть самого Леніна. Після розкуркулення йому ще довелося пройти випробування у таборах ГУЛАГу «славнозвісної» Колими.

Невідомо, як би склалась доля багатьох чернишан, їхніх сімей, якби не мобілізазація 1938–1940 рр. чоловіків на «польську» та «фінську» війни.

Старожилі села ще у 90-х роках згадували, що у 1939–1941 рр., наче перед великим лихом чи стихією, в селі відчувалось відносне затишшя. Вже майже всіх «загнали» в колгоспи, потроху налагоджувалась організація їхньої роботи. Сприятливі погодні умови тих років дали гарні врожаї, дозволивши селянам не голодувати. В селі запрацювали об'єкти споживчої кооперації, там можна було лишки сільгосппродукції поміняти на тканини, хустки, взуття. Купити сільгоспінвентар, солодощі.

ВІДРОДЖЕННЯ СЕЛА. ВІДНОВЛЕНЯ КОЛГОСПІВ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Після звільнення с. Черниша від німецько-фашистських окупантів 21 вересня 1943 року, в селі, фактично, на руїнах, відновили роботу два колгоспи – ім. Кірова та «Червоний пахар». Всі знесилені людські і зруйновані окупантами матеріальні ресурси були спрямовані на фронтові потреби.

В 1946 році згадуваний вище колгосп «Червоний пахар» очолив фронтовик, комуніст Білоконський Петро Володимирович, перший фаховий керівник господарства. За освітою він був ветеринаром.

У 1950 році прогнозовано обидва колгоспи об'єднались. Головою об'єднаного колгоспу ім. Хрущова обрали Петра Володимировича.

Це були важкі та ще й голодні часи. Голова пригадував, як у 1948 році в колгосп прибула озброєна група людей на чолі з представником НКВС і намагалась забрати із колгоспної комори все зерно, залишене в господарстві для насіннєвого запасу та трудоднів колгоспників. Спільними зусиллями й за участю Героя Радянського Союзу Юрченка А. С. комору та зерно вдалось відстояти, а наступного року зібрати високий врожай.

Така самостійність і незалежність фронтовика не залишилася поза увагою партійних органів. Наприкінці 1950 року його як члена КПРС переводять в одне із відсталих господарств Седнева, й після об'єднання у 1951 році декількох седнівських колгоспів Петро Володимирович залишається без посади.

Об'єднане господарство в Черниші очолює також фронтовик, комуніст Зінченко Федір Демидович, колишній секретар комсомольської організації села. Структурно господарство розділяється на дві рільничі бригади, у кожній по дві ланки. У бригадах формуються конюшні, а коні розділяються між бригадами солідарно. Створюються також окремо підрозділи (ферми) по виробництву молока та м'яса, тракторна, будівельна і дорожні бригади. Будуються паровий млин та кормокухня.

На початку 60-х років XX століття радянський уряд та його керманичі нарешті зрозуміли, що не можна нагодувати населення великої країни, тільки нещадно грабуючи та експлуатуючи сільське населення. Тому в 1950 році було прийнято постанову ЦК КПРС «Про подальше піднесення сільського господарства», у жовтні 1952 року – директиву з цього питання, а 7 вересня 1953 року – постанову «Про заходи щодо подальшого розвитку сільського господарства СРСР».

Першою постановою передбачалось укрупнення колгоспів, а наступними – директивою та постановою – заходи фінансування аграрної науки, стимулювання виробництва с/г техніки, підготовки керівних

Керівний склад клгоспу та сільради із передовиками виробництва та учасниками Другої світової війни. Фото 1987 рік.

Інформація за прізвищами. Зліва направо, з нижнього ряду.

1. Юрченко Василь Степанович
2. Кривець Олексій Павлович
3. Шарпатий Григорій Якович
4. Потапенко Валентин Кирилович
5. Кононенко Іван Данилович
6. Юрченко Антон Степанович
7. Овдій Олександр Кузьмич
8.
9. Стреж
10. Сахно Яків Пилипович
11. Ярошенко Андрій Григорович
12. Арапін Петро Кіндратійович
13. Лавріненко Олександра Пилипівна
14. Кононенко Микола Данилович
15. Сахно Андрій Аксентійович
16. Білоконський Андрій Павлович
17. Горбик Павло Степанович
18. Кирієнко Олексій Данилович
19. Гончар Іларіон Демидович
20.
21.
22. Москалець Володимир Гаврилович.
23. Садченко Семен
24. Арапін Григорій Юхимович
25. Седень Василь Романович
26. Сахно Федір Аксентійович
27. Ячна Ганна Павлівна
28. Грецький Сава Миронович
29. Кирієнко Надія Якимівна
30.
31. Кирієнко Марія Гаврилівна
32. Апанасенко Федір Захарович
33.
34.
35.
36. Кондратенко Григорій
37. Максименко Федір Якович
38. Потапенко Валентин Кирилович
39. Носенко Серафим Мойсейович
40. Акуленко Петро Ананійович
41. Железняк Феодосій Іванович
42. Липа Анастасія Василівна
43. Железняк Ніна Дем'янівна
44. Садченко Михайло Олекс.
45. Москалець Таїсія Михайлівна
46. Шульженко Микола Юхимович
47. Грецька Олена Степанівна
48.
49. Юрченко Наталія Кирилівна

Нумерація на фото згідно з розташування людей зліва на право, починаючи від першого ряду знизу від Юрченка В.С. Другий ряд – справа наліво і т.д. Фотографія із особистого архіву Потапенка Валентина Кириловича.

кадрів, запровадження змагань між структурними підрозділами. І, що цікаво, було ліквідовано податок на фруктові дерева та передбачено збільшення індивідуальних присадибних ділянок селян.

Передовики колгоспу ім.Хрущова с.Черниша разом із керівництвом колгоспу та сільської ради. 1956 рік

Перший нижній ряд зліва направо:
Юрченко Анна Іванівна (рахівник МТФ колгоспу),
Кононенко Василь Данилович (тваринник),
Железняк Олександра Варфоломіївна (свинарка),
Ячна Ганна Павлівна (свинарка),
Ячна Маша (доярка).
Другий ряд, зліва направо:
Железняк Ніна Дем'янівна (ланкова),
Акуленко Петро Ананійович (голова сільради),
Зінченко Федір Демидович (голова колгоспу),
Берташ Іван Андрійович (бригадир рільничої бригади),
Зінченко Віра Мойсеївна (свинарка).
Третій ряд зліва направо:
Носенко Арсен Миколайович (конюх),
Омельченко Анна Євдокимівна (ланкова),
Ковбаса Федір Сергієвич (зварювальник),
Кирієнко Єфросинія Савеліївнв (доярка),
Яцочко Микола Федорович (водій).

Фотографія із архіву Юрченко Анни Іванівни

Об'єднання трудових ресурсів двох колгоспів Черниша, зміна керівництва дали позитивний результат. Разом із зростанням потужностей колективного господарства відроджувалось, «вичухувалось» (сільський вислів) і післявоєнне село. Разом із фронтовиками в колгоспі з'являються перші гусеничні трактори, автотранспорт (*«козлики» та «полуторки»),* причіпна сільськогосподарська техніка.

В 1952 році колгосп уперше в своїй історії стає мільйонером, чистий прибуток становив 500 тисяч карбованців.

Колгосп також займається вирощуванням популярного тоді коксагизу та екзотичною справою — вирощуванням коконів шовкопряда на липах та дубах у Латиновому лісі. В селі відкривається фельдшерсько-акушерський пункт, розчищається та зариблюється велике озеро Болото. Посаджено 500 дерев фруктового саду.

А вже в 1953 році в Черниш із Седнівської ГЕС приходить світло, у 1954 році – дротове радіомовлення.

Значна увага приділяється тваринницькій галузі, зростає поголів'я коней, ВРХ, свиней, овець. [33] Свинарка колгоспу Ячна Ганна Павлівна, доглядаючи 25 свиноматок, досягає рекордних на той час результатів (*приплід – 11 поросят на свиноматку*). Її нагороджують спочатку великою золотою медаллю ВДНГ, а у 1958 році – найвищою нагородою СРСР – орденом Леніна.

Цього ж року її суперницю по змаганню Железняк Олександру Варфоломіївну нагороджують медаллю «За трудову доблесть».

До речі, в 1980 році Ганна Павлівна, доглядаючи маточне поголів'я свиней – 25 свиноматок, перевершила свій «орденський» результаті, досягнувши рекордної межі — 32 поросят на рік (два опороси) від однієї свиноматки, застосувавши технологію «річних свиноматок». [33]

Після важких довоєнних трагічних часів окупаційного періоду нарешті на вечорами біля озер можна було почути дівочі пісні.

Постановою ЦК КПРС та РМ СРСР від 06.03.1956 р. були розширені права колгоспів, дозволяючи їм поряд із трудоднями розраховуватись із колгоспниками й грошима. В 1959 році остаточно було запроваджено порядок нарахування та виплати щомісячної зарплати. Постановою ЦК КПРС та РМ СРСР від 18.05.1966 року «Про підвищення матеріальної зацікавленості колгоспників в розвитку колективного виробництва» замість трудоднів запроваджується гарантована грошова оплата праці колгоспників, включаючи їх право на додаткову оплату та премію.

В Чернігівській «районці» за 29 вересня 1959 р. друкується цікавий матеріал позаштатного кореспондента газети клочківця Седня В. Р. «Переваги грошової гарантованої оплати», там повідомляється про те, яка у 1959 році була заробітна плата деяких категорій колгоспників сіл Черниша та Клочкова: «Комбайнер Володимир Кривець одержав за місяць 321 карбованець, тракторист Іван Білий — 298, Микола Лукаш — 267, Михайло Шарпатий — 261 карбованець...» Це був якраз час та переддень радикальної грошової реформи СРСР у 1961 році. [29]

До речі, Чернігівська районна газета від 22.01.1966 року повідомляла, що за листопад 1965 року ланкові колгоспу Лось Ніна та Шарпата Любов отримали зарплатню відповідно 554 і 610 крб. за місяць.

***

Зміна аграрних пріоритетів та підходів у реалізації нових глобальних завдань вимагала нового мислення, нових кадрів, іншого рівня їх підготовки та бачення проблем.

13.02.1959 року рішенням бюро РК КПУ інструктора Чернігівського РК КПУ, фронтовика, орденоносця Козлова Григорія Івановича рекомендують головою колгоспу Черниша, цього ж дня на загальних зборах колгоспу ім. Хрущова Г. І. Козлова обирають членом правління, а потім і головою правління господарства.

Григорій Іванович Козлов – одна з найколоритніших постатей Черниша і Чернігівського району. [26] Росіянин за походженням, українець за ментальністю, народився він 13.05.1919 року в с. Аркадіївці Шевченківського району Харківської області в селянській родині. Як на той час, він мав гарну освіту й господарський досвід.

Голова сподобався чернишцям, мав високий авторитет серед селян та беззаперечну їхню підтримку. Неодноразово переобирався головою.

У 1960 році колгосп ім. Хрущова с. Черниша та «Великий Жовтень» с. Клочкова об'єднуються. На їх базі створюється колгосп ім. 1 Травня із центральною садибою в Черниші. Головою колгоспу прогнозовано було обрано Козлова Г. І. Головував у селі він майже 23 роки, до 1982-го. **Це, без перебільшення була епоха Григорія Івановича Козлова,** яка стала ренесансом аграрного виробництва села.

Колгосп із відсталого перетворився на глибоко індустріальне, сучасне господарство. В самому селі була сформована належна соціально-побутова інфраструктура: зведено новий будинок культури, магазин, ФАП, лазню, дитячі ясла-садочок, ательє, колгоспну їдальню, заасфальтовано центральні дороги.

У виробничій сфері ставка була зроблена на місцеві кадри, зміцнення та розбудову об'єктів виробництва, застосування новаторських форм агровиробництва.

З часом інтенсивно почали застосовувати мінеральні й хімічні добрива, значну частину цієї роботи у 70–90 роках XX століття виконувала сільськогосподарська авіація.

Прагматичний, науковий підхід в організації виробництва не забарився з високими результатами. Колгосп стає мільйонером, маючи у своєму розпорядженні 5891.7 га землі, з них 2780 орної.

Врожайність зернових досягає 25, пшениці – 40 центнерів з га, картоплі – 180 ц/га, виробництво трести льону – близько 40 ц/га. На той час, для Полісся це були дуже високі результати.

У 1979–1980 рр. поголів'я ВРХ [33]збільшилось до 3.050 голів, з них корів – близько 1200 голів, запроваджено машинне доїння (40 тварин на одну доярку). Добові надої молока на корову наблизились до 16 літрів, майже 3000 літрів на корову за лактацію. Поголів'я свиней сягало 2500 голів, з них 100 свиноматок. На вівцефермі утримувалось 650 голів овець. Близько 2000 тисяч курей-несучок, високою була якість яєць, тому чернігівський інкубатор замовляв їх для власних потреб. Колгосп навіть перевищує планові показники [17]Чернігівського району, визначені керівництвом у перспективних прогнозах на 80-ті роки XX століття.

На злеті економічної і виробничої могутності 23 лютого 1982 року Козлов Г. І. передає господарство новому керманичу, обраному на зборах колгоспу ім. Т. Г. Шевченка — Олександрову Миколі Андрійовичу. Це вже був підготовлений керівник нової радянської формації, він закінчив Полтавський с/г інститут (з відзнакою), за фахом був зоотехніком. Деякий час працював у дослідних господарствах області та партійних органах. Час його роботи й керівництва колгоспники згадують із повагою. Якщо у Григорія Івановича стиль керівництва був технократичним,

жорстким у прийнятті рішень, то Микола Андрійович сповідував демократичні принципи керівництва. Він пішов з посади у 1984 р.

26 січня 1984 року керувати потужним господарством колгоспники довірили Овдію Олександрові Кузьмичу, рекомендованому на цю посаду бюро РК КПУ.

Він мав вищу зотехнічну освіту (Київська сільськогосподарська академія), пройшов школу управління у кращих керівників Чернігівського району, ідеологічний вишкіл у комсомольських та партійних інституціях. Це був готовий, сформований тогочасною системою керівник, із свіжим на той період поглядом на те, як прагматично керувати аграрним підприємством, щоб воно було успішним, село – сучасним, а селяни – заможними.

Головною загрозою та проблемою на той час для молодого керівникааграрія стало те, що СРСР тоді перебував на початку глибокої економічної та ідеологічної депресії. Радянський Союз спускався до прірви. До остаточної руйнації «імперії» залишалось якихось 6 років.

Особистісним тестом на зрілість амбіційного керівника, викликом для нього було те, що він прийняв колгосп, який перебував, навпаки, у порівнянні з країною, в стані постійно зростаючих виробничих показників, як кажуть, «був на ходу».

Аналізуючи громадську думку селян, публікації в ЗМІ, треба констатувати, що голова в своїх новаторських устремліннях отримував майже одностайну підтримку селян. За період його каденції в Черниші на шпальтах різних видань про О. Овдія було надруковано близько 33 позитивних публікацій і тільки одну негативну.

Олександр Кузьмич мав свій особистий погляд на те, яким повинно бути сучасне аграрне господарство. Проаналізувавши систему функціонування колективних агропідприємств Словаччини та великих бюргерських господарств ФРН, досвід кращих колгоспів області, на їх основі він розпочав формування аграрного підприємства, яке могло би не тільки виробляти сировину: зернові, худобу, молоко, льон, овочі, яйця, але й випускати готову перероблену продукцію з доданою вартістю, а також створювати нові робочі місця спільно з новою генерацією технічної інтелігенції села.

Неменущий Василь Іванович, інженер із трудомістких процесів колгоспу ім. Т. Г. Шевченка, підкреслює, що у 1984–1991 рр. були модернізовані майже всі приміщення (комплекси) з утримання ВРХ та свиней. Побудовано пилораму, зерносушильний комплекс, картоплесортувальний пункт.

Оновлено сільгосптехніку, автомобільний і тракторний парки, побудовано сучасний пункт з їх зберігання (4 ангари), механізовані та автоматизовані цехи з обслуговування та ремонту.

У 1987 р. кількість ВРХ в колгоспі досягла 2.7 тисячі голів, з яких близько 1000 голів – корів. Надої молока від одної корови на рік становили 3000 тисяч літрів, при середньообласному показнику – 2400 літрів. Значно збільшити надої молока дало запровадження табірного утримання корів у літній період. Багато селян пам'ятають такий табір, що був електрифіковании, із налагодженим водопоєм, автоматичним доїнням корів та приміщеннями для відпочинку персоналу. Розташовувався цей об'єкт на пагорбі Романового гаю, біля Савченкового озера.

З метою запровадження сучасних технологій, полегшення праці тваринників у цей час будується експериментальний комплекс для утримання 200 голів корів, із молокопроводом, доїння корів здійснювали чотири доярки (оператори машинного доїння), молоко по молокопроводу надходило до цеху зберігання та охолодження. Для обліку молокопродукції кожна доярка мала свій молочний резервуар.

Тоді ж здалася в експлуатацію та розпочала працювати мініпекарня з виробництва 30 хлібобулочних виробів, яка випускала 180 кг хліба на добу. Ковбасний цех, у свою чергу, виробляв за добу 66 кг ковбас декількох сортів, працювали в цеху Володимир та Оксана Ячні.

У 1990 році колгосп мав у своєму розпоряджені 5733,4 га землі, [28]з них 2782 га ріллі. У 1993 році середня врожайність зернових досягла 34,5 центнера з гектару.

Колгосп оперував наступною с)г технікою: комбайнів зернових було 12 шт., картопляних та кукурудзозбиральних – 7 шт., тракторів колісних – 23, на гусеницях – 13, автотранспорту – 37 одиниць. [31] Для оперативного вирішення поточних завдань за кожним головним спеціалістом колгоспу був закріплений легковий автотранспорт.

У 1991 році правління колгоспу та виконком сільради розміщуються в новому двоповерховому адміністративному приміщенні.

В соціальній сфері колгосп будує котеджі для колгоспників та сільської інтелігенції. Розпочинає роботу банно-пральний комбінат, триває газифікація села. Будуються нові дороги та ремонтуються існуючі. Знову вичищено та зариблено озеро, побудовано причал із станцією для прокату човнів.

Колгосп займається розведенням елітних коней Орловської породи. За задумом правління колгоспу, цей напрямок діяльності повинен був принести не тільки славу господарству, але і прибуток. Для вирощування коней, належного їх утримання, виїздки та навчання персоналу було збудовано комплекс господарських приміщень із стадіоном та іподромом. У 1998 році наказом Міністерства сільського господарства України КСГТ ім Т. Г. Шевченка (колишній колгосп) було надано високий статус кінного заводу.

В різні часи на посаді головного агронома в чернисько-клочківському колгоспі працювали Юрченко Антон Степанович, Юрченко Василь

Степанович, Краснопільський Володимир Пилипович. [31] Зоотехніками: Апанасенко Федір Захарович, Ячна Віра Федорівна, Луговський Валентин Петрович, Кучерява Лідія Архипівна, Потапенко Наталія Степанівна. Головними бухгалтерами: Горбик Павло Степанович, Кирієнко Валентина Петрівна, Снігир Оксана Федорівна, Зінченко Таїсія Сергіївна, Білоконська Парасковія Іванівна. Ветлікарями: Залізняк Феодосій Іванович, Резвін Микола Іванович, Никіфоров Анатолій Володимирович, Моргушко Юрій Анатолійович. Завідувачами ферми та тваринницьких комплексів: Білоконський Анатолій Якович, Бойко Микола Петрович, Велігоша Василь Іванович, Садченко Михайло Олексійович. Бригадирами рільничих бригад: Берташ Іван Андрійович, Москалець Володимир Гаврилович, Акуленко Петро Ананійович, Садченко Іван Семенович, Мосіч Іван Митрофанович; тракторної бригади – Кононенко Микола Данилович; бригади овочівництва – Кононенко Афанасій Йович. Ланкові: овочевої бригади – Кисіль (Шульженко) Віра Юхимівна (1941 р.н.); рільничої бригади – Юрченко Феодора Григорівна, Железняк Катерина Сергіївна, Железняк Ніна Дем'янівна, Москалець Віра Михайлівна, інші.

SENTENTIA

Овочева ланка колгоспу. 1963 рік

У 1998 році в Україні був запущений процес нових сільськогосподарських відносин в аграрному секторі економіки на ґрунті застосування законів приватної власності на майно та землю.

У грудні 1991 р. Верховна Рада України ухвалила закон «Про селянське (фермерське) господарство», а у березні 1992-го закон «Про колективне сільськогосподарське підприємство(КСП)». Відтоді розпочалася повільна процедура перетворення колгоспів у колективні сільськогосподарські товариства. Зазначеним законом передбачалось право членів КСП, виходячи з нього, отримати визначену частку майна.

Наступні законодавчі акти вже стосувалися землі. Указом Президента України від 8 серпня 1995 року № 720 «Про порядок паювання земель, переданих у колективну власність сільськогосподарських підприємств, організацій» та Постанова КМУ № 801 від 12.10.1995 року «Про затвердження форми сертифіката на право селян, колгоспників на земельну

1. Уманець Парасковія Григорівна. (Перший ряд зверху, стоять зліва направо).
2. Куліш Наталія Феодосіївна.
3. Мосіч Марія Григорівна.
4. Кирієнко Олександра Федорівна.
5. Мосіч Марія Павлівна.
6. Арапін Олександра Григорівна.
7. Кондратенко Олександра Ларіонівна.
8. Кононенко Парасковія Сергіївна.
9. Достовірно невідоме прізвище. (Другий ряд, зліва направо перша сидить).*
10. Уманець Євдокія Євтухівна.
11. Зінченко Олена Дем'янівна.
12. Після Зінченко О. Д. жінка, – достовірно невідомо прізвище.*
13. Кондратенко Євдокія Кузьмівна.
14. Кирієнко Оксана Петрівна.
15. За Кирієнко О.П. сидить жінка, – достовірно невідомо її прізвище.*
16. Мосіч Варвара. (Третій ряд, зліва направо, перша сидить із сапою).
17. Ячна Олександра.
18. Железняк Анастасія Дмитрівна з донькою Надією.
19. Бережна Олександра.
20. Марія.
21. Желєзняк Ніна Дем'янівна (ланкова).
22. Фролова Ганна Григорівна.
23. Потапенко Віра Антонівна.
24. Яцочко Наталія Григорівна (лежить перша ліворуч, усміхається).
25. Якуш Анастасія (лежить усміхається).

Прізвище, ім'я особи не встановлено.
1964 рік. Фото Ячного Ф.Ф.*

частку (пай)». Зазначеними актами були зруйновані юридичне й економічне підґрунтя колгоспів в Україні.

Без перебільшення, колись фінансово міцне господарство в цей час перебувало в кризі, й керівництво району, зі слів Кубрака Михайла Михайловича, колишнього начальника Чернігівського районного управління сільського господарства, ось тут допускає непоправну помилку, приймаючи вольове рішення про приєднання КСП до районного об'єднання «Сільгоспхімія» (керуючий Песик Б. Г.). Як наслідок, стан виробничо-фінансових показників ще більше погіршився, господарство опинилось у борговій «ямі».

КСП ім. Т. Г. Шевченка 26 лютого 2000 року реорганізовано в сільськогосподарський виробничий кооператив ім. Т. Г. Шевченка. Головою обрали Неменущого Василя Івановича. Це, без перебільшення, був, мабуть, один із найскладніших моментів в історії колективного господарства села.

В 2003 році після чергової реформації СГ ТОВ

ім. Т. Г. Шевченка очолює аграрій з діда-прадіда, чернишець Апанасенко Станіслав Федорович. Досвідчений фахівець із вищою інженерною освітою після навчання в Києві, як і батько, постійно працює в селі.

Землі чернишців також орендують ще два великі аграрні товариства.

Що змінилося з того часу?

У 1970 році виробництво м'яса і молока становило 50% в структурі продукції, що виробляли колгоспи Чернігівського району. Картопля, відповідно, – 20%, а зернові культури – 30%. На сьогоднішній день виробництво зернових і технічних культур на землях Черниша становить близько 95%.

Вирішення та розв'язання соціальних і побутових потреб селян покладається на сільську раду з її фінансовими можливостями.

Станіслав Федорович теж не відмовляє селянам-землякам, намагається всіляко сприяти вирішенню їх повсякденних проблем.

Універсальними сучасним ремісниками-умільцями в селі стали Білоконський Федір Андрійович, Кисіль Микола Іванович, Уманець Анатолій Семенович та Ячний Володимир Іванович. До них звертаються, коли треба відремонтувати будівлю чи колодязь, провести газозварювальні роботи, зорати город, викопати картоплю або терміново підвезти хворого до лікарні. Якщо виникає потреба в конях, а це там, де не проїде трактор, гнідий Мосіча Володимира Івановича не схибить.

На отриманих селянами землях, окрім вищезгаданого ТОВ, наразі в селі функціонує тільки одне фермерське господарство. Хоча на початку реформи їх було аж п'ять (в т.ч. «Вербицківщина», «Юлія», «Вересове»). Чому? Щоби бути фермером, треба дуже любити землю, мати душу селянина-виробника, а ще – державну підтримку, відчувати піклування країни,– говорить досвідчений землероб, багаторічний заступник голови колгоспу Потапенко Валентин Кирилович. Отож наразі в селі й не вистачає отого «куркуля»-землероба, селянина-підприємця, селянина-ремісника.

ЧЕРНИСЬКИЙ «ДОН КІХОТ»

Із задоволенням згадую такого селянина. У 1996 році Кондратенко Володимир Антонович, онук розкуркулених Кондратенків, отримує земельні паї та одним із перших на селі створює власне селянське

господарство. Він мав на той час сінокоси, утримував 4 корови, пасіку, велике стадо птиці. Для обробки землі використовував колісний трактор, причепний інвентар. Побудував, як і його дід, вітряка. Посадив навіть сад. Це на згадку про величезний сад його батька Антона Миновича. Скільки у тому «батьківському саду» було дерев? Згадую, що не менше 30 штук. А які смачні груші, особливим присмаком виділялась червонобока, кругла як м'яч груша Баба. Неможливо забути аромат Антонівського яблука, солодкуватий присмак слив і темно-червоний колір дозрілих плодів вишень-шпанок.

Допомагали цьому ентузіастові дружина Олександра Ларіонівна, діти Юрій та Анатолій. Корів доїли апаратом автоматичного доїння, молоко забирав Чернігівський молокозавод, зерно – місцеве товариство або спиртзаводи.

Наразі цього господарства вже нема. Два роки тому не стало й самого Володимира Антоновича.

А ось вітряк і досі стоїть в Канторівщині. Сумуючи за господарем, скрипить своїми стомленими і незавантаженими крилами, сьогодні це вже просто пам'ятник Володимирові Антоновичу, чернiському «Дон Кіхоту».

Пригадую, здається, на Григорія, день, коли працювати великий гріх, а ми ж сусіди, то, користуючись нагодою, за чаркою солодкувато-гіркуватої «грушівки» запитав у нього — чи задоволений він тим, що селянам повернули землю? «Так!» – На моє глибоке здивування швидко відповів він, усміхаючись якось по-своєму та по-«кабишевому», хриплувато розтягуючи кожне слово, кожну інтонацію, кожний звук. Його «так» було підтвердженням, що він говорив це чесно й щиро. В цьому багатозначному «так» було все – і радість, і смуток, і, можливо, розпач. Бо потім, зробивши паузу, затягнувшись «самосадом», він додав: «Але надто пізно повернули землю, нема здоров'я, а нашій молоді вже ця земля не потрібна, відбили їм охоту до землі». Довго мовчав, щоб, даючи оцінку сказаному, я міг усвідомити почуте.

Обстановку розрядив розкішний молодий бройлер, що наполегливо намагався дістати із пригребиці сховану там у мішках кукурудзу. Підвівшись, Володимир Антонович повільно, накульгуючи на ліву ногу та покрикуючи на того білого пухнастого розбишаку, пішов давати лад.

***

Працюючи над цими матеріалами про рідне село, історію виникнення та способи створення колгоспів, багато спілкувався з колишніми колгоспниками. В радянські часи, особливо у післявоєнний період, селяни поступово звикли, що все життя в селі базувалось як на успіхах, так і невдачах колгоспу. Що перший голова в селі – це не голова

сільради, а колгоспу. Тому з болем спостерігаючи за руїнами колишнього господарства, постійно запитував сам у себе, у селян, керівників різного рівня, в т. ч. і колишніх голів колгоспу, людей протилежних політичних поглядів та уподобань, різних за освітою, майновим станом: чому не збереглося потужне черниське колективне сільськогосподарське підприємство, а простіше, колгосп, у будь-якій формі хоча б у такому стані, як у Пісках Чернігівського району?

Наприклад, професійний аграрій та досвідчений управлінець сільськогосподарського виробництва М. М. Кубрак вважає, що реформування сільсько-господарських підприємств проводилось дуже поспішно, без чіткого плану, економічного й глибокого юридичного обґрунтування, а головне, в умовах глибокої економічної і політичної кризи в Україні, коли навіть не діяли грошові механізми, а бюджетні проблеми держави знову вирішувалися за рахунок села та селянства.

Як і колись, поспішно руйнуючи приватні господарства, створювались колгоспи, так само поспіхом знищили й колгоспи, знову наступивши на ті ж самі граблі.

Бо ні селяни ні керівники с/г підприємств у той час іще не усвідомлювали, яка мета зміни форми власності на землю та майно, як селяни оброблятимуть земляні паї, як встановлюватимуть міжмежові відносини, хто займатиметься соціальною сферою на селі (*дороги, транспортне забезпечення, побутове й медичне обслуговування населення, розвиток спорту, культури та освіти)*. Але переконливо розуміли – сільради таких ресурсів не мають.

На його думку, внаслідок такого поспіху були втрачені не тільки ефективні господарства, але й кваліфіковані трудові ресурси.

Разом із тим, найбільш точною та переконливою мені все-таки здалася філософська *думка* й позиція одної непересічної жінки з Черниша: «*…Ідея колективізації, як на мене, на той період була й актуальна, й сучасна, але спосіб, у який вони (*колгоспи*) створювались, приніс тоді людям стільки горя і нещасть, що прокльони, які звучали скрізь — у селі, в колгоспах, у засланні, у заборонених та закритих церквах, у тюрмах — врешті-решт і призвели до такого результату й такого плачевного стану села, який ми маємо сьогодні*».

Звичайно, що цей стан і цей результат виявилися непереконливими і не найкращими у величній історії села.

***

24 серпня 1991 року Україна стала самостійною незалежною державою. Маленьке, малопомітне на мапі нашої країни село Черниш, його мешканці на референдумі 17 березня 1991 року висловились за самостійну, незалежну Україну, піднявши синьо-жовтий прапор.

Україна обрала європейський, демократичний вектор розвитку. У виробництві та економіці – ринкові форми управління народним господарством на ґрунті приватної власності на землю та засобів виробництва.

З того дня розпочалася чергова спроба утвердження України як самостійної, самодостатньої, незалежної європейської держави.

Настав новий відлік часу чергового етапу відродження і нашого козацького села.

Довідковий матеріал та джерела інформації

*Держархів Чернігівської області (далі – ДАЧО), Фонд Р-179 опис, 1, справа 2.

** Про вбивства радянських активістів, інших мешканців села згадує колишній голова Чернiської сільради Юрченко В. С.

***Матеріали краєзнавчого музею Черниша.

Курданова А. Літопис сіл Чернігівського району. Чернiська сільрада. Чернігів, 2015.

1. В цьому розділі вказано тільки прізвища селян, які можна правильно прочитати та записати. Посада, прізвища, підпис посадових осіб, що складали вказані списки, відсутні. За списком № 2 повністю не розшифровується, чим була засіяна земля.

2. Декретом СНК від 11 січня 1919 р. продрозкладка була введена на всій території радянської Росії, Україні, Білорусі, також – Туркменістані й Сибіру.

Згідно з постановою Наркомпроду від 13 січня 1919 «О порядке разверстки» державні планові задания вираховувались на підставі по губернських даних

про размір посівних площ, врожайність, запаси продукції минулих років. В губерніях продрозкладка розподілялась по повітах, волостях, селах, а потім уже між окремими селянськими господарствами.

4. ДАЧО. Фонд Р-179, опис № 1, справа 17.

5. ДАЧО. Фонд Р-179, опис № 1, справа 20. Архів СБУ справа 17903 п.

6. У яких вагових параметрах необхідно було поставити продукцію, в документах не вказано, зустрічаються такі визначення: — пудів, центнерів.

7. ДАЧО. Фонд Р-187, оп.1, спр..27, арк. 1,6,8,9,17-22,45,46,48.

8. ДАЧО. Фонд П-616, оп.1, спр. 465. В той же час в документах партійних органів повідомляється, що колгосп «Червоний пахар» створено у 1929–1930 рр..

9. Погосподарські книги Черниша за 1944–1946 рр.

10. ДАЧО. Фонд Р-179, опис № 1, справа 2,3.

11. Село над Десною — Шестовиця. Ніжин: Видавництво ТОВ «Аспект Поліграф», 2002. арк.195.

12. Іванченко Р. Історія без міфів. Київ: Видавництво «Український письменник», 1996.

13. ДАЧО. Фонд П-616, оп. 1, спр.465.

14. Горобець С., Бутко С., Хроніка війни більшовиків з українським народом. Голодомор 1932–1933 рр. Чернігів: Видавництво ТОВ «Десна- Поліграф». 2016. арк 174.

15. ДАЧО. Фонд Р-179, опис 1. спр. 20.

16. Деснянська Правда. 2015. 3 грудня..

17. Палажченко Л. Виробничі типи колгоспів, із досвіду Чернігівського району. Москва: Видавництво «Економіка». 1972.

18. Курданов А. Чернiська сільська рада. Чернігів. 2015.

19. ДАЧО. Фонд П-616, оп. -1, спр. 465,

20. Реабілітовані історією — Чернігівська область. Чернігів. 2010.

21. Деснянська правда. 2016, 19 травня, арк. 2.

22. Довідка УКДБ УССР по Чернігівській області №10 П-10360 від 28.03.1990 р. про реабілітацію.

23. Шахмаров Ж. Сталинские репресии. Омск, 2009.

24. ГУЛАГ — Головне управління виправних таборів, ВТТ – виправний трудовий табір, ВТК – виправна трудова колонія.

25. Рішення Чернігівської райради народних депутатів від 24.09.1993 року. Інформація внука - Білоконського Віталія Анатолійовича.

26. Детальніше про Козлова Г. І., нарис «Реформатор із Черниша».

27. Трудова книжка Кононенка Миколи Даниловича.

28. Краєзнавчий музей Черниша.

29. Грошовою реформою СРСР з 1 січня 1961 року було встановлено деномінацію грошової одиниці в розрахунку 10 до 1 карбованця. Введено новий зразок банкнот та монет карбованця нового зразку.

30. Наш край, 1993 28 січня , 1996. 5 серпня.

31. Інформація Неменущого В. І., Потапенко Л. О.

32. Кубрак Михайло Михайлович, 1949 року народження. Освіта вища.. Інженер–механік, Працював головним інженером у колгоспі, начальником Чернігівського районного управління сільського господарства, заступником начальника обласному управлінні АПК ОДА. Головою Чернігівської районної ради.

33. Інформація Кучерявої (Откидач) Лідії Архипівни, народилась у 1943 р. в Бердянську. У 1974–1998 рр. – головний зоотехнік чернииського колгоспу. Проживає в Клочкові.

34. Шляхом комунізму. 1963 11 січня.

35. Історія міст і сіл Української РСР. Чернігівська область, Київ: Видавництво УРЕ.1983.

У праці звеличені. Звитяга чернишан

Уродженці с. Черниша, орденоносці

ОРДЕН ЛЕНІНА

Ячна Ганна Павлівна (1926–2001 рр.) Свинарка колгоспу ім. 1 Травня, с. Черниш (орденом нагороджена в 1958 р.).

ОРДЕН ТРУДОВОГО ЧЕРВОНОГО ПРАПОРА [1]

Вовк Марія Степанівна — свинарка (нагороджена в 1973 році);
Зимниця Парасковія Силівна (1934 р.н.) — доярка (1973); *
Кирієнко Андрій Петрович (27.09.1937 р.н.) — тракторист (1977);
Козлов Григорій Іванович — голова колгоспу ім. 1 Травня (1971);
Кононенко Микола Данилович (1929–2015) — бригадир тракторної бригади (1975).
Кононенко Іван Данилович — тракторист (1977).
Сахно Ганна Євдокимівна — ланкова (1976).
Тарасова (Железняк) Марія Антонівна (20.05.1928–2014рр.) ланкова (1972). **

ОРДЕН «ЗНАК ПОШАНИ»

Козлов Григорій Іванович (1919-1991 р.н.) — голова колгоспу ім. Т. Г. Шевченка (1966). ***
Берташ Іван Андрійович —бригадир (1971).
Вовк Микола Іванович механізатор (1988). [6]
Желєзняк Анастасія Дмитрівна — колгоспниця (1975).
Козлов Григорій Іванович (1919–1991 рр.) — голова колгоспу ім. Т. Г. Шевченка (1976).
Кононенко Іван Данилович — тракторист (1976).
Мосіч Парасковія Ананіївна (1922 р.н.) — колгоспниця (1973).
Потереба Василь Якович (1931 – січень 2017рр. — шофер (1976).
П'явко Василь Федорович (1928–1979 р.н.). Нагороджений Указом ПВС СССР № 815056 від 27.08.1971 р. Закінчив Седнівську середню школу, Київський сільськогосподарський інститут. [7] Директор радгоспу в Дніпропетровській області. Після закінчення Вищої партійної школи ЦК КП України — заступник голови республіканського об'єднання «Укрсільгосптехніка». Похований у Черниші.

П’явко В.Ф.

Подтереба В.Я.

Семенець Л.Ф.

Тарасова М.А.

Ячна Г.П.

Ярошенко Є.С.

Зимниця П.С.

Кирієнко М.Я.

Кондратенко О.Л.

Кирієнко А.П.

Кононенко М.Д.

Максименко М.Г.

Мартиненко А.І.

Мосіч П.А.

Позняк (Кирієнко) М.Л.

П’явко І.Ф.

Юрченко Антон Степанович (17.02.1923–09.05.1994 рр.) головний агроном колгоспу (1966).

Ярошенко Євдокія Семенівна (1926 р.н.) – ланкова (1973); [2]

Светенок Наталія Михайлівна, ланкова колгоспу (1966).

ОРДЕН ЖОВТНЕВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

Берташ Іван Андрійович — бригадир (1976).

ОРДЕН ТРУДОВОЇ СЛАВИ III СТ.

Кондратенко Олександра Ларіонівна (10.11.1939–17.12.2017 рр.), майстер машинного доїння колгоспу ім. Т. Г. Шевченка (1976), від кожної корови отримувала за рік 3 тис. літрів молока.

У 1977–1978 рр. заносилась на районну Дошку пошани. **

Семенець Любов Федорівна (05.11.1947 р.н.) агроном плодоовочевого напрямку (1977)*.

Ячний Михайло Іванович (1946 р.н.–2015 рр.), комбайнер колгоспу ім. Т. Г. Шевченка.

ЗВАННЯ «ЗАСЛУЖЕНИЙ МЕЛІОРАТОР УКРАЇНИ»

Максименко Микола Григорович (11.02.1951–20.12.2012 рр.). Машиніст грейдера Чернігівської пересувної механізованої колони № 59 (нагороджений Указом ПВР УРСР № 209 від 23 грудня 1987 р.).

МЕДАЛЬ «ЗА ВІДВАГУ»

Кирієнко Анатолій Михайлович, 1958 р.н. Указ ПВР СРСР за 1988 р. за виконання бойового завдання в Афганістані. Живе та працює в м. Чернігові.

МЕДАЛЬ «ЗА БОЙОВІ ЗАСЛУГИ»

Кирієнко Василь Іванович (1946 р.н.). Нагороджений Указом ПВР СРСР від 23.07.1987 р. Військовий, підполковник у відставці.

МЕДАЛЬ «ЗА ТРУДОВУ ДОБЛЕСТЬ»

Железняк Олександра Варфоломіївна — свинарка (1958).

Кисіль Олександра Борисівна — доярка (1971).

Кобець Олександра Сергіївна — майстер по виробництву молока (1986).

Семенець Любов Федорівна (1947 р.н.) — агроном плодоовочевого напрямку (1972)*.

Юрченко Василь Степанович (20.09.1934-09.02.1914) — бригадир (1974). **

Ячна Ганна Павлівна (1926-2001) — свинарка. *

МЕДАЛЬ «ЗА ДОБЛЕСНУ ПРАЦЮ» [4]

Апанасенко Федір Захарович — головний зоотехнік (нагороджений в 1971 р.). *

Акуленко Петро Ананійович, бригадир (1971).

Арапін Григорій Юхимович (1918 р.н.), **(1971).

Білоконський Анатолій Якович (03.01.1930–22.02.1988 рр.) Зав. МТФ (1971). 30.03.1970 року. **

Білоконський Петро Володимирович (1913–1981), (1970). [7]

Білоконський Василь Петрович (нагороджений в 1970 році), м. Київ.

Зимниця Парасковія Силівна, 1934 р.н., доярка (1971). *

Кононенко Микола Данилович (1929–2015) — бригадир тракторної бригади (1971). *

Козлов Григорій Іванович, голова колгоспу (1971 р.).

Мартиненко Андрій Миколайович (1927–1987) — електрик колгоспу. **

Мосіч Параска Ананіївна (1922 р.н.), працівник садово-городньої бригади (1971).

Позняк (Кирієнко) Марфа Лазарівна (1923–1999) Медперсонал. м.Чернігів (1971).

П'явко Іван Федорович (10.06.1937–25.08.2016), полковник міліції (1971 р.).

Юрченко Василь Степанович (1936–2014) — голова Чернiської сільради (1971). **

Юрченко Ксенія Филимонівна, 1926 р.н., колгоспниця. Нагороджена 30.03.1970 р. **

Юрченко Антон Степанович (17.02.1923–09.05.1994) головний агроном колгоспу (1971). *

Ячний **Федір Філімонович (1923 р.н.), вчитель.

Ячна (Йовенко) Марія Пилипівна, вчителька. [3]Нагороджена 30.03.1970 р.

МЕДАЛЬ «ЗА ТРУДОВОЕ ОТЛИЧИЕ»

Апанасенко Федір Захарович, головний зоотехнік (1973).

Лавріненко Ольга Степанівна, доярка (1973).

Кирієнко Марія *Яківна (1912–1996), колгоспниця *(1973).*
Богуш Олексій Микитович — шофер (1973).
Любченко Микола Федосович — (1973).
Вовк Микола Іванович — тракторист (1978).
Любенко Віктор Іванович — тракторист (1981).
П'явко Василь Федорович (нагороджений Указом ПВС СССР № 124820 от 30.05.1966 р.).

МЕДАЛЬ «ЗА ДОБЛЕСТНИЙ ТРУД В ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЕ 1941–1945 РР.»

Лавриненко Н. І. — бригадир колгоспу «Червоний пахар».
Белоконський Г. А. — бригадир колгоспу «Червоний пахар».
Сахно М. А. — конюх.
Акуленко П. З. — колгоспник.
Ячний Федір Филимонович, уч. ВВВ, інвалід першої групи, вчитель (нагороджений — 1947 році).
Ячна (Йовенко) Марія Пилипівна, вчитель (1947).
Загалом – 65, з них 57 колгоспників.

Джерела інформації та довідкова інформація

* Особистий архів Луговської Т. С. (директор Чернiської школи ім. А. С. Юрченка).

**Інформація Кирієнко І. О. та із Книги трудової слави Черниша, зберігається в краєзнавчому музеї села.

Без позначення. Збірник А. Л. Курданова «Літопис сіл Чернігівського р-айону». Чернiська сільрада». м. Чернігів, 2015 р.

1. Курданов А. Літопис сіл Чернігівського району. Чернiська сільська рада. Чернігів. 2015.

2. Ярошенко Є. С. У подомовій книзі за 1950–1953 рр. вказано – Самійлівна.

3. Фотоархів сім'ї Ячних та письмова інформація зятя Садченка Івана Васильовича.

4. Повна назва медалі «За доблестний труд. В озаменование 100-летия со дня рождения

В. И. Ленина».

5. Донька — Н. В. Шуляк працює в інфекційному відділенні Чернігівської районної лікарні. Молодша медсестра.

6. Наш край.1988. 30 січня.

7. Інформація про батьків: П'явка Геннадія Васильовича, Білоконського Василя Петровича.

Динаміка колективізації. Розвиток колективного сільгоспвиробництва

1925 р., 8 березня у Черниші організовано сільськогосподарську комуну імені 8 Березня, яка об'єднувала 25 дворів. *

1928 р. засновано кооперативне меліоративне товариство «Наша праця». *

1929 рік (восени) — створено колективне сільгосппідприємство «Нова праця» (організатори Апанасенко Кирило Сазонтійович, Білоконський Федір Савелійович, Кондратенко Ксенофонт (*ймовірно, Львович*) та Снігир Ксенофонт Потапович. [5,***]

1929–1930 роки — створено колгосп «Червоний пахар». [7]

1934 рік — організовано колгосп ім. Постишева. [7,4]

1934 рік — засновано колгосп ім. Кірова. [7]

1950 рік — колгосп «Червоний пахар» та ім. Кірова об'єднались в одне господарство ім. Хрущова. Головою колгоспу спочатку обрали Білоконського Петра Володимировича, а через деякий час — Зінченка Федора Демидовича. *,[3]

1960 рік — об'єднання колгоспів ім. Хрущова, с.Черниш та імені 40 річчя Жовтня, с. Клочків. [3] На їх базі створено колгосп ім. 1 Травня із центральною садибою в с.Черниші. Головою колгоспу обрано Козлова Григорія Івановича.

1974 рік — 5 лютого 1974 року на загальних зборах колгоспників прийнято рішення про зміну назви колгоспу — з ім. Першого травня на ім. Т. Г. Шевченка. [3]

1992 рік — 9 лютого 1992 року колгосп змінив назву і став називатись — колективне сільськогосподарське підприємство ім. Т. Г. Шевченка.

2000 рік — 26 лютого колектив сільгоспідприємств реорганізовано в ТОВ ім. Т. Г. Шевченка.

Джерела інформації та довідкова інформація

1. Носенко А.М. та Юрченка В.С. уродженці Черниша, стверджують, що коли колгосп «Нова праця» був заснований то до нього ввійшла найбідніша частина селян. Колгосп «Червоний пахар» заснований заможними селянами, котрі не сприймали колективізацію та яких примушували вступати до колгоспу «Нова праця», під загрозою репресій.

В архівних партійних документах повідомляється, що колгосп «Червоний пахар» створено у 1929 році.

2. Спогади Білоконського Василя Петровича,- сина Білоконського П. В.

3. Трудова книжка Кононенка Миколи Даниловича.

4. У 1934 році в колгоспі ім. Постишева було 36 селянських господарств, «Червоний пахар» налічував 149 дворів.

5. Щодо Бойка Федора Івановича. Інтернет-форум «Сіверщина» про Черниш у розділі «Найбільш відомі люди Черниша» повідомляється, що восени 1929 року у Клочкові організувалось ТСОЗ, яке очолив Бойко Федот Іванович. Потапенко Валентин Кирилович розповідав, що останній постійно проживав у Клочкові.

6. Держархів Чернігівської області (далі – ДАЧО). Фонд П-616, оп.1, спр.465.

7. ДАЧО. Фонд П-616, оп.1, спр.465.

8. Погосподарські книги с. Черниша за 1944–1946 рр.

*Курданов А. Літопис сіл Чернігівського району. Черниська сільрада. Чернігів. 2015.

** У краєзнавчому музеї Черниша,- папка з документами «колгосп», до вищепере-рахованих прізвищ засновників колгоспу «Нова Праця» додається Кондратенко К. Л., перераховуються всі прізвища, ім'я та по батькові засновників цього колгоспу.

***У краєзнавчому музеї Черниша, папка з документами «колгосп», повідомляється, що колгосп «Нова праця» в подальшому був переіменований (приєднаний) до колгоспу «Червоний пахар». У деяких архівних матеріалах він іще іменується як «Червоний плугатар».

Керівники колгоспів (сільгоспідприємств) с.Черниша

КОЛГОСП «НОВА ПРАЦЯ»

Засновано в 1929 році, **Кондратенко Ксенофонт Львович** головував у 1929 році, з моменту заснування колгоспу. *

У 1930 році колгосп приєднався до «Червоного пахаря».

КОЛГОСП «ЧЕРВОНИЙ ПАХАР»

Засновано у 1929 році. *

Акуленко Данило Микитович (на знімку), (1909 р.н.). Єдиний у Черниші почесний колгоспник.

Снігир Авксентій Феодосійович, згадується, що був головою у 1933 році. [12]

Садовий Євген Іванович (1889 р.н.) Голова колгоспу у 1933–1934 роках. [13]

Кривець Дем'ян Захарович (1914–1943) [4]Голова колгоспу у 1936–1937 рр. [14]

Акуленко Д. М.

Кирієнко Микола Євсійович (1893–1942 р.р.). Голова колгоспу «Червоний пахар» у 1935–1936, 1937–1941 рр.[14,2]

Рубащенко Кузьма Якович. Голова колгоспу в 1943–1944 рр. [7]

Білоконський Петро Володимирович (13.10.1913–23.08.1981 рр.), народився в Черниші. [3]

Голова правління колгоспу «Червоний пахар» у період із 1946-го по 1950 рік.

КОЛГОСП ІМ. ПОСТИШЕВА

Засновано у 1933 році. ***

.**Рись Микола Гордійович,** один із організаторів колгоспу в1933–1934 рр. Голова колгоспу. [13]

У 40-х роках XX століття господарство приєдналося до колгоспу «Червоний пахар».

П'явко Ф. Т.

КОЛГОСП ІМ. КІРОВА

Засновано в 1934 році. ***

Носенко Петро Митрофанович, 1893 р.н., голова колгоспу із 1934 року.

П'явко Федір Титович (1903–1984). Голова колгоспу ім. Кірова в 1943–1945 рр. [7]

У 1987 році занесений до Книги пошани колгоспу ім. Т. Г. Шевченка.

У 1950 році колгоспи ім. Кірова та «Червоний пахар» об'єдналися в один – ім. Хрущова.

КОЛГОСП ІМ. ХРУЩОВА

Білоконський Петро Володимирович (1913–1981).

Зінченко Федір Демидович (1920–1964). Народився і виріс у с. Черниші. Працював шофером. Обирався секретарем комсомольської організації колгоспу (1938). [10] З 1940 р. в Червоній армії. Всю війну на фронті. Нагороджений медалями «За відвагу», «За Перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.», «За оборону Ленінграда», «За бойові заслуги».

Зінченко Ф. Д. за кермом мотоцикла

З 1950 по 1959 рр. – голова правління колгоспу ім. Хрущова. У 1959–1964 р.р. – заступник голови правління колгоспу ім. Хрущова, потім – ім. 1 Травня. Обирався депутатом Чернівської сільради. Трагічно загинув через нещасний випадок.

Дружина Зінченко (Арапін) Олександра Іванівна, 1923 року народження. Діти: Надія, 1947 р.н.; Григорій, 1951–2017 рр.; Михайло, (1953 р.н.). Надія і Михайло працювали в колгоспі ім. Шевченка. Мали успішні сім'ї. Проживали в Черниші. Григорій був одружений на однокласниці Акуленко Валентині Петрівні, мешкали в селі Старому Білоусі. *(Історико-документальне видання «Літопис доль та днів минулих». Видавець Лозовий В.М., м. Чернігів, 2010 р., та Кирієнко І.О.).*

КОЛГОСП ІМЕНІ ПЕРШОГО ТРАВНЯ ТА ІМЕНІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА *

Козлов Григорій Іванович (1919–1991 р.р.).

1959–1982 р.р. – голова колгоспу ім. Першого Травня, потім імені Т. Г. Шевченка. [10]

Розповідь-нарис про Григорія Івановича – на окремому аркуші.

Олександров Микола Андрійович (1.03.1938 –04.10.2015рр.). Народився в с.Кобилянці. Голова колгоспу ім. Т. Г. Шевченка з 28.02.1982 року по 26.01.1984 р. [8]

Обраний головою колгоспу за рекомендацією тодішнього першого секретаря Чернігівського РК КП України Чикілевського і невипадково: він народився в селі, що межує із Чернишом, добре знав особливості сільського побуту та життя. Мав відмінну аграрну освіту. Спочатку закінчив сільськогосподарський технікум (з відзнакою). Через деякий час – Полтавський сільськогосподарський інститут (з відзнакою), за фахом зоотехнік. Працював у Чемерському дослідному господарстві, був директором Носівської дослідновиробничої насіннєвої станції. 1967 –1974 рр. – старший зоотехнік обласного управління с/г. 1974–1982 рр. – інструктор Чернігівського ОК КП України.

Звільнений із посади голови колгоспу в порядку ротації. Залишив по собі в селі добру пам'ять як здібний організатор, гарно теоретично підготовлений спеціаліст, практик с/г виробництва, управлінець. Із розумінням ставився до всіх проблем колгоспників.

Більшість селян згадують його із повагою.

Із 1982-го і до виходу на пенсію в 2008 році працював начальником відділу обласного управління статистики. Нагороджений орденом «Знак Пошани» медаллю «Ветеран праці», багатьма відомчими нагородами.

Овдій Олександр Кузьмич (26. 04. 1955 р.н.) Народився в м. Чернігові. [11] Працював головою колгоспу імені Т. Г. Шевченка (1984–1999). Мав гарну фахову освіту інженера-зоотехніка та практичний досвід роботи в сільському господарстві, партійних органах. Обирався першим секретарем Чернігівського районного комітету комсомолу.

За час його керівництва господарством збудовані нові житлові будинки, об'єкти переробки та зберігання с\г продукції. Повністю газифіковано село Черниш та підведено газ до с. Клочкова. Деякий час працювали ковбасний та макаронний цехи, випікався власний хліб. Відкрито кінно-спортивний комплекс на 200 голів коней української

верхової – орловської породи, побудовано іподром. Почищено від мулу велике озеро (Болото) в центрі села. Проведено реконструкцію архітектурного ансамблю пам'яті загиблим землякам в роки ВВВ. На високому рівні діяла та розвивалась художня самодіяльльність колгоспу (хоровий колектив, танцювальний ансамбль, ВІА).

Енергійний, амбітний, харизматичний керівник користувався авторитетом та підтримкою селян. Хоча деякі його рішення і носили авантюрний характер. Але Олександр Кузьмич мав власну думку, не боявся висловлювати власну позицію на різних заходах.

(Літопис с.Черниша, зберігається в Чернiській сільраді. Доповнення Кирієнка І.О.).

Песик Борис Григорович. Певний час у 1999 році очолював ПСП ім. Т. Г. Шевченка.

Реанімувати господарство та вивести його із кризи не вдалось. Фінансова та виробнича ситуація, навпаки, погіршилась.

Неменущий Василь Іванович. Народився 04.01.1959 р. в с. Кошари Конотопського району Сумської обл. Освіта вища, у 1985 р. закінчив Харківський інститут механізації та електрифікації с/г.

Із 1985 року – інженер із трудомістких процесів колгоспу ім. Т. Г. Шевченка с. Черниша. В період із 1999 р. по 2003 рік — голова реорганізованих ПСП ім. Т. Г. Шевченка, СВК ім. Т. Г. Шевченка, ТОВ ім. Т. Г. Шевченка. В даний період часу працює в Департаменті АПК Чернігівської ОДА. Проживає в Черниші. (Записано зі слів Неменущого В.І. 13.03.2015 р.).

Апанасенко Святослав Федорович, народився 25 березня 1965 р. в Черниші, в сім'ї сільської інтелігенції. Закінчив Українську національну аграрну академію, за фахом – інженер-механік.

З 2003 року очолює ТОВ ім Т.Г.Шевченка, проживає в Черниші. Другий після Зінченка Ф. Д. місцевий керівник аграрного підприємства села.

Батько Федір Захарович довгий час, аж до виходу на пенсію, працював у Черниші головним зоотехніком колгоспу.

Господарство орендує біля 40% земельних паїв, що належать чернишцям, займається рослинництвом, утримує близько 50 голів ВРХ.

Довідковий матеріал. Джерела інформації

1. Курданов А. Літопис сіл Чернігівського району. Чернiська сільська рада. Чернігів. 2015.

2. Держархів Чернігівської Області. (далі-ДАЧО). Фонд Р-3013, опис № 1, спр.93, арк.- 58.

3. Спогади сина - Білоконського Василя Петровича.

4. Ця інформація із літопису Чернiської громади. Також підтверджується вчителькою Кононенко В.К., з посиланням на батька Кондратенка К. Л. Бойко Ф. І. жив у с. Клочкові, де помер і там похований.

5. Краєзнавчий музею Черниша. Альбом . Історія діяльності комсомольської організації.

Спогади доньки Железняк (Кривець) Ніни Дем'янівни. Із сімейного архіву вона надала групову фотографію активу Черниша довоєнного періоду, де вказала на присутність там рідного батька.

6. Носенко Петро Митрофанович, 1893 р.н., учасник Другої світової війни.

Носенко Петро Іванович, учасник Другої світової війни. Рік народження – невідомий. Загинув.

7. ДАЧО. Фонд Р-526, оп.5, спр.591, аркуш 310-315.

8. Інформацію про Олександрова М. А. у квітні 2016 року надано дружиною -Олександровою Наталією Іванівною, народилась в 1943 р.н., в с. Патюти Козелецького району. В шлюбі із 1965 року. Наталія Іванівна династичний вчитель. Закінчила Чернігівський педінститут. Педагогічний стаж – 50 років, останні 25 років і до виходу на пенсію працювала директором середньої школи в с. Радянська Слобода. Найбільш значущі трудові звитяги: відмінник народної освіти (1976 р.), заслужений вчитель України (Указ Президента № 879 від 1.10.2008 р.), також нагороджувалась Почесними грамотами — Міністерства освіти СРСР (1981р.), двічі — МО УРСР (1968,1971 рр.). Зв'язків із школою не пориває. Активно займається громадською роботою. Неодноразово обиралась Депутатом чернігівської райради.

Пишається дітьми Андрієм (1966 р.н.), Оленою (1978 р.н.). Династію вчителів продовжує донька Олена, вчитель англійської мови. Зять Бредюк Олександр Іванович, підполковник, учасник АТО, Внук Павло – студент третього курсу Київської консерваторії, оперний співак. Бас. Клас педагога – народного артиста СРСР Миколи Кондратюка. Наталія Іванівна проживає в м. Чернігові.

9. Краєзнавчий музей Черниша. Книга пошани колгоспу.

10. Історико – документальне видання .Літопис доль та днів минулих. Чернігів: Видавець Лозовий В.М., 2010.

11. Книга -літопис с. Черниша, зберігається в Черниській сільраді.

12. С. Горобець С,. Бутко С. Хроніка війни більшовиків з українським народом. Голо-домор 1932–1933 рр. Чернігів: Видавництво ТОВ «Десна- Поліграф». 2016.арк.38.

13. ДАЧО. Фонд П-616, оп.1, спр.465 .

14. ДАЧО. Фонд Р-8840, оп.3, спр.7905

* У краєзнавчому музеї Черниша (стенд «колгосп») є письмова інформація про заснування в селі в 1929 році колгоспу «Нова праця». Донька Кондратенка Ксенофонта Львовича – Кононенко Віра Ксенофонтівна стверджує, що батько був одним із засновників та обраний першим головою цього колгоспу. Документального підтвердження, цієї тези, в архівних документах поки що не знайдено.

**Погосподарські книги Черниша за 1944–1946 р.р. зберігаються в Чернянській сільраді. Там повідомляється про час вступу деяких селян до колгоспу: Снігир Єсип Потапович, 1900 р.н., вступив до колгоспу «Червоний пахар» 14 березня 1929 року; Ячний Максим Кузьмич, 1898 р.н., вступив до колгоспу «Червоний пахар» у травні 1929 року; Кривець Стекла Венедиктівна, 1886 р.н., член Комітету незаможних селян, вступила до цього колгоспу у 1929 році.

*** ДАЧО. Фонд П-616, оп.1., спр.465. Згадуються колгосп ім. Кірова та ім Постишева. Голова колгоспу ім. Постишева Рись Микола Гордійович, він же і організатор колгоспу. У складі колгоспу на той час було 36 дворів, це господарство згадується в липні 1934 року в документах Чернігівського міського КП ВКП(б) України, при розгляді питань, пов'язаних із «чисткою партії» (термін записано дослівно).

Формування органів влади в Черниші. [1] Організація їх роботи

НОТАТКИ, КОПІЇ, ВИПИСКА ІЗ ОФІЦІЙНИХ АРХІВНИХ ДОКУМЕНТІВ [2]

Протокол № 1 від 01.01.1921 р. загальних зборів громадян с. Черниша

Доповідачі: член Седнівського волосного комітету т. Петрухіна довела до громадян села, які зібрались, що означають слова «товариш» та «революція».

Член Седнівського волосного комітету т. Циркін довів до громадян села, «що таке радянська влада та Миколаївський царський режим і його приспішники Денікін, Петлюра».

Протокол № 2 від 16.01.1921 р. загальних зборів громадян с.Черниша

Присутній т. Циркін. Порядок денний: переобрання членів Комнезаму. Затвердили головою Комнезаму Лавриненка Назара.

Членами – Грецького Мирона, Кирієнка Григорія Мойсейовича.

Протокол № 6 від 24.01.1921 р. загальних зборів громадян с. Черниша

Порядок денний:

1.Перевибори виконкому сільради. Обрали членами виконкому:

Железняка Петра, Юрченка Андрія, Снігиря Авксентія, Лавриненка Назара, Ячного Федора, [7]Кривця Фрола, Носка Петра, Кирієнка Григорія, Кондратенка Дем'яна, Апанасенка Карпа, Рубащенка Тихона, Баклагу Семена, Якуша Семена, Кондратенка Григорія, Буштрука Дмитра. За кожного із запропонованих осіб було віддано від 58 до 63 голосів присутніх громадян.

Із числа членів виконкому обрали:

– головою сільради Снігиря Авксентія, заступником – Носенка Петра;

– головою земельної комісії — Железняка Петра, заступником — Костюка Івана, членом комісії — Юрченка Саву.

– головою лісової комісії — Юрченка Андрія, заступником — Баклагу Семена.

2. Вирішили залишити хату-читальню й надалі в будинку Кирієнка Лазаря.

Протокол № 8 від 24.01.1921 р. загальних зборів громадян с.Черниша

Присутній член волосного комітету Рубащенко Тихін К. Порядок денний: *

«Про створення сільтрійки». Постановили: обрати членів сільтрійки, одночасно і посівної трійки у складі:

Лавриненка Назара, Кирієнка Григорія Миколайовича, Снігиря Авксентія Самойловича.

Протокол № 33 від 26.01.1921 р. загальних зборів КНС с.Черниша

Порядок денний: вибори селянської робочої інспекції.

Доповідав Зінченко Д.

Постановили: обрати Белоконського Самуїла Д., Кирієнка Івана Д.

Протокол № 1819, від 03.04.1921 р.

Засідання (зборів) Черниської сільради. Голова засідання – голова Черниської сільради Рубащенко Н.Я. Доповідь члена Седнівського волосного комітету Апанасенка про губернській з'їзд комнезамів та про прийняте рішення щодо рішучих дій [4]КНС по вилученню продовольства, особливо у куркулів.

Про мобілізацію членів КНС, партійних і комсомольских осередків з виконання продовольчого податку.

Протокол № 29 від 03.07.1921 р. про перевибори голови сільради.

Постановили: обрати головою сільради Кондратенка Дем'яна, заступником – Якуша Семена.

Протокол № б/н від 21.07.1921 р. зборів Черниської сільради.

Порядок денний: про вибори трійки по продподатку.

Вибрати: головою трійки Кривца О., Грецького М. – головою КНС, Кондратенка Дем'яна – членом трійки.

Протокол № 9 від 30.10.1921 р. сільського [6]сходу с. Черниша.

Були присутні 2/3 представників домогосподарств, що мали право голосу. Головував Носенко Петро. Секретар – Садченко Микола.

Питання: створення комісії по збору маловагового інвентаря, вовни, льоноволокна. Доповідали: голова сільради Снігир, голова податкової комісії Юрченко Андрій.

Постановили: обрати комісію у складі Шихуцького Федора, Белоконського Мирона, Кирієнка Тимофія.

Протокол засідання Комнезаму с. Черниша 13.10.1921 р.
Голова – Мосіч Митрофан Петрович.
Секретар – Кондратенко Ксенофонт Львович.
Вирішили:
1) делегувати (послати) на волосний з'їзд КНС
Мосіча М.П. та Плешкана Юхима Марковича;
2) делегувати (послати) на повітовий з'їзд КНС
Кондратенка Ксенофонта Львовича.

Протокол № 3 від 24.11.1921 р. засідання Черниської сільради.
Присутні: 17 членів сільради. Вів засідання (головував) Мосіч Митрофан. Доповідав: голова виконкому сільради Плешкан Юхим про вибори робітничо-селянської інспекції.
Постановили: обрати РСІ у складі Ячного Федора, Железняка Авер'яна, Белоконського Самуїла.

Протокол № б/н від 19.11.1921 р. засідання Черниської сільради
Постановили: головою сільради обрати Плешкана Юхима Мироновича. Головою земельної комісії — Железняка Петра.

Протокол № 3 від 18.01.1922 р. Черниської сільради.
Порядок денний: про створення комісії з пошуку землі, захованої від продовольчого податку.
Вирішили: створити «ударну трійку» у складі Юрченка Андрія, Железняка Петра, Плешкана Юхима.

Протокол № 4 від 20.02.1922 р. засідання Черниської сільради.
Головував на засіданні Мосіч Митрофан.
Присутній — голова виконкому сільради Юхим Плешкан.
Питання: про звільнення з посади голови податкової комісії Юрченка Андрія.

Протокол № б/н від 1922 р. загальних зборів громадян Черниської сільради про переобрання церковного старости.
Постановили: обрати церковною старостою Сахно Арину Олексіївну.

ДОВІДКОВО

Протягом 1920–1923 років сільрада, сходи села розглядали також такі питання: про перерозподіл землі, худоби, інвентаря, будинків, підсобних приміщень, вилучених у куркулів (у деяких випадках селяни, що підпадали під категорію «немайнових», заявляли письмово

чи усно про закріплення за ними конкретного майна, землі, кінного спорядження);

– про самогоноваріння;

– сімейні сварки;

– заяви селян про крадіжки, в тих випадках, коли заявник повідомляв про підозрювану особу;

– факти хуліганства;

– про вибори слідчих, суддів, народних засідателів;

– мобілізацію та відправлення на збірні пункти коней, фуражу, продовольства для Червоної армії згідно з приписами чи розпорядженнями (див. приклад припису).

Припис зав.військвідділом № 150 від 23.1923 р. голові Чернiської сільради Седнівської волості Чернігівського повіту щодо поставки 163 голів коней, збруї та підвод. [5]

Було складено список, у якому вказано прізвища осіб, що виділяють 122 голови коней, підводи та збрую. **

Серед них: Стрик Омелян Назарович, Грецький Мирон Савелійович, Костюк Іван Іванович, Максименко Сильвестр С., Кондратенки (Самсон Савелійович, Мина Савелійович, Аврам Савелійович, Лев Іванович); Кирієнки (Фома Корнійович, Корній Сазонтійович, Дем'ян Миронович, Захар Мойсейович, Митрофан Трохимович, Василь Сидорович, Аким Кіндратович, Микола Євсійович); Ячний Сила Євстафійович.

Джерело Інформації, довідковий матекріал

*Якого підпорядкування волосний комітет – не вказано.(Партійних чи представницьких органів влади).

1. Облдержархів Чернігівської області.(Далі – ДАЧО) Фонд Р-179, опис 1, спр. 27.

2. Всі протоколи, офіційне діловодство сільради, інших органів влади велися російською мовою.

3. Рішення неможливо прочитати.

4. КНС (Комітети незаможних селян).

5.ДАЧО. Фонд Р-179 оп. 2. Спр. 39.

6. ДАЧО. Фонд Р-187, оп. 1, д.27, арк. 1,6,8,9,17-22,45,46,48.

7. Кривець Фрол Афанасійович (1888–1979), похований у Черниші.

Список членов комнезаму Черниша *

1. Снігир Авксентій Самійлович, 28 років.
2. Апанасенко Карпо Сазонтійович, 42.
4. Плешкан Юхим Маркович, 42.
5. Ячний Федір Фролович, 33.
6. Волк Стефан Кіндратович, 26.
7. Полегенько Наум Іванович, 34.
8. Полегенько Софія Евсіївна, 40.
9. Белоконський Кіндрат Фомич, 61.
10. Лавриненко Семен Іванович, 42 (пономар церкви).
11. Кривець Федір Денисович, 37 (колишній городовий).
12. Лавриненко Федір Іванович, 24.
13. Снігир Козьма Самійлович, 26. **
14. Ячний Харитон Іванович, 55.
15. Грецький Мирон Григорович, 38.
16. Баклага Семен Якович, 37.
17. Железняк Петро Димитрович, 24.
18. Кондратенко Ксенофонт Львович, 33.
19. Білий Іван Григорович, 57.
20. Ребенок Афанасій Федорович, 19.
21. Юрченко Андрій Федорович, 33.
22. Мосіч Митрофан Петрович, 36.

*Держархів Чернігівської області. Фонд Р-187, оп. 1, спр.27, арк. 45,46 .

** У Снігирів Авксентія та Кузьми ще був рідний брат Феодосій Самійлович (1904–1979).

Інформацію із записів ЛУГОВСЬКОЇ Т. С.
узагальнив КИРІЄНКО І. О.
31.03.2016 р.

Цікава інформація за період 1919–1921 рр.

1) Список 52 громадян с.Черниша та х.Глібівки, що мали у наявності *мисливську зброю (*рушниці, одноствольні та двоствольні, берданки). [1] В числі власників зброї згадуються: Акуленко Денис Л., Белоконский Андрій Авксентійович, Берташ Андрій Матвійович, Витязь Іван Акакійович, Волк Роман Савелійович, Грецький Григорій Дмитрович, Железняк Іван Кирилович, Железняк Андрій В., Зінченко Никифор Олексійович, Коржинський Пантелеймон Панфилович, Кондратенко Омелян Петрович, Кривець Фома Григорович, Латина Микола Сидорович, Мосіч Сидор Агафієвич, Мосіч Герасим Володимирович, Потеляко Євтихій Федотович, Павленко Іосиф Іванович, Павленко Ігор Герасимович, Плешкан Дмитро Маркович, Светенок Сергій Євгенович, Фролов Сава Родіонович, Ячний Демид Аврамович та інші.

2) [1]**Список 42 громадян с.Черниша та х.Глібовка,** які станом на 11 листопада 1920 року **перебували в лавах Червоної армії,** в їх числі: Амельченко Іван Павлович, Амельченко Никифор Павлович, Амельченко Євдоким Павлович, Белоконский Єлисей Іванович, Белоконский Омелян Іванович, Бєлий Василь Іванович, Железняк Варфоломій Дмитрович, Железняк Матвій Фокович, Железняк Іосиф Фокович, Кирієнко Сава Корнійович, Кирієнко Трохим Корнійович, Кирієнко Гаврило Микитович, Кирієнко Андрій Захарович, Кривець Павло Венедиктович, Мосіч Сидор Артемонович, Носенко Іван Демидович, Носенко Моисей Демидович, Нікітченко Іван Данилович, П'явка Демид Володимирович, Снігир Ксенофонт Потапович, Садченко Аким Сергійович, Кондратенко Ксенофонт Львович, інші (*неможливо прочитати*). [2]

3) Список 32 громадян с.Черниша та х.Глібівки, котрі *вважалися інвалідами*. [1]

Включено осіб, які мали такі фізичні недоліки: не чули, не бачили, горбаті, без руки, без ноги або без декількох пальців. Дата складання не вказана. Ймовірно, судячи із архіву,1920 рік. Список надавався в органи соціального забезпечення. **

4.) Список осіб, що потрапили в полон, перебуваючи на службі в армії Царської Росії (3 особи), а саме:[1]

-Амельченко Єремій Сергійович, 1875 р.н., перебував у полоні в Німеччині з 14 листопада 1914 року . Повернувся 6 жовтня 1920 р.

-Юрченко Ілля Єфремович, 1886 року народження. * Перебував у полоні в Німеччині з 11 листопада 1914 року. Повернувся із полону в жовтні 1920 року.

- Баклага Семен Якович, *1883 року* народження. Перебував у полоні з вересня 1916 року. Повернувся 27 вересня 1920 року.

Москалець Гаврило Гаврилович, 1894 р.н. Потрапи у полон у 1914 році. * Перебував у Будапешті, служив у місцевого хазяїна. Повернувся в 1918 році (інформація сина Москальця Володимира, 1934 р.н., с.Черниш).

Джерела інформації:

1.Держархів Чернігівської області. Фонд Р-179.. опис 1, спр. 27.
(Записано тільки прізвища, які можна було правильно прочитати).
2. Краєзнавчий музей Черниша. Інформація про організаторів колгоспу «Червоний пахар».

*Спогади Юрченко Ганни Іллівни, с.Черниш..

** Термінологію переписано дослівно.

Довідково (інформація) *

1. Чернiською сільрадою в 1919–1920 рр. взято на облік 96 домогосподарств незаможних громадян по с.Чернишу, в яких рахувалось 775 членів господарства та 13 господарств по х. Глібівці, де рахувалось 58 осіб. [1]

2. Чернiською сільрадою в 1919–1920 рр. також взято на облік 96 д/господарств середняків с. Черниша, в яких нараховувалось 355 осіб та 17 домогосподарств по х. Глібівці, де рахувалось 88 осіб. [1]

3. Чернiською сільрадою в 1919–1920 р.р. в першу чергу було взято на облік 22 домогосподарства так званих куркулів, що проживали в с. Черниші, де нараховувалось 160 осіб (душ). [1]

4. Взято на облік 81 господарство, що повинне було платити гужовий податок. [2]

Джерело інформації. Довідковий матеріал

1. Держархів Чернігівської області.(далі – ДАЧО). Фонд Р-179, опис 1, спр. 20
2. ДАЧО. Фонд Р-179, опис 1, справа 2.

*В архівних документах ДАЧО, зазначених в п.1,2 зберігається значна кількість всіляких списків за 1919–1920 рр., часто повторюються, взаємно суперечать один одному, складені російською мовою з численними помилками. Не вказуються посадовці якого органу влади та ким списки складено. На підставі вивчення цих документів і підготовлено інформативну довідку . (Інформація).

Продрозкладка (продовольчий податок) [1]

Після встановлення в 1919 році в Черниші радянської влади, та проведення виборів загальними зборами сільських громад органів виконавчої влади, на громадян села був накладений продовольчий податок. * Планові показники податку на 1920 рік письмово довів до місцевої громади продінструктор Зеньковець.

Продовольчий податок включав наступні види продовольчої продукції та фуражу

1.Худоба:

– велика рогата худоба (корови, бики, нетелі) –15 голів;

– овечки – 35 голів;

– свинопоголів'я – 40 голів.

2. Птиця: гуси – 20 шт., кури – 25 шт., індиків – 9, качок – 9. Яйца – 11763 шт.

3. Зернові (пудів): жито – 771 пудів, гречка – 462, ячмінь – 34, просо – 35, пшениця – 15, овес – 516, вика – 19, горох – 8, маслянисте насіння – 58.

4.Овочі – 1550, часник – 20,

5. Готові продовольчі продукти: масло коров'яче –11, сушені овочі – 40, овочі квашені – 69, сало – 412.

6. Продовольча картопля – 3900.

7. Інша сількогосподарська продукція: вовна – 2 центнери, овчина – 60 шт., пенька – 210, шкури: корів – 5 шт., коней – 40, вовна овець – 40.

8. Фураж. Сіно – 4620 пудів, солома житня – 1000, Солома яра – 412.

До списку домогосподарств, що підлягали оподаткуванню, було включено 94 домогосподарства по Чернишу та 14 по х.Глібівці.

Оподаткування включало встановлення персонально на кожне домогосподарство визначених Декретом СНК конкретних видів продукції та фуражу.

Найбільший тягар оподаткування (95% всіх податкових одиниць з точки зору їх пропорційного розподілу) лягав на наступні господартва: [3]Ячний Сила, Сахно Анікей, Кирієнко Захарій, Белоконський Авксентій, Кирієнко Лазар Михайлович, Садченко Моисей, Белоконский Данило, Белоконський Семен, Кирієнко Тимофій, Прокопенко Петро, Гончар Іларіон, Кондратенко Самсон, Кондратенко Микола, Кондратенко Порфирій, Шихутський Семен, Йовенко Фома.

Через деякий час органами, що відповідали за виконання продрозкладки, знову було складено два списки на 88 домогосподарств на які було накладено від 2 до 7 видів податкових одиниць на кожне господарство, переважно фураж, деякі зернові та картопля.

Організацією та контролем за виконанням продовольчого податку займались створені в селі сільради та Комітети незаможних селян.

З метою реалізації Постанов та Декретів Радянської влади (СНК РФ), наказів губернських органів радянської влади, у 1919–1920 рр.Черниською Сільрадою, населення с.Черниша та х.Глібівки, який входив за територіальністю до Черниської сільради, було розподілене на 3 категорії: незаможні – 96 особи (домовласники); середняки – 96 осіб (домовласники) та список кулацького елемента – 22 особи (домовласники).

У тих випадках, коли планові показники податкового податку по селу не виконувались, застосовувались силові методи.

5. В архівних матеріалах по Черниській сільраді зберігається інформація: **5 списків** про примусове вилучення **в липні 1920 р.** худоби та інвентаря у мешканців с.Черниша. *

Список № 1. Включено 24 особи, вилучено 18 коней, 15 возів, в т.ч. у Кондратенків Мини, Аврама, Самсона, Миколи, Кирієнка Мойсея, Кирієнка Овдія, Кирієнка Тимофія, Білоконських Фоки, Омеляна, Садченка Якова, Садченка Василя, Ячного Сили, Мосіча Митрофана, Скрипки Івана, Самуся Конона, Прокопенка Петра, Акуленка Пилипа, Костюка Івана.

Список № 2. Включено 15 осіб, у яких примусово було вилучено та відправлено до Укрпродорганів , як зазначено в списку, 15 голів корів, яких у т.ч. було вилучено у Кондратенків Аврама, Самсона, Кирієнка Лазаря.

Список № 3. Вилучено у власників 31 домогосподарства 34 голови овець т.ч. у Кирієнка Лазаря, Кондратенка Самсона, Кондратенка Аврама.

Список № 4. Примусове вилучення у 27 власників домогосподарств 28 голів свинопоголів'я в т.ч. у Кондратенків Самсона, Мини, Аврама. Ячного Сили, Кирієнка Якова Мойсейовича, Садченка Якова, Костюка Івана., Кирієнків Петра та Демида.

Список № 5. Особи домогосподарства, у кого примусово були вилучені шкури овець. Загалом 74 особи, в т.ч.Стрик Петро, Кирієнко Лазар,Кирієнко Тимофій, Кирієнко Василь Созонтович, Кирієнко Евсій, Кирієнко Петро, Кирієнко Тимофій, Кирієнко Філіп.

Окремо є два списки б\н на вилучення худоби в 1920 р., а саме – корів, овець, коней, у 25 домовласників т.ч. у Садченка Якова, Костюка Івана, Кондратенків Миколи та Мини, Кирієнка Лазаря, Кирієнка Тимофія, Кирієнка Мойсея, деякі прізвища у списках повторюються.

Далі вказується список із 21 осіб незаможних домовласників, яким вилучена худоба була передана у користування. Називаються Снігир, Кривець Стекла, Білий Іван.

Список від 27.03 1921 р. Про вилучення коней, для роздачі неімущим, вилучено у 22 домовласників села, в т.ч. у Кирієнка Авдія Трохимовича, Кирієнка Василя, Кирієнка Демида, Кирієнка Митрофана, Кирієнка Захарія Мойсейовича…

Наступний список про роздачу 22 голів неімущим громадянам, у т.ч. Кирієнку Григорію.

Треба відзначити, що, як свідчить звіт про виконання плану сільрадою, селяни Черниша за 1920 рік виконали планові показники переважно по всіх видах продовольчого податку.

Хоча виконання продподатку тривало дуже важко. У доповідній Голови Чернiської сільради до Бобровицького райвиконкому 10 жовтня 1923 року повідомлялось про те, що жодний член Чернiського комнезаму планові показники продподатку не виконав.

4.**В газеті «Селянська правда» від 20 грудня 1920 р**. *Видавець: поїзд-друкарня Політуправління 12 армії* – повідомляється про хід виконання продрозкладки в Чернігівському повіті й відзначається висока роль комнезамів. Як позитивний приклад зазначається, що вони силоміць забирають лишки зернових, худобу, інвентар у куркулів, котрі не бажають виконувати продрозкладку.

В іншій статті роз'яснюється порядок отримання продовольства та пайків) червоноармійцями та їх родинам у відділах соціального забезпечення.

Джерела інформації. Довідковий матеріал

*У багатьох списках неможливо правильно прочитати прізвища, тому в таких випадках вони у цьому документі з причин етичних не перераховувались, щоб не допустити помилки.

1. Радою Народних Комисарів РФ, декретом від 11 січня 1919 р. продрозкладка введена на всій території Радянської Росії, України, Білорусії, Туркестані й Сибіру.

Також відповідно до постанови Наркомпроду РФ від 13 січня 1919 «О порядке разверстки» державні планові завдання визначались на підставі погубернських даних про розмір посівних площ, врожайність, стан продовольчих запасів минулих років. У губерниях продрозкладка розподілялась по повітах, волостях, селах, а потім вже між окремими селянськими господарствами.

Збір продуктів харчування здійснювався Наркоматом продовольства: в містах та селах - продзагонами разом із комітетами бідноти та місцевими радами, так виконувалась програма так званого «Військового комунізму».

2. Всі документи в архівній справі викладені російською мовою.

3. По батькові, як правило, не вказувались.

4. Держархів Чернігівський області (Далі- ДАЧО). Фонд Р-179, опис №1, справа 17.

5. ДАЧО. Фонд Р-179, опис №1, справа 20.

6. ДАЧО. Фонд Р-179, опис №1, справа 39.

Список куркульського елемента по с. Чернишу (1921 рік) *

№ п/п	П. І. Б.	Кількість душ	Коні	Корови	Овечки	Свині	Вози	Плуги
		2	3	4	5	6	7	8
1.	Кондратенко Аврам Савич	6	3	2	3	2	2	2
2	Кондратенко Михайло Савич	6	3	3	4	4	2	1
3.	Кондратенко Самсон Савич	8	3	3	4			
4.	Кондратенко Миколай	9	3	3	3	6	2	1
5.	Кирієнко Фома Корнеевич	8	2	1	-	-	1	1
6.	Кирієнко Лазар Михайлович	5	3	2	4	3	3	2
7	Кирієнко Мойсей Якович	9	3	2	1	4	2	1
8	Кирієнко Тимофій Евсійович	5	2	2	4	3	2	2
9.	Кирієнко Петро Кар	6	3	2	2	3	3	1
10.	Белоконський Семен Яковлевич	4	1	1	3	2	2	1
11.	Белоконський Ісак Иларіон	11	3	2	3	3	3	2
12.	Белоконский Іван Григорович	5	3	1	2	4	3	2
13.	Савченко Яков Борисович	8	3	2	2	4	2	2
14.	Садченко Мойсей Федорович	10	3	3	4	2	2	1
15.	Сахно Анікей Федорович	8	5	3	3	3	3	2
16.	Ячний Филимон Михайлович	6	3	2	4	3	2	2
17.	Ячний Аврам Євсійович	4	2	1	3	3	3	2
18.	Ячний Сила Євсійович	5	2	2	3	3	2	2
19.	Ячний Єфрем	9	3	2	2	3	3	2
20.	Шихуцький Семен Іларіон.	12	3	4	4	4	4	2
21.	Йовенко Фома Прокофійович	12	3	3	4	3	3	2
22.	Кривець Микола	4	3	3	2	2	2	2
	Загалом 22 прізвища. По них:	160	62	49	61	64	50	35

Джерело інформації. Довідкова інформація

* Держархів Чернігівський обласний. Фонд Р-179, опис 1, спр. 20.

Список куркульських господарств по Чернишській сільраді (1934 рік) *

П.І.Б.	** В якому колгоспі працює	Прийняті до нього заходи	Майно, яке мав до революції**.
1. Шихуцький Семен І.	«Червоний пахар»	*Виселений.*	30 га землі, 8 голів худоби, 160 вуликів бджіл.
2. Кондратенко Самсон Савич	-«»–	-«»–	20 га. землі. 8 голів худоби***.
3. Кондратенко Самсон Сов		*Невідомо де*	20 га землі, 7 голів худоби.
4. Кондратенко Антон Омелянович	-« »–	*Виселений*	25 га землі. 6 голів худоби.
5. Білоконський Назар Гордійович	-«»–	*Живе в селі.*	60 га землі. 8 голів худоби
6. Кирієнко Митрофан Трохимович	-«»–	-«»–	10 га землі, 5 голів худоби.
7. Садченко Микола Якович	-«»–	*Невідомо де*	40 га землі, 8 голів худоби
8. Білоконський Павло Семенович	– «»–	-«»–	15 га земл, 4 голови худоби. Млин.
9. Ячний Петро Аврамович	-«»–	*живе в селі*	35 га землі, 8 голів худоби.
10. Ячний Євсій Варфоломійович	-«»–	*живе в селі*	10 га землі, 5 голів худоби.
11. Кирієнко Ганна Халимонівна	-«»–	*Невідомо де*	65 га землі, 8 голів худоби
12. Кирієнко Петро Корнійович	-«»–	*Виселений*	30 га землі, 6 голів худоби
13. Костюк Іван Іванович	-«»–	*Виселений*	40 га землі, 6 голів худоби, молотарка.
14. Петрушинец Іван Матвеєвич	-«»– -«»–	*живе на хуторі*	40 га землі, 10 голів худоби.
15. Потеляка Євтух Феодосійович	-«»–	-«»–	15 га землі,6 голів худоби, 40 вуликів бджіл.
16. Потеляко Терешко Феодосійович	-«»–	*живе в Чернишi*	20 га землі,6 голів худоби, 60 вуликів бджіл.
17. Чех Самійло Тимофійович	-«»–	*Виселений*	40 га землі, 8 голів худоби.
18. Стрик Петро Назарович	-«»–	-«»–	15 га землі 4 голови худоби.
19. Йовенко Іван Платонович	-«»–	*живе у доньки*	18 га землі, 4 голови худ. вітряний млин.
20. Юркевич Мотрона Захарівна	-«»–	*місце знах. не вказано*	4 га землі, 2 гол. Худоби вітряний млин.
21. Ячний Петро Олександрович	-«»–	*живе в селі*	15 га землі, 4 голови худоби.
22. Кондратенко Антон Минович	-«»–	*Невідомо де*	25 га землі, 8 голів худоби.

23. Залізняк Петро Дмитрович	-«»–	-«»–	8 га землі, 2 голови худ. Молотарка парова
24. Йовенко Стефан Халимонович	-«»–	*Виселений*	40 га землі,10 голів худоби.
25. Йовенко Федір Якович	-«»–	*Виселений*	35 га землі, 8 голів худоби.
26. Фролов Сава Федорович	ім. Пости–шева.	*Виселений*	6 га землі, 8 голів худ., молотарка парова.
27. Білоконський Терен–тій Трифонович	«Ч. пахар»	*Виселений*	20 га землі, 6 голів худоби.
28 .Білий Ілля Кирилович	-«»–	*Виселений*	15 га землі, 6 голів худ., пасіка 40 вуликів.
29.Кирієнко Яків Моісеєвич	-«»–	*Живе в селі*	30 га землі, 8 голів худоби.

Підписали: голова сільради (підпис), прізвище відсутнє.
Секретар сільради (підпис), прізвище відсутнє.

Джерела Інформації. Довідковий матеріал

*Держархів Чернігівської області. Фонд П-616, оп. 1, спр.465.
** Оригінал списку складений російською мовою.

Склад Чернишської сільради та ревкомісії **

Міщенко Омелян Каленикович, голова сільради.
Плешкан Омелян Маркович, голова фінінспекції, колгоспник, середняк.
Железняк Андрій Васильович, секретар сільради, колгоспник, середняк.
Арапін Іван Юхимович, рахівник, колгоспник.
Холявко Петро Олексійович, член сільради, зав. школою.
Садовий Юхим Іванович, член сільради, голова колгоспу «Червоний пахар».
Снігир Авксентій Самійлович, член, колгоспник, середняк.*
Ячний Максим Кузьмич, член, колгоспник, середняк.
П'явко Федір Титович, член, колгоспник, середняк.
Кисіль Ларіон Васильович, член, колгоспник, бідняк.
Зенченко Мойсей Олексійович, член, колгоспник, середняк.
Кондратенко Дем'ян Львович, член, колгоспник, середняк.
Кирієнко Борис Євсійович, член, одноосібник, середняк.
Апанасенко Карпо Сезонтійович, член, колгоспник, середняк.
Снігир Єсип Потапович, член, робітник радгоспу.
Полегенько Наталія Кіндратіївна, член, колгоспниця, біднячка.
Лавриненко Мотря Афіногенівна, член, колгоспниця, середнячка.

1934 рік.

Підписали: голова сільради *п/п* Міщенко.
Секретар *п/п.*

*__Список__ розкуркулених членів колгоспу, чиє майно розпродано, які перебувають членами колгоспу «Червоний пахар».

Апанасенко Борис,
Акуленко Тиміш,
Головач Андрій,
Кривець Авксентій,
Білоконський Терентій,
Білоконський Мирон,
Білоконський Павло,
Садченко Галина Андріївна,
Садченко Галина Сергіївна,
Скрипка Степанида,

Ячний Петро Алекс, конюх.
Ячний Євсій, сторож пасіки.

1934 рік.

Підписали: парторг *п/п*, голова колгоспу *п/п,* рахівник *п/п.*
*(*Прізвища підписантів не вказано).

Джерело інформації. Довідковий матеріал

* Інформацію із списків переписано дослівно. В списках де записано «член» – не вказано, якого дорадчого органу.

** Держархів Чернігівської області, фонд П-616, оп-. 1, спр.465.

Копія.

СПИСОК*
безнадійних господарств по Чернiській сільраді (1934 рік) **

Кондратенко Лука М.
Кондратенко Ольга Акакіївна,
Кондратенко Антон Омелянович,
Білоконська Уляна,
Йовенко Єсип Платонович,
Радченко Лев Давидович,
Кривець Федір Денисович,
Сапон Степан С.,
Зельман Горпина Андріївна,
Зельман Ілля Лаврінович,
Йовенко Кирило Платонович,
Кирієнко Сезонтій Варфоломійович,
Уманець Євтух Сидорович,
Кирієнко Андрій Петрович,
Носенко Христина Іванівна
Рубащенко Іван Маркович,
Мосіч А.В.,
Йовенко Устинія Данилівна.

Підписали: голова сільради (підпис), прізвище відсутнє; секретар сільради (підпис), прізвище відсутнє.

Довідковий матеріал. Джерела інформації

*.Записано дослівно з оригіналу. Список в оригіналі складено російською мовою.

** Держархів Чернігівської області. Фонд П-616, оп-. 1, спр. 465.

Список мешканців Черниша – переселенців на Далекий Схід. 1929 рік

Апанасенко Карпо Сезонтійович, дружина Арина Онуфріївна, сестра Лукерія, діти: Марія, Єфросинія, Григорій (13 років), Петро (9), Віра.

Білий Василь Іванович, йому Бобровицьким РІК 02.04.1929 року видано ходаческое свідоцтво № 69468. Підтверджено його прибуття в Тамбовську область. *

Железняк Іван Ларіонович (22 роки), дружина Наталія Степанівна (19).

Зінченко Мойсей Олексійович. Видано проїзні документи.

Кривець Павло Венедиктович, дружина Уляна Терентієвна, діти: Анастасія, Василь, Микола. Бобровицьким РІК 02.04.1929 року видано ходаческое свідоцтво № 69469 з прибуттям у Сибір. Населений пункт не вказано.

Кривець Федір Денисович.

Кирієнко Борис Євсійович (30 років), дружина Аксинія. Діти: Григорій (10), Марія (7), Олексій (5), Михайло (3), Олександра (1). Видано ходаческое свідоцтво та проїзні документи.

Кирієнко Прокопій Порфірійович (28 років), дружина Марія Стефанівна (25), діти: Григорій (6), Анна (1), брат Прокопія Олексій чи Олександр (20).

Видано проїзні документи.

Мартиненко Микола Сергійович, дружина Марія Григорівна, діти: Василь, Григорій.

Мосіч Сидір Агапович.

Носенко Іван Д., (40 років), дружина Тетяна Макарівна (41), діти: Данило (16), Варвара (7), Таїсія (3). ***

Носенко Павел Д. (30 років), дружина Арина Денисівна (28). Діти: Серафима, 6 місяців, мати Павла Марфа (70 років).

Носенко Мойсей Демидович (39 років), дружина Акулина Афіногенівна, діти: Марія (5), Мойсей (3), Іван (1).

Плешкан Омелян Маркович Бобровицьким РІК 2.04.1929 р. видано ходаческое свідоцтво № 69471 із прибуттям в Омський пересильний пункт.

Підтверджено його прибуття у названий пункт.

Рубащенко Кузьма Якович (18 років), дружина Парасковія Петрівна. Батьки: Яків Маркович (50), мати Акулинія. (50).

Скрипка Костянтин Іванович (40 років), дружина Катерина Семенівна (36), діти: Іван (15), Петро (13), Андрій (8), Василь (5), Григорій (3).

Скрипка Аврам І. (45 років), дружина Стефанія Іванівна, діти: Мотря (21 рік), Фекла (19), Аксинія (16), Микита (15), Анастасія (3). **

Загалом у списку 17 сімей.

Вказано, що жоден із вказаних громадян не позбавлений виборчих прав.

Список підписав: голова Чернииської сільради Снігир.

Джерело інформації. Довідковий матеріал

1.Назву списку записано дослівно.

2.Держархів Чернігівської області. Фонд Р-179, оп.1, спр. 2,9.

* В архівних документах є інформація про його прибуття в Тамбовську область.

**В наступному такому ж списку Скрипка А. І. викреслений.

***Ім'я Данило – записано нерозбірливо, можливо, це інше ім'я, що починається на Д.

Репресовані радянською владою (1919–1956 рр.)

Берташ Андрій Матвійович, народився в 1901 році в Черниші. Бригадир колгоспу «Червоний пахар», с.Черниш. Заарештований 15.04.1938 р. Звинувачений у «троцкизмі» та «кримінальних злочинах» за ст.ст. 54-10 ч.1, 70 ч.1 КК УРСР. За вироком спецколегії Чернігівського облсуду від 07.07. 1938 р. засуджений до позбавлення волі у ВТТ на 5 років. Реабілітований 25.12.1989 р. *(ГДА СБ України, м. Чернігів. – Спр.17903-п) (Реабілітовані історією (в подальшому РІ), кн.3, с.329).*

Після звільнення працював у колгоспі. Помер у 1985 р. Похований у Черниші. Син від першого шлюбу Берташ Іван Андрійович (1922-24.01.1977 рр.). [9]

Учасник Другої світової війни, довгий час працював бригадиром колгоспу в Черниші, нагороджений орденом Жовтневої революції, медалями.

Дружина Берташа А.М. у другому шлюбі – Йовенко Ольга Дмитрівна. Всі діти записані на Йовенко, а саме: Василь Андрійович, 1936 р.н. Оксана, 1948 р.н., Григорій ,1949 р.н., Анна, 1951 р.н., Віра, 1953 р.н.*

Білоконський Яків Савелійович, народився 07.12.1905 року в Черниші. [4]

Рахівник-бухгалтер колгоспу. [3] Освіта початкова. 27.11.1937 р. безпідставно заарештований. За постановою трійки при УНКВД по Чернігівській області від 29.11.1937 р. за проведення антирадянської агітації, розповсюдження провокаційних чуток про війну, до нього застосована ВМП. Розстріляний 07.12.1937 р. у м. Чернігові. Реабілітований 02.09.1965 р.

(Держархів Чернігівської області, ф.Р-8840, оп.3, спр.7905) (РІ, кн.3, с.340).

Білоконський Омелян Іванович, народився у 1896 році в Черниші.

Ремісник. Розкуркулений. Засуджений у 1938 р. до 5 років позбавлення волі, без права листування. Зазначена міра покарання передбачала смертний вирок. Подальша доля невідома. Коли у 1938-1939 рр. рідня звертались до органів НКВС із проханням повідомити про місце відбування покарання Омеляном Івановичем, їм говорили неправду, відповідаючи, що він перебуває на будівництві Біломор каналу. Реабілітований у 1989 році. [10]

Білоконський Дмитро Ісакович, 1899 р.н., с. Черниш, українець, освіта початкова. Одноосібник. Заарештований 13.03.1931 р. за ст.ст.54-10, 54-13 КК УСРР. Рішення по справі відсутнє. Реабілітований 28.05.1997 р. *(Держархів Чернігівської області, ф.Р-8840, оп.3, спр.2440) (РІ, кн.3, с.339).*

Білоконський Іван Антонович, 1888 р.н., с. Черниш Чернігівського р-ну, українець, малописьменний. Проживав у Черниші, одноосібник. Заарештований 04.05.1932 р. За постановою особливої наради при Колегії ГПУ УСРР від 03.10.1932 р. за ст.54-1– КК УСРР висланий до Північного краю на 3 роки. Реабілітований 13.06.1989 р.

(Держархів Чернігівської області, ф.Р-8840, оп.3, спр.6685) (РІ, кн.3, с.339).

Білоконський Іван Ісакович, 1892 р.н., с. Черниш Чернігівського р-ну, українець, малописьменний. Проживав у Черниші, одноосібник. Заарештований 03.05.1932 р. за ст.54-10 КК УСРР. 12.07.1932 р. справу направлено прокурору на припинення. Рішення по справі відсутнє. Реабілітований 26.06.1997 р.

(Держархів Чернігівської області, ф.Р-8840, оп.3, спр.2478) (РІ, кн.3, с.339).

Железняк Варфоломій Дмитрович, 1891 р.н., с. Черниш Чернігівського р-ну, малописьменний. Проживав у Черниші, одноосібник. Заарештований 25.12.1932 р. За постановою особливої наради при Колегії ГПУ УСРР від 02.02.1933 р. за ст.54-10 КК УСРР висланий до Північного краю на 3 роки умовно. Реабілітований 26.07.1989 р.

(Держархів Чернігівської області, ф.Р-8840, оп.3, спр.6499) (РІ, кн.5, с.58).

Железняк Михайло Ларіонович, 1897 р.н., с. Черниш Чернігівського р-ну, українець, освіта початкова. Проживав у с. Вихвостів Тупичівського (нині Городнянського) р-ну, одноосібник. Заарештований 09.09.1937 р. За постановою «трійки» при УНКВД по Чернігівській області від 14.09.1937 р. за проведення антирадянської агітації ув'язнений до ВТК на 10 років. Реабілітований 09.01.1962 р.

(Держархів Чернігівської області, ф.Р-8840, оп.3, спр.4829) (РІ, кн.5, с.59).

Железняк Олександр Андрійович, 1922 р.н., с. Черниш Чернігівського р-ну, українець, освіта середня. Проживав за місцем дислокації 3 батареї 130 мінп, командир взводу. Заарештований 28.09.1942 р. За вироком ВТ 61-ї армії від 23.10.1942 р. згідно з Указом Президії ВР СРСР від 06.07.1941 р. засуджений до 5 років тюремного ув'язнення з відстрочкою виконання до закінчення військових дій. Направлений у діючу армію. Реабілітований 17.07.1996 р. *(ГДА СБ України, м. Чернігів. – Спр.17637-п) (РІ, кн.5, с.59.*

Зельман Степан (Стефан) Лаврентійович, 1876 р.н., с. Черниш Чернігівського р-ну, українець, малописьменний. Проживав у Черниші, одноосібник. Заарештований 04.05.1932 р. За постановою особливої наради при Колегії ГПУ УСРР від 03.10.1932 р. за ст.54-10 КК УСРР висланий до Північного краю на 3 роки. Реабілітований 13.06.1989 р.

(Держархів Чернігівської області, ф.Р-8840, оп.3, спр.6685) (РІ, кн.5, с.133).

Йовенко Іван Платонович, 1891 р.н., с. Черниш Чернігівського р-ну, українець, освіта початкова. Проживав у Черниші, одноосібник, займався приватним візництвом. Заарештований 08.12.1937 р. За постановою "трійки" при УНКВД по Чернігівській області від 10.12.1937 р. за проведення антирадянської агітації ув'язнений до ВТТ на 10 років. Реабілітований у 1964 р. *(Держархів Чернігівської області, ф.Р-8840, оп.3, спр.7799) (РІ, кн.5, с.209).*

Йовенко Федір Якович, 1899 р.н., с. Черниш Чернігівського р-ну, українець, малописьменний. Проживав у Черниші, одноосібник. Заарештований 06.10.1929 р. За вироком Чернігівського окружного суду від 30.10.1929 р. за ст.54-10 КК УСРР засуджений до позбавлення волі на 1 рік 6 місяців. Реабілітований 30.06.1999 р.

(Держархів Чернігівської області, ф.Р-328, оп.6, спр.320) (РІ, кн.5, с.210).

Йовенко Євдокія Самійлівна, народилась у Черниші, в заможній сім'ї хліборобів, православна віруюча, служила пономарем церкви. В квітні 1932 року вона була звинувачена в антирадянській діяльності, в складі «контреволюційної групи», а 04.05.1932 р. арештована разом із іншими шістьома релігійними активістами Чернiша: Потапенком Т. А. – священик Свято-Георгіївської церкви, Білокінським І. П. – церковний староста, Скрипка А.І. – колишній голова церковної громади, Зельманом С.Л. – голова релігійної громади, Йовенко У. С. – секретар релігійної громади села. Із Сахно Устинією Самійлівною не була в родинних стосунках. 3 жовтня 1932 року згідно з рішенням особливої наради при колегії НКВС УРСР, справа відносно неї, в частині звинувачень в здійсненні злочину, передбаченого ст.54-10 КК, була припинена. Реабілітована 28.05.1989 року. *(ЧОДАі, ф.Р-8840, оп.3, спр.6685).*

Кирієнко Марфа Лазарівна, 1923 року народження, українка, освіта початкова. Проживала в Чернігові, робітниця. Заарештована 21.04.1944 р. За постановою особливої наради при НКВД СРСР від 06.01.1945 р. за ст.54-1 "а" КК УРСР ув'язнена до ВТТ на 3 роки. Реабілітована 08.12.1993 р.

(Держархів Чернігівської області, ф. Р-8840, оп.3, спр.11959) (РІ, кн.5, с.293).

Кирієнко Парамон Степанович, 1888 р.н., с. Черниш Чернігівського р-ну, українець, освіта початкова. [8]Проживав у Черниші, одноосібник. Заарештований 08.04.1932 р. За постановою особливої наради при Колегії ГПУ УСРР від 29.10.1932 р. за ст.54-10 КК УСРР висланий до Північного краю на 3 роки. Реабілітований 21.06.1989 р.

(Держархів Чернігівської області, ф.Р-8840, оп.3, спр.6670) (РІ, кн.5, с.293).

Кирієнко Сава Корнійович, 1897 р.н., с. Черниш Чернігівського р-ну, українець, освіта початкова. Проживав у Черниші, одноосібник. Заарештований 08.12.1937 р. За постановою трійки при УНКВД по Чернігівській області 10.12.1937 р. за проведення антирадянської агітації ув'язнений до ВТТ на 10 років. Реабілітований 30.10.1991 р.

(Держархів Чернігівської області, ф.Р-8840, оп.3, спр.11839) (РІ, кн.5, с.293).

Кирієнко Яким Кіндратович, с.Черниш, у 1933 році показово засуджений до 5 років позбавлення волі. Подальша доля невідома. [1]

Кирієнко Захар Мойсейович, уродженець Черниша, староста села Клочків. [2]

Ковбаса Яків Микитович, 1914 р.н., народився в Черниші Чернігівського р-ну, українець, малописьменний. Проживав у смт Седнів, одноосібник. Заарештований 02.07.1931 р. за ст.ст.54-2, 54-11 КК УСРР. 06.10.1931 р. справу припинено. Реабілітований 27.02.1996 р.

(Держархів Чернігівської області, ф.Р-8840, оп.3, спр.408) (РІ, кн.5, с.368).

Кондратенко Антон Омелянович, 1901 р.н., с. Черниш Чернігівського р-ну, українець, малописьменний. Проживав у Черниші, одноосібник. Заарештований 04.05.1932 р. за ст.54-10 КК УСРР. 12.07.1932 р. справу припинено. Знову заарештований 08.12.1932 року, на час другого арешту – колгоспник. За постановою особливої наради при Колегії ГПУ УСРР від 02.02.1933 р. за ст.54-10 КК УСРР ув'язнений до концтабору на 3 роки. Через деякий час постановою «трійки» при УНКВД по Чернігівській області від 10.12.1937 р. за проведення антирадянської агітації ув'язнений до ВТТ вже на 10 років. 16.03.1939 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований 26.06.1997 р., 26.06.1989 р., 28.02.1996 р.

(Держархів Чернігівської області. ф.Р-8840, оп.3, спр.366, 7010, 2481) (РІ, кн.5, с.432, Чернігівська районна газета «Шляхом комунізму» від 18 квітня 1991 року).

Кондратенко Опанас Самсонович, 1905 р.н., с. Черниш Чернігівського р-ну, українець, малописьменний. Проживав у смт Седнів Чернігівського р-ну, конюх. Заарештований 15.11.1937 р. За постановою «трійки» при УНКВД по Чернігівській області від 29.11.1937 р. за проведення антирадянської агітації, розповсюдження провокаційних чуток про війну ув'язнений до ВТТ на 8 років. Відбував покарання у Волжському ВТТ. Реабілітований 26.08.1989 р. *(Держархів Чернігівської області, ф.Р-8840, оп.3, спр.10599) (РІ, кн.5, с.435).*

Коржинський Тимофій Панфілович, 1903 р.н., с. Черниш Чернігівського р-ну, українець, освіта початкова. Проживав у Чернігові, робітник. За походженням із дворян. Заарештований 18.10.1943 р. Згідно з постановою від 09.02.1944 р. за ст. 54-1 «б» КК УРСР направлений у спецтабір НКВД для фільтрації. Реабілітований 18.12.1997 р.

(Держархів Чернігівської області, ф.Р-8840, оп.3, спр.6089)(РІ, кн.5, с.467, ЧОДА фонд 679 0п.10 за 1896 рік.).

Кривець Михайло Григорович, народився в Черниші, – псаломник релігійної громади, позбавлений виборчого права, рішенням «трійки» у 1933 році виселений із населеного пункту. Подальша доля невідома.

Нікітченко Іван Данилович, 1898 р.н., с. Черниш Чернігівського р-ну, українець, малописьменний. Проживав у Черниші, одноосібник.** Заарештований 08.04.1932 р. за постановою особливої наради при Колегії ГПУ УСРР від 26.10.1932 р. За ст.54-10 КК УСРР висланий до Північного краю на 3 роки. Реабілітований 14.06.1989 р.

(Держархів Чернігівської області, ф.Р-8840, оп.3, спр.6647) (РІ, кн.6, с.563).

Сахно Андрій Леонтієвич**,** 1918 р.н. колгоспник. У1938 році засуджений за антирадянську діяльність. [7,*] У 1950 р. він уже проживав в Черниші. Дружина Анна Митрофанівна, 1918 р.н., брат Василь, 1922 р.н. Батько Леонід Анікеєвич, 1887 р.н.

Садченко Іван Миколайович, 1910 р.н., с. Черниш, українець, одноосібник, репресований 1932 р., реабілітований 1989 р. *(«Шляхом комунізму».1991 р. 18 квітня). **,****

Чех Самуїл Тимофійович, 1893 р.н., с. Черниш, українець, одноосібник, за походженням із козаків, народився в Глібівці. репресований 1933 р., реабілітований 1989 р. *(ДАЧО ф-679, 0п.10.справа 1710,1562). **

СВЯЩЕНОСЛУЖИТЕЛІ

Білоконський Іван Павлович (1888 -1932), церковний староста Черниша, реабілітований 1989 р. ***

Йовенко Устинія Самійлівна, 1889 р.н. с. Черниш Чернігівського р-ну, українка, малописьменна. Проживала в Черниші, секретар релігійної громади. Вела реєстрацію шлюбів та вінчань, облік смертей.

[6]Заарештована 04.05.1932 р. за ст. 54-10 КК УСРР. За постановою особливої наради при Колегії ГПУ УСРР від 03.10.1932 р. справу припинено. Реабілітована 28.05.1998 р. Після відбуття покарання на території Чернігівського району весь час жила в селі, продовжувала вести облік померлих земляків. Пішла із життя у 1971 році. Похована в Черниші. За її благословінням, після її смерті, цю роботу виконувала донька Сахно Є.М.

(Держархів Чернігівської області, ф.Р-8840, оп.3, спр.6685) (РІ, кн.5, с.210).

Кривець Михайло Григорович, народився в Черниші, псаломник релігійної громади, позбавлений виборчого права. Виселений із населеного пункту. Подальша доля невідома. [2]

Лавриненко Семен Іванович, народився та жив в Черниші,– 2пономар релігійної громади, позбавлений виборчого права. Висланий із населеного пункту. Подальша доля невідома.

Любенко Іван Іванович, 1881 р.н., народився в Брусилові, українець, освіта початкова. Дружина Анастасія Андріївна, 1895 р.н, діти: Андрій, 1908 р., Анна, 1910 р., Марія, 1912 р., Серафима, Василь, рік народження не встановлено, але в 1930 році він уже вчителював у Седневі. 1906-1920 рр. Любенко І.І. – псаломник Свято-Георгіївської церкви в Черниші, в період 1914-1917 рр. перебував у діючій армії слу-

жив теж псаломником. З 1920 року він єпископ Свято-Миколаївської церкви Клочкова. Відмовився знімати з церкви дзвін. Арештований 26.11.1930 р. разом із Шевелем Омеляном Яковичем, старостою релігійної громади села. За постановою судової «трійки» при Колегії ГПУ УСРР від 17.12.1930 р. засуджений за ст.54-10 КК УРСР на 5 років концтаборів. Церкву частково було зруйновано та закрито. Подальша доля Любенка І.І. невідома. Старший син Андрій загинув на фронтах Другої світової війни. Реабілітований Любенко І.І. 13.06.1989 року. *(ДАЧО, ф.Р-8840, оп.3, спр.2919) (РІ, кн.6, с.315).*

Потапенко Тимон Антонович (1879-1932 рр.) Народився в Клочкові, де жили його батьки. На момент арешту жив у Черниші, служив ієромонахом Рихлівського монастиря. Подальша доля невідома. ***Реабілітований 1989 р.

Скрипка Абрам Іванович (1881-1932 рр.) с.Черниш. Голова церковної общини. Розстріляний в 1932 році. У 1989 р. реабілітований. *(«Шляхом комунізму». – 1991. 25 квітня та спогади внучки Пусь Марії Микитівни, с.Седнів).*

Слюсаревський Микола Віталійович (1883 р.н.) – релігійний діяч, народився в Седневі. [2] На момент репресій жив у Черниші, позбавлений виборчого права. У 1923 р. виселений із власного будинку. Подальша доля невідома.

Джерела інформації, довідковий матеріал

1. Горобець С, .Бутко С. Хроніка війни більшовиків з українським народом. Голодомор 1932–1933 рр. Чернігів: Видавництво ТОВ «Десна Поліграф». 2016.

2. Курданов А. Літопис сіл Чернігівського району. Чернеська сільська рада. Чернігів. 2015.

3. Постанова про реабілітацію. Надана внуком Білоконським Віталієм Анатолійовичем.

4.Ксерокопії листа КДБ СРСР. Свідоцтво про смерть Білоконського О.І.

5. Інформація Кирієнка І.О.

6. Інформація доньки Сахно Єфросинії Митрофанівни, 1924 р.н. с.Черниш.

7. Інформація Луговської Т.С.

8. Ймовірно, що Кирієнка звали Прокіп . (Держархів Чернігівської області. (Далі – ДАЧО) Фонд П-616, оп.1., спр.465.)

9. Розділ 2 видання. «Орденоносці трудові».

10. Беломорканал здано в експлуатацію 02.08. 1933 року.

https://www.smol.kp.ru/daily/26114/3009094/

*Подомова книга Чернеської сільради за 1950–1953 рр.

**ДАЧО. Фонд Р-679 оп.1 справа 118, аркуш 257-268.

Ймовірно, що підставою застосування репресій до Зельмана було те, що він служив у органах правопорядку Денікінської адміністрації. *** Літопис доль та днів минулих. Чернігів: Видавець Лозовий В. М. 2013.

**** «ШК»-Чернігівська районна газета «Шляхом комунізму» .

КОМІТЕТ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ УРСР
Управління по Чернігівській області

КОМИТЕТ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УССР
Управление по Черниговской области

«28» марта 1990г. № IO/П-I0360 Гор. Чернигов

257008.г.Черкассы
ул.Вернигоры I2/99, кв.I4
ЧЕРНОБАЙ Ксении Яковлевне

г.Черкассы, Дом Советов
юридический отдел облисполкома
тов.Балакину В.Д.

Уважаемая Ксения Яковлевна,Ваше заявление в Верховный Суд УССР через Черкасский облисполком получено и рассмотрено в УКГБ УССР по Черниговской области.Согласно записей в документах архивного уголовного дела,Ваш отец –

БЕЛОКОНСКИЙ Яков Савич (так указано отчество в документах),I905 года рождения,уроженец и бывший житель с.Черныш Черниговского района,счетовод местного колхоза,

был арестован 27 ноября I937 года по необоснованному обвинению в якобы проведении антисоветской агитации,распространении провокационных слухов,пораженческих и террористических настроений.Решением тройки при Черниговском облуправлении НКВД УССР от 29 ноября I937 года приговорен к ВМН – расстрелу.Приговор приведен в исполнение 7 декабря I937 года в г.Чернигове.

Выражаем Вам искреннее соболезнование в связи с безвинной трагической потерей родного человека.

Данных о месте захоронения в архивном уголовном деле не имеется. В результате поиска установлено,что одним из мест захоронения репрессированных к ВМН в I937-I938 гг. в г.Чернигове было урочища на окраине города в районе с.Халявин.Исполкомом захоронение объявлено официальным кладбищем,осуществляются необходимые меры по его обустройству и увековечиванию памяти жертв необоснованных репрессий.

Президиум Черниговского областного суда 2 сентября I965 года реабилитировал Вашего отца,его доброе имя восстановлено.Справка о реабилитации у Вас имеется.

В соответствии с постановлением СМ СССР от 8 сентября I955 года № I655 гражданам,необоснованно привлеченным к уголовной ответственности и впоследствии реабилитированным (а если посмертно – то родственникам) установлены определенные права и льготы.С указанным постановлением Вас могут ознакомить и дать необходимые разъяснения в горрайисполкоме или отделе соцобеспечения.

Материалов о конфискации или изъятии имущества непосредственно при аресте и после осуждения Вашего отца в деле не имеется.Другими сведениями в отношении БЕЛОКОНСКОГО Я.С. не располагаем.

ПРИЛОЖЕНИЕ: заявление на 2 листах,во второй адрес.

С уважением, Начальник подразделения УКГБ УССР
по Черниговской области – В.Н.Забарный

э. 85дсп

Список засуджених громадян, що працюють у колгоспах (1934 рік) [1]

КОЛГОСП «ЧЕРВОНИЙ ПАХАР», с.ЧЕРНИШ

Апанасенко Карпо Сезонтійович, член правління. Засуджений за привласнення бджіл на рік примусової праці.

Апанасенко Борис Григорович, засуджений у 1932 році за нездачу хліба на 5 років позбавлення волі.

Берташ Андрій Матвійович, бригадир, засуджений у 1929 році за розтрату на рік примусової праці.

Головач Андрій Демидович, засуджений у 1931 році за крадіжку колгоспного зерна на 2 роки позбавлення волі.

Залізняк Михайло Степанович, засуджений до 2 років позбавлення волі за крадіжки у громадян у 1932,1933 рр.

Знойко Іван Андрійович, рік примусової праці за недбалість.

Йовенко Сергій Іванович, рік примусової праці за крадіжку дошок.

Кирієнко Михайло Дем'янович, за недбалість – рік примусової праці.

Кирієнко Прохор Степанович, за розтрату грошей – рік побавлення волі.

Кононенко Панас, за недбалість – рік примусової праці.

Лавриненко Михайло Семенович, за недбалість – рік примусової праці.

Мартиненко Олексій С., засуджений у 1933 році за розбавлення горілки – на рік примусової праці.

Снігир Авксентій Самійлович, завгосп, у 1933 році засуджений за недбалість – на рік умовно.

Юрченко Степан Денисович, засуджений у 1933 році за крадіжку зерна в колгоспі на рік примусової праці.

Ячний Овсій Варфоломійович, бджоляр, засуджений за нездачу хліба на 5 років позбавлення волі.

КОЛГОСП ІМ. ПОСТИШЕВА, С.ЧЕРНИШ

Хролов Сава Ф., скиртоправ, засуджений у 1933 році за нездачу хліба.**

Хролов Григорій Ф., бригадир молотарки, засуджений у 1933 році на 2 роки позбавлення волі за невиконання політкомісії. *

П'явко Федір Титович, бригадир колгоспу, засуджений умовно в 1933 році за недбалість.

Лісовий Михайло Петрович, рахівник, засуджений у 1928 році за вбивство на 8 років позбавлення волі.

Підписи та прізвища посадових осіб не розібрати.

Джерело інформації. Довідковий матеріал

* Держархів Чернігівської області. Фонд П- 616, оп-. 1, спр. 465 .

**За що був засуджений Хролов Григорій, розібрати важко, також, як насправді по батькові обох Хролових – теж не зрозуміти: в одних архівних документах вказано – Родіонович, в інших – Федькович.

Копія.

С П И С О К*
жителів с.Черниша, **
на яких було накладено штрафи за невиконання різних держпоставок Чернiською сільрадою у 1933, 1934 рр.

За 1933 рік

Мартиненко Олександр Сергійович, штраф 24 карбованці.
Ячна Арина Олександрівна, штраф 24 карбованці.
Грецький Андрій Костянтинович, штраф 24 карбованці.

Разом за 1933 рік – 72 крб.

За 1934 рік

Рубащенко Іван Маркович, штраф 240 карбованців.
Амельченко Степан Єрмолайович, штраф 50 крб.
Білоконський Савелій Маркович, штраф 250 крб.
Кирієнко Іван Іванович, штраф 70 крб.
Юрченко Фіонія Б., штраф 70 крб.
Ячний Трохим Халімонович, штраф 1200 крб.
Плешкан Юхим Маркович, штраф 140 крб.

Разом за 1934 рік – 2700 крб.

Підписали: голова сільради (підпис), прізвище відсутнє;
секретар сільради (підпис), прізвище відсутнє.

Довідковий матеріал. Джерела інформації

*Держархів Чернігівської області. Фонд П- 616, оп-. 1, спр. 465.
**Записано дослівно з оригіналу, в оригіналі складено російською мовою.

Перший фаховий черниський голова колгоспу Білоконський Петро Володимирович

БІОГРАФІЧНА ДОВІДКА

Білоконський Петро Володимирович (13.10.1913–23.08.1981 рр.). Народився в с. Черниші. Виховувався дідусем і бабусею по лінії батька Білоконського Володимира Авксентійовича, який загинув у роки Першої світової війни.

Навчався Петро спочатку в Черниській, потім Седнівській школах. Закінчив ветеринарне училище. За фахом – ветеринарний лікар.

Відбував службу в лавах Червоної армії. Учасник Великої Вітчизняної війни. Одружилися із Кондратенко Марією Антонівною (1914 р.н.). Діти: Галя – 1937 року, Василь – 1947 року, Ніна – 1949 року. Сім'я Петра Володимировича постійно проживала в Черниші на кутку Слобода, сьогодні це вулиця ім. Щорса. Мали добротний власний дерев'яний будинок, господарські будівлі, худобу.

Нагороджений бойовими медалями: «За відвагу» № 3317178, «За перемогу над Японією», № 393734.

За гарну працю 27.03.1970 р. був нагороджений медаллю «За трудову звитягу».

Демобілізувавшись у 1946 році із Червоної армії, фронтовик, до того ж член КПРС, Петро Володимирович повернувся додому в Черниш, де його чекали дружина і донька. Відпочивати не було коли. Часи післявоєнні, важкі й голодні, 1946 рік був неврожайним. Робочих рук на селі, фахівців, не кажучи вже про керівні кадри, тоді не вистачало. На чергових звітно-виборних зборах колгоспу «Червоний пахар» у 1946 році його обрали головою цього колгоспу.

У 1947 році вищеназваний колгосп та колгосп ім. Кірова (голова колгоспу П'явко Федір Титович, 1903 року народження) об'єднали в один колгосп. Головою об'єднаного колгоспу обрали Петра Володимировича, Федора Титовича – членом правління і зав. господарством.

В історії черниських колгоспів Петро Володимирович став першим керівником, який мав фахову сільськогосподарську освіту.

В історії села й колгоспу він запам'ятався гарним організатором і фахівцем, котрий зумів значно підвищити сільськогосподарські виробничі показники як у рільництві, так і тваринництві.

Невипадково в 1950 році Петра Білоконського призначили директором Седнівського колгоспу, який по капітальних обсягах був значно значно міцнішим, ніж у Черниші.

За спогадами односельців, котрі знали Петра Володимировича і разом працювали, в їхніх душах і пам'яті він залишився вимогливим, надійним керівником, котрий піклувався про колгоспників, їхній побут і достаток.

Білоконський В.П., син Петра Володимировича, розповідає із батькових спогадів такий випадок. Восени 1948 року колгосп перевиконав план здачі зернових державі, залишивши в засіках посівний матеріал і зерно колгоспникам під трудодні. * Після голодного 1947 року засіки власних селянських господарств були порожніми. Попереду зима. Розрахунок селян був на зароблене зерно.

Незважаючи на те, що райвиконком, РК КПУ вимагали додатково здавати зерно, Петро Володимирович всіляко відмовлявся. Розумів: якщо не віддасть колгоспникам зароблене, весною сіяти не буде кому.

Одного разу, коли він приїхав із ферми й зайшов у колгоспну контору, помітив, що двері кабінету відчинені. За столом на місці голови сидів працівник НКВС, на столі лежав револьвер.

Непроханий гість без вступних слів почав вимагати від голови здати печатку колгоспу і ключі. Але залякати фронтовика таким «нахрапом» було непросто. Мав життєвий досвід, характер воїна-переможця, та й зросту він був богатирського. Голова не міг собі дозволити, щоб із ним так розмовляли. Тому виставив візитера за двері.

Але цим пригоди не закінчились. Відчуваючи неладне, Петро Володимирович поїхав до комори. Побачив, що біля складів перебувають невідомі йому особи, комірник без його відома відпускав на підводи колгоспне зерно. Петро Володимирович як голова колгоспу взяв на себе відповідальність і припинив самоправні дії заїжджих реквізиторів. Треба відзначити, що тут же на місці на захист колгоспного майна стали деякі колгоспники і не менш вагомий чернiський «аргумент» – Герой Радянського Союзу фронтовик Юрченко А.С.

Василь згадував, що батько дуже часто наводив цей життєвий епізод як приклад головотяпства. Говорив про те, що на партійних та господарських нарадах у районі завжди ставилось питання беззаперечного виконання не тільки плану здачі державі сільськогосподарської продукції, але й одночасно вимагалося виконання зобов'язань перед колгоспниками. З іншого боку р'яні служаки намагались перекрутити вимоги влади на свій лад, перегнувши «палку», вислужитись.

За той випадок голова отримав від партійних органів доброго прочухана, але, за великим рахунком, як кажуть, на цей раз Петру Володимировичеві минулося. Зате колгоспники наступного року виростили ще більший врожай зернових. Це неабияк потішило власні амбіції голови. Зроблено добру справу. Держава і селяни будуть жити.

Довідковий матеріал

*Білоконський Василь Петрович, 04.01.1947 року народження. Закінчив Черниську школу. Навчався в ПТУ. Служив у лавах Збройних сил СРСР. Працював ковалем на Київському суднобудівному заводі «Ленінська кузня».

Мріяв бути радіомеханіком. Вчився. Отримавши професію, працював телерадіомайстром в системі побутового обслуговування населення Дніпровського району м. Києва. Нагороджений медаллю «За доблесну працю».

У 1997–2003 рр. працював механіком театральної сцени Національної опери України. Директором театру, а потім головним режисером на той час був народний артист України і СРСР, Герой України та СРСР Дмитро Михайлович Гнатюк. У складі театральної трупи Національної опери Василь побував у багатьох країнах Європи, Америки і в Китаї.

Василь Петрович із сім'єю проживає в м. Києві.

Реформатор із Черниша

Цей нарис про непересічну особистість, життєвий шлях якого засвідчує беззаперечну тезу про те, як, не маючи досвіду, профільної освіти, але правильно розставивши акценти у визначенні пріоритетів задля досягнення поставленої мети, при колосальному бажанні, із вкрай відсталого господарства можна зробити передове, успішне аграрне підприємство і зразковий населений пункт. *

Козлов Григорій Іванович – одна із найколоритніших постатей Черниша і Чернігівського району другої половини XX століття. Росіянин за походженням, українець за ментальністю, народився 13.05.1919 року в с. Аркадіївці Шевченківського району Харківської області в селянській родині, що переїхала на Харківщину із Курської області.

У батьків Івана Тимофійовича та Марії Михайлівни він став першою, довгоочікуваною, дитиною. Після реєстрації шлюбу у молодого подружжя майже дев'ять років не було дітей. Уже потім після Григорія Бог подарував їм іще п'ятеро діточок.

Закінчивши 7 класів, Григорій Іванович навчався у Куп'янському педучилищі. Працював у рідному селі вчителем. 1939–1946 роки – служба в червоній армії, війна, фронтові дороги, кров та смерті. Втрата друзів.

За військову звитягу був нагороджений бойовими медалями «За бойові заслуги», «За Перемогу над Німеччиною» у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.» та орденом Вітчизняної війни 2 ступеня (1985 р.).

Як згадують онуки Олена та Оля, він говорив, що залишитись живим у тому пеклі йому вдалося завдяки збігові обставин, а саме: окрім педагогічної освіти у нього був іще хист каліграфічного правопису, це помітили в штабі полку, а тому, видавши відповідний наказ по військовій частині, змусили деякий час служити полковим писарем.

Під час армійської служби в столиці Латвії Ризі, в цьому старовинному прибалтійському місті він познайомився з дівчиною із інтелігентної родини. Полоневич Антоніна Карлівна народилась у 1925 році в прикордонному із Латвією селі Павлюках Верхньодвінського району

Козлов Г. І. з дружиною Антоніною

З синами Миколою та Анатолієм

Вітебської області Білорусі. З часом. засвідчивши свої почуття одне одному, Григорій та Антоніна побралися.

Демобілізувавшись,сім'я Козлових повернулась на Харківщину. Григорій Іванович спочатку вчителював, потім була робота в Куп'янському райкомі КПУ, а з 1951 по 1957 рік – знову служба в Збройних силах СРСР, військах НКВС, що охороняли залізницю.

Під час скорочення ЗС СРСР капітан Козлов Г. І. звільняється в запас і приїздить до Чернігова, де в цей час мешкала і працювала його рідна сестра Віра. Деякий час працює в Чернігівському РК КПУ, а в 1958 році від'їжджає до Москви та вступає на стаціонар факультету Вищої партійної школи ЦК КПРС, на той час одного із найпрестижніших навчальних закладів СРСР.

Але якраз у зв'язку з цим виникає запитання: чому Григорій Іванович по закінченню ВПШ, такої високої партійної інституції, знову повертається в Чернігівський РК КПУ на рядову посаду. Ймовірно, що це збіг обставин або доля.

13.02.1959 року рішенням бюро РК КПУ його рекомендують головою колгоспу Черниша й цього ж числа на загальних зборах колгоспу ім. Хрущова його обирають членом правління, а потім і головою правління колгоспу.

Яким він запам'ятався колгоспникам у перші місяці головування? Зовнішньо був спокійним, урівноваженим, небагатослівним, з'являвся на работу рано, або, як кажуть у селі, «з півнями», о шостій ранку вже був на молочно-товарних фермах. Вдягався по-особливому: хромові чоботи, військове галіфе, цивільний піджак, світла сорочка, або навпаки – в цивільному костюмі, а замість сорочки – військовий офіцерський френч. І те, й інше йому пасувало.

В перші дні роботи, знайомлячись із населеним пунктом та господарством, він побував у багатьох селянських сім'ях, вивчав проблеми села та потреби колгоспників.

Одразу оголосив боротьбу пияцтву та самогоноварінню. Крадіжкам колгоспного майна. Зосередився на зміцненні трудової дисципліни. Про перші кроки молодого голови в селі ходили легенди. Завдяки своїм сміливим, рішучим крокам він отримав одностайну підримку селян, став авторитетною в селі людиною.

І невипадково, що коли у 1960 році постало питання про об'єднання колгоспів чернишського – ім. Хрущова і клочківського – «Великий Жовтень», то ні в кого не було сумніву, хто повинен стати головою і де буде центральна садиба об'єднаного господарства ім. 1 Травня.

Голова не відмовлявся бути в колгоспників на урочистих подіях, наприклад, за «посадженого батька» на весіллі в родинах загиблих

Козлов Г. І., Апанасенко Ф.З. 1976 рік

фронтовіків. Там він вправно та із задоволенням виконував ці святі обов'язки, надавав молодим сім'ям всіляку підримку.

Зробивши ставку на місцеві кадри, провів їх ротацію. Ось його майже незмінна команда: заступник голови Потапенко Валентин Кирилович, головний зоотехнік Апанасенко Федір Захарович, головний агроном Юрченко Антон Степанович, головний ветлікар Залізняк Феодосій Іванович, управляючий господарством Юрченко Василь Степанович, завідувач свиновівцефермою Білоконський Анатолій Якович, завгосп Грецький Василь Миронович.

Бригадири полів та рільничих бригад: Берташ Іван Андрійович, Акуленко Микола Григорович, тракторної бригади – Кононенко Микола Данилович, садівничої та овочевої бригади – Кононенко Афанасій Іовлевич. Вдалим та своєчасним було призначення двох відповідальних і принципових об'їждчиків колгоспу, фронтовиків: Носка Петра Калістратовича та Йовенка Тимофія Юхимовича. Завзятими й наполегливими в роботі були ланкові Москалець Віра Михайлівна, Йовенко Феодора Григорівна. Успішно працювала дорожня бригада колгоспу.

Голова надавав значної уваги підготовці та навчанню фахівців с/г виробництва, в т.ч. підвищенню їхньої кваліфікації та набуттю фахових знань у технікумах та інститутах. Він і сам навчався, вивчав і переймав досвід лідерів аграрного виробництва району.

Клочків. Козлов Г. І. за хрещеного. 1965 рік

Григорій Іванович був частим гостем ВДНГ СРСР, за виробничі досягнення та впровадження новітніх техноголій у виробництві в 1966 році нагороджений срібною медаллю цієї авторитетної установи.

Як один із кращих керівників-реформаторів сільськогосподарського виробництва в червні 1967 року перебував у Чехословаччині, де переймав досвід у аграріїв державних підприємств Градець-Кралового.

У селі, де багато людей ще тільки полишили землянки, а все житло було у солом'яних стріхах, за час його головування селяни почали активно розбудовувати індивідуальні господарства, використовуючи сучасні на той час будівельні та покрівельні матеріали (черепицю, ракушняк, цеглу сирець, фінські збірні будинки). Для цього була створена спеціальна будівельна бригада. Село на очах почало змінюватись, осучаснюватись.

Значна увага приділялась реформуванню виробничої сфери (рільництво, тваринництво, садівництво), підвищенню продуктивності праці. Запроваджувалося машинне доїння корів. Корми підвозились та розвозились до місця годівлі тварин. Свиней обслуговували не вручну, як це було прийнято в господарстві, а за допомогою підвісних вагонеток. За два роки господарство під керівництвом Григорія Козлова за виробничими показниками стало одним із найкращих в районі, а врожайність зернових сягала на той час рекордних 40 центнерів з га.

1969 рік. Козлов Г. І., Юрченко А. С. з гостями колгоспу

За 23 роки (1959–1982 рр.) управління колгоспом ім. 1 Травня, потім – Т. Г. Шевченка головою був зроблений акцент на зміцнення виробничої бази, застосування нових методів агрономії та хімізації виробничих процесів. За ці роки побудовано кормокухню, нові приміщення для утримання свиней, овець, корів, майстерні по зберіганню та ремонту сільгосптехніки, автогараж, приміщення пожежної команди, придбано пожежний автомобіль. Вичищено та зариблено озеро Болото. Велика увага приділялась садівництву та овочівництву, окрім традиційних овочів – капусти, огірків, помідорів, цибулі – ще вирощувались Зекзотичні для селян кавуни та полуниця. Сільгосппродукція поставлялась не тільки до Чернігова, але й до Києва.

Не забував голова й про селян: врожай кавунів та риби потрапляв не тільки до столу колгоспників, а й кожного мешканця села.

Велика увага приділялась соціальній галузі. За цей час у Черниші були побудовані нові приміщення будинку культури на 300 місць, ФАПу, ательє, магазин, колгоспна їдальня. БК став осередком культурного життя села. Там працювали бібліотека з читальною залою, ігрова й танцювальна зали з дискотекою. Гуртки – шахістів, духових інструментів, художньої самодіяльності. Сучасники пам'ятають, що вдень там розважалась дітвовора, а ввечері було багато молоді. У вихідні,

свята всі зали цього культурного закладу були переповнені. Влітку не пустував волейбольний майднчик.

У цей час також було відкрито дитячий садочок-ясла.

Одною із перших новобудов у селі була лазня з парною. Були засфальтовані дороги до села та по селу. На належному рівні утримувалась основна грунтова дорога Седнів-Любеч, яка перетинала Черниш. Відчутно зросла заробітна плата селян. Регулярно виплачувалася річна премія, яка в середньому досягала 1.200 карбованців на одного працюючого. За доходами колгосп у 1969 році став мільйонером.

За трудову звитягу державними нагородами були відзначені 78 колгоспників,у т.ч. – 59 уродженців Черниша.

1966 рік. Козлов Г. І. серед керівництва району

Період, коли цей голова керував господарством, без перебільшення, можна назвати епохою Григорія Козлова, яка стала таким собі ренесансом аграрного виробництва на селі.

Бутко Микола Петрович, який на той час працював на керівних посадах у Чернігівському районі, згадує про Григорія Івановича, як про керівника, що негайно реагував на будь-які пропозиції та зауваження щодо підвищення виробничих показників господарства.

Григорій Іванович неодноразово обирався депутатом районної та сільської рад, членом райкому і партійної комісії РК КПУ. Був учасником багатьох авторитетних зібрань.

За самовіддану працю нагороджений орденами та медалями СРСР, а саме: орденом Трудового Червоного Прапора (1971 р.), двічі – орденом «Знак Пошани» (1966, 1976 рр.), медаллю «За трудову доблесть». До районної Дошки пошани був номінований 11 разів.

А в 1972 р. занесений до районної Книги трудової слави.

Сучасники згадують, що не тільки в селі, але і в районі Григорій Іванович вважався авторитетним керівником, з його думкою завжди рахувались. За своїм характером для керівництва він не був ручним в управлінні, бо добре знав справу, свою точку зору відстоював аргументовано. Не був він і «ангелом у скорботі» для тих, хто байдикував, порушував дисципліну. Міг бути до дрібниць вимогливим, крутим і норовливим у прийнятті рішень.

Ні в селі, ні в Чернігові він не збудував собі ні будинків, ні гаражів. З сім'єю все життя прожив у Чернігові в квартирі, яка розміщувалася

в одноповерховому цегляному будинку по провулку Академіка Павлова. В Черниші займав колгоспну квартиру, а після закінчення каденції повернув її господарству.

Можливо, єдиним його захопленням, окрім роботи, було мисливство.

1981 рік. Козлов Г. І., Луговський В. Д., Горбач В. Я.

Внучка Ольга Миколаївна Ушакова з тугою розповідає, що Григорій Іванович не написав мемуарів, не залишив навіть розширеної автобіографії. Хоча міг би та, мабуть, не встиг. Можна прогнозувати, наскільки би були цікавими ці спогади. Війна, Прибалтика, навчання у Москві, відбудова зруйнованого війною народного господарства, військова реформа. Потім створення успішного колгоспу.

Сімейний архів, світлини, що збереглись, засвідчують, до яких важливих політичних подій країни він був причетним, зі скількома яскравими особистостями був знайомий. Він товаришував із Героями Соціалістичної Праці Палажченком Леонідом Івановичем, Луговським Василем Денисовичем. Головами колгоспів Горбачем Василем Яковичем із М.-Коцюбинського, Бреусом Федором Петровичем із Слабина, Бушнєвим Олексієм Романовичем із Седнева.

Рано із життя пішли його сини Анатолій та Микола, у 2011 році померла й Антоніна Карлівна.

Внучка Коленько Олена Анатоліївна з неприхованою щирою теплотою розповідає, як дідусь улітку на канікулах брав її з собою на роботу, любив об'їзжати колгоспні поля, пасіку, ферми, пригощав натуральним, ще теплим молоком. По дорозі він розповідав всілякі пригоди, фронтові бувальщини, особливий акцент робив на технологіях сільськогосподарського виробництва, особливостях сільського життя та побуту. Мабуть, десь потаємно він думав про майбутнє, про наступників. Мріяв, що може колись хтось із його дітей чи онуків продовжить його благородну справу.

Якось дідусь із захопленням розповідав Олені, як у перші роки головування, спілкуючись із досвідченими хліборобами села, дізнався,

як не за календарними датами, а за кліматичними прикметами та природними явищами можна і треба правильно визначатись із часом посіву ранніх зернових культур. Він зажди їх дотримувався, незважаючи на наполегливі календарні рекомендації вищих інстанцій.

Григорій Іванович мав право пишався своїми досягненнями, бо, як згадують земляки, міг стати і Героєм Соціалістичної Праці. Таких подань було принаймні два.

Ще він дуже переживав за тим, як у 1960 році, на виконання вказівок партійних органів, у селі була зруйнована Свято-Георгіївська церква.

Оля та Олена розповідають, що дідусь ніколи не поривав зв'язків із Чернишем. Особливо коли головою колгоспу був Овдій О. К. Останній, щоб він не так сумував за селом, за колгоспом, навіть виділив десять соток землі під город. Про дідуся тоді не забували, постійно запрошували на всіляки офіційні заходи. Йому було приємно побувати в селі, поспілкуватись із друзями, фронтовиками, поділитись спогадами, знову відчути ритм та атмосферу сільського життя. Коли просили поради, із задоволенням відгукувався.

Останні роки життя Григорія Івановича переслідували хвороби, дались взнаки важкі воєнні часи, непрості роки колгоспного будівництва. Він тихо пішов із життя... 24 липня 1991 року йому ще ледь виповнилось 72 роки. Похований у Чернігові.

Чернишани не забувають тих, хто дбав про них і робив добро для села. Останнім часом у колі краєзнавчого осередку села, депутатів сільради обговорюється питання, щоби назвати одну із вулиць Черниша іменем Григорія Івановича Козлова.

**Деснянська правда. 2017. 1 січня.*

Дитинство, яке пахло порохом і білим наливом *

ЮРЧЕНКО ВАСИЛЬ СТЕПАНОВИЧ, с. Черниш, вул. Зелена, 6

БІОГРАФІЧНА ДОВІДКА

Юрченко В.С. народився 20.09.1934 року в Черниші Чернігівського району. В 1943–1950 рр. навчався в семирічній Чернишській школі. В 1974 р. заочно закінчив середню школу, а в 1985 році – Майнівський радгосптехнікум, за фахом – агроном. Член КПРС із 1962 р. У 1953–1956 рр. проходив дійсну військову службу в лавах Збройних Сил СРСР. Має статус учасника бойових дій. Працював у колгоспах імені Хрущова, імені 1 Травня, імені Т. Г. Шевченка с. Черниша на різних посадах: об'їздчиком, бригадиром рільничої бригади, управляючим господарством. Неодноразово обирався депутатом, а в 1967 -1974 рр. – головою виконкому Чернишської сільради.

За високі виробничі показники, активну громадську позицію нагороджений медалями «За трудову доблесть» (Указ ПВР СРСР 30.12.74 р.), «За доблесну працю» до 100-річчя від народження В. І. Леніна, ,«Ветеран праці».

Дружина – Галина Іванівна, дівоче прізвище Знойко. Діти: Володимир та Юлія. Має внуків і правнуків.

– Василю Степановичу, почнемо, як кажуть, із самого початку. Розкажіть про своїх батьків.

Розмову розпочинає дуже повільно, із деякою осторогою в голосі. По всьому видно, що йому є що розповісти, та думки і слова плутаються-переплітаються і ніяк ми їх разом не можемо скласти в один «букет». Він не знає, чи всі думки його будуть правильно викладені, тим більше – інтерпретовані. Чи про все треба і вже можна розповідати. І чи треба взагалі. Але потім потихеньку ми вирушаємо, в довгу і далеку подорож спогадів.

Народився Василь Степанович не в зовсім типовій як на той час сільській сім'ї. Батько Рись Григорій був родом із с. Івашківки. Мати – Юрченко Уляна Яківна, 1905 року народження, із Черниша. Батько був членом ВКП (б) і на той час, коли народився Василь Степанович,

працював головою Чернишського колгоспу. Мати – домогосподарка, колгоспниця. На жаль, батьки розлучились і через деякий час мати вийшла заміж удруге. Василь Степанович ріс, виховувався мамою та вітчимом Костюком Степаном Григоровичем, родом той був із с. Петрушина. Мати у свідоцтві про народження записала, що батьком Василя є Костюк С.Г., прізвище залишила своє Юрченко. Так він став Василем Степановичем Юрченком.

Від кровного батька в селі за ним назавжди закріпилось грізне прізвисько Рись. Поїздивши по області, активіст радянської влади Рись Григорій Лаврентійович останні роки доживав у Івашківці.

У мами в другому шлюбі було ще дві доньки: Костюк Олена Степанівна, 1937 року й Костюк Любов Степанівна, 1940 року народження. (*Олена померла, а Люба в теперішній час проживає в Києві. –* ***Авт.****).*

Влітку 1941 року вітчим Костюк Степан Григорович пішов на фронт і більше сім'я його вже не бачила. Василя разом із сестрами Оленою та Любою виховувала мама Уляна Яківна, то були тяжкі часи, особливо для матері.

– Василю Степановичу, на мою думку, нині в селі, крім вас, нема більшого носія інформації про довоєнний і післявоєнний періоди, навіть про період із часу проголошення незалежності України. Ви очолювали сільську раду, були в керівній ланці колгоспного життя села, насамкінець, що важливо, як член КПРС постійно прямо або опосередковано брали участь у всіх життєво важливих подіях, що відбувались у селі і навколо нього. Чи можна вам поставити декілька нестандартних запитань? Зауважу, що ви на них можете не відповідати.

– Давайте поговоримо. Намагатимусь пригадати, мені й самому це буде цікаво. Тим більше, що наразі збираються матеріали з історії села і я як член робочої групи беру в цьому безпосередню участь.

Чим неповторна й цікава робота голови сільради, управляючого господарством колгоспу? Це робота з людьми всіх вікових категорій, робота з громадою з одного боку, а з іншого – ти перебуваєш у вирі подій, які відбуваються як у житті села, так і кожної людини, цілих сімей. Життя навколо насичене різними – й рядовими, й доленосними подіями, а голова – він і трансформатор, і генератор, а інколи й ретранслятор між людиною-громадою-владою.

– І як вдавалось маневрувати?

– Скажу відверто: не завжди.

– Чим пахне вам дитинство?

– Це запитання хоч і з ліричним гумором, але філософське! Що значить одне тільки слово – дитинство, яка гамма почуттів, образів спливає одразу в уяві перед очима. Що ми відчуваємо і вкладаємо в

поняття – дитинство? Безтурботність… Але для кожного з нас воно має свою вагу й індивідуальне значення. Для когось – безтурботність, для іншого – це самоутвердження. Для мене воно було ще й виживанням. Заглядаючи у минуле, скажу, що дитинство було цікавим – це пізнання світу, а життя було важким, складним і незабутнім.

Тому й пахне дитинство мені неповторним сільським ароматом, особливим ранковим колоритом, коли прокидаються не тільки люди, але й природа, домашні тварини, щебечуть птахи. Пахне гарячим хлібом, запашним сінокосом, молоком, яким мати напувала вранці, а навесні – березовим соком, улітку – неповторним запахом Білого наливу, ароматом огірка з салом та часником.

– Василю Степановичу, тоді сформулюю запитання трохи інакше. Чим запам'яталось дитинство? Його період збігся з такими подіями, як голод 1937, 1947 рр., німецька окупація, визволення села радянськими військами. Відродження села. Як проводили вільний час підлітки, котрим було тоді по 10–15 років?

– Діти всі – як діти. Ми сприймали дійсність кожний по-своєму, а жили в існуючій реальності. Пристосовувались до неї. Навіть в окупацію ходили до родичів в гості на храмування. Запам'яталось, що взимку час проводили на льоду великого озера, яке споконвіків називалось у селі Болотом, облаштовували «Тарадайку», це такий місцевий «атракціон». Брали довгу жердину, прилаштовували кілок до дна озера та кріпили до криги, потім до кілка прив'язували жердину, в кінці жердини чіпляли санчата, на які лягали бажаючі, інші діти розкручували жердину як центрифугу, так і розважалися.

Влітку купались, рибалили, це одночасно був і спосіб здобування харчів. Ходили з батьками до церкви. В окупацію сільська громада відкрила храм, який був закритим за часів радянської влади. Георгіївська церква розміщувалась у війну в одному з приміщень теперішньої Чернiської школи. Після війни її перенесли на територію, де наразі розміщується сільський будинок культури.

В дитинстві переважно працювали вдома по господарству, також у наймах. Шукали їжу в полі, лісі, болотах. Завдання вижити, зберегти сім'ю як у період окупації, голоду, так і в часи відбудови зруйнованого господарства стояло перед батьками дуже гостро. Слава Богу, в нашій родині не пухли від голоду, але пам'ятаю, що завжди хотілось їсти, особливо не вистачало хліба.

Важко було в окупацію, не так від недоїдання, як від безправ'я, принижень від окупантів і поліцаїв. Фашисти запровадили свій уклад життя гнобити людей. Село було розділено на десятихатки по десять господарств, обов'язково в такій робочій одиниці повинен бути один дорослий чоловік. Із тяглової сили – кінь або віл. Займались в основному рослинництвом. Крім того окупанти доводили на сім'ї

план здачі яєць, молока, хліба. В селі були створені спеціальні пункти прийому.

Німці сподівались, що затримаються у нас надовго, почали завозити в село свої породи корів, свиней, овець, дрібний сільгоспінвентар: сокири, серпи, коси, інші дрібниці. За примусовою роботою селян наглядала жандармерія, староста, охорона та поліція. В поліції й охороні служили близько 20 наших односельців. ** Старостат розміщувався в школі. Жандармерія – в Седневі чи Терехівці, очолював її німець Кікер. У нього була за перекладача молодиця, прізвища не знаю, на ім'я Нона. Кікер був владною і жорстокою людиною, їздив, як пан, бричкою, запряженою вороним конем, мав зброю і батога. Багато людей відчули силу того окупаційного налигача. Нона, на мою думку та за спогадами місцевих жителів, була людиною стриманою, розумною і багато разів рятувала людей від насильства. Навіть за необережні висловлювання в той час можна було поплатитись життям. Якби вона про все, що чула, доповідала Кікеру, підозрюю, скільки б тоді ще постраждало в селі людей. Про такі розумні, людяні дії Нони розповідала й моя дружина Ганна Іванівна.

Життя людини в той час нічого не важило. В селі розповідали про такий випадок, коли поліцай затримав втікача – полоненого із Яцевського табору, нашого земляка Ячного Григорія Сидоровича, привів знесиленого в Березанку до старостату і холоднокровно розстріляв. Нещасного потім забрали рідні й поховали вдома. В селі окупанти розстріляли колишнього голову колгоспу «Червоний пахар» Кирієнка Миколу Євсійовича, запідозривши його у зв'язках із комуністичним підпіллям, а підставою для розправи були звинувачення в тому, що буцімто з його вини у весеняно-зимовий період 1942 року пропала в буртах картопля. Я гадаю, що це був тільки привід для того, щоби знищити активіста колгоспного руху на селі заради залякування населення. [1]

Ходили небезпідставні чутки про те, що поліцай Білоконський, повертаючись із Терехівки й зустрівши біля лісу (Кленки) двох Яцевських полонених-утікачів, розстріляв їх. На тому місці ще довго була невідома могила.

З іншого боку окупанти підтримували і всіляко заохочували ту категорію населення, котра погодилась працювати на них. Поліцаї мали уніформу, зброю, сім'ї поліцаїв постійно в старостаті отримували харчі, одяг, мали інші преференції. Звичайно, що ставлення в селі до поліцаїв було неоднозначним як в окупацію, так і опісля.

Скільки себе знаю, я весь час працював. Згадую, як із іншими дітьми села ходили на Яцівське поле, збирали мерзлу катоплю, потім мама з неї готувала якусь страву чи робила крохмаль. В окупацію в Лопатині, де ми тимчасово жили, я пас коней. З 1944 року працював

у Чернiському колгоспі. Потім за власної ініціативи ходив на роботу в бригаду радгоспу ім. Чкалова на хуторі Нове. Займались там різною роботою, в т.ч. вирощували хміль. За виконану роботу там давали обід, харчувались у їдальні, а ввечері за старанність – ще одну хлібину в руки, яку я з гордістю приносив додому. На той час то був величезний заробіток.

В окупацію, взимку 1943 року будинок, у якому ми жили, згорів. Яка була причина цього нещасного випадку – мені невідомо. Ми залишились без помешкання. Деякий час перебивались у селі в родички Кисіль Надії Трохимівни. А навесні Чернiський староста Садченко (Гньот) погодив із старостою с. Лопатина Сердюком можливість нашого проживання в одному із порожніх будинків зазначеного села.

У цьому селі в лютому 1943 року німці та поліцаї, здійснюючи каральну операцію, знищували людей цілими сім'ями, не милували нікого: ні малих, ні старих.[2] Жити в такому будинку було неймовірною мукою. Тому після звільнення Чернігівщини від німецьких окупантів ми переїхали назад у Черниш і за виділені нам Ощадбанком кредитні кошти (25 тис. карбованців) мама купила будинок у мешканки с. Черниша Буштрук, ми його перебудували. Там ми і жили родиною, поки не пороз'їжджались.

– Що у вашій пам'яті збереглось про події, повязані із Лопатинською трагедією. Звичайно ж, із власних вражень, спогадів та розповідей людей?

– Хоча в Лопатині ми жили відносно недовго, але мені було там некомфортно. [6] І потім мені туди ніколи не хотілось повертатись. Коли ми там жили, то я був ще занадто малим, аби якось чимось цікавитись. А що там за жахіття коїлися – багато не говорили. Люди на той час були залякані. [2]Уявіть, у якому стані перебувала частина населення після того, як їхніх сусідів, родичів, односельців розстріляли й спалили ні за що.

Ніхто не знав точно, що очікує їх. Захисту чекати було ні від кого. В селі залишались жінки, діти, люди похилого віку.

Від свого товариша, мешканця Черниша Кирієнка Олексія Даниловича (1925 р.н., що мешкав по вул. Шевченка, 16) я чув розповідь про те, як вони зі своєю мамою Кирієнко Єфросинією Олексіївною (1887 р.н.), ризикуючи життям, переховували двоюрідного брата***, юнака Шеремета Василя, якого розшукували поліцаї після того, як спалили в Лопатині матір Василя і його двох малолітніх сестер, буцімто за зв'язок із партизанами. Олексій Данилович розповідав потім, що Василь, перебуваючи в дуже важкому психологічному стані, не послухавши тітку Єфросинію Олексіївну, поїхав знов у Лопатин, аби довідатись, чи правда, що спалили його рідню. Там

його і затримали. [3] Коли протягом доби Василь не повернувся в Черниш, Олексій Данилович на коні Василя поїхав у Лопатин, там він дізнався, що брат затриманий і перебуває з іншими заручниками в колгоспній кошарі для коней. Олексій Данилович, з його слів, знав лопатинського поліцая Беду Івана, який також охороняв заручників. До війни Олексій Данилович їздив на храми та в гості до тітки в с. Лопатин, де і познайомився з Бідою, який був не набагато старшим за Олексія Даниловича. Зі слів Василя, Біда навіть перебував із ним у родинних стосунках. ****

Тому Олексій зміг умовити поліцая тимчасово відпустити Василя, щоб вони побули разом і Василь трохи поїв. Поліцай буцімто дозволив. Скориставшись такою нагодою, Олексій і Василь, сівши на коня, втекли. [3]Можна припустити, що поліцай, найшвидше, не зізнався про втечу Василя, бо його б самого розстріляли німці. Мені також відомо, що Василь потім переховувався у своїх тіток у Черниші та Кобилянці.

– Війна. Початок окупації. Як вам запам'ятались ці події? Що пригадаєте про звільнення села від німецько-фашистських окупантів?

– Це був 1941 рік. Кінець літа. На порозі вже стояла осінь, але ще було тепло. Початок окупації села запам'ятався так: сонячним спекотним днем через наше село постійно гнали на схід худобу: корів, коней, овечок. І цей потік був цілодобовий. Тягнули сільгосптехніку, трактори. Автомобілів було обмаль. У протилежному напрямку по дорозі Седнів-Любеч, на захід ішло військо, ну просто «сила-силенна» піших солдат, трохи військової техніки. Гужовий транспорт.

Спочатку через село в напрямку Клочкова пройшли розрізнені, змарновані і знесилені групи радянських солдат. Транспорту чи бронетехніки я не бачив. Через деякий час у першій половині дня в село увійшли німці, вони заходили із півночі, колоною по дорозі із села Нове (Новий Участок), через Вітьовське поле. Окупанти були в гарному гуморі, на піднесенні. Зайшовши в село, отаборились, почали митись і голитись.

Шниряли по хатах, наче голодні собаки, та просили у нещасних селян, теж не менш голодних та ще й переляканих, «млеко», «яйко». Перші їхні слова, які я почув, були: «матка, млеко», «о кіндер», «ахтунг».

Так от коли німці, десь ближче до обіду, зібрались неподалік озера, біля сільради, по них був відкритий артилерійський вогонь із позицій Червоної армії, котрі розташовувались на пагорбі між лісом, що з боку Кобилянки і пасовища Оболоньє. Так, мабуть, бійці перекривали наступ німців на Чернігів по дорозі Городня-Чернігів. Нині на тому місці встановлено пам'ятний знак «Рубіж оборони». Внаслідок цього обстрілу німці понесли людські втрати. Були знищені або пошкоджені деякі будинки селян, згоріло приміщення старої, колись церковної школи.

Через деякий час німці отямились та атакували позиції наших військ, які понесли теж втрати і змушені були відступити. Німців, які загинули при артобстрілі та наступі на позиції артилеристів, поховали в селі недалеко від озера (близько 30 могил), встановиши на них хрести, поверх хрестів повісили каски. Через деякий час тіла загиблих німців вивезли, говорили дорослі, що в Німеччину.

Коли у вересні 1943 року радянські війська звільняли Черниш від окупантів, ми жили на той час в с. Лопатині. Наші війська тоді наступали по ґрунтовій дорозі Черниш-Терехівка-Товстоліс в напрямку Чернігова, із завданням, мабуть, вийти до Дніпра. Памятаю, що частини Червоної армії зайшли в Лопатин, якраз на перший чи другий день православго християнського свята – Другої Пречисти. В цей день у селі був храм, німці вже відступили. Далі, звільнивши Терехівку без втрат, наші військові частини зіткнулись із добре організованою обороною та контратакою фашистів, відбувся жорстокий бій на підступах до Товстолісу. До Чернігова залишалось фактично 5-7 км. Тоді загинуло багато наших солдатів. [4]Вони (200-250 осіб) були поховані в [8]братських могилах на місцевому кладовищі біля Товстолісу, понад дорогою, саме на тій самій гірці, яку треба було взяти штурмом. А далі вже був Чернігів. [5]Десь у 1970 р. на місці братських могил, де були поховані наші солдати, було встановлено пам'ятник, облаштовано територію, на меморіальних дошках написано інформацію про загиблих. Там поховані переважно солдати та сержанти із російськими прізвищами, отже, можна вважати, що наступала на фашистів одна із військових частин, сформована переважно із росіян.

Ще запам'ятав, що госпіталь червоної армії та й німецьких військ при наступах-відступах розташовувався в колишньому приватному будинкові Кирієнка Якова Мойсейовича. Будинок стояв на пагорбі, з південного боку великого озера Болота. В період колективізації у сім'ї Я. Кирієнка цей будинок відібрали. Якова заарештували. До війни й після війни у зазначеному будинку розташовувався сільський клуб. Поки не був побудований новий цегляний будинок культури (1962 р.) А будинок цей потім розібрали, побудувавши з нього добрячий колгоспний склад. Він і досьогодні зберігся, стоїть біля вагової колишнього колгоспу. Багато колгоспних будівель, навіть цегельних, уже попадало, а він стоїть на розі дороги, неначе чекає свого господаря. Небагато людей в селі знають, звідки ця будівля, яка її історія, яка доля.

– Що ви можете сказати та розповісти про Садченка Миколу Яковича (на прізвисько Гньот), який в окупаційний період очолював у селі старостат? [6]Чи справді він був «рятівником» села? А може, цей чоловік якимось чином був пов'язаний із комуністичним підпіллям? Цікаво, якої думки про нього,

наприклад, був Юрченко Антон Степанович? Як він оцінював цю особу? Чи була про нього у вас розмова, й чи взагалі він давав йому якусь оцінку? Бо знав значно більше, ніж пересічний мешканець, навіть ще й тому, що сам в окупацію жив у селі?

– Так, я це пам'ятаю, старостою в селі був Садченко Микола Якович. Старостат розміщувався в школі, приміщення якої збереглося і по сьогоднішній день.

Треба сказати, що староста призначався на посаду за його добровільною згодою, він був представником окупаційної влади в селі, мав у підпорядкуванні поліцаїв та відповідні владні повноваження, тому повинен був виконувати всі накази та заходи, які запровадила на окупованій території Німеччина. У тому числі – збирати та відправляти в Німеччину продовольство, на примусові роботи – людей. Організовувати та проводити каральні акції. І не менш важливо, що він надавав (міг надавати) окупаційному режимові інформацію про стан суспільної обстановки в селі. А спокій у селі залежав від того, наскільки він виважено інформував окупаційний режим.

Староста, звичайно ж, отримував винагороду за роботу, мав відповідні привілеї.

Що стосується Садченка М.Я., то він справді в селі залишив по собі добру пам'ять. І вважаю, що це особистість, яка потребує окремого дослідження. [7]Незважаючи на окремі позитивні публікації про нього в ЗМІ, жодної реакції органів влади досі немає. Фактично, населення, як і громада села, з точки зору юридичного та політичного підходів до цієї особистості, подій, що були в селі, не може надати йому належної історико-політичної оцінки. А якщо він справді заслуговує на це, то – й шани.

Треба сказати, що в селі не було допущено масових розстрілів селян, репресій, навмисного нищення майна людей. І це головне. Гньот особисто не допускав насилля, злочинних вчинків стосовно селян. [8]Є факти, коли він допомагав окремим людям уникнути якогось покарання, давав поради, як уникнути відправлення на роботу в Німеччину. Аби про це, наприклад, дізналися в жандармерії, йому б не вдалося уникнути розправи. Звичайно, він ризикував своїм життям. І невідомо, як би склалась історія села, аби був інший староста.

Цікавий факт. Місцевий житель Грецький Сава Миронович (інвалід дитинства) розповідав мені, що коли радянські війська у вересні 1943-го звільнили Черниш, то в старостаті при обшуках був знайдений список селян, які підлягали розстрілу, список був підписаний старостою Садченком і секретарем старостату. В той час, окупантами планувались та проводились масові репресивні акції по залякуванню населення, особливо після розгрому під Сталінградом.

Про наявність такого списку знає і моя дружина, їй розповідала мати. Остання отримала цю інформацію від тих місцевих жителів, хто брав участь у відновленні радянської влади на селі після окупації. Мама Галини Іванівни, моя теща Знойко Олександра Юхимівна, 1913 р.н., розповідала Галині Іванівні про розстрільний список, який був знайдений у старостаті, і те, що в цьому списку була і їхня сім'я.

Можете уявити, який це був стрес і жах одночасно. Коли люди отримували таку інформацію, що була просто вироком. Адже війна ще продовжувалась, фронт поряд, окупанти скаженіють. Підставою для включення родини Знойко до розстрільного списку було те, що брат мого тестя Знойко Григорій Андрійович, 1915 р.н., до окупації служив в органах НКВС, як і чоловік тещі, батько моєї дружини Знойко Іван Андрійович, 1913 року народження. * Він також воював на фронтах у складі Червоної армії.

Отож як у такому випадку ставитися до старости? Що тут збіг обставин чи особиста роль старости, який своїми чи то пасивними, чи повільними діями не допустив злочину стосовно земляків. Факт залишається фактом, цього жахливого злочину в селі не сталось. А значить, за аналогією, як одному із методів дослідження, коли немає інших доказів, які б засвідчували протилежне, та з урахуванням інших позитивних фактів про діяльність цієї особи, слід зробити таке логічне припущення: тут є заслуга перш за все Гньота.

Про те, чи мав Садченко М.Я. відношення до комуністичного підпілля, мені невідомо. Я також не чув думки Юрченка А.С., як і педагогічного колективу школи, про оцінку та роль особистості Гньота в цій історії. Слід додати, що в той час вести про це розмови було, можна сказати, небезпечно. Бо вже сформувалися офіційна позиція і політична думка про таких людей – це поліцаї, тобто вороги народу.

– Після звільнення села від окупантів як відновлювались радянська влада і правопорядок в селі? Чи була небезпека та загроза спокою від залишків німецьких прислужників, диверсантів?

– Всі ті, хто співробітничав із німцями, відповідними органами радянської влади були заарештовані. Проведено слідство, і до них було вжито заходів покарання. Я не чув, щоби когось із цієї категорії громадян, жителів села, засудили до страти. Багато хто з них був мобілізований на фронт. **

Звичайно, селянам після звільнення села від окупантів легше жити не стало. Всіх чоловіків, що підлягали мобілізації, призвали до лав Червоної армії. Переважна більшість сімей залишилась без чоловіків. Міліція, влада в області, та і в селі, ще не устаткувались і не могли ефективно протидіяти злочинцям. У цей час в селі були крадіжки, пограбування, підпалювалися хати, були й залякування селян. Це

продовжувалось протягом 1943–1947 рр. Відома закономірність: чим менша протидія таким негативним соціальним явищам, тим більше вони загострюються, а злочинці нахабніють. Коли зміцнились органи міліції фронтовиками, що повертались із війни, банду ліквідували. Як потім з'ясувалось, банду очолював чоловік із кримінальним минулим, він же співробітничав із фашистами, здається, був родом із Макішина, прізвища вже не пам'ятаю. Тероризувала банда цілий умовний округ: села Макішин, Седнів, Кобилянку, Брусилів, Черниш. Мені відомо, що в цій банді були й мешканці Черниша, навіть підлітки.

Цікаво, що люди в нашому селі про багатьох із них знали, але відкрито протидіяти самостійно не могли, надто вже сили були не рівними, а життєвий спокій після окупації – дуже хистким. Моя дружина пригадує, як одного разу ввечері поверталась додому і раптом випадково зустріла одного із таких типів, вона запідозрила його одразу (і як виявилось потім, небезпідставно, в тому що він веде розвідку, вишуковує чергову жертву, на кого вночі напасти, бо не так багато в цей час у селі було сімей, де можно реально поживитись (забрати гроші, цінні речі, а особливо худобу). Але цей бандит, побачивши перелякані очі дівчини, промовив, посміхаючись: «Не бійся, вас грабувати не будемо».

– Оцінюючи прожитий важкий життєвий шлях, оглядаючи пройдені стежки, можете сказати, що у вашому житті були вчинки, які можна б назвати подвигом?

– Я скажу коротко: все моє життя і багатьох моїх однолітків, людей, які пережили важкі часи періоду репресій 1937 року, голод 1933, 1947 рр., окупацію й післяокупаційний період, було подвигом.

Бо життя в той період нашої історії було постійною боротьбою за власне існування, і не тільки конкретної особи, але й тих, за кого ти якоюсь мірою відповідаєш. Я вже не кажу про збереження людської гідності в тих умовах.

– На мій погляд, ви як голова виконкому сільської ради, перебуваючи на цій відповідальній посаді, дуже багато зробили для сільської громади, а займаючи керівні посади в колгоспі, – і для розвитку та зміцнення колгоспного ладу в селі. Особливо в період його розвитку і піднесення 1960–1980 рр. Про це також свідчать державні нагороди за трудову звитягу та вашу громадську діяльність. Що вам запам'яталось із цього періоду найбільше?

– Треба сказати, що по життю я був максималістом. Ті доручення, які мені давало правління колгоспу, призначаючи на керівні посади, і партійна організація колгоспу, висуваючи на голову сільської ради, я завжди виконував сумлінно. Вчився працювати, а заодно – керувати.

Праця в сільському господарстві, а тим більше – в колгоспі – це щоденна робота як для керівництва, так і колгоспників. Якщо взяти рослинництво, де я за посадою і фаховою освітою найбільше працював, то тут треба було своєчасно підготувати площі, якісний посівний матеріал, посіяти, зібрати і – зберегти вирощене.

Бо щоб ми не говорили про колгоспи як форму організації сільгоспвиробництва, але це колективна власність, а не приватна, і ставлення людей до результатів своєї праці інколи було легковажним:

«Не моє ж!» Тому треба було й підганяти, й контролювати, й заохочувати кращих працівників. Боротись із крадіжками. Люди у нашому селі дуже працьовиті, а в організації праці ними легко керувати.

Невипадково, що близько 50 колгоспників, вихідців із Черниша, були нагороджені різними за значенням державними нагородами колишнього СРСР (не говорячи про медаль «Ветеран праці»). В тому числі – найвищою нагородою СРСР – орденом Леніна.

Із задоволенням згадую працьовитих та відповідальних колгоспників, про яких часто говорили на нарадах та великих зібраннях. Це Носенко Серафим Мойсейович, Кирієнко Олексій Данилович, Кисіль Іван Ларіонович, Кирієнко Андрій Миколайович, Кононенко Василь Данилович, Потапенко Іван Дмитрович, Кирієнко Марія Яківна, ланкова першої бригади Москалець.

Я не вдаватимусь у деталі й оцінку політики КПРС та Радянського Уряду на селі. Але треба відзначити, що в період із 60-х років до кінця 80-их було помітне посилення уваги до проблем села. Колгоспний лад на той час був на піднесенні. Бо вкладались великі кошти не тільки в механізацію, хімізацію сільгоспвиробництва, але й соціальну сферу села. Ось тільки окремі соціальні поекти в Черниші. У 1959 році побудовано нове зручне й сучасне на той час приміщення ФАПу. В 1952-му посаджено колгоспний сад на 500 фруктових дерев, переважно яблунь, груш, були там і сливи, вишні. Того ж року розчищено в центрі села озеро Болото та зариблено. В 1953 році в село прийшло електричне освітлення.

Великою подією була радіофікація села в 1954 році. В колгоспі встановлено радіорубку. Першим керівником радіомовлення був П'явко Василь Кирилович, чесна, порядна й відповідальна людина. Радіо в селі на той час – це не тільки новини про життя в країні, області, районі, але й інформація про результати науково-технічного прогресу. Це покращувало настрій людей.

Пригадую, як передавали новини, транслювались пісні й навіть футбол, чемпіонати світу. Це збирало немалу аудиторію людей біля гучномовців, яких у селі було два. Зазвичай ранок починався із закликів до роботи. Оголошували кращих у соціалістичному змаганні колгоспників.

У 50-их роках відкрито дитячі ясла. В 1962 році здано в експлуатацію новий будинок культури на 300 місць, встановлено стаціонарну кіноустановку. Працював духовий оркестр, керівником якого довгий час був Білоконський Василь Васильович. Відкрито новий магазин у центрі села. В 1966 році почала працювати лазня з парною. А до того часу вона містилася в невеличному будинку, який потім передали під квартиру директорові школи Школьному В.В. З 1963 року в селі з'явились перші телевізори, їх отримали передовики колгоспу: доярки, комбайнери, трактористи, тваринники. В 1967 році закінчено будівництво та відкрито нове спільне приміщення сільради й правління колгоспу. В 70-их роках заасфальтовано центальні вулиці села. Школярів почали автобусом возити в Седнівську десятирічку. В 1987 році розпочато роботи з газифікації села.

Як я тепер розумію, мета була одна – зробити сільгоспвиробництво ефективним, підвищити врожайність, а життя селян та колгоспників зробити привабливим і конкурентним.

– Василю Степановичу, справді, для селян були здійснені конкретні соціальноекономічні кроки щоби підняти продуктивність праці в колгоспах та покращити соціально-побутові умови селян. Та все ж таки, чому не вдалося досягти позитивних результатів, стримати відтік людей із села, перетворити колгоспи в сучасні аграрні підприємства, привабливі для життя та роботи?

– Головна причина, на мою думку, криється в економічних причинах. Невисокий рівень заробітної плати, яку колгоспники, до речі, почали отримувати щомісячно тільки із 1966 року. Важкі, у порівнянні із містом, умови праці. Далі – відсутність стимулюючих факторів розвитку особистих приватних господарств селян, які би природно «прив'язували» селянина до землі й давали можливість підвищувати власний добробут.

Крім того політика мотивації праці селян через трудодні призводила до зрівнялівки в оцінці праці колгоспників. У той же час встановлення обов'язкової кількості трудоднів, які колгоспник зобов'язаний був відпрацювати, з одного боку ставило людей у категорію заручників. З іншого – не давало їм можливості продуктивно займатись власним господарством, до чого селянин звикав споконвіку. Коли мій товариш Кирієнко Олексій Данилович, житель села Черниша, колгоспник на той час колгоспу ім. Шевченка, отримав пенсію і йому в колгоспі видали на руки трудову книжку, я заради інтересу і з цікавістю подивився, а що ж там узагалі записано. Те, що колгоспники працювали з ранку до ночі, мені відомо, як і те, що кожен повинен був відпрацювати не менше 300 днів (трудоднів) за рік. Але те, що переважна більшість працювала і виробляла 450-600 трудоднів у рік

(збереглась ксерокопія), як у Олексія Даниловича, навіть для мене було відкриттям.

Далі політичні фактори. Гасла, висунуті на XXII з'їзді КПРС про побудову комунізму призвели до помилок в аграрній галузі і на селі. Наприклад, в середині 60-их років у селян фактично забрали їхні земельні ділянки, а це й пасовища, й сади, й господарські будівлі. Одночасно це призвело до зменшення кількості домашньої птиці та худоби. Таким чином, робоча сила в приватному секторі селянських господарств виявилась зайвою.

Соціальні фактори. Люди фактично були невільниками. Протидія виходу селян із колгоспів, виїзду молоді призвела до зворотнього результату бажанню молоді «втекти» із села. До речі, селяни тільки з 1973 року почали отримувати паспорти. Ці та інші помилки в перспективі мали небажані наслідки для розвитку самого колгоспного руху на селі – в цілому, досить прогресивної форми організації с/г виробництва.

Але не це було причиною занепаду колгоспної перспективи. Не хочу чи не варто зупинятись на тому, як створювались ці господарства. Несвоєчасні й запізнілі кроки із проведенням комплексної аграрної реформи на селі. На сьогодні я, може, й скептично, але із сумом дивлюсь та думаю: а де ж усе те, що багато поколінь колгоспників села побудували? Розвивали… Чому занепали побудовані у важких умовах ферми, кормокухні, КЗС, цехи по переробці м'яса, дитячий садочок, зерносушилки, лазня, склади та комори, сільськогосподарська техніка? А хто залишився в селі? Де школярі, молодь? Коли в селі останнім часом було нормальне весілля? Де і чим займаються вивчені колгоспним коштом фахівці аграрного «цеху»?

Взагалі, де Чернiський колгосп-мільярдер? Що сталось???

Я часто сам собі в думках ставлю ці запитання. Бо в цьому селі, колгоспі все моє життя, молодість, мрії на гарне власне майбутнє і моїх дітей, країни.

Тому зрозуміти, чому в селі так швидко розвалився колгосп, зруйнувалась його інфраструктура не можу!

– Василю Степановичу, з моїм батьком ви були великими друзями. Тому я знаю вас дуже добре як людину моральну, відповідальну і дуже вимогливу як до себе, так і до інших. А чи були у вашому житті моменти, які сьогодні ви би прожили інакше?

– Звичайно, в житті не все було гладко й причесано. Але самому собі важко давати оцінку. І пригадати, де й кому ти зробив добро, а комусь, може, й недобре. Тому питання варте сенсу, і я над ним подумаю. При наступній зустрічі обов'язково поговоримо.

– Ви розповідали, що як голова сільради особисто брали участь у збиранні та формуванні матеріалів про учасників ВВВ, односельців, які загинули в роки тієї війни. Вивчали історію та

хронологію становлення радянської влади на селі. Це було, мабуть, партійне завдання. Що цікавого з цього запам'яталось?

– Так, про цікаве. На початку ХХ століття поряд із такими домінуючими прізвищами в селі, як Опанасенки, Білоконські, Йовенки, Кирієнки, Кривці, Кондратенки, Мосічі, Сахно, Юрченки, також дуже розповсюдженим було прізвище Рубащенко. Цікаво, що після війни в селі вже не зустрічається людей-носіїв цього прізвища. І при чому ж тут Рубащенки? В селі, і не безпідставно, ходили чутки, що [9]Рубащенки були одними із найзаможніших людей Черниша. Ймовірно, що один із Рубащенків, будучи людиною заможною й освіченою, їздив до

С.-Петербурга й буцімто зустрічався із В. Леніним. Ще один із Рубащенків буцімто брав участь у першому з'їзді селян Чернігівської губернії. Рубащенко Яків Володимирови у 1956–1963 рр. обирався головою Седнівської селищної ради.

В 1920 р. Іван Рубащенко був обраний головою Чернiської сільради. Наскільки мені відомо, доля його трагічна.

Революція, як відомо, це зміна влади, існуючого устрою. Боротьба за владу, за землю, за майно, їхній перерозподіл. Мабуть, такі мікропроцеси відбувались і у нас у Черниші.

Партосередок в селі на той час очолював Мосіч Митрофан Петрович, на нього був скоєний збройний напад, він був поранений із вогнепальної зброї, відстрілювався. Через деякий час від отриманих ран помер, але встиг повідомити про те, кого він підозрює у замаху на життя. [10] За підозрою були затримані жителі Черниша Білоконський Кирило Данилович і Рубащенко Іван. Яка їхня доля, ніхто сьогодні в селі не знає. За спогадами старожилів, більше в селі їх ніхто й ніколи не бачив. До речі, батько Білоконського К.Д. Данило разом із дружиною сина поїхали в Чернігів до слідчих органів з метою захистити Кирила та розповісти про його непричетність до замаху на Мосіча. В село вони не повернулись. Через деякий час їхні нерухомі тіла знайшли в одному із рівчаків біля нинішньої Новоселівки. Хто скоїв цей злочин – теж невідомо.

Щодо Рубащенків, то Терешко Єлисейович Рубащенко також обирався головою сільради в 1938 році і працював до початку окупації. Перед тим, як у село увійшли німці, він, зрозуміло, зник. Інакше, ймовірно, був би заарештованим і подальша доля його була непередбачуваною. Після війни він в село вже не повернувся. Чи були родинні звя'зки між усіма цими Рубащенками, мені це теж невідомо.

– Ви служили в радянській армії, цікаво, якою вона була в той час, коли ви проходили чиннну військову службу? Чим вам запам'яталась служба в Збройних силах СРСР? Чи була «дідівщина» і в чому це виявлялось? Про себе я можу вам сказати, що я особисто пройшов «дідівщину» в радянській армії,

і мені відома її природа, історія виникнення, але цікаво, як було в той період? *****

– Так я чув про це ганебне явище, наразі багато пишуть про «дідівщину» в газетах, мене, слава Богу, це оминуло.

До лав Збройних сил СРСР я був мобілізований восени 1953 р. Службу проходив у Прикарпатському військовому окрузі, в протитанковому артдивізіоні на посаді розвідника. Військова частина дислокувалась в м. Сторжинці Чернівецької області. В 1955 р. в/ч передислокувалась в селище Берегове Закарпатської області. В жовтні 1955 р. наша військова частина увійшла в межі Угорської народної республіки. Вона забезпечувала виконання військово-політичних завдань в Угорщині в таких населених пунктах, як Махач і Печ.

Служба для нас (солдатів) не була прогулянкою. Там тоді стріляли, підривали комунікації, нападали на вояків, не сприймали нашої мови, було багато інших провокацій. Загалом, нам було там некомфортно і небезпечно. Але все одно ми намагались уникати озброєних сутичок із місцевим населенням.

– Цікаво, а в чому виявлялись дії військових частин. Що, на ваш погляд, спонукало Радянський Союз ввести свої війська на територію іншої суверенної держави, нехай і члена Варшавського догововору? Це ж рівноцінно, як зайти без запрошення в чужий дім і вказувати, де, що і як повинно стояти, що і як у себе в господарстві ти повинен робити?

– Так, багато чого тоді було мені не зрозуміло. Щодо нашого завдання, то воно полягало в тому, щоб ми контролювати ситуацію в конкретних населених пунктах з метою не допустити там захоплення приміщень, де працювали законні на той час органи комуністичної влади Угорщини. Контроль дотримання умов комендантського часу. Перевірка окремих домогосподарств. Так от, із цих перевірок мені, вихідцю із села, запам'ятався дуже розвинений приватний сектор. Добре облаштовані та пристосовані для ведення сільськогосподарського виробництва приватні господарства. Впадали у вічі багаті садиби, з точки зору наявності у них значної кількості домашніх тварин, птиці. А ще добре облаштовані для зберігання виробленої продукції склади, різні погреби, в т.ч. винні. Зізнаюсь, із дозволу господарів я, як і інші воїни, проявляючи повагу до цих людей, коли бачили їхню щирість до нас та гостинність, за їхньою пропозицією куштував це вино. Але не можу сказати, щоб я був у захопленні від нього. Я тоді й своє ще не добре пам'ятав, самогон теж лише пробував, і то це було дуже рідко. Більше вражав їхній уклад життя, воно було заможним у порівнянні із нашим селом, яке пережило страхіття і громадянської війни, й окупації. Особливо

гарне враження справляли їхні добре облаштовані дороги, доглянуті поля, сади, розмаїття фруктових дерев, виноградників…

– У вас, мабуть, у тій ситуації виникало запитання, чого ж хочуть повстанці, ті люди, організації, котрі намагалися змінити владу?

– Так, ми тоді бачили й розуміли, що живемо, як кажуть сьогодні, в різних соціально-економічних умовах і нам дуже далеко до їхнього укладу та умов життя. То інколи й виникало запитання, чого ж вони домагаються. Тому між собою ми говорили і про цей бік історії, а саме: причини нашого перебування в Угорщині, що спонукало Радянський Союз ввести війська в Угорщину? Мені нині вже відомо про справжні причини, а на той час – що нам, солдатам, говорили політпрацівники, в те ми й вірили, і так само, як вони говорили нам, ми так намагались і думати. Ще не так давно закінчилась війна, казали, що це повстали фашисти-реваншисти. До того ж у нашій армії була залізна дисципліна. Тому для солдата, який був у відповідному середовищі, не вірити й сумніватись у правильності дій командування, коли ти давав присягу, отримав відповідний наказ, було неприпустимо та й неможливо.

– Чи вважаєте ви себе щасливою людиною, відмірявши немало й небагато – 79 років? Чого вам не вистачає, щоб ви сьогодні твердо сказали: „Так, я щаслива людина!”?

– Щастя – це коли відчуваєш: ти комусь потрібний, сім'ї, громаді, колективу, господарству, де ти працюєш. Ще – коли тобі довіряють.

Добрим словом хочу пригадати фронтовика Героя СРСР Юрченка Антона Степановича, який, будучи в селі авторитетною людиною, завжди мені довіряв і допомагав.

Щасливий і в тому, що в своєму житті я зустрів своє кохання Галю (Знойко Ганна Іванівна, с. Черниш, 1935 р.н.). В 1958 р. ми одружились. Спочатку жили у мами, а потім побудували власний будинок на земельній ділянці тещі Знойко Олександри Юхимівни (1913 р.н.), де проживаємо й сьогодні.

Щасливий ще й у тому, що мої діти Юлія (1958 р.н.) і Володимир (1961 р.н.) отримали освіту, мають свої родини, дітей і про нас теж не забувають. Володимир – військовий, наразі підполковник у відставці, проживає в Новосибірську (Росія). Юлія має медичну освіту. Продовжує працювати в Підмосков'ї (Росія) в одному із медичних закладів.

Сьогодні щастя полягає ще й у тому, що ми з дружиною потрібні громаді. Люди нас не забувають. Я займаюсь посильною громадською роботою, виконую різні доручення сільради, буваю на всіляких заходах, які проводять і сільська, й районна ради. Ганна Іванівна – активний член релігійної громади села, співає в церковному хорі. Загалом, життя продовжується і хочеться ще багато чого встигнути зробити.

P.S. *При документуванні спогадів із Юрченком В.С. ми зустрічались чотири рази, востаннє – 07.12.13 року, коли він знайомився із фактично сформованим матеріалом: уточнювали, змінювали, записували. Домовились про нову зустріч. На жаль, 09.02.2014 року його не стало.*

Довідкова інформація, джерела

* 07.12.2013 р. із своїми спогадами Юрченко В.С. був ознайомлений у присутності дружини Ганни Іванівни, обоє підтвердили їх аутентичність.

Ганну Іванівну знаю давно, в ній є щось особливе в поведінці, судженнях, вчинках, що піднімало її особистість на іншу орбіту в сільській громаді. Ймовірно, відповідь прихована в тому, що тече в ній і дворянська кров роду Знойків. (Чи правильно – Знайків).

** Встановлено в архівних документах прізвища майже всіх тих, хто співробітничав із окупантами, прізвища їх не називаються із етичних міркувань, переважна більшість поліцаїв, охоронців полів після звільненя села від окупантів була мобілізована до Червоної армії, дехто – засуджений. Більшість із них повернулись із фронту в село, нагородженими медалями «За відвагу», орденами «Червоної Зірки», «Слави», іншими бойовими медалями та орденами.

*** Зазначену історію про В. Шеремета також переповідає у своїх спогадах Кондратенко Дмитро Антонович, житель Товстоліса.

**** Доповнення автора спогадів.

*****Коментарі автора спогадів. Вчені та практики, які досліджували природу «дідівщини», котра набула особливо загрозливого характеру в Збройних силах СРСР у 1970–1990 рр., вважають, що ця вада виникла в Збройних Силах, коли під час Великої Вітчизняної війни в Червоній армії опинились особи засуджені за кримінальні злочини, а також після амністії, ініційованої в березні 1953 року Л. Берією, колишнім міністром МДБ СРСР. Значна частина засуджених–амністованих знову потрапила до лав ЗС СРСР із своїми кримінальними поняттями, установками на життя.

1. Спогади Пінчук (Кирієнко) Надії Андріївни, онуки Кирієнка М.Є.

2. В с. Лопатині 13 лютого 1943 року каральним загоном окупантів були живцем спалені 125 жителів села.

2.1. Історія міст і сіл Української РСР. Чернігівська область. Київ. Видавництво УРЕ. 1983. Арк. 719.

3. Цю історію від самого В. Шеремета та Кирієнка О.Д. також неодноразово чув і автор цих спогадів.

4 - 5. Інформація, коментарі автора.

6. Наш край. 2013. 26 жовтня.

7. Коментарі автора спогадів. 1 листопада 2013 р. за участю голови Чернiської сільради Краснопільського В.П. та релігійної громади села біля пам'ятника–монумента загиблим у роки Великої Вітчизняної війни відбувся мітинг–реквієм з нагоди Голодомору 1931–1933 рр. в Україні. Під час цього

заходу частка землі з білоруського села Горшков, де буцімто був розстріляний німцями Садченко М.Я., була покладена біля пам'ятника - монумента. Ініціював цей захід житель села краєзнавець Кирієнко Григорій Іванович, пенсіонер МВС, інвалід.

8. Про зазначені випадки автору спогадів розповідали бабуся Кирієнко Єфросинія Олексіївна та батько – Кирієнко Олексій Данилович.

9. Ця інформація потребує додаткової перевірки та документального підтвердження.

10. Мосіч Марфа Митрофанівна, донька Мосіча М.П. працювала вчителем місцевої школи. Запа'мяталась спокійною, доброю, вихованою людиною і гарним педагогом.

11.Наш край. 2015. 7 лютого, 21 лютого.

Спогади
Пусь (Скрипки) Марії Микитівни

Пусь (Скрипка) Марія Микитівна народилась 02.01.1938 р. в Черниші. Закінчила Седнівську середню школу. Працювала в системі споживчої кооперації (громадське харчування). Заміжня. На пенсії. Проживає та прописана в селищі Седневі по вул. Попова,1.

Батько Скрипка Микита Аврамович, учасник ВВВ, служив в артилерійських військах. Був тяжко пораненим. Після демобілізації довго хворів. Помер у 1947 р.

Мати Скрипка (Шульга) Наталія Іванівна, 1913 р.н., народилась у Смичині Чернігівського району, померла 1998 р. Все життя до виходу на пенсію працювала в Чернишському колгоспі.

Пригадує важке дитинство. Особливо в період окупації було дуже важко. Батько повернувся з війни фактично безнадійно хворим, інвалідом. Померла від хвороби чотирилітня молодша сестра Марії Микитівни. Жодної допомоги (пенсії, пільг) сім'я не отримувала. Навіть коли батько невдовзі теж помер.

Дідусь Марії Микитівни по лінії батька – Скрипка Аврам Іванович. [1] Був церковним старостою, заарештований і в 1937 році розстріляний біля с. Халявина в лісі чи в урочищі Биковня Київської обл. Його прізвище викарбувано на одному із символічних хрестів меморіального комплексу жертв репресій. Марія Микитівна стверджує, що особисто бачила такий хрест в одному із телевізійних сюжетів… [2]

Також Марія Микитівна пригадує про те, що у її батька була багатодітна сім'я. Всіх поіменно тепер вона згадати не може. Але від близьких родичів чула, що родина одного з братів *Скрипок виїхала в Амурський край, а інший із братів поїхав до Середньої Азії чи то на Цілину в Казахстан, саме їхній нащадок Олег Скрипка став відомим в Україні співаком. [3]

Довідкова інформація

1. У Вікіпедії про село Черниш: Скрипка Аврам Іванович (1881–1932) – голова церковної громади, згадується як особа, що була репресована.

2. У списку розстріляних та похованих на території Биковнянського лісу він не згадується, нема про нього інформації і в числі осіб, котрі згадуються безпосередньо на місці меморіального комплексу, розташованого в лісі біля с. Халявина, прізвищ там мало. Історики стверджують, що у 1937–1938 рр. там розстріляли близько 1,5 тис. осіб.

3. Марія Микитівна щиро вірить, що співак Олег Скрипка є їхнім далеким родичем, доводячи це своїми аргументами.

Розділ 3

Освіта. Медицина. Торгівля та побут. Досягнення й успіхи

Соціальний та гуманітарний простір

Освіта, висловлюючись алегорично, це як зір – найважливіший інструмент для пізнання світу та повноцінного існування людини.

19 вересня 2009 року в Черниші гучно відзначили 110 років запровадження системної освіти в селі. * Ця знакова подія була результатом дослідницької діяльності чернiського осередку краєзнавців в особі Кирієнка Григорія Івановича та директора школи Луговської Тетяни Сергіївни.

На той час це був такий собі початковий орієнтир визначення термінів та дати започаткування освіти в селі. Подальшими пошуками краєзнавців встановлено, що освічені люди жили в селі вже в XVII–XVIII століттях.

Як відомо, відродженню населеного пункту сприяли козаки Сосницької сотні Чернігівського полку, котрі разом із наказним гетьманом Лизогубом Яковом Кіндратовичем прибули до Седнева після переможного Азовського походу (1696 р.).

В реєстрі Сосницької сотні зустрічаються наступні прізвища козаків: Гапончик, Заколодний, Залізняк, Знойко, Знайко, Лавриненко, Кирієнко, Кондратенко, Казюка, Мартиненко. Вказані прізвища є майже в усіх архівних документах про село.

То як же тут перетинаються вищеназвані прізвища та освіта? Згідно з правилами, що існували на той час, вирушаючи у військовий похід, козаки брали на себе відповідні зобов'язання, а інколи й складали присягу, засвідчуючи це власним підписом у реєстрах та списках. За тих, хто був неграмотним, підписувалися такі особи: війт, курінний отаман, осавул, писар, інший козак і т. д. [2] Це яскраве свідчення, що в Чернігівському полку того періоду існували різноманітні школи грамоти, запроваджені на Гетьманщині ще Богданом Хмельницьким.

Отже, в різних письмових джерелах наступних років ми знаходимо підтвердження того, що деяка частина людей, котра жила в селі, була добре освіченою. Так, у 1877 р. навчанням дітей у Черниші займався місцевий козак, лісничий Білоконський, на той час було йому 40 літ, освіту здобував шість років у гімназії. ** Він навчав 30 хлопчиків села писати, читати й рахувати. Повідомляється, що за свою роботу отримував 50 копійок у місяць за кожного учня.

До речі, в 1869 році в Седнівській волості нараховувалось 7339 мешканців, з них грамотною була 251 особа (148 чоловіків, 103 жінки). **

У 1892 році в селі діє церковна школа грамоти, учнів навчає А. К. Желєзняков. **

У 1897 році в приватних будинках села вже працюють три церковні школи грамоти, вчителі – Леонтій Білоконський, Кирієнко, Опанасенко. **

У 1896 році церковну школу грамоти відвідує 36 хлопчиків, а навчає їх козак Василь Казка із Седнева.

Наприкінці XIX століття спостерігається стрімке зростання чисельності населення села: якщо у 1885 році рахувався 821 житель, то у 1896 році – аж 1310. Зважаючи на ці обставини, у 1899 році в Черниші відкривають земську школу, побудовану за рахунок позики в розмірі 1200 рублів, виділеної губернським товариством. ***

В дореволюційний період до 1917 року земськими вчителями в Черниші працюють: Калініна (згадується 1899 роком), Вихман (1900), Резнікові Марія та Ганна (1906), Марія Федорівна й Олександр Олександрович Полосмаки (1906–1907 р.р.), Іван Никифорович Голіков (1907), Анастасія Василівна Волкова (1909–1911 рр.), Маркова Ольга Леонідівна(1910), Василь Євдокимович Товстоліс (1911–1912), Антоніна Петрівна Веденська (1912). **,[1]

У 1911 році земські збори затверджують фінансовий план шкільного будівництва, розрахованого на 15 років. 02.10.1915 року за цим планом Чернишу на освітянську галузь виділяється 1.400 рублів на рік.*** У 1915 р. в повіті було профінансовано тільки чотири такі школи.

Ось динаміка розвитку освіти в Чернігівському повіті. [3]

1896 рік. Шкіл – 52, учнів 3 554, з них дівчат – 521.

1897 рік. Шкіл – 56, учнів – 3996, з них дівчат – 583.

1898 рік. Шкіл – 59, учнів – 4409, з них дівчат – 834.

1899 рік. Шкіл – 62, учнів – 4516 з них дівчат – 779.

Із 62 шкіл, що були на обліку в 1899 році, 25 навчальних закладів належали до категорії шкіл церковної грамоти, три були церковно-приходськими, а два училища підпорядковувалися Міністерству освіти.

Якщо порівнювати структуру освітніх закладів Черниша, то їх питома вага у загальній структурі освіти повіту в 1897 році була однією із найкращих.

Наступним етапом відновлення навчального процесу та подальшої розбудови освітянської галузі в селі став 1919 рік, на той час у чотирьох навчальних групах школи нараховувалось 111 учнів. [4]

1920-1922 рр. для освіти села були найбільш руйнівними, школа майже не працювала. У 1923 році проводиться інвентаризація шкільного майна, а за парти сідає 70 учнів (хлопчиків – 60, дівчаток – 10).

У розпорядженні школи на той час були: «шкільні лавки – 25 шт., шкільні дошки – 2, столів – 2, табуреток – 4, жбан для води – 1, грубка залізна – 1, годинник настінний – 1. [6]

На жаль,із протоколів засідання сільради, КНС, сходів села, матеріали яких збереглись у архівах ДАЧО, видно, що жодного разу питання освіти чи роботи школи не розглядались.

Директори (завідувачі) школи змінювались дуже часто, а навчальний заклад, незважаючи на динаміку зростання населення, розташо-

вувався в дореволюційному приміщенні, розрахованому лише на два навчальні класи.

Нарешті у 1932 році було прийнято рішення про будівництво нової школи.

Холявко Петро Олексійович

У 1932–1941 роках директором семирічки працював Холявко Петро Олексійович, завучем – його дружина Серафима Григорівна. Звітуючи чернігівському міському комітету ВКП (б) про результати 1933-1934 навчального року, директор школи повідомляє, що – «успішність учнів школи (близько 130 дітей) становить 88%, на другий рік залишилось 12% учнів, після проведення з ними на канікулах додаткових занять цей показник знизився до 4%. [7] Директор також інформує, що стан навчального процесу в селі розглядався на засіданні сільради, а колгоспи забезпечували учнів гарячими сніданками, допомагали будівельними матеріалами». Далі він висловлює сподівання, що в новому навчальному році педколектив перейде в нове приміщення школи, для цього вже придбано 20 парт. Також отримано частину підручників і ведеться роз'яснювальна робота, щоби решту придбати за кошти батьків.

Директор також інформує, що в селі, окрім семилітки, функціонує ще й школа ліквідації неписьменності (лікнеп), де навчається 53 учні. Окремо він доповідає про кількість учнів-призовників до Червоної армії: в школі навчалось 5 осіб 1912 року народження, 1913 року – 11.

В 1934 році нарешті виправдалися сподівання педагогічного колективу та учнів – навчальний 1934/1935 рік розпочався в приміщенні нової школи, будівля якої збереглася до наших днів.

***

У період німецько-фашистської окупації 1941–1943 рр. навчання дітей майже не проводились, бо в одному крилі школи розміщувалась відновлена Свято-Георгіївська церква, в іншому – канцелярія бургомістра села.

Директорові школи Холявку П. О. у вересні 1941 року, тільки завдяки мужності сусідів, дивом удалось уникнути арешту та розстрілу.

Після звільнення села від окупантів з жовтня 1943 року заняття в семилітній школі організовував та відновлював призначений директором Білоконський Іван Савелійович, він перебував на посаді до лютого 1944 року, суміщуючи основну роботу з роботою вчителя початкових класів. [15]

Виконавши покладену на нього місію, він добровільно йде на фронт. Воював по-геройськи, на своїй сорокоп'ятці пройшов з боями Прибалтику, штурмував Кенігсберг, дійшов аж до Берліна. Як воював, яким був на війні Іван Савелійович, про його героїзм та відвагу фронтовика свідчать бойові нагороди: орден Червоної Зірки, дві медалі «За відвагу», медаль «За взяття Кенігсберга», «За Перемогу над Німеччиною». У 1985 році він нагороджений ще й орденом Вітчизняної війни 1 ступеня.

Повернувшись у грудні 1945 року, вчителює в рідній школі аж до 1974-го. Неодноразово нагороджувався різними відзнаками. Але найвища радість для нього – вдячні учні, ті, які по життю стали не тільки освіченими, але творчими, ерудованими, порядними людьми.

Після всіх страхіть війни, окупації життя села, а разом і школи, почало поступово налагоджуватись, особливо коли додому стали прибувати фронтовики, а серед них були й учителі. Разом із Іваном Савелійовичем

1946 рік. Шкільна лінійка

Школьний Володимир Вуколович

повернувся додому Ячний Федір Филимонович. Прийшла працювати до школи й зенітниця Грецька Надія Дмитрівна, якій війна завадила завчасно закінчити педагогічні курси.

У важкий та голодний 1948 рік директором школи було призначено учасника війни – партизана Школьного Володимира Вуколовича. Народився він 31.10.1923 р. в Бігачі Менського району. У 1940 році закінчив Чернігівське педучилище, одразу після війни – Київський державний учительський інститут, а в 1960 році – ще й Полтавський інститут. У період окупації він залишився в підпіллі, жив та працював у Бігачі, з 22.08.1943 р. воював у партизанському загоні ім. Б. Хмельницького з'єднання ім. Попудренка**.** Дружина – Парасковія Юріївна, 1923 р.н. Діти: Раїса (1944 р.н.), Олена (Ліля, 1949), Володимир (1950).

Обіймаючи посаду директора, Володимир Вуколович одночасно викладав у школі й історію.

Директорська сім'я жила поряд, біля школи, у невеличкому двокімнатному будиночку, критому соломою, який з часом дах перекрили шифером.

Юні натуралісти. 1958 рік. Зліва направо: друга Зінченко Віра, четвертий Ячний Валерій, шоста Снігир Анна. Позаду будинок директора Школьного В. В.

Володимир Школьний директорував майже 40 років, це були непрості часи післявоєнного відродження села, а ще цікавий період в історії Черниша – демографічного піднесення. У 1964 році в школі навчалось 216 учнів, в середньому по 27 у кожному класі. Рекордним став 1965 рік – школу закінчило аж 47 випускників. У деякі роки було навіть по два класи випуску. Крім того до 1969 року в селі працювала ще й вечірня школа.

У 1964-му добудували ліве крило школи, що дало змогу не тільки зменшити навантаження на одного вчителя, покращити санітарно-гігієнічні умови, але й перейти на кабінетну форму навчання. Цікавими були заняття з біології, зоології та географії. З метою отримання наочних знань на подвір'ї школи побудували метеорологічний модуль. Створили й бригади юних натуралістів та агрономів, працювали тематичні шкільні секції й гуртки. Для тих, хто відставав у навчанні, запровадили безкоштовні позакласні заняття.

Колишні учні згадують, що Володимирові Вуколовичу як педагогу та директорові були притаманні чотири особливі риси: в діалогах він ніколи не підвищував голос чи то на свого колегу, чи учня; не проводив публічні розбірки між учителями або між учителями та учнями; не ставився зверхньо до дітей і завжди першим вітався.

Як учитель не тільки грамотно й доступно викладав матеріал на уроках, а ще й умів дати можливість дітям розмірковувати, особливо коли учні доповнювали матеріал із історії аргументованими посиланнями на факти з прочитаної ними художньої чи історичної літератури. І тільки вже потім, якщо «фантазії» учня були абсурдними або зовсім не в тему, толерантно поправляв. Подавалось це так майстерно та замасковано, що на перший погляд здавалось більше доповненням, аніж апеляцією до учня.

А ще випускники школи пам'ятають розкішну бузкову алею, посаджену за період директорства Володимира Вуколовича, з часом вона ставала для старшокласників місцем романтичних зустрічей та побачень.

Найбільшим його захопленням було рибальство з маленького спеціального човника. Він успішно та майстерно, майже показово ловив сазанів, лящів, карасів на одному й тому ж місці Снову, біля кручі між Клочковом і Кобилянкою. До місця риболовлі зазвичай добирався мопедом, через деякий час директор уже міг дозволити собі поїхати на Снов і мотоциклом марки «ІЖ Планета».

Любив співати. Займав активну громадянську позицію, обирався депутатом сільради, делегатом учительських конференцій.

Довгий час із успішності учнів, організації навчального процесу школа займала лідируючі позиції в районі.

У 1986 році Володимир Вуколович, закінчивши директорську каденцію, переїхав жити до Седнева, а директорський «жезл» урочисто та за давньою традицією передав уродженцю Седнева Присяжному Михайлу Прокоповичу. Перебуваючи на посаді директора школи, той уже мав багатий досвід адміністративно-господарської діяльності, обіймаючи до цього посаду голови Седнівської селищної ради.

2009 рік. Зліва направо: Усик А. С., Луговська Т. С., Присяжний М. П., Мельник І. Д.

Новий директор не тільки займався удосконаленням навчального процесу в умовах розбудови незалежної держави, але і успішно зміцнював матеріально-технічну базу школи. Він домігся газифікації закладу, що дало можливість зняти гостроту опалювального сезону.

Постановою Кабінету Міністрів України у 1995 р., з нагоди 50-х роковин Перемоги над фашистами, Чернишівській неповній середній школі було присвоєно ім'я уродженця Черниша, Героя Радянського Союзу А. С. Юрченка.

У 1996 році на посаду директора призначається один із кращих учителів не тільки Чернишівської школи, але й Чернігівської області – Іванов Валерій Михайлович.

Іванов Валерій Михайлович

Маючи високий рейтинг педагога та мудрого менеджера-управлінця, за збігом обставин перебуваючи на посаді відносно недовгий час, він не тільки зберіг високий рейтинг школи, але й завершив газифікацію та зайнявся водогоном. Невипадково, що у 2002 році саме він був призначеним директором зразкової Седнівської школи – навчального закладу нового формату.

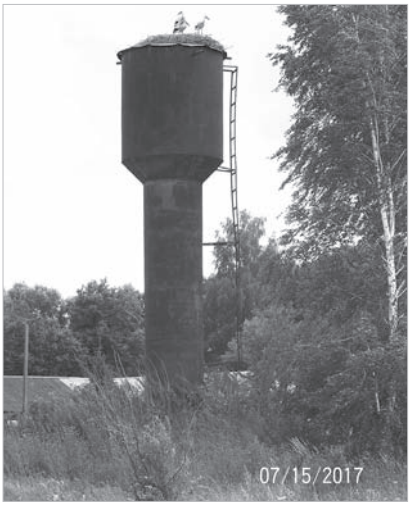

Водонапірна вежа школи

Директорську кафедру в Черниші приймає Луговська (Тернова) Тетяна Сергіївна (1960 р.н.), в історії села це перша директорка школи —жінка. Вона успішно впоралася із викликами, пов'язаними з реформуванням освітянської галузі України, запроваджуючи гнучку систему патріотичного виховання учнів на традиціях української національної символіки, героїчного минулого українського народу. Започаткувала директорка й ведення уроків *народознавства, техніки української вишивки, знання звичаїв і традицій рідного краю. Як писала районна газета, такі заняття вона неодмінно проводила в національному українському костюмі.

Вагомий внесок у справу розбудови школи, формування її славних традицій, виховання успішних особистостей, патріотів України, тих, ким пишаються чернишани, зробили й учителі Чернишської школи, створюючи та формуючи для цього навіть цілі вчительські династії. Слід згадати подружжя **Тарасенків** – Івана Юрійовича (1901 р.н.) та Ольгу Михайлівну (1901 р.н.). [9] Були вони родом із Виблів Куликівського району. В Черниші жили на розі теперішніх вулиць Миру та ім. Т.Г. Шевченка. Виховали гідних дітей: Ніну, Анну та Наталію, остання теж учителювала і деякий час працювавала директором однієї із сільських шкіл.

Подружжя **Ячних** – Леонід Ларіонович (1912 р.н) викладав біологію, хімію, а Лариса Петрівна (1918 р.н.) – іноземні мови.[10] У Черниш вони переїхали із Седнева. Діти: Неля, Леонід та Валерій. Останній теж став педагогом, а жив та працював у сусідній Сахнівці Менського району, довгий час обіймав посаду директора тамтешньої школи.

Ще одне подружжя **Ячних –** Федір Филимонович та Марія Пилипівна, донька Ніна – теж учитель.

Барбаш Михайло Григорович та Юлія Василівна.

Колоритною постаттю в школі й селі була неперевершена у своєму амплуа завучка школи (1961–1969 рр.) **Куліш** Тамара Андріївна, за фахом – учителька математики.

В різні часи вчителями школи також працювали: **Акуленко** Галина Олексіївна (1928–2001 рр. – учителька української та російської мов і літератури. [11] Працювала в школі з 1961 по 1988 рік. Чоловік – Акуленко Петро Ананійович, фронтовик-орденоносець, очолював сільську раду, був бригадиром та завферми колгоспу. Діти: Людмила, Віталій , Валентина. До речі, Віталій Петрович продовжив учительську династію.

Мартиненко Олександра Василівна, вчителька фізики та математики. Здібний педагог, організатор, обиралась та деякий час очолювала виконком Чернiської сільради.

У школі у 1980–1983 рр. пройшов загартування **Пиріг** Петро Володимирович, з часом – відомий чернігівський учений, краєзнавець, доктор історичних наук, професор Чернігівського педуніверситету.

Апанасенко Варвара Іванівна, вчителька російської мови. [17] Аронов Анатолій Мусійович, вчитель математики, працював у 1977–1985 рр. Авдієвська Олена Костянтинівна, російська мова (1980–1989) Батурина -Баликіна Олександра Йосипівна, німецька мова (1944–1956) Баранова Світлана Григорівна, російська мова (1989–1995) Васько Тетяна Олексіївна, Горбач Анастасія Григорівна, фізкультура (1961–1968). Гламозда Людмила Іванівна, математика (1969–1971). * Гончар Анатолій Васильович, праця та фізкультура (1974–1976). Гарига Анатолій Васильович, російська мова (1975–1981). Дудар Людмила Михайлівна, піонервожата, початкові класи (1977–1986). Іваненко Сергій Олександрович, праця (1993–1999). [9] Іванова Наталія Валеріївна, географія (1996–1998). Кирієнко Анна Андріївна, Кондратенко Наталія Іванівна, початкові класи (1986–1994). Кононенко Віра Ксенофонтівна, українська мова та література (1968–1990). Кононенко Віктор Дмитрович, фізкультура (1996–1998). Копил Марія Миколаївна, біологія (1970–1972). Косаківський Сергій Леонідович, праця та фізкультура (1984–1990). Мосіч Марфа Митрофанівна, російська мова (1956–1974). Мужевич Борис Миколайович, математика (1973–1975). Максименко Ніна Григорівна, фізкультура (1977–1985). Молібога Валентина Михайлівна, математика (1980–1983). Московка Ніна Григорівна, початкові класи (1994–1996). Мариляк Тетяна Михайлівна, завучка, вчителька української мови; Новик Людмила Василівна, біологія (1972–1974). Пусь Олександр Іванович, математика (1948–1955). Рибакова Валентина Сергіївна, українська мова (1968–1971). Рубін Геннадій Олександрович, математика (1983–1986). Садченко Галина Олексіївна, російська мова (1953–1983). Сердюк Таїсія Єлисеївна, початкові класи (1955-1983). Сердюк Іван Денисович, праця (1959–1963) . Сушко Олександра Яківна, початкові класи (1959–1961). Сушко Галина Сергіївна, початкові класи (1964–1969). Скрипка Наталія Миколаївна, фізика, математика (1979–1981). Стельмашенко Галина Василівна, початкові класи (1985–1989). Січко Олена Василівна, початкові класи; *Топиліна Катерина Федорівна, математика (1966–1972)

Шевченко Ніна Іллівна, математика (1957–1968). Шевченко Надія Іванівна, українська мова та література (1959–1969). Шльончик Світлана Андріївна, Шевченко Анатолій Миколайович, фізкультура (1990-1993). Шулепова Тетяна Георгіївна, початкові класи (1993–1996). Топиліна Катерина Федорівна, Ячна Ніна Федорівна, математика (1974–1978). *

***

Чернишці пишаються своїми учнями. Гордістю села та школи є 625 учасників Другої світової війни, вони з честю виконали свій громадянський та патріотичний обов'язок, 227 із них – ціною власного життя. Треба віддати належне їхнім мужності та стійкості, у хвилини смертельної небезпеки вони не злякались, не заховались і не здались ворогу в полон. 119 фронтовиків були нагороджені бойовими орденами та медалями СРСР, а Юрченко Антон Степанович став ще й Героєм Радянського Союзу. Білоконський Василь Тихонович, Сахно Андрій Авксентійович нагороджені орденами Червоної Зірки, орденами Слави третього ступеня, медалями «За відвагу» та «За бойові заслуги» – кожний. [10]

Журавльов Роман Євгенійович

Мосіч Володимир Іванович

Найвищою солдатською бойовою відзнакою – медаллю «За відвагу» було нагороджено 17 фронтовиків, а вчитель Білоконський Іван Савелійович – двічі.

В новітній історії села Кирієнко Анатолій Михайлович, бортмеханік бойового гелікоптеру, нагороджений медаллю «За відвагу» за виконання бойового завдання в Афганістані, відзначився він і при ліквідації аварії на Чорнобильській АЕС у 1986 році. П'ять випускників школи – Снігир Микола Миколайович, Мосіч Володимир Іванович, Журавльов Роман Євгенійович, Максименко Віктор Михайлович (1985 р.н.), Андрушов Андрій Сергійович (1996 р.н.) та правоохоронець, лейтенант поліції Стреж Олександр Олексійович (1985 р.н.) в умовах смертельної небезпеки для України у 2015–2017 рр. хоробро й мужньо боронили та захищали незалежність і територіальну цілісність Батьківщини на Сході України.

Школа може також пишатись випускниками, що самовідданою працею звеличували нашу землю, село, рідну школу. За трудову звитягу орденами та медалями нагороджено 64-х випускників школи, з яких 57 – колгоспники. Мосіч Анна Павлівна була відзначена найвищою на-

Ячний Іван Федорович

городою СРСР – орденом Леніна, Максименко Микола Григорович став заслуженим меліоратором України.

Із відзнакою Чернiську восьмилітню школу закінчили наступі учні: Акуленко Анатолій Данилович (1965 року), Арапін Наталія Петрівна (1968), Левкун Валентина Володимирівна (1972), Юрченко Валерій Антонович (1972), Железняк Людмила Семенівна (1972), Юрченко Юлія Василівна (1974), Білоконська Світлана Миколаївна (1975), Біла Катерина Іванівна (1976), Юрченко Володимир Васильович (1976), Снігир Алла Володимирівна (1979), Кононенко Світлана Миколаївна (1982), Кононенко Володимир Іванович (1984), Зінченко Ірина Михайлівна (1991), Овдій Наталія Олександрівна (1995), Вовк Наталія Миколаївна (1995), Кондратенко Олена Юріївна (1995). [17]

«Золотими» медалістами середньої школи стали у 1966 р. Ячний Іван Федорович (1949 р.н.,), у 1978 р. – Біла Катерина Іванівна (1961). Срібну медаль у 1967 р. отримав Акуленко Анатолій Данилович (1950), Овдій Наталія Олександрівна (1979) та Овдій Марія Олександрівна (1985). До речі, Марія народилася в Черниші, обидві сестри успішно закінчили Київський медичний університет, стали кандидатами медичних наук.

Крім того Наталія в лютому 1995 року зайняла перше місце на районній олімпіаді, а в червні цього ж року стала переможцем обласної олімпіаді знавців французької мови. [13] А вже на Всеукраїнській олімпіаді того ж року посіла 7 місце. Наразі сестри Овдій – заміжні, успішні жінки, живуть та працюють у Києві: Наталія (Іоффе) – провідний кардіоанестезіолог в Інституці серця ім. Амосова, Марія (Черняк) – доцент кафедри реабілітації Національного медичного університету ім. Богомольця.

Акуленко Марія. День села. 2017 рік

Кирієнко Григорій Іванович та Кирієнко Іван Олексійович нагороджені Міністерством вищої та середньої спеціальної освіти СРСР та ЦК ВЛКСМ золотими знаками «За відмінне навчання».

1989 рік. Сестри Ячні – Оксана та Наталія

Переможцем обласної олімпіади з іноземних мов у 1987 році також була Кононенко Світлана Миколаївна, нині беззмінний секретар Чернiської сільради. [14]

Ячна Наталія Михайлівна неодноразово перемагала в індивідуальних змаганнях із кінного спорту, стала кандидатом у майстри спорту. Наразі живе в Москві, представляє Україну в одній із іноземних компаній.

У 2005 році команда чернiської школи у складі Кирієнка Юрія, Апанасенко Юлії, Акуленко Марії, Юрченка Олега, Луговських Сергія та Олени, капітана команди Луговської Тетяни Сергіївни стала переможцем Всеукраїнської туристично-краєзнавчої експедиції учнівської молоді «*Краса і біль України»* в номінації «Скривджена земля» та отримала спеціальний приз.

А ось Акуленко Марія Миколаївна (1990 р.н.), справжня красуня та ще й патріотка рідного села, у 2003 році стала переможницею конкурсу «Сільська красуня». * У 2013 році закінчила Ніжинський педагогічний університет ім. Гоголя, повернулась у рідне село, стала депутатом сільради.

З 2013 року всі чернiські діти навчаються у зразковій Седнівській середній школі, сподіваючись на відродження і власної хоча би початкової школи, приміщення для якої просто ідеальне. Віримо, що такі часи настануть з покращенням демографічної ситуації в Черниші.

***

Якщо для кожної людини освіта – це інструмент задля життя, то гарне здоров'я – не тільки природний дар, але, дякуючи сучасним досягненням медицини, ще й великий привілей.

Такого привілею для селян Черниша довго не було. Якщо про освіту та вчителів ми знаходимо інформацію вже в XVII столітті, то про професійну медичну допомогу лікарів – тільки у другій половині XX століття.

Незважаючи на те, що в селі завжди були люди, котрі володіли таємницями народних та нетрадиційних методів лікування – наприклад, «вишіптування», зцілення лікарськими травами, проте дорівнятись та змагатись із традиційною класичною медициною, її досягненнями вони не могли. [5]А тому середня тривалість життя в ті часи була невисокою – 55-65 років. Архівні дані, що збереглись за 1878–1919 рр., свідчать

про особливо високу смертність серед дітей: у селі помирала 12кожна друга дитина. Так у 1892 році народилось 45 дітей, померло – 19,

1910 р. відповідно 67/43, у 1918, 1919 рр. народилось загалом 76, а померла 61 дитина. Причини смертей записувались у метричних книгах, що велись у храмах та церквах. На той період домінували наступні хвороби: дифтерія, дизентерія, запалення легенів, «дитяча», тиф, туберкульоз, скарлатина, водянка. Так у Латини Федора, козака хутора Висока Гряда, що територіально належав до Черниша, взимку 1917 року від дизентерії померло одразу троє дітей (Василь, Ганна та Олексій).

Покращанню загального стану охорони здоров'я в селі сприяло відкриття у 1899 році земської лікарні в Седневі. Це не знімало гостроту екстреної допомоги хворим при важких захворюваннях, особливо при інфекційних, проте давало можливість селянам не тільки звертатись за допомогою, але й відчути переваги класичних методів лікування, кваліфікованої медичної допомоги.

Клюзько Олександра Климівна

По-справжньому систему охорони здоров'я в Україні було налагоджено тільки в післявоєнні роки. У 1954 році в селі відкрито фельдшерсько-акушерський пункт (ФАП). Перше спеціалізоване приміщення для медперсоналу села побудовано аж у 1965 році, у 1991-му в експлуатацію здано ще сучаснішу будівлю із стоматкабінетом та оглядовою кімнатою для жінок. З часом було налагоджено процес доставки лікарських засобів, започатковано щорічний огляд деяких категорій людей, які працювали в колгоспі, а потім і ветеранів війни та праці.

Завідувачкою чернишського ФАПу в 1959 році працювала Позняк Ольга Василівна, акушеркою – Донецька Надія Петрівна; з 1966 р. по 1985 р. – Клюзько Олександра Климівна (1928-2003 рр.), яка з Одеської області з енергійними [13]донька-ми Ларисою та Валентиною приїхала в село. Родина не тільки сподобалась чернишцям, але й прижилася тут назавжди. Поява в селі у 1964 році переселенців із Київської області та родини Клюзько

Федосенко Надія Федорівна

мала позитивні наслідки у всіх аспектах сільського життя (культурному, естетичному, етнографічному). Вони додали громаді нових якісних барв, живого контрастного колориту. А дівчата були не тільки відмінницями в навчанні, але й склали гідну конкуренцію місцевим красуням.

Овдій Надія Іванівна з доньками Марією та Наталією

Медичну естафету Олександра Климівна передала досвідченій Федосенко Надії Федорівні, уродженці Івашківки, яка довгий час, аж до 2011 року, несла складну медичну вахту в селі. Про людяність, безвідмовність, професійність цієї жінки неодноразово писала районна газета. А «Климівна» теж не припиняла піклуватись про своїх пацієнтів, всіляко підтримувала Надію Федорівну та завідувачку медикосанітарного профілакторію колгоспу Овдій Надію Іванівну, уродженку с. Кархівки. Як відомо, діти Надії Іванівни – Наталія та Марія – наразі успішно крокують шляхом, прокладеним мамою.

Запам'яталась своєю чуйністю до селян, їхніх повсякденних проблем і Жолдак Надія Іванівна. Нині на цій відповідальній ділянці працює Олійник Світлана Іванівна.

***

Важливу соціальну функцію в селі виконують працівники споживчої кооперації: заготовачі сільгосппродукції та продавці магазинів.

З теплотою згадують селяни підприємливу, відповідальну за свої дії та вчинки, терплячу й чуйну до людських проблем багаторічну завідувачку магазину Липу (Садченко) Анастасію Тимофіївну.

У 60-80 рр. XX століття магазин або, як говорять у селі, – лавка був таким собі осередком не тільки забезпечення населення товарами першої необхідності, але й місцем обміну думками, новинами. Інколи тут продовжувались вуличні розбірки між сусідами. Цікаво було за всім спостерігати збоку: такого наслухаєшся, стоячи в тісній черзі, що забудеш, за чим і приходив.

Черги тоді були звичним явищем, але формувались чи виникали переважно в трьох випадках: коли люди годинами чекали хліб із Седнівської хлібопекарні; коли очікувалось завезення товару за чітко встановленим графіком і особливо – в день так званої «получки».

Люди займали чергу зранку, бувало, сварилися за місце в ній, за товар, його якість, та так, що черга інколи перетворювалась на не-

контрольований натовп, зсовувалися навіть прилавки з товаром та вагами, притискаючи продавців аж до стіни. Скло у вітринах тріщало від напруги, наче міцне дерево взимку на морозі.

От тоді у деяких продавщиць і уривався терпець, тут уже слова не підбирались, згадували все і всяке. Але «Масленичка», як називали поза очі в селі Анастасію, давала лад у магазині дуже професійно, без крику та лайки. Вона могла просто всіх виставити за двері, призупинивши торгівлю. І завжди знаходила аргументи впливу до штатних «задирак», хоча таких у селі взагалі-то було небагато, близько п'яти жінок та двох-трьох надто балакучих чоловіків.

Майже 32 роки працювала завідувачкою магазину Мельник Поліна Петрівна, 1957 р.н., родом із Ведильців. Після школи у 1976 році закінчила Чернігівській технікум торгівлі. Трудилася в Києві. До Черниша переїхала слідом за чоловіком Іваном Дмитровичем, якого у 1984 році обрали головою Чернишської сільради.

Їй були притаманні висока відповідальність та працьовитість, чуйність до людей, глибокі професійні знання. Як згадує Поліна Петрівна, за час роботи в селі переживала і дефіцит, коли у селян були гроші та не вистачало товару, і навпаки – коли був товар, а у людей не вистачало грошей.

Поряд із чинною національною валютою України – гривнею, жінка пам'ятає радянські карбованці, купони, всілякі талони і навіть боргові зошити. Все було, не бувало тільки таких випадків, щоб колектив магазину не зміг задовольнити мінімальні споживчі потреби селян.

Продавщицями в селі також працювали Зінченко Парасковія Тимофіївна, Снігир Оксана Федорівна, Полегенько Валентина Іванівна, Кисіль Лариса Іванівна, Біла Олександра Петрівна, Довгопола Наталія Федорівна, Шульженко Валентина Петрівна, Моргушко Ніна Анатоліївна. Наразі цю справу продовжують Сміян Алла Степанівна (завідувачка магазину) та Кирієнко Олена Петрівна.

Із ностальгією згадують чернишці своїх 18 «модісток» – працівників місцевого будинку побуту Уманець (Кирієнко) Валентину Миколаївну, Школьну Парасковію Юріївну, Шобик Анфісу Олексіївну. Перший такий пункт побутово-модельного напрямку був відкритий у затишному будинку «Лазарівни», він із 20-х років XX століття спочатку використовувався під приміщення сільради, а вже потім був переданий «мадісткам».

***

Не кожній дитині дошкільного віку у 60-і роки XX століття вдалося потрапити до дитячого садочка-ясел. Тоді це була величезна преференція для батьків, а для дітей – насолода. Бо дитина, по перше, перебувала

під прискіпливим наглядом персоналу, а по-друге, що дуже важливо, забезпечувалася триразовим харчуванням за рахунок колгоспу. І нарешті – величезна розкіш – у кожного було своє ліжко із «рипучою» від крохмалю білизною. У вільний час діти могли побувати в кінотеатрах Чернігова або на екскурсії.

В той період місце в цих закладах надавалось дітям-сиротам, із багатодітних сімей, дітям комбайнерів, доярок та свинарок. Садочок розміщувався на пагорбі, оточений високими тополями, принадними пахучими липами та грайливими білявими берізками. Нині це вулиця імені Героя СРСР Антона Юрченка (колишня Колгоспна). Садочок територіально розташовувався якраз навпроти сьогоднішнього помешкання родини Луговських.

З часом у селі було побудовано нове, більш сучасне приміщення для цього закладу, а його відвідувачами ставали вже всі охочі дошкільнята, потрапляючи під опіку та в дбайливі руки Людмили Іванівни Вовк, Марії Михайлівни Ячної, Валентини Іванівни Велігоші.

Сьогодні на місці колишнього затишного садочка нема вже ні берізок, ні лип, не чути там дитячого сміху, а стоїть у оточенні родючих кучерявих яблунь та слив осиротілий, кимось покинутий чи то будинок, чи, можливо, перебудоване приміщення того колись омріяного, а тепер забутого дитсадка.

Історії властиво повторюватись, хтозна, можливо, через деякий час садочок відродиться, а на цьому самому місці ми знову почуємо дитячі голоси, веселий сміх, побачимо розкішний квітучий сад, привабливе приміщення і вражаюче неповторні від задоволення, щасливі дитячі обличчя.

Рецензували матеріали розділу з точки зору достовірності викладеного: Іванов Валерій Михайлович, Железняк (Школьна) Олена Володимирівна, Кононенко Віра Ксенофонтівна, Луговська Тетяна Сергіївна, Потапенко Людмила Олексіївна, Садченко Іван Васильович та Синиця Володимир Панасович (мовознавець, історик із Чернігова).

Джерела інформації, довідкові матеріали

1. Держархів Чернігівської області. (Далі ДАЧО) Фонд 679, опис 10, справа 1569.

2. Сіверянський літопис. № 4. Чернігів. 2008., арк.12-40.

3. До складу Чернігівського повіту входило 12 волостей: Антоновицька, Бережанська, Горбівська, Довжицька, Козлянська, Пакульська, Редьківська, Салтиково - Дівицька, Седнівська, Слабинська, Халявинська, Янівська.

4. ДАЧО. Фонд Р-942, оп.1, спр. 61, арк..125,129.

5. ДАЧО. Фонд Р-942 оп.1 д.6034. арк. 15.

6. ДАЧО. Фонд Р-179, оп. 2 спр.1.

7. ДАЧО фонд П-616. Оп.1, спр.465 .

8. Інформація із особистого архіву доньки Железняк (Школьної) Олени Володимирівни, зятя – Желєзняка Володимира Семеновича.

9. Інформацію про подружжя Тарасенків записано зі слів жителів с. Черниша Железняк Ніни Дем'янівни та Железняк Катерини Сергіївни. Подомова книжка за 1950–1953 рр.

10. Записано зі слів доньки Ячного Леоніда Ларіоновича –Нелі Леонідівни.

11. Подомова книга Черниша за 1950–1953 рр.

12. Інформація сина Ячного Івана Федоровича, зятя Садченка Івана Васильовича.

13. Наш край, 07.03.1995. 7 березня.

14. Шляхом комунізму. 1988. 16 лютого.

15. Трудова книжка Білоконського І. С.

16. ДАЧО. Фонд 679, оп.10, справа 1461, 1648.

17. Письмова інформація Іванова Валерія Михайловича.

18. Місцевий діалектизм. Так у селі називали майстрів із пошиття та ремонту одягу.

*Наш край. 1999. 26 червня. 2001, 3 листопада. 2003. 29 листопада.

2004. 28 лютого. 2009, 24 жовтня.

**Інтернет - форум «Сіверщина».

*** Студьонова Л. Чернігівське повітове земство. Ніжин: Видавництво «Аспект Поліграф». 2003.

Директори (завідувачі) Чернiської школи із радянського періоду по теперішній час

1932–1941 р.р. – неповна середня школа,
1943–1964 р.р. – семилітня школа,
1964–1991 р.р. – восьмилітня школа,
1991–1997 р.р. – неповна середня школа,
2005–2012 р.р. – загальноосвітня школа 111 ступеню.

Голий В. – завідувач школи у 1924 році.

Апанасенко Платон Петрович (1901 р.н.). На посаді зав. школи із 01.10.1926 по 1928 р. Із архівних документів відомо, що він закінчив Чернігівські трирічні педагогічні курси. У 1928 році був звільнений з посади, виїхав із села. Подальша доля невідома.[1]

Петров Сергій Миколайович (1902 р.н.), завідувач школи із 1929 року.

Холявко Петро Олексійович, завідувач школи в 1932–1941 рр. (Про Холявко П.О. окремий нарис у цьому розділі). **

Білоконський Іван Савелійович (1914 р.н.), в.о. директора семилітньої школи з 11.10.1943 р. по лютий 1944 р. (Окремий нарис про нього в цьому розділі). [3]

Ячний Леонід Ларіонович (1912 р.н.), директор семилітньої школи 1947–1948 р.р.

Школьний Володимир Вуколович (31.10.1923 р.н.), директор Чернiської школи з 1948 по 1986 рік. * Перебуваючи на пенсії, жив та працював у Седневі. Помер у 1999 році, похований у Седневі.

Присяжний Михайло Прокопович (1935 р.н.), директор неповної середньої школи в 1986–1996 рр.

Іванов Валерій Михайлович (1952 р.н.), директор школи в 1996–2002 рр. (Окремий нарис про нього – в цьому розділі).

Луговська Тетяна Сергіївна (1960 р.н.), директор Чернiської загальноосвітньої школи I–II ступенів у 2002–2013 рр.

Довідковий матеріал. Джерела інформації

1. Держархів Чернігівської області. (Далі ДАЧО) Фонд Р-69, опис 1, арк. 807
2.Подворова книга Чернiської сільради за 1947–1949 рр.
3.Трудова книжка Білоконського І.С.
* ДАЧО. Фонд П-470, оп.16, спр.63, арк.234.
**Інформація із особистого архіву сина Холявка П.О.- Холявка Володимира Петровича, мешканця селища Березни Менського району.

Загартований жорстокістю, але не зламаний

Про Холявка Петра Олексійовича (01.02.1904–1964 рр.). *

Народився він у селищі Березні в родині ремісника. Українець. Освіта:

1911–1912 роки – церковно-приходська школа,

1912–1913 роки – земська школа,

1916–1920 роки – школа другого ступеня,

1920–1923 роки – трирічні педкурси в Березні, отримав фахову освіту вчителя 14 класів,

1932–1934 роки – Чернігівській педагогічний інститут, за фахом – учитель математики.

Член КНС з 1924 року, член ЛКСМУ з 1924 р. ** Урядових нагород не мав.

Батько і син Холявки

В армії не служив. Трудовий шлях: 1924–1929 роки – М.-Коцюбинський р-н, с.Ковпита. *** Початкова школа. Завідувач школи, вчитель 14 класів.

1929–1930 роки – М.-Коцюбинський райвиконком, інспектор народної освіти.

1930–1932 роки – с. Слабин, неповна середня школа. Завідувач школи, вчитель математики.

1932–1941 роки – с.Черниш, з 1 вересня – директор школи, вчитель фізики та математики.

Дружина Серафима Григорівна. Діти: Віра, 1931 р.н., Володимир, 1935 р.н. та найменша Ольга – 1942 р.н. Збереглись похвальні грамоти Віри та Володимира.

Петро Олексійович Холявко вів активний громадський спосіб життя. Був членом правління колгоспів, депутатом Чернівської сільради, делегатом багатьох освітянських та культурних конференцій (з'їздів) району, округу, області.

Під час окупації П.О. Холявко перебував у Черниші. [1] Дружина та діти в цей час опинились у Березні, звідки Петро Олексійович був родом. З початком переслідування євреїв та радянських

активістів селища Березна вони переховувались від окупантів у родичів. Зі слів сина від другого шлюбу Володимира, з часом родину затримали жандарми і вона утримувалась у Березнянському концтаборі.

Холявко П.О. з дружиною Серафімою

Проведеними пошуковими заходами встановлено, що 12 березня 1943 року вся його сім'я разом із іншими березинцями були розстріляні за наказом коменданта Березни, оберлейтенанта Ребуса, за етнічними ознаками.[5] Загалом, того дня нелюди вбили 507 мешканців, із них березинців – 12 (дорослих та дітей). Розстрілювали на старому кладовищі, розташованому по дорозі на село Бігач. Скільки було закатовано фашистами березинців за період окупації, точної інформації немає. [4] Вважається, що протягом 1941–1943 рр. загинуло (було закатовано, розстріляно, вбито, загинуло при обстрілах та бомбардуваннях) 157 мирних жителів Березни.

Розстріли проводились у декілька етапів, першими в жовтні 1941-го було вбито дев'ятеро мирних громадян, серед них партійні, радянські, господарські керівники та четверо євреїв-кустарів.

Невідомо, де П.О. Холявко був у період із вересня 1941 по вересень 1943 років. Дехто з мешканців Черниша говорив, що він жив напівлегально в селі. Навіть одразу після звільнення продовжив працювати директором школи.

Зі слів сина Володимира, після визволення Чернігівської області від окупантів батько повернувся в Березну. Одружився вдруге, а 04.07.1944 року народився син Володимир.

Петро Олексійович деякий час у 1944 році працював у Березнянській школі, потім був призначений директором Гусавської школи Локнистенської сільради.

НАРОДНИЙ КОМІСАРІАТ ОСВІТИ

ПОХВАЛЬНА ГРАМОТА

Видана ученикові 5 „А" класу Чорнишівської н/с школи

ЗА ВІДМІННІ УСПІХИ В НАВЧАННІ І ЗА ЗРАЗКОВУ ПОВЕДІНКУ

Грамота Віри, доньки Холявків

В цій школі сталась пожежа, приміщення згоріло. Петро Олексійович опинився під слідством та був засуджений на два роки позбавлення волі.

Після відбуття покарання в Березну не повернувся. Жив у селі Старий Глибів Остерського району, одружився, дружину звали Марія Оксентіївна, дітей у них не було. Зазначене село при будівництві Київської ГЕС було затоплене і там утворилось Київське водосховище. Родина П.О. Холявка переїхала в Носівський район, с. Пустотине Макіївської сільради. Через деякий час там він і помер від хвороб та невиліковних душевних ран восени 1964 року.

Причину смерті достовірно не встановлено, Петру Олексійовичу було лише 60 років. Син пригадує, що він хворів на виразку шлунку, часто скаржився на поганий стан здоров'я.

Єдиний син Петра Олексійовича Володимир після школи закінчив автодорожний технікум. До виходу на пенсію працював завідувачем гаража Березнянської птахофабрики.

Нині проживає у Березні.

Довідковий матеріал, джерела інформації

*Інформація із матеріалів особової справи Холявка П.О. Справу надав син Холявко Володимир Петрович, який проживає в селищі Березні Менського району.

**КНС (Комітет незаможних селян).

***В оригіналах первинних документів також є посилання на Козлянський район.

1.Свідчення уродженця Черниша Кондратенка Дмитра Антоновича.

2. На Інтернет-форумі «Сіверщина» про Черниш у розділі «Про що писала районна газета» зазначено: «12 серпня 1931 року газета повідомляє, що в Черниші будується нова школа»

3. Зазначена інформація (сканокопії Актів документування злочинів німецько-фашистських окупантів в Березнянському районі та селищі Березне) – від директора Березнянського краєзнавчого музею Задохіної Галини Дмитрівни.

4. Зі слів Задохіної Г. Д., точної інформації, скільки загинуло, в т.ч. розстріляно мешканців Березни за період окупації і досі ніде немає.

Воювали на фронтах Другої світової війни 1263 уродженців селища Березне, Загинули 957 осіб.

5. Ймовірно, що після арешту в 1942 році, діти та дружина П. О. Холявка перебували в Березнянському концтаборі.

Учитель, артилерист, орденоносець — двічі нагороджений медаллю «За відвагу»

Біографічна довідка

Білоконський Іван Савелійович народився 8 травня 1914 року в Черниші в сім'ї хліборобів. Батько – Савелій Васильович, мати – Фіонія Гаврилівна.

Один із перших комсомольців села (1931 рік). У 1938 році закінчив вечірню педагогічну школу в Чернігові, у 1940 р. – Чернігівський учительський інститут. До війни працював учителем російської мови в Количівській школі, там познайомився із учителькою Буглак Олександрою Антонівною, у 1938 році вони побралися. Діти: Ігор – 1939 р.н., Микола – 1942-го, Людмила – 1949-го, Володимир – 1954 року народження.

Брат Івана Савелійовича – Білоконський Яків Савелійович, 7.12.1905 р.н., рахівник-бухгалтер колгоспу. 27.11.1937 р. безпідставно заарештований. За вироком трійки ВЧК 7.12.1937 р. розстріляний. Реабілітований 2.09.1965 р.

У травні 1941 року Іван Савелійович – у червоній армії, служить у місті Самбурзі Ямало-Ненецького автономного округу РРФСР.

21 лютого 1944 року знову був мобілізований до червоної армії. Демобілізований у грудні 1945 року.

В період війни нагороджений наступними бойовими орденами та медалями: орденом Червоної Зірки, двома медалями «За відвагу» (1944,1945 р.р.), медаллю «За взяття Кеннігсбергу» у 1985 році – орденом Великої Вітчизняної війни першого ступеня. **

Після звільнення села, з 11 жовтня 1943 року до 21 лютого 1944 року, Іван Савелійович відроджував [1]Чернiську семилітню школу, перебуваючи на посаді директора і поєднуючи її з посадою вчителя початкових класів.

Після війни, з грудня 1945 року і до виходу на пенсію, працював учителем початкових класів Чернiської восьмилітньої школи. По-військовому був вимогливим, по-батьківському добрим до дітей, талановитий педагог і психолог, бачив здібності та здатність кожного учня засвоїти урок. Його захопленням було збирання грибів.

На подвір'ї школи. День села. 2017 рік

Батьківськими слідами пішла тільки Людмила. Закінчивши, як і батьки, Чернігівський педінститут, вона працювала вчителем у школі, а потім вихователькою дитячого садка в Чернігові, де наразі й проживає.

Помер Іван Савелійович 2001 року. Похований у Черниші.

Лейтенант, а у війну Гвардії молодший сержант Білоконський Іван Савелійович пригадував та розповідав про наступне.

На війні у 1945 році загинув його рідний брат. * Сам він служив артилеристом відомих сорокопя'ток у 449-му стрілецькому полку, 144-ій стрілецької дивізії, 5-ої армії, третього Білоруського фронту. Брав участь у наступальних операціях зі звільнення міст Орші (Білорусь), Вільнюса та Каунаса (Литва), захоплення Кенігсберга, форсування річок Неману, Березини. Також – наступальних операціях у Східній Прусії, захопленні міст Фриндланда, Алленбурга, Інстенбурга.

Іван Савелійович пригадував, що оточені у Вільнюсі німецькі війська відхилили пропозиції про капітуляцію, не здалися Червоній армії та продовжували відчайдушно деблокувати лінію 2-го оточення локальними наступальними операціями. Одного разу, коли фашисти намагались вийти із оточення, прориваючись по річці Вілейці, їх стримав прицільний вогонь артилерії, в т. ч. батареї, в якій служив Іван Савелійович.

Унаслідок наступальної операції та боїв за місто Кенігсберг німецьке угрупування, що утримувало місто, невдовзі було оточене військами Червоної армії. Окупантам було запропоновано здатись, але вони знову відхилили пропозицію радянського командування. Але з часом, зазнавши колосальних втрат, вони все-таки змушені були капітулювати. В полон тоді потрапило близько 92-х тисяч німецьких солдатів, офіцерів та генералів.

В одному із наступальних боїв у Східній Прусії батарея протитанкових сорокоп'яток, де служив Іван Савелійович, теж потрапила в оточення, але, щоб не здаватись гітлерівським військам, командир їхньої батареї прийняв героїчне рішення – викликав вогонь на себе. Через декілька годин батарея була розблокована й вийшла із оточення. При цьому внаслідок контрнаступу було знищено значну кількість

фашистських солдатів та їхнього озброєння, втрати ж їхньої батареї, на щастя, виявилися мінімальними.

За час війни Іван Савелійович був двічі пораненим.[3]

Записала учениця восьмого класу
Чернишської восьмилітньої школи
КОНОНЕНКО Світлана
2 квітня 1982 року
КИРІЄНКО І. О.
травень 2018 року

Довідкова інформація

*У списку загиблих учасників Великої Вітчизняної Війни, вихідців із Чернише на прізвище Білоконський, а по батькові – Савелійович, ніхто не значиться. Можливо, він мав на увазі брата Якова Савелійовича, розстріляного у 1937 році за постановою трійки НКВС.

**Про нагороду розповідав сам Іван Савелійович., також наявність ордену підтверд-жується фотознімком.

1. Інформація із трудової книжки Білоконського І. С.

2. Фотографію надала донька Івана Савелійовича – Стеченко (Білоконська) Людмила Іванівна, проживає в Чернігові.

3. Білоконський І.С. не любив згадувати про війну, розповідати про свої подвиги, вихвалятись нагородами. Мовчав і про період репресій, розстріл у той час його рідного брата Якова.

Нотатки колишнього учня про директора школи

(Серебрянка–Черниш–Седнів)

Іванов Валерій Михайлович (директор Чернишської школи у 1996-2002 роках). Народився 9.05.1952 року в с. Серебрянці Артемівського (тепер Бахмутського) району Донецької області. Молодша сестра – Валентина (1958 р.н.)

Цікаво, що це село на кордоні із Луганською областю, поряд річечка Сіверський Донець, яка фактично й юридично адміністративно розділяє ці дві області.

Діти росли та виховувались у сім'ї сільської інтелігенції. Батько Михайло Дмитрович працював учителем, мати Антоніна Олексіївна – медичною сестрою. Валерій навчався в Серебрянській середній школі. У 1973 році закінчив з відзнакою факультет французької мови Горлівського педагогічного інституту іноземних мов.

Із 15.08.1973 року – учитель іноземних мов та географії Чернишської восьмилітньої школи. Живе на квартирі у Берташа Івана Андрійовича (бригадира рільничої бригади). По сусідству приятелював із Героєм Радянського Союзу Юрченком Антоном Степановичем, Козловим Григорієм Івановичем (головою колгоспу) та Юрченком Василем Степановичем (головою сільської ради).

Тут у Черниші він зустрів дівчину, заради якої, ймовірно, і приїхав у село — Валентину Володимирівну Левкун. У 1975 році, маючи щирі та глибокі почуття, вони створюють щасливу родину. У 1976 році в сім'ї Іванових народилась донька Наталія.

У Чернишській школі Валерій Михайлович стає молодіжним лідером педагогічного колективу, а з часом його обирають секретарем комсомольського осередку колгоспу. Він засновує та успішно керує гуртком

авіамоделювання. Седнівські школярі стають учасниками та номінантами різних спортивнотехнічних змагань.

Першою проблемою в школі, з якою він зіткнувся й успішно розв'язав, стало перепрофілювання навчального процесу із німецької на французьку мову. В своїй роботі Валерій Михайлович успішно застосовує наукові методи викладацької та педагогічної діяльності, власними зусиллями створив лінгафонний кабінет, змайстрував відповідні прилади — електронний стендовий маніпулятор з розпізнання звуків та наголосів, далі – гурток з поглибленим вивченням мови. І результати не забарились. Із часом Валерій Іванов став одним із кращих вчителів району, а учні Чернишської школи – лідерами району і області на різних конкурсах та змаганнях із французької мови.

Так уже в 1987 р. Кононенко Світлана займає перше місце на обласній олімпіаді та бере участь у республіканській , яка відбувалася в рідній для Валерія Михайловича Горлівці. Там учениця займає почесне 7 місце. Овдій Наталія спочатку отримала 1 місце на районній олімпіаді знавців французької мови, а потім у червні 1995 року перемогла на обласній. Була учасницею республіканських змагань у Запоріжжі.

В 1992 році районна конференція вчителів обирає Іванова В. М. делегатом Першого всеукраїнського з'їзду вчителів, у роботі якого педагог бере активну участь. На цьому авторитетному зібранні виробляються основні принципи, ідеологія та філософія освітянської галузі незалежної України.

Урок французької за В. М. Івановим. 1976 рік.

У 1997 році Іванов В. М. став директором Чернишської школи. Чим запам'ятався він дітям, селянам та педколективу? Перш за все – небайдужим ставленням до проблем школи і села. Педагог постійно працює над удосконаленням навчального процесу, запровадженням нових форм навчання та патріотичного виховання дітей. Так у школі було створено КІД — клуб інтернаціональної дружби. Учні листувалися, обмінювалися різними матеріалами з дітьми багатьох республік колишнього СРСР та країн Західної Європи.

Не просто було розв'язувати ці питання в умовах демографічної кризи, недофінансування і найголовніше — постійного реформування шкільного навчального процесу. Але, як максималіст за складом характеру, директор успішно працює над подоланням тогочасних викликів. До його заслуг та досягнень також можна віднести завершення

газифікації школи, підведення водопостачання, оформлення кабінетів та рекреацій закладу.

Його вихованка Біла Катерина у 1976 році на відмінно закінчує Чернишську школу, а в 1978 році із золотою медаллю – Седнівську середню школу, наразі трудиться вчителем історії у с. Германівці Обухівського району, Київської області.

Як особистість — він людина непосидюча, багатогранна, харизматична, захоплюється живописом, різьбленням по дереву, радіотехнікою та моделюванням. А ще він гарний будівельник, фотохудожник, краєзнавець, колекціонер, вправний рибалка.

Як одного із найуспішніших, а головне – найпрогресивніших педагогів та управлінців, Іванова В. М. 2002 року призначають директором потужної Седнівської середньої школи. На першому етапі його роботи на цій посаді школа розміщувалась у садибі Лизогубів, де бувало багато знаних людей та історично відомих осіб.

Ось тоді у Валерія Михайловича й народилась, на перший погляд, авантюрна ідея перетворити палац в музей архітектури та побуту вісімнадцьотого століття. А на забур'янілій території колись величного парку Лизогубв – побудувати приміщення нової школи, яке би теж нагадувало палац, а ще більше храм освіти.

У його директорському кабінеті ще довго стояв макет майбутньої школи, допоки у 2012 році мрія не перетворилась в реальність.

Валерій Іванов піднімає із забуття непересічну постать новатора, заслуженого вчителя УРСР (1945 рік) Мглинцева Миколу Федоровича (1867–1947). Валерій Михайлович відкрив для нинішнього покоління освітян його педагогічні принципи та наукові здобутки. Високою оцінкою результатів проведеної пошукової роботи стало заснування у 2010 році Премії імені Мглинцева М. Ф. для відзначення та вшанування кращих учителів Чернігівського району. Валерій Іванов стає лауреатом № 2 цієї престижної премії.

Непосидючий директор наразі працює над створенням Алеї випускників славетної ділами, вчителями та учнями Седнівської школи.

Кількість учнів та динаміка чисельності випускників Чернишської школи

Формат назви школи в різні періоди її існування за радянських часів

Початкова, єдина трудова, семилітня, восьмилітня, неповна середня, загальноосвітня третього ступеню, загальноосвітня I–II ступенів.

1919 рік. Навчалось 111 учнів у чотирьох групах.

1920–1922 рр. Інформація про роботу школи відсутня.

1923 рік. Навчалось 70 учнів (хлопчиків 60, дівчаток 10).

1925 рік. Загалом – 127 учнів (86 хлопчиків, 41 дівчинка) **

1928 рік. 10 випускників початкової школи (було 4 класи, де нараховувалось 114 учнів).**

1929 рік. 120 учнів, 12 випускників початкової школи (4 класи).**

1930 рік. Навчалось 157 учнів. (94 хлопчики, 63 дівчинки). **

1931–1947, 1949 рік. Інформації нема.

1948 рік У третьому класі вчаться 13 учнів (7 хлопчиків, 6 дівчаток).***

1950, 1953, 1956,1957 рр. Інформації немає.

1951 рік. 37 учнів було в четвертому класі школи. [1]

1952 рік. 13 учнів – у четвертому класі школи. ***

1955 рік. 23 учнів. Тут і далі вказується кількість випускників. ***

1958 рік. 28 учнів.

1959 рік. 14 учнів.

Наші випускники 1965 року:

1. Акуленко Людмила Петрівна
2. Білоконський Анатолій Анатолійович
3. Берташ Іван Іванович
4. Грецька Наталка Василівна
5. Грецький Михайло Савелійович
6. Гончар Анатолій Ларіонович
7. Довбенко Світлана Дмитрівна
8. Залізняк Михайло Олекс.
9. Йовенко Лідія Петрівна
10. Йовенко Валентина Василівна
11. Йовенко Віра Корніївна
12. Йовенко Микола Тимофійович
13. Кирієнко Володимир Андрійович
14. Кирієнко Наталка Іванівна
15. Ковбаса Михайло Олександрович
16. Кривець Григорій Васильович
17. Мосич Ганна Федорівна
18. Мартиненко Іван Васильович
19. Сахно Андрій Якович
20. Терещенко Наталка Давидівна
21. Уманець Надія Олександрівна
22. Школьний Володимир Володимирович
23. Янний Григорій Якович
24. Ячна Надія Михайлівна
25. Акуленко Анатолій Данилович
26. Акуленко Микола Павлович
27. Білоконська Тамара Анатоліївна
28. Залізняк Віра Михайлівна
29. Йовенко Ганна Миколаївна
30. Йовенко Наталка Миколаївна
31. Йовенко Наталка Сергіївна
32. Кирієнко Віра Максимівна
33. Кирієнко Володимир Іванович
34. Кирієнко Михайло Борисович
35. Кирієнко Любов Іванівна
36. Кондратенко Андрій Олександрович
37. Кондратенко Валентина Олександрівна
38. Кондратенко Віра Олексіївна
39. Кривець Василь Олексійович
40. Лукаш Тетяна Лазарівна
41. Мосич Ольга Іванівна
42. Омельченко Микола Петрович
43. Ребенок Григорій Михайлович
44. Юрченко Микола Володимирович
45. Юрченко Микола Михайлович
46. Юркевич Петро Васильович
47. Ячна Надія Андріївна

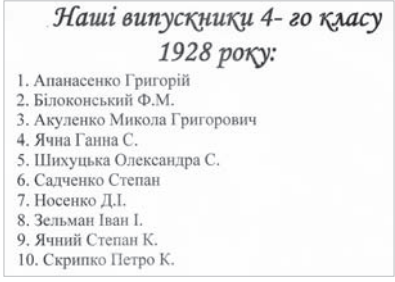

Наші випускники 4- го класу 1928 року:

1. Апанасенко Григорій
2. Білоконський Ф.М.
3. Акуленко Микола Григорович
4. Ячна Ганна С.
5. Шихущька Олександра С.
6. Садченко Степан
7. Носенко Д.І.
8. Зельман Іван І.
9. Ячний Степан К.
10. Скрипко Петро К.

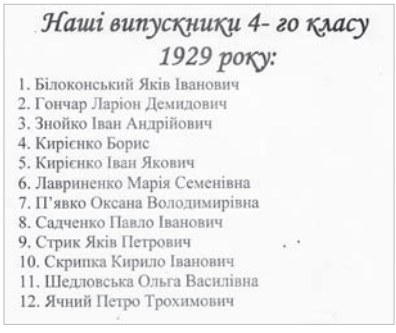

Наші випускники 4- го класу 1929 року:

1. Білоконський Яків Іванович
2. Гончар Ларіон Демидович
3. Знойко Іван Андрійович
4. Кирієнко Борис
5. Кирієнко Іван Якович
6. Лавриненко Марія Семенівна
7. П'явко Оксана Володимирівна
8. Садченко Павло Іванович
9. Стрик Яків Петрович
10. Скрипка Кирило Іванович
11. Шедловська Ольга Василівна
12. Ячний Петро Трохимович

1960 рік. Інформації нема.

1961 рік – (18 учнів), 1962 (21), 1963 (20), 1964 (27).

1965 рік 47 учнів. **Рекордна кількість випускників.

1966 (21), 1967 (29), 1968 (30), 1969 (21), 1970 (23), 1971 (28), 1972 (21), 1973 (28), 1974 (22), 1975 (18), 1976 (13), 1977 (17), 1978 (15), 1979 (10), 1980 (1), 1981 (13), 1982 (9), 1983 (8), 1984 (6), 1985 (7), 1986 (16), 1987 (7), 1988 (12), 1989 рік інформації нема.

1990 рік – 7 випускників. Загалом 4навчалось у школі 52 учнів.

1991 (8), 1992 (4), 1993 (7), 1994 рік – інформації нема, 1995 (8), 1996 (7), 1997 (6), 1998 (5), 1999 (7), 2000 (6), 2001 (5), 2002 (11), 2003 (12), 2004 (3), 2005 (3), 2006 (9), 2007 (7), 2008 рік – інформації нема, 2009 (1), 2010 рік – інформації нема, 2011 (7).

2012 рік – останній випуск учнів. Школу закрито. Разом із тим, діти, що ходять до Седнівської школи, на чернiському боці дороги Черниш-Клочків продовжують залишати написи «Випуск 2013, 2014, 2015, 2016, 2017…». Це добрий знак.

Довідкові матеріали. Джерела інформації

1. Деякий період до Чернiської школи ходили діти з х. Глібівки та с. Нового.

2. Держархів Чернігівської області.(Далі - ДАЧО) Фонд Р-942 оп.1 спр.61, арк..125,129.

3. ДАЧО. Фонд Р-942 оп.1 д.6034. арк. 15.

4. Шляхом комунізму. 1990. 13 жовтня.

*Інформацію про кількість випускників школи отримано в краєзнавчому музеї Чернiської сільради, стенд «Наші випускники».

**Фотокопії з персональними прізвищами випускників додаються.

ДАЧО. Фонд Р-69 оп.1 спр.807.

***Інформація про кількість учнів випускного класу згідно з фотографіями.

Талановиті земляки

Акуленко Віталій Петрович, 28.08.1951 р.н. Народився в Черниші в родині вчительки і агронома. У батьків було троє дітей, він середній. Ріс та виховувався у творчому середовищі. З дитинства захоплювався малюванням, музикою, читав енциклопедичні видання. Навчаючись у школі, брав участь і виступав в оркестрі духових інструментів при Чернiському будинку культури.

Закінчивши школу, навчався в Ніжинському культосвітньому училищі, потім – на факультеті диригентів Київського університету культури.

Працюючи в рідному селі, сформувався як самодіяльний композитор та оранжувальник. Переймав майстерність у Шкаранди Станіслава Юхимовича, заслуженого діяча мистецтв України, котрий деякий час був диригентом та художнім керівником Чернiського самодіяльного хору.

Віталій Петрович стає художнім керівником, можна сказати, хрещеним батьком багатьох творчих художніх колективів села. У 1983 році із числа місцевих аматорів створив жіночий фольклорний ансамбль «Чернишаночка» та вокальну групу. Активними учасниками художньої самодіяльності стали мешканці села Железняк (Грецька) Анастасія Дмитрівна, Железняк Марія, Желдак Надія, Зінченко Олена, Кононенко (Ковбаса) Парасковія Сергіївна, Кирієнко Валентина, Кривець Євдокія, Кондратенко Наталія, Мартиненко (Арапін) Анна Іванівна, Мосіч Парасковія, Юрченко Світлана Олександрівна, Сердюк (Білоконська) Таїсія Єлисеївна, Якуш Євгенія.

Паралельно при Чернiському будинку культури працювали дитячо-юнацький вокальний колектив та вокально-інструментальний ансамбль «Мелодія».

Особливо велику увагу керівник приділяв фольклорному колективу. Цікавим ансамбль був не тільки маловідомим репертуаром українських пісень, але й незвичним для слухачів чернiським акцентом виконавців, оригінальною стилістикою, що додавало ансамблю особливого колориту та привабливості.

«Чернишаночка» стала переможцем обласного фестивалю народної пісні «Золоті ключі-83». Заслуговують на увагу перемоги на районних змаганнях у Дніпровському (1987 рік), Роїщі (1991 рік). Ансамбль – дипломант районного огляду у Седневі (2002 рік). На запрошення організаторів колектив неодноразово брав участь у всеукраїнському фестивалі «Седнівська осінь». Додає честі Віталієві Петровичу та учасникам ансамблю той факт, що *пісні, виконані «Чернишаночкою», зберігаються в національній фонотеці радіо та телебачення України.

Сьогодні Віталій Петрович успішно керує створеним у 2011 році вокальним ансамблем «Гармонія» та седнівською фольклорною групою «Берегиня».

За свою творчу звитягу керівник у 2012 році нагороджений Почесною грамотою управління освіти і науки ОДА, а в 2005 році – Почесною грамотою Чернігівськї райради.

Працює та проживає в Черниші.

Білоконська Тамара Анатоліївна, народилася в с. Черниші 26.09.1950 року. Закінчила спочатку Черниську восьмилітку, потім Седнівську середню школу. Навчалась у Чернігівському музичному училищі.

Грала на бандурі, баяні, майстерно виконувала пісні під гітару. Пройшовши школу вокалу у заслуженого диригента України Леоніда Пашина, стала провідною солісткою заслуженого академічного народного хору «Десна» (м. Чернігів). Її голос мецо-сопрано був пізнаваним та захоплюючим для поціновувачів вокального жанру. Виступала Тамара і на телебаченні, в т. ч. разом із народним артистом України, кобзарем-лірником Нечепою Василем Григоровичем, лауреатом Національної премії ім. Т. Г. Шевченка.

Природна краса Тамари, її українська образна щирість, граціозність та артистизм приваблювали багатьох знаних фотохудожників і кіномитців. Вона позувала відомим чернігівським фотомайстрам Валерію Інютіну, Олександру Тасіцу, Валерію Бондаренку. Коли я зацікавився світлинами Тамари, її брат Віталій Анатолійович дістав велику коробку, котра була вщент заповнена знімками, переважно художнього змісту, і додав, що це тільки дещиця світлин.

Брала участь Тамара Білоконська також у кінопробах разом із народним артистом України Івановим С. Г., виконувала українські народні пісні за кадром у кінофільмі «Сім'я Коцюбинських», який у 1971 році знімався в Чернігові **(фото із кінопроб до кінофільму).**

На жаль, ця талановита артистка трагічно загинула в 1992 році. Їй було лише 42 роки. Похована в Черниші.

Білоконський Василь Васильович, народився 07.01.1943 року в с. Новому. Після

того, як батько пішов на війну, мати з Василем переїхали в Нове, до материних батьків.

Диригент та художній керівник оркестру духових інструментів Чернiського будинку культури у 1965–1978 рр.

Закінчив Чернiську потім Седнівську середню школу. З дитинства захоплювався музикою, грав на гітарі, баяні. Активний учасник художньої самодіяльності школи та будинку культури.

Після служби в армії здійснилась мрія Василя, він вступає до Ніжинського училища культури на диригентський факультет. Повертається в рідне село та починає із школярів 10–12 років формувати постійний склад музикантів духового оркестру *(в розпорядженні були такі духові музичні інструменти, як альт, труби помпова та клавішна, кларнет, баритон, бас, барабан).*

Початкові музичні знання отримало близько 35 хлопчиків, із яких Василь Васильович потім сформував постійний склад оркестру з 12 виконавців, який постійно оновлювався.

Для багатьох учнів музика згодом надовго ввійшла в їхнє життя. Професійними музикантами стали Білоконський Віталій Анатолійович, Йовенко Іван Євгенійович, Акуленко Віталій Петрович, Мосіч Володимир Федорович (1960 р.н., один із учасників першого складу Чернігівського академічного народного хору, заснованого 1984 року).

Василь Васильович – крайній праворуч

Василь Васильович – музикант від Бога, педагог, це його призначення в житті та професія. А ось захоплення у нього унікальне, у вільний час він «кладе», так кажуть у селі, печі та грубки. Робить він це в стилі пізнього українського бароко, щоразу індивідуально, а тому виходить оригінально за формою і тепло – обов'язково.

Нині Василь Васильович живе та працює в Чернігові.

Йовенко Іван Євгенійови, народився в 1958 році в Черниші. Музикант. Першу музичну освіту отримав у гуртку духового оркестру Чернiського будинку культури (*керівник та викладач Білоконський Василь Васильович*).

Шліфував майстерність музиканта у військовому оркестрі ЧВВАУЛ. Грає на кларнеті, трубі помповій, гітарі, бандурі, баяні та сопілці.

Створив і керує музичним гуртом. Добре відомий його музичний талант у Черниші та Чернігові, де він проживає і виступає.

Як фахівець сприяв відбору та формуванню фонотеки українських народних пісень, виконаних учасниками фольклорного ансамблю «Чернишаночка». Записи цих пісень зберігаються в Національній фонотеці радіо та телебачення України. Автор слів і музики гімну Черниша.

Кирієнко Марія Яківна (1912–1996), майстер ручної вишивки, ткацької майстерності та художньої аплікації. (Фото Марії Яківни в розділі II).

Разом з кумою Надією, дружиною Ларисою та сином Владиславом. 2009 р.

Кондратенко Михайло Олександрович, народився 1953 році в Черниші. Закінчив Чернiську, потім Седнівську середню школу. Нині проживає в м. Чернігові.

Тяга до живопису та скульптури спонукали майстра шліфувати свій талант і погляди на живопис у Московському університеті народної творчості. По його закінченні він працює на Чернігівському заводі автозапчастин в рекламно-стендовій майстерні.

У Чернігові знайомиться з багатьма відомими чернігівськими майстрами пензля, зокрема народними художниками України А. Шкурком, В. Ємцем, на їхніх уроках малювання засвоює ази чернігівського стилю пейзажного малюнку.

Отримавши від батька Олександра Антоновича генетичну спадковість майстра, він із часом стає самодіяльним художником та скульптором. Стиль його живопису – сучасний реалізм. Працює в жанрі портрету, малює пейзажі, захоплюється натюрмортами.

Відомий він і як іконописець, реставратор старожитностей та ікон. Вражає правдивістю написана ним копія Чудотворної Георгіївської ікони Божої Матері. Брав участь у розробці герба та прапору Чернише — символу незламності духу мешканців козацького села. Живе в Чернігові.

Мосіч Володимир Федорович, 30.01.1960 р.н. Вихованець духового оркестру школи Білоонського В. В. Після служби в армії працював на Чернігівській музичній фабриці, був активним учасником чоловічої хорової капели фабрики (художній керівник Бойко В'ячеслав Григорович), хорового колективу «Калинонька».

Володимир закінчив диригентське відділення Ніжинського культосвітнього училища, постійно виступав у професійних та аматорських колективах Чернігівської області, став одним із учасників заснованого у 1951 році Чернігівського заслуженого аматорського народного хору «Десна» (художнім керівником цього колективу на той час був корифей хорового мистецтва області Борщ Микола Митрофанович). Володимир також грає на гітарі, гармошці.

За спеціалізацією Володимир Мосіч – відомий в Чернігові баритон. При зустрічі та розмові з ним одразу відчувається приємний для сприйняття голос, особлива термінологія та манера спілкування, професійне мислення музиканта.

Продовжує музичні традиції батька його син Ілля.

Мосіч Іван Митрофанович, 1926 р.н., народився в сім'ї активного учасника революційних подій та громадянської війни Мосіча Митрофана Петровича. Іван Митрофанович рано залишився без батька, котрий був смертельно поранений у Черниші.

Закінчив школу, потім технікум, став агрономом-овочівником. Розумівся і на автосправі. Постійно жив і працював в Черниші.

Відомий як майстер оригінальної вишивки та ручного вишивання (*рушники, сорочки*, *портрети*). Якось він зізнавався, що вишивати почав із 10 років, коли перед війною працював у черниській сільгоспартілі, оздоблював жіночий одяг українськими народними орнаментами. Цей одяг експортувався до Болгарії та Польщі.

Коли донька йшла до школи, він особисто пошив їй сукню.

Зразки його творів (вишивки) експонуються у краєзнавчому музеї села.

Похований у Черниші.

Новик (Кондратенко) Ніна Іванівна, народилась 2.06.1973 р. в Черниші.

З 1993 по 2008 рік проживала в Клочкові, де береги річки Снову багаті на червону та білу лозу. Захопившись гнучкими верболозами, зайнялась лозоплетінням, стала визнаним майстром. Вона – учасник багатьох фестивалів та виставок народної творчості Чернігівського району й області. Біля її експонатів – тарілок, вазонів, скриньок, сувенірних корзин та кошиків – завжди затримуються перехожі й туристи. Вироби із лози вона презентувала на фестивалях у Черниші та Клочкові, а з 2008 року – у Седневі, де вона у теперішній час проживає. У школах проводить майстер-класи для учнівської молоді. Привчає до улюбленої справи трьох своїх дітей.

Омельченко Іван Дмитрович, народився в Черниші 1957 році. З дитинства у нього виявився талант танцюриста. Пластичність та відчуття музики у хлопця помітили фахівці, запросивши його на навчання до Київської спеціалізованої школи-інтернату.

Вузькому загалу поціновувачів балетного жанру в Україні він відомий як провідний артист балету Одеського, а потім Дніпропетровського театрів опери і балету. Деякий час працював у Південній Кореї. Окре-

мий період життя – Маріїнський театр у Петербурзі, де він перебував на посаді завідувача художньо-постановочного напрямку театру. Син у цей час відшліфовував майстерність та навчався там в Академії балету.

Дружина Зінченко Зінаїда Олександрівна – заслужена артистка України, лауреатка та переможниця багатьох спеціалізованих конкурсів.

Нині Іван Дмитрович займається педагогічною діяльністю. Відомий він і як продюсер та постановник балетних вистав. Син Дмитро й невістка Олена (Печенюк) – заслужені артисти України, провідні артисти Дніпропетровського академічного театру опери і балету.

Разом із сім'єю постійно проживає і працює в Дніпропетровську.

Потапенко Людмила Олексіївна, 15.06.1961 р.н. Народилась на Луганщині в селищі Шахти, в шахтарській сім'ї. Закінчила професійне училище. Працювала в Чернігові. Після одруження з 1985 року мешкає в Черниші, працює в бібліотеці. За сумісництвом – завідувачка Чернишського краєзнавчого музею, берегиня чернишських архівних фондів, артефактів і традицій села.

Завдяки їй вдалося встановити та зберегти у фондах музею два високохудожніх полотна, написані, зі слів Ємця В. В. в 1961 році студентами Київського художнього інституту (керівник творчого напрямку Т. Яблонська).

Зібрані Людмилою Олексіївною матеріали та документи, стан їх зберігання, рівень оформлення та подачі інформації на експозиційних стендах свідчать про неабиякий талант майстра своєї справи.

Людмила Олексіївна веде активний громадський спосіб життя, постійна учасниця художньої самодіяльності Черниша, солістка самодіяльного ансамблю «Гармонія», позаштатний кореспондент Чернігівської районної газети «Наш край». Протягом трьох останніх років фактично стала продюсером щорічного фестивалю «День села». Її вирізняє висока відповідальність за доручену справу, творчий підхід при підготовці сценаріїв свят.

Крім того вона – найактивніша учасниця підготовки матеріалів для видання цієї книжки про село та людей, які живуть у Черниші.

Седень (Садченко) Надія Петрівна, народилася 10.12.1948 року в Черниші. Навчалась у Чернігові та Львові. За фаховою освітою – бухгалтер. Працювала у банківських установах, Чернігівському обласному управлінні освіти.

З дитинства захоплюється літературою, вишиванням. Прихильниця поетичної творчості (рубаї) персидського філософа і поета середини

XII століття Омара Хайяма. Багато пише та розмірковує в зазначеному жанрі поезії. Ось наприклад: «*Радій, що ти живеш на світі. Що маєш щастя миті. Бо все буває у житті. Сьогодні — тут, а завтра – в іншім світі*». Друкувалась у місцевих виданнях, зокрема, в обласній газеті «Деснянська правда» (*09.04.2015 р., 22.10.2015 р.*, *23.02.2017 р.*). Її вірші включено до декількох збірок поетичних творів «Первоцвіт» (*видавець – Куликівська районна бібліотека*).

Патріот України. Ось декілька рядків: «*Люблю Україну. Батьківщину єдину. Її мову співучу. Її землю родючу. І народ наш терплячий, що життя в згоді бачить…*»

Нині проживає в райцентрі Куликівці, має двох синів і доньку, продовжує писати і творити.

Юрченко Світлана Олександрівна, народилась 11 червня 1963 року в Черниші. Із шкільних років показала себе як обдарована, допитлива дитина і творча натура. Мала хист до написання літературних творів. Рано вийшовши заміж та не отримавши спеціальної освіти, вона продовжувала працювати над собою як літератор. Багато писала, стала позаштатним кореспондентом Чернігівської районної газети «Наш край».

Протягом 1995–2006 років Світлана Олександрівна підготувала та надрукувала в різних газетах близько 35 матеріалів, у т. ч. оповідання, новели. Їхні сюжети – події, людські долі, драми, трагедії і романтичні пригоди.

Треба зазначити, що, не маючи спеціальної літературної або журналістської освіти, відповідних теоретичних знань у цій галузі, вона зуміла засвоїти стилістику жанру прози, вміло використовує широкий інструментарій цього ремесла, талановито створюючи образи людей, дотепно та гостро змальовує й відображає події, про які пише, посилаючись у багатьох випадках на достовірні історичні факти.

Вона застосовує різноманітні літературні прийоми — метафори і алегорії. Ось, наприклад, Світлана пише: «*Наші українські пісні починаються з «ой», бо вони – з українського болю. Мабуть, тому серед сотень українських народних пісень так багато журавлиних. Вочевидь, виспіваний біль стає не таким пекучим».**

Бажання писати виявилась у Світлани після уроків української мови, яку талановито викладала Акуленко Галина Олексіївна, вчителька Чернiської восьмилітньої школи.

Як сказав класик, талановита людина талановита у всьому. Світлана – активна учасниця художньої самодіяльності Черниша, зокрема пісенного

фольклорного ансамблю «Чернишаночка», володіє пізнаваним голосом. Уміє імпровізувати на сцені як артистка **оригінального жанру — дотепно, з гострим почуттям гумору розповідає твори українських авторів.

Живе і працює в Черниші.

Ячний Федір Филимонович, 1923 р.н., народився в Черниші. Постійно жив та працював у селі. За освітою вчитель. Учасник Великої Вітчизняної війни, артилерист. Інвалід війни. Закінчив педагогічне училище. Працював учителем у Чернишській восьмилітній школі.

Самодіяльний фотомайстер та фотохудожник. Дякуючи Федору Филимоновичу, вдалося зафіксувати цілу епоху з життя та побуту людей села, місцевого колгоспу.

А ще він відомий широкому загалу села 50–90 років двадцятого століття як годинникових справ майстер. Годинники з боєм, механічні, електронні, настінні чи наручні – всім їм він міг дати раду і нове життя. І радість їхнім господарям.

Запросто ремонтував телевізори, радіоли, мотоцикли і велосипеди. Як писала Чернігівська районна газета «…І жнець, і швець, і на дуді грець, такий наш колишній боєць». ***

Окремим і особливим його захопленням була пісня. Гарно сам співав, свого часу керував шкільним хором. Писав вірші, частівки, які виконували учасники художньої самодіяльності.

23.04.2006 року Федора Филимоновича не стало. Похований на чернишському кладовищі.

Довідкова інформація

* Наш край. 2005. 1 січня.

** Наш край. 2004. 5 червня.

***Наш край. 2004 5 червня.

Вірші-частівки зберігаються в сімейному архіві сина – Ячного Івана Федоровича.

Уроки української літератури та синтаксису від Кононенко Віри Ксенофонтівни, вчительки із Черниша [5]

Біографічна довідка:

Кононенко (Кондратенко) Віра Ксенофонтівна народилась 2 травня 1936 року в Черниші у багатодітній сім'ї колгоспників.

Батько – Кондратенко Ксенофонт Львович (26.02.1888–26.04.1988 рр.). Мати – Кондратенко (Сліпченко) Наталія Яківна (27.02.1898 –1987 рр.), родом із хутора Червоні Гори нині Сахнівської (Ленінівської) сільради Менського району.

Батьки одружились у 1918 році. Діти від спільного шлюбу: Олексій (1923 р.н.), Оксана (1925 р.н.), Марія (1928), Василь (1931), Іван (1933), Надія (1938).

Віра Ксенофонтівна закінчила Чернiську семілітню, а в 1955 році – Седнівську середню школи. Навчалась у Ніжинському педагогічному інституті ім. Гоголя. За фахом – учитель української мови і літератури.

У 1956 році вийшла заміж за Кононенка Миколу Даниловича (15.03.1929 р. н). Діти – Ольга (1958 р.н.), Світлана (1967 р.н.).

Постійно працювала в Чернiській школі. Неодноразово обиралась депутатом сільради та головою профспілки школи. Відзначена Подякою Ради Міністрів СРСР (1970 р.). Нагороджена медаллю «Ветеран праці».

Перший розділ

«Я ніколи не задивлялась на чужих чоловіків, бо мій був найкращим»

Наша зустріч із Вірою Ксенофонтівною почалась із розмови про її чоловіка Миколу Даниловича, про нього – і завершилась. Він весь час був «співучасником» нашого довгого діалогу в її спогадах, документах, римах, численних світлинах, чи то йшла розмова про сімейні справи, дітей, чи роботу в колгоспі, школу або відпочинок.

Працьовитість, віддане кохання і *вірність Вірі* були життєвим та подружнім принципом Миколи, наголошувала Віра Ксенофонтівна.

Своєю подружньою вірністю вони спростували вічний скептицизм тих, хто постійно сумнівається і завжди чимось невдоволений — власним життям, навколишнім середовищем або оточенням – та в усьому звинувачує кого завгодно, тільки не власну персону.

З їхніх сімейних принципів та життєвих уроків ми й розпочали з Вірою Ксенофонтівною подорож у минуле, торкаючись мимоволі й сьогодення.

Побрались вони з Миколою у 1956 році. Він теж виріс у багатодітній сім'ї. [2]Із шести дітей був найстаршим. На нього покладалось багато обов'язків — бути помічником для матері Парасковії Іларіонівни, а для менших братів та сестер – порадником і захисником. Батько Данило Йович із фронту не повернувся. Тому був він для малечі не тільки братом, а часом – і за батька.

Дитинство, а це найцікавіший період життя, припало на трагічні для нашої країни часи: голод 1933, 1937 років, окупація 1941–1943 рр., важка післявоєнна відбудова. У 12 років Микола вже пас коней, заробляв для сім'ї хліб, харчі. Натерпівся і від окупантів, і від поліцаїв.

До роботи він був завжди дуже беручким і завзятим.

– Одружившись, ми спочатку жили у його матері, а через два роки, побудувавши власний будинок тут же, на Слободі, переїхали у своє омріяне «гніздечко». Не уявляєте, яке це було щастя, — свій будинок, садочок, господарство, розкішний двір. Нема війни, мир, зникли злидні. Поряд уже захищені й ніким не скривджені наші діти. І глибоке відчуття власного задоволення від цього стану. Хотілось кричати: «Люди, дивіться, ми щасливі», – згадує Віра Ксенофонтівна.

Коли мене в школі учні запитували, що таке щастя, я вагалася, щоби підібрати правильне і точне визначення цього стану людини, а головне – зрозуміле для них. Тому, відповідаючи учням і дивлячись у їхні світлі допитливі очі, намагалась своєю відповіддю виправдати їхні очікування, підсиливши відповідь посиланнями на авторитетних всесвітньовідомих людей: учених, філософів, письменників.

Наразі ж я прихожу до висновку, що отой стан задоволення від гармонії в сім'ї і є щастям. Омріяне, реальне — яке можна побачити, «доторкнутись» до нього власними руками, навіть відчути, яким ароматом пахне оте щастя. Це якраз саме той стан жінки, коли ти із насолодою ідеш із дому на роботу, потім із великим бажанням повертаєшся в сім'ю.

Інколи, щоправда, наставала туга за нашими з Миколою «кайдашевими хатами» – багатоголоссям, ранковою метушнею, звичайно ж, у доброму розумінні змісту і назви цього літературного твору.

Отримавши професію механізатора, Микола спочатку працював трактористом, а потім довгий час – бригадиром тракторної бригади в колгоспі.

У той період його становище й місце в колгоспному виробництві було дуже почесним: механізатор — це не по наряду ходити на роботу, не «волам хвости крутити», як говорила наша красномовна сусідка, а особисто керувати складною потужною технікою, бути господарем на полі, бачити плоди власної праці, а саме чорну розорану ріллю, на якій з часом виросте запашний хліб, рівненькі грядки і кучеряві рядочки молодого зеленого льону, який, дозрівши, перетвориться на золотаво-жовту ковдру із традиційно вкрапленими в таку культуру синіми, тендітними волошками.

Чоловік повністю віддавав себе виробництву, а працювати напівсили собі не дозволяв. «*Без роботи і плуг ржавіє, а людина і завше*», – інколи любив він повторювати приказку мого батька.

Віра та Микола

Хоча Микола ніколи не скаржився, працювати йому було дуже важко. Поряд із романтикою була й щоденна буденна робота. Треба відпрацювати спочатку сім днів, по 12 годин у денний час, на другий тиждень зміна вже вночі – по 8 годин. І так щомісяця, із року в рік. У нього, наприклад, у трудовій книжці записано, що за 1965 рік зараховано аж 1345 трудоднів, відпрацьовано 12 людино-днів (встановлений мінімум був 250 лн), в тому ж році ним зароблено, тонну сіна та 2,7 тонни зерна. Як відомо, починаючи з 1961 року, колгоспникам, поряд із грошовою, нараховували й натуральну зарплату. [3] Крім того наприкінці року завжди видавали на так званий «зароблений карбованець» ще й сільгосппродукцію: буряки, сіно, солому і навіть рибу із колгоспного зарибленого озера.

Щорічно нагороджували санаторно-курортним відпочинком.

Так, праця була важкою, легшою, щоправда, взимку, але, як бачимо, на той час мотивованою для працьовитих колгоспників.

За трудову звитягу Микола був занесений до Книги трудової слави колгоспу ім. Т. Г. Шевченка, на районну Дошку пошани, неодноразово визнавався кращим механізатором колгоспу і району. **

У 1970 році він був нагороджений медаллю «За трудову доблесть», у 1975 році – орденом Трудового Червоного Прапора (№957030), а в 1989 році – медаллю «Ветеран праці». [1]

Другий розділ

«Все, що мала і маю – це від батьківської вдачі»

– Віро Ксенофонтівно, я зрозумів із нашої розмови, що ви – людина, за життєвими принципами, патріархального укладу в сім'ї, де чоловік є першою скрипкою. Чи я не правий? Можливо, у вашому роду жінки були «за отамана»?

– Так, у нас у сім'ї саме батько був головою, отим успішним грамотним диригентом великого сімейного оркестру.

А як же по-іншому, адже чоловік це — сила, мудрість і відповідальність за все: домашнє господарство, дітей, достаток, виховання, навчання, поведінку вдома і на вулиці. Особливо у важкі часи (війни, безвладдя і безлад) чоловік, у моєму розумінні, це захисник, якщо хочете знати, стіна для дружини, дітей перед усіма негараздами і викликами. Саме він повинен боронити Батьківщину і родину на випадок небезпеки або зовнішньої загрози, нехай і звучить це надто пафосно.

А якщо стисло і приземлено — утримувати сім'ю, домашнє господарство, щоби були харчі, лад і організованість.

Мама Наталія Яківна, треба віддати їй належне, чітко знала своє місце, роль жінки і матері в родині, домашніх справах, заодно і ц/ну собі, а тому завжди, там де треба, мала своє рішуче тверде слово, незважаючи на те, що у батька був крутий характер, важка рука і безкомпромісна щодо прийняття рішень вдача. Вона ж зі свого боку, при нагоді та в потрібний час, надавала йому підтримку, «вмикаючи зелений сигнал», щоби всім було зрозуміло, «хто вдома господар».

Якщо треба, то мама могла і батька делікатно поставити на місце та кріпке слівце у своєму монолозі додати, «розмагнічуючи» якось цим напружену ситуацію та заспокоюючи деякі «гарячі» голови, запрошуючи всіх до спокою і рівноваги в стосунках.

Неприхована любов до дітей, твердість характеру, дисциплінованість та хазяйновитість – усі ці риси, притаманні успішній жінці, формувалися у мами ще з дитинства, коли вона, будучи сиротою, батракувала в садибі Лизогубів у Седневі. Де, до слова сказати, працював у наймах і батько. Там вони і познайомились.

Згадуючи той період свого життя, мама часто посилалась на управляючого садиби Лизогубів — Яцка. Коли добрим словом, коли нам у науку — прикладами жорстких методів виховної роботи.

Життя у батька теж було непростим. Рано померла мати, потім – і батько. Їхні діти – Ксенофонт, Дем'ян та Арина залишились сиротами. Тому з десяти років він, як і мама, батракував.

Не байдикував у вільний час, а тягнувся до світла, до знань, тому, працюючи, одночасно навчався в земській школі.

А далі в житті, майже як за Тарасом Шевченком, щоб він *«не плакав і не журився... то віддали його у «москалі».* Уже потім батько інколи згадував седнівський період у його біографії, не забував нагадати, що і серед Лизогубів теж були революціонери, як і він, нехай і не такий уже відомий і не такого штибу. [9]

– Цікаве ім'я і по батькові у вашого тата. Я гадав, що тільки в емансипованому або індустріальному суспільстві, як данина часу чи обставинам, можуть давати такі оригінальні імена, котрі ніби підкреслюють та виділяють епоху, її велич. [5] Чи засвідчують особливий статус новонародженого. Але не все так просто. Вивчаючи метричні книги за 1885–1919 роки, впевнився в тому, що імена й тоді були не завжди за соціальним статусом батьків дитини.

– Я звиклась із тим, що батька в селі називали Ксенофонт Льович (не Львович). Він і наша сім'я ніколи не мали звичних для Черниша прізвиськ на кшталт – «куракови», «карнаухи», а нас, дітей, «величали» Ксенофонтовими. Тому, звісно, по життю я ніколи й не ставила собі таке запитання.

Це сьогодні пишуть родоводи, шукають спадковість, щоби при нагоді та за відповідних обставин інколи підкреслити свою зверхність.

У радянські часи, коли я вчителювала, шукати та визначати свою родову спадковість було неактуальним. Тоді популярними залишалися не дворяни, купці чи пани та їхнє коріння, а якраз навпаки – вихідці з найбіднішого селянства, робітників, бо це була тоді опора й ідеологічна фішка радянської влади.

Ксенофонт і Лев – це православні давньогрецькі імена. Лев зустрічається як у грецькій, так і тюркській мовах, маючи різне за змістом значення. При хрещенні дитини, виборі йому імені в ті часи, згідно з православними християнськими традиціями, як правило, пальма першості належала священику, бо він був освіченим і більш обізнаним на цих тонкощах. А батьки або погоджувались, або пропонували свій варіант імені для дитини.

– Віро Ксенофонтівно, наступне запитання буде для вас майже тестовим, трохи філософським, не розцінюйте його, як провокаційне.

Ваш батько, царство йому Небесне, прожив століття — цілу епоху, з яких двадцять дев'ять літ – за царя, решту – за радянської влади, застав навіть перебудову в СРСР. Він – активний учасник становлення радянської влади та колективізації.

Батько жив на зламі двох епох, знав економічний і політичний устрій на селі до 1917 року і опісля революційних перетворень. Чи був він із вами відвертим відносно того, чи варті були матеріальні і людські втрати того періоду від терору, голоду, репресій заради світлого майбутнього комуністичної ідеї. Романтичні гасла якої (егаліте, фатарніте, лібертеде) ще з часів Французької революції популярні та актуальні навіть сьогодні. [10]

– Скажу одразу, в цьому запитанні я відчуваю деякі скептичні акценти про ті періоди в історії нашого українського народу та місце України в СРСР. Але як людина тієї епохи, поглядів громадян, котрі вважають, що все було погано за радянської влади, повною мірою я не поділяю. Тут, як кажуть у народі, треба теж відділити зерно від полови. Не вдаючись до полеміки, гадаю, зрозуміло, що я маю на увазі.

Батько – справді учасник Першої світової та громадянської воєн. *

Перебуваючи у вирі тих бурхливих подій, він, молода допитлива людина, познайомився із привабливими ідеями, гаслами та постулатами, котрі пропагували в солдатчині та на війні більшовики. Повернувшись додому, вступив до комсомолу, як і брат Дем'ян, став активним учасником становлення радянської влади на селі та в Седнівській волості. * Був членом КНС, ревкому волості, секретарем Чернiської сільради.[14] Делегатом повітового з'їзду КНС. [15] Дем'ян теж деякий час був головою сільради.

У 1929 році батько виступив одним із засновників та був обраний головою першого в селі колгоспу «Нова праця». **

Він пригадував, що засновниками колгоспу та його першими членами стали найбідніші селяни, переважно із числа активістів.

Утвердитися колгоспу – як новій формі сільськогосподарського колективного ведення господарства – було дуже важко. Бо до цього товариства не вступили ті селяни, котрі мали більше землі, худоби, робочих коней та робочих рук, я вже не кажу про малогабаритні механізми та сільськогосподарську техніку, що використовувались у виробництві. До того ж за таких обставин часто змінювалися голови колгоспу.

Батько розповідав, що не все на селі робилось так, як він собі уявляв, — був порушений порядок добровільності, а ті насильства, котрі застосовували органи радянської влади проти селян із метою примусити їх вступити в колгосп (здати майже всю худобу, передати землю та майно), батько не сприймав. Тому він добровільно, без апломбу, на деякий час вийшов із усіх керівних органів влади на селі.

Найбільше його, колишнього голову земельної комісії, обурювали факти позбавлення землі тих селян, кому він її «нарізав» у 1921–1923 рр., а саме розкуркулення та виселення із села сімей, що не бажали вступати до колгоспу. Більшість селян після всіх цих потрясінь просто сумнівалась

у щирості влади щодо об'єднання в колективні господарства, боялась, що їх знову обдурять. Це перекреслювало бачення того, як повинні були проходити перетворення на селі. Добре, що його «особлива» позиція тоді не стала для нього фатальною.

Батько розповідав, що через деякий час у селі був заснований другий колгосп, в архівних документах він фігурує у двох назвах – «Червоний пахар» і «Червоний плугатар». [4] Я гадаю, що все таки це було одне і теж саме колективне господарство. Так от про нього в селі говорили, що в силу обставин, які складались навколо заможних селян-одноосібників, ця категорія жителів села, зважаючи на реальну загрозу, потужний тиск на них, і заснувала другий колгосп, щоб уникнути репресій і якимось чином вижити в тій складній ситуації.

Як показав час, це господарство було організованішим, економічно і технічно міцнішим, тому й успішнішим у своїх виробничих показниках. Туди потягнулись і інші люди. Колгосп став значно чисельнішим за кількістю членів. Наприклад, у 1944 році у цьому колгоспі було 812 осіб. Не дивно, що з часом перший у селі колгосп приєднався, чи його приєднали, до «Червоного пахаря».

В колгоспі ім. Кірова (заснований у 1934 р.) нараховувалось лише 212 колгоспників. [13]

Віра Ксенофонтівна згадує, як у вісімдесятих роках XX століття в Черниші святкували 50-річчя з дня заснування першого в селі колективного господарства. Відбулись урочисті заходи, було запрошено багато гостей, керівництво з району.

В будинку культури проведено урочисті збори, відбувся великий концерт. Про її батька чомусь забули, жодним чином не відзначили і навіть у доповіді не згадали. Говорили про інших, на її думку, про тих, хто більше кричав про свою роль у колективізації, хизувався і пишався. Таких, на жаль, як часто буває в житті, й відзначили. Щоправда, батько був не з категорії лякливих чи сором'язливих, він без запрошення повільно вийшов до сцени і розповів, як кажуть, із першоджерел, про історію заснування першого в селі колгоспу, активістів колгоспного руху на селі, проблеми, з якими вони стикались, організовуючи перші колгоспи. Після його виступу, треба віддати належне організаторові заходу – голові колгоспу Козлову Григорію Івановичу – він підійшов до Ксенофонта Львовича, обійняв його і вибачився.

Що стосується оцінки тієї епохи, а саме: громадянської війни, продрозкладки, колективізації, то батько ніколи не вдавався до такого аналізу. А для Вірі Ксенофонтівні, щоби поставити йому такі важливі запитання, ще не визрів час. Та й батько, мабуть, не вважав себе таким, хто міг на той час сумніватись у непохитності радянської влади.

– У період німецької окупації 1941–1943 рр. як жилось сім'ї радянського активіста?

– Я сказала б так: усім в окупацію жилося скрутно. Ми, слава Богу, вижили. У війну село було в зоні активних бойових дій і коли німці наступали, і коли вони тікали.

У серпні 1941 року фашисти рухались на село із заходу, населений пункт бомбила авіація, обстрілювала артилерія, горіли хати, хліви, церква, кричали діти, люди і в унісон – перелякана худоба. Всі селяни, хто зміг, тікали за село. Дехто заздалегідь викопав окопи, бліндажі, щоби сховатись. Пригадую, як ми з батьком на возі, запряженому конем, їхали в напрямку Седнева, щоби заховатись у лісі у [8]«ровах» (ліс із піщаними дюнами та глинниками між Клочковом та Седневом). Не встигши виїхати за село, побачили, що всі люди тікають назад. Виявилось, німці наступають ще й із півночі — з боку населених пунктів Нове та Седнів. Ми теж у розпачі повернули назад. Була щільна стрілянина. Літаки кидали бомби, які, падаючи в озеро, вибухали, піднімаючи стовпи води й грязюки.

По дорозі назад всі заховались у погребі в сусіда Кондратенка Григорія. Схованка була невеличкою, а людей там назбиралось чимало. Коли канонада вщухла і настала тиша, з'явились озброєні німці та повиганяли нас звідти, розшукуючи партизанів та червоноармійців. Ми пішли додому. Будинок наш і господарські будівлі з худобою, на щастя, залишився неушкодженими. Головне — корова та олійниця – дві наші годувальниці.

В окупацію були дві проблеми: обмаль харчів і постійна загроза життю, особливо, коли ти розумієш, що для фашистів ти ніхто й нічого не вартий. У 1942 році мою рідну сестру Оксану разом із іншими молодими людьми села забрали на роботу в Німеччину, працювала вона у бюргера. Повернулась додому тільки у 1946 році.

Набридали поліцаї, пристаючи до батька та виганяючи його на роботу. Одного разу, коли він щось сказав не так, то один із них, погрожуючи розправою, вистрілив у стелю.

Після звільнення села Червоною армією ми з батьками дізналися, що наша родина була у так званому «розстрільному списку», складеному поліцаями за наказом окупантів.

У вересні 1943 року загарбники та поліцаї, відступаючи з села, палили будинки, фураж, брали в полон заручників, переважно дорослих чоловіків та юнаків. Схопили й сусідського юнака Кондратенка Олексія Трохимовича. На щастя, йому вдалось втекти з-під Терехівки, скориставшись метушнею та панікою серед німців, коли атакувала наша військова авіація.

Червоноармійців, що загинули, звільняючи Черниш, спочатку поховали біля школи, бо там у війну була церква, а потім через деякий час – урочисто, в братській могилі.

Одного разу, а це було вже після звільнення села у вересні 1943 року, батько прийшов додому і розповів, що на полі між Оболоньєм і Чемерховим (*напрямок сіл Лопатин і Терехівка*) знайшов тіло загиблого червоноармійця. [8] На тому місці він його і поховав. Зброї у того не було, а от документи батько забрав і зберіг, його звали Іваном. Опісля тіло бійця теж перепоховали в братській могилі.

Про загиблого бійця батько написав листа його рідним, повідомивши про обставини смерті та місце його поховання.

– Що було після війни та запам'яталось найбільше?

– Важкі були часи, особливо для дорослих. Із майже 650 мобілізованих, більше ніж 200 чоловіків села загинули. Багато воїнів повернулись важкопораненими та хворими. Перші післявоєнні роки у всіх вимірах згадуються, як тяжкі, сірі й сумні. Треба був час, щоби біль від втрати рідних притупився, рани зарубцювались, а щоденні приниження та образи від окупантів трохи забулись.

В селі та колгоспах не вистачало чоловічих робочих рук і, як розповідала мама, майже не було коней, замість них використовували корів, волів. Чоловічу важку роботу виконували жінки.

Після війни мама ходила на роботу в колгосп. Батько, зважаючи на досвід, іще деякий час працював фуражиром (завскладу). Довіряли. Потім став заготувачем Седнівського сільпо. Він заготовляв усе: сільгосппродукцію, макулатуру, кістки, навіть жолуді. У сезон заготівель наш двір і подвір'я навкруги були переповнені цим добром. У той час громадяни за здану продукцію чи вторинну сировину могли отримати гроші або взяти в еквіваленті якийсь товар, наприклад, тканину, хустки, батарейки, ліхтарики, взуття і таке інше. Робота заготовача дуже відповідальна, із багатьма ризиками і до того ж – небезпечна. Слава Богу, все склалось добре, і коли прийшов час попрощатись із Седнівським сільпо, батько здав свій «обоз» без пригод.

Після споживчої кооперації він іще довго продовжував «керувати» на колгоспному полі — «скиртоправити». Виявляється, скласти сіно чи солому в скирту в селі (колгоспі) могли одиниці це — П'явко Федір, Йовенко Андрій, Лавриненко Назар і мій батько. Головне в цьому ремеслі було те, щоби скирта не завалилась від вітру чи неправильно побудованої форми. Скласти треба було так, щоби не затікала під час дощу чи снігу, вгадати та визначитись із часом скирдування, бо фураж і сінаж повинні бути сухими, аби, зберігаючись узимку на полі, під відкритим небом, не псувалися.

Батько взагалі ніколи не сидів без діла. Весь час щось майстрував. До останніх днів у нього був світлий розум і добра пам'ять. Любив читати. Постійно передплачував газету «Деснянська правда». Він завжди намагався бути в курсі всіх подій. Довіряв тому, про що говорили по радіо і писали в газетах.

– Якими ароматами запам'яталось вам дитинство?

– Хатнім димом, коли мама вранці розпалювала піч, і, звісно, запашним хлібом. Бо діти – це як оті безпомічні жовтороті ластів'ята, що, не вміючи літати, вчепившись чіпко за краєчок гніздечка, чекають пташиної «батьківської» їжі. Так і ми, сидячи вдома в очікуванні обіду за столом чи на теплій черені, спостерігаючи, чекали, коли ж мати дістане із печі рум'яний і такий пахучий свіжоспечений хліб. А вона, відрізавши кожному по окрайчику, сама із насолодою поглядала, як ми наввипередки уминаємо його, запиваючи солодким домашнім молоком. А якщо хліб ще і з калиною, то це вже був майже десерт.

Розділ третій

«Особливості педагогіки сільської вчительки»

– Віро Ксенофонтівно, сьогодні в освітянській галузі найпопулярніше слово – «тести». Тому тест перший.

Відомо, що ви з ідеологічних міркувань не вінчались. Підкреслюю, не ідейних переконань, а ідеологічних. А сьогодні погляди змінились? Чи вірите в Бога?

– Справді, коли я вчителювала, церква для мене була під забороною. Навіть ікони не дозволялось розміщувати на покуті під загрозою звільнення з роботи, бо якщо приїде з перевіркою секретар райкому з ідеології, говорив директор школи Школьний Володимир Вуколович, побачить образи, буде біда всім. Але хоч я і виросла в сім'ї атеїста, а з моїм Миколою ми справді не вінчались, діти у нас хрещені — традиції та віру неможливо одними заборонами з нашої душі й пам'яті викреслити. До церкви я ходжу і в Бога вірю.

– Хто для вас ідеал по життю?

– Батько й мати.

– За чим жалкуєте?

– Надто коротке життя. І довга зима *(усміхається).*

– Ким і чим пишаєтесь?

– Своєю родиною. Дітьми. Онуками.

– Що найбільше зневажаєте в людях?

– Лицемірство. Нахабство.

– Вчитель української мови і літератури, як на мене, це дуже відповідально перед суспільством. Саме такому педагогові призначено донести дітям генетичний код українця, розкрити джерела духовності, довести до свідомості учнів, яке значення має для нас українська мова, українське слово. Прищепити дітям любов до рідного краю, до України. Як вважаєте, вам це вдалося?

«Золотий випуск» Віри Ксенофонтівни. Фото Ячного Ф. Ф.

– Оцінку мені як учителю нехай дадуть мої учні. Я ж намагалась донести до них фундаментальні речі. Окрім уроків за програмою, у виховну годину, на заняттях у гуртку українського слова читала учням прозу, вірші українських поетів, ми писали диктанти, твори. Організовувала та спільно з учнями проводила тематичні вечори, різні конкурси, ставила п'єси українських драматургів.

Інколи на таких заняттях та заходах діти просто розкривались як тюльпан навесні вранці — постаючи перед глядачами обдарованими особистостями і патріотами. Приємно було почути, як учні виразно декламували Шевченка, Франка, Тичину і мого улюбленого Володимира Сосюру «Любіть Україну у сні й наяву. Вишневу свою Україну...»

– Хто, на вашу думку, із письменників, поетів справді розкрив отой генетичний код, харизму українця, українського народу?

– Вважаю, що найбільше це вдалось Гоголю в його повісті «Тарас Бульба». Коцюбинському в оповіданні «Коні не винні» та повісті «Фата Моргана». Ользі Кобилянській у повісті «Земля».

Щодо поезії, то я завжди захоплювалась творчістю Тараса Шевченка, він тонко відчував ситуацію, в якій опинився український народ, українське суспільство, культура і мова наша. Як і Борис Грінченко, дуже переживав за відсутність належної згуртованості українців.

З педагогічної точки зору Т. Г. Шевченко – це поет, котрий у віршованій формі славив Україну, її багатостраждальний народ, критикував наші слабкості, давав рецепти життя. Ось наприклад: «Якби ви вчились так як треба, то й мудрість би була своя». «Кохайтеся молодії, та не з москалями. Бо москалі – чужі люди. Роблять лихо з вами». «Не так тії вороги, як добрії люди».

***– Ви активний учасник художньої самодіяльності села. Які пісні любите найбільше*?**

– Народні. Професія зобов'язувала бути активною по життю і прикладом для учнів, спонукати дітей до колективізму, а не егоїзму, правильних вчинків, самовдосконалення, наполегливості у навчанні. Любити країну, в якій живеш.

Художня самодіяльность – це моя «хвороба» чи слабкість, захоплення. Бо скільки себе пам'ятаю, дуже люблю співати, організовувати музичні вечори. Виконую ж тільки українські народні пісні. Вони ближче мені до душі, більше зрозумілі. Ось послухайте. (Віра Ксенофонтівна починає співати «Цвіте терен, терен цвіте, а лист опадає… », «Ой у полі криниченька, там холодна водиченька, ой, там Роман воли пасе. Катерина воду несе… »). То все від нашого українського побуту, від життєвих, а не надуманих сюжетів… За основу українських народних пісень брались життєві, вистраждані та пережиті теми, а музика, мелодія до них була вже супутнім елементом. У сучасних піснях я люблю приємну музику і гарні, зрозумілі слова. У всьому повинна бути гармонія.

– Ви – майстриня ручної вишивки, бачив ваші яскраві червоно-чорні рушники, гаптовані сорочки, хусти й хустки, портрети, ікони. Це захоплення чи й бажання зберегти багаторічні традиції села?

– Все значно простіше, це стиль життя сільської жінки.

– Улюблений колір і чому?

– Сірий. Він спокійний, не дратує. До того ж у вишивці – дуже гармонійний. З художньої точки зору – непомітно колоритний, якоюсь мірою – загадковий. Тому на початку свого творчого шляху у вишиванні в своїх роботах часто використовувала саме його принадливу тональність.

– Про що ви мріяли з дитинства?

– Бути вчителем!

– Що чи хто вплинуло на ваш вибір професії?

– Тяга до знань. А вже потім з'явилось бажання стати саме вчителем. Тому я і намагалась бути першою і кращою у всьому, а особливо – в навчанні. Після закінчення Чернiської семилітки пішла до Седнівської середньої школи, навчання тоді було платним – 12 карбованців на місяць. Крім того до середньої школи не брали учнів, що мали трійки. Тому хто ставив собі амбітні плани, не мав права вчитись погано, та й батьки,

висловлюючись по-сучасному, не інвестували би гроші в дитину, не бачачи перспективи продовження навчання в технікумі чи інституті. В той період часу це був такий собі природний фільтр — відбору здібних та обдарованих учнів.

Із задоволенням пригадую і вдячна за педагогічну науку і такт вчительці Ользі Михайлівні Тарасенко. Директору Володимирові Вуколовичу Школьному, котрий, мабуть, першим помітив у мені схильність до педагогіки, довгий час був моїм порадником та наставником. Спочатку я працювала вчителем праці, а потім, закінчивши педінститут, викладала рідну українську мову.

Загальний педагогічний стаж – майже п'ятдесят років. Через мене, моє серце і душу пройшло близько 600 дітей.

– Давньогрецький філософ Сократ стверджував: «Учень – це вам не амфора, яку треба наповнити, а факел, котрий необхідно запалити». Свого часу цю тезу часто повторював відомий педагог В. О. Сухомлинский. [12] ***А яка ваша педагогічна формула та принципи вчителя?***

– Із наведеною тезою погоджуюсь повністю. Дитина, учень – це якраз і є той матеріал, із якого вчитель разом із батьками повинен виліпити за формою й змістом людину, гідну цивілізованого суспільства. І завдання вчителя – всіляко спонукати, сприяти, щоби дитина виросла добре освіченою, гарно навченою і вихованою.

Мої педагогічні принципи загальновідомі й притаманні не тільки мені: всі учні однакові, й тільки від нас, учителів, залежить, чи побачимо ми в конкретній дитині індивідуальні здібності, слабкі місця. І як зробити, щоби цей баланс був на користь першого.

Далі. Любити дітей. До всіх ставитися однаково. Бути в стосунках із ними правдивим, не фальшувати. Діти швидко відчують неправду, а відтак завоювати, відновити потім попередні довірливі відносини майже неможливо. Вчитель, як і лікар, чи, як часто кажуть, — мінер, помиляється тільки один раз. Втративши довіру у дитини, втратиш авторитет на все життя.

Який я ще зробила висновок зі своєї педагогічної практики. Деякі вчителі у виховному процесі ставляться до дитини, до її вчинків та оцінюють їх як дорослих і по-дорослому. А я вважаю, що це помилка.

Дитина – як оголений нерв, до неї треба «торкатись» дуже обережно, щоби не занести інфекцію, а доторкнувшись, не зашкодити.

Іще вчителювання – це не тільки робота, а й процес, котрий постійно треба коригувати і вдосконалювати.

Не можна виглядати старомодним, консервативним. Треба бути постійно в педагогічному тонусі підготовленим, сучасним і цікавим дітям.

– Хто із учнів не виправдав ваші сподівання?

– Таких, на жаль, багато. Але я пишаюсь тим, що жоден із них не став злочинцем чи зрадником Батьківщини. Це головна, за моїми критеріями, міра-вимога до людини. Бо для вчителя дуже важливо, якою стала дитина після школи.

З іншого боку, можливо, я була до зазначеної категорії дітей надто вимогливою, може, не підібрала до них потрібного «ключика», не вгадала їхнього «шифру», тому хтось мене і не зрозумів, а можливо, відносно них я ставила надто високу планку знань.

– Розкажіть про учнів, якими ви пишаєтесь, котрі залишили у вашому серці, душі незабутні враження.

– Кожну дитину, кожного свого учня завжди рада бачити. Всіх пам'ятаю до одного. Діти цікаві, а деякі – просто неперевершені персонажі, кожний із них залишив про себе в школі як актор нехай одну, але неповторно зіграну роль. Чим вона запам'яталась, ця роль, спитаєте. Найперше — правдивістю.

Тому всі вони мені близькі й рідні. Назву тільки круглих відмінників.*** Юрченко Юлія Василівна стала лікаркою. Кононенко Володимир Іванович – кваліфікований механізатор. Железняк Людмила Семенівна та Снігир Алла Володимирівна – фінансовобухгалтерські працівниці. Сестри Овдій Наталія Олександрівна та Овдій Марія Олександрівна стали лікарками, обидві, захистивши наукові дисертації кандидатів медичних наук, працюють. Перша — в Києві, в Інституті серцевої хірургії ім. Амосова. Марія викладає в Київському медичному університеті. Кононенко Світлана Миколаївна стала економісткою. Обрана депутататом і вже 15 років працює секретарем Чернiської сільради. Бойко Лідія Миколаївна, Кононенко Світлана Дмитрівна, Вовк Наталія Миколаївна, вчительки. І нехай мене вибачать ті діти, кого я не згадала.

Довідкові матеріали та джерела інформації

1. Кононенко М. Д. помер 3 березня 2015 року.

2. Діти Кононенка Данила Йовича та Парасковії Іларіонівни (1910 р.н., в дівоцтві Снігир): Микола, Василь (1930 р.н.), Іван (1932 р.н.), Галина (1939 р.н.), Наталія (1941 р.н.), Михайло (1947 р.н.).

3. У 1968 році річний ліміт людино–днів було зменшено до 230 на рік, анульовано облік трудоднів. Судячи із записів у трудовій книжці Кононенка М. Д, новий облік залишався аж до 1992 року.

4. Зазначену версію про причини та обставини заснування колгоспу «Червоний пахар», на підставі спогадів рідного батька Носенка Мойсея Демидовича, висунув його син, нині житель м. Чернігова Носенко Анатолій Мойсейович (1936 р.н.), погоджувався із цією тезою і Юрченко Василь Степанович (1934 р.н.), колишній голова сільради.

5. Синтаксис — розділ граматики, що вивчає будову та правильне розташування словосполучень, слів у реченні.

6. Емансипація — звільнення від будь-якої залежності, скасування якихось обмежень. Зрівняння у правах жінок, неповнолітніх, окремих націй і т. д.

7. Школьний Володимир Вуколович був незмінним директором школи близько 40 років.

8. Місцеві топоніми.

9. Лизогуб Дмитро Андрійович (1849–1879), народився в Седневі, член таємної організації «Земля та воля», на її фінансування буцімто ним було виділено 50 тис. рублів. Засуджений військовим трибуналом до страти за несправедливим звинуваченням.

10. Перекладається із французької, як рівність, батьківщина, воля.

11. В центрі Черниша, на обеліску Слави, пам'ятникові загиблим землякам, викарбовано прізвища 25 бійців Червоної армії, що загинули в 1941, 1943 рр.

12. Відомий педагог Сухомлинський Василь Олександрович наполягав, що мова в Україні повинна бути одна — українська. «Дві рідні мови – це так само безглуздо, якби ми намагались впевнити дитину, що її народили дві матері»

Греченко Г. Репресовані освітяни Чернігівщини. Чернігів. 2003, арк. 30.

13. Держархів Чернігівської області.(Далі – ДАЧО) Фонд Р-526 оп.5 спр.591. арк.310-321.

14.Комітет незаможних селян.

15. ДАЧО. Фонд Р-187, оп.1, д.10, арк. 45.

16. У 1946 році в селі налічувалось 1204 мешканці.

17. Деснянська правда, 2016. 26 травня.

*Інформація із краєзнавчого музею села. Матеріали «Про комсомольську організацію».

** Шляхом комунізму. 1982. 9 жовтня.

*** Прізвища дівчат–учениць, дівочі.

****«Уроки від Віри Ксенофонтівни, вчительки з Черниша».

Про пережите. Згадує вчитель — ветеран Великої Вітчизняної війни

Ячний Федір Филимонович народився 23 лютого 1923 року в Черниші, в сім'ї казенного селянина. Батько — Филимон Михайлович, мати — Марфа Василівна.

20 червня 1941 р., отримав атестат про середню освіту. А вже через два дні розпочалася війна, яку згодом назвали Великою Вітчизняною.

Треба додати, що Федір одразу був зарахованим до складу загону Чернiської сільради з виявлення та знешкодження диверсантів і шпигунів. Чергували в Глібівському лісі та біля Чехова хутора.

Пройшовши бойове загартування в загоні, через деякий час він був мобілізований до Червоної армії. 23 серпня юнак одержав своє перше бойове хрещення, захищаючи Чернігів від фашистських загарбників. Ветеран згадує: «Ворожі літаки з'явились над містом надвечір, не даючи оговтатись, почали бомбардування. Місто враз спалахнуло вогнем: горіли цистерни на вокзалі, палахкотіли будівлі. Плакали жінки, діти. З'явились перші поранені, чути було їхній болючий, пронизуючий стогін. Безпорадно кричали солдати, подавали нервові команди командири».

Командування відразу помітило лідерські риси молодого, спритного бійця, який під час наступу сміливо йшов в атаку, в боях виявляв сміливість та винахідливість, умів швидко знаходити спільну мову з товаришами по зброї. Тому через деякий час Федір Филимонович був направлений у Вольське військове авіаційно-технічне училище. Провчившись там декілька місяців, він потрапляє в артилерійське училище - в зв'язку з тим, що радянські війська недостатньо були забезпечені військовими літаками, а наразі назріла нагальна потреба в артилеристах. Після перекваліфікації молодий командир був направлений у 130-ту мотострілкову бригаду 45-ої гвардійської дивізії Воронезького фронту. Дивізія захищала Донецькі рубежі оборони.

Тривали тяжкі бої. Через деякий час дивізіон перекинули на Калінінський фронт, бо саме там ворог прорвав оборону, рухаючись на Москву й зайшовши в тили наших армій. Там молодий солдат уперше побачив «Катюшу» і перебував у захваті від неї. На той час це була нова техніка

Учасники міжрайонного змаганя. 1951 рік

– багатоствольний міномет у два поверхи на автомобільному шасі, яки мав шістнадцять ракет. Ця унікальна зброя виявилася високоефективною, вона миттєво і влучно досягала цілі. Вороги дуже боялися її, часто відступали при декількох залпах «Катюш». Противник прагнув захопити нову таємну зброю. Треба було часто змінювати позиції та дислокацію. Важкі «Катюші» потребували великої фізичної сили. Отриману в артилерійському училищі науку Федір Филимонович засвоїв непогано, тому ази артилерійських навичок вміло передавав молодим бійцям, більш складну роботу виконував самостійно.

У 1942 році Федір Филимонович стає комсомольцем. Ветеран згадує, як під час вручення комсомольських квитків із п'яти юнаків, котрі виявили бажання стати комсомольцями, отримати бажані квитки з'явилось тільки троє, два із п'яти вже загинули. Смерть забирала молодих і сміливих, часто завзятих, але недосвідчених.

Будучи командиром артилерійського відділення, він був поранений у ногу. Після лікування в госпіталі знову відбув на фронт, де продовжував воювати до квітня 1943 року.

Ветеран згадує, що у складі військових підрозділів воювали бійці з усіх куточків Радянського Союзу: українці та грузини, білоруси й башкири, росіяни та латиші. Адже всіх їх об'єднувало єдине бажання: перемогти ворога, звільнити рідну землю від фашистської окупації. Дуже зігрівали солдатські душі посилки, отримані від зовсім незнайомих людей. Якось Федір Филимонович отримав посилку, а в ній - теплі верблюжі шкарпетки з далекого Узбекистану. Здивувало те, що там був лист від жінки, в якої син нещодавно загинув на війні. Зміст того листа, навіть через багато років, чоловік пам'ятає і сьогодні: «Дорогий воїне! Бий ворога, помстися за мого Сурена».

Червона армія спочатку тільки контратакувала, а вже із 1943 року розпочала системно наступати. Солдати, звільняючи зруйновані міста й села, завжди згадували рідну домівку, своїх близьких та рідних. В уяві Федора Филимоновича поставав Черниш, такий, яким він його

Ячна М. П. 1948 рік. Перший набір

запам'ятав до війни. А ще — рідні й близькі люди, які чекали на нього вдома. Заради їхнього спокою він щодня йшов у бій.

У квітні 1943 року під час наступу Федір Филимонович знову був тяжко поранений, його відправили до Кіровської області в госпіталь № 3172. Ворожі осколки від бронебійного снаряду вразили голову, кістки, легені. Одужання давалось дуже повільно і важко: було видалено половину легенів, а дрібні осколки, які залишились у голові, дають знати про себе й тепер.

Лікування тривало до жовтня 1943 року. Важке поранення виявилось несумісним із продовженням служби. Демобілізувався Федір Филимонович інвалідом другої групи. Двадцятирічний юнак повернувся в рідне село інвалідом.

Ячний Ф. Ф. в колі родини. 1946 рік.

Хлопець дуже переживав за свій стан, розумів, що тільки в роботі знайде сили, отримає натхнення, бажання жити.

Фізично працювати він не міг, бо війна забрала здоров'я. Та не зламала загартовану війною силу духу. Помітили такі його риси й у селі, і згодом Федора обрали членом правління колгоспу. Знадобились його організаторські здібності, вміння спілкуватись із людьми, весела вдача, а ще він став захоплюватися [3]фотографуванням, ремонтом годинників. З 13 жовтня 1943 року працював у школі вчителем військової підготовки.

Крім того 23 жовтня 1944 року він [2]очолив, загін по боротьбі із диверсантами й був наділеним відповідними повноваженнями.

Після закінчення у 1952 році Городянського педагогічного училища почав працювати вчителем початкових класів. Робота в школі дуже

подобалась Ячному Ф. Ф. Саме в роботі з дітьми він отримував творчу наснагу, втіху, задоволення. У школі зустрів своє щастя і долю на все життя, познайомившись із чернишанкою, вчителькою Йовенко Марією Пилипівною. [4] Вони покохали одне одного і 10 листопада 1946 року зіграли весілля. Живуть разом і донині, ділячи всі радості й турботи на двох. Їхня дружна родина має двох дітей.[1] Іван (1947 р.н.) – старший, Ніна (1951 р.н.) – менша. Дякуючи Богові, дожили до статусу дідуся й бабусі, мають онуків.

Федір Филимонович як натура творча зберігає записник із піснями, частівками, віршами, записаними ним у госпіталі та на фронті. Він гарно співає, сам складає частівки та вірші, не втратив почуття гумору й оптимізму. Згадувати про війну не хоче – боляче. Кляті рани хоча й зарубцювалися, але постійно нагадують йому про пережите, тяжкі воєнні і злиденні післявоєнні випробування.

Товаришував із Героєм СРСР Лишафаєм Петром Івановичем, котрий постійно приїздив до Черниша з дружиною Оленою Єлисеївною, яка родом була із Седнева, у дівоцтві — Носко. Ветеранам-землякам було про що поговорити, згадати, помріяти.

Лишафай П. І.

Федір Филимонович нагороджений орденом Вітчизняної війни I ступеня, медалями «За бойові заслуги», «За Перемогу над Німеччиною». Ювілейними – «25 років перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр», «30 років перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр».

Діти Чернiської школи пам'ятають героя, свого вчителя та наставника, і просто талановиту людину, часто провідують його, щоби послухати розповіді про безсмертні подвиги солдатів, його особисте складне, але таке цікаве життя. Учні допомагають по господарству, а Федір Филимонович із Марією Пилипівною завжди раді такій увазі й кожній зустрічі з молодим поколінням, тому із задоволенням діляться своїми враженнями від сьогодення, пережитим. **

Записали учні 9-го класу Чернiської школи *
Квітень 1995 року.
Деталізував та доповнив спогади
КИРІЄНКО І. О.
Грудень 2016 року.

Довідкова інформація

1. Ячний Іван Федорович, у 1966 р. закінчив Седнівську середню школу із золотою медаллю, потім Чернігівський політехнічний інститут. Садченко (Ячна) Ніна Федорівна, закінчила Чернігівській педінститут, учителька фізики та математики (Ніна передчасно померла у 2010 році).

2. Сканокопія оригіналу посвідчення додається.

3. Оригінал спогадів зберігається у краєзнавчому музеї Черниша.

4. Батьки Марії Пилипівни – Пилип Платонович та Оксана Павлівна Йовенко – жили в Черниші.

* Прізвищ чи імен учнів, які записали спогади, не вказано, оригінал зберігається у краєзнавчому музеї села.

**23 квітня 2006 року Ячного Федора Филимоновича не стало. Похований на черниському кладовищі. А 23 вересня 2006 року померла і Марія Пилипівна.

Розділ 4

Віра. Культура. Традиції. Духовні надбання

«Немає культури… без коріння,
без генетичної лінії і, звичайно,
без національного обличчя».

Євген Маланюк *

Культурний та духовний простір села

Існує така легенда. У важкий 1942 рік парламент Великобританії розглядав бюджет країни. Це був час кровопролитної війни з Німеччиною. Проектом кошторису не передбачались видатки на культуру. Прем'єр-міністр Уряду Уїнстон Черчіль відтак із подивом запитав у доповідача: «А за що ж ми тоді воюємо?.. »

Культура, віра, мова — це складові, що ідентифікують той народ, який проживає на відповідній території, виділяють його серед інших народів світу. І це є важливим елементом, який об'єднує цей народ, дає можливість йому вільно та комфортно жити, спілкуватись на своїй території у своєму середовищі. Тому перше, що намагаються зробити вороги (загарбники) — це заборонити вільно розмовляти, писати рідною мовою, знищити релігію як внутрішню ідеологію, заборонити звичаї, переформатувати традиції, а загалом — зламати і загарбати культурний простір нації, щоби управляти нею на свій манер.

Культурний простір Черниша формувався століттями:

а) на ґрунті власного досвіду, накопиченого поколіннями;

б) під впливом культури сусідніх народів — білоруського, російського, а також литовського та польського;

в) внутрішньої політики, яку проводили держави, що загарбували цю територію.

Співочий ансамбль, Чернівського БК. 2000 рік. З баяном Кирієнко В. М.

Чернишський хор. Художній керівник Шкаранда С.Ю.

Особливо це помітно в мистецтві вишивки та мовному спілкуванні (у цьому виданні є дослідження про місцевий «діалектизм»).

До наших днів дійшли рушники, вишиті чорно-білими нитками із зображенням національних символів-орнаментів України: калина, верба, мальви, горлиця. Присутня і релігійна тематика: хрест, вислови з Євангелія. Інколи зустрічаються зображення одноголового або двоголового орлів.

Цікавим є зображення на рушниках качок, дітей, котрі тримають їх на руках, із супроводжувальним написом «Доброго ранку» — такий собі «триптих». Коли уважно придивитись до цього виду мистецтва, то здається, що такий формат вишивки нагадує графіті, які зустрічаються у правдавніх печерах або храмах.

Графіті є способом передачі послання майбутнім поколінням — про птахів, людей, мову відповідної території.

Деякі елементи повсякденного побуту: хустки, хусти, рушники — вишивались тільки червоними нитками, що створювало на полотні червоно-білий ансамбль, символізуючи національні кольори Польщі, Литви та якоюсь мірою Білорусі. Це пов'язано не тільки з тим, що Чернігівщина майже 200 років була у складі Литви, а потім Речі Посполитої, а й тим, що тут проживала значна кількість вихідців із цих країн.

Особливим розмаїттям кольорів, фантазією елементів та орнаменту самої вишивки відзначалось жіноче вбрання, одяг, починаючи від

головних уборів: віночки, очіпок, хустка. Багатими та яскравими були вишивки на жіночих сорочках, спідницях, фартухах.

У 60-х роках XX століття до сільських майстринь вишивання прийшов популярний тоді в мистецтві стиль модернізму Це сталося, коли було вдосталь ниток муліне. Завдяки цій пряжі з'явилось [3]багатоманіття кольорів у декоративному мистецтві та рукоділлі, яке стосувалося сільського побуту — вишиванок, спідниць, настільниць, навіть наволочок чи рушників.

Століттями в селі використовувалось домоткане лляне і конопляне полотно, яке після його виготовлення проходило процедуру відбілювання. Тут у кожної хазяйки була своя технологія.

Полотно ткали на спеціальних верстатах, котрі зберігалися в кожній домівці, господар якої поважав самого себе. Принциповою була демонстрація дівчатами свого рукоділля навесні. На озерах, сажалках, копанках, коли під теплим весняним сонцем починала проростати молода трава, вони гарно викладали свої зимові здобутки на відбілювання, приваблюючи не парубків, а більше майбутніх свекрух, які ох як розумілись і на ткацтві-вишиванні-мережці-плетінні, й на самій сутності таких показів. Бо ця демонстрація була свідченням дівочої майстерності й достатку роду.

Змагались жінки й у вмінні вдягати своїх чоловіків. Таким собі «дефіле» був період сінокосів та косіння жита, коли всі чоловіки, взявши коси та мантачки, ставали в довгу шеренгу за першим головним косарем. Кожний із них намагався бути вдягненим саме в полотняний одяг. Ось тут жінки, що були поруч, і придивлялись, наскільки сорочка біла, яким методом зшита, видно шов чи ні, що на ній вишито. А якщо чоловік чи хлопець до сорочки ще вдягне полотняні штани, солом'яний бриль та ликові постоли, то це вже був високий результат цього показу, а розмов вистачало на цілий сезон.

Такими здібностями та завзяттям завжди виділявся Фролов Григорій Родіонович, трохи пізніше — його донька Олександра (Арапін).

Окреме місце в культурному просторі чернишан, займала пісня, і не випадково — це ж душа народу. Там усе: радість і туга, повісті й романи, запитання, смуток і сміх.

Народні пісні звучали переважно українською та російською мовами. Але виконувались вони все одно із чернишським акцентом. Пісня, як професійно помітила краєзнавець Юрченко Світлана Олександрівна, починалась переважно із «ой». Що вже в тому «ой» було, кожний, хто співав і хто слухав, сприймав по-своєму — там були біль і туга, радість та пересторога. А наприкінці пісенних куплетів обов'язково протяжне — ууу. Звичайно, щоб оцінити цей особливий пісенний колорит, треба чути саме виконання. Добре, що такі пісні зібрав та сформував їх фонотеку збирач місцевого фольклору Йовенко Іван Євгенійович. Треба

зазначити, пісні були різні за призначенням і тематикою: на весіллі одні, на хрестинах інші, співали окремі у надвечір'ї, в недощові та посушливі літні дні, щоб у Всевишнього випросити дощу. І майже завжди однакові — на храмових святах та вечорницях, там були всякі: й мажорні, й мінорні, і з гумором.

Окремим пісенним жанром у селі було переспівування дівчат, формально воно схоже на частівки. Але був там свій особливий колорит. При переспівуванні визначалась тематика виступу, обговорювався сюжет у залежності від того, де відбувалася ця яскрава постановка — на весіллі, храмовому святі чи, як казали в селі, на «танцях». Ось тут вражали присутніх не тільки голоси жінок чи дівчат, а їхня поетична та музична фантазія, здатність до римування, винахідливість, витонченість, точність та адресність гумору, висловлювань. Інколи вони були настільки колючі, що ставали предметом довгих дебатів у селі. Бо, звичайно ж, мали свою адресність. Про майстринь цього жанру згадує вчителька Кононенко Віра Ксенофонтівна. **

Не можна уявити сільську пісню без бубніста, скрипаля, а особливо — без гармоніста. Таких майстрів у селі завжди було вдосталь. Але був у Черниші на початку 70-х років XX століття ще один майстер, але з часом призабутий віртуоз — Микола Юрченко (1950 р.н.). Багато хто в селі грав на гармошці чи баяні, а от на акордеоні міг вигравати

Потапенко Людмила Олексіївна, Юрченко Світлана Олександрівна, Кирієнко Валентина Михайлівна, Кондратенко Наталія Іванівна, Нікіфорова Світлана Іванівна, Желдак Надія Іванівна, Акуленко Віктор Петрович. 1998 рік

тільки Микола, просто заворожуючи публіку артистичним виконанням. За масштабами села це був такий собі місцевий Мікалоюс Чюрльоніс (литовський композитор, художник кінця XIX – початку XX століть). Бо, як і останній, Микола був ще і самодіяльним художником. А ще привабливим, душевним хлопцем, відданим товаришем.

Славні традиції музикантів села сьогодні відстоює та представляє Акуленко Віталій Петрович, музикант-аматор, а ще диригент, оранжувальник, самодіяльний композитор.

Золота сторінка культурної спадщини села — це її художня самодіяльність.

Небувалий підйом цього сегменту припав на 90 роки XX століття, і якраз не випадково. Піднесення аграрного сектору, прибутковість колгоспного виробництва, покращилося матеріальне становище селян, післявоєнний приріст чисельності населення села, особливо молоді. Щорічно, починаючи з 1964 по 1973 роки, чернiську восьмилітню школу закінчували від 27 до 47 учнів.

Розвитку художньої самодіяльності сприяли декілька факторів. По-перше, відкриття нового будинку культури, введення в його штат кількох постійних посад, підтримка аматорського руху села головами колгоспу Козловим Г. І., Овдієм О. К. та заступником, який відповідав за цей напрямок, Потапенком В. К. Для шліфування майстерності солістів, хорових виконавців залучалися відомі в Чернігівській області фахівці. *** Наприклад, заслужений діяч мистецтв Шкаранда Станіслав Юхимович (1941 р.н.). Він працював із самодіяльним хоровим колективом «Чернишаночка», який складався із дорослого та юнацького гуртків. Хор – неодноразовий учасник та дипломант

«Чернишаночка». 1989 рік

Духовий оркестр села. 1970 рік. Диригент В. Білоконський

багатьох обласних конкурсів і фестивалів. Хоровий колектив складався із жіночої (19 виконавців) та чоловічої (12) груп. Серед них: Железняк (Грецька) Анастасія Дмитрівна, Железняк Марія, Желдак Надія, Зінченко Олена, Зінченко (Йовенко) Таїсія Сергіївна, Кононенко (Ковбаса) Парасковія Сергіївна, Кирієнко Валентина, Кривець Євдокія, Кондратенко Наталія, [4]Мартиненко (Арапін) Анна Іванівна, Кононенко Віра Ксенофонтійовна, Мосіч Парасковія, Юрченко (Йовенко) Світлана Олександрівна, Сердюк (Білоконська) Таїсія Єлисеївна, Якуш Євгенія, Потапенко Валентин Кирилович.

Паралельно при Черниському будинку культури працювали дитячо-юнацький вокальний колектив та вокально-інструментальний ансамбль «Мелодія». У становленні та розвитку цього напрямку допомагав самодіяльний композитор і аранжувальник, уродженець Чернігова Єрмак Юрій Іванович.

Окремо слід відзначити вклад чернишця Білоконського Василя Васильовича у створенні духового оркестру села, без якого у другій половині XX століття важко уявити якийсь святковий чи політичний захід.

Василь Васильович спочатку на конкурсній основі відібрав, а потім навчив майстерності гри на духових інструментах близько 20 дітей віком від 10 до 14 років, із цих учнів у подальшому і склався успішний духовий оркестр села.

Пройшли прискіпливий відбір та закріпились в оркестрі наступні його вихованці: Білоконський Віталій Анатолійович, Йовенко Іван Євгенійович, Акуленко Віталій Петрович, Мосіч Володимир Федорович (1960 р.н.), брати Зінченки Михайло Федорович (1953 р.н.) та Григорій Федорович, Железняк Володимир Семенович (1953 р.н.), Кондратенко Петро Антонович 1953 р.н.), Бояринцев Анатолій Олександрович (1953 р.н.), Залізняк Микола Володимирович, Грецький Микола Васильович (1953 р.н.), Грецький Володимир Дмитрович.

1990 рік. Черниш. Іподром

Для багатьох із них інструментальна музика стала і професією, і змістом життя, мова перш за все про Акуленка В. П., Білоконського В. А., Йовенка І. Є, Мосіча В. Ф.

Неможливо переоцінити освітню та пізнавальну роль, яку протягом майже століття відіграє сільська бібліотека. Довгий час завідувачкою бібліотеки працювала Носенко (Кирієнко) Віра Іванівна, яка фактично сформувала сучасний бібліотечний фонд. У 1970 році Чернеський бібліотеці присвоєно звання «Заклад відмінної роботи». Закладені Вірою Іванівною традиції зберегла Надія Іванівна Желдак. Наразі чернеську бібліотеку вже майже 20 років очолює одна із кращих працівниць Чернігівської районної бібліотечної системи Потапенко Любов Олексіївна. Бібліотека в селі стала центром культурного життя села та естетичного виховання молоді.

Коли у 1989 році завдяки старанням голови колгоспу Овдія О. К. колгосп став розвивати елітне конярство, у селі побудували іподром. Це одразу дало поштовх для імплементації в селі кінного виду спорту.

Було створено гурток жокеїв та їздових на спортивних змагальних двоколісних візках. Стилістика роботи наїзника та жокея, майстерність їх виїзду на стадіон чи корт при демонстрації учасників — це не тільки спорт і шоу, це ще естетика цього виду спорту й культура, виховання дітей на прикладах високого мистецтва, любові до коней. Уявіть собі молоду дівчину, вдягнену за правилами, розробленими і встановленими ще англійською королевою у XIX столітті, цей стиль є консервативним і майже не змінювався. Як гарно, наприклад, виглядає дівчина (дама), вдягнена в білу блузку, червоний приталений жакет, що підкреслюють жіночість, також біле галіфе, високі червоні черевики, а ще для шарму — коралову шовкову хустину на шиї і, в унісон черевикам, жокейсь-

Ячна Наталія

Овдій О. К. вітає переможця

Ілляшенко Олена

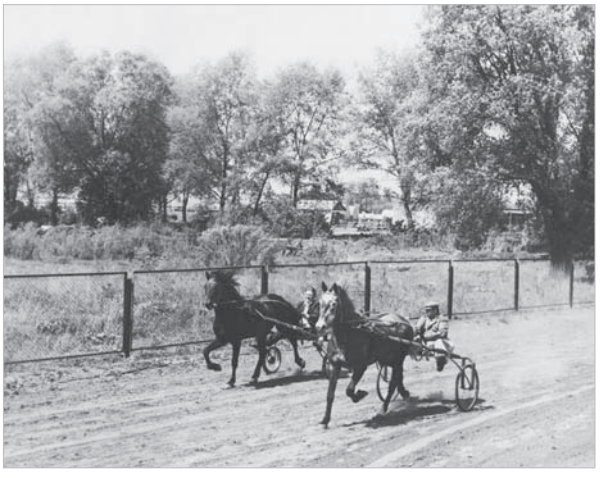

Попереду І. Кисіль та А. Пугач

кий червоний кашкет. Кажуть, коли в черговий раз на конях Іскрі та Корсарі з'являлись на іподромі вихованки цього гуртка сестри Ячні Оксана (1974 р.н.) та Наталія (1976 р.н.), Ілляшенко Олена, це викликало справжній фурор, схожий на атмосферу, яку створює на стадіоні аристократична публіка, побачивши своїх кумирів.

Неперевершеними наїзниками у парних заїздах на візках були Луговський Валентин Петрович (1959 р.н.), Кисіль Іван Ларіонович (1944 р.н.), Стреж Олексій Михайлович (1957), оригінальна в своєму амплуа ветлікар Пугач Алла. Майстри одиночної виїздки — жокеї Барбаш Олена Михайлівна (1973 р.н.), брати Кривці Сергій Григорович (1977) та Станіслав Григорович (1973), Грецький Володимир Іванович (1968), Москалець Геннадій Олексійович (1976). Снігир Віктор Володимирович (1973), Сапон Володимир Іванович (1973), Слухацький

Віктор Іванович (1973). Треба завдячувати витримці та наполегливості у навчанні дітей тренерці — чернігівці Пишенко Тетяні Миколаївні.

Команда кіннотників колгоспу в квітні 1989-го стала [4]переможцем обласних змагань із кінного спорту в с. Халімоновому Бахмацького району та отримала перехідний кубок.

Започаткований спершу в школі, а потім — загально сільський краєзнавчий рух сприяв більш глибокому вивченню історії, культури, звичаїв рідного села, бойових та трудових традицій, біографій людей села. Зібрані матеріали, предмети побуту, артефакти та документи дозволили відкрити в Черниші краєзнавчий музей. Чого тільки вартий один епізод із цієї діяльності — віднайдення чудотворної ікони Гергіївської Божої Матері, єдиної фотографії першої церкви села.

Підтримує робочий та презентабельний стан музею, доповнює його матеріалами, експонатами, вкладає серце і душу в цю справу Потапенко Людмила Олексіївна. Нещодавно в музеї побували гості – туристи з далекого Казахстану.

Для цієї важливої справи багато чого зроблено краєзнавцями — Кирієнком Григорієм Івановичем, Івановим Валерієм Михайловичем, Луговською Тетяною Сергіївною, Кирієнком Василем Івановичем, Садченком Іваном Васильовичем, Потапенко Людмилою Олексіївною.

Про сутність душі Черниша говорять зібрані краєзнавцями прислів'я, що найчастіше вживались у побуті селян (див. додаток). Ось для прикладу деякі з них: «Багато говорили — та нічого слухати», «Не буде баба дівкою», «Завтраком пан годував собак, так вони й подохли», «Кота б'ють, а челяднику урок дають».

Краснопільський В.П., Ворожкевич В.М., Ільчук Т.П., Олифіренко І.С.
(Фото І.Кирієнка, 2015 рік)

За [1]участю вчительки Кононенко Віри Ксенофонтівни, матері-героїні України Мартиненко Анни Іванівни зібрана інформація та описана процедура особливостей українського весілля в Черниші. Привабливість сільських вечорниць. Безцінними є світлини з історії, неординарних подій села, людей, що жили тут у другій половині XX століття. Все це дбайливо зібрано та зафіксовано майстром-фотоаматором, учителем Ячним Федором Филимоновичем.

Сільська громада підтримує тісний зв'язок із районною та обласною газетами «Наш край», «Деснянська правда». Частими гостями в селі стали журналісти проекту «На сільських перехрестях» обласного телебачення, керівник цього проекту Ільчук Тетяна Петрівна.

Визначну роль у духовному житті села відіграє церковна громада вірян, відроджена у 2003 році Свято-Георгіївська церква, дедалі більше молоді долучається до православного виховання. Відроджуються забуті тексти, правила церковного духовного співу.

Приємно констатувати, що в селі не втрачаються вікові традиції та звичаї, а ті, що виникають як нові, роками відшліфовуються та доповнюються: це День села, урочисті проводи до армії, вшанування ветеранів праці та війни,

Масляна. Проводи зими. 1988 рік

Рушники. Фото Кирієнко І. О.

Залізняк К. Т.
1898 р.н.

Кирієнко О.Ф.
1930 р.н.

Кононенко В.Д.
1936 р.н.

Мосіч М.П.
1928 р.н.

хрестини. Відроджуються давні традиції ярмаркування та колядування, фольклорне свято «На Івана Купала», Масляна — проводи зими.

Всі перераховані складові підвищували й підвищують не тільки культурний, але й естетичний рівень населення села, любов до рідного краю, всього українського, рідної землі.

Воїн-афганець, краєзнавець села Василь Іванович Кирієнко у своїх спогадах пише: «…Я об'їздив майже весь світ, бачив багатші землі, країни, а от кращого, гарнішого, ріднішого краю не зустрічав ніде. Такого ласкавого сонця, пахучих сінокосів, галасливих вранішніх птахів, роботящих людей, таких завзятих, чарівних жінок не зустрічав».

Любіть рідний край, нашу Україну всією душею, боріться і захищайте її.

Джерела інформації. Довідковий матеріал

* Поезія. Київ: Видавець НВП «Наукова думка» 2008.

** Деснянська правда. 2016. 26 травня, 21 липня.

***В цьому розділі презентуються фото світлини хорового колективу із Шкарандою С. Ю. Хору «Чернишаночка», ансамблю «Гармонія», духового оркестру.

1. Деснянська правда.. 2016. 14 липня, 21 липня.

2. Деснянська правда. за 25 лютого 2016. 25 лютого.

3. Муліне – різнокольорові нитки для вишивання, виготовлені з довговолокняної бавовни, продаються в невеличких мотках.

4. Шляхом комунізму. 1989. 8 квітня.

«Як ми вдягались, або Дами та кавалери»

Невідома. «Фотосалон Титина» м. Чернігів. Архів Железняка В. С.

Носко Петро 1919-1941, і Марія Кондратенко

Модниці з Сахном Яковом, 1940 рік

Садченко Яків, 1941 р.

Сахно Яків Пилипович 20 липня 1941 р.

1912 рік. Архів Железняка В.С.

1918 рік. Архів Железняка В.С.

Фото 1952 р.

Три сестри

Носенко-Кирієнко В.І. (ліворуч)

Шульженко
Микола Юхимович

1950 рік

Модники. 1965 р.
Козлов Г.І. зліва

Традиції та звичаї Черниша

ДОРЕВОЛЮЦІЙНА ДОБА

Вечорниці.

Сватання та заручини. Весілля.

Заговини. Християнський православний обряд. Це останній день перед великим постом коли можна їсти м'ясо. В ці дні батьки різали гусака або качку та запрошували в гості на вечерю своїх дітей із онуками.

Хрещення дитини.

Храмове свято. Григорія. Розповідь про це свято в оглядовій статті до розділу.

Паска.

Щедрування та христування.

РАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД (1918-1991 РР.)

1988 рік

Комсомольські весілля

Урочисті проводи призовників до армії. Проводились за участю ветеранів війни, керівництва сільради, партійної організації та правління колгоспу. Вечір проводів влаштовували вдома батьки призовника. Продуктами допомагав колгосп.

Вшанування ветеранів праці та війни.

Урочисте вручення паспортів.

Свято першого дзвоника. Урочиста лінійка на подвір'ї школи, вшанування «першачків», вітання та напутні слова, з часом благодійники безкоштовно вручали дітворі портфелі та ранці.

Останній дзвоник для випускників восьмирічніх та середніх шкіл, за участю батьків.

Першотравневі демонстрації та заходи до Дня Перемоги 9 травня.

Свято першого снопа, початок збирання зернових.

Обжинки, завершення польових робіт. Сплетені із останніх колосків сніп та вінок клали на голову найкращій жниці чи комбайнеру, сніп — господареві (або завгоспу в колгоспі). При цьому співали обрядових пісень, дякували за врожай.

День села, започатковано у 1988 році.

ПЕРІОД НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ

Посвячення в козаки та козачата.

Масові купання на Водохреща. Як правило, виїжджали до Клочкова, на річку Снов.

Святкові заходи на Івана Купала. Дівчата плели вінки із жита, тимофіївки, любистку та ромашок. Інколи тільки з ромашок. Якщо у дівчини був кавалер, то вона для нього теж готувала вінок, але там був відсутній любисток.

Гуляння на Масляну.

День Перемоги 8-9 травня.

Вшанування ветеранів праці та війни, урочистий прийом у голови колгоспу. Присвячували до професійних або політичних свят. Вручали премії та подарунки.

День села, організовується у серпні щорічно**.**

Свято першого дзвоника в школі.

Ярмарки. Це презентація досягнень територіальної громади.

Свят-вечір. Різдво Христове.

1988 рік. Фото В. Інютіна

Весілля, реєстрація шлюбу в сільраді, вінчання. В цей період, поряд із традиційними дореволюційними обрядами, до процедури цих заходів часто додавали театральні постановки з декораціями.

Хрещення дитини.

Храмове свято. (Григорій. 6 травня, щорічно).

Щедрування, засівання (13–14 січня) **та христування** (на перший день Пасхальних свят).

Професійні свята. Наприклад, День працівників сільського господарства, інколи до цього свята влаштовували обжинки.

Ох і одружувалися ж у Черниші! [19] Особливості українського весілля. [1] Кінець XIX – середина XX століття

ЗНАЙОМСТВО

Знайомилися молоді люди між собою на вечорницях, у школі, на храмових святах, під час весняних польових робіт і при збиранні врожаю. В селі до цього часу популярне прислів'я: «Вибирай собі жінку не в хороводі, а в городі». [7]

Отож у полі, за роботою, матері придивлялися до майбутніх невісток та зятів, особливо до тих, у кого були добропорядні, авторитетні, роботящі й «багаті» сім'ї. Звертали увагу й на те, яка слава ходила по селу про їхніх батьків, дідів.

При невимушеній розмові, так собі, «ненароком», досвідчені в таких справах батьки могли поділитися враженнями та захопленнями про гарну, роботящу дівчину чи вродливого, беручкого до роботи хлопця, неодмінно виказавши їхні найважливіші чесноти, і так, до слова, натякнути дитині, на кого треба звертати увагу. Колишній голова колгоспу Федір Титович П'явко (1903 р. н.) наприклад, поглянувши на цікаву, привабливу дівчину, у присутності ще безвусих юнаків міг невимушено, протяжно в голосі натякнути: «*Ота дівчина ой доброго заводу*». [12]

До цієї улюбленої ним фрази він укладав найвищу оцінку тій дитині.

Яка дівчина не мріє сподобатися вродливому парубкові, надіти вельон (фату), а хлопець – повести під вінець найкрасивішу, найпривабливішу на селі дівчину. *

І коли ці два бажання перетинаються у просторі та взаємних почуттях, значить, скоро буде в селі весілля.

СВАТАННЯ. ЗМОВИНИ. ЗАРУЧИНИ

Молодий із батьками, йдучи свататись, інколи брав із собою авторитетного й досвідченого в таких справах родича. Той повинен був мати при собі пиріг, загорнутий у хусту.

Як правило, про час та день сватання домовлялися молодята, заздалегідь поставивши до відома батьків.

Бували і збої. Інколи норовлива дівчина могла дати молодому «жовтого гарбуза» – такий собі знак незгоди виходити заміж саме за цього хлопця. «Отримали облизня» – так потім говорили в селі люди про цей курйоз. Тому свати, заходячи у двір, уважно оглядалися, чи не заготовлений їм такий сюрприз десь біля порога.

Дівчина на виданні. Садченко Олександра Мусіївна. Фото 1959 року

Зустрічали сватів батьки. Молода очікувала запрошення в окремій кімнаті. Свати намагалися бути красномовними, як правило, промовляючи такі слова: *«Ми чули, що у вас є княгиня, а у нас є князь, чи не познайомитись і нам настав час».* Треба сказати, що ці слова застосовувалися не в кожному випадку сватання, бо у родів були свої, тільки їм притаманні багатозначущі слова. Батьки дівчини теж намагалися належно відповісти: *«Якщо у вас є князь, де ж його корона? Покажіть же нам нарешті його хват».*

Коли сватання проходило успішно, і молода, вийшовши до сватів, давала згоду, домовлялися про чергову зустріч, аби відсвяткувати цю подію — випити *«могорича».* Під час таких змовин відбувалися урочистий обід (вечеря) – як правило, у молодої. Обговорювалися процедурні питання: *визначався день весілля*, *вирішувалося, де житиме нова сім'я тощо*.

Змовини (могорич) закінчувалися розділенням принесеного сватами пирога.

Інколи його покривали [9]хустою, руки молодих клали поверх та перев'язували рушником. Молоді вважалися зарученими.

Після того, як розходилися свати з боку молодого, дівчина запрошувала своїх подруг додому й за пирогом ділилася з ними новиною про результати змовин. Робилося це ще й для того, аби про цю добру справу й неординарну в долі дівчини та й усієї родини подію дізналися в селі.

КОРОВАЙ, КОРОВАЙЧИК…

Важливою церемоніальною весільною подією було *запрошення* гостей.

Молодий та молода (саме так у селі називали нареченого і наречену) робили це кожний окремо. Найбільш колоритно й цікаво це виглядало з боку дівчат. У багатьох випадках гурт молодої супроводжували сільські дітлахи.

Молода вбиралася у святковий національний український одяг: сорочку, спідницю, фартух, пасок та намисто. Подружки заплітали їй косу, на голову клали вінок зі спущеними різнокольоровими стрічками. Супроводжували молоду одна або дві незаміжні дівчини, так само святково вдягнені, за етикетом віночків на себе вони не надівали, щоби таким чином виділити серед цього дівочого гурту наречену.

Заручені. Фотосалон «Рембрандтъ» м.Чернігів. 1910 рік.

Супроводження молодої для дівчат було дуже почесною і знаковою подією. За народними прикметами, аби шлюб у їхньої подруги був вдалим, вони не повинні були їй заздрити. І якщо ніхто не наврочить, подруг молодої теж очікувала така ж сама життєво важлива подія в особистому житті.

Запросини відбувались у вихідні, за тиждень до призначеного весілля. Заходячи у двір, молода і дівчата кланялися, молода промовляла: «*Батьки запрошують і я запрошую вас до нас із Василем на весілля в неділю (суботу) на обідній час*». Запрошені люди взаємно кланялися, дякували.

Катя з подружкою Пашою (ліворуч)

У п'ятницю у другій половині дня, за день до весілля, випікали *короваї* – як у молодої, так і у молодого.

Ця подія мала особливий, майже утаємничений зміст. Весільний коровай – це хліб, а хлібові в Україні надавали життєво важливого, культового значення. Коровай мав принести в новостворену сім'ю добробут, достаток і щастя.

При цьому дотримувалися відповідного церемоніалу та багатьох вимог. Так, ** бгати (місити) коровай запрошувалися вродливі, авторитетні в селі заміжні жінки. Найважливіша вимога до них — визнана всіма господинями села хазяйновитість і неперевершена кулінарна майстерність. У родинах цих пані також мали бути достаток і лад.

Як згадувала чернишанка Ганна Іллівна Лісова (1925 р. н.), такою визнаною в селі господинею на початку XX століття була козачка Лазариха. ***

До того ж, аби не наврочити, головуюча особа брала із собою власне борошно і майже всі інгредієнти до короваю, приводила із собою ще двох спритних молодиць. Бо «*коровай місити – не язиком колотити*». Це перш за все робота – важка і відповідальна. Коли місили коровай, то обов'язково мали співати пісень, символізуючи шану та повагу до хліба.

Із залишків замісу випікали *шишки* у вигляді пташок, зірочок, мініатюрних корон, котрі потім роздавали дітям.

Коровай прикрашали різними художніми виробами із хліба.

Під час церемонії дівчата обов'язково готували вільце *(це гілка, яка символізує священне дерево)*. Прикрашали його квітами, спілим колоссям, паперовими витинанками. Вільце було ознакою краси, молодості і незайманості молодої, символом прощання нареченої з дівоцтвом, а молодого – з вільним холостяцьким життям.

Вільце вставляли у хліб або в керамічну посудину, наповнену зерном, прикрашали свічками, калиною, квітами та виставляли на почесному місці – навпроти образів.

ОДЯГАННЯЧКО, ПРОДАВАННЯЧКО

Весілля уособлювало освячення, навіть більше – затвердження шлюбу громадою і включало в себе цілий ряд обрядових *ритуалів:* материнське благословіння, ставання на чистий рушник – символ чистоти намірів, пов'язування молодих за руки рушничком щастя, розділення короваю, переїзд молодої до чоловіка, розплітання коси молодої, вдягання святкового очіпка.

Рано-вранці, в день весілля, до молодої приходили подружки й зодягали її до вінця. Розчісували волосся, заплітали косу, вдягали весільне вбрання, віночок. Ця подія повинна бути веселою та грайливою для подружок, бо вони раділи за наречену, заспокоювали її й розважали розповідями про цікаві події. Згадували весільні пригоди. Наречена, навпаки, була трохи сумною – закінчувалося дівоцтво, попереду — прощання з батьками, такими рідними та близькими їй братами й сестрами. Очікування важливої зустрічі з молодим, свекрухою та свекром. Як вони її приймуть? Чи люба вона їм? Тому наречена, сумуючи, трохи приплакувала. За традицією, подружки, мати з батьком говорили їй обнадійливі слова, заспокоювали.

У цей час у домі молодого теж було багато справ. Дружки допомагали молодому дібрати взуття, одяг та прикрасити його весільною атрибутикою *(яскравою білою або червоною квіткою, прикріпивши її з правого боку весільного одягу), підв'язати святковим паском із ма-*

миного спеціально вишитого рушника, також підготувати весільний поїзд, що піде з молодим по молоду.

У складі весільної компанії нареченого були старший боярин (дружка), бояри (дружки), світилка, найближчі родичі, обов'язково — гармоніст, який ішов попереду, поруч із молодим. Бояри, перев'язані рушниками, несли вільце. Святково вдягнена світилка була в цьому товаристві таким собі невинним, надійним поводирем та дівочим охоронцем-оберегом хлопця до передачі його в руки молодої.

Нареченого до воріт проводжала мама. Говорила добрі, повчальні слова, обсипаючи всіх зерном і дрібними грішми.

Прибувши до двору молодої, компанія браво прямувала у двір у напрямку будинку. Але де там! Зазвичай їм перегороджували дорогу «браві хлопці», попереджаючи: пропустять молодого до хати тільки в тому випадку, якщо почесна компанія заплатить їм відкупне. Отже, починалася довга процедура«торгів» – викупу молодої. [2] «Продавав» наречену її наймолодший брат або племінник у присутності помічників – бояр від молодої. З боку молодого у двір на переговори заходили двоє старостів (бояр). Процедура викупу, як і все весілля, – це, умовно кажучи, гра, побудована на цікавих *сценічних актах.* Бояри молодого у свою чергу вимагали, щоби показалася молода, аргументуючи тим, що, можливо, вони не в ту хату зайшли, чи молода передумала виходити заміж, утекла і т. д., та грайливо висміювали продавців, кидали до їхнього картуза дрібні гроші, починаючи з копійок, усіляко обзивали їх (*ледащами, скнарами, найманцями).* Ті у відповідь підвищували ставки, примовляючи: «*Вихвалялися, що розумні та багаті, але подивіться на них, люди добрі, тільки й того, що говіркі, та ще й скупі і ледачі*».

Ганна Іванівна Мартиненко пригадує, що у неї на весіллі був такий «прикол». Хтось з боку молодої зауважив: «Що там із них, бідних, незаможних можна взяти, коли навіть молодий прийшов на весілля у старому картузі». Молодий, її Андрій, повівшись на таке собі, на перший погляд досить правдоподібне зауваження, взяв та й подав кашкета їм, аби засвідчити: він як нова копійка, а ті, у свою чергу, цього й чекали, взявши кашкета й відтак розкритикувавши молодого буцімто через відсутність там весільної атрибутики. Потім прикріпили до картуза рожеву паперову квітку та й зажадали окрему ціну за його повернення. Довелося підкорятись і розкошелюватись. Аякже, такі правила цього жанру.

Насамкінець процедура торгів завершувалася підписанням «мирової угоди». Поїзд молодого впускали у двір. Перед входом до будинку на ґанку мати й батько молодої зустрічали майбутнього зятя хлібом і сіллю. Вручаючи хліб старшій дружці (*чи свасі*) молодого, запрошували поважних гостей до столу. Коли молодий у супроводі світилки сідав за стіл, його дружки, «розгнівані» недружнім прийомом, твердо напо-

лягали, аби нарешті вже показали молоду. Брат нареченої, саме *той, що «продавав» молоду*, виконуючи важливу місію, брав сестру за руку та, звертаючись до батьків, промовляв: «Мамо й тату, благословіть і дайте дозвіл завести молоду за стіл». Батьки відповідали: «Бог благословить». Після цього всі гості, які вже сиділи за весільним столом, вставали, а брат заводив наречену за стіл. Вона сідала біля судженого ліворуч. Супроводжувалася ця процедура мажорним співом рідні та гостей з боку молодої.

Світилка і брат молодої запалювали свічки, нібито символізуючи те, що на небі запалала нова яскрава зірочка, а на землі з'явилася ще одна сім'я. До речі, свічка молодої виготовлялася таким чином, що на ній були елементи колючої гілки. *Для цього у вощину свічки прикріплювали колючі зерна жита й вівса.* Свічки виставлялись обабіч вілець молодих, що презентувались обома сторонами і розміщувались якомога ближче до образів.

Коли молодята займали за столом почесне місце, старша сваха від почту молодого вручала батькам молодої «пироги», зав'язані у хусту (родинний рушник у вигляді хустки) примовляючи при цьому: «*Сватки, якщо вже прийняли нас, то прийміть і хліб наш».*

У БОЖОМУ ХРАМІ

Весільна мати Кононенко В. К.

Після зустрічі молодих у весільному будинку та символічного чаркування всі разом ішли до Свято-Георгіївської церкви села на вінчання. До речі, до кінця XVIII століття вінчання не входило в обов'язковий ритуал весільного обрядового сценарію. [4] Якраз саме виконання й дотримання всіх канонів складної весільної процедури, починаючи від сватання, і було отою печаткою, що затверджувала шлюб та створення нової сім'ї.

У Божому храмі, за процедурою, молоді клали ікони Спасителя та Божої матері на престол (аналой) та із запаленими свічками в руках ставали на застелений їхніми свідками рушник. Свічки мали горіти весь час до завершення вінчання. А над головами молодят старші дружки тримали символічні корони.

Як стверджувала Ганна Іллівна Лісова (1925 р. н.), перед вінчанням деякі наречені ходили до батюшки в церкву та сповідувалась.

Освячення шлюбу завершувалося згодою молодих на добровільність їхнього рішення, подружню вірність. Також вони обмінювалися обручками.

Після ритуальних молитов до молодих виносили чашу з вином, вони по черзі (першим — чоловік) тричі випивали. Ця процедура символізувала уособлення радості і смутку, котрі вони повинні будуть ділити разом.

Потім священик перев'язував молодим праві руки, покривав рушником та *обводив нареченого й наречену тричі навколо престолу*. Ганна Іванівна Мартиненко якось розповідала, що не за релігійними правилами, а за давнім звичаєм молода при виконанні цієї процедури намагалася, приховано від сторонніх очей, ногою тягнути за собою білосніжний рушник, на якому вінчались. І якщо це вдавалося, то її подружка, що приносила й розстилала цей рушник у церкві, нібито найближчим часом теж могла вийти заміж.

За іншою інтерпретацією знавців такого «реверансу», це свідчення того, що жінка в сім'ї не дозволить чоловікові та свекрусі «їздити на ній верхи».

Хуста Кононенко В. К.

На завершення батюшка, стоячи з молодими перед вівтарем-іконостасом, благословляв їх урочистими молитвами й говорив благочестиві слова, одночасно окроплюючи святою водою.

Ікони з престолу забирали із собою батьки одного з наречених, де буде в подальшому жити молода сім'я. Саме із цими, наперед освяченими, образами батьки й зустрічали молодих перед входом до будинку.

Факт вінчання записувався у спеціальному розділі церковної книги церкви, там записувались і поручителі – мінімум по дві особи з обох сторін (*неодружені*). [18]

Повінчані повільно виходили з церкви. Всі присутні, стоячи обабіч, обсипали їх зерном, квітами, дрібними грошима, підкреслюючи цим усіляку підтримку їхнього шлюбу, засвідчуючи повагу новоствореній сім'ї.

Далі процесія йшла до молодої, там їх зустрічали весільні батьки, запрошували молодих і гостей до столу.

Святкування продовжувалося.

Гості співали пісень – про вірне кохання, щасливі сім'ї, подружні чесноти.

СТОЛИ ЛОМЛЯТЬСЯ…

Столи накривали білими настільницями, кожній запрошеній особі ставили чарку, склянку та клали ложку. Молодим – іще й персональні тарілки, а дві призначені для них ложки перев'язувалися кольоровою стрічкою.

Трохи пізніше вже почали ставити навпроти кожної персони (гостя) додатково тарілку та класти виделку.

Чим пригощали на той час весільних гостей? Враховуючи, що гуляли весілля, як правило, восени та взимку, то на столах були квашена капуста, солоні огірки, обов'язково вінегрет, запечена в печі картопля або смажені огірки з м'ясом, холодець (холодноє), м'ясо птиці та свинина, смажені карасі й солона плотва. [5] Також – солодка гречана чи вівсяна каша, узвар.

На десерт подавали запечений сир із коров'ячого молока, пироги з яблуками, вишнями, варенням, сметану.

З роками меню святкового столу в селі доповнювалося іншими стравами – котлетами, голубцями, різними салатами з сучасними інгредієнтами (*майонез, соуси, кетчуп*).

Навколо весільного меню завжди йшло змагання господинь. Весільний стіл обов'язково повинен був стати кращим, оригінальнішим або не гіршим, ніж на попередньому такому заході в селі.

На весілля, як правило, запрошувалися гармоністи та хлопці, що вміли бити в бубон, підключалися до них спеціалісти з художнього свисту, гри на ложках та качалці. Створювався такий собі самодіяльний фольклорний ансамбль.

У другій половині XX століття завзятими гармоністами в селі були Володимир Гаврилович Москалець (1934 р. н.), Дмитро Іванович Омельченко, Василь Михайлович Шеремет (1925 р.н.), Василь Оникійович Акуленко. Віртуозною та запальною грою на бубні відзначалися Олена Дем'янівна Кондратенко (Зінченко), Василь Ксенофонтійович Кондратенко (1931 р. н.), Василь Юхимович Шульженко.

У проміжку між подаваннями страв співали веселих мажорних пісень. Потім виходили на вулицю *(або двір)* і танцювали під українські народні, фольклорні та сучасні мелодії. Тодішні популярні танці — гопак, полька, краков'як, карапет, сербіянка. [10, 11]

Цікавим було переспівування двох подружок. Вони виходили на середину умовного танцювального кола і, тримаючи в руках по носовій хустинці, починали по черзі співати катрени. Це був оригінальний номер, така собі фішка кожного танцювального заходу на весіллі.

Тому гості, розступаючись, ставали в коло, аплодували кожному окремому епізоду. Цей номер трохи нагадував частівки. Різниця була в тому, що, пританцьовуючи, дівчата співали у формі пісенного діалогу, із жартами, перемовинами, побажаннями, інколи це нагадувало імпровізоване, публічне суперництво дівчат за хлопця. Ось приклад діалогу: «*Гармоністе, гармоніст, що все дивишся ти вниз?* [13] *Ти дивися на мене, звабліватиму тебе». «Гармоніста ти любила. Та не вийдеш за його, не вистачить капіталу у папашки твойого».* Або катренпорада *(мабуть, із власного досвіду:) «Не виходьте, дівки, заміж, де залізні ворота. Там свекруха, як гадюка, да і свекор сатана».* [15]

У Черниші таку оригінальну постановку фольклорного номера могло виконати небагато жінок. До учасників цієї мізансцени було дуже багато вимог: уміння танцювати та співати, знання слів, а ще цим акторам завжди були притаманні зовнішня привабливість у гармонії з національним українським вбранням. І фантазія та акторська майстерність. [14]

Зі слів Віри Ксенофонтівни Кондратенко, гарними акторками й постановницями таких номерів були сестри *Кислиці — Галя Сергіївна (1928 р. н.) і Марія Сергіївна (1930 р. н.), Феодосія Омельченко, Людмила Костюк, Наталія Кононенко, Анастасія Грецька.*

МОЛОДУ ВКРАЛИ!

Гармоніст Омельченко Д. І.

У проміжку між застіллям, за заздалегідь підготованим сценарієм, відбувалося викрадення молодої – через втрату пильності молодим та його оточенням.

Театралізована процедура пошуку й «викупу» молодої супроводжувалася жартами та різними «приколами». Насамкінець був викуп, і ця «трагедія», на радість усім, закінчувалася благополучним поверненням молодої до «розгубленого» молодого.

КИСІЛЬ «НА КОНЯ» ТА ОЧІПОК

На завершальному етапі весілля, за давньою багатозначущою традицією, гостей частували киселем. Його варили в печі на окропі з додаванням картопляного крохмалю, з сушених ягід і фруктів – вишні, смородини, груші-дички.

Подавання киселю мало регламентне значення й натякало, що час завершувати гуляння. «*Гуляти-то гуляти, але вже пора і честь знати*», – подавала владний та командний голос старша сваха.

Ця подія символізувала початок ритуалу зміни статусу нареченої. За традицією «закосянки» виводили молоду із-за столу, садовили на стілець серед весільної зали, знімали з нареченої весільний віночок, передаючи його братові молодої, потім заплітали дівчині косу, завивали її навколо голови й одягали святковий очіпок. Мати молодої, приплакуючи, зав'язувала поверх очіпка хустку. [8]

Клочків. 1965 рік

Це зворушливе дійство свідчило про зміну статусу дівчини. По-перше, молода отримувала атрибути *заміжньої жінки*, а по-друге – в домі чоловіка для його матері та батька вона ставала *невісткою*, а для всіх у селі – *молодицею.*

Цікавим елементом цієї важливої події було прощання з весільним віночком. Брат молодої повертався до неї обличчям та, вислухавши всі настанови, кидав віночок неодруженим дівчатам-подружкам молодої, котрі давно вже, штовхаючись, юрмилися в очікуванні важливої для них події. Кожна з дівчат намагалася впіймати цей знаковий атрибут і вдягнути його, символізуючи цим, імовірно, наближення власного весілля.

І НАРЕШТІ – ПОДАРУНКИ!

Завершенням першого дня весільного гуляння було розділення короваю та отримання подарунків. [6]

Коровай подавали на порцелянових тарілках, кожному гостеві окремо. Цю приємну місію виконували дружки, перев'язані святковими ритуальними рушниками. Починали з молодих, а потім від їхнього імені коровай подавався хрещеним батькам, найближчим родичам – братам, сестрам, тіткам, дядькам, запрошеним гостям. Ті, у свою чергу, приймаючи коровай, «відповідали» молодим подарунками або грошима. Молода брала дари хусткою, дякувала.

Гості говорили молодій парі добрі слова, зичили здоров'я, щастя, довголіття. Жартували.

У відповідь молода передавала їм свої дари, чоловікам – переважно сорочки, відрізи полотна, а жінкам – тканину на сукні, хустки, рушники.

Важливою обрядовою процедурою було відбуття молодих та весільної процесії до молодого.

Ближче до вечора біля весільного двору зазвичай збиралося багато односельців. Усіх гостей і присутніх цікавила вже не на стільки молода,

скільки її «скриня»: з яким же приданим (почепом) молода їхатиме до молодого?

Скриню ставили на гарно прибрану підводу, накривали обов'язково святковим простирадлом або настільницею, зверху викладали три подушки. Наволочки були вишиті різнокольоровим квітковим орнаментом, на тій, що посередині, красувалися гаптована пара голубів.

До 60-х років XX століття у вишиванні чернишанок переважали чорночервоні кольори.

Кінську упряж та коней прикрашали урочистою збруєю, дуги були із дзвіночками, оздоблені кольоровими стрічками. Тут усе залежало від фантазії дружки, який управляв кіньми, достатку батьків молодих.

Молодята виходять із будинку і намагаються пройти до свого кортежу. Та де там! Натовп гуляк знову не дає дороги. Попереду здіймається якийсь ґвалт, чути суперечки. Виявляється, щоб вийти, знову треба сплатити «данину». В селі ця процедура називалася «пропій». Трохи грайливо поштовхавшись, посперечавшись і поторгувавшись між собою, бояри з обох сторін домовляються. Після викупу – пригощання боярами від молодої дружків молодого та всіх охочих спиртним (ось *уже й молоду пропили…)* – дорога молодим нарешті відкрита.

Відтак молодята разом сідають на віз, де стоїть скриня. Молода тримає в руках якийсь утаємничений вузлик, що їй на дорогу дала мама, та трохи показово приплакує.

Як розповідала Марія Яківна Кирієнко (1912 р. н.), у вузлику зазвичай були дівочі прикраси, сімейні реліквії, що передавалися по жіночій лінії з покоління в покоління й мали оберігати доньку від зурочення в дорозі та злих поглядів у «чужій» сім'ї.

Коли весільна процесія прибувала до молодого, біля будинку її зустрічали його батьки. В руках вони тримали дві ікони – ті, що були на церковній процедурі вінчання.

Молоді, підійшовши до батьків, тричі вклонялися їм. Ті у відповідь, благословляючи молодих, зичили їм добра та щастя і, вручаючи молодій парі образи, запрошували до будинку. Поцілувавши ікони, молоді заходили до весільної оселі. «Закосянки» та гості від молодої супроводжували вхід у будинок дружними піснями. Дружки молодого слідом заносили до помешкання скриню та все придане, з яким приїхала молода.

Демонстрували придане молодої перед батьками молодого «закосянки». За цією важливою та цікавою процедурою спостерігали не тільки батьки, гості, але й сторонні допитливі односельці, котрі, за традицією, заходили навіть до будинку. Хто не зміг протовпитися, спостерігав через вікно.

«Закосянки», співаючи урочистих пісень, розпаковували скриню, викладали все «добро» на ліжко, рушники вивішували на жердку, яка була обов'язковим елементом побуту в усіх сільських будинках того часу.

Всім цікаво було побачити рушники, скатертини, простирадла, сорочки, наволочки, подушки та одяг молодої. За тим, якою за художнім орнаментом була скриня та що там усередині, визначали, «чи багата невістка». Особливо цікаво було, коли молоду привозили з іншого села.

Селяни оцінювали, чи не прогадав молодий, проігнорувавши місцеву дівчину. З іншого боку, у такої молодої завжди були свої особливості в одязі, елементах приданого. Іноді різнилася навіть процедура, за якою вона могла заходити в будинок свекрів.

Тут невістка могла показати всім свій характер і навіть норов. Своєю поведінкою та неординарними діями молода підкреслювала, хто буде в цьому домі верховодити. Щоправда, незважаючи на такий характер, небагатьом потім удавалось уникнути в селі образливого в такому випадку статусу «наволок».

Після презентації скрині всіх гостей запрошували до святкового столу. У кожного тут були своя роль і доля. Гості з молодими розважалися, гуляли. Дружки всіх пригощали. Батьки хвилювалися за те, як іде весілля та що опісля скажуть у селі люди. «Закосянки», у свою чергу, готували весільне ліжко та постіль для молодих із приданого, привезеного молодою.

Після невеликої вечері молоді під пісні присутніх ішли відпочивати.

ДРУГИЙ ДЕНЬ ВЕСІЛЛЯ

За традицією, на другий день ранком до молодого подружжя йшли подружки молодої, щоб умити молоду дружину, принести для неї сніданок. Дружки (бояри) – щоб умити молодого після першої весільної ночі.

У кожної подружки був свій вузлик – такий собі невеличкий пакунок із солодощами, домашньою випічкою, яблуками. Все це загорталось у хусту.

Підходячи до будинку, дівчата трохи хвилювалися та уважно придивлялися, чи висить червоне знамено у весільному дворі, десь на вершечку яблуні або верби. Його наявність свідчила про те, що дружки молодого вже виконали процедуру «вмивання» молодого і шляхом підняття прапора засвідчили, що молода була незайманою.

Назустріч подружкам, які прибули до будинку батьків молодих, виходили молодята, стоячи на ґанку, вклонялися їм, дякували, запрошували до хати. Розпочиналися невеличкий ритуал показового вмивання молодої біля колодязя та ранній сніданок із тих запасів, що принесли дівчата. За імпровізованим чаюванням розпитували, про справи, чи міцним був сон на новому місці, сміялися, жартували, всіляко піднімаючи настрій подружній парі.

Ближче до обіду приходила рідня молодої: батьки, брати, сестри, хрещені, інші почесні гості. З боку молодого прибували запрошені най-

ближчі родичі, сусіди, друзі, які не змогли бути присутніми в перший день весілля.

Зустрічаючи гостей, молодята вклонялися їм, запрошували до гостини. Гуляння якоюсь мірою нагадувало перший день весілля. Грали музики, за столом співали пісень, у перервах танцювали.

Закінчувалося весільне гуляння також розділенням короваю молодого, взаємними подарунками. До короваю та чарки запрошували старший боярин, старша сваха. Отримуючи коровай та подарунки від молодого, гості у відповідь додавали різні приказки у вигляді побажань молодим: *«Дарую вам хустку і двох голубів, щоб жили в парі довго, до ста років».*

Були й гумористичні натяки в бік свекрухи, свекрів, братів, сестер, сусідів. Усе це супроводжувалося дружнім сміхом, коментарями гостросло вів. Тому і зветься цей захід – весілля. Гуляйте, веселіться, насолоджуйтеся.

Коровайна процедура ставала предметом обговорення на сільських посиденьках, її деталі передавалися від одного до іншого гурту, обростаючи «новими» подробицями, аж до наступного сільського весілля.

Сам весільний звичай, по-перше, був суворо зарегламентованим, по-друге, як кажуть сьогодні, – публічним і прозорим. Навіть люди, котрі не були запрошені на весілля, все одно могли вільно заходити в будинок, у двір, і, не сідаючи до святкового столу, спостерігати за цим цікавим дійством. Так споконвіків було заведено на селі.

Хоча під кінець весілля старша сваха зі старшим бояриномсвоїми помічниками виходили з будинку на вулицю і від імені батьків молодого пригощали тих, хто не був запрошений, але прийшов подивитися, підтримати земляків своєю присутністю.

Закінчувався другий день весілля традиційно – подаванням смачного киселю. Але це ще був не фінал.

ТРЕТІЙ ДЕНЬ ВЕСІЛЛЯ

Зі слів Ганни Іванівни Мартиненко, Василя Івановича Кирієнка цей день весілля називався «Труба». Бо «нам, гулякам, усе до труби». А загалом – це гуляння у дворі молодих поза будинком. Таким був формат завершення весілля й підбиття підсумків святкового весільного заходу. Але за змістом цього звичаю найбільш прийнятне тлумачення «труби» – демонстрація молодою вміння розпалювати піч (трубу) в будинку свекрухи.

Тобто весілля – це, фактично, така собі п'єса з багатьма епізодами. Постановка цього твору включала в себе обов'язкові сцени, а от їх інтерпретація щоразу мала свої особливості й залежала від багатьох факторів: майнового стану батьків, їхнього бажання провести цей захід

так, аби не було соромно перед людьми, щоб цей день став незабутнім для його учасників, а особливо – для молодих. Багато залежало і від «режисера» весілля, рівня його організаторських здібностей, винахідливості в цьому амплуа.

На третій день у дворі молодого за встановленим звичаєм майструвалася тимчасова імпровізована піч (*така собі труба*) – умовне місце майбутнього власного будинку молодої сім'ї. А всередині будинків українців, як ми знаємо, завжди стояла піч.

Саме третій день весілля за формою і змістом найбільше нагадує театралізоване дійство, дає можливість не тільки «режисерові», але й «акторам» відійти від консервативних ритуалів. Цей день символізував такий собі «похмільний синдром». Формувалася компанія «ряджених» (вони мали в селі сценічну назву «цигани»).

Дійових осіб «циганського табору» неможливо було розпізнати. Вони вбирались у спеціальні костюми, фарбувалися, клеїли вуса, надягали перуки. Жінки переодягалися в чоловічий одяг і навпаки.

«Сценічні» костюми завжди відповідали сталим образам: барон, циганка-ворожка, клоун, Баба Яга, Чахлик Невмирущий і т. д. У «глядачів» створювалося уявлення справжнього дійства.

Оця процесія, мандруючи селом та ще й у похмільному стані, мала би прямувати до весільного двору, але, за легендою, заблукавши, заходила до інших подвір'їв – з метою, буцімто, похмелитися.

Такими собі «випадковими» подвір'ями могли були всі без винятку двори учасників весілля, щоправда, тут уже кому як «пощастить». Когось омине таке «щастя», до інших галаслива компанія обов'язково зайде. То тут уже тримайся, господарю: все перевернуть, перевірять і що кому «треба» – знайдуть та візьмуть.

За сценарієм, «цигани» зобов'язані були побувати у хрещених батьків молодих, рідних дядьків, тіток. У «циганській юрмі» грали на гармошці, бубні, танцювали. Інші, чіпляючись до випадкових перехожих, пропонували їм свої оригінальні послуги (скажімо, поворожити), просили гроші, подарунки на згадку. Жартома деякі персонажі (як, наприклад, Кощій) напрошувалися в гості й таке інше.

По дорозі компанія «причащалася» спиртним, пригощала випадкових перехожих, закушуючи тим, що було в торбі. Відверто кажучи, грали «актори» так правдиво і завзято, що в селі ніхто не хотів із ними зустрітися на дорозі, потрапити на їхні очі. Якось Володимир Антонович Кондратенко (1930 р. н.) розповідав, що одного разу його, ще неодруженого та й недосвідченого в таких справах юнака, зустріла отака компанія «циган» і не тільки напоїла бражкою, але й намастила обличчя помадою, чорним вугіллям, домалювала вуса та ще ледь не «запхалася» до їхнього двору. Ото отримав би від батька духопеликів…

Отримавши від тих, у кого вони побували, відчіпну – птицю, яйця, горілку і ковбаси, компанія насамкінець прибувала до двору молодих. Гуляння продовжувалось у саду чи у дворі. Розставлялися заздалегідь приготовані столи, майструвалася символічна піч (*труба*).

Приготування вечері розпочиналось із розпалювання печі молодою невісткою. Ой скільки тут було порадників та критиків… Але найбільш прискіпливим спостерігачем, як не прикро, була свекруха, вимагаючи від невістки вже тут, нехай і грайливо, щоб та називала її мамою.

Розпаливши трубу, громадою варили куліш чи суп, смажили курей, сало на паличках. Роздавали компліменти молодій.

Весілля продовжувалось. «Аби на щастя та удачу», – казала мати молодої.

На «трубі» гості для розваги та за сценарієм, бувало, грали ролі невісток і зятів, а от свекруха чи теща з тестем були завжди реальними персонажами.

Тому ввічливий до тещі «зять», після чергової чарки на «трубі», міг запропонувати їй покататись на фаетоні. Відмовлятися не годилося, бо гості не зрозуміють. І яке ж було розчарування «мами», коли замість розкішної карети тещу чекали рипучий віз або тачанка чи взагалі домашнє дерев'яне корито або залізні ночви. Але ж куди подітися? Класика жанру. «Треба підкорятися та їхати, – шепотіла теща, – а там будь що буде!»

Добре погулявши, компанія галасливо розходилася.

***

Ось і завершена вистава. Відгуляли на славу. У винуватців цієї урочистої події починається буденне життя. Будуть у них іще колись свята. Все попереду.

Чи стане молода сім'я щасливою, залежить лише від них самих, Божої ласки та батьківської приказки – кажуть жінки в селі. Попереду – немов на тій довгій ниві: непередбачувані обставини, терпкі випробування, глибокі перепони, які подружжю треба гідно пройти й не осоромитися.

Чи полюбить свекруха невістку? Чи дасть уранці виспатися? Коли допустить її до печі, віддавши віжки правління цим вогняним і теплим об'єктом? Або навпаки – тільки спрямує її до хліва, до домашнього крикливого та галасливого із самого раночку господарства.

Чи стане норовлива невістка (наволока) називати свекруху мамою?

Чи не буде злопам'ятною теща до зятя за сором – подорож на «фаетоні»?

Ще довго сумуватиме рідна мати: як там її дитина, чи не плаче, не тужить там у свахи, не жалкує про прийняте рішення вийти заміж? Чи виправдав тещині надії зять, котрий своїм завзяттям і неповторною,

ще навіть дитячою, сором'язливою усмішкою так сподобався їй улітку на сінокосі, й вона вже вдома, не втримавшись, захоплюючись багатьма чеснотами юнака, невимушено вказала доньці на можливий вибір по життю?

Про це все мати молодої згадуватиме й намагатиметься довідатися, коли через місяць донька із зятем, за традицією, вперше прийдуть у гості до тещі й тестя.

Отут уже наговоряться. Мати з донькою – біля кросен та рушників. А зять із тестем – за чаркою, згадуючи минуле та розмірковуючи про майбутнє.

Свекруха. 1901 рік. Архів Кирієнко Г. І.

У Черниші люди працьовиті, завзяті, а ще ж і винахідливі. Весілля теж уміли організувати й гарно погуляти, аби дітям було добре та щоб із онуками не забарилися, наголошував завзятий імпровізатор таких заходів Олександр Кузьмич Овдій (1954 р. н). [17] Він і сам хвацько, не соромлячись, сідав за «кермо» брички, запряженої парою вороних, і під передзвін мідних дзвіночків вишукано та шляхетно міг провезти молодих по селу аж до сільради. Чого тільки не зробиш заради щасливого майбутнього. Аби все у них було добре!

Довідковий матеріал. Джерела інформації:

* Вельон – це головний атрибут нареченої, ще він називається фатою.

** Бгати – місити та випікати хліб.

Вельон, бгати, інші слова в тексті застосовано для креативу та усвідомлення краси, багатозначущості української мови.

*** Ймовірно, донька останнього сільського голови Черниша - Кирієнка Лазаря Михайловича.

1.Джерела інформації: власні спостереження автора, розповіді Кирієнко Єфросинії Олексіївни (1887 р.н.), Кононенко Віри Ксенофонтівни (1936 р.н.), Желєзняк Катерини Сергіївни (1942 р.н.), Мартиненко Ганни Іванівни (1936 р.н.), Кирієнко Марії Яківни (1912 р.н.), Юрченко Ганни Іллівни (1925 р.н).

2. У деяких сім'ях молодого разом із прибулими з його сторони гостями пускали в будинок, садовили за стіл і тільки потім починався торг. Коли бояри з обох сторін укладали угоду про «продаж», до молодого виходила молода, інколи під пісню, яку виконували подружки та гості зі сторони молодої. Це виглядало урочисто й зворушливо.

3. Цей предмет, голоний убір заміжньої жінки, в селі переважно називали чепець, рідше – очіпок.

4. Треба зазначити, що традиційно до XVIII століття вінчання в українських сім'ях не проводилось. Ця процедура була запроваджена тільки у 1789 р. указом імператриці. А у 1843 році синодом православної церкви введена обов'язкова процедура вінчання (Вікіпедія. «Українське весілля»).

В радянської доби шлюб, як і сьогодні, реєструється в спеціальних органах влади. Тому за радянських часів молоді та весільна процесія йшли не в церкву, а в сільраду, де реєструвався шлюб, і новостворена сім'я вважалась юридично законною.

За радянських часів, вінчання не були популярними. До комсомольців та комуністів, що обвінчались у церкві, навіть таємно, застосовувались дисциплінарні заходи. Їх виключали з цих політичних організацій і це мало ще багато небажаних наслідків, наприклад, якщо це правоохоронець, то його звільняли зі служби. Керівників будь–якого рангу позбав-ляли посад і т.д.

5. Див. розділ «Місцеві діалекти та наріччя».

6. З 70–х років XX століття, коли весілля дещо змінило давню процедуру, коровай після молодих подавали батькам вони дякували сватам та урочисто оголошували на весіллі, які подарунки вони передають молодим (традиційно: ощадкнижку із відповідним грошовим вкладом, квартиру чи будинок, автомобіль, домашню худобу), все залежало від того, де будуть жити молоді, чим займатимуться тощо.

7. Провідний консультант дослідження Кононенко Віра Ксенофонтівна.

8. Закосяни (закосянки) або приданки. Обирались із числа заміжніх жінок, близьких подруг матері молодої. Вони були причетні до зміни статусу дівчини-молодої, бо заплітали її дівочі косу в пучок та вдягали чепець (очіпок). Також супроводжували дівчину до будинку чоловіка. Презентували придане. Стелили (рядили) постіль для молодих на першу спільну ніч.

9. Хуста — родинний обрядовий рушник у вигляді рівносторонньої хустини розміром 0.75х0.75 метра, для урочистих подій.

10. Сербіянка — циганський народний танець, виконується у швидкому темпі.

11. Карапет — у перекладі з вірменської мови це предтеча (передвісник). Танок карапет є у вірмен, українців і білорусів.

12.«Гарного заводу» — епістолярно малось на увазі, перш за все, гарне генетичне та генеалогічне коріння (родовід), приваблива зовнішність, вишуканість.

13. Записано дослівно за спогадами Кононенко Віри Ксенофонтівни.

14. Мізансцена — розташування учасників (акторів) у певному поєднанні з навколишнім середовищем (декорації, реквізити).

15. Цей катрен записано дослівно.

16.Укроп — чугун (місцеве - металева ємність) з водою, вода у печі повинна повільно, постійно кипіти, але не витікати. Кожна поважна хазяйка мала вміти тримати її в такому стані постійно. Це теж був рівень її майстерності.

17.Останні гучні весілля в Черниші відбулись у родинах Апанасенків-Кононенків, Юрченків–Грецьких. Перше подружжя живе в Черниші, друге за кордоном.

18. «Поручителі». Саме так записано дослівно в кайровій книжці С-Георгієвської церкви Черниша, в сучасному розумінні — це свідки.

19. Деснянська правда. 2016. 14.липня. 21 липня.

Фотогалерея ручної вишивки майстринь Черниша (1904–2017 рр.)

Майстриня Кононенко Віра Ксенофонтівна

Вишивка (2015–2017 рр.)
Нетреби (Кононенко) Світлани Дмитрівни

Білоконська Марія Пименівна. Вишивка 1915 року

Мосіч Марія Павлівна

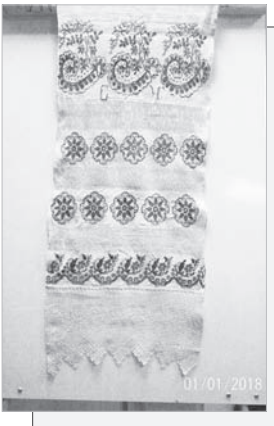

1910 рік. Железняк Тетяна Юхимівна

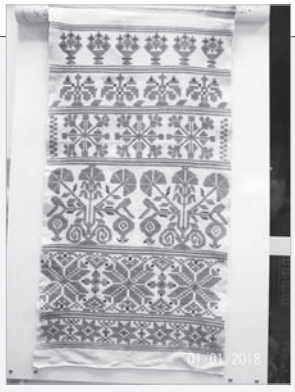

Рушники сестер Надії та Єфросинії Кирієнко

Кирієнко Олександра Федорівна

Садченко Анастасія Євдокимівна

Ячна Марія Пилипівна

Рушники, що належать мешканкам Черниша, рідним сестрам Кирієнко Надії (1922 р.н.) та Єфросинії Акимівні (1924 р.н.), надала Федосенко Надія Іванівна. Сестри з дитинства були сиротами. Незаміжні. Жили в одному будинку. Надія працювала в колгоспі свинаркою, Єфросинія в рільничій бригаді колгоспу. Проживали по вулиці Перемоги, біля будинку «Лазарихи», це біля Пам'ятника загиблим землякам у роки Другої світової війни. У них ще був брат Василь, буцімто загинув на війні.*

«Круте» комсомольське весілля

Старенький рейсовий «пазік», ущент заповнений метушливим людом, повільно рухався з Чернігова до Клочкова. Потім Черниш. Кожний їхав у різних особистих справах: хто до батьків, інші на дачу або пасіку, заодно порибалити, якщо вдасться — сходити по гриби, а хтось просто повертався додому. В цьому гомінкому гурті літні чоловіки, милуючись черниськими краєвидами, із неприхованим смутком пригадували дитинство, яке провели в цій приманливій сільській місцевості. Ці спогади піднімали їм настрій, додавали оптимізму. Слухаючи їхні пригоди, сам теж багато про що згадав.

Кожну людину, з якою по життю зустрічаємось ми, запам'ятовуємо не тільки по прізвищу, але й за зовнішніми подразниками або знаковими подіями. Гідними чи негідними вчинками.

Рухаючись по вулиці Щорса, обов'язково не без цікавості проходив повз садибу подружжя Железняків — Михайла Петровича та Катерини Сергіївни. І перше, що завжди мені згадувалося, це їхнє комсомольське весілля, котре запам'яталось, як визначна подія села радянського періоду.

Катя та Микола

Ця сім'я — індикатор міцної, щасливої, роботящої селянської родини, побудованої на щирому, взаємному і відданому коханні. Невипадково, що наступного 2016 року у них буде якраз «золоте весілля».

Коли я зустрічав їх, проходячи повз двір, помічав, що вони завжди були разом, як ті голубки. Трохи заклопотані, але завжди щирі, привітні й усміхнені. Від обох випромінювалася якась невидима позитивна енергетика. Хотілось зупинитись, постояти, поспілкуватись. Ось одного разу так і зробив.

Згадує подружжя — Михайло Петрович та Катерина Сергіївна Желєзняки, село Черниш, вул. Щорса, 58.

Михайло Петрович народився 10 жовтня 1943 року в Черниші, в багатодітній селянській сім'ї. Батько Петро Дмитрович був родом із хутора Висока Гряда, мати Софія Іванівна, в дівоцтві Ячна, з Черниша. [1] Окрім Михайла в сім'ї було ще три дівчини: Марія, Оксана, Галина та троє хлопців: Дмитро, Іван, Микола. Михайло серед них – найменший.

Вижити у післявоєнний період великій сім'ї колгоспників допомагала не тільки працьовитість та згуртованість родини, але й батьківська олій-

Ланка Катерини. Фото Ячного Ф. Ф.

ниця, яка, за спогадами Михайла Петровича, працювала цілодобово, таким чином заробляли трохи грошей і продукти харчування.

Закінчивши Чернiську семирічну школу, Михайло працював у колгоспі. Потім із 1962 по 1965 роки служив у лавах Збройних сил СРСР.

У селі із нетерпінням чекала його додому наречена Катя, тому після демобілізації юнак повернувся в село, продовжив працювати в місцевому колгоспі водієм вантажівки.

Железняк (Йовенко) Катерина Сергіївна народилася 4 січня 1942 р. в Черниші, теж у селянській сім'ї. Батько Йовенко Сергій Іванович, 1914 р.н., загинув у 1941 році, на самому початку війни, залишивши по собі молодій дружині Йовенко (Ячній) Маврі Петрівні (1917 р.н.) двох маленьких донечок — Катерину та Олександру (1939 р.н.).

Закінчивши Чернiську семилітку, Катерина працювала в колгоспі. Працьовиту та беручку до всякої роботи молоду дівчину помітило місцеве керівництво. І в 1957 році призначило ланковою, було їй тоді лише 15 років. Вже на другий рік ланка Катерини стала одною із кращих в колгоспі, а по вирощуванню льону зайняла перше місце і була занесена до колгоспної Дошки пошани. Про успіхи та сільське життя молоденької ланкової Катерини Йовенко писала районна газета, матеріал від 24.09.1963 р.

Михайло Петрович та Катерина Сергіївна побрались 28 серпня 1966 року, через рік, як Михайло демобілізувався. Разом побудували будинок, посадили сад, виростили дітей: Раїсу, 1967 р.н., Віктора, 1970 р.н., Миколу, 1975 р.н.

Зупинившись біля садиби Михайла Петровича та Катерини Сергіївни Железняків, я вперше за багато років наважився зайти до них у будинок та поспілкуватися із привітним подружжям.

Як-не-як, а вони майже п'ятдесят років разом. Приємно бачити, як через стільки років можна бути такими уважними одне до одного, взаємно ввічливими, а головне — працелюбною і життєдіяльною парою.

«Коли ми вирішили побратись, — пригадує Катерина Сергіївна, — звичайно ж, попросили благословення у батьків, повідомили про свій намір колгоспне керівництво. На той час ми були комсомольцями, можливо, що я вже була і кандидатом в члени партії. *

Секретар партійної організації колгоспу Юрченко Антон Степанович, Герой Радянського Союзу, авторитетна в селі людина, запропонував нам цю подію зробити не рядовою, а знаковою як для нас, так і для колгоспу, а саме: зіграти комсомольське весілля, оскільки ми були не тільки комсомольцями, але й передовиками сільськогосподарського виробництва. **

Шлюб реєстрували в новому сільському будинку культури, на сцені розкішної глядацької зали. Подивитись на неординарну подію села зібралися не тільки родичі, але й місцеві жителі — літні люди, молодь, дітвора. Реєстрував шлюб голова сільради Акуленко Петро Ананійович. Грав духовий оркестр.

Паша П'явко. 1964 рік. Фото Ячного Ф. Ф.

Вітаючи нас із цим святом, голова колгоспу ім. 1 Травня Козлов Григорій Іванович та секретар первинної партійної організації колгоспу Юрченко Антон Степанович на згадку подарували нам телевізор марки «Рекорд». Сказали гарні побажання, повчальні слова».

«Із телевізором нам пощастило, — додає Михайло Петрович, — він довгий час вірно служив нам, жодного разу не вийшовши з ладу, замінили ми його, тільки коли купили новий кольоровий телевізор».

«Гуляли, як кажуть у селі, весілля спочатку в нареченої, — продовжила дружина, — а далі вже ввечері, забрали мої пожитки, а головне — скриню і поїхали підводою до молодого. На другий день подружки, серед них пам'ятаю Пашу Федорівну П'явко принесли мені сніданок. На другий день весілля продовжувалось у батьків чоловіка. Було весело. Багато співали, танцювали, розважались. Майстерно грав на баяні Омельченко Дмитро Іванович, чоловік Олександри, моєї старшої сестри. На бубні акомпанував баяністові сусід Арапін Петро Кіндратович.

У Михайла ми пожили десь рік, було все добре, але ми вирішили повернутись і жити у моєї мами. Були плани побудувати новий будинок. Та й матері було шкода, вона залишилась сама.

Треба додати, що робота ланковою була відповідальною і цікавою. Але я все життя мріяла бути дояркою. Через деякий час мрія здійснилась. Я і там ходила в передовиках. Від кожної корови в середньому за добу отримувала від 10 до 12 тисяч літрів молока. На той період це був один із найкращих показників у колгоспі. Добрим словом згадую завідувача ферми Садченка Михайла Олексійовича як здібного організатора і гарного керівника, котрий, працюючи переважно із жіночим колективом, не допускав грубощів, був справедливим і ніколи не переступав дозволеного бар'єру».

Железняки із захопленням пригадують молоді роки, як у вільний від роботи час спільно будували власний будинок. Катерина в обідню перерву різала дранку із сосни, а Михайло ввечері, повернувшись додому з роботи, дранкував новобудову. І так щодня, щонеділі, доки не збудували свою хату. Допомагали рідня, сусіди і колгосп. Жити було весело, говорить Катерина, вони були молоді, здорові, беручкі до роботи й завзяті.

Крім того Катерина брала активну участь у сільській художній самодіяльності. Співала в хорі. Із задоволенням згадує баяніста Москальця Володимира Гавриловича, багатьох солісток хорового колективу. Особливий голос був у Зінченко (Кондратенко) Олени Дмитрівни та Железняк (Грецької) Анастасії Дмитрівни, солісткою була Кирієнко Марія Мойсеївна. Часто хор виступав у супроводі духового оркестру під керівництвом Білоконського Василя Васильовича. Був і танцювальний колектив. Виїздили з концертами в інші села району, щорічно брали участь у районних оглядах-конкурсах.

Коли Катерину Сергіївну як одного із передовиків тваринницької галузі попросили перейти на свиноферму, вона не відмовилася й фактично до виходу на пенсію та й після ще довго працювала, доглядаючи «п'ятачків». Але через прикрий випадок із одним із керівників господарства вона суб'єктивно зробила для себе висновок: пора на заслужений відпочинок.

Працювати свинаркою було теж цікаво. Як передовик від кожної свиноматки вирощувала по 10–12 поросят. Це дуже високий показник у господарстві, в свиноматки могло бути й більше поросят, але виростити, наприклад, 16 голів важко. Бо поросята сильніші відганяють слабших, ті втрачають вагу, енергію і часто гинуть від недоїдання та знесилення. Умови для вирощування на той час були створені непогані. Особливо коли почали застосовувати в свинарстві цілодобове спеціальне інфрачервоне освітлення для виходжування молодняка поросят, взимку добре допомагали електричні обігрівачі, застосовувалась збалансована кормова база.

«Мотивація за роботу теж була відповідною, — продовжує Катерина Сергіївна, — за рік у середньому виходило по 400-450 карбованців у місяць. Ще були й преміальні. Заохочували не тільки грошима та грамотами і подяками, але й дефіцитними товарами, продавали вовняні хустки, махрові рушники, велосипеди, килими (показує очима на червоний із зеленим арабськими візерунками, який досі продовжує прикрашати інтер'єр їхньої оселі. — **Авт.**). Товари привозили автолавкою просто на колгоспну ферму.

Сумно було усвідомлювати, що прийшов час іти на відпочинок. Але, як кажуть, кожному овочу свій час. Так і людині».

Перебуваючи на пенсії, Катерина Сергіївна й надалі має активну життєву позицію. Брала участь у відновленні Георгіївської церкви, продовжує співати у церковному хорі.

Довідкова інформація

1. Хутір Висока Гряда входив до складу Чернiської сільради. У період продрозкладки та подальшої колективізації приватних господарств, припинив існування. Згадується в черниських топонімах та гідронімах.

* Катерина Сергіївна справді у подальшому стала членом КПРС, але наприкінці сімдесятих років вийшла з партійних рядів за особистими мотивами.

**Юрченко (Кондратенко) Надія Антонівна – дружина Юрченка А.С. була хрещеною матір'ю Катерини Сергіївни. Бабуся Катерини по лінії матері Ніла Антонівна і батько Надії Антонівни - Антон Минович Кондратенко були рідними братом і сестрою.

*Пісні для України — все: і поезія, й історія і батьківська могила. Пісня гарна, коли з душею, а прислів'я — якщо з перцем! **

Популярні прислів'я та приказки, що вживаються мешканцями Черниша

- Багато говорили, та нічого слухати. **
- Батьку, досить торгувати, бо здачі нема чим давати.
- Баба з возу, возу легше.
- Бачать очі — та зуби слабкі.
- Багатому і чорт дітей колише.
- Біда не ходить одна. Вона іде і сестру веде.
- Боже допоможи та сам не лежи.
- Бугай сильний — та кільце заважає.
- Без роботи жити, тільки небо коптити.
- Береженого й Бог береже.
- Безкоштовний сир тільки в мишоловці.
- Бог не видасть, свиня не з'їсть.
- Брати треба стільки, скільки зможеш підняти.
- Будь сміливим у ділах та обережним у словах.
- Батогом обуха не переб'єш.
- Борги славні платежами.
- Від смішного до великого — один крок.
- Від тюрми та від суми не зарікайся.
- Вдягнув робу — то й крокуй в ногу.
- Великий злодій малому не вірить.
- Вночі всі коти чорні.
- Вовка ноги годують.
- Вільному воля, врятованому рай.
- Ворон ворону око не виклює.
- Все таємне все одно колись стає явним.
- Все це було би смішним, якби не було так сумно.
- Від добра — добра не шукають.
- Все нове — давно забуте старе.
- Обирай собі жону не в хороводі, а в городі.
- В боргах як у шовках.
- В здоровому тілі й думки здорові.
- Взявся за гуж — не кажи вже, що не дуж.
- В гурті й беззуба собака люта.
- В добрий час сказати, в поганий промовчати.
- В житті більше замків, ніж ключів.
- Вранці тільки півень співає.

- Всякій тварі по парі.
- Говорили-балакали, сіли та й заплакали.
- Голодній кумі — хліб на умі.
- Дай грошей товаришу — втратиш гроші й товариша.
- Даремному коню в зуби не заглядають.
- Дай серцю волю, заведе в неволю.
- Де нема риби, там і рак риба.
- Де двоє б'ються, третій завжди сміється.
- Де п'ють, там і б'ють.
- Де п'ють, там і ллють.
- Де тонко, там і рветься.
- Диму без вогню не буває.
- Дитя не заплаче, мати не подивиться.
- Дерево опирається на дерево, а людина на людину.
- Для інших складаємо правила, для себе — винятки.
- До правди далеко, а до Бога високо.
- Допоки грім не вдарить, селянин не перехреститься.
- Допоки зайця мисливці вб'ють — вола з'їдять.
- До царя далеко, до Бога високо.
- Добра слава завжди лежить, а погана біжить.
- Дорогу пройде той, хто йде.
- Дурням закони не писані.
- Дай серцю волю, заведе в неволю.
- Два хитрих мудрого не переважать.
- Де чарка, там і сварка.
- Дешева риба — погана юшка.
- Дружній череді й вовк не страшний.
- Дурень думками багатий.
- Доки не розбагатієш — не дізнаєшся, скільки у тебе бідних родичів.
- Жінка не чобіт — з ноги не знімеш.
- Завтраком пан годував собак, вони й поздихали. (Що цікаво, це прислів'я часто вживала вчителька української мови Чернишської школи Шевченко Надія Іванівна (мешкала в Седневі) та Кирієнко Єфросинія Олексіївна, це була їхня реакція на обіцянку учня або дитини виконати завдання, вправу чи урок, або роботу на завтра).
- Згадала баба, як дівкою була.
- Зустрічають по одягу, а проводжають по розуму.
- За одного битого двох небитих дають.
- За деревами лісу не видно.
- Закохані сваряться — тільки бавляться.
- За моє жито мене і побито.
- Зараза до зарази не пристає.

- Зі снігу кожуха не пошиєш.
- І швець, і жнець, і на дуду грець.
- Іди тою дорогою, яку знаєш, — ближче буде.
- І крапля камінь точить.
- І рада б душа в рай, так гріхи не пускають.
- І вовки ситі, й вівці цілі.
- Із грязі в князі.
- Із пісні слів не викинеш.
- Із фаршу знову м'яса не буде.
- Із хама хам, із пана пан.
- Краще жахливий кінець, ніж жах без кінця.
- Катюзі по заслузі.
- Кіт із двору – миші в комору.
- Краще жінка лайлива, ніж лінива.
- Краще один раз побачити, ніж сто разів почути.
- Краще синиця в жмені, ніж журавель у небі.
- Кому вдалось, не падаючи, пройти.
- Кота б'ють, а слузі урок дають.
- Коней на переправі не міняють.
- Кому війна, комусь – мати рідна.
- Коси коса, поки роса!
- Кому що, а курці просо.
- Куди голка, туди і нитка.
- Кесарю — кесарево, цісарю — цісареве, слюсарю — слюсареве. Богу — Боже.
- Клин вибивають тільки клином.
- Лежачого не б'ють, але й полежати не дають.
- Лінивий два рази робить.
- Ложка дьогтю бочку меду псує.
- Ласкаве телятко двох корів ссе.
- Малий золотник , але дорогий.
- На одного раба сім прорабів.
- На вовка тільки слава, а їсть овечок то Сава.
- На чужому горі свого щастя не збудуєш.
- На чужий коровай рот не роззявляй.
- На чужу роботу дивлячись, ситим не будеш.
- Натерпишся горя — навчишся жити.
- Не напнешся — не зловиш рибу.
- Не було би щастя, так нещастя допомогло.
- Не все щастя в грошах.
- Не важливо, якого кольору кішка, головне, щоб вона мишей ловила.
- Не все коту масляна.

- Не увійшовши в річку, плавати не навчишся.
- Не все те золото, що блищить.
- Не май 100 рублів, а май 100 товаришів.
- Не місце прикрашає людину, а людина місце.
- Не спіймали — не злодій.
- Не привівши в порядок душу, тіло не вилікуєш.
- Не народжуйся красивою, а народжуйся щасливою.
- Не копай ямку іншому, бо сам упадеш.
- Не зробивши добра, не наживеш ворога.
- Не згрішивши – не покаєшся.
- Не тільки святі горшки ліплять.
- Незваний гість гірше татарина.
- Нема пророка в своїй країні.
- Не ясла ходять до корови, а корова до ясел.
- Нікому не загрожуй, то й сам не будеш боятись.
- Ніхто й ніщо не зупинить лосося, що йде на нерест.
- На злодію шапка горить.
- На тобі, Боже, що нам не гоже.
- На яблуню дивляться, як вона родить, а на людину, як робить.
- Нашого цвіту по всьому світу.
- Не буде баба дівкою.
- Не плюй у криницю — колись води нап'єшся.
- Не стане півень орлом, якби не стрибав.
- Не твої сани, то й не лізь.
- Не знаєш броду — не лізь у воду.
- Не кажи гоп, поки не перескочиш.
- Не літай високо — не побачать.
- Не питай старого, а питай бувалого.
- Не та мати, що народила, а та, що виростила.
- Не той хліб, що в полі, а той, що в коморі.
- Нехай гірше, аби інше.
- Нова мітла і мете по-новому.
- Обуха батогом не перебити.
- Один у полі не вояк.
- Один губить — інший знаходить.
- Осінній день рік годує.
- Одна ластівка весни не робить.
- Одна погана вівця всю отару псує.
- Помираєш, а жито сій.
- По котлу і кришка.
- Перебродить – добре вино буде.
- Під лежачий камінь вода не тече.
- Повільний віз на горі буде.

- Поки травка проросте, конячка з голоду помре.
- Посіявши вітер, пожнеш буревій.
- Пана видно по халявах.
- Перш ніж одружитись, треба добре роздивитись.
- Паляниця — та не для Гриця.
- Прийде каяття, та не буде вороття.
- Пусте відро далеко чути.
- Права рука не знає, що робить ліва.
- Просте — як усе геніальне.
- Роки — не сороки, не проженеш.
- Рукою сонця не закрити.
- Риба псується з голови, але чистять її з хвоста.
- Розумний вчиться на чужих помилках, а дурень на власних.
- Свиня доки не покачає, не з'їсть.
- Спиратися можна тільки на те, що не гнеться.
- Скільки не повторюй «халва» — у роті солодко не буде.
- Слово — срібло, мовчання — золото.
- Слово — як горобець, вилетить — не спіймаєш.
- Собака не страшний, неприємно, що він гавкає.
- Спасіння потопаючих справа рук самих потопаючих.
- Сталось не так, як гадалось.
- Талант як гроші, або він є, або його нема.
- Товариша складно зустріти, та легко втратити.
- Товариш не той, хто медом губи маже, а той, хто правду каже.
- У лінивого руки не болять.
- У сімох няньок дитя завжди плаче.
- У тихому болоті чорти водяться.
- У дерева із якісним коренем і плоди гарні.
- У кожного солов'я пісня своя.
- У солов'я пісня одна.
- У кого що болить, про те він і не мовчить.
- У перемоги сто батьків — поразка завжди сирота.
- Уміла готувати, та не вміла подавати.
- Хрін за редьку не солодший.
- Хата красна не кутками, а пирогами.
- Хрест у воду — дівки в моду.
- Хочеш миру — готуйся до війни \Бісмарк\.
- Хто не встиг, той запізнився.
- Хто більше знає, з того більше питають.
- Хто не біжить той не спотикається.
- Хто за руку бере, той і веде.
- Хтось оре, а інший тільки руками веде.
- Хто замовляє музику, той і платить.

- Чий казан, того і юшка.
- Чим би дитя не бавилось, аби не плакало.
- Чоловіків обирають не по шапці, а по розуму.
- Чисто не там, де метуть, а там, де сміття нема.
- Чим темніша ніч, тим яскравіші зірки.
- Що заслужив, те й отримав.
- Що маємо, не зберігаємо, втративши, плачемо.
- Що посієш, те й збереш.
- Чужа душа — сутінки.
- Чужого хліба багато не з'їси.
- Що хоче жінка, те хоче Бог.
- Що швидко робиться, те сліпим родиться.
- Яблуко від яблуні далеко не котиться.
- Як дбаєш, так і маєш.
- Якби молодість знала, аби старість могла.
- Якою би довгою не була ніч, вона все одно закінчується.
- Як назвеш корабель, так він і попливе.
- Як не коваль, то й молот не погань.
- Який Сава, така й слава.
- Якщо не з'їм, то хоч надкушу.
- Язиком колотити — не горох молотити.

Довідковий матеріал. Джерела інформації

*Борщевський В. Українська література. Підручник для 10 класу. Київ: Видавництво «Освіта». 1994. арк.4.

**Домінуюче за частотою вживання прислів'я – віддзеркалює душу чернських жінок.

1.Консультант Синиця Володимир Панасович, 1937 р.н., мешкає в Чернігові, мовознавець, історик.

Як ми в селі розмовляли

«Чернiський діалект»

Тільки під час навчання в Прилуках, далі вже перебуваючи на службі в ЗС СРСР, почув зовсім іншу українську мову, яка відрізняється від тієї, якою розмовляли наші діди, батьки, всі ми, хто жив у Черниші. Виявляється, наша рідна мова — «чернiська» — не тільки «гоноровa», різнобарвна, але ще й специфічна, де переважну кількість слів та словосполучень становлять українські, російські, білоруські й навіть литовські слова. Оця гамма, на моє переконання, — і є наш чернiський діалект. У нас по-особливому ставиться наголос на деякі слова. Цим ми, чернишці, й відрізняємося. Розмовна мова, наприклад, у населення Седнева, Бігача, Кобилянки, Глібівки й навіть Клочкова дещо інша. Чому?

Зацікавившись цим, розпочав іще з 1972 року не тільки вчитись правильно розмовляти українською, але й збирати та вивчати «нашу власну чернiську мову», її словниковий запас — аби зрозуміти та усвідомити причини такої мовної особливості, коли деякі слова мають зовсім інше смислове значення, аніж у тлумачних словниках, де багато наших слів узагалі не зустрічається.

Окрім українських, значна кількість слів запозичена з інших мов: російської, білоруської, польської, тюркської, грецької, вірменської, арабської, німецької, литовської, навіть кельтської (брага, сало, сокира), а ще — романської групи.

Це свідчення того, що у села багатовікова історія; люди, котрі живуть та жили на території сучасного Черниша майже п'ять тисяч років тому, мали тісні стосунки з іншими народами та культурами.[8]

А ще багато іноземців і загарбників пройшли нашими землями, протоптали тут стежки, зупинившись — хто на довгий час, інші — на короткий термін. Вони «проїхались» душами людей, мовою та письмом, об'єктивно залишивши свій слід, знаки та особливі прикмети перебування у цьому мальовничому куточку Сіверщини.

Апука — м'яч, м'ячі. У тлумачних словниках це слово не зустрічається, у Вікіпедії зазначається, що на Камчатці (Росія) із аналогічною назвою є тільки річка та невеличкий населений пункт.

Апалонік — пуголовок**,** личинка безхвостих земноводних.

Апасля — після, через деякий час.

Арелі — гойдалка. Саморобний пристрій — арелі, як правило, майструвались у лісі чи в саду. Для цього до двох стовбурів дорослих дерев прив'язувались віжки чи конопляні (лляні) мотузки, внизу пристосовувалась дерев'яна дошка на одну, інколи на дві особи. Розгойдуючись,

арелі рухались за відповідною амплітудою (назадвперед та траєкторією, в залежності від довжини мотузки).

Асущик-окраєць — у Черниші ці слова — синоніми. Асущик — частина відрізаного, свіжоспеченого в домашніх умовах хліба. ***** У словнику П. Лисенка стверджується: «асущик» — це невеличкий окраєць хліба».

Ачиняти — відкрити.

Ачиш, ачив — бачиш, бачив

Бариш — у тлумачних словниках це прибуток. У Черниші слово вживається, як вдала, вигідна товарообмінна операція — отримання доходу від продажу сільськогосподарської продукції. Ймовірно, має тюркське походження, оскільки у татар, турків є таке ім'я, а також зустрічається подібне слово — бакшиш (подарунок, дохід, хабар).

Безьмен — металеві ручні ваги.

Беседа – відбути беседу, – бакет з причини якоїсь сімейної події та пригощання.

Бичок — спиртні напої у вигляді коктейлю: горілка + вино. Бичком у селі ще називали недопалок від цигарки та теля.

Бичолка — дерев'яна палиця довжиною 120–140 см. Виготовляється із горішника, осики чи верболозу. Використовувався цей предмет пастухами для утримання череди корів чи табуна коней у дозволених межах пасовища.

У тлумачних словниках це слово не описано, тому слід кваліфікувати його як слово суто місцевого значення.

Ботвина, ботвиння – верхня частина буряків. В селі молода ботвина використовувалась як частина раціону при годівлі свиней.

Бразнутца, бразнувся — боляче впасти.

Братова — дружина брата.

Брикать — неочікувані дії коня задніми ногами з метою оборони.

Бродник — риболовецьке знаряддя у вигляді плетеної із спеціальних ниток прямокутної сітки з кульмою (хвіст бродника). Пристосоване для ловлі риби двома особами на озерах та в невеликих глибинах у річках. У тлумачних словниках зазначається, що класичний бродник як риболовецьке знаряддя — без кульми.

Бубен — музичний ударний народний інструмент круглої форми, в діаметрі від 30 до 40 сантиметрів, глибиною до 10 см. Колись корпус виготовлявся із тонкої, гнучкої деревини, обтягненої телячою шкірою. В нього, на шпильках, вставлялися дві-три круглі пластини з латуні чи бронзи, таких пластинових секцій було три-чотири.

До бубна додавалися дві невеличкі ударні палиці, симетричні до розміру бубна. В пропорції довжина таких палиць становила 2–3 довжини бубна в діаметрі. Інструмент міг бути обтягнутий шкірою як із двох боків, так і з одного. Бубен був у селі дуже популярним до 80-х

років XX століття. Жодне весілля, інші святкові заходи не обходились без бубна.

Бусел — птах, його ще називають лелекою, буслом, чорногузом, подекуди аїстом. Прилітають на гніздування птахи навесні, переважно у квітні. У нас народжують потомство, вирощують його і восени (вересень) разом відлітають на південь.

Вавка — рана на тілі людини у вигляді порізу, подряпини, різних абсцесів.

Ватага — група осіб.

Вельми. Вельми вродливий – дуже, дуже вродливий.

Витинар — ветеринар.

Гак — у Черниші це крючок (загнутий в одну сторону металевий стрижень), що прикріплювався до стелі в будинку селян, на який чіплялась дитяча люлька, розтяжки з кросен і таке інше. ******

Слово «гак» має литовське походження як міра площі, в селі популярний вислів «двісті метрів з гаком». У Нідерландах, наприклад, це спеціальний крючок на кораблях.

Гало — площа водоймища — озера, копанки чи сажалки, чистої від рослинності.

Галюка — гілка дерева, те ж саме, що й гілляка.

Гамула — назва десертної страви, виготовленої із тертих або запечених яблук та борошна чи крохмалю. У важкий період життя (голод, війна) інгредієнтами для цієї страви часто були заморожена або неякісна картопля, навіть буряк. Консистенція нагадувала рідку тягучу масу. Страва була особливо розповсюдженою, коли не вистачало або взагалі не було традиційно важливих для людини якісних продуктів харчування (м'ясо, хліб, яйця). Тому у більшості дорослого населення, яка пам'ятає ті важкі часи, слово «гамула» асоціюється із визначенням неякісної продукції.

Класичне блюдо «гамула» в традиційній українській кухні — це пюре із яблук з невеликою кількістю борошна, що запікалось у печі єдиною масою, потім розрізалось на шматки і подавалось до столу. У французькій кухні це запечений пиріг із яблук та борошна, він іще називається «шарлоткою», щоправда, яблука тут використовуються порізаними на шматочки. Їх можна замінити абрикосами, персиками іншими фруктами.

Гармидер — те ж саме, що й безлад.

Гарба — великий дерев'яний віз, низько посаджений, з одною голоблею посередині, на чотирьох колесах, із спеціальною надбудовою трапецієвидної форми, куди завантажуються сіно, солома... Запрягається парою коней.

Гаспид — особа, яка безцеремонно принижує іншу людину фізично, морально і психологічно.

Гепнутись — необережно впасти.

Глабці — дерев'яні сани для перевезення людей та матеріалів. В глабці запрягались коні.

Гладишка — популярна в селі назва ємності для зберігання, рідини (молока) або сипучих продуктів. Слово похідне від більш популярного в Україні слова — глечик.

Гніт (гньот, гнеток). В селі слово має переважно два значення: по-перше, це спеціальний предмет, як правило, із заокругленого гірського каменя, використовується для того, щоби видавити із молочного сиру сироватку. Також він кладеться на кружок у діжці із квашеною капустою, огірками чи грибами, аби продукти гарно просолилися.

По-друге, це спеціальна стрічка або шнур, що використовуються для горіння в гасових лампах, свічках тощо.

У тлумачних же словниках зазначається: «В соціальному плані гніт — це гноблення людей, примусова праця».

Гомоніти — говорити , розмовляти, спілкуватись. Слово має українське походження. В літературних творах його часто використовували українські письменники.

Гості, іду в гості – має декілька значень:люди яких запросили відсвяткувати разом важливу родинну подію. Запрошення на свято, святкування важливої події (банкет).

Гостинець – подарунок.

Гумно — загороджена ділянка землі в селянських одноосібних господарствах, де обробляли зібраний врожай (зерно, льон, тютюн, коноплю). Це слово вживається як в українській, так і в російській мові. В Черниші слово було популярним до середини 70-х років XX століття, поки ще в деяких селян були немалі (півгектара) наділи землі.

З часом це слово стали вживати менше і майже забули. На його зміну прийшло нове — зернотік.

Гурок — овоч, в українському тлумачному словнику Б. Грінченка зазначено, що правильно вживати слово «огірок».

Дарма — розуміється, як гаразд, добре. Прощення комусь боргу, образи. Констатація невиконаної роботи або даної комусь обіцянки. У тлумачному словнику Б. Грінченка слово «дарма» розуміється, як «даремно». У словнику О.Даля — як «безкоштовно», а тому «дарма» в українському і російському тлумачних словниках і черниській розмовній мові має різне смислове значення.

Деменути – сильно штовхнути.

Деся ти був? — де це ти був?

Деркач — залишок вже використаного віника, мітли, виготовлених із сорго, хвощу, гілок берези. Використовується в селянських господарствах для прибирання.

У тлумачних словниках **деркач** — це невеликий птах родини пастушкових, розповсюджений по всій сучасній Європі. Назву отримав через свій крик «дерк-дерк».

Дівер — брат чоловіка. А ще в українській мові зустрічається діалектний синонім — шваґер.

Діжа — габаритний посуд домашнього вжитку селян. Висотою, як правило, 50–60 см, об'ємом 40–50 см, без верхньої кришки, циліндричної форми. Інколи діжа мала трапецієвидну форму. Використовувалась, як правило, для того, щоби замішувати тісто для випікання хліба в домашніх умовах. Виготовлялась із дерева, закріплювалась металевим обручем.

Діжка — тара для зберігання продуктів (зерно, борошно, крупи, квашена капуста тощо) та рідини (вино, мед, квас). Виготовлялась із дерева та обтягувалась обручами. Зверху кришка вільно знімалась, знизу була глухою. У тому випадку, коли верхня кришка теж була глуха, то у верхній частині діжки або збоку залишався отвір, який закривався дерев'яним чіпком (корком). Розміри діжок були різними, від невеличких до габаритних.

Джиганути — вдарити, захиститись. В українському народному фольклорі є персонаж — джигун. Це задерикуватий, але цікавий і привабливий парубок. Наприклад, в українській народній пісні співається: «Ой джигуне, джигуне, який ти ледащо. Ведуть тебе до пана — сам не знаєш нащо…» Або: «Зелена крайка, червона запаска, люби ж мене, джигуне, коли твоя ласка».

Долівка — земляна підлога в хаті, вимощена із глини (білої чи червоної). Для утримання такої підлоги в належному та естетичному вигляді господиня розводила глину, шпаклювала нерівності, а потім вимазувала цим розчином підлогу. В залежності від кольору глини розчин був або червоним , або білим. «То лінива дівка, якщо не мазана в хаті долівка» (українське народне прислів'я).

Драндулет — механізм або засіб пересування (велосипед, мопед, автомобіль), котрий має незадовільний зовнішній вигляд та технічні проблеми, постійно виходить із ладу.

Драч — у Черниші так називають пристрій для витягування цвяхів. У тлумачних словниках драч більше кваліфікується, як браконьєрський рибальський засіб у вигляді блешні. На драча більше ловиться велика риба, яка необачно чіпляється за один із гачків.

Дрин — у Черниші це дерев'яна палиця невеликого розміру, але замашна з точки зору захисту від нападу людини або тварини. Рівно, як і для нападу на противника.

У тлумачному словнику В. Даля *дрин* — це навіс або покрівля задньої частини двору.

Жертка (жердка) — довга жердина, застосовується як на вулиці, так і в будинку, призначена для розвішування одягу, інших господарських речей.

Жлукта — дерев'яна ємність у вигляді традиційної діжки, виготовлялася шляхом видовбування долотом колоди так, щоби залишалося дно. В цьому посуді, як правило, виварювали одяг для прання. Але більше вона застосовувалася для відбілювання полотна, з додаванням білого попелу з дерев.

Жменя — складені докупи долоні, зігнуті вгору.

Загвіздка – металевий стрижень, зверху із закрученим кільцем, призначається для фіксації колеса у підводі, інших механізмах. У Черниші ходила легенда про те, що якийсь пан, проїжджаючи восени селом на храмове свято – Покрову – до Товстолісу, застряг на дорозі в багнюці. Виїхати йому допомогли цигани, що метушились біля кузні в центрі села. Там ковалем довгий час був циган. Через деякий час до кузні повернувся їздовий, шукаючи загвіздку. Коваль викував йому нову. Кажуть, що загвіздка, яка загубилася, була золотою.

Задавака, задаватись – теж саме що і фалько, той що перебільшує свою значущість, або якусь подію до якої він має пряме відношення, він на стільки її підносить та перебільшує, що це викликає тількі сміх та недовіру в оточуючих. В селі завжди було кілька таких персонажів, різної статі, коли люди майже не вірили їх розповідям і ніколи серйозно не відносились до того що ці особи розповідали. Штам – задаваки, за деякими залишався в селі на вічно, починаючи з дитинства, навіть якщо він виїжджав із села.

Згала (іди згала, іти згала) – піти в невідомому напрямку. Вилаяти когось, промовивши: «Іди згала!»

Зглумити – результат невдалого поводження із якоюсь річчю, предметом, що призвело до його втрати або поломки.

Зовиця – сестра чоловіка. В Черниші також можна зустріти і термін «золовка» – російською мовою називають сестру чоловіка.

Кавалер – так у селі називали хлопця, який іще тільки намагався познайомитись із дівчиною, робив їй якісь знаки уваги, наприклад, запрошував у кіно, поступався місцем у черзі, запрошував потанцювати й таке інше.

Кавкать, нявкать (не кавкай) – так звертались до супротивників, ворогів при сварках.

Кайстрица – відходи від переробки льону чи коноплі, використовувалась як матеріал для утеплення, так і при виготовленні цегли-сирця.

Каланіца –змащувальний засіб для коліс воза. В тлумачних словниках зазначене слова не зустрічається. Згадується тільки прізвище – Каланіца.

Калатить – збивати масло із сметани, інколи щось забити (цвях заколотити).

Калі – коли.

Калів'я – суха гичка від картоплі. В тлумачних словниках у такому значенні не зустрічається. Можливо, слово має близькосхідне походження. В Туреччині є місто Калів'я.

Канєшно – підтвердження чогось, чиєїсь думки.

Кантур – металеві ваги, що діють за принципом балансу, із рухомим крючком для утримання його рукою, що рухається металевим стрижнем, із позначками на ньому, які показують вагу товару.

Каравник – в період радянської кооперації – місцевий заготувач вторинної сировини (кістки, тканина, брухт).

Картуз – чоловічий головний убір із козирком. Як зазначено у Вікіпедії, слово має скандинавське походження і з'явилось у розмовній мові в XVI-XVII століттях. У селі, як загалом у всій північносхідній Україні, картуз був дуже популярним на початку XX століття.

Кишеня – в Черниші це карман для схову в спідниці чи сукні.

Кіки – кукурудза, слово має домінуюче черниське походження.

Клопоти – вживається в Черниші, як пробачення чогось втраченого, нездійсненого, наприклад, прощаються борги боржникові, кривда з його боку й таке інше, або таким чином вирішується якась побутова проблема. В словнику української мови Б. Грінченка є слово «клопоти» у значенні «турботи», але в порівнянні із черниськими «клопотами», як бачимо, вони мають ширше значення.

Клочок – невелика за обсягами часточка чогось. Наприклад, клочок землі, тканини.

Клунок – невеликий мішок, наповнений зерном, насінням, сухофруктами. Зручний для переміщення.

Клуня – дерев'яне приміщення в селянських одноосібних, як правило, заможних господарствах. Характерним для нього є високий дах без стелі. В таких приміщеннях в холодну пору року зберігали врожай, який не встигли обмолотити, висушити (тютюн, коноплі). Там його і сортували.

Клямка – ручка**,** якою зачиняють і відчиняють двері, хвіртку тощо. Функції замка клямка не виконує, вона тільки фіксує двері у закритому положенні.

Комора – так у Черниші найчастіше називали колгоспний склад (склади), також слово вживалось і як визначення окремого неопалювального приміщення в житловому будинку для зберігання інвентарю та продовольства, інколи так називали відокремлене складське приміщення.

Копанка – штучна водойма для поливу овочів та фруктів, а також зариблення. Такі водоймища найчастіше – приватні. На території черниської сільради, на полях сільськогосподарського призначення, котрі колись належали козакам та заможним селянам, такі копанки продовжують носити їхні прізвища (Гробська, Ступакова).

Коц (коцик) – згідно зі словником В. Даля, це плед (рос). Саме ж слово має іудейське походження. В селі – це домоткане декоративне покривало (доріжка), виткане з клаптів ношених речей чи непридатної для використання тканини. Коц використовується, як доріжка на підлозі в будинку, або покривало на печі, лежанці.

Кош, кошуля, ушата корзина – тара, сплетена з лози у вигляді трапеції, з двома ручками, призначена для транспортування або зберігання овочів, фруктів, буряків, картоплі й таке інше. [2]Кош – слово багатозначне. В тюркській мові це кибитка або архітектурна споруда. У козаків – військова організація. В португальській – назва міста. В російській – знаряддя для риболовлі, що теж виготовляється із лози та має форму неправильного трикутника.

Крам – у селі це винятково – матерія, тканина фабричного виробництва. Хоча в тлумачних словниках української мови зазначено, що це товар.

Красна ціна – відповідність пропонованого товару його дійсній вартості. В селі таке словосполучення застосовували при придбанні худоби: – коня, корови чи нерухомості. Таким чином покупець заявляв, що він не зможе заплатити вище «красної ціни».

Крашанка – пасхальне фарбоване яйце. В Черниші фарбували яйця переважно лушпинням із цибулі. Вони мали яскраво-бурштиновий або цегляний колір.

Крига – лід або частина льоду, що відкололась від суцільної льодової маси на тій же річці.

Кросна – спеціальний ткацький верстак, зроблений із деревини, на якому ткали полотно або рушники, скатертини, рядна й таке інше. Встановлювали його в будинку, як правило, на зиму, а навесні демонтували. Як нитки використовували волокно льону, рідше – коноплі.

Кружок – у чернiському лексиконі слово вживається у трьох значеннях. По-перше, як дерев'яна або глиняна підставка, щоби на неї можна було ставити гарячий посуд, який дістають із печі. Також кружок використовується для шинкування на ньому овочів, різання м'яса або риби. По-друге, це кришка знову ж таки для глиняного посуду (горщика), якою він накривався зверху. По третє –це природне водоймище, яке має круглу або продовгувату форму (Кирінський кружок, Савченків кружок і т.д.).

Кубик – апарат для виготовлення міцних спиртних напоїв (самогону).

Кудєля (куделя) – у ткацтві: 1) утримувач волокна, він виготовляється із дерев'яної дошки у вигляді лопати, перевернутої догори; 2) волокно, яке закріплюється у верхній частині утримувача. Із цього волокна витягується лляна, конопляна чи вовняна нитки.

Кузік – в українській мові є слово ґудзик, але по-чернiські це – кузік.

У тлумачних словниках слово в такому змістовому його розумінні не зустрічається. Кузік литовською – кінь. Інколи на Україні підлітків на ім'я Кузьма називали ніжно – Кузік, Кузька.

Ймовірно, що в Черниші назва ґудзика-кузіка має таке походження. У 50–60 роках XX століття в Україні вирощували с/г культуру турнепс, це один із різновидів брукви. Верхня частина цього коренеплоду нагадує ґудзик правильної форми. Виглядає вона, як суцільне коло червоного чи фіолетового кольору з невеличким чубчиком ботвини посередині, якраз там, де є отвори у гудзиках для кріплення їх до одягу. Коли дивишся на цей коренеплід зверху, він і нагадує ґудзик. Ось так турнепс у селі став кузікою, а ґудзик кузіком.

Куйовдитись – метушитися, вовтузитися. Але в чернiському тлумаченні – це повільно збиратися, шукати якусь річ, виконувати завдання або чиєсь прохання. [4]

Кулага – страва, популярна в 40–60 роках XX століття. [5]Виготовлялась наступним чином. Житнє борошно розмішувалось на воді та заправлялось опарою – спеціальним розчином, приготованим на дріжджах (або хмелі). Інколи до нього додавали зерна калини.

Розчин доводився до бродіння. Коли суміш трохи побродила, її в чугунці ставили в розжарену піч та доводили до кипіння, цей процес супроводжувався приємним кисло-солодким апетитним ароматом. Зварена маса нагадувала солодкуватий рідкий куліш, багатий вітамінами В, С.

Куль – спресоване сіно, льон чи солома, зв'язане перевеслом, уже обмолочене. Далі його можна використовувати, наприклад, як покрівельний матеріал. Куль також роблять для зручності транспортування та зберігання для фуражу. [4] Є схоже слово – сніп, але під ним розуміються ще не обмолочені зернові пшениці, жита чи льону.

Куляти – перекидати або перевертати віз, колоду й таке інше.

Кунь – кінь.

Лавка – слово має подвійне значення. По-перше, так називали сільський магазин. По-друге**,** лавки – це хатні меблі селян, які виготовлялись із деревини та використовувалась для сидіння чи розміщення на них предметів домашнього вжитку.

Лежень – частина димаря селянської печі. Він розміщується горизонтально на горищі, довжиною від 1 до 3 метрів**,** до нього із челюсників потрапляє дим, інколи із полум'ям. Пройшовши лежень, загасивши полум'я та трохи охоловши, дим спрямовується в димохід. Іноді лежень іще називають – бичек.

Лич – рило свині.

Лемент – голосна розмова.

Ліпкомша – медпрацівник – фельдшер, медсестра, що живуть та працюють у селі.

Лісапет – велосипед. У Черниші, як, мабуть, і по всій Україні, вживається дуже давно. Але в словниках не зустрічається. Це слово стало широко відомим в Україні з 2013 року, завдяки фольклорному виконанню пісні «Лісапет мій, лісапет» самодіяльним гуртом.

Лобода або щирець – по агрономії це рослина амарант, має біля 80 видів, різного забарвлення. Рослина завезена в Європу із Латинської Америки. В селі до цієї рослини відносяться як до агресивного бур'яну, бо росте на городах та грядках, досягаючи інколи висоти до одного метру і вище.*******

Ловко – ловкий хлопець, ловка невістка, ловка груша. Мається на увазі, що це позитивна, гарна людина, явище чи предмет.

Ловко. Ловка. Ловкий – гарно, гарний, привабливий, гарно.

Лускати – те саме, що й лузати, наприклад, насіння. * Крім того в тлумачних словниках української мови зазначене слово ще вживається у таких випадках: лускати – коли щось лопається; болить – наприклад, голова. В Черниші це слово має тільки одне значення – лузати насіння гарбузове або соняшникове.

Лутка – елемент дверної коробки.

Люлька – в класичному тлумаченні слова – це спеціальний пристрій для куріння. В Черниші – колиска для немовлят, яка трималась на мотузках, що сходились в один вузол і прикріплювались за гак, що в свою чергу кріпився до дерев'яної балки в кімнаті. Виникло слово, ймовірно, від материнського приспіву «Люлі-люлі, синочку, засинай, сховалось вже сонечко за гай», «Іди, маленький, у люлю» і т.д.

Нашося ти – для чого.

Мадистка – від слова «мода». Жінка-майстриня, котра мала хист та спеціальний інструмент для пошиття верхнього жіночого або чоловічого одягу в домашніх умовах.

Мадярка – багатолітній бур'ян. Щільно стелеться пеленою по землі, забур'янюючи городи.

Вважається, що трава була завезена в 1942 році мадярами (угорцями), котрі в період окупації квартирували в Черниші. У цей період окупанти завозили в село не тільки малогабаритну с/г техніку, але й усіляке насіння.

Інша версія така. Бур'ян завіз у село Москалець Гаврило Гаврилович, 1894 р.н., учасник Першої світової війни. Повернувшись після полону, він привіз додому з Угорщини насіння, в якому, ймовірно, була й «мадярка». Першими бур'ян помітили на городі Москальця. Цю версію не спростовує і його син Володимир Гаврилович, 1934 р.н., житель Черниша. Так це чи ні, але точно одне: рослина масово почала проростати на ділянках селян разом із нашестям колорадського жука в 70-х роках XX століття ****.

Малахольний – людина із нестандартною, інколи непередбачуваною поведінкою, що викликає негативне ставлення суспільства.

Маністо – жіноча прикраса. Маністо виготовлялось із благородних кольорових каменів і вдягалось на шию.

Мариси – не вмитий. У Вікіпедії стверджується, що слово має литовське походження.

Матка – в Черниші це слово за змістом означає – мати. [3]

Матки – командна гра. У 50–60 роках ХХ століття ця гра в Черниші була дуже популярною серед дітей та молоді, особливо восени та весняної пори, коли діти не зайняті домашньою роботою, а імпровізовані спортивні майданчики (сінокоси, городи) вільні для гри.

Вона нагадує американський футбол із однією лише особливістю – відсутністю силової боротьби. Грали дві команди. Використовувався тенісний м'яч та бити для того, щоб ударити по м'ячу й послати його в поле. Після чого той, хто вдарив, повинен прорватись до своєї команди на протилежному боці поля біля прапора. Інша команда намагається впіймати запущений гравцем м'яч та вибити (вбити) його. Перемагає той, хто вибив усіх гравців іншої команди й заволодів її прапором. Після гри команди міняються ролями.

Мацак – у селі так кваліфікували хитрих чоловіків.

Мацати – доторкатись.

Могилки – кладовище. Могилки – це там де знаходяться могили покійних родичів. В селі на радовніцу прибирають могили померлих та обов'язково вивішують на хрести рушники. На протязі року висаджують квіти, періодичну прибирають територію, місця поховання. На радовніцу могили ще застилають покривалами, кладуть біля хреста солодощі, качають хрестом яєчко, на останній могилі його розламують та залишають там.

Молода – так у селі називали наречену після заручин, у період підготовки та проведення весільного обряду.

Молодиця – молода заміжня жінка.

Мурий (мура) – хлопець чи дівчина, у яких обличчя в ластовинні.

Набгом – пити воду, іншу рідину з повного відра чи каструлі без використання чашки або кухля. В українському академічному словнику це слово тлумачиться, як: щільно, повно-повнісінько.

Наволока — дівчина чи молодиця, що переїхали жити в село з іншого населеного пункту. Якщо ця людина не подобалась місцевим жінкам, їй давали таке архаїчне прізвисько.

Згідно зі словником української мови Б. Грінченка, наволока — поле, яке не оралось, а тільки волочилось і на ньому могли сіяли зернові культури.

Навприсядки — пересуватись на зігнутих колінах.

Накроїтись — добре випити міцних спиртних напоїв та весело погуляти.

Настульница (настольница) — домоткане лляне покривало для святкового столу. В його текстуру вкраплювались мереживо, вишиті квіти, інколи зображення птахів.

Небіж (небога) —діти рідного брата чи сестри.

Ночви — металевий посуд, виготовлений із оцинкованого заліза, використовувався для господарчих потреб.

Оброть — також гнуздо, дуга, хомут, віжки, попруга, сідло, черезсідельник — це елементи спорядження для коня при їзді верхом або запряженого у віз.

Очуняти — одужати, отямитися.

Пал*и*ца — у селянському будинку це навісна, часом декоративна дерев'яна конструкція із 3–4 полиць. Розміщувалась на стіні, недалеко від печі. Там зберігались, як правило, посуд, продукти для приготування їжі: сіль, цукор, смалець, олія, борошно, крупи, необхідні для щоденних потреб господині будинку. Звичайно, ця пал*и*ца інколи була порожньою. У селі на такий випадок був популярним вислів «Покласти зуби на пал*и*цу». В тлумачних словниках такого слова, або зазначеної вище його інтерпретації не зустрічається. [6]

Пал*и*ця — невелика за розміром дерев'яна ковінька з тонкого стовбура дерева, очищена від кори, або товста гілка — для опори при ходінні.

В тлумачному словнику української мови та етнокультури зазначено, що палиця при відповідних ситуаціях може бути символом влади, сили. Здавна служила також знаряддям як нападу, так і оборони.

Пампушка — невелика за розміром борошняна булка, спечена в печі. Найбільш популярний хлібний продукт для дітей.

Паняй — рушай**,** їдь.

Підвода — запряжений кіньми (волами) чотириколісний транспортний засіб. Виготовлявся із деревини з мінімальним використанням металевих деталей. Ще зустрічається назва — віз. Використовується для перевезення вантажів, людей. У Черниші ці слова застосовувались майже паритетно.

Щоб запрягти коня й підвода поїхала, їздовий використовував наступні елементи збруї: оброть із гнуздом, хомут, дугу, віжки, сідло із черезсідельником. Їздовий мав при собі також пугу (батіг). Для того, щоб підвода добре рухалась, вісі возу змащували каланіцею або солідолом. (Тлумачення деяких слів зустрічаються в цьому збірнику).

Підсвинок — порося 3-6 місяців.

Пензель — щітка, виготовлена з трави й призначена для малярних робіт (побілка будинку, мазання долівки). В тлумачних словниках слово «пензель» визначається, як щітка, виготовлена з шерсті тварин, пір'я птахів. Призначається, головним чином, для малярських робіт, а саме: нанесення фарби, наприклад, при малюванні.

Первак — продукт самогону, виготовлений шляхом перегону браги із хмелю, картоплі або пророщеного зерна. Первак відбирався із виходу першої партії цього міцного напою. Використовувався в селі, як правило, для саморобних ліків, різних зігріваючих розчинів.

Первачка — дійна молода (із нетелів) корова, яка тільки перший раз отелилась.

Передайка — корова, «що не «погуляла» — від якої поточного року не народиться теля.

Плєтєнь — огорожа території двору, виготовлена з лози.

Покіль (покіля) — поки що. Колись. Коли це буде.

Поратись (поратца) — вести домашнє господарство. Наприклад, «ще треба попоратись, не поралась», мається на увазі: треба подоїти корову чи козу, нагодувати свиней чи кролів, пополоти грядки на городі й т.д.

Пригоршня — визначення міри об'єму сипучої продукції в одній щільно стуленій долоні руки.

Пранци (на пранци). У Черниші це слово має таке значення: для чого, не треба, не хочу, інші варіанти заперечення.

Разом із тим, як стверджується у тлумачному словнику В. Даля, слово з'явилось на території Білорусі та України за часів війни із Францією у 1812 р., саме так місцеві люди залякували французами (франпами) одне одного. Наприклад, «пранци б вас забрали».

До речі, Йовенко Лідія Євгеніївна, 1953 р.н., уродженка Черниша, говорила, що її мама, коли сердилась, теж інколи вживала вислів «пранци б вас (їх) забрали».

Прахом (прах, «пішло все прахом») — непотріб**,** погане, непотрібне, забуте, втрачене, викинуте й т.д.

Пригребица — надбудова над погребом, прикриває вхід в середину погреба. Захищає від опадів, коли господар там працює.

Припол (принести у приполі)**.** Слово в тлумачних словниках української мови не зустрічається**.** Припол — це підгорнутий доверху фартух та закріплений таким чином, що утворюється така собі кишеня, її можна використовувати при збиранні ягід, різних плодів, овочів. А ще дівчата клали до приполу соняшникове та гарбузове насіння, коли йшли на вечорниці.

Пуга або батіг по словнику Б.Грінченка. * В Черниші з пугою пасли табун коней або череду корів. Пуга складається із дерев'яної палиці довжиною 60–70 см., в кінці вона звужується й закінчується довгим тонким та еластичним ремінцем. Загальна довжина такої мотузки може сягати двох метрів. Сплетена мотузка кріпиться до палиці через кільце, що дозволяє їй вільно повертатися, навколо своєї осі. Після кільця ще може бути невеличкий шкіряний бант, який виконує функцію

прикраси. Пугою поганяли худобу, також створювали шумові ефекти для розваг та попередження коней, корів про небезпеку.

Пужать — лякати, злякався.

Путящий — добрий хлопець, гарний пастух, якісний хліб і таке інше.

Пушки — це суглоби на пальцях рук. Наприклад, «..збив пушку».

Радовніца, не радоніца, а саме радовніца – поминання померлих через неділю (9 днів) після Пасхи.

Рахманний — покірний, спокійний, нелякливий. Як правило, такий вислів стосувався коней, переважно жеребців.

Реготати (регіт) — сміятися.

Рубанець — відрубана сокирою частина деревини. Кожний рубанець може мати різну довжину, від 20 до 40 см., в залежності від того, де будуть використовуватись рубанці — в печі чи грубці.

Рулі — страва, популярна до кінця 70-х років XX століття.

У миску наливалося свіже молоко, потім брався хліб, чорний чи білий, кришився (ламався) невеликими порціями та змішувався із молоком. Якщо був цукор, то, за бажанням, додався і він. Така страва була популярною для харчування дітей, особливо влітку: коли був довгий день, а їсти хотілося, то на полудень бабуся чи мати подавали «рулі».

Рядно — аналогічне простирадлу або покривалу. Зшивалось із двох смуг лляного чи конопляного полотна. Покривало виготовлялось із товстішого матеріалу.

Сажалка — штучне або поглиблене природне водоймище, пристосоване для зберігання води для поливу рослин, зариблення, утримання водоплавних домашніх птахів. Такі водоймища формувались, як правило, в межах села або на околиці й використовувались громадою чи кутком.

Сальтисон — м'ясна страва. Після забою свині відокремлюється шлунок, його вичищають, вимивають, доводячи до приємного запаху та привабливого вигляду. Паралельно ріжуться невеличкими шматочками м'ясо, сало без шкурки, м'які хрящики, інші м'ясні та сальні відходи, придатні до вживання, які залишились від розробленої туші свині. Додаються сіль, перець за смаком, лавровий лист. Потім все це перемішують і наповнюють масою шлунок. Зав'язують його чи зашивають. На деякий час кладуть під гніт (2–3 години), допоки з нього не стече рідина.

Після цього ставлять у помірно розжарену піч для запікання.

Сербіяка — в Черниші дуже популярний у 50–70 роках XX століття танець. Особливо на весіллях. Тлумачення слова – «циганський швидкий танець».

Сінці – холодна кімната, перед входом до житлової половини будинку. Могли бути із стелею, або без неї. Як правило із сінець можна по драбині попасти на горище, пройти до комори, кладової, інших допоміжних приміщень житлового будинку.

Сіпати — смикати, тягнути або потягнути різким рвучким рухом, неочікувано для сторонньої людини.

Скриня — предмет меблів, у якому дівчина чи заміжня жінка зберігали свій одяг, особисті речі, прикраси. Могла слугувати за стіл і навіть за ліжко. Зовнішня розкіш скрині свідчила про майнове та соціальне становище дівчини. Оригінально художньо оздоблена скриня зберігається у Железняка Володимира Семеновича, 1953 р.н., уродженця Черниша, вона залишилася від бабусі та мами. Дівоче прізвище матері — Йовенко Тетяна Юхимівна, 1916 р.н. Ця скриня за зовнішнім виглядом належить до середини XVIII століття, за рівнем художнього орнаменту, нанесеним на зовнішньому боці, — до пізнішого періоду. Скриня має нестандартний розмір, спеціальні замки, поверхня може використовуватись, як стіл чи ліжко, тому її можна сміливо розглядати, як предмет антикваріату. Ймовірно, спочатку скриня належала дуже заможній дівчині, за деякими свідченнями — із седнівських родин козаків.

У Черниші споконвіків була традиція: коли в сім'ї народжувалась дівчинка, батьки починали для неї виготовляти (замовляти у майстра) скриню. Потім наповнювати її приданим. У селі ще кажуть — добром. Після весілля наречений (чоловік) забирав наречену (дружину), й вони пішки йшли до батьків нареченого. Слідом прошкували дружки, гості, вони супроводжували наречену та везли її скриню з пожитками (придане). Віз, запряжений конем, та святкова збруя прикрашались кольоровими стрічками. Окрасою такого кортежу, звичайно, була скриня й викладені на ній вишиті молодою подушки, настільниця та рушники.

Скоромний – мається на увазі пісний, це коли тільки хліб та сіль.

Сон – соняшник.

Ступа — дерев'яне пристосування, завдяки якому очищали (били) просо, гречку від полови, шкарлупиння. Ступа складалась із двох основних частин: дерев'яної ємності (самої ступи), куди засипали зерно. Спеціального молотка довжиною до 2,5 метра (ступки) із пристосованою палубою (стоячкою). Ступка закріплювалась на осі, на задню частину (палубу) ставав молотобоєць, тримаючись за поручень. Балансуючи на ступці, він бив зерно.

Ступа використовувалась у Черниші в селянських господарствах до 70-х років XX століття.

В тлумачних словниках слово «ступа» має ще декілька значень. Це і культова архітектурна споруда в ПівденноСхідній Азії у вигляді загостреного багатоступеневого куполу.

І господарська ємність, у якій товкачкою вручну товкли сало, часник, рівно як і невелику кількість зерна на борошно.

Інколи в Черниші «ступою» називали незграбних жінок.

Спадниця (спідниця). В Черниші це дуже популярний верхній жіночий одяг, за формою спадниця нагадує сарафан чи сукню, але відріз-

няється тим, що вона у верхній частині, ближче до грудей, приталена у вигляді умовного корсета, який одночасно підкреслював жіночі принади. «…Жіночі перси гори, неначе Дніпровські хвилі килимові» (Т. Шевченко). У спадниці нема рукавів, на плечах одяг тримався за рахунок широких бретелей. Від сарафану спадниця відрізняється тим, що на ній дуже багато візерункового, кольорового шиття, внизу — мережива. У святкові дні носилась так, щоб унизу було видно білу спідню сорочку. Обов'язковим атрибутом для спадниці мала бути вишита сорочка із відносно широкими рукавами, на яку саме і вдягалась спадниця. Також — вишитий фартух і обов'язкове намисто. У весняний та осінній період року поверх спадниці зодягалась виготовлена із кольорового сукна, переважно червона або синя, вишивана безрукавка. В залежності від вишуканості одягу та аксесуарів до нього засвідчувалося і підкреслювалося соціальне становище жінки. Головний убір у незаміжніх жінок відрізнявся від заміжніх перш за все своєю вишуканістю та зовнішньою привабливістю. Незаміжні дівчата у святкові дні могли вдягати кольорові віночки із розсипаними різнобарвними стрічками, на розпущене волосся або заплетене у дві коси. ***

Форма спадниці в селі, не мінялась протягом усього XX століття. Про це свідчать фотографії різного періоду життя, збережений у сім'ях селян одяг. Припинили масово шити спадниці й щоденно носити їх десь у 70-х роках XX століття.

У тлумачному словнику Б. Грінченка, спідниця — це юбка. В тлумачних словниках, «Енциклопедії моди» Р. Андреєва спідниця належить до категорії юбок, там же вказано, що це вбрання суто українців.

Слово «спадниця», на відміну від літературного українського «спідниця» пишеться і вимовляється так і білорусами.

Чернiська спадниця за формою та змістом все таки більше нагадує сукню, аніж юбку. Тому нашу спадницу за ознаками, супутніми елементами , призначенням можна назвати винаходом модельєрів села. Формат описаної спадниці є на фотографіях селян кінця XIX століття, тому можна припустити, що ця модель жіночого одягу була відома тут й раніше.

Чернiська спадниця та складові аксесуари до неї: сорочка верхня, сорочка нижня натільна, фартух, корсет, намисто. Вони відрізняються від одягу, описаного багатьма дослідниками українського вбрання: Павлом Чубинським, Тарасом Шевченком, Хведором Вовком, Антоном Марцинківським — і тому мають свою самобутність.

Стирчать — довгий час без потреби стояти чи сидіти на одному місті.

Сьорбати. При їжі ложкою, особливо дерев'яною, часом лунає специфічний звук. Він може викликати як сміх, так і роздратування у присутніх. Старший у сім'ї і за столом — батько після кількох попере-

джень комусь із дітей міг дерев'яною ложкою вдарити легенько по голові порушника.

Тата — батько.

Тарадайка — зимовий саморобний атракціон на льоду. Його механізм складається із довгої жердини, в кінці якої закріплені сани. Жердина із санчатами закріплюється на жорстко встановленому стовпі, стовп із жердиною тримається за рахунок того, що він вставляється в отвір, пробитий у льоду, і закріплюється у ґрунт дна водоймища. Стовп обертається навколо своєї осі, розкручуючи жердину із санчатами. Сміливці лягали на санчата і, як у центрифузі, літали орбітою жердини, яку по черзі розкручували учасники та організатори цього атракціону.

У словнику Б. Грінченка, тарадайка — це двоколісний візок. *

Телушка – теличка, дитинча дорослої корови, або мале теля.

Трам (трамок) — перекриття стелі в селянському будинку, виготовляється із деревини, частіше із осики. Трам має квадратну форму, він виконує не тільки будівельно-архітектурну, але й виробничу функцію. На нього підвішували колиску, гасову лампу, елементи кріплення кросен і таке інше.

Трепашка — кам'яний брусок, щоб точити косу, інколи він обмотувався м'якою гілкою верболозу для зручності. І виходила дерев'яна ручка. В тлумачному словнику В. Даля слово «трепашка» вживається в значенні: термузити, трясти, смикати, м'яти, пушити, рвати.

Удосвіта — рано-вранці, перед сходом сонця. **

Узвар — напій, виготовлений із сухофруктів, запарювався в печі.

Услон — переносна лавка, для сидіння, могла стояти біля столу або окремо в гостьовій кімнаті бідної сім'ї.

Утіранік — відріз полотна із льону чи коноплі, невеликий за розміром, який використовується, щоб витерти руки, обличчя. Деякі майстрині залишали на ньому свій «вензель» у вигляді першої літери імені або вишитий сюжет із зображеннями хлопчика чи дівчинки, що тримають у руках лебедя чи гусочку, побажаннями гарного ранку.

Учиняти — замісити тісто (в діжі). Похідне від слова – чинити. Вживається в селі тільки в одному випадку, коли треба замісити тісто, щоби спекти пироги, хліб.

Халезіти — мається на увазі, що персонажі під час розмови чи сварки використовують перекручену, неправдоподібну або нелогічну інформацію.

Хана — кінець. «Тобі буде хана»,погроза розправою, розправа.

Холодноє — страва, зварена з голови свині або свинячих (телячих) ніг. Після того, як бульйон зварився, від м'яса відділялись кістки, а бульйон та залишки звареного м'яса розливались по керамічних мисках. Страва вважається «холодним», коли застигає і перетворюється

на желеподібну масу з тонкою плівкою світлого (білого або жовтого) жиру зверху.

Ще в Черниші варять холодноє із свіжої риби, для цього використовують лина та в'юнів.

Описана страва з українсько-чернiської кухні називається — холодноє, а в українському словнику Б. Грінченка» — захолодом.*

Храм, храмування. В старослов'янській мові храм — це будівля чи будинок.

У Черниші храм, храмування — традиційне релігійне свято, призначене саме для цього села. Як правило, цього дня люди не працювали.

Селяни зазделегідь готувались до храму (білили будинок, прибирали на подвір'ї). На день храму готували святкову їжу. Гостей, за традицією, приймали з інших населених пунктів без запрошення. На храм приїздили рідні та друзі. Свято розпочиналось із святкового Богослужіння в місцевій церкві. День храмового свята започатковувався від найменування церкви, що була, як правило, у кожному населеному пункті. В Черниші це Свято-Георгіївська церква. А тому храмування до цього часу відбувається щорічно шостого травня — на Григорія.

Хуста — важливий елемент побуту для урочистих подій. У Черниші застосовувався та зберігався такий обряд до 70 років XX століття. Хуста мала вигляд платка, розшитого елементами української орнаментованої вишивки. Виготовлялась із вибіленого полотна, мала розмір від 0.8х0.8 метра до 1,5х1,5 метра, в залежності від призначення та майнового становища селян.

Застосовувалась при виконанні обрядових подій: хрестини, весілля, заручини, відвідання кумів та хрещеників на великі релігійні свята. Хусту не треба плутати із хусткою, бо вона виконувала роль так званого оберега від «поганих» очей. Наприклад, у хусту загортали гостинці, коли хрещена мати йшла до свого хресника. У ній брали в церкву необхідні для хрещення дитини предмети. При [17]сватанні — подарунки для батьків нареченої. (Фоторепродукція хусти, що належить Кононенко В.К. , с.Черниш).

Хустка — головний убір, елемент жіночого одягу.

Цамрина — вінок із дерева, як правило, із берези, що використовується в колодязях, які копались вручну, для добування та зберігання води.

Цапа — так називали молоду жінку, дівчину, характеризуючи її задиристий норов та непередбачувану поведінку із оточуючими.

Цапати — мацати, до чогось доторкнутись. В тлумачному словнику О. Даля це слово інтерпретується по-іншому, а саме: поспішно, силою щось вирвати — цапнуть, цапанути, викрасти.

Цебер — дерев'яний посуд для води, сипучих продуктів.

Цурбалки(а) — цурпалки, ботвиння буряків без листя, зелена гичка картоплі, що відцвіла та стирчить окремим пучком.

Цяця — молода жінка, дівчина, що сповідує незалежну поведінку в сільській громаді завдяки зовнішнім чинникам: достаток, приваблива

зовнішність, вміння гарно вдягатись, тому вона не зважає і не реагує на негативну громадську думку про неї в селі.

Частування – пригощання гостей.

Челісник (челюсник) — отвір у передній частині української печі, через який проходить дим, потрапляючи в димохід. Після того, як протоплять піч і з неї вийшов увесь дим, а дрова, що згоріли, вже не виділяють чадний газ, перетворившись на попіл, то челісник закривають спеціальною заслінкою, щоб утримувати тепло. Слово зустрічається і в російській літературній мові, маючи таке ж значення, як і в чернянському діалекті.

Челядник (челядка, челядь) — зі слів Кирієнко Єфросинії Олексіївни (1887–1979 рр., с.Черниш), челядник, челядь — наймані робітники у заможних козаків (селян), інколи подружня пара, що були повністю на утриманні господаря, жили в його садибі. Коли челядник (челядка) одружувалися, статус їх мінявся. Від господаря він (вона) могли отримати землю, будинок. За бажанням, челядник мав право піти від свого хазяїна і стати самостійним господарем.

Чепець — обов'язковий елемент головного убору заміжніх жінок. В Черниші використовувався десь до 80-х років XX століття, переважно дорослими жінками, бабусями в данину звички. В спеціальній літературі цей предмет одягу ще може називатись — очіпок, чіпець. Особливості його назви залежать від населених пунктів, районів України.

Кожна жінка шила його окремо. В залежності від фантазії, смаку, художньої майстерності він міг бути святковим або буденним, зимовим чи літнім, зі шнурком, резинкою чи без цього.

Вдягався по верху заплетеного волосся.

Черанки — боковий елемент кухонних чи складних ножів, деталь їх оздоблення.

Черенок — дерев'яний держак для лопати чи заступа.

В російському тлумачному словнику Т. Ф. Єфремова, черенок — це невеликий відріз гілки плодового дерева для щеплення у вегетативний період. В Черниші таке використання слова «черенок» також зустрічається, але частіше вживається слово «щепа».

Черін — структурний елемент української печі, вимощений над самою піччю. Має рівну, гладку форму, змазану глиною. Влітку-восени на черені сушили сухофрукти. Взимку на теплому черені, застеленому коцом-покривалом, відпочивали. Вигрівались при простудних захворюваннях, болях попереку.

Чорт з набивкою — людина з украй негативною, поганою репутацією.

Чугун, чугунець – ємність виготовлена із чугуну. Вони мали різний об'єм від 20 літрів до 0,5 літрів. Добре зберігають та консервують тепло. Чугуни використовувались для приготування їжі в печі.

Чулан — відокремлене підсобне приміщення, що використовується для зберігання домашнього інвентарю, посуду, продуктів харчування.

Шабашка — в селі під шабашкою розумілось: узяти собі щось (неоплатно) за місцем роботи, наприклад, у колгоспі, ті ж продукти, фураж, сіно, зерно, кукурудзу, огірки і т.д. В українських тлумачних словниках під словом «шабашка» розуміються дія, промисел.

Шабашництво — як стверджується у Вікіпедії, це слово стало популярним в СРСР і розумілось, як будь-який тимчасовий, випадковий, неофіційний заробіток. Назва слова, скоріше за все, походить від еврейского «шаббат» — суббота. Євреї по суботах не працюють, а тому для виконання невідкладних робіт наймали в цей день на роботу представників інших національностей.

Шамнув (шамнути) **—** хутко піти й не повідомити близьким про місце свого знаходження.

У тлумачному словнику Б.Грінченко це слово означає намір швидко побігти, а саме: «шахнути-шмигнути, як заєць поміж ніг». *

Шибануть — кинути, вдарити.

Шибеник. У селі так називали відчайдушних хлопців та юнаків. Інколи їхні вчинки й дії бувають на межі людських можливостей і можуть розцінюватися в одних випадках, як звитяга, в інших — як злочин. В тлумачному словнику слово «шибеник» дослівно визначене, як людина, що за свої вчинки заслуговує шибениці.

Шося ти — нащо, в жодному разі.

Ябляня — яблуня.

Ятрівка (ятровка) **—** братова дружина, а ще в селі казали — братова.

Яловка — теж саме, що і передайка, це нетільна корова.

Довідковий матеріал та джерела інформації

1. Грінченко Борис Дмитрович (1863 – 1910). Український письменник, лексиконознавець. У 1863–1899 рр. жив та працював в Чернігові.

2. Вікіпедія.

3. Модзалевський В. Малоросійський родовід. uk.wikipedia.org/wiki

4. Академічний тлумачний словник української мови. Київ. 1980.

5. Про склад та якості страви «кулага» детально розповів Потапенко В.К. (с.Клочків).

6. Жайворонок В. Знаки української етнокультури: Словник–довідник. Київ: Видавництво «Довіра», 2006.

7. Народна лірика. Київ: Видавництво «Мистецтво». 1982. арк.115.

8. Дослідження чернігівських археологів (В.Мултанен).

9. http://ukrlit.org/slovnyk/slovnyk_ukrainskoi_movy_v_11_tomakh

* Грінченко Б. Словник української мови. Київ: Видавництво Академії наук Української РСР, 1958.

Новий тлумачний словник української мови. Київ: Видавництво «Аконіт», 2008.

** Даль В. Толковий словарь живого слова. Москва. 1863..

*** Т. Г. Шевченко. «...Жіночі перси гори, неначе Дніпровські хвилі килимові».

**** Наш край. 2000. № 17-18.

В 1950 році в обласних і районних газетах була поширена стаття А. Нікіфорової, яка стосувалася колорадського жука. Коли вона писала, можна було зустріти лише окремих особин жука. По справжньому в той час від колорадського жука потерпала Східна Німеччина. На Чернігівщині колорадський жук з'явився в 1964 році.

*****Лисенко П. Словарь полийских говоров. Київ: Видавництво Наукова думка, 1974. арк. 261.

******Консультант. Знавець українських традицій та звичаїв, історик Синиця Володимир Панасович (1937 р.н.). м. Чернігів. Народився на Черкащині.

*******http://wiki.kubg.edu.ua

«Все змінюється, вічна тільки музика», — говорив Леонід Биков, знаковий український радянський актор і кінорежисер. Ці слова хоча й були за сценарієм, але, висловлені самим маестро, запам'ятались своєю особливою тональністю, тому й стали для багатьох поколінь хрестоматійними, а за змістом — глибоко філософськими.

Пригадались ці слова на початку роботи над матеріалами про Свято-Георгіївську церкву. Культурні надбання, духовність, віра та відданість, допоки існує людство, справді категорії вічні.

Тричі піднявшись із попелу, або Про нескорених

У другій половині XIX століття Черниш динамічно розвивається як економічно, так і демографічно.

Такому зростанню, по-перше, сприяло вигідне географічне розташування населеного пункту, особливо його транзитношляхова складова. Через село прямували дороги із Седнева, Березни, [6]Стольного на Чернігів, Любеч. Із Клочкова, Брусилова через Черниш їхали на Коновалів хутір та Івашківку або Глібівку, Тупичів та Вихвостів. Усі ці перераховані дороги, як діагоналі, перетинались у центрі села на так званому «п'ятачку». На цьому перехресті зустрічав і проводжав мандрівників, благословляючи їх на добрі справи, дерев'яний Хрест-оберіг, він же й оберігав селян від небажаних та непроханих гостей.

На цьому «Хрещатику» розташувались Заїжджий двір, колодязь, в т.ч із водопоєм для коней, корчма, ремісниче майстерня з ремонту взуття, пожежна команда села та кузня, де справно й винахідливо виконував свою роботу місцевий циган.

Для послуг подорожніх була поштова станція «Низова» при Чернівській дорозі неподалік Луцикової гори. [7,*]

По-друге, хоча село й вважалося козацьким, все-таки підприємництву та економічному піднесенню сприяли реформи 60-70-х років XIX століття, а особливо ліквідація кріпацтва.

В межах земель територіальної громади села, біля лісу *Членова дубина, на пагорбі Савченкового поля побудували цегельний завод, бо поряд було знайдено поклади червоної глини та піску. Для потреб цього підприємства в Атитехторовому та Білокінщині спеціально були відкриті поклади торфу й організовано його видобування. *

У селі працювало декілька вітряних млинів, крупорушки та олійниці. Наявність високоврожайних сортів хмелю на Криштопівщині й у Заколодному спонукали козаків побудувати пивоварню, залишки хмелю поставлялись до Вихвостова й Тупичева. *

Вирощування конопель та льону сприяло зростанню виробництва полотна, а отже, одягу, побутових і культових речей як для власних потреб, так і продажу. Невипадково в тридцятих роках XX століття в селі ще працювала артіль, де виготовляли одяг із вибіленого полотна, оздоблюючи його місцевими червоно-чорними орнаментами. Частина цієї продукції експортувалась до Болгарії та Польщі. Деякі зразки тогочасних речей передав для краєзнавчого музею колишній майстер цієї артілі Мосіч Іван Митрофанович.

А на хуторі Висока Греда на початку XX століття впроваджувалась земська програма з розведення високопродуктивних іноземних порід свиней.

По-третє, важливим фактором для такого піднесення було спокійне та мирне життя після російсько-турецької війни 1877–1878 рр., що не могло не вплинути на народжуваність, збільшення загальної чисельності людей села.

Якщо у 1866 році в Черниші було 105 дворів із населенням 708 осіб, то у 1885 році відповідно 158 домогосподарств і 821 людина. А вже в 1897 році в селі нараховувалось 204 двори з населенням 1310 осіб.

Для порівняння, перед Першою світовою війною населення, Черниша становило 1347 осіб, а в Седневі рахувалось на той час до 2 тис. людей. [9,10] Як видно із порівняння, за темпами приросту населення Черниш почав наздоганяти свого історичного «батька». За соціальним станом: 65% громадян Черниша були козаками, 2% — міщанами, дворянами або військовими, решта, близько 30% населення — державні та безземельні селяни. За національним складом 98 % мешканців села вважали себе українцями. [2]

Четвертий фактор. Стрімко зростала кількість заможних селян. Тільки один штрих. У мешканців села на руках була 51 одиниця зареєстрованої вогнепальної мисливської зброї. У власності селян перебувало 2 тисячі гектарів землі.

На належному рівні підтримувались та облаштовувались дороги, будувались мости, меліоративні канали для відводу весняних і дощових вод.

Не останню роль у позитивних соціально-економічних тенденціях відігравало підвищення загальноосвітнього рівня селян. Ще за 1876 рік в офіційних документах повідомляється про перших учнів та вчителів села, а вже в 1896 році в церковній та земській школах навчалось 36 дітей. У школі викладав відомий педагог, уродженець містечка Седнева Василь Кіндратович Казка, батько відомого українського поета Аркадія Казки.

Завдяки цим обставинами діти із заможних сімей мали можливість продовжувати навчання в Києві, Чернігові, Ніжині. Багато вихідців із села були на державній службі у волості та губернії. Так Кирієнко Хома Корнійович став Седнівським волосним головою; потомственний дворянин, надвірний радник Железняков Даміан Кузьмич займав високу посаду в Губернському управлінні; Кирієнко Захар Мойсейович був старостою Клочкова. [5,12]

Швидко зростала і кількість віруючих у селі. Тому відчутною проблемою перед селянами постав фактор відсутності церкви. І ось чому. Наприклад, у 1893 році в селі відбулось 32 весілля, в молодих сім'ях народилось 85 дітей, 49 селян померли. Будівництво та відкриття церкви стало для селян принциповим завданням ще і тому, що за тодішніми правилами саме церква виконувала функції теперішнього РАГСу, а здійснення реєстраційних та обрядових процедур за межами села викликало багато незручностей.

Значні соціально-економічні успіхи чернеської громади не могли не помітити губернські органи влади.

Село декілька разів відвідує чернігівський губернатор Андрієвський Євген Костянтинович.

На прохання та за сприяння Кирієнка Корнія, вихідця з чернiської громади, голови попечительської ради Свято-Георгіївської церкви Седнева, та настоятеля цієї церкви Слюсаревського Віталія село відвідували представники ЧерніговоНіжинської єпархії.

На зустрічі з вищим світським та духовним керівництвом губернії сільська громада, інтелігенція та дворянство разом із чернiським старостою Кирієнком Лазарем Михайловичем, порушують ряд економічних та соціальних проблем села, гостро ставлять питання про необхідність будівництва церкви. Не можна не враховувати й ті обставини, що наявність церковного приходу значно підняла би сам статус села і його амбітних мешканців.

Наполегливість селян нарешті була винагородженою. Для будівництва майбутнього храму Божого із запасів сільської громади виділили земельну ділянку в самому центрі села, біля озер, уздовж дороги Седнів-Чернігів-Любеч.

28.01.1892 року була замовлена і почала виготовлятись проектно-кошторисна документація, котра, до речі, перероблялась декілька разів (1896 та 1903 рр.). [4]

Як і в сучасний період, у вирішенні цього важливого завдання громади каменем спотикання стало фінансування. Після багатьох років поневірянь владними кабінетами село так і не отримало гарантій фінансування будівництва ні від земства, ні від Єпархії, а тільки благословення на будівництво. Й то добре, бо уже в січні 1903 року громадою було прийняте остаточне рішення: будувати церкву самостійно, за власний кошт і своїми силами. ***

У письмових джерелах того періоду повідомляється, що «церква побудована за рахунок коштів та особистої участі Седнівського волосного старшини Кирієнка Василя, сільського старости козака Кирієнка Лазаря, козаків Кирієнка Хоми, Кирієнка Мойсея, Кондратенка Миколи, Білого Кузьми Тимофійовича (1848–1917 рр.), Білоконського Трохима, Йовенка Хоми, Скрипки Івана, Садченка Якова, а також селян Грецького Григорія, Зельмана Лавріна та Ячного Сили». Упорядником будівництва став Батюк Степан. **

За козацької наполегливості й майстерності уже в 1904 році було побудовано цегляний фундамент та дерев'яне приміщення церкви під залізним дахом із двома високими банями й куполами, дзвіницею.

Судячи з фотографії, що збереглась, церква мала риси неоруської архітектури із особливостями, характерними для української дерев'яної культової споруди, а саме: маківки мали форму восьмерика з їх декоративним обрамленням у формі трикутникових заломів, форма ґанку нагадувала класичний варіант будинку заможного українського селянства кінця XIX – початку XX століття.

В архівних документах повідомляється, що Храм побудовано та відкрито в ім'я Святого Великомученика і Побідоносця Георгія. На першому етапі свого існування церква була приписною від Свято-Георгіївської церкви Седнева.

Іконостас Чернииської церкви прикрашала чудотворна ікона Георгіївської Божої Матері.

Чернишська церква. Фотокопія Кирієнка І.О.

У письмових джерелах поки що не знайдено інформації про архітектора проекту, автора, що написав ікону, дату осв'ячення церкви та церемонію її відкриття. Можна тільки прогнозувати, що це була визначна подія, величезне духовне і релігійне свято не тільки чернииської громади, але й волості, всіх людей, причетних до її будівництва.

Храм став перлиною села і його окрасою, одночасно об'єднавчим центром духовного життя і просвітництва. Слід відзначити, що поряд із церквою розміщувались земська і церковна школи.

Не випадково, що першим священиком церкви став ***Слюсаревський Микола Віталійович, 1883 р.н., який у 1904 році він закінчив Чернігівську духовну семінарію. Його батько, брат Тихін, сестра Марія на той час теж перебували на службі Божій. Цікавим є той факт, що в цей самий період з 1900 року в Чернігові жили Павло Тичина, Аркадій Казка — в майбутньому відомі особистості української літератури. П. Тичина співав у церковному хорі Єлецького монастиря і одночасно навчався в духовній семінарії, яку закінчив у 1906 році.

В сім'ї Слюсаревського М. В. (дружина Антоніна Андріївна) було четверо дітей. Олександр, Леонід, Оксана і Василь. Два перші сини загинули у роки ВВВ, перебуваючи в лавах Червоної армії. Здібний організатор своєї пастирської справи Слюсаревський М. В. через деякий час призначається вже Благочинним четвертого округу Чернігівського повіту. **** Псаломником церкви в той час служив Любенко Іван Іванович, 1881 р.н. (дружина Анастасія

Андріївна), діти Андрій, Ганна, Марія. Єдиний син Любенків загинув на війні, перебуваючи в лавах Червоної армії.

Із 1910 року церковну громаду села очолював Кондратенко Микола Павлович (1845 р.н.).

У звіті про діяльність церкви за 1914 рік повідомляється, що їй належало 600 га землі, річний дохід становив 694 рублі. ***Річне грошове утримання Слюсаревського М. В. відповідно — 329 рублів та 50 рублів відсотків від 150 рублів, що були покладені на вічне поминання.

Відповідно у Любенка І. І. грошове утримання було 122 рублі, 50 рублів — відсотки від 150 рублів.

Віддаючи належне сільській громаді, церковним діячам Свято Георгіївської церкви, 6 травня 1913 року на храмове свято, село відвідує Архієпископ Чернігівський і Ніжинський Василь Богоявленський. ** Він відправляє урочисту службу та вручає священику Миколі Віталійовичу Слюсаревському, псаломнику Івану Івановичу Любенку, церковному старості козаку Миколі Павловичу Кондратенку грамоти від Святійшого Синоду.

Чернiська громада, маючи досвід побудови власного храму, всіляко сприяла та допомагала будівництву церкви в селі Товстолісі.

Едвард Мерфі, який став відомим завдяки нестандартним філософським поглядам і «закони» якого можна розуміти або не сприймати, стверджував приблизно так: якщо все добре, то це теж недобре, бо в такому випадку все одно через деякий час чекайте неприємностей.

Так сталось і в нашому випадку.

Розв'язана у 1914 році Перша світова війна, а потім революції та громадянська війна призвели до зміни в Україні існуючої влади й соціально-економічного устрою, що негативно вплинуло на динаміку розвитку села, долю кожного мешканця.

У тридцятих роках XX століття церкву закрили. Приміщення частково було демонтовано. Як пригадують деякі мешканці села, щоб «обезголовити» церкву — стягнути куполи та знести хрести, для цієї політичної акції та, можливо, з пропагандистською метою в село із МТС спеціально пригнали трактор. Так само було розтягнуто церковний інвентар та ікони.

До війни в приміщенні колишньої церкви розміщувався центр атеїстичного виховання селян – сільський клуб із кінобудкою. Остаточно приміщення церкви було зруйновано в серпні 1941 року під час наступу фашистських військ на Чернігів. Дерев'яна церква згоріла тоді остаточно.

Але, як стверджував М. Булгаков, «рукописи не горять…». Щоби мати візуальне уявлення про архітектуру та зовнішні форми Чернiської церки, достатньо побувати в Брусилові Чернігівського району, побачити й ознайомитись із Свято-Михайлівською церквою села, котра збереглась до наших днів. Розташована вона на околиці, недалеко від Десни.

Різниця лише в тому, що в Черниші храм стояв на рівнині, а в Брусилові височить на пагорбі. Вхід до Черниської церкви був по периметру дзвіниці із головного фасаду, а в Брусилові — з бокового фасаду дзвіниці. Можливо, це пов'язано із особливостями розташування церкви та зручності для прихожан.

В інших деталях храму невеличкі розбіжності лише в зовнішніх архітектурних елементах, і це природно, оскільки навіть у двійників бувають деякі відмінності.

Ймовірно, що планування будівництва церков здійснювалось майже одночасно. Тим більше, що спорудження Черниської церкви завершено у 1904 році, а Брусилівської — в 1903. Територіально Черниш і Брусилів — сусіди, сім'ї та роди сіл історично підтримували дружні стосунки, часто об'єднувались. До речі, перший псаломник Черниської церкви Любенко І.І. був родом із Брусилова.

Діяльність релігійної громади Черниша було відновлено тільки наприкінці 1941 року. Акуленко Віктор Іванович, 1935 р.н., письменник, доктор юридичних наук, професор Національного педагогічного університету ім. Драгоманова пригадує Різдво 1942 року та деталі відвідання в окупацію Черниської церкви разом із мамою Оленою Климівною (1912 р.н.).

с. Брусилів. Свято-Миколаївська церква

Трагічна й сама доля служителів церкви та релігійних діячів села. Освічені, авторитетні на селі громадяни виявились неспроможними протистояти злу та насиллю. Слюсаревський М. В. декілька разів заарештовувався. Власний будинок у нього відібрали, розмістивши там сільраду.[3] Мало того, в 1921 році один із сільських активістів здійснив на нього збройний напад, внаслідок якого Микола Васильович отримав вогнепальне поранення в голову, але з Божої ласки все-таки вижив.

Незважаючи на колосальний тиск влади та насильства, він не відмовився від своїх поглядів служіння Богу, продовжував надавати віруючим села всіляку допомогу та підтримку пастирським словом. У 1923 році в черговий раз існову був позбавлений виборчих прав, через деякий час заарештований, і подальша доля його самого та деяких членів сім'ї невідома.

Псаломник Любенко І. І. спочатку був позбавлений виборчих прав, потім перебував під слідством та судом, його земний життєвий шлях трагічно обірвався в 1930 році. Дружина та діти до війни проживали в Клочкові.

Скрипка Аврам Іванович (1881 р.н.), голова церковної громади села, за надуманими мотивами в 1932 році був засуджений за антирадянську діяльність. Зі слів його внучки Пусь Анни Микитівни (1938 р.н.), мешканки Седнева, в 1932 році він був страчений в Халявинському лісі. В 1989 р. посмертно реабілітований. [5]

Після арешту Скрипки А. І. деякий час обов'язки голови релігійної громади села чи старости церкви виконувала Йовенко Устинія Самійлівна, 1890 р.н. Її донька Сахно (Йовенко) Єфросинія Митрофанівна (1924 р.н.) в даний час проживає в Черниші, пригадує, що в 1935 чи 1937 роках мати була заарештована, потім засуджена на сім місяців виправних робіт. Покарання відбувала в Чернігові. Підставою для репресій була релігійна діяльність Устинії Самійлівни, бо в період, коли в селі не було батюшки, вона, за бажанням віруючих, реєструвала факти хрещення дітей, вінчання та смерті. Вела їх відповідний облік. До речі, після смерті матері в 1971 році Єфросинія Митрофанівна до цього часу продовжує ведення записів про факти смерті жителів села. З точки зору бібліографічних та демографічних підходів — це безцінне джерело інформації для дослідницької роботи.

Час показав, що зерна православ'я, посіяні на чернишській землі, не випріли і не пропали безслідно. Зберігши життєву енергію й відновлювальну силу, їх цілющі паростки в майбутньому дали міцне коріння і здорові плоди.

Як пригадують селяни, діяльність релігійної громади та церкви після визволення населеного пункту Червоною армією 20 вересня 1943 року не посміли заборонити.

Правду кажуть, сонце руками не закрити. У 50-х роках XX століття, незважаючи на ідеологічний тиск та протидію пастирській діяльності, громадяни села показали свій характер і волю, самостійно побудували новий храм, нехай і не такий величний, як попередній. Але храм у селі був, і головне — стояв там, де й перший.

Присутність релігійної громади в селі, самої церкви свідчили також про силу козацького духу, вільнодумство та незламність характеру.

Наявність храму дозволяла віруючим у скрутну годину прийти до церкви та поговорити із Богом, сповідатись, отримати благословення на добрі справи, відмовитись від неправедних думок та вчинків.

Вчителька Чернишської восьмилітньої школи Кононенко Віра Ксенофонтівна (1936 р.н.) та колишній сусід священика Москалець Володимир Гаврилович (1934 р.н.) пригадують, що в той період настоятелем церкви служив батюшка Кондратенко Михайло Пилипович, деякий час із сім'єю він жив у Черниші. Після закриття церкви змушений був переїхати у Михайло-Коцюбинське до сина Михайла, де той жив та працював лікарем у місцевій лікарні. Старша донька Євдокія працювала вчителем у Чернишській школі, допоки її чоловік Григорій Євтифієвич був завучем, через деякий

час вони теж виїхали із села. Друга донька Катерина — лікар Седнівської дільничної лікарні, потім переїхала на роботу до Чернігова. Менші діти — Марія і Таїсія за обставин, що склались із батьком, теж покинули село.

В останні роки служби в селі батюшка Михайло виглядав років на 55, був невисокого зросту, худорлявий, із ріденькою русявою борідкою, щирим та теплим поглядом очей. Наприклад, він (на противагу від пономаря (у того, мабуть, були такі обов'язки) дозволяв дітям, що прийшли до церкви із батьками або бабусями, зайти в переповнену прихожанами церкву, розділену червоною доріжкою на дві умовні половини, та присісти на помості перед іконостасом, поряд із кафедрою, де батюшка читав молитви й відправляв релігійний обряд. Присівши, діти уважно слухали, спостерігаючи за тим, що відбувається в храмі. Дехто із маленьких, допитливих прихожан міг зайти до храму із солодким пряником з рожевою чи жовтою поливою, або великою кольоровою цукеркою у вигляді півника, конячки чи зайчика. [8] Ці солодощі перед огородженою територією церкви продавали справні виробники цієї продукції із містечок Седнева та Березни. Для дітей бути в храмі Божому було великим привілеєм та ґрунтом для подальших дитячих розмов і роздумів про подорож до церкви.

Як виявилось у подальшому, громадянам села знову недовго довелося користуватись своїм конституційним правом. Політичні примхи того часу й тут зіграли свою негативну роль. Як відомо з історії, у той час до 1980 року в СРСР повинні були побудувати комунізм, а тодішня ідеологія була несумісною із релігією. Тому в 1960 році церкву знову закрили, а приміщення знесли.

Не знищили тільки пам'ять та віру людей у Бога й справедливість.

І ось знову за ініціативи громади села та наполегливості Кирієнка Григорія Івановича, майора у відставці, одного з ініціаторів відродження діяльності релігійної громади села, у 2003 році, майже через 100 років після побудови першого храму, було знову відновлено діяльність Свято-Георгіївської церкви. ** Для приміщення храму пристосували колишню будівлю сільради. Внутрішні інтер'єри церкви формували всім селом, багато елементів церковних символів та ікон передали місцеві православні люди. Наприклад, збережену із зруйнованої церкви «Тайну вечерю», виконану на дошці з нержавіючої сталі, передала Ребенок Марія Олексіївна.

Політичну підтримку та фінансову допомогу громаді надав народний депутат України V скликання Устенко Петро Іванович.

Уже 20 лютого 2003 р. церкву було освячено за участю Єпископа Чернігівського та Ніжинського Амвросія.

Настоятелем храму став протоієрей Халіман Олексій Вікторович, він спочатку навчався в Сосницькому бухгалтерському технікумі, потім — у Київській духовній семінарії. Постійно мешкає у Клочкові.

Справедливість, хоч і високою ціною, але знову було відновлено. На цьому можна було б і поставити крапку. Але ще один штрих.

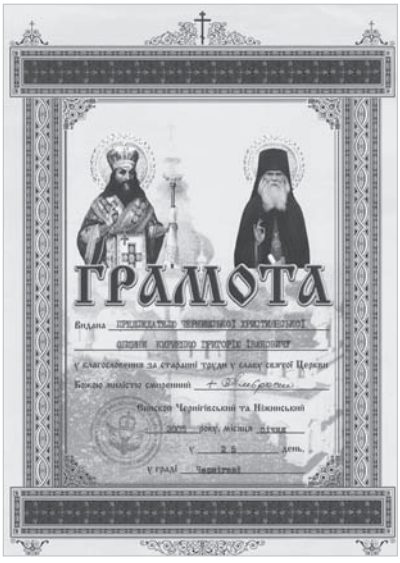

Говорячи про глибокий потенціал віруючих села, треба віддати їм належне, а також сподівання на те, що основна частина зберегла глибокий козацький дух, загартований на патріотичних почуттях та любові до рідного краю, до України. Особистій жертовності заради справедливості.

Таку впевненість додають наступні обставини, які, здавалось би, не можна було передбачити або спрогнозувати на першому етапі дослідницької роботи. А тому це явище — інакше, як приємним збігом обставин чи сюрпризом, не кажу вже про чудо, і не назвеш. Після стількох років, пожеж, пограбувань та поневірянь вдалося віднайти дерев'яні (двері) що вели до вівтаря Свято-Георгіївської церкви 1904 року побудови. [11] Попри майже 110 років, вони перебувають в ідеальному стані. А зберіг цей артефакт колишній пономар церкви Мосіч Юхим Юхимович (1894–1966 рр.). Рівень столярної майстерності, симетрія форм, художній зміст воріт викликають неприховане захоплення. Віднайдено також і головну реліквію віруючих села — чудотворну ікону Георгіївської Божої Матері.

Образ зберігався у глибоко віруючих людей, утаємничено від чужих очей, під загрозою переслідувань за віру.

Наразі важко віднайти свідків, котрі могли б згадати, яке ж чудо або які були дива, пов'язані з цією святинею.

Можна припустити, що в першій половині 1943 року саме ікона своєю невидимою Божою силою врятувала село від запланованої окупантами екзекуції — розстрілу 50 селян (23 двори) згідно зі списком, складеним за вказівкою окупантів. Це були переважно активісти радянської влади, сім'ї бійців Червоної армії. В червні 1943 року навіть уже були викопані для страти дві траншеї біля тополь у районі теперішньої вагової ТОВ ім. Т.Г. Шевченка.

Ще слід додати, що деякі воїни вже в наші дні, виконуючи свій громадянський і патріотичний обов'язок — словом і ділом захищати Україну, боронити її від ворогів, відправляючись у місця проведення АТО на схід країни, брали із собою образ-світлину Георгіївської ікони Божої Матері.[9]

2018 рік.
Краєзнавчий музей

Такі вчинки молодих людей свідчать не тільки про їхню віру у вселенську справедливість, але й глибину національних і християнських почуттів.

Є надія та сподівання на те, що з часом ікона займе своє почесне місце в Храмі Божому. Буде й надалі служити віруючим села, українському народові.

Довідковий матеріал та джерела інформації

1. Метричні книги за 1878–1918 рр. по Чернишу.

2. Подомова книга с.Черниша за 1950–1953 рр.

3. Інформація Луговської Т.С.

4. Затверджується документація на побудову нової кам'яної церкви в Черниші: 28 січня 1892 р.,1896 р. та у січні 1903 р.. У 1905 році у відомостях про Георгіївську церкву у Седневі зазначалось: "приписная церковь в деревне Черныш, деревянная. на каменном фундаменте, под железной крышей, во имя Святого Великомученика и победоносца Георгия, построена прихожанами д. Черныш в 1904 году. Інтернет форум «Сіверщина»

5. Курданов А. Чернiська сільрада рада. Чернігів. 2015.

6. Спогади уродженця с .Стольного Менського району Андрійченка Леоніда Тихоновича.

7. Топографічна карта Г. Борнмиллера, початок XX ст. http://www.retromap.ru

8. Полива (укр.), глазурь (рос.).

9. Облдержархів Чернігівської області. (Далі – ДАЧО) Фонд С-679, опись-3, справа-395. арк. 607.

10. Звід пам'яток історії та культури України. Чернігівський район. Чернігів: Видавництво ТОВ «Десна Поліграф». 2015.

11. Інформація внука – Мосіча Володимира, який і передав двері до Чернiського краєзнавчого музею.

12. Хома Корнійович Кирієнко у 1897 році нагороджений срібною медаллю "За усердие" на Станіславській стрічці. Інтернет форум «Сіверщина» Черниш.

13. Деснянська Правда. 2016. 25 лютого. Наш край. 2016. 20 лютого.

* Місцеві топоніми.

** Літопис доль та днів минулих. Історично - документальне видання. Чернігів: Видавець В.Лозовий. 2013.

Курданов А. Чернiська сільрада рада. Чернігів. 2015.

Щодо Білого Кузьми, то у цьому виданні повідомляється, що на церковному цвинтарі Черниша похований козак Білий Кирило Тимофійович (1848–1917 рр.). В метричних книгах С - Георгіївської церкви (1908–1919 рр.), період, з якого ведуться метричні книги, зустрічається тільки козак Білий Кузьма Тимофійович.

*** ДАЧО. Фонд С-679, опись 3, справа 395, арк. 607.

****ДАЧО. Фонд С-679, опись 10, справа 1394.

Футбол у Черниші

У 60-70 роках XX століття в Черниші непогано розвивався масовий аматорський футбол.

Футбольні команди були у восьмилітній школі, проводились змагання між класами у вікових групах. Із кращих футболістів формували збірну школи, котра виступала на першості району серед восьмилітніх (семилітніх) шкіл.

На деяких кутках села також були свої футбольні команди («Слобода», «Кирінщина», «Сажалка», «Кружок», «Окоп»).

Здібні учні старших класів та кутківці виступали за збірну села, яка грала на першості району. За збірну команду також виступали хлопці, що навчались у ПТУ області, технікумах та інститутах, також ті, що працювали за межами села.

Збірна команда проводила тренування, товариські ігри. Виступала й на першості району в Північній зоні.

Офіційні й товариські футбольні матчі відбувались, як правило, у неділю на місцевому стадіоні «Оболоньє». Ґрунтовної підтримки футболу з боку колгоспу чи сільради не було. Збірній села ніколи не купували форму, взуття, не кажучи вже про різну атрибутику.

На футбольні матчі в інші населені пункти виїжджали по-всякому. Як правило, колгосп виділяв бортовий вантажний автомобіль. Якщо такого транспорту не було, їхали «ватагою», хто на чому — велосипедах, мотоциклах, а то й пішки добиралися. Але щоби хтось відмовився їхати на гру через відсутність транспорту, такого майже не було.

Виступи збірної команди в Черниші збирались подивитись майже всім селом.

***

Запам'яталась команда, яка успішно виступала у 1962–1968 рр.

***Воротарі:** Кирієнко Василь Іванович (капітан команди).

***Захисники:** Ячний Сергій Іванович, Ященко Анатолій Васильович, Ковбаса Василь Олександрович, Кирієнко Микола Іванович, Акуленко Микола Павлович.

***Напівзахисники:** Липа Микола Петрович, Сахно Семен Якович, Арапин Михайло Григорович, Апанасенко Михайло Федорович, Кирієнко Яків Степанович.

***Нападники:** Кононенко Михайло Савич, Берташ Григорій Андрійович, Носенко Микола Арсентійович, Ячний Валентин Леонідович.

Серед названих футболістів найбільше виділявся та запам'ятався нападник Кононенко М.С., у нього була висока швидкість і володіння

всіма елементами дриблінгу, добре бачення поля. Ще йому були притаманні лідерські якості, авторитет у команді.

Сильною була й воротарська ланка.

У зазначений період класними командами району в Північній зоні значилися футбольні команди Седнева, Петрушина та Чарторіївки. Бували ігри, в яких чернишцям удавалось вирвати в них перемогу.

***

Треба відзначити й високу масовість футболу в селі на той час.

Цьому сприяли успішний виступ київського «Динамо» на першість СРСР, трансляція футбольних матчів по радіо і особливо по телебаченню. На такі ігри в глядацькій залі клубу біля телевізора збиралось глядачів, як на кінофільми. Любили в селі й чернігівську «Десну», часто їхали на велосипедах повболівати за улюблену команду, «ходили» на нападника Процька, воротаря Грузнова.

До речі, на День села 23 серпня 2015 року за сприяння Овдія О.К. збірна команда Черниша зіграла футбольний матч із ветеранами ФК «Десна». Рахунок — почесна нічия 9:9.

Розділ 5

Трагічні та героїчні сторінки села

Друга світова війна

Найтрагічніша, а за своїми наслідками – найдраматичніша в історії людства подія XX століття, яку ще добре пам'ятаємо і знаємо зі слів своїх батьків та дідів. Вже в XXI столітті разом переживаємо всі наслідки тих трагічних за змістом і катастрофічних за подальшими негативними процесами жахливих подій. Які ще зовсім недавно належали тільки до періоду Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. Тож пам'ятаймо!

Алея Героїв у с. Ковпиті. 2016 рік

Війна для чернишців розпочалась ще влітку 1939 року. До лав Червоної армії були мобілізовані 27 чоловіків, котрі брали участь у так званій «польській» війні, а потім у 1940 році – вже у війні «фінській» – так у селі люди трактували зазначені військові події.

У той же період до села, за квотою партійно-радянських органів, приїхало декілька сімей біженців із окупованої Польщі (в їх числі Михайло Назарук). *

Загалом на Чернігівщину прибуло 3.886 із 32.775 біженців із Польщі та Західної України. [1]

Навпаки, в 1939–1940 рр. із Черниша, на постійне проживання в райони Західної України були направлені декілька селянських сімей (Зінченко Феодосій Олексійович).** Чомусь про такі переміщення фактично немає жодної документальної інформації.

Розпочата 22 червня 1941 року фашистською Німеччиною війна проти Радянського Союзу *важким катком* пройшлася по долях і душах чернишан, від жахливих наслідків якої село так демографічно й не оговталось.

У 1937 році в селі проживало 1830 громадян. У 1946 році було вже тільки 1204. В 1953 р. чисельність населення зросла до 1299 жителів. У післявоєнний період селу навіть наблизитись до довоєнного показника не вдалось.

За різними оцінками, протягом 1941–1945 рр. до Червоної армії було мобілізовано близько 625 мешканців села, переважно чоловіків.[12] Загинуло за цей період 229 осіб, з яких 134 рахуються безвісти зниклими, з них 123 бійці – у 1941 році. Десятки жінок стали вдовами, біля 30 жінок так ніколи й не вийшли заміж. Сотні дітей села залишились сиротами або жили в неповних сім'ях.

Як зазначається в історичних джерелах, перша хвиля мобілізації відбулась у червні-липні 1941 року, вона стосувалась тих, хто народився у 1905–1922 рр. [1] Але, як показує персональний аналіз зазначеної категорії осіб та, відповідно до спогадів, чернишців, фактично, в той період були мобілізовані громадяни, починаючи із 1894 р.н. (наприклад, Білоконський Єлисей Іванович, 1894 р.н., Залізняк Іван Фокич, 1895 р.н. – загинули вже в перші дні війни). Слід відзначити, що значна кількість мобілізованих 1894–1910 р.н. опинились у так званій трудовій армії. [2] Більшість їх так і залишилась навічно у братських могилах під Москвою, за Уралом, декому вдалось після війни повернутись додому, але вже каліками.

Незважаючи на досить-таки високу чисельність Червоної армії перед війною, в 1941 році тільки з Чернігівської області було додатково мобілізовано близько 200 тис. чоловіків. У 1943–1944 рр. – іще 167 тисяч. До кінця літа 1941 р. з території України відправлено до Червоної армії 3 млн. 185 тис осіб, у 1943–1945 рр. – додатково ще 4,5 млн. бійців. [4]

До кінця 1941 р.1,3 млн. зазначених осіб опинились у полоні. Загалом за період війни в німецькому полоні перебувало 6,2 млн. радянських солдатів. У неволі загинуло 4,3 млн. полонених.

До речі, під час Першої світової війни у німецькому полоні перебувало 1.435.500 військових царської армії. [19]

Як пригадували деякі селяни, у липні-серпні 1941 р. через Черниш у напрямку Любеча (та Дніпра) майже цілодобово на фронт рухались колони нашої піхоти. Назустріч їм на схід гнали худобу, транспортували майно. [3] Як пригадує Мосіч Парасковія Анатоліївна (1922 р.н.), худобу чернишських колгоспів – а це близько 100 голів корів, декілька коней, вівці – вони теж гнали на схід із призначенням до російського міста Саратова. Проте десь біля Кролевця Сумської області їх зупинили військові та зобов'язали передати скот одному із збірних пунктів цього міста.

Вже 7 липня німці бомбардували Чернігів.

Черниш неочікувано опинився в зоні жорстокого протистояння радянських і переважаючих німецьких сил, щільного артилерійського та авіаційного вогню. В центрі села, навколо озер, горіли будинки, церква, початкова (земська) школа. За спогадами очевидців, тоді ніхто ще не вірив і навіть не припускав, що село може бути окупованим.

Радянські та партійні органи стверджували: ворог найближчим часом буде розгромлений. Зобов'язували селян всіляко сприяти Червоній армії, селяни копали окопи, бліндажі в районі сіл Глібівки, Нового, хутора Висока Гряда. Потім під час боїв, артобстрілів та бомбардувань у них переховувалась більшість людей.

Питання про евакуацію цивільного населення в той час ніхто не порушував.

У 1941 році. Рубіж оборони. Дорога Чернігів-Седнів

Село було **окуповано вранці 30 серпня 1941 року** 407-м полком 206-ї дивізії 2-ї армії групи армій «Центр». Німці увійшли в село дорогами з боку Седнева та Івашківки. Завданням зазначеного угрупування було знищення 5-ї армії генерала Михайла Потапова, яка героїчно обороняла північно-західний напрямок Києва та Чернігова у басейні річок Дніпро–Десна (*50% особового складу армії становили українці*). [4]

На підступах до Києва радянські війська вже більше місяця чинили відчайдушний опір 6-й армії групи армій «Південь», не дозволяючи агресору взяти Київ та закінчити літню воєнну кампанію у визначені терміни.

Напрямок Клочків– Седнів обороняла 75-а стрілецька дивізія 21-ї армії Брянського фронту.

Черниш – Терехівку – Глібівку – Товстоліс – 62 сд 15 ск 5-ї армії Південно-Західного фронту.

Як згадували Кондратенко В. А., Кирієнко О. Д., багато червоноармійців загинуло на висотах біля х. Висока Гряда – праворуч від дороги Черниш–Терехівка, біля лісу Заколодноє. З часом німці залучали місцеве населення для поховання загиблих бійців у безіменній братській могилі, там у 90-х роках XX століття в Латиновому лісі поставили пам'ятний знак «Рубіж оборони». 7.09.1941 р. під Ковпитою німецьким арміям вдалось усе-таки оточити три знекровлені радянські дивізії 5-ї армії, а 8 вересня – взяти Чернігів. Командувач генерал Потапов М. І. опинився у полоні. Невдовзі, прориваючись із оточення, героїчно загинув командувач Київського особливого військового округу, уродженець Чернігівщини генерал армії Кирпонос М. П.

1941 рік. Рубіж оборони. Дорога Черниш–Терехівка

ОКУПАЦІЯ

Згідно з генеральним планом «Ост», розробленим 24.06.1940 року та затвердженого 16.07.1941 року, на спеціально створене Міністерство окупованих територій (А. Розенберг) покладались наступні функції: управління окупованими територіями; економічна експлуатація цих територій; безпека та охорона порядку; знищення «небажаних елементів». [5]

У Черниші був створений старостат, якому територіально підпорядковувались Черниш, Глібівка, хутір В. Гряда. Бургомістром був призначений Садченко Микола Якович, заступником – Железняк Андрій Васильович, який до окупації працював секретарем сільради.

До поліції та служби охорони полів (урожаю) входили 24 особи, переважно вихідці села.

Згідно з планом «Ост», радянські колгоспи не розпускались, а на їх базі створювались «громадські господарства», які поділились на так звані десятихатки, очолювані десятниками. Ці господарства підпорядкувались районним земельним управлінням, котрі очолював ландшарфюрер. У селі пам'ятають такого собі «фюрера» на прізвисько Кікер. Жорстокого, цинічного, безжалісного до людей ката північної округи Чернігівського району.

За *вказівкою окупантів було складено три списки громадян* старостату:

1) громадяни, лояльні до німців; 2) ті, що не визначились; 3) налаштовані проти окупаційної влади, а також євреї, комуністи, комсомольці, активісти радянської влади, сім'ї офіцерів Червоної армії – підлягали знищенню.

У селі було запроваджено комендантський час. Железняк Василь Іванович пригадує, як одного разу ввечері він намагався потрапити до сусіда, також юнака, як і він, що жив на відстані 50 метрів. По дорозі його затримав місцевий поліцай і так відлупцював палицею, що він ледь вижив.

Для залякування населення в перші дні окупації були розстріляні Кирієнко Микола Євсійович, голова колгоспу «Червоний пахар»; Баклага Семен Якович, радянський активіст; юнак Дубина Олександр Миколайович.

Примусово на роботу в Німеччину було відправлено 46 мешканців села. [7] Загалом за період окупації з України в рабство до Німеччини інтерновано 2,4 млн. громадян. Після війни назад повернулись тільки 1,8 млн. осіб. Померло чи загинуло – 400 тис. Відмовились повертатись – 200 тис. осіб.

З Чернігівської області було відправлено 41,578 осіб (25,504 жінок, 3786 дітей).

Треба віддати належне твердості у правоті своїх переконань, мужності багатьох чернишан. Незважаючи на перший шок, пов'язаний із окупацією села та встановленням репресивного загарбницького режиму, селяни не схилили покірно голови на «милість переможцю», а всіляко протидіяли ворогу.

Восени 1941 року Грецький Дмитро Григорович, Залізняк Феодосій Іванович, Дорохова Ганна Іванівна відбили у поліцаїв та врятували таким чином життя Холявку Петрові Олексійовичу, директорові Чернишської школи, якого ті намагались затримати на вулиці як особу єврейської національності. [6]

За одною із вірогідних версій, Кирієнко Микола Євсійович був розстріляний окупантами в лютому 1942 року за те, що восени «неправильно» забуртував у кагатах столову картоплю врожаю 1941 року, яка пропала.

Мартиненко Марія Григорівна у серпні 1941 року дала притулок цигану, а потім ще й важкопораненому бійцеві Червоної армії, який довгий час жив у неї в господарстві. А коли той одужав, дала йому трохи харчів і відправила в напрямку фронту. * Ось цитата одного із наказів німецького командувача армії «Південь» від 14.08.1941 р.: *«Каратиметься смертю той, хто належить до банд, харчує або харчі їм поставляє, дає притулок або переховує їх…»* [13]

Кирієнко Олексій Данилович викрав у окупантів затриманого поліцаями приреченого на розстріл двоюрідного брата, мешканця Лопатина Шеремета Василя Михайловича, а рідні тітки Шеремета – сестри Сахно Олена Олексіївна, Кирієнко Єфросинія Олексіївна (обидві з Черниша), Атрощенко Васса Олексіївна (з Кобилянки), ризикуючи власним життям, по черзі переховували племінника у себе вдома. [8]

Ризикуючи життям, Носенко Мойсій Мойсійович відмовився віддати батьківську віялку старшому поліцаєві, а коли був затриманий за непокору окупантами, то зумів утекти та переховувався у рідних у Березанці. Після цього поліцай так і не наважився загарбати ту віялку.

Не всім патріотам пощастило уникнути розправи. Так, Мосіч Горпина Павлівна (1927 р.н.), захищаючи від німецького свавілля рідного брата Кузьму, отримала від німецького офіцера настільки сильний удар палицею по плечах, що в подальшому у неї розвинувся туберкульоз кісток і вона передчасно пішла із життя.

Взимку 1941–1942 рр. підлітки села знищили надгробки на німецьких могилах біля колишнього сільського клубу та викрали каски, що висіли там на хрестах. Окупантам так і не вдалося встановити, хто ці патріоти. Спочатку був затриманий юнак Юрченко Пантелій Андрійович (Хомель), але, не зумівши довести його провину, добре відлупцювавши хлопця, загарбники все-таки відпустили юнака.

В селі періодично з'являлись листівки із закликами непокори та протидії окупантам. Селяни таємно передавали печений хліб, картоплю партизанам, що дислокувались у лісах біля Глібівки.

Особливо скаженіли окупанти в 1943 році. На території тількиЧернігівського району у 1942–1943 рр., за неповними даними, було повністю чи частково спалено 19 населених пунктів, розстріляно понад 2680 мирних беззахисних, безвинних громадян. [10]

А загалом по області спалено 63, а повністю – 41 населений пункт, закатовано, розстріляно, спалено живцем 127,778 цивільних громадян. [11]

Свідки пригадують, як узимку 1943 року в Черниш приїхав особисто Кікер із вимогою до бургомістра села Садченка М. Я., щоби той організував та виконав наказ німецького командування про розстріл чернишан за списком № 3. [9] За різними свідченнями, в цьому списку було від 26 до 43 громадян. Треба віддати належне Садченку, що ця злочинна акція окупантів у селі процедурно ним усіляко затягувалась. Навіть попри те, що для поховання розстріляних уже була викопана траншея біля тополь, які стояли по дорозі від нинішньої свиноферми до старого кладовища. Ймовірно, що одною з причин, через які окупантам не вдалося виконати цю злочинну екзекуцію, були ті обставини, що буцімто Садченко М. Я. особисто не підписав цей список та був категорично проти розстрілу земляків. Про таку його позицію розповідала однокласниця, мешканка села Кирієнко Євлампія Севастьянівна. Також у 1944 році на допиті в НКВС підтвердив цю версію і заст. бургомістра села Железняк А. В. [7]

Грецький Савка Миронович, котрий у окупацію жив у селі та був десятником у сільській громаді, стверджував, що начебто цей список узагалі був викрадений патріотами села.

«З ЖУРБОЮ РАДІСТЬ ОБНЯЛАСЬ». ВИЗВОЛЕННЯ [18]

Розгромивши окупантів на Курській дузі, радянські війська у серпні 1943 року вийшли на оперативний простір, звільнивши м. Севськ Брянської області, й на початку вересня 1943 року досягли Чернігівщини.

Такий успіх дозволив Ставці Верховного Головнокомандувача протягом 10 днів розробити та спланувати Чернігово-Припятську наступальну операцію (26.08.1943–30.09.1943 рр), реалізацію якої було доручена військам Центрального фронту (командувач фронту Костянтин Рокоссовський) та Воронезького (Микола Ватутін) з кінцевою метою – вийти на Дніпро і захопити там плацдарми для наступного звільнення Києва.[21]

20 вересня 1943 року військами Центрального фронту, а саме 76-ю гв. стрілецькою дивізією (генерал Кірсанов О. В.) 61-ї армії (генерал Белов П. О.) був звільнений Седнів.

Місцеві мешканці пригадували, як у середині вересня того року в Черниш зайшли мадяри з тиловими частинами німців. Брати Кондратенки Володимир та Дмитро розповідали, як декілька вулиць села з боку Терехівки та Глібівки оточили поліцаї вихідці із Курської області. Вони розставили вози по периметру зони оточення, виставивши там поліцейські заслони, а з місцевими поліцаями пішли по домівках заблокованої зони грабувати й заарештувати дорослих хлопців віком від 17 до 20 років.

Розвідка. Крайній праворуч – Андрусь Іван Олексійович

Тоді було затримано близько 12 осіб. Уся ця ворожа колона з бранцями Черниша та Курська вранці вирушила в напрямку Дніпра, з ними був і чернiський бургомистр Гньот. Бранець Кондратенко Олександр Антонович розповідав якось, що прибули вони в район селища Козли (Михайло-Коцюбинське). За наказом німців чернищів у складі бригади бранців під орудою Гньота примусово валили ліс, будували на Дніпрі плоти для переправи.

Вересень 1943 року. Розвідники-кіннотники

Там за непокору окупантам був убитий Кирієнко Володимир Миколайович (рідний син розстріляного в 1942 році Кирієнка М. Є.). Але все-таки решті бранців пощастило втекти. Наприклад, Мосіч Кузьма Іванович тоді потрапив до партизанів, а звідти пішов добровольцем на фронт.

Відступаючи, оскаженілі німці та мадяри підпалювали будинки, господарські споруди селян, сіно, солому. Майже повністю знищили колишні будівлі колгоспів.

Очевидці пригадують, що в селі періодично з'являлась розвідка Червоної армії – як піші, так і кінні загони.

20 вересня 1941 року **Черниш** нарешті був звільнений військами 62-го гв. кавалерійського полку 16-ї гв. кав. дивізії 7-го гв. кав. корпусу та 76-ю гв. стрілецькою дивізією (комдив генералмайор Кірсанов О. В) 61-ї армії. Це та сама дивізія, що звільняла й Седнів. Війська дивізії, стримавши шаленний контрнаступ гітлерівців, перейшли в наступ під **Товстолісом.** Про важкі бої там нагадує пам'ятник загиблим воїнам-червоноармійцям на братській могилі. Про кровопролитність та жорстокість боїв під Товстолісом свідчить той факт, що за мужність і героїзм у боях за цей важливий стратегічний пункт звання Героя Радянського Союзу отримали 18 солдатів та офіцерів Червоної армії. Заволодівши товстоліськими висотами, Червона армія отримала стратегічну перевагу і 21.09.1943 р. заволоділа Черніговом, а 28.09.1943 року 76-а дивізія зайняла плацдарм на правому березі Дніпра в Брагинському районі (Білорусь).

Наказом Верховного Головнокомандувача № 20 за 1943 рік 76-у дивізію названо **Чернігівською.**

Селяни, котрі пам'ятають період окупації та звільнення села, з ким удалося поспілкуватись, стверджували, що в самому Черниші великих боїв не пам'ятають. 18–20 вересня село сильно обстрілювали та бомбардували з обох сторін. Тому переважна більшість мешканців виїхала за село та сховалась у лісах у викопаних заздалегідь окопах, дехто ховався просто в копицях сіна чи соломи.

1943 рік. Вересень

Знову першою в село зайшла кінна розвідка Червоної армії, котра, вивчаючи місцевість, з'ясовувала, чи не залишились у селі німецькі заслони, оборонні укріплення. Деякі розвідники переслідували німецькі неорганізовані підрозділи, вели з ними зустрічні бої (бій у господарстві Шидловського на х. Глібівці).

Після того, як село було звільнено, люди повільно, але почали повертатись додому. Пригадували, що біля школи, а також на полі Оболонь в напрямку лісу Кленки були знайдені тіла загиблих червоноармійців.

За героїзм, виявлений у боях за Черниш, **тільки медалями «За відвагу»** були **нагороджені 7 червоноармійців, а саме:** П. П. Сельченков, А. Биссултанов, І. І. Абуз'яров, І. Абдуллаєв, М. С. Бородін, Н. А. Колобков, А. Ш. Башкиров. [20]

7 червоноаармійців, **які загинули** у вересні 1943 р. при визволенні сіл Черниша, Нового, Глібівки, були поховані у братській могилі в Черниші. [7]

Абельпесов Зіяд Абельпесович (1912–23.09.1943). Народився в Казахстані, рядовий 1326-го стрілецького полку 415-ї сд, загинув у бою. ***

Абдувалієв Васаджан (1914–20.09.1943) народився в м. Маргалані Ферганської обл., Узбекистан, рядовий, кавалерист 62 гв. кп 16 гв. кд. Загинув у бою.

Бабочкін Роман Фролович (1909–20.09.1943) народився в м. Арзамасі Нижньогородської обл. РФ, старший сержант, командир відділення станкових кулеметів 62 гв. кп 16 гв. кд. З нагородного листка до ордену Червоної Зірки (06.10.1943): «Гвардії ст. сержант Бабочкін Р. Ф. в боях за населені пункти Клочків – Черниш та радгосп 1 Травня (Нове) виявив мужність й відвагу, особливо в бою за Черниш. Кулеметний розрахунок гв. ст. сержанта Бабочкіна знищив до 30 гитлерівців». Загинув у бою.

Валеєв Абдульян Абасович (1903–13.10.1943), капітан, служив у 60 гв. кп 16 гв. сд. Помер від ран, похований у с. Черниші

Давидов Валентин Олександрович (1918–22.09.1943) народився в м. Кемерово, РФ, рядовий 10 гв. окремої развідроти 12 гв. сд. Загинув у бою, похований у Черниші.

Єрмаков Григорий Семенович (1919–20.09.1943) народився в с. Карчино Шарчинського району Алтайського краю РФ, призваний в армію Качинским РВК Казахстану, рядовий, кавалерист 62 гв. кп 16 гв. кд. Загинув у бою, похований у Черниші.

Кадбаров Мурад (1903–20.09.1943) народився в Урджарському р-ні Семипалатинської обл. Казахстану, рядовий, кавалерист 16 гв. кд. Загинув у бою, похований у Черниші.

Кобзєв Михайло Якович (1925–22.09.1943) народився в м. Астрахані РФ, рядовий, мінометник 58 гв. кп 16 гв. кд. Загинув у бою, похований у Черниші.

Корецький Іван Макарович (1909–29.09.1943), рядовий, помер від ран, похований у Черниші.

Кузьмін Іван Васильович (1907–20.09.1943) народився в Тербунському р-ні Липецької обл. РФ, рядовий, кавалерист 62 гв. кп 16 гв. кд. Загинув у бою, похований у Черниші.

Лук'янов Федір Євграфович (1922–23.09.1943) народився в Уватському р-ні Омської обл., РФ, рядовий 10 гв. окремої развідроти 12 гв. сд. Загинув у бою, похований у Черниші.

Любин Олександр Іванович (1920–23.09.1943), рядовий. Загинув у бою, похований у Черниші.

Овеслельдієв Аман (1913–21.09.1943) народився в Тедженському рні Ашгабадської обл. Туркменистану, гв. ефрейтор, навідник кулемету марки ДШК 16 гв. кд. Загинув у бою. Похований у Черниші.

Осинкін Олександр Григорович(1918–04.10.1943) народився в д. Чистоє ст. Карачера – Булаевский Іжевского р-ну Рязанської обл. РФ, ст. лейтенант, помічник начальника відділу штабу 24 стрілецького корпусу. Нагороджений орденом Вітчизняної війни I ступеню (03.10.1943). Помер від ран, похований у Черниші.

Паксиватов Ніколай Сергійович (1925–23.09.1943), рядовий 1326 сп.415 сд, загинув у бою, похований у Черниші.

Полозов Семен Олексійович**,** ст сержант 76 гв. сд, помер від ран 25.09.1943, похований у Черниші.

Рустанов Михайло Романович**,** народився в с. Комсомолі Молотовського рну Чарджоуської обл. Туркменістану, гв. старший сержант, командир відділення 16 гв. кд, загинув у бою 20.09.1943, похований у Черниші.

Рибін Ніколай Дмитрович, рядовий, загинув у бою 22.09.1943, похований у Черниші.

Самойлов Іван Іванович (1923–21.09.1943) народився в Сонячногірському р-ні Московської обл. РФ, гв. капітан, командир стрілецької роти 32 гв. сп.12 гв. сд. Нагороджений орденом Червоної Зірки (25.07.1943). Витяг із подання про нагородження орденом Вітчизняної війни I ступеня (6.11.1943): «Капітан Самойлов у бою 21.09.43 року під час наступу на Глібівський хутір виявив неабияку сміливість та відвагу. Рота отримала наказ заволодіти лісом біля Глібівки. Ворог, закріпившись на вигідних позиціях, відчайдушно оборонявся і, ведучи посиленний вогонь із усіх видів озброєння по наступаючих, змусив бійців зайняти оборону. В цій ситуації тов. Самойлов, піднявшись у повний зріст, підняв роту в атаку на гітлерівців. Наші воїни, оволодівши їх позиціями, захопили та полонили багато німців. У цьому бою ворожа куля вразила мужнього

командира». Спочатку він був похований біля сільської школи Черниша. Потім, через деякий час, перепохований у братській могилі.

Сафонов Іван Михайлович (15.09.1922–22.09.1943) народився в с. Георгієвці Ленгеровського р-ну Чимкентської обл. Казахстану, гв. лейтенант, командир взводу 60 гв. кп 16 гв. кд. Нагороджений орденом Червоної Зірки (20.12.1942). Загинув у бою, похований у Черниші.

Соленкін Андрій Григорович (1918–25.09.1943), рядовий, помер від ран, похований у Черниші.

Степанов Ніколай Павлович**,** ст сержант, отримав поранення в голову 27.09.1943 р. Помер 30.09.1943, похований у Черниші.

Суртаєв Василь Іванович (1910–1941) народився в Красногорському р-ні Чувашії РФ, рядовий, загинув у бою, похований у Черниші.

Шевирєв Василь Єлізарович (1922–22.09.1943) народився в Азовському р-ні Ростовської обл. РФ, мол. лейтенант, командир стрілецького взводу 32 гв. сп.12 гв. сд. Загинув у бою, похований у Черниші (могила в лісі, що південніше 500 м хутору Глібівки).

Шляпков Юхим Климентійович (1907–20.09.1943) народился в с. Н. Платово Хабаровського р-ну Хабаровського краю РФ, рядовий, кавалерист 16 гв. кд. Загинув у бою, похований у Черниші.

Юрченко Василь Степанович розповідав, що під час наступу червоної армії в сільському клубі села (в 1923 році ця будівля була відібрана у Кирієнка Я. М) в 1943 р. тимчасово розміщувався госпіталь, куди доставлялись поранені червоноармійці в боях за Терехівку, Товстоліс та Лопатин. Ті, хто там помер від ран, були поховані в Черниші.

Тут обелісків ціла рота. [18]
Стрижі над кручею стрижуть.
Високі цвинтарні ворота
високу тишу стережуть.
Звання, і прізвища, і дати.
Печалі бронзове лиття.
Лежать наморені солдати,
а не проживши й півжиття!
Хтось, може, винен перед ними.
Хтось, може, щось колись забув.
Хтось, може, зорями сумними
у снах юнацьких не побув.
Хтось, може, має яку звістку,
які несказані слова…
Тут на одному обеліску
є навіть пошта польова.

Ліна Костенко

* * *

21 вересня 1943 року в селі було одразу відновлено радянську владу. Головою Чернiської сільради призначено Головача О. А.

Було вжито заходів щодо забезпечення роботи колективних господарств села та мобілізації всіх ресурсів на фронтові потреби. Головою реанімованого колгоспу «Червоний пахар» призначено активіста радянської влади Рубащенка Кузьму Яковича, а головою колгоспу ім. Кірова обрано колишнього бригадира цього колгоспу П'явка Федора Титовича.

Визволення села від німецької окупації не принесло мешканцям села бажаного спокою, не кажучи вже про достаток. Багато сімей не мали де жити. Частина будинків була зруйнована під час боїв та обстрілів, деякі спалили відступаючі окупанти. Будувати нові помешкання теж було нікому. Бо одразу розпочалася мобілізація до Червоної армії, а на роботу в трудову армію забирали хлопців, що вже підросли за два роки окупації, та тих, хто після полону у 1941 році повернувся та жив в окупованому селі. Тоді, за різними оцінками, було мобілізовано майже всіх чоловіків від 17 до 60 років. А це – від 112 до 130 осіб.

Щоправда, треба констатувати, попри існуючу думку, що таких мобілізованих одразу відправляли в наступаючі частини Червоної армії, вихідців Черниша така доля оминула.

Як згадували ті, що вижили, тоді в селі майже не залишилось працездатних чоловіків. Практично не було коней. Уся важка чоловіча робота лягла на жіночі плечі, на інвалідів та підлітків. Замість коней при нагоді використовували корів та трьох волів, що були сховані в лісі Рог і дивом уціліли під час бомбардування Березанки та Чернігова.[15] Разом із тим у сільраду постійно надходили вказівки про необхідність мобілізації додаткових ресурсів на потреби фронту. Окрім виконання планових обсягів продовольства (яйця, зерно, картопля), до Чернігова та на залізницю постійно відправляли підводи для виконання транспортних послуг, а людей – на різні роботи до Чернігова.

А коли вже нікого й нічого в селі не було, то до Чернігова викликали керівників колгоспів разом із головою сільради. Як згадував П'явко Ф. Т., виховна робота спочатку відбувалась у райвиконкомі, а потім у казематах НКВС. На щастя, повертаючись у село, вони якось «викручувались», розуміючи військові потреби та стан, у якому перебувала країна.

Влада в селі було слабкою, а тому селян постійно грабували бандити. А діяли вони наступним чином: спочатку кидали у вікно пень, залазили через цей отвір у будинок і грабували все, що можна було взяти. Тим, хто висловлював відносно окремих грабіжників підозри, палили будинки.

Ті, хто пережив окупацію та період після визволення села, згадували, що в цю банду входили дезертири, колишні поліцейські, кримінальні елементи із Черниша, Івашківки, Конотопа та Седнева.

Нормальне життя в селі почало налагоджуватись у 1945 році, коли почали повертатись фронтовики. Так, Ячний Федір Филимонович 29 жовтня 1944 року очолив загін по боротьбі із диверсантами та дезертирами. [16]

А фронтовики-Герої – Юрченко Антон Степанович та Макеєв Єгор Абрамович, що прибули у відпустку в село, та ще й озброєні автоматами, допомагали сільраді в охороні правопорядку.

Наприкінці 1945-го – на початку 1946 року банду було ліквідовано, одних було засуджено, інші відправлені до штрафних батальйонів Червоної армії. [17] *Що стосується оцінки стану правопорядку та безпеки в селі в післяокупаційний період, то ця тема потребує окремого ґрунтовного дослідження, вивчення архівних документів СБУ, МВС.*

В 1945–1947рр. в Черниш почали повертатись так звані «остербайтери». Як згадували Залізняк Михайло Федорович (1923 р.н.), Уманець Ганна Євтухівна (1913 р.н.), Полегенько Іван Панкратійович (1921 р.н.), додому з Німеччини добирались переважно на «перекладних»: потягами, попутними автівками, а переважно йшли пішки, та ще й під конвоєм. Додому потрапляли вже після фільтраційних таборів. Одні були безпричинно засуджені, інших відправляли на примусові роботи в Сталінград, на відновлення шахт Донбасу, в Сибір на лісоповали (Полегенько І. П.). І не всім відтак усміхнулося щастя знову повернутись звідти додому живими.

Джерела інформації. Довідкова інформація

*Спогади Железняк Ніни Дем'янівни.

**Спогади Кирієнко Анни Феодосіївни.

*** Окрема розповідь про родину Абельнесова в розділі V1 цього видання.

1. Студьонова Л. Слідами Чернігівського підпілля. Ніжин. 2007.

2. Згадують: Москалець Володимир Гаврилович, Мартиненко Анна Іванівна, Носенко Мойсей Мойсейович.

3. Розповідають: Юрченко Василь Степанович, Носенко Анатолій Мойсейович, Кондратенко Дмитро Антонович.

4. Патриляк І., Боровик М. Україна в роки Другої світової війни. Київ: Видавець ПП Лисенко М. М. 2010. арк. 188.

5. Київський Національний університет ім. Т. Г. Шевченка. Вісник № 83. Київ. 2006.

6. Спогади Кондратенко Д. А., в цьому виданні.

7. Держархів Чернігівської області. (Далі – ДАЧО) Фонд Р-3013, опис 1, спр.93, арк.58.

Архів СБУ. Справа 10163-оф.

8. Наш край. 2015. 11 квітня.

9. Інформація Грецького Сави Мироновича, Мартиненко Анни Іванівни, Юрченка Василя Степановича, Кирієнко Марії Яківни. Протокол допиту заступника бургомистра Чернiша Железняка А. В. після звільнення села від окупантів – архів СБУ в Чернігівській області. Гарт. Чернігів. 2009. 18 вересня.

10. Літопис доль та днів минулих. Історично документальне видання. Чернігів: Видавець В.Лозовий. 2013.

11. Спалені села і селища Чернігівщини в 1941–1943 рр.: злочини проти цивільного населення. Чернігів: Видавництво ТОВ «Десна Поліграф». 2013.

12. Історія міст та сіл Української РСР. Чернігівська область. Київ УРЕ, 1983.

Зазначені у виданні цифри про людські втрати не повні, якщо в 1960 році по Чернишу рахувався 161 загиблий в роки Другої світової війни, то вже у 2014 році ця цифра сягає більше ніж 228 осіб.

13. Німецько – фашистський окупаційний режим на Україні. Київ. 1963.

14. Курданов А. Чернiська сільська рада. Чернігів. 2015.

15. ДАЧО. Фонд Р-179, оп. 2, спр.1,2.

16. Оригінал посвідчення виданий начальником Чернігівського районного відділу НКВС, зберігається в сімейному архіві Садченка І. В. зятя Ячного Ф. Ф.

17. Погосподарські книги села за 1950–1953 рр. Інформація Луговської Тетяни Сергіївни, Мартиненко Анни Іванівни, Юрченка Василя Степановича, Кондратенка Дмитра Антоно-вича.

18. Поезія. Київ: Видавництво ВАТ «Поліграф книга». 2008.

19. Деснянка. Чернігів. .2015. 7 травня.

20. Ім'я та ініціали бійців записано в російськомовній інтерпретації. Якщо «Н» то це Ніколай, а не Микола, й таке інше.

21. Сорокін В. Чернігів у вогні. Чернігів: Видавництво ПВК «Десна». 1993.

Вдовам, матерям, а також жінкам,
що не вийшли заміж, присвячується

Вдова солдата

Пролетіли роки, мов лелеки,
Час загоює рани життя,
І заграви воєнні, далекі,
Вже давно відійшли в небуття.

Лиш в очах материнських довіку
Удовина печаль пролягла.
З того дня, як свого чоловіка
На криваву війну провела.

Фотокартку, пожовклу від часу,
Берегла вона понад усе.
Там утрьох молоді і щасливі,
З почуттям – не зітреться в віках,
Під багаттям червоним калини
Із хлоп'ям у батьків на руках.

Ненько рідна, зросли твої діти,
Я ж зробив все, що тільки-но міг.
І сьогодні духм'янії квіти
До твоїх простилаю я ніг.

Побіліла шовкова коса,
Ти і голод, і холод здолала.
Та негода тебе не взяла.
Я торкаюсь засніжених скроней,
Рук, очей таких рідних,
знайомих…

Рідна мамо моя,
чим віддячить?
Щоб загоїти рани твої.
Ти ж від бід,
що в житті зустрічались,
Мене змалечку берегла.
І любов,
що на двох призначалась,
Лиш мені одному віддала.

Юрій Єрмак, 2005 рік, Черниш.
Переклав із російської на українську Кирієнко І.О., травень 2017 р.

Єрмак Юрій Іванович народився у 1941 році у Чернігові. Закінчив середню школу та музичну школу №1 по класу скрипки. Навчався в музичному училищі на відділенні народних інструментів. Грав у військовому оркестрі. Після відставки працював у чернігівському НМ Центрі народної творчості та культурно-освітньої роботи. Був керівником духового оркестру в Чернігівському обласному палаці дітей та юнацтва. У 2003–2008 роках жив у Черниші. Малював. Складав вірші. Писав музику до пісень. Відомі на Чернігівщині його пісні — «Моя рідна Україна», «Козаки», «Чернишанка», «Тарасова гора» та інші.

У пам'ять про Юрія Єрмака, який передчасно помер 14.06.2013 року, черниський самодіяльний ансамбль «Гармонія» постійно виконує його пісні. Ще Юрій Єрмак запам'ятався як великий патріот України. (Інформація Акуленка В.П., Потапенко Л.О., с.Черниш, 2016 рік).

Копія акту-списку розстріляних

АКТ-СПИСОК *

1944 г. Мы, нижеподписавшиеся — председатель комиссии Головач, члены комиссии Никитченко, Вовк, Рубащенко составили настоящий акт в том, что при вторжении и в период оккупации немецко-фашистские оккупанты убили и зверски замучили по Чернишскому сельсовету Черниговского района Черниговской области следующих граждан СССР:

1.Кириенко Николай Евсеевич, возраст 49 лет, который был расстрелян 20 марта 1942 года. Свидетель Железняк.

2. Дубина Александр Николаевич, возраст 20 лет, убит 20 октября 1941 года. Свидетель Дубина.

3. Баклага Семен Яковлевич, 59 лет, расстрелян 21 февраля 1943 г. Свидетель Акуленко. [1]

Члены комиссии: Головач (подпись),
Никитченко (подпись),
Вовк (подпись),
Рубащенко (подпись).

Акт-список утвержден председателем Черниговского райисполкома т. Маренич (подпись).
Секретарь райисполкома т. Подгорец (подпись).

Довідкова інформація

** Держархів Чернігівської області, Фонд Р-3013, опись №1, спр.93, арк.58.
1. Баклага Семен Якович, 1883 р.н.

Виписка із акту–списку про збитки, нанесені приватним господарствам

жителів с.Черниша Чернігівського району німецькофашистськими окупантами за період 1941–1943 р.р.

Акт складений в 1944 році, затверджений печаткою Чернігівського райвиконкому 25 жовтня 1944 р.*

«Ми, нижеподписавшиеся: председатель комиссии Рубащенко Т.Є. и члены комиссии Никитченко А.И., Вовк Р.С., и Пьявко Ф.Т. составили настоящий акт-список о том, что вторжением и разбойничьими действиями немецко-фашистские оккупанты причинили ущерб по нижепоименованным семьям граждан СССР по Чернышскому сельсовету Черниговского района Черниговской обл.».**

В акті аналізувалися збитки внаслідок пограбування окупантами селянських будинків, підсобних будівель, худоби та гусей, зернових посівів. Постраждали 115 сімей (домогосподарств), на час складення акту в цих сім'ях нараховувалось 503 особи.

Загалом за відповідний період окупантами та їхніми поплічниками було знищено будинки 36 сімей із 115, що були включені до списку.

Також забрано в селян 76 голів ВРХ (корови, нетелі, бики), 23 голови свиней (в т.ч. свиноматки), 9 голів овець, 140 голів гусей. [1] Наприклад, в Омельченко Ганни Сергіївни (склад сім'ї — 5 осіб) було спалено будинок, підсобні будівлі, грабіжницьким шляхом вилучено окупантами корову, 2 голови свиней із свиноматкою, 5 овечок, 23 гусей.

У П'явко Федора Титовича (6 осіб) згорів будинок, підсобні будівлі, сарай, корова.

У Сахно Олени Олексіївни (5 осіб) згорів будинок, підсобні будівлі, зернові посіви.

Загалом, окупаційним режимом станом на 25 жовтня 1944 року селянам нанесено збитків на загальну суму 3.578.530 (три мільйони п'ятсот сімдесят вісім тисяч п'ятсот тридцять радянських карбованців.

Джерела інформації. Довідковий матеріал

* Держархів Чернігівської області .Фонд Р -679, опись-3, спр. 365, арк. 607

** В акті–списку вказано прізвища тільки мешканців с.Черниша.

1. Кури не обліковувались.

Виписка із хронологічної довідки по с.Чернишу *

Повідомляється, що в с. Черниш підрозділи німецько-фашистських військ увійшли 30 серпня 1941 року о 18-й годині.

Окупаційна влада встановила свій режим. До людей ставились, як до худоби, били, жорстоко експлуатували, змушували працювати.

Розстріляли колишнього голову колгоспу Кирієнка Миколу Евсійовича.

У колишніх партійних, радянських активістів вилучали худобу та майно. **

У Німеччину на примусові роботи було відправлено 70 молодих людей віком від 16 до 25 років.

Повідомляється, що «староста і поліцейські… примусово забирали у людей все, що їм особисто було до вподоби. *** Ламали будівлі колишнього колгоспу. Будували собі будинки, хліви та підсобні приміщення…».

«Червона армія звільнила село від окупантів 20 вересня 1943 року о 9-й ранку». ****

Підписалися голова Чернiської сільради.
Підпис нерозбірливий.
Секретар сільради Нікітченко.
Дату складання документу не вказано.

Джерела інформації. Довідкові матеріали

*Держархів Чернігівської області.Фонд Р-1429, опись 1, справа 228, арк.10

**Прізвищ потерпілих не вказано.

*** Прізвища відправлених у Німеччину, а також старости, поліцаїв не називаються.

****Вказано дослівно. В інших архівних документах вказано, що село звільнено 21 вересня 1941 року.

Акт–список осіб, примусово відправлених на роботу в Німеччину

[1]Акт-список осіб жителів с.Черниша, які в період німецько-фашистської окупації села (1941–1943 рр.) примусово були вивезені до Німеччини.

№ /п	ПІБ *П І Б (Коли вивезли до Німеччини)	*Рік народження (або скільки було років)	Інформація про повернення з Німеччини
1.	2	3	4
1.	Апанасенко Надія Борисівна	21 рік	Інформація
2.	Акуленко Василь Ананійович	17 років	відсутня.
3.	Арапін Олександра Юхимівна,1922 р.	21 рік	
4.	Арапін Іван Юхимович	30 років	
5.	Грецька Анастасія Дмитрівна,1916 р.н.	27 років	
6.	Грецька Марина Миронівна	21 рік	
7.	Железняк Ірина Варфоломіївна,	21 рік	
8.	Железняк Анастасія Павлівна, 1922 р.	Не вказано	
9.	Железняк Федір Ларіонович,1900 р.	43 роки	
10.	Железняк Михайло Федорович	1923 року**	
11.	Зінченко Яків Никифорович	20 років	
12.	Зельман Ольга Іллівна	29 років	
13.	Йовенко Федір Йосипович	20 років	
14.	Кирієнко Марія Кузьмівна,1926 р.	20 років	
15.	Кирієнко Володимир Миколайович	21 рік	
16.	Кирієнко Марія Борисівна, 1922 р.	21 рік	
17.	Кондратенко Марія Михайлівна,1924 р.	18 років	
18.	Кондратенко Анастасія Григорівна.	21 рік	
19.	Кондратенко Аксинія Сидорівна	18 років	
20.	Кондратенко Олександр Трофимович	21 рік	
21.	Кондратенко Олександр Антонович	18 років	
22.	Кондратенко Надія Антонівна	1919 року**	
23	Кондратенко Анастасія Федорівна	25 років	
24.	Кривець Настя Павлівна, 1925 р.н.	18 років	
25.	Кривець Марія Аксентіївна	18 років	
26.	Лавриненко Ольга Степанівна	22 роки	
27.	Лавриненко Парасковія Семенівна	25 років	
28.	Максименко Іван Федорович	18 років	
29.	Мосіч Петро Сидорович	18 років	
30.	Мосіч Анна Юхимівна	18 років	
31.	Омельченко Варвара Євдокимівна	20 років	
32.	Полегенько Олексій Наумович	19 років	
33.	Полегенько Іван Панкратійович	20 років	
34.	Поронько Анна Петрівна	21 рік	
35.	Ребенок Анастасія Панасівна,1923 р.н.	21 рік	31.08.1945 р.
36.	Рубащенко Надія Іванівна, 1925 р.	19 років	
37.	Сахно Анна Акакіївна	20 років	

38.	Садченко Ольга Василівна	25 років	
39.	Снігирь Петро Кузьмич	18 років	
40.	Уманець Анна Євтухівна	21.09.1913р.н.**	
41.	Юрченко Мотя Савеліївна, 1923 р.н.	20 років	
42.	Ячний Василь Максимович	21 рік	
43.	Ячний Іван Кирилович,1924 р.н.	20 років	
44.	Ячна Марина Павлівна	Не вказано	
45.	Ячна Марія Павлівна	19 років	
46.	Ячний Михайло Павлович	31 рік	

[2]Акт-список датований 1944 роком. Число й місяць не вказані. Підписали: голова Чернiської сільради Головач О.А., члени комісії: Нікітченко І.І., Вовк Р.С. Рубащенко К.Я.

2.Акт-список був затверджений головою Чернігівського РВК та секретарем РВК. Підписи нерозбірливі. Прізвищ не вказано.

Джерела інформації. Довідковий матеріал

* В оригіналі всі прізвища вказано російською мовою, рік народження не вказувався, записано – скільки років було на день складення акту–списку в 1944 році.

** Кирієнком І.О. внесено доповнення про рік народження Уманець Ганни Євтухівни (21.09.1913–19.03.2004 рр). згідно з домовими книгами за 1944–1946, 1950–1953 рр Г. Уманець у своїх спогадах розповідала, що перша партія бранців із села була відправлена до Німеччини у квітні 1942 року в кількості 15 осіб (12 дівчат та 3 хлопців). Разом із тим Юрченко В.С. згадував, що зазначену партію людей окупантами було в Чернігові забраковано та повернуто назад у Черниш, оскільки серед них були інваліди, люди з вадами зору, похилого віку й не відповідали вимогам окупантів до цієї категорії бранців.

1. Держархів Чернігівської області. Фонд Р-3013, опис 1, спр.93, арк.58.

2. Ймовірно, що цей список не повний.

Курданов А. Чернiська сільська рада. Чернігів, 2015.

Зазначається, бранців було 70. Кононенко Віра Ксенофонтівна розповідає про старшу сестру Оксану, яка теж була відправлена до Німеччини., але у списку вона не згадується.

Юрченко Ксенія Филимонівна називає рідного брата Миколу, якого теж силоміть відправили на роботу в Німеччину, в списку він теж не згадується.

Система управління окупованими територіями

Встановлена та застосована гітлерівською Німеччиною на території України, інших окупованих країн у 1939-1945 рр.

Відповідно до генерального плану «Ост», розробленого 24.06.1940 року Гіммлером та затвердженому 16.07.1941 року таємним наказом Гітлера, була встановлена наступна система управління окупованими територіями. *

1.Міністерство окупованих територій (далі – МОТ). Керував А. Розенберг.

На нього покладались наступні функції:

а) управління окупованими територіями;

б) економічна експлуатація окупованих територій; в) безпека й охорона порядку;

г) знищення небажаних елементів.

Для цього міністерством була утворена наступна адміністративна вертикаль.

Всі окуповані території поділялись на рейхскомісаріати (далі – РК).

Очолював РК рейхскомісар або гауляйтер.

Рейхскомісаріати поділялись на генеральні округи (гебітскомісаріати). Очолював округ гебітскомісар.

Генеральні округи поділялись на округи.

1.1.Відповідно до функцій міністерства, їх розмежування та виконання покладених завдань забезпечувались наступним чином:

а) А. Розенберг здійснював загальне управління територіями через створену в МОТ адміністративно-територіальну вертикаль; **

б) Г. Герінг через створений ним штаб «Ост» здійснював економічну експлуатацію територій та трудових ресурсів шляхом реанімації промислового виробництва, відновлення діяльності сільськогосподарських об'єктів, вилучення сировини, переробки її, забезпечення продовольством гітлерівської армії, облік та репарація культурних цінностей. ***

в) Гіммлер відповідав та забезпечував через підпорядковані йому структури (гестапо, СД) політичну безпеку, охорону порядку на окупованих територіях, знищення небажаних елементів.

Відповідно до розподілу функцій та завдань:

В Україні МОТ було утворено Рейхскомісаріат «Україна»

(очолював його гауляйтер Еріх Кох. Центр РК — місто Рівне).****

Рейхскомісаріат «Україна» поділявся на 7 гебітскомісаріатів, а саме: «Київ», «Волинь-Поділля», «Житомир», «Дніпропетровськ», «Миколаїв», «Таврія», «Чернігів».

До гебітскомісаріату «Чернігів» включались Чернігівська, Сумська, частина Орловської (Росія) та Гомельської (Білорусь) областей.

Гебітскомісаріат «Чернігів» ділився на 18 округів.

Положення про МОТ передбачало, що ГК «Чернігів» управлявся військовою адміністрацією, яка перебувала в юрисдикції армії (Вермахту). Ця територія була розділена на три зони:

1) зона бойових дій; 2) прифронтова зона; 3) армійсько-тилова зона.

Для цього в штабі групи армій «Південь» був сформований сьомий спеціальний відділ, якому підпорядковувались дві головні польові комендатури № 399 (Конотоп), № 397 (Донецк). При них діяли гарнізонні комендатури, які обслуговували 45 колишніх районів Чернігівської області.

У районах та містах діяли управи, призначався бургомістри.

В селах призначався бургомістр, а в невеликих селах — староста.

Економічна експлуатація територій

Своїм наказом Герінг заборонив розпускати колгоспи та радгоспи. На їх базі створювались «громадські господарства». Заборонялось ділити чи передавати іншим суб'єктам їхні землі та майно.

Організацією управління аграрною галуззю займались окружні та районні земельні управління (при них створювались різні відділи. Наприклад, ветеринарний і т.д.).

Економічну політику на місцях проводили через окружних і районних ландвіршафтфюрерів.

Політична безпека, охорона порядку

За політичну безпеку відповідали структури гестапо.

Крім того СС, СД, Вермахт на окупованих територіях спільно утворили 4 айнцзацгрупи (в Україні група «Ц») . Якраз на них покладались функції та завдання гарантування політичної безпеки як у зоні бойових дій, так і тилу. Їм підпорядковувались зондеркоманди. Саме вони розстрілювали євреїв, активістів радянсько-комуністичного режиму, вели боротьбу з партизанами, нищили мирне населення, палили села та населені пункти.

За розслідування суто кримінальних злочинів на окупованих територіях відповідали відділи кримінальної поліції.

Служба порядку (поліція) формувалась із розрахунку 1% від чисельності населення, поліція забезпечувала охорону встановленого окупаційного режиму та порядку.

Очолював поліцію комендант сільської (міської) поліції, паралельно зі службою порядку створювались та діяли формально

підпорядковані цій службі порядку загони охорони врожаю та загони охорони промислових об'єктів, залізниць. Це так звані шуцманшафти.

Служба порядку та відділи кримінальної поліції формувалась за рахунок так званого «лояльного» до окупаційної влади населення.

Довідкова інформація

1.Вісник № 83. Національного університету ім. Т. Г. Шевченка. Київ. 2006..

* Патриляк І., Боровик М. Україна в роки Другої світової війни. Київ: Видавець ПП Лисенко М.М., 2010.

** МОТ –-Міністерство окупованих територій.

*** За період окупації України до Німеччини на примусові роботи було відправлено 2.4 млн. громадян. Назад повернулись 1.8 млн. Померли чи загинули — 400 тис. Відмовились повертатись — 200 тис.

Патриляк І., Боровик М.. Україна в роки Другої світової війни. Київ: Видавець ПП Лисенко М.М., 2010. Арк.188.

****Завдання та сутність позиції ката народів України – Е.Коха: «Мене знають як жорстокого пса, тому мене направили комісаром на Україну, із завданням, не звертаючи уваги на почуття та моральність, майновий стан українців,– вичавити з них усе. Чекаю від підлеглих абсолютної нещадності щодо туземців, які заселяють Україну»Патриляк І., Боровик М. Україна в роки Другої світової війни. Київ: Видавець ПП Лисенко М.М., 2010. арк.108

СПИСОК
вихідців із села Черниш, які загинули у Другій світовій війні 1939–1945 років

1	**Акуленко Іван Григорович* (1912-1943 рр.),** с. Черниш, українець, рядовий *(Книга пам'яті. Чернігівська область. Книга 9, стор .37)* ***(Далі кн. 9, с. 37).***
2	**Акуленко Іван Михайлович,** с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9,с.37).*
3	**Акуленко Іван Микитович, ***1908 р.н., с. Черниш, українець, рядовий. *** Загинув у 1941 році під Києвом *(кн.9,с.37).*
4	**Апанасенко Юхим Захарович*,** 1909 р.н., с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9,с. 45).*
5	**Апанасенко Петро Степанович,** 1922 р.н., с. Черниш, українець, мол. лейтенант. Проходив службу у 12 тп. Загинув 28.08.1943 р. Похований у с. Княгініному, Севського рну Брянської обл., РФ (кн.9,с.45).
6	**Апанасенко Сергій Григорович*** с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9, с.45).*
7	**Апанасенко Сергій Ісакович,** 1912 р.н., с. Черниш, українець, рядовий. Проходив службу у 1281 сп. 60 сд. Загинув 22.09.1942 р. Похований у с. Железниці Бельовського р-ну, Тульської обл., РФ *(кн.9,с.45).*
8	**Арапін Іван Кіндратович*,** 1922 р.н., росіянин, с. Черниш, рядовий *(кн.9,с.46).*
9	**Арапін Петро Юхимович*,** с. Черниш, росіянин, рядовий *(кн.9,с.46).*
10	**Баклага Семен Якович,** 1884 р.н., с. Черниш, радянський активіст, розстріляний окупантами 21.02.1943 р. (ДОЧА. Фонд Р3013, опис № 1, спр.93, арк. 58)
11	**Білоконський Олексій Іванович,** 1894 р.н., с. Черниш, українець, рядовий. Проходив службу на 159 польовому автохлібзаводі. Лікувався в 683 ппг. Помер 30.01.1945 р. Похований в Польщі *(кн.9,с.62).*
12	**Білоконський Олексій Самійлович*,** 1913 р.н., с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9,с.62).*

13	**Білоконський Анатолій Єлисейович*,** 1921 р.н. с. Черниш, українець, сержант. *(кн.9,с.62).* У 2016 р. встановлено, що він був мобілізований до армії у 1939 р. Олишівським РВК. Танкіст. На початку війни служив у 21 мк 42 танкової дивізії навідником танку КВ1. Екіпаж танку у складі 5 осіб, в їх числі Білоконський А.Є., загинули під час бою 07.07.1941 р. на дорозі біля міста Опочки Псковської обл.
14	**Білоконський Андрій Миронович,** 1909 р.н., с. Черниш, українець, рядовий. Проходив службу в 59 УВПС *(кн.9,с.62).*
15	**Білоконський Андрій Миколайович*,** с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9,с.62).*
16	**Білоконський Василь Миронович,** 1922 р.н. с. Черниш, українець, рядовий. Проходив службу в 676 сп 15 сд. Загинув 01.12.1943 р. Похований в с. Паричах Світлогорського рну Гомельської обл., Білорусь *(кн.9,с.62).*
17	**Білоконський Єлисей Іванович*,** 1894 р.н. с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9,с.62).*
18	**Білоконський Омелян Тихонович*,** 1926 р.н., с. Черниш, українець, рядовий. Проходив службу в 235 сп 28 сд *(кн.9,с.62).*
19	**Білоконський Іван Іванович*,** 1919 р.н. с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9,с.62).*
20	**Білоконський Іван Павлович*,** с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9,с.62).*
21	**Білоконський Ларіон Павлович,** с. Черниш, українець, мол. технік-лейтенант. Проходив службу в 334 тб. Загинув 22.02.1944 р. Похований в с. Кринках Ліозненського р-ну Вітебської обл., Білорусь *(кн.9,с.62).*
22	**Білоконський Михайло Павлович*,** с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9,с.62).*
23	**Білоконський Михайло Тихонович*,** 1915 р.н., с. Черниш, українець, ст. сержант. Проходив службу в 61 орр. Загинув 02.12.1944 р. Похований в Польщі *(кн.9,с.62).*
24	**Білоконський Феодосій Самойлович*,** 1906 р.н., с. Черниш, українець, ст. сержант *(кн.9,с.62).*
25	**Білий Андрій Ілліч,** 1922 рн**.,** с. Черниш, українець, лейтенант. Проходив службу в 41 тбр. Загинув 19.09.1944 р. Похований в Ерглі Мадонського рну, Латвія *(кн.9,с.64).*

26	**Білий Михайло Іванович*,** с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9,с.64).*
27	**Білий Трохим Іванович*,** 1905 р.н., с. Черниш, українець, рядовий. Проходив службу в 1185 сп 356 сд. Загинув 19.11.1943 р. Похований в с. Бивальках Лоєвського рну Гомельської обл., Білорусь *(кн.9, с.65).*
28	**Бриль Климентій Іванович,** 1901 р.н., с. Черниш, українець, рядовий. Проходив службу в 914 сп 246 сд. Лікувався в 265 омсб. Помер 26.04.1945 р. Похований в м. Опава, Чехословаччина *(кн.9,с.84).*
29	**Вовк Афанасій Кіндратович*,** 1901 р.н., с. Черниш, українець, рядовий. Проходив службу в 200 сп. 2 сд. Загинув 07.02.1945 р. Похований в Калінінградській обл., РФ *(кн.9,с.115).*
30	**Вовк Стефан Кіндратович*,** 1985 р.н., с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9,с.116).*
31	**Гнип Василь Іванович,** 1903 рн., с. Черниш, українець, рядовий. Проходив службу в 1345 сп 399 сд. Загинув 19.07.1944 р. Похований в с. Плянтах Кобринського р-ну Брестської обл., Білорусь *(кн.9,с.137).*
32	**Голіков Григорій Михайлович,** 1918 р.н., с. Черниш, росіянин, ст. сержант *(кн.9,с.139).*
33	**Головач Андрій Демидович*,** 1915 р.н., с. Черниш, українець, рядовий. Проходив службу в 203 ап 15 сд. Лікувався в 96 омсб. Помер 15.02.1945 р. Похований в Польщі *(кн.9,с.139).*
34	**Гоменюк Андрій Якович**,** 1907 р.н., с. Черниш, українець, мол. лейтенант, командир стрілецького взводу 14 гв. сд, пропав безвісти 07.10.1941 р. біля с. Олексіївки Велико-Токмацького району Запорізької обл. (ЦАМО РФ, ф.58, оп. 81883, д.1123).
35	**Грецький Андрій Костянтинович*,** 1903 р.н. с. Черниш, українець, рядовий. Проходив службу в 228 сп 55 сд. Проходив лікування в 86 хппг. Помер 04.12.1943 р. Похований в с. Воробйові Ріпкинського р-ну Чернігівської обл. *(кн.9, с.145).*
36	**Грецький Тимофій Костянтинович*,** 1903 р.н**.,** с. Черниш, українець, рядовий. Проходив службу в 1185 сп 356 сд. Лікувався в 2100 сег. Помер 04.05.1944 р. Похований в м. Клинцях Брянської обл., РФ (кн.9,с.145).

37	**Дубина Олександр Микитович*,** 1921 р.н. Застрелений німецькими окупантами в Черниші 20.10.1941 р. (районна КП. ЧОДА архів).
38	**Дубина Кузьма Юхимович*,** 1916 р.н., с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9, с.176).*
39	**Железняк Олексій Авер'янович*,** 1900 р.н., с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9, с.187).*
40	**Железняк Андрій Антонович*,** 1925 р.н., с. Черниш, українець, рядовий. Проходив службу в 221 гв. сп 77 гв. сд. Загинув 06.02.1945 р. Похований в Польщі.
41	**Железняк Андрій Антонович*** (Обеліск, с.Черниш)
42	**Железняк Антон Андрійович*,** 1920 р.н., с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9, с.187).*
43	**Железняк Василь Іванович*** *(районна КП).*
44	**Железняк Дмитро Герасимович*,** 1911 р.н., с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9, с.187).*
45	**Железняк Іван Антонович*,** 1925 р.н.,с. Черниш, українець, рядовий. Загинув під Ленінградом, там і похований *(кн.9, с.187).*
46	**Железняк Іван Михайлович*,** 1911 р.н., с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9, с.187).*
47	**Железняк Іван Сергійович,** 1919 р.н., с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9, с.187;).*
48	**Железняк Іван Фокович*,** 1895 р.н., с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9, с.187).*
49	**Железняк Михайло Авер'янович*,** 1902 р.н., с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9, с.187).*
50	**Железняк Михайло Семенович** ** (районна КП).*
51	**Железняк Петро Герасимович*,** 1914 р.н., с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9, с.188).*
52	**Железняк Семен Васильович*,** 1910 р.н., с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9, с.188).*
53	**Железняк Семен** Федорович, 1923 р.н.
54	**Железняк Федір Ларіонович*,** с Черниш, українець, рядовий *(кн.9, с.188).*
55	**Зінченко Парфентій Олексійович*,** 1902 р.н., с. Черниш, українець, рядовий. Проходив службу в 848 сп 267 сд *(кн.9, с.206).*
56	**Зінченко Семен Михайлович*,** 1921 р.н. (*районна КП).*
57	**Зінченко Семен Мойсейович,** 1921 р.н., с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9, с.206).*

58	**Зінченко Трохим Мойсейович*,** 1918 р.н., с. Черниш, українець, лейтенант. Проходив службу в 1170 сп 348 сд. Загинув 25.06.1944 р. Похований в с. Коноплиці Рогачівського р-ну Гомельської обл., Білорусь *(кн.9, с.206).*
59	**Зінченко Іван Нікифорович*,** 1924 р.н., с. Черниш, українець, рядовий. Проходив службу в 848 сп 267 сд *(кн.9, с.206).*
60	**Знойко Іван Андрійович*,** 1913 р.н., с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9, с.206).*
61	**Йовенко Олексій Корнійович*,** 1911 р.н., с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9, с.212).*
62	**Йовенко Григорій Іванович*,** 1902 р.н**.,** с. Черниш, українець, рядовий. Проходив службу в 1185 сп 356 сд. Загинув 17.11.1943 р. Похований в с. Бивальках Лоєвського рну Гомельської обл., Білорусь *(кн.9, с.212).*
63	**Йовенко Григорій Федорович**,** 1923 р.н., призваний до армії в 1941 р. Святошинським РВК Київської обл., рядовий, пропав безвісти в червні 1944 р. (ЦАМО РФ, ф.58, оп.18004, д. 642).
64	**Йовенко Юхим Петрович*, 1914 р.н.,** с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9, с.212).*
65	**Йовенко Іван Юхимович*,** с. Черниш, рядовий. Проходив службу в 676 сп 15 сд. Загинув 17.11.1943 р. Похований с. Петрицькому Брагинського р-ну Гомельської обл., Білорусь *(кн.9, с.212).*
66	**Йовенко Іван Іванович*, 1920 р.н.,** с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9, с.212).*
67	**Йовенко Кузьма Іванович, 1911 р.н.** с. Черниш, українець, рядовий. Проходив службу в 228 сп 55 сд Загинув 04.12.1943 р. Похований в с. Прудку Калинковицького рну Гомельської обл., Білорусь *(кн.9, с.213).*
68	**Йовенко Михайло Іванович*,** с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9, с.213).*
69	**Йовенко Сергій Іванович*,** с. Черниш, українець, рядовий. Проходив службу в 228 сп 55 сд. Загинув 04.12.1943 р. Похований в с. Прудку Калинковицького р-ну Гомельської обл., Білорусь *(кн.9, с.213),(кн.9, с.212).*
70	**Карась Григорій Карпович,** с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9, с.221).*
71	**Кирієнко Олексій Єпифанович*,** 1909 р.н., с. Черниш, українець, рядовий.
72	**Кирієнко Анофрій Данилович*,** 11.07.1918 р.н., с. Черниш, українець.

73	**Кирієнко Володимир Миколайович*,** 1922 р.н., с. Черниш, українець, рядовий (кн.9, с.228)
74	**Кирієнко Гаврило Микитович*,** 1895 р.н., с.Черниш, українець, рядовий *(кн.9, с.228).*
75	**Кирієнко Григорій Прокопович,** 1922 р.н., с.Черниш, українець, рядовий *(кн.1, с.107).*
76	**Кирієнко Семен Тихонович,** 1915 р.н., с.Черниш, українець, рядовий *(кн.1, с.107).*
77	**Кирієнко Семен Титович** (інф. Луговської Т.С.).
78	**Кирієнко Юхим Пилипович*,** 1904 р.н., с.Черниш, українець, рядовий. Проходив службу в 321 сп 15 сд. Лікувався в 2956 сг. Помер 11.02.1945 р. Похований в Польщі *(кн.9, с.229).*
79	**Кирієнко Іван Гаврилович*,** 1916 р.н**.,** с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9, с.229).*
80	**Кирієнко Іван Данилович*,** 1922 р.н**.,** с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9, с.229).*
81	**Кирієнко Іван Демидович*,** с.Черниш, українець, рядовий *(кн.9, с.229).*
82	**Кирієнко Іван Євсійович,** народився 19.01.1915 р. в Черниші, українець. Мобілізований у 1939 році, безвісти пропав у 1943 році.
83	**Кирієнко Іван Єпифанович*,** 1907 р.н**.,** с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9, с.229).*
84	**Кирієнко Іван Миколайович*,** с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9, с.229).*
85	**Кирієнко Кузьма Васильович,** 1898 р.н., с. Черниш, українець, рядовий. Загинув у грудні 1941 р. *(кн.9, с.229).*
86	**Кирієнко Михайло Дем'янович*,** 1901 р.н**.,** с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9, с.229).*
87	**Кирієнко Михайло Єпифанович*,** 1912 р.н., с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9, с.230).*
88	**Кирієнко Михайло Захарович*,** 1916 р.н., с. Черниш, українець, рядовий. Проходив службу в 218 сп 77 гв. сд. Загинув 09.01.1944 р. Похований у Калинковицькому р-ні Гомельської обл., Білорусь (*кн.9, с.230).*
89	**Кирієнко Михайло Митрофанович**,** 1910 р.н., призваний в армію 11.07.1941 р., рядовий 767 сп 215 сскд 5 арм. Перебував у полоні з 13.11.1941 р. по 28.12.1941 р. (ЦАМО РФ, ф. 58, оп. 18002, д.553). В окупацію жив у селі. 12.10.1943 р. був знову мобілізований. Інформації про смерть або загибель немає.

90	**Кирієнко Микола Євсійович** * (1893 -1942 рр.) с. Черниш, розстріляний окупантами 20.03.1942 р. (ЧОДА фонд Р3013, опис № 1, спр.93 арк-58).
91	**Кирієнко Петро Пилипович*,** 1909 р.н., с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9, с.230).*
92	**Кирієнко Яків Іванович*,** 1921 р.н., с. Черниш, українець, сержант. Проходив службу в 6 гв. сд. Загинув 06.10.1941 р. Похований в с. Перший Воїн Мценського р-ну Орловської обл. РФ *(кн.9, с.231).*
93	**Кисіль Ларіон Васильович,** 1902 р.н., с.Черниш, українець, рядовий. Проходив службу в 160 сп 224 сд. Загинув 05.07.1944 р. Похований в о. Тейкар-Сари, Карелія, РФ *(кн.9, с.233).*
94	**Кисіль Петро Микитович*,** 1912 р.н., с.Черниш, українець, рядовий *(кн.9, с.233).*
95	**Кисіль Сидір Васильович*,** 15.05.1907 р.н., с. Черниш, українець, рядовий. Табір Deblin (Деблін). Загинув у полоні 08.09.1941 р. Шталаг – 307 *(кн.9, с.234)*.
96	**Кислиця Сергій Панасович*,** 1902 р.н., с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9, с.234)*.
97	**Кисловець Сергій Панасович,** 1902 р.н., с. Черниш, українець, рядовий. Проходив службу в 1321 сп 415 сд. Загинув 04.12.1943 р. Похований в с. Добрині Єльського рну Гомельської обл., Білорусь *(кн.9, с.234)*.
98	**Ковбаса Сергій Микитович*,** 1902 р.н., с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9, с.247)*.
99	**Кондратенко Григорій Федорович***, с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9, с.247)*.
100	**Кондратенко Дмитро Парфентійович*,** 1906 р.н., [6]с. Черниш, українець, рядовий. Проходив службу в 228 сп 55 сд. Лікувався в 67 омсб. Помер 12.12.1943 р. Похований с. Огородниках Калинковицького р-ну Гомельської обл., Білорусь *(кн.9, с.260)*.
101	**Кондратенко Іван Федосійович*,** с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9, с.261).*
102	**Кондратенко Володимир Миколайович*** (Обеліск, с. Черниш)**.**
103	**Кондратенко Пантелій Антонович*,** 1925 р.н, с. Черниш. Червоноармієць, рядовий 221 Гвардійського стрілецького полку, 77 Гвардійської стрілецької дивізії. Загинув 27.08.1944 р.

104	**Кононенко Данило Іовлевич***, 1907 р.н., с. Черниш, українець, рядовий. Проходив службу в 958 сп 299 сд Загинув 09.09.1941 р. Похований в м. Орел РФ *(кн.9, с.261)*.
105	**Кононенко Тихін Семенович,** 1900 р.н., с. Черниш, українець, рядовий. Загинув 19.01.1944 р.
106	**Кононенко Феодосій Іовлевич***, с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9, с.261)*.
107	**Костенко Петро Пилипович,** 1911 р.н., с. Черниш, українець, рядовий. Проходив службу в 1005 сп 279 сд. Загинув 12.02.1942 р. Похований в м. Луганську *(кн.9, с.272)*.
108	**Костюк Степан Григорович***, 1913 р.н., с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9, с.274)*.
109	**Кривець Дем'ян Захарович***, 1914 р.н., с. Черниш, українець, рядовий. Танкіст. Загинув в 1943 р. (кн.9, с. 287).
110	**Кривець Іван Феодосійович***, 1925 р.н., с. Черниш, українець, рядовий. Проходив службу в 218 гв. сп. 77 гв. сд. Лікувався в 5227 пг. Помер 23.10.1944 р. Похований в Польщі *(кн.9, с.287)*.
111	**Кривець Кіндрат Венедиктович***, с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9, с.287)*.
112	**Кривець Михайло Захарович***, 1910 р.н., с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9, с.287)*.
113	**Кривець Микита Олександрович,** с. Черниш, українець, сержант. Проходив службу в 434 орр. Загинув 16.07.1944 р. Похований в Карелії, РФ *(кн.9, с.287)*.
114	**Кривець Микита Григорович***, с. Черниш, українець, рядовий. Проходив службу в 434 орр. *(кн.9, с.287)*.
115	**Кривець Микола Михайлович,** с. Черниш, українець, рядовий (*кн.1, с.125)*.
116	**Кривець Петро Полікарпович***, 1919 р.н., с. Черниш, українець, сержант. Проходив службу в 415 сп 1 сд. Загинув 15.10.1944 р. Похований в Польщі *(кн.9, с.287)*.
117	**Кривець Семен Андрійович,** с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9, с.287)*.
118	**Кучеров Михайло Харитонович,** с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9, с. 305)*.
119	**Лавриненко Михайло Семенович***, 1913 р.н., с. Черниш, українець, рядовий. Служив у 29 гв.сп.12 гв. сд. Загинув 17.12.1943 р. Похований в с. Великих Автюках Калинковицького р-ну Гомельської обл. *(кн.9, с.307)*.

120	**Левченко Віктор Антонович,** с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9, с. 307)*.
121	**Леоненко Віктор Авакумович*,** 1916 р.н., с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9, с.318)*.
122	**Леоненко Афанасій Петрович*,** с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9, с.318)*.
123	**Липа Антон Митрофанович*,** 1899 р.н., с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9, с.322)*.
124	**Липа Василь Гаврилович*,** с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9, с.322)*.
125	**Липа Василь Григорович*,** 1909 р.н., с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9, с.322)*.
126	**Липа Григорій Гаврилович,** 1914 р.н., с. Черниш, українець, рядовий. Проходив службу в 228 сп 55 сд. Лікувався в 2405 ппг. Помер 19.12.1943 р. Похований в м. Хойниках Гомельської обл. *(кн.9, с.322)*.
127	**Літвинцов Василь Петрович,** 1922 р.н., с. Черниш, росіянин, лейтенант. Загинув 14.07.1944 р. Похований в с. Росі Волковиського р-ну Гродненської обл., Білорусь *(кн.9 с.324).*
128	**Лукаш Борис Харитонович*,** 1912 р.н., с. Черниш, українець, мол. лейтенант. Проходив службу в 209 сп 96 сд. Загинув 16.09.1941 р. Похований в с. Софіївці Новотроїцького р-ну Херсонської обл. *(кн.9 с.324).*
129	**Луцик Олексій Михайлович,** 1915 р.н., с. Черниш, українець, лейтенант. Проходив службу в 576 сп 115 сд. Лікувався в 233 омсб. Помер в 1944 р. Похований у Калінінградській обл., РФ *(кн.9, с.335).*
130	**Максименко Михайло Захарович,** 1925 р. н., с. Черниш, українець, рядовий. Проходив службу в 221 гв. сп. 77 гв. сд. Загинув 09.08.1944 р. Похований в Польщі *(кн.9, с.345).*
131	**Мартиненко Олексій Сергійович*,** 1895 р. н., с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9 с.351)*.
132	**Месенюк Дмитро Григорович,** с. Черниш, українець, рядовий. Проходив лікування в 2540 ег. Помер 14.03.1945 р. Похований в с. Кибартаї Вилкавишкского рну, Литва *(кн.9 с.362)*.
133	**Мосіч Олександр Юхимович*,** 1918 р.н., с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9 с.380)*. Зі слів племінника Мосіча І.П., Олександр загинув у серпні 1941 року в районі Вітьовської гори по дорозі із Черниша на Новий Участок (с. Нове).
134	**Мосіч Андрій Митрофанович*,** 1910 р.н., с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9 с.380)*.

135	**Мосіч Андрій Якович,** 1916 р.н., с. Черниш, українець, рядовий. Проходив службу в 201 сп 84 сд. Загинув 07.03.1942 р.н. Похований в с. Маковщині Старoруського рну Новгородської обл., РФ *(кн.9 с.380)*.
136	**Мосіч Кузьма Павлович*,** 1925 р.н., с. Черниш, українець, рядовий (кн.9 с.380). Зі слів брата – Мосіча І.П., у вересні 1943 р. Кузьма пішов служити до армії добровольцем, був танкістом, загинув у 1944 році.
137	**Мосіч Михайло Митрофанович*,** 1924 р.н., с. Черниш, українець, рядовий. Проходив службу в 34 гв.сп. 13 гв. сд. Загинув 03.05.1945 р. Похований у Німеччині *(кн.9 с.380)*.
138	**Мосіч Микита Агафійович,** 1915/1925 р.н., с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9 с.380)*.
139	**Мосіч Микола Павлович*,** 1922 р.н., с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9 с.380)*.
140	**Мосіч Павло Юхимович*,** 1899 р.н., с. Черниш, українець, рядовий. Проходив службу в 669 сп 212 сд. Лікувався в 379 омсб. Помер 29.11.1944 р. Похований в с. Вайнеде Ліепайського р-ну, Латвія *(кн.9 с.380)*. Син Мосіча І.П. згадує, що батько був мобілізований у 1943 році.
141	**Мосіч Сидір Агафійович*,** 1901 р.н., с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9 с.380)*.
142	**Москалець Іван Євдокимович*,** 1910 р.н**.,** с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9 с.381)*.
143	**Назарук Михайло Михайлович*,** 1920 р.н., с. Черниш, українець, рядовий. Проходив службу в 218 гв. сп 77 гв. сд. Загинув 12.01.1944 р. Похований в с. Буді Калинковицького р-ну Гомельської обл., Білорусь (*кн.9 с.387)*.
144	**Назарук Михайло Прокопович,** с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9 с.387)*.
145	**Нікітченко Іван Данилович*,** 1897 р.н., с. Черниш, українець, рядовий. Проходив службу в 875 сп 158 сд. Загинув 15.01.1944 р. Похований в с. Угляку Вітебської обл., Білорусь *(кн.9 с.396)*.
146	**Носенко Антон Митрофанович*,** 1902 р.н., с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9 с.403)*.
147	**Носенко Григорій Митрофанович*,** 1908 р.н., с. Черниш, українець, сержант. Проходив службу в 1226 сп 368 сд. Загинув 28.04.1942 р. Похований у с. Петраківці Витегорського р-ну Вологодської обл., РФ *(кн.9 с.403)*.

148	**Носенко Григорій Петрович*,** 1924 р.н., с. Черниш, українець, сержант. Проходив службу в 676 сп 15 сд. Загинув 08.01.1944 р. Похований в с. Буді Калинковицького р-ну Гомельської обл., Білорусь *(кн.9 с.403)*.
149	**Носенко Данило Іванович** ** (19241943)**,** с. Черниш, українець, рядовий 15 сд. Помер від ран 09.12.1943 р., похований в с. Огородниках Калинковицького р-ну Гомельської обл., Білорусь *(ЦАМО РФ, ф.58, оп.18001, д.1283).*
150	**Носенко Мойсей Демидович*,** с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9 с.403)*.
151	**Носенко Микола Демидович*,** с. Черниш, українець, рядовий (*кн.9 с.403)*.
152	**Носенко Павло Петрович*,** 1921 р.н., с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9 с.403)*.
153	**Носенко Петро Іванович*,** с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9 с.403)*.
154	**Носко Петро Іванович,** 1919 р.н., с. Черниш, українець, рядовий. Проходив службу в 676 сп 15 сд. Загинув 13.11.1943 р. Похований у с. Ручаївці Лоєвського р-ну Гомельської обл., Білорусь *(кн.9 с.404)*.
155	**Омельченко Олександр Євдокимович*,** 1926 р.н., с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9 с.411)*.
156	**Омельченко Андрій Іванович*,** 1922 р.н., с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9 с.411)*.
157	**Омельченко Іван Романович*,** с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9 с.411)*.
158	**Омельченко Никифор Павлович*,** 1900 рн., с. Черниш, українець, рядовий. Проходив службу в 677 сп 409 сд. Загинув 05.11.1944 р. Похований в Угорщині *(кн.9 с.411)*.
159	**Омельченко Стефан Єрмолайович*,** 1908 р.н., с. Черниш, українець, рядовий. Проходив службу в 47 сд. Загинув 18.10.1943 р. *(кн.9 с.411)*.
160	**Павленко Іван Юхимович,** 1905 р.н.**,** с. Черниш, українець, рядовий. Проходив службу в 676 сп 15 сд. Загинув 17.11.1943 р. Похований в с. Петрицкому Брагінського р-ну Гомельської обл., Білорусь *(кн.9 с.411)*.
161	**Пінчук Андрій Клімович**, с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9 с.443).*
162	**Плєшкан Омелян Маркович***, 1901 р.н., с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9 с.449)*.

163	**Полегенько Кузьма Ілліч***, 1909 р.н., с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9 с.455)*.
164	**Поліченко Микола Наумович****, 1919 р.н., с. Черниш, ст. сержант, потрапив у полон, звільнений, репатрійований 02.11.1945 р. з Цербета в м. Ковель, вибув ешелоном у Москву. Пропав безвісти *(ГАРФ, ф.р. 9526, оп.6, с.1181)*.
165	**Потеляко Семен Андрійович**, с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9 с.466)*.
166	**Потиляко Іван Євтифієвич,** 1910 р.н., с. Черниш, українець, рядовий. Проходив лікування в 398 сег. Помер 18.04.1942 р. Похований в м. Воронежі, РФ *(кн.9 с.466)*.
167	**Потиляко Яків Терентієвич**, 1913 р.н., с. Черниш, українець, сержант. Проходив службу в 413 сп 73 сд. Загинув 16.07.1944 р. Похований у Свислоцькому р-ні Гродненської обл. *(кн.1 с.188)*.
168	**Пусь Олексій Якович***, 1910 р.н., с. Черниш, українець, рядовий. Проходив службу в 1185 сп 356 сд. Загинув 12.01.1944 р. Похований в с. Великих Автюках Калиновицького р-ну Гомельської обл., Білорусь *(кн.9 с.484)*.
169	**Радченко Лев Давидович****, 1906 р. н., с. Черниш, українець, призваний до армії Гомельским РВК Білоруської РСР, рядовий 108 сд, засуджений 16.08.1942 р. (ЦАМО РФ, ф.58, оп.81883, д.765).
170	**Ребенок Андрій Павлович***, с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9 с.490)*.
171	**Савченко Прокопій Іванович**, 1913 р.н., с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9 с.512)*.
172	**Савченко Степан Іванович**, 1918 р. н., українець, рядовий. Проходив службу в 47 сп 15 сд. Загинув 09.12.1941 р. Похований в с. Сердюківці Смілянського рну Черкаської обл. *(кн.9 с.512)*.
173	**Садченко Олексій Мойсейович* ,** 1907 р. н., с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9 с.513)*.
174	**Садченко Григорій Іванович***, 1925 р. н., с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9 с.513)*.
175	**Садченко Іван Васильович***, 1921 р. н., с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9 с.513)*.
176	**Садченко Іван Миколайович,** 1910 р. н., с. Черниш, українець, рядовий. Проходив службу в 310 сп 8 сд *(кн.1 с. 203)*.

177	**Садченко Микола Іванович***, с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9 с.513)*.
178	**Садченко Микола Корнійович***, с. Черниш, українець, мол. лейтенант. Проходив службу в 50 гв. тп. Загинув 28.08.1943 р. Похований в с. Алфьоровому Спас-Деменського р-ну Калузької обл., РФ *(кн.9 с.513)*.
179	**Садченко Степан Іванович***, 1918 р. н., с. Черниш, українець, рядовий. Проходив службу в 676 сп 15 сд. Загинув 23.07.1944 р. *(кн.9 с.513)*.
180	**Садченко Тихон Трохимович*,** 1908 р.н., с. Черниш, українець, рядовий. Проходив службу в 1321 сп 415 сд. Загинув 28.01.1944 р. Похований в Словечному Єльського р-ну Гомельської обл., Білорусь *(кн.9 с.513)*.
181	**Садченко Яків Демидович*,** 1914 р. н., с. Черниш, українець, рядовий. Загинув 1943 р. (кн. 9 с.513).
182	**Сахно Авксентій Андрійович*,** 1905 р. н., с. Черниш, українець, рядовий. Загинув у вересні 1941 р. *(кн.9 с.521)*.
183	**Сахно Григорій Пилипович*,** 1918 р. н., с. Черниш, українець, рядовий. Пропав безвісти в 1943 році *(кн.9 с.521)*.
184	**Сахно Полікарп Савелійович,** 1906 р. н., с. Черниш, українець, ст. лейтенант. Загинув у травні 1942 р. *(кн.9 с.522)*.
185	**Сахно Семен Пилипович*,** 1925 р. н., с. Черниш, українець, сержант. Проходив службу в 89 сп 23 сд. Загинув 11.02.1945 р. Похований у Польщі *(кн.9 с.522)*.
186	**Светенок Юхим Андрійович,** с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9 с.523; в списку с. Клочкова)*.
187	**Светенок Сергій Юхимович*,** 1895 р.н., с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9 с.523).*
188	**Светенок Федір Юхимович*** (районна КП).
189	**Светенок Федір Єфремович,** 1905 р. н., с. Черниш, українець, рядовий *(кн.1 с.205).*
190	**Сергієнко Олексій Якович,** 1922 р. н**.,** с. Черниш, українець, ст. сержант. Проходив службу в 143 тбр. Лікувався в 11 омсб. Помер 21.03.1943 р. Похований в с. Зеленому Лузі Демидовского р-ну Смоленської обл., РФ *(кн.9 с.531).*
191	**Сергієнко Михайло Тимофійович,** с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9 с.532).*

192	**Слюсаревський Василь Миколайович,** 24.01.1915 р. н., с. Черниш, українець, рядовий *(кн.1 с.212).*
193	**Слюсаревський Леонід Миколайович,** 1910 р. н., с. Черниш, українець, рядовий *(кн.1 с.213).*
194	**Снігир Авксентій Федосійович*,** 1893 р.н., с. Черниш, українець, рядовий *(кн.1 с.552).*
195	**Снігир Володимир Авксентійович*,** 1915 р. н**.,** с. Черниш, українець, рядовий. Загинув 10.12.1941 р. перебуваючи в полоні на території Німеччині *(кн.9 с.552).*
196	**Снігир Ісак Ларіонович*,** с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9 с.552).*
197	**Снігир Микола Кузьмович*,** 1922 р.н., с. Черниш, українець, сержант. Проходив службу в 112 тбр. Загинув 15.08.1942 р. Похований в с. Колосовому Козельського рну Калузької обл., РФ *(кн.9 с.552).*
198	**Стельмах Андрій Миколайович*,** 1919 р.н., с. Черниш, українець, рядовий. Проходив службу в 3-ій гірсько-стрілецькій бригаді. Загинув 08.03.1945 р. Похований у Польщі *(кн.9 с.559).*
199	**Стреж Іван Федотович,** с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9 с.565).*
200	**Фролов Андрій Савелійович*,** с. Черниш, українець, рядовий. Проходив службу в 107 сп 55 сд. Загинув 16.12.1943 р. Похований у Гомельській обл., Білорусь *(кн.9 с.602).*
201	**Чугай Яків Абрамович,** с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9 с.626).*
202	**Чугай Яків Лаврентійович*,** с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9 с.626).*
203	**Шульженко Григорій Трохимович,** 1925 р. н., с. Черниш, українець, рядовий. Проходив службу в 321 сп 15 сд. Лікувався в 96 омсб. Помер 01.02.1944 р. Похований в с. Боянові Петриківського р-ну Гомельської обл., Білорусь *(кн.9 с.654).*
204	**Юркевич Григорій Захарович*,** 1921 р.н., с. Черниш, українець, рядовий. Проходив службу в 14 гв. сп. 7 гв.сд. Загинув 02.02.1944 р. Похований в Псковській обл. *(кн.9 с.659).*
205	**Юркевич Михайло Захарович,** 1906 р.н., с. Черниш, українець, рядовий. Проходив службу в 1229 сп 371 сд. Загинув 09.01.1942 р. *(кн.9 с.660).*
206	**Юрченко Григорій Захарович** *(районна КП).*

207	**Юрченко Іван Андрійович*,** 1924 р.н., с. Черниш, українець, рядовий. Проходив службу в 676 сп 15 сд. Загинув 15.11.1943 р. Похований в с. Старограді Корм'янського рну Гомельської обл., Білорусь *(кн.9 с.660).*
208	**Юрченко Михайло Якович*,** 1913 р.н., с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9 с.660).*
209	**Юрченко Микола Пилипович*,** с. Черниш, українець, рядовий (*кн.9 с.660).*
210	**Юрченко Павло Леонтійович,** 01.01.1914 р.н., с. Черниш, українець, рядовий, загинув у полоні *(кн.9 с.660; Т.С. Луговська).*
211	**Юрченко Петро Дмитрович*,** 1919 р.н., с. Черниш, українець, рядовий, загинув у полоні *(кн.9 с.660).*
212	**Юрченко Степан Данилович*,** с. Черниш, українець, рядовий, загинув у полоні *(кн.9 с.660).*
213	**Юрченко Пилип Савелійович*,** 1914 рн., с. Черниш, українець, рядовий. Проходив службу в 228 сп 55 сд. Загинув 07.12.1943 р. Похований в с. Прудку Калинковицького р-ну, Гомельська обл., Білорусь *(кн.9 с.664).*
214	**Юрченко Яків Дмитрович***, 1922 рн., с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9 с.660).*
215	**Якуш Василь Семенович*,** с. Черниш, українець, рядовий. Проходив службу в 676 сп 15 сд Загинув 16.10.1943 р. Похований у Гомельській обл., Білорусь *(кн.9 с.664).*
216	**Якуш Василь Якович*,** с. Черниш, українець, рядовий. Проходив службу в 676 сп 15 сд Загинув 16.11.1943 р. Похований у Гомельській обл., Білорусь *(кн. 9 с.664).*
217	**Ячний Григорій Сергійович*,** 1908 р. н., с. Черниш, українець, рядовий. Загинув 17.10.1942 р. в полоні в Німеччині *(кн.9 с.669).*
218	**Ячний Григорій Сидорович*,** 1908 р.н., с. Черниш, українець, рядовий. Загинув у серпні 1941 р. *(кн.9 с.669).*
219	**Ячний Григорій Трохимович*,** 1923 р.н., с. Черниш, українець, рядовий. Проходив службу в 676 сп 15 сд. Загинув 14.11.1943 р. Похований у с. Ручаївці Лоєвського рну Гомельської обл., Білорусь *(кн.9 с.669).*

220	**Ячний Дмитро Олек.** ** (19211942 рр), с. Черниш, українець, рядовий 150 сп, телефоніст. Загинув у бою 01.03.1942 р., похований в с. Петровському Ямського рну Донецької обл. (ЦАМО РФ, ф.58, оп.81883,д.284).
221	**Ячний Дмитро Мойсейович,** 1920 р.н., с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9 с.669).*
222	**Ячний Іван Кузьмович,** 1915 р.н., с. Черниш, українець, партизан. Загинув 12.07.1943 р. Похований в с. Моровську Козелецького рну Чернігівської обл. *(кн.1 с.256).*
223	**Ячний Іван Максимович*,** 1921 р.н**.,** с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9 с.669).*
224	**Ячний Іван Феодосійович*,** 1924 р.н., с. Черниш, українець, рядовий. Проходив службу в 321 сп 15 сд. Лікувався в 96 омсб. Помер 09.12.1943 р. Похований в с. Огородніках Калинковицького р-ну Гомельської обл., Білорусь *(кн.9 с.669).*
225	**Ячний Іван Филимонович*,** 1916 р.н., с. Черниш, українець, ст. сержант, танкіст. Проходив службу в 67 гв. сп. 19 гв. мбр. Загинув 13.06.1944 р. Похований в м. Коломиї Івано-Франківської обл. *(кн.9 с.669).*
226	**Ячний Максим Кузьмович*,** 1898 р.н., с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9 с.669).*
227	**Ячний Петро Аврамович*,** с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9 с.669).*
228	**Ячний Стефан Кирилович*,** 1913 р.н, с. Черниш, українець, рядовий *(кн.9 с.669).*
229	**Ячний Пилип Павлович*,** 1907 р.н., с. Черниш, українець, ст. лейтенант. Проходив службу в 623 сп 231 сд. Загинув 07.09.1942 р. Похований в с. Єрзовці Дубовського р-ну Волгоградської обл. РФ *(кн.9 с.669).*

Найбільше бійців загинуло у сім'ях Кирієнків – 23 особи, Железняків – 15, Білоконських – 14, Ячних – 13, Садченків – 10, Йовенків – 9, Мосічів – 9, Юрченків – 9, Носенків — 8, Кондратенків – 5.

Динаміка втрат по роках:

1941 – 11, 1942 – 14, 1943 – 26, 1944 – 29, 1945 – 8. Невідомий рік загибелі 134 осіб, мобілізованих у 1941 році, вони вважаються зниклими безвісти. Час, коли з ними втрачено зв'язок, не вказано, ймовірно, у червні-грудні 1941 року — періоді найбільших безповоротних втрат в Червоній армії – загибель або полон.

Джерела інформації. Довідкова інформація.

1. Книга пам'яті. Чернігівський район. Чернігів. 1970.

2. Інформація про уродженців Черниша, що загинули у 1941–1945 рр. була також надана у 2012 році Курдановим Андрієм Леонідовичем, зібрана ним через електронну узагальнену базу даних «Меморіал» Міністерства оборони Російської Федерації. (Далі - УБД «Меморіал»)

3. Подомові книги Черниша за 1944–1946 рр, 1950–1953 рр.

4. Інформація про 160 воїнів-загиблих земляків у 1941–1945 рр. розміщена на стендах Обеліску Слави Черниша.

5. Активну участь у зборі заначеної інформації брали участь краєзнавці Черниша: Луговська Т.С., Юрченко В.С., Потапенко Л.О, Кирієнко В.І.

6. Рік народження Кондратенко Д.П. – 1906, згідно з записами погосподарської книги за 1950–1953 рр.

7. Інформація із подомової книги села за 1944–1946 рр.

* Ці прізвища – в числі загиблих на Обеліску села Черниша.

** Знайдено прізвища загиблих земляків із Черниша додатково в УБД «Меморіал»

та uk.wikipedia.org/wiki/ Книга_Памяті України. Історико-меморіальний серіал.

*** Акуленко Віктор Іванович, 1935 р.н., с. Комарівка, Борзнянського району, український правознавець, педагог, публіцист, доктор юридичних наук (1993), професор (2004). Автор концепції правової охорони культурних цінностей та реабілітації сімей, пограбованих у часи сталінської колективізації («розкуркулення»). Експерт з переміщених цінностей України у часи Другої світової війни. Також один із засновників Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, письменник і журналіст, автор розвідок у журналі «Пам'ятки України», син Акуленка Івана Микитовича, уродженця та жителя Черниша.

**** Інформація із Вікіпедії на запит «Белоконский Анатолий Єлисейович, 1921 р.н.».

2014 рік. Черниш. Фото Кирієнка І. О.

Знойко Іван Андрійович – праворуч

Кривець Дем'ян Захарович (сидить)

Ліворуч Кондратенко Пантелій Антонович. Загинув у 1942 році

Сахно Григорий Пилипович – ліворуч

Кирієнко Іван Миколайович

Білоконський Анатолій Єлисейович

Кононенко Данило Іовлевич та Омельченко Стефан Єрмолайович

Садченко Яків Демидович

Ліворуч – Кирієнко Володимир Миколайович

Железняк Іван Антонович

Учасники Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр.

На щастя та радість рідним і на зло ворогам повернулись додому живими

Юрченко Антон Степанович**,** народився 17.02.1923 р. в Черниші, мобілізований до Червоної армії 25.02.1944 р. Під час війни — сержант, командир відділення, мінер 381-го окремого саперного батальйону 220-ї Оршанської Червонопрапорної ордена Суворова II ступеня стрілецької дивізії, воював на третьому Білоруському фронті, **Герой Радянського Союзу (24.03.1945 р.).** Окремо розповідь про Героя в розділі V.

Макеєв Єгор Абрамович**.** Народився 7 грудня 1922 р. в Лихачевому, наразі —Починківський район Смоленської області. Мобілізований до армії у 1941 році. Командир віддлілення 381-го окремого саперного батальону 220-ї стрілецької дивізії 31-ї армії Третього Білоруського фронту. Указом Президії ВР СРСР «За мужність і безстрашність, виявлені при захопленні мосту через Дніпро в місті Орші, Білоруська РСР — сержантові Макеєву Єгору Абрамовичу 24.03.1945 р. присвоєно звання **Героя Радянського Союзу** із врученням ордена Леніна та медалі «Золота Зірка» (№ 6503). Він також був нагороджений бойовими орденами: Червоної Зірки, Слави — 2 та 3 ступенів, медаллю «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.». Жив у Черниші, мав сім'ю та сина. Окремо розповідь про Героя в розділі V.

Апанасенко Федір Захарович, 1919 р.н., нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.», орденом Вітчизняної війни II ст. (1985 р.). *

Арапін Григорій Юхимович (1918 р.н.) — народився в с. Черниші, у лавах Червоної армії з 1939 р., з червня 1941 р. воював у Білорусі, в Криму, де був поранений. З нагородного листа про *нагородження медаллю «За бойові заслуги»* (10.01.1944 р.): «за те, що навів порядок у батареї, покращив роботу кухні. Завжди особисто доставляє продукти й гарячу їжу бійцям на вогневі позиції, під сильним вогнем ворога своєчасно забезпечує батарею гарячою їжею, незважаючи на часту зміну вогневих позицій» *(ЦАМО РФ. — ф.33, оп.686044, спр.2272; номер запису в базі даних — 21080264).* З нагородного листа про нагородження орденом Червоної Зірки старшини батареї 665го винищувального протитанкового артилерійського полку Г. Ю. Арапіна (15.05.1944 р.): «При прориві сильно укріпленої оборони ворога в напрямку Каранки-Томашевки, діях у глибокому рейді з

танками, в боях під Сапун-Горою та при ліквідації ворожого угруповання на мисі Херсонес (8.04–12.05.44 р.) тов. Арапін під вогнем противника і бомбардуванням забезпечив безперебійну доставку їжі на бойові порядки батареї 9.04.44 р. Тов. Арапін в районі Кадиківки під бомбардуванням противника надав першу допомогу та вивіз із -під обстрілу 9 поранених, замінив при цьому пораненого шофера та, сівши за кермо, вивів із поля бою машину з пораненими. В ряді випадків тов. Арапін працював з доставкою гарячої їжі та продуктів для всіх підрозділів полку» *(ЦАМО РФ. — ф.33, оп.690155, спр.1951; номер запису в базі даних — 32384841).* Нагороджений орденом Вітчизняної війни I ст. (1985 р.).

Акуленко Данило Микитович, 1909 р.н. Народився і проживав у Черниші. Нагороджений орденом Червоної Зірки, медалями «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.», «За взяття Берлина». Отримав три подяки від Верховного Головнокомандувача ЗС СРСР. **

Акуленко Петро Ананійович, 23.12.1924 р., народився в с. Черниші.* Нагороджений медалями «За відвагу», «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.», «За взяття Берліна» (інформація за 06.12.1985 року Кондратенко Лариси Іванівни).

Арапін Петро Кіндратович, 1925 р.н. народився і жив у Черниші.* Нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.». Інвалід війни. Дружина Олександра Григорівна (Фролова). Діти — Наталія, Ольга, Галина. Сім'я проживала по вул. Шевченка, 4.

Арапін Іван Юхимович (1914-1967 рр.). Інформація доньки Мартиненко (Арапін) Анни Іванівни).

Білоконський Андрій Павлович, 1915 р.н., нагороджений орденом Вітчизняної війни I ст. (1985 р.), *медаллю «За відвагу».

Білоконський Василь Тихонович, 1913 р.н., в армії з вересня 1943 р., гв. мол. сержант, навідник полкової роти ПТР та 45 мм гармат 218 гв. сп, шофер окремої зенітно-кулеметної роти 77 гв. сд 1го Білоруського фронту. Тричі був поранений. Із нагородного листа до медалі «За бойові заслуги» (15.05.1944): «В бою 1.02.44 г. за населений пункт Перевесся у складі розрахунку із рушниці ПТР тов. Білоконський підбив одну ворожу бронемашину. У боях із німецькими окупантами тов. Білоконський неодноразово виявляв особисту мужність, хоробрість і стійкість» *(ЦАМО РФ, ф.33, оп.690155, д.1713, номер запису в базі даних — 36795121).* Із нагородного листа до медалі «За відвагу» (18.06.1944): «... 30.01.44 р. в бою під хутором Перевесся він особисто з противотанкової рушниці підбив

ворожу бронемашину, яка залишилась на полі бою» *(ЦАМО РФ, ф.33, оп.690155, д.1096, номер запису в базі даних — 31337340).* Із нагородного листа до ордену Червоної Зірки (30.04.1945 р.): «У боях за розширення плацдарму на західному березі річки Одер південніше від Франкфурта 13.02.45 р. супротивник, зосередивши значні сили, перейшов у контратаку проти наших підрозділів. Тов. Білоконський, викотивши свою гармату на відкриту позицію, з прямої наводки вів ураганний вогонь по ворогу. Нехтуючи небезпекою під сильним вогнем супротивника, тов. Білоконський весь час перебував біля гармати, чітко й своєчасно виконуючи команду ком. взводу. Коли закінчились снаряди, він почав вести вогонь із «фаустпатронів», подбивши ворожу самоходку» *(ЦАМО РФ, ф.33, оп.686196, д.4574, номер запису в базі даних — 25895729).* Подавався до нагородження орденом Вітчизняної війни II ст. З нагородного листа до ордена Слави III ступеня (09.05.1945 р.): «У боях за населений пункт Штреза при відбитті ворожої контратаки тов. Білоконський зі своєю гарматою висунувся у бойові порядки піхоти, підпускав супротивника на близьку відстань і біглим вогнем прямою наводкою розстрілював упритул німецькую роту, знищивши при цьому 20 німецьких солдатів та дві вогневі кулеметні точки, чим сприяв відбиттю контратаки супротивника й оволодінню населеним пунктом Штреза» *(ЦАМО РФ, ф.33, оп.687572, д.1015, номер запису в базі даних — 40219704).* З нагородного листа до ордена Слави III ст. (12.05.1945 р.): «Гвардії рядовий Білокінський у квітневих наступальних боях транспортував вогневий взвод. Під прикриттям темряви під артилерійським вогнем супротивника він висував зенітні кулемети на передній край для боротьби з наземним супротивником. У ніч на 23/IV ц.р. під час слідуванния на передній край гв. рядовий Білоконський виявив сміливість та винахідливість, потрапивши під арт. вогонь супротивника й, аби попередити втрати, запропонував розрахунку рухатися прихованим шляхом. Сам же об'їзною дорогою своєчасно доставив кулемети на наперед підготовані вогневі позиції *(ЦАМО РФ, ф.33, оп.690306, д.2453, номер запису в базі даних — 43286760).*

Білоконський Іван Савелійович, 1914 р.н., мобілізований до червоної армії у 1941 році, потрапив у полон, повернувся в село. Знову в діючій армії з 21.02.1944 р., мол. сержант гарматного розрахунку 45 мм гармат 449 сп.144 сд.5 армії 3го Білоруського фронту. З нагородного листа до медалі «За відвагу» (20.09.1944 р.): «...за те, що він у бою 9-го липня 1944 року за місто Вільнюс розрахунком із гармати знищив 2 кулеметні точки супротивника, 1 мінометну точку й знищив понад 12 німецьких солдатів» *(ЦАМО РФ, ф.33, оп.690155, д.1812, номер запису в базі даних — 34264056).* Він також нагороджений медалями: «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.», «За взяття Кенігсберга», орденом Вітчизняної війни I ст. (1985 р.).

Білоконський Леонід Іванович, 1922 р.н., в армії з травня 1941 р., сержант батареї 45 мм. гармат 449 сп.174 сд.31 арм. 3-го Білоруського фронту. Из нагородного листа до медалі «За відвагу» (26.03.1945 р.): «…. Беручи участь у боях із німецькими загарбниками, виявив мужність та відвагу. 24.3.45 р. у вуличних боях за м. Хайлігенбайль гарматою на прямій наводці він знищив 2 ручні кулемети супротивника та боєприпаси. Коли вибуло два номери, сержант Білоконський разом із командиром гармати продовжував вести вогонь по німцях, котрі відступали до моря» *(ЦАМО РФ, ф.33, оп.686196, д.1896, номер запису в базі даних — 26106007).* Нагороджений орденом Вітчизняної війни I ст. (1985 р.).

Білоконський Мирон Данилович (1888 р.н). Інформація невістки Білоконської (Мартиненко) Пелагеї Олексіївни (1914 р.н.).

Білоконський Михайло Самійлович, 1922 р.н., нагороджений орденом Вітчизняної війни II ст. (1985 р.). Жив та працював у Черниші.

Білоконський Павло Самійлович (1912 р.н.). Нагороджений орденом Слави III ст.

Білий Семен Ісакович, 1907 р.н., нагороджений орденом Вітчизняної війни II ст. (1985 р., медаллю «За оборону Києва».

Берташ Іван Андрійович, 1922–24.01.1977 рр. В армії з 25.03.1944 р. Повернувся в 1949 році. (Чернігівська районна газета за 22 лютого 1964 р.). **

Білоконська Надія Омелянівна, 1923 р.н., народилася в Черниші. Виховувалась у інтернатах. На фронті з 1944 року. Нагороджена бойовими медалями. Після війни проживала в м. Чернігові. Надія Омелянівна — донька Білоконського Омеляна Івановича, 1896 року народження, уродженця і жителя Черниша, який був безпідставно репресований у 1937 році та за рішенням трійки ВЧК розстріляний. Мати через рік трагічно загинула. Батька реабілітовано в 1991 році. Інформація племінника Білоконського Віталія Анатолійовича, 1955 р.н.

Бережний Гаврило Петрович, 07.04.1916 р.н., народився в Чернігові. Служив в батальоні охорони штабу армії.* Інвалід війни 2 групи. Нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.», орденом Вітчизняної війни I ст. (1985 р.). Одразу після демобілізації приїхав у Черниш, де жив і працював. Він розповідав, що під час війни у нього загинуло п'ять рідних братів. Інформація за 30.03.1982 року учениці 7 класу Мосіч Світлани Михайлівни.

Гончар Ларіон Демидович, 1916 р.н., нагороджений орденом Вітчизняної війни II ст. (1985 р.).

Грецький Василь Миронович, 1924 р.н., нагороджений орденом Вітчизняної війни II ст. (1985 р.). * Медаллю «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.». Служив на Балтійському флоті, моряк. Після війни жив у Черниші, працював бригадиром у колгоспі.

Грецький Іван Дмитрович, 1927 р.н., учасник війни, мобілізований у 1943 році. **

Горбик Павло Степанович, 1921 р.н., проживав у с. Черниші. Нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.». *

Дорохова (Железняк) [5]Галина Іванівна, учасниця партизанського руху. Рідний брат — Железняк Феодосій Іванович, довгий час працював головним ветеринарним лікарем колгоспу в Черниші. Чоловік Григорій Іванович, офіцер Червоної армії, у війну був на фронті, після війни жили в Чернігові.

Дуброва Олександр Григорович, 1917 р.н. В армії з травня 1941 року. Мобілізований Тупичівським РВК Чернігівської обл., червоноармієць, шофер управління 2-го дивізіону 125го арм. мін. полку. Из нагородного листа до медалі «За бойові заслуги» (07.05.1945 р.): «…. Працюючи на автомашині «ЗІС5», виявляє виняткову турботу про експлуатацію машини. У боях за Прибалтику в негоду, по бездоріжжю, тов. Дубров не мав жодного випадку поломки машини. Відмінно знає свою справу та сумлінно виконує доручені завдання» *(ЦАМО РФ, ф.33, оп.686196, д.3983, номер запису в базі даних 26774675).* Нагороджений орденом Вітчизняної війни II ст. (1985 р.).

Залізняк Микола Федорович, 1926 р.н., нагороджений орденом Вітчизняної війни II ст. (1985 р.).

Зінченко Федір Демидович, 1920 р.н., в армії з 1940 р., гв. єфрейтор, шофер взводу розвідки 3-го дивізіону 8 гв. ап РГК Волховского фронту. З нагородного листа до медалі «За відвагу» (27.01.1944): «…за те, що він у боях за м. Любань 23.01.44 року, переслідуючи супротивника, своєчасно забезпечив перевезення взводу розвідки на СП під вогнем супротивника, тим самим допомігши успішному виконанню бойового завдання» *(ЦАМО РФ, ф.33, оп.717037, д.51, номер запису в базі даних — 150632171).* Районна газета *(1964 р., 1 серпня).* Також він був нагороджений медалями: «За бойові заслуги», «За оборону Ленінграда», «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.».

Зінченко Мойсей Олексійович, 1894 р.н. Інформація доньки Железняк (Зінченко) Марини Мойсеївни, 1923 р.н.).**

Зінченко Феодосій Олексійович, 1907 р.н. Жив та працював у Черниші.

Железняк Олександр Андрійович, 1922 р.н. Народився в Черниші. Нагороджений орденом Червоної Зірки, медалями; «За визволення Варшави». «За взяття Берліна». Детальніше – Список репресованих.*

Железняк Володимир Андрійович, 1927 р.н., з 1951 р. жив у Чернігові. **

Йовенко Марія (групове фото учасник Другої світової війни 1985 рік). Проживала та працювала в Черниші.

Йовенко Корній Корнійович, 1912 р.н., проживав у Черниші. *

Йовенко Тимофій Юхимович, 1903 р.н., проживав у Черниші. *

Йовенко Василь Пилипович, 1924 р.н., нагороджений орденом Вітчизняної війни II ст. (1985 р.). Проживав у Черниші.

Йовенко Євген Євдокимович, 1926 р.н., нагороджений орденом Вітчизняної війни II ст. (1985 р.). Проживав у Черниші. *

Йовенко Тимофій Юхимович, 1909 р.н. (Інформація за 1957 рік). Інших відомостей про його немає, після війни працював у колгоспі об'їждчиком.

Йовенко Федір Кирилович, 1925 р.н., нагороджений орденом Вітчизняної війни II ст. (1985 р.).

Католик Григорій Трофимович, 1926 р.н., в армії з лютого 1944 р., рядовий, навідник 3 батареї 795 ап 82 сд 1-го Прибалтійського фронту. Із нагородного листка до медалі «За відвагу» (09.11.1944): «В районі тмз Велда 29-30 жовтня 1944 р. під вогнем супротивника прямим наведенням знищив 2 кулеметні точки й танк» *(ЦАМО РФ, ф.33, оп.686196, д.2123, номер запису в базі даных 45785430).* Також нагороджений орденом Вітчизняної війни II ст. (1985 р.).

Кирієнко Олексій Данилович, 1925 р.н., гвардії мол. сержант, на війні із жовтня 1943 року в складі військ Далекосхідного фронту, піхотинець, ординарець командира полку. Під час атаки на японські позиції Квантунської армії загинув комполку, Олексій Кирієнко підхопив прапор полку і передав його начальнику штабу полку, що був неподалік. Повернувся додому з війни у 1951 році. Нагороджений медаллями «За перемогу над Японією», «За відвагу» *(ЦАМО РФ, ф.33, оп.687572, д.2225, номер запису в базі даних — 144519436).* орденом Вітчизняної війни II ст. (1985 р.), орденом суверенної держави Україна «За мужність» (1999 р.), медаллю «Захисник Вітчизни». Постійно жив у Черниші, працював у колгоспі, нетривалий час — агрономом, бригадиром, обліковцем. Останній час — конюхом та лісничим. У 1990 році отримав звання лейтенанта. В період війни загинули два рідні брати — Онуфрій та Іван. Помер 20.10.2012 року. Похований у Черниші.

Кирієнко Олексій Хомич, 1910 р.н., гв. ст. сержант, заряджаючий 1-ї батареї 384-го гв. важкого самохідного артиллерийского полку 7-го гв. танкового корпусу. З нагородного листа до медалі «За бойові заслуги» (15.02.1945 р.): «В бою за м. Рибнік під вогнем супротивника зумів своєчасно доставити бойове донесення командиру батареї» *(ЦАМО РФ, ф.33, оп.690306, д.2516, номер записи в базе даних — 40467596). З* нагородного листа до медалі «За відвагу» (15.03.1945): «У боях за м. Лаубау в складі екіпажу знищив один танк, 15 солдатів та офіцерів супротивника» *(ЦАМО РФ, ф.33, оп.690306, д.2060, номер записи в базе даних 42892075).* Нагороджений орденом Вітчизняної війни I ст. (1985 р.).

Кирієнко Борис Пилипович, 1915 р.н., нагороджений орденом Вітчизняної війни II ст. (1985 р.).

Кирієнко Василь Сезонтійович, 1926 рн., рядовий, автоматник 158 роти сп.190 сд.1-го Далекосхідного фронту. До нагородного листа до медалі «За бойові заслуги» (11.09.1945): «9 серпня 1945 року в боях за висоту вогнем із автомата та гранатами знищив четверо солдатів і одного офицера противника» *(ЦАМО РФ, ф.33, оп.687572, д.2226, номер запису в базі даних — 40155384).* Нагороджений орденом Вітчизняної війни II ст. (1985).

Кирієнко Микола Тихонович, 1917 р.н., в армії з 19.10.1943 р., рядовий, старший розвідник 4-ї батареи 1969 винищувального протитанкового артилерійського полку 44 бригади РГК 2-го Білоруського фронту. Був неодноразово поранений (05.02.1944 р.; 15.10.1944 р.). Із нагородного листа до медалі «За бойові заслуги» (23.05.1945): «В боях за місто Гдиню, що на річці Одер біля нп. Ниппервізе, під сильним гаубичним обстрілом супротивника вміло та швидко виявляв замасковані ворожі вогневі точки, своєчасно повідомляв на батарею. Завдяки його грамотним діям усі завдання батарея виконала» *(ЦАМО РФ, ф.33, оп.687572, д.617, номер запису в базі даних — 37300256).* Нагороджений орденом Вітчизняної війни II ст. (1985 р.).

Кирієнко Петро Григорович, 1918 р.н., в армії з 1939 р., рядовий, артиллерист 378 ап.343 сд.2-го Білоруського фронту. Був важко поранений під Новогрудком (11.09.1944 р.). Нагороджений орденом Вітчизняної війни II ст. (02.10.1944) *(ЦАМО РФ, ф.33, оп.690155, д.3752, номер запису в базі данних — 33363415).* Орденом Вітчизняної війни I ст. (1985 р.).

Кирієнко Петр Григорович, 1925 р.н., в армії з 12.10.1943 р., мол. сержант, командир відділення 131го окремого саперного батальону 23 сд.61 армії. Про нагородження медаллю «За відвагу» (25.10.1944 р.): «08.10.1944 р. в районі с. Соломни, пересуваючись у бойових порядках піхоти 225 сп. під обстрілом супротивника, знешкодив 25 протитанковых і 13 протипіхотних мін, чим сприяв просуванню бойової техніки. В цьому ж районі знешкодив дротові загородження супротивника» *(ЦАМО РФ, ф.33, оп.686196, д.5733, номер запису в базе даних — 27548427).* Нагороджений орденом Вітчизняної війни II ст. (1985 р.).

Кирієнко Іван Гаврилович, 1922 р.н., народився і жив у Черниші. У 1941 р. пішов добровільно на війну. Демобілізований у 1943 році через важке поранення. Нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.». Інформація сина — Кирієнка Григорія Івановича, с. Черниш.*

Кирієнко Іван Дем'янович, 1910 р.н. Черниш. Нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.». Артилерист. Воював з 1941 р. Потрапив у полон. У

1944 році мобілізований повторно. Інформація сина Кирієнка Василя Івановича.

Кирієнко Михайло Митрофанович, народився та жив у Черниші**.*****

Кирієнко Микола Савелійович,1927 р.н. В армії з 1944 року. Жив у Черниші. **

Кирієнко Микола Андрійович, 1926 р.н. В армії з 1944 року. Після демобілізації повернувся в село, через деякий час, у 1951 році, виїхав до Харкова. **

Кондратенко Іван Сергійович (1917–1981 рр.), працював у Черниші в колгоспі, жив по вул. Шевченка,9. Із великої родини Кондратенків. Дружина Євдокія. Діти Олександра, Володимир, Василь, Михайло.

Кондратенко Іван Антонович, 1921 р.н. Мобілізований у 1941 р. Після війни проживав у Київці, працював бригадиром будівельної бригади колгоспу. Нагороджений медаллю «За бойові заслуги»(*є копія нагородного листа*).

Кондратенко Іван Глібович, 1922 р.н. Нагороджений медаллю «За взяття Берліна». Жив та працював у Черниші. *

Кондратенко Олексій Ксенофонтійович, 1923 р.н. Інвалід війни. ***** Нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.», орденом Вітчизняної війни I ст. (1985 р.).

Кондратенко Антон Петрович, 1925 р.н., нагороджений орденом Вітчизняної війни II ст. (1985). Медаллю «За взяття Кенігсберга». *

Кондратенко Антон Пилипович, 1904 р.н., нагороджений орденом Вітчизняної війни II ст. (1985 р.).

Кондратенко Федір Григорович, 1926 р.н., нагороджений орденом Вітчизняної війни II ст. (1985 р.).

Ковбаса Олександр Іванович, 1923 р.н., нагороджений орденом Вітчизняної війни II ст. (1985 р.).

Кононенко Афанасій Іовлевич, 1911 р.н., в армії з 12.10.1943 г., рядовий, 3-ї мінометної роти 1185 сп.356 сд. Із листа про нагородження медаллю «За відвагу» (12.05.1945): «…. в боях 26 квітня 1945 г. по 3 травня 1945 р. в районі Гогенцоллерна (Брандербургия, Німеччина) при переслідуванні відступаючого ворога показав особисту сміливість та мужність. Під сильним вогнем противника доставляв міни в бойові порядки роти. В бою 27 квітня 1945 р, перебуваючи в бойовому розрахунку, стримував наступаючого ворога та особисто із закріпленої за ним зброї вбив 2 німців, чим сприяв відбиттю атаки та утриманню захопленого плацдарму» *(ЦАМО РФ, ф.33, оп.686196, д.7721, номер запису в базі даних — 29849131).* Також нагороджений *медалями «За взяття Берлина», «За звільнення Варшави». Орденом Вітчизняної війни II ст. (1985). Після демобілізації, працював бригадиром садово-овочевої бригади колгоспу.

Кривець Василь Павлович, 1927 р.н. Мобілізований у 1944 році. Після демобілізації жив та працював у Черниші. **

Кривець Олексій Павлович, 1922 р.н., нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.», орденом Вітчизняної війни II ст. (1985 р.). *

Козлов Григорій Іванович, 1919 р.н. Нагороджений медалями «За бойові заслуги» та «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 19411945 рр.». Розповідь про нього в розділі 2. *

Лавріненко Григорій Федорович, 1926 р.н., в армії з 09.08.1945 р., автоматник роти 158 сп.190 сд. Із нагородного листа до медалі «За відвагу» (22.08.1945): «… в боях із японськими мілітаристами діяв у складі автоматної роти, вдень і вночі охороняв штаб та полковий бойовий Червоний Прапор. При раптовому нападі на штаб полку японських вояків активно протидіяв їхнім спробам захопити Прапор, убив одного японського солдата» *(ЦАМО РФ, ф.33, оп.687572, д.2225, номер запису в базі даних — 44519475).* Нагороджений орденом Вітчизняної війни II ст. (1985 р.).

Лавріненко Назар Іванович, жив по вул. Миру (колишня Щорса). Інформація Мартиненко Анни Іванівни.

Лавріненко Іван Степанович, 1926 р.н. проживав у Черниші. Нагороджений медаллю «За перемогу над Японією», орденом Вітчизняної війни II ст. (1985 р.). *

Лавріненко Григорій Федотович, 1926 р.н., проживав у Черниші. *

Липа Петро Семенович, 1926 р.н. Був мобілізований до армії у 1944 році. Після війни деякий час працював секретарем сільради. Виїхав у Чернігів. **

Липа Микола Антонович, 1927 р.н. Жив у Черниші. Працював у Седневі на ГЕС. **

Липа Іван Гаврилович, 1922 р.н., в армії з лютого 1941 р., гв. червоноармієць, шофер роти технічного забезпечения 6-ї гв. механізованої бригади. Воював на Ленінградському фронті (1941–1944 рр.), 2-му Українському фронті (1944 р.), 3-му Українському фронті (1944–1945 рр.). Був двічі поранений (11.11.1941та 09.04.1942 рр.). Из нагородного листа до медалі «За відвагу» (04.06.1945): «…Працюючи шофером, він під час бойових операцій у будь-який час доби безперебійно доставляв бригаді боєприпаси та продовольство, забезпечуючи тим самим життя й боєздатність бригади. Його машина, завдяки доглядові за нею, не має поломок та аварій» *(ЦАМО РФ, ф.33, оп.686196, д.6464, номер запису в базі даних — 30059474).* Нагороджений орденом Вітчизняної війни I ст. (1985 р.).

Липа Микола Самсонович, 1922 р.н., нагороджений орденом Вітчизняної війни II ст. (1985 р.).

Мартиненко Микола Олексійович, 1927 р.н. Мобілізований в армію в 1944 році. В 1951 році виїхав із Черниша на навчання до Чернігова, в село не повернувся. **

Мартиненко Андрій Миколайович (1927–1987 рр.) Мобілізований до армії у 1944 році. Нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.». Після війни жив та працював у Черниші. Електрик. Інформація дружини — Мартиненко Анни Іванівни.

Максименко Надія Дмитрівна, 1922 р.н., нагороджена медалю «За Перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.», орденом Вітчизняної війни II ст. (1985 р.).

Максименко Микола Єсипович, 1910 р.н., нагороджений орденом Вітчизняної війни II ст. (1985 р.).

Мосіч Федір Агафійович, 1919 р.н. проживав у Черниші. Нагороджений орденом Вітчизняної війни II ст. (1985 р.). *

Москалець Гаврило Гаврилович(1894–1968 рр.). Учасник Першої світової війни, був у полоні в Угорщині. У травні 1941 року мобілізований до червоної армії. У серпні 1941 року комісований, перейшов лінію фронту, повернувся в село. У війну перебував у Черниші. Інформація сина Володимира Гавриловича.

Нагайцева Фенія Степанівна, 1916 р.н., нагороджена орденом Вітчизняної війни II ст. (1985 р.).

Носенко Данило Іванович, 1913 р.н., в Червоній армії з 1935 р., лейтенант, командир стрілецького взводу 633 сп.157 сд.5 армії. На Південно-Західному фронті з червня по серпень 1941 р., на 3-му Білоруському — з квітня 1944 р. Важко поранений 23.01.1945 р. З нагородного листа до ордену Червоної Зірки (08.03.1945 р.): «Тов. Носенко, командуючи стрілковим взводом під час боїв із німецькими загарбниками у Східній Прусії з 14.01.1945 р., особистою мужністю надихав своїх бійців. 23.01.1945 р. в бою за містечко Радшен. Взвод тов. Носенка, просуваючись населеним пунктом, несподівано зустрів сильний спротив ворога, який засів у двоповерховому будинку: з даху стріляв станковий кулемет, що заважав рухові нашої піхоти. Тов. Носенко кількома чергами вивів його з ладу, але й сам був у цей момент пораненим» *(ЦАМО РФ, ф.33, оп.687572, д.946, номер запису в базі даних — 37895335).* Нагороджений орденом Вітчизняної війни I ст. (1985 р.).

Носенко Іван Петрович, 1913 р.н., нагороджений медаллю «За Перемогу над Японією», орденом Вітчизняної війни II ст. (1985). Жив та працював у Черниші.

Носенко Мойсей Мойсейович, 1926 р.н., нагороджений орденом Вітчизняної війни II ст. (1985 р.).

Носенко Петро Митрофанович, 1893 р.н. (інформація за 1957 рік).

Носенко Іван Мойсейович, 1927 р.н. **

Носова Ганна Сергіївна, 1925 р.н., нагороджена орденом Вітчизняної війни II ст. (1985 р.).

Омельченко Петро Семенович, 1920 р.н., нагороджений орденом Вітчизняної війни II ст. (1985 р.), медаллю «За перемогу над Японією».*

Пусь Віра(інформація, групове фото, учасниця ВВВ, 1985 рік). ***

Пусь Федот Якович, 1915 р.н., нагороджений орденом Вітчизняної війни II ст. (1985 р.).

Поличенко Микола Наумович, 1919 р.н., народився в Черниші, ст. сержант, потрапив у полон, після звільнення був репатрійований 02.11.1945 р. із м. Цербета в м. Ковель, звідки відправлений залізничним ешелоном у Москву. *(ГАРФ, ф. р9526, оп.6, д.1181).* Подальша доля невідома.

Ребенок Петро Олексійович, 1920 р.н., нагороджений орденом Вітчизняної війни II ст. (1985 р.).

Сахно Яків Пилипович, 1921 р.н. Народився та жив у Черниші. * Працював у колгоспі. Мобілізований у 1941 році. Мав важкі поранення. Нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.», орденом Вітчизняної війни I ступеня. Інвалід війни. Два рідні брати Андрій та Григорій загинули на війні.

Сахно Андрій Аксентійович (1925 р.н.) — народився в Черниші, в лавах червоної армії з жовтня 1943 р., гв. мол. сержант, телефоніст, навідник мінометного розрахунку 2-ї мінометної роти 218 гв. сп 77 гв. сд. З нагородного листа про нагородження медаллю «За відвагу» (31.07.1944): «…У бою 25.7.44 року т. Сахно воював сміливо й рішуче. Перебуваючи в бойових порядках піхоти, під сильним артмінометним вогнем із свого міномета знищив одну вогневу ворожу кулеметну точку супротивника» *(ЦАМО РФ, ф.33, оп.690155, спр.1743; номер запису в базі даних — 33243952).* З нагородного листа до ордена Червоної Зірки (08.05.1945 р.): «У боях при прориві оборони супротивника на західному березі річки Одер у районі села Малинів 16.04.45 р. тов. Сахно на місцевості, що сильно обстрілювалася ворогом, проклав телефонну лінію між батареєю й СП та відлагодив 8 проривів лінії, які сталися від розривів ворожих снарядів. Тим самим було забезпечено безперебійний зв'язок. Перебуваючи на лінії вогню, тов. Сахно із гвинтівки знищив німецького снайпера, котрий вів вогонь по нашому передньому краю» *(ЦАМО РФ, ф.33, оп.686196, спр.4320; номер запису в базі даних — 26576467).* З нагородного листа до ордена Слави III ст. (08.05.1945): «У бою при штурмі населеного пункту Буг т. Сахно, заміняючи навідника міномета й ведучи вогонь по вогневих точках, ліквідував 2 кулеметні точки супротивника та, відбиваючи контратаку, знищив понад десять німецьких солдатів» *(ЦАМО РФ, ф.33, оп.686196, спр.4320; номер запису в базі даних — 26576504).* З нагородного листа до медалі «За бойові заслуги» (30.06.1945 р.): «Умілим керівництвом своїм розрахун-

ком та особистою зразковою поведінкою на роботі сприяв достроковому виконанню завдання уряду з демонтажу трофейного обладнання заводів у м. Берліні, систематично перевиконував денну норму на 200 и 250%» *(ЦАМО РФ, ф.33, оп.687572, спр.1159; номер запису в базі даних — 46169227).* Також нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.», орденом суверенної держави Україна «За мужність». *

Сахно Федір Акакійович, 1920 р.н., нагороджений орденом Вітчизняної війни II ст. (1985 р.).

Садченко [4]Сергій Давидович (1894–1966 рр.). Учасник Першої та Другої світових воєн.

Садченко Василь Сергійович, 1925 р.н., нагороджений орденом Вітчизняної війни II ст. (1985 р.). Працював та проживав у Черниші. *

Садченко Пилип Миколайович, 1914 р.н. (Інформація Кирієнко Г. І.)

Сергієнко Павло Якович, 1918 р.н., в армії з 1941р. Після полону повернувся в село. Мобілізований у вересні 1943 р., рядовий, командир відділения 155-го військовобудівельного загону 7-го фронтового Управління 69 армії. Из нагородного листа до медалі «За бойові заслуги» (16.05.1945): «…Боєць Сергієнко Павло Якович у період будівництва переправ через р. Шпрее в районі м. Ферстивальде в квітні 1945 року виявив мужність та відвагу, він під вогнем супротивника виконував денну норму на 180% й особистим прикладом надихав бійців свого відділення на дострокове виконання бойового завдання командування. Під час попередніх операцій тов. Сергієнко також був зразковим та дисциплінованим бійцем» *(ЦАМО РФ, ф.33, оп.686196, д.740, номер запису в базі даних — 22975635).* Нагороджений орденом Вітчизняної війни I ст. (1985 р.).

Скрипка Кирило Іванович, 1918 р.н., в армії з 1943 р., старшина, механік авіаозброєння 1-ї авіаційної ескадрилії 48 ап. 250 ад. 9-ї повітряної армії. Із нагородного листа до медалі «За бойові заслуги» (19.08.1945 р.): «за забезпечення безвідмовної роботи озброєння з розрахунком боєкомплекту, за швидку й високоякісну підготовку озброєння, яке провело 28 вильотів, у період підготовки літаків до повторного вильоту й ретельний догляд за обладнанням у нічний час» *(ЦАМО РФ, ф.33, оп.687572, д.2615, номер запису в базі даних — 37554025).* Нагорджений орденом Вітчизняної війни I ст. (1985 р.).

Скрипка Микита Аврамович (1912-1947 рр.), син репресованого та розстріляного у 1932 році Аврама Івановича Скрипки. В армії із 1944 року, служив в артилерійських військах. Був тяжко поранений. Після демобілізації довго хворів. Помер від ран. Похований у Черниші. Інформація доньки Пусь (Скрипки) Марії Микитівни, яка проживає в селищі Седневі).

Стельмах Іван Миколайович, 1922 р.н., нагороджений орденом Вітчизняної війни II ст. (1985 р.). *

Стрик Сергій Петрович, 1922 р.н., в армії з 06.08.1941 р., мол. сержант, навідник 1-ї батареї 760 винищувально-протитанкового артилерійського полку Ленінградського фронту. З нагородного листа до медалі «За відвагу» (02.08.1944 р.): «…за те, що в період арт. підготовки 25.07.44 р. в районі Рига-Вас (під м. Нарвою) чіткою і безстрашною роботою у складі гарматного розрахунку забезпечив виконання поставленого бойового завдання — знищення траншеї та вогневих точок ворога» *(ЦАМО РФ, ф.33, оп.690155, д.2284, номер запису в базі даних — 31485468).* Нагороджений орденом Вітчизняної війни I ст. (1985 р.).

Снігир Петро Аксентійович (свідчення внука Снігиря Миколи Миколайовича.

Уманець Семен Євтухович, 1925 р.н., в армії з вересня 1943 р., мол. сержант, командир відділення 227 ібп. 38 ібб. Із нагородного листа до медалі «За відвагу» (01.04.1945 р.): «Тов. Уманець Семен Євтухович відзначився відвагою та рішучістю в період з 01. 02.45 р. по 01.03.45 р. на будівництві переправи через річку Інву в районі 3 км на захід від Памина. Він у найнебезпечніші місця доставляв лісоматеріал для будівництва. Незважаючи на шквальний артилерійський та кулеметний вогонь супротивника, виконував на 180, 190%» *(ЦАМО РФ, ф.33, оп.690155, д.2284, номер запису в базі даних — 31485468).* Нагороджений медаллю «За взяття Берліна», орденом Вітчизняної війни II ст. (1985 р.). Інформація Потапенко В. К., архівні документи сім'ї Семена Євтуховича Уманця).

Уманець Федір Євтухович, 1915 р.н., нагороджений орденом Вітчизняної війни II ст. (1985 р.).

Фролов Григорій Родіонович, 1895 р.н., в армії з липня 1941 р., рядовий, сапер 29 ок. шт. ін. сап. батальону 6-ї штурмової инженерно-саперної бригади 1-го Українського фронту. Із нагородного листа до медалі «За відвагу» (15.01.1944 р.): «…. Червоноармієць Фролов Г. Р. виконував завдання на передньому краї нашої оборони в районі міста Коростеня. Незважаючи на сильний мінометний вогонь супротивника, виявляючи безстрашність та сміливість, за 3 години роботи встановив 225 протитанкових мін. Завдання було виконано вчасно» *(ЦАМО РФ, ф.33, оп.690155, д.1963, номер запису в базі даних — 32389339).* Нагороджений також медаллю «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.», орденом Вітчизняної війни II ст. (1985 р.). Проживав у Черниші, вул. Шевченка, 8.

Школьний Володимир Вуколович (1923-1999 рр.), народився в Бігачі Менського району, жив і працював у Черниші. Мав посвідчення

«Учасник партизанського руху». Інформацію та посвідчення надали донька Олена й зять Железняка В. С.).

Шихуцький Іван Михайлович, 1917 р.н. проживав у Черниші. * Працював у колгоспі механізатором. Був одружений. Нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.», орденом Вітчизняної війни ІІ ст. (1985 р.).

Шарпатий Арсен Леонович, 1913 р.н., нагороджений орденом Вітчизняної війни І ст. (1985 р.).

Юрченко Григорій Андрійович, 1926 р.н., нагороджений орденом Вітчизняної війни ІІ ст. (1985 р.). Жив та працював у Черниші.

Юрченко Андрій Якович, 1918 р.н. жив та працював у Черниші. * Нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.».

Ярошенко Андрій Петрович, 1923 р.н., проживав у Черниші по вул. Перемоги. Нагороджений орденом Слави ІІІ ступеня. *

Ячний Федір Филимонович. Народився 23.02.1923 року в Черниші.* Мобілізований у червні 1941 року. Демобілізований в 1943 році, після важкого поранення. Командир загону по знешкодженню диверсантів на території Чернiської та Седнівської сільрад у 1944 році, інвалід війни другої групи. Нагороджений бойовими медалями «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.», «За бойові заслуги», орденом Вітчизняної війни І ступеня, медаллю «За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.», орденом Вітчизняної війни І ступеня (1985 р.)., орденом України «За мужність» ІІІ ступеня, медаллю України «Захиснику Вітчизни» (1999 р.).

Ячний Іван Аврамович, 1902 р.н., мешкав у Черниші. Нагороджений медалями: «За взяття Будапешта», «За взяття Відня», орденом Вітчизняної війни ІІ ст. (1985 р.). *

Ячний Михайло Кирилович, 1910 р.н., проживав у Черниші. Нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.», орденом Вітчизняної війни ІІ ст. (1985 р.). *

Ячний Дем'ян Іванович, 1913 р.н., проживав у Черниші. Нагороджений орденом Вітчизняної війни ІІ ст. (1985 р.), *медаллю «За відвагу» (10.02.1945 р.).*

Ячний Андрій Трохимович, 1921 р.н., нагороджений, медаллю «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.», орденом Вітчизняної війни ІІ ст. (1985 р.). Жив у Черниші, працював у радгоспі ім. Чкалова.

Ячний Іван Федорович, 1925 р.н., нагороджений орденом Вітчизняної війни ІІ ст. (1985 р.).

Ячний Михайло Якович, 1925 р.н. Двічі нагороджений медаллю «За відвагу».

Ячний Петро Мойсейович, 1918 р.н., нагороджений орденом Вітчизняної війни II ст. (1985 р.).

Ячний Яків Петрович, 1902 р.н., нагороджений орденом Вітчизняної війни II ст. (1985 р.).

Ященко Василь Семенович, 1916 р.н. В армії з 1939 року. В серпні 1941 р. потрапив у полон. Був у концтаборі в Німеччині. Після війни працював у Черниші, вівчар, проживав по вул. Шевченка, 9. Дружина Парасковія Дем'янівна (1912-2012 рр.). Дівоче прізвище — Кирієнко. Уродженка Черниша, померла на 101-му році життя. *

P.S. Цей список неповний. З того часу, як розпочато з 2013 р. узагальнення поіменної інформації про учасників війни — тих, хто воював і, залишившись живим, повернувся із фронту додому, кількість захисників із 67 осіб станом на 01.11.2017 року зросла до 119.

Джерела інформації. Довідковий матеріал

Розшифровка скорочень: ап. – авіаційний полк. гв. лт. – гвардії лейтенант, ібб – інженерно-будівельна бригада (ібп – полк), кк – кавалерійський корпус, сб – стрілецький батальон, сп – стрілецький полк, сд – стрілецька дивізія, шт – штурмовий батальйон чи полк (шп), ок – окремий.

1. Інформацію про те, що Апанасенко Ф. З. нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.», отримано зі списку, складеного Потапенком В. К., секретарем парторганізації КПУ колгоспу ім. Т. Г. Шевченка с. Черниша.

2. Також частково поіменну інформацію про фронтові нагороди чернишан надано Курдановим Андрієм Леонідовичем у 2014 році.

3. Див. сучасне фото Сахна А. А., де є колодочка до відповідної медалі.

4. Інформація внука – Садченка Івана Васильовича.

5. Чернігівська обласна газета «Гарт», №25. 2010. 23 жовтня.

Спогади сина Євгенія Олексійовича Дорохова.

*Інформація зі списку учасників війни села станом на 01.02.1998 р., складеного Потапенком Валентином Кириловичем.

**Відомості з погосподарської книги Чернiської сільради за 1950–1953 рр.

***Інформація із фото учасників війни з керівництвом села, зробленого в 1985 році, підтверджена іншими джерелами інформації про те, що зазначена особа належить до категорії не тільки учасників війни, а й фронтовиків.

Акуленко Данило Микитович

Акуленко Петро Ананійович

Апанасенко Федір Захарович

Арапін Григорій Юхимович

Арапін Петро Кіндратійович

Бережной Гаврило Петрович

Берташ Іван Андрійович

Білоконський Іван Савелійович

Білоконський Андрій Павлович

Білоконський Михайло Самійлович

Гончар Іларіон Демидович

Горбик Павло Степанович

Грецький Василь Миронович

Железняк Олександр Андрійович

Йовенко Євген Євдокимович

Йовенко Корній Корнійович

Кирієнко Олексій Данилович

Ковбаса Олександр Іванович

Кондратенко Олексій Ксенофонтійович

Козлов Григорій Іванович

Кондратенко Іван Глібович

Кондратенко Антон Петрович

Кононенко Опанас Іович

Кривець Олексій Павлович

Мосіч Федір Огафійович

Максименко Надія Дмитрівна

Носенко Іван Петрович

Садченко Василь Сергійович

Стельмах Іван Миколайович

Сахно Федір Акакійович

Сахно Яків Пилипович

Сахно Андрій Аксентійович

Шихуцький Іван Михайлович

Уманець Семен Євтухович

Юрченко Григорій Андрійович

Юрченко Антон Степанович

Ярошенко Андрій Петрович

Ячний Андрій Трохимович

Ячний Михайло Кирилович

Ячний Федір Филимонович

Ященко Василь Семенович

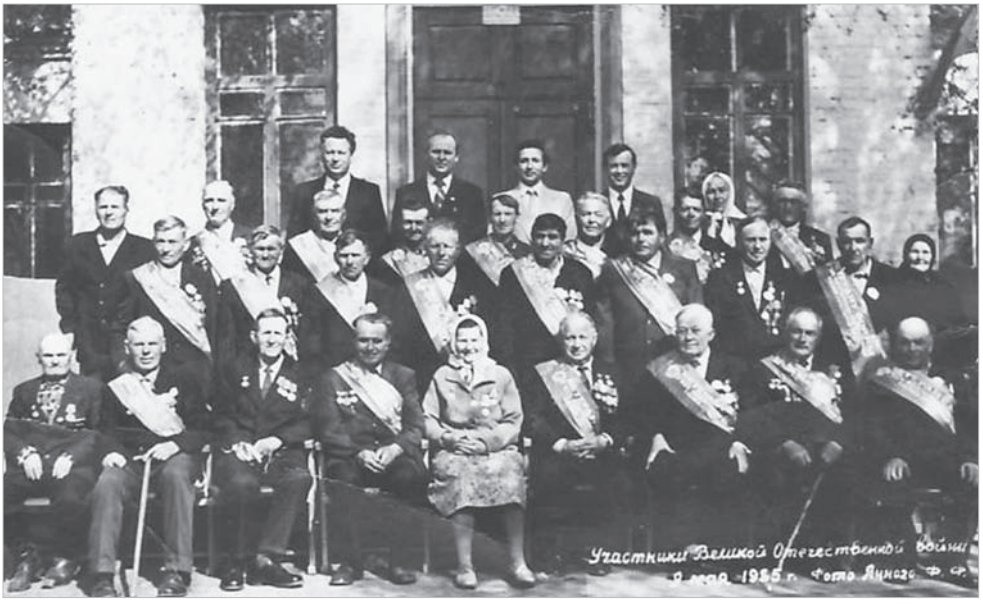

Керівництво колгоспу ім. 1 Травня та Черниської сільради із учасниками Великої Вітчизняної війни Черниша. Фото 1985 року. Автор Ячний Ф.Ф.

Починаючи з нижнього ряду.
І ряд, зліва направо:

Кононенко Афанасій Іовлевич,
1911 р.н.,
Бережний Гаврило Петрович,
07.04.1916 р.н.,
Ячний Федір Филимонович,
23.02.1923 р.н.,
Сахно Андрій Аксентійович,
Максименко Надія Дмитрівна,
Юрченко Антон Степанович,
Козлов Григорій Іванович,
1919–1991 р.р.,
Апанасенко Федір Захарович,
Ячний Андрій Трохимович.

ІІ ряд, зліва направо:

Йовенко Корній Корнійович,
Носенко Мойсей Мойсейович,
Кирієнко Олексій Данилович,
20.04.1925 р.н.,
Сахно Яків Пилипович,
03.11.1921 р.н.,
Ярошенко Андрій Петрович,
Грецький Василь Миронович,
Акуленко Петро Ананійович,
Лавриненко Іван Степанович,
1922 р.н.,
Пусь Віра.

ІІІ ряд, зліва направо:

Гончар Іларіон Демидович,
Білоконський Іван Савелійович,
Сахно Федір Акакійович,
Ященко Василь Семеноаич,
Омельченко Петро Семенович,
Мосіч Федір Агафійович,
20.04.1919 р.н,
Кирієнко Михайло Митрофанович,.
Йовенко Марія,
Арапін Григорій Юхимович,

IV ряд

Присяжний Михайло Прокопович,
Потапенко Валентин Кирилович,
Овдій Олександр Кузьмич,
Мельник Іван Дмитрович.

**Учасники Другої світової війни 1939–1945 рр.
із керівництвом сільради та колгоспу.**

Перший ряд, зліва направо, учасники війни: Носенко Мойсей Мойсейович, Присяжний Михайло Прокопович (директор школи), Лавриненко Іван Степанович, Кирієнко Олексій Данилович, Арапін Григорій Юхимович, Сахно Андрій Аксентійович, Сахно Яків Пилипович.

Другий ряд, зліва направо: Неменущий Василь Іванович, Овдій Олександр Кузьмич, Мельник Іван Дмитрович.

Фото. Травень 1995 року.

Про Героїв СРСР — Юрченка Антона Степановича та Макеєва Єгора Абрамовича

ЮРЧЕНКО А. С.

Юрченко Антон Степанович (17.02.1923–9.05.1994) – народився в Черниші. Мобілізований до лав Червоної армії 25.02.1944 р. * Мінер 381-го окремого саперного батальйону 220-ї стрілецької дивізії 31 Армії третього Білоруського фронту, Герой Радянського Союзу (1945 р.).

Отримав це високе звання за мужність та героїзм при захопленні й утриманні стратегічно важливого, з точки зору наступальної військової операції, мосту через Дніпро поблизу міста Орші Вітебської області Білоруської РСР. В газеті «Придеснянський колгоспник» за 9 травня 1946 р. була надрукована розповідь Юрченка А.С. про деякі деталі та обставини тієї героїчної події.

«Літо 1944 року. Тривали запеклі бої на підступах до м. Орші . Вранці 27 червня передові загони Червоної армії вийшли до Дніпра. Попереду просувалися мінери-розвідники. Ми підійшли до великого укріпленого мосту довжиною двісті метрів через Дніпро, що добре охоронявся. Це була єдина вціліла переправа, яка зв'язувала обидва береги. По мосту була прокладена ще й залізниця. Німці щільно замінували залізничний земляний вал і сам міст. Провести розвідку та знешкодити міни на мосту командування доручило саперам – досвідченому командирові відділення молодшому сержантові Макеєву Єгору Абрамовичу та червоноармійцю Юрченку Антонові Степановичу. Непомітно підібравшись та вийшовши на міст, вони побачили, що об'єкт заміновано, на фермах мосту та арках були закріплені заряди з вибухівкою, від них тягнулися десятки дротів для забезпечення підриву. Вибух міг статися з хвилини на хви-

2015 рік., с. Ковпита. Алея Героїв. Кондратенко Микола Тимофійович біля портрету Юрченка А. С.

лину, часу було обмаль. Тим більше, виявивши розвідників, фашисти відкрили шалений вогонь по саперах. Зав'язався бій. Відволікали фашистів наступальні підрозділи Червоної армії. Діяти треба було швидко й рішуче. Юрченко А.С., миттєво перерізавши всі дроти, що тяглися до зарядів, вогнем прикривав командира Макеєва Є.А., котрий, перебравшись на протилежний кінець мосту, теж перерізав там дроти, ліквідувавши таким чином можливість німців підірвати міст. Після умовного сигналу наступальним частинам Червоної армії, танки та піхота без суттєвих перешкод та бойових утрат пройшли по розмінованому двома відважними саперами мосту. Уже після бою в чагарниках наші воїни побачили німецького солдата з годинниковим вибуховим механізмом.

Радянські війська, переправившись на протилежний берег, швидко оволоділи містом-бастіоном Оршею. Далі був відкритий шлях просто на Прусію.

Чутка про двох хоробрих саперів, які, ризикуючи життям, врятували міст стратегічного значення, забезпечивши швидку переправу радянських військ через Дніпро, облетіла полк, дивізію, фронт, дійшла до Москви».

Юрченко А.С. в м. Орша (Білорусь). 1968 рік

Указом Президії Верховної Ради СРСР від 24 березня 1945 року Антонові Степановичу Юрченку та Єгорові Абрамовичу Макеєву, обом одночасно, було присвоєно високе звання Героя Радянського Союзу із вручення орденів Леніна.

Юрченко А. С. на фронті з 1944 року. З присутньою йому хоробрістю він показав себе винахідливим та хоробрим воїном у боях за Мінськ та Гродно. Брав участь у розгромі ворога в Східній Прусії, боях за міста Хайльсберг, Фрідланд, Ландсберг і Баргенштайн, взятті Кенігсберга, знешкодивши тисячі мін, зробивши сотні проходів для радянських наступальних частин.

Він також був нагороджений орденом Слави III ст. (23.01.1945 р.). Ось як характеризує його командування в нагородному листу: «В ніч з 21 на 22.01.45 р. єфрейтор Юрченко А.С., отримавши наказ зробити проходи в мінних полях та дротових загородженях двох ліній оборони

як німецьких, так і радянських військ, під сильним вогнем ворога вміло організував виконання завдання командування, виявивши при цьому виняткову хоробрість. А коли після поранення вибув зі строю один із бійців бойової групи, тов. Юрченко сам став на його ділянку й продовжив роботу по розмінуванню, знявши із дороги ще 12 мін зразку ПТМ та вирізавши до 30 метрів дротової спіралі типу «Бруно». Він хоробрий і винахідливий молодший командир» *(ЦАМО РФ, ф.33, оп.687572, д.1152, номер запису в базі даних – 39022613).*

Сім'я в Орші. 1971 рік.

Юрченко А.С. — учасник Параду Перемоги в Москві 24 червня 1945 р.

Після війни він повернувся в село, працював у місцевому колгоспі.

У 1955 році закінчив з відзнакою Чернігівську середню школу по підготовці голів колгоспів.

Надалі працював агрономом, головним агрономом колгоспу ім. 1 Травня с. Черниша. Обирався головою Чернишської сільради двічі (1946–1951 рр. та 1974–1977 рр.).

За трудову звитягу у 1966 році нагороджений орденом «Знак пошани», багатьма медалями, в т.ч. «За трудову доблесть», у 1985 році — орденом Вітчизняної війни I ступеня. Занесений до районної Книги трудової слави (1972 р.).

Після того, як у 1969 р. він став почесним громадянином міста Орші, **деякий час (1977–1979 рр.) із дружиною Надією Антонівною жив в Орші Вітебської області. Працював начальником районної 3 ремонтно-будівельної дільниці «Зеленбуд». Засумувавши за дітьми, малою батьківщиною, у 1979 році повертається на Чернігівщину. Оселився в Чернігові. 1979–1986 рр. працює агроном Чернігівського райуправління сільського господарства. ** Останні роки свого життя жив у Чернігові по вул. Рокосовського, 28. На будинку, де мешкав Герой, встановлено меморіальну дошку. Персональний пенсіонер союзного значення з 1978 року. ** Пенсію встановлено комісією при Раді Міністрів України (Постанова КМ УРСР №86 від 29.11.1979 року). Розмір пенсії становив 150 карбованців. У 1991 році пенсія у персонального пенсіонера була вже 288 карбованців.

Вів активний спосіб життя, постійно підтримував зв'язок із селом, де народився та виріс, школою, де навчався та закінчив семилітку. Брав

У Корюківці, 1982 рік

участь у патріотичному вихованні молоді та юнацтва. Був активним членом ветеранських організацій області.

У 1995 р. Постановою Кабінету Міністрів України Чернiській неповній середній школі присвоєно ім'я Героя Радянського Союзу А.С. Юрченка.

У краєзнавчому музеї Черниша є окремий стенд з численними документами та фотографіями про героїв-земляків А. Юрченка та Є. Макеєва.

На жаль, Антон Семенович рано пішов із життя — у знаковий для фронтовиків день 9 травня 1994 року. Похований у Чернiші на місцевому кладовищі разом із дружиною Надією Антонівною.

Джерела інформації. Додаткові матеріали

*Батько Юрченко Степан Данилович, мобілізований у 1941 році, загинув. Перша дружина Юрченка А. С. – Юрченко (Зінченко) Марія Мойсеєвна, 1924 р.н., уродженка Черниша, родом із багатодітної сім'ї, у батьків було дев'ятеро дітей (є фотомонтаж всієї родини Зінченків, про них інформація в розділі 1 цього видання). Померла Марія рано, в 1956 році. Діти від першого шлюбу: Любов, 1943 р.н.; Надія, 1946 р.н.; Віра, 1948 р.н.; Володимир, 1952 р.н. Друга дружина – Юрченко (Кондратенко) Надія Антонівна (1919–2015 рр.). Спільний син Валерій, 1961 р.н., проживає в Києві. Прийомний син Антона Степановича – Кондратенко Микола Тимофійович, народився 10 листопада 1945 р., проживає в Чернігові. В період окупації Кондратенко Надія Антонівна (1942 рік) була примусово відправлена на роботу в Німеччину, повернулась у Черниш у 1945 році.

** Трудова книжка та партійний квиток Юрченко А. С.

МАКЕЄВ ЄГОР АБРАМОВИЧ

До категорії Героїв СРСР, учасників Великої Вітчизняної війни, що брали участь у Параді Перемоги на Червоній площі 24.06.1945 року в Москві та які мають відношення до Чернігівського району і Чернишa, належить і Макеєв Єгор Абрамович, Герой Радянського Союзу, побратим-командир відділення мінерів, який разом із вихідцем із Чернишa, червоноармійцем Юрченком А.С., ризикуючи власним життям, 27 червня 1944 року успішно виконав бойове завдання, розмінувавши міст через Дніпро в районі Орші Вітебської області Білорусі.

Коли міст був розмінований, одразу розпочався наступ Червоної армії, а герої опинились під перехресним вогнем своїх військових частин і ворога. Від вибуху гранати один із них був поранений і опинився в Дніпрі. Вони не кинули один одного, а трималися разом, допоки не вибралися на берег, де їх уже зустрічав сам командир дивізії, що під'їхав за ними на фронтовому легковику.

Після війни герої часто сперечались, а після смерті Макеєва ту суперечку з Юрченком А.С. продовжив син Макеєва – Макеєв Анатолій Єгорович, який жив у селі. Суть суперечки: хто саме з них отримав поранення та, опинившись у воді, почав тонути і хто кого рятував.

Врешті-решт, при останній зустрічі Анатолія та Антона Степановича вони зійшлись на тому, що тепер уже не так важливо, хто ж із обох героїв був поранений і хто кого рятував. Важливіше й вище інше — ніхто із них не *злякався*, не кинув товариша в біді, а, ризикуючи власним життям, кинувся на допомогу і врятував бойового побратима.

Обставини, за яких Макеєв та Юрченко отримали звання Героя Радянського Союзу, описані в нарисі про Юрченка А.С., що друкується в цьому розділі видання.

Чому Макеєв Є. А. мав і має відношення до Чернишa і, зрозуміло, Чернігівського району?

Як згадують старожили села та рідня з обох сторін, восени 1944 року майбутні герої, отримавши відпустку за геройський учинок,

приїхали в Черниш. Пригадують, що обидва були озброєні автоматами. І це не дивно, бо регіон ще був у прифронтовій смузі, прилеглі села та лісові масиви кишіли від дезертирів та поліцаїв. Кажуть, що тоді в селі дісталось тим, хто служив у поліції.

Макеєв Єгор Абрамович познайомився з місцевою дівчиною Білоконською Таїсією Єлисеївною, у них спалахнули романтичні почуття, що з часом переросли в кохання.

Перебуваючи на фронті, Єгор, не забув Тасю, вони листтувалися. Імовірно, віра в перемогу й те, що десь в Україні на нього чекає кохана дівчина, і зберегло життя Єгору Абрамовичу.

Після демобілізації влітку 1945 року Макєєв Є. А. повертається в Черниш до Таїсії, вони одружуються. Макєєв Є. А. близько двох років жив у Черниші. У подружжя 09.04.1946 року народився первісток, назвали його Анатолієм.

Згодом молода вчителька та комсомолка Макеєва (Білоконська) Т. Є. була направлена в Івано-Франківську область учителювати, а Єгор Абрамович розривався між Чернишем, сім'єю і Смоленщиною, де жила його старенька мати. Одного разу він у село не повернувся, а в 1956 році шлюб подружжя розірвало офіційно.

Прибувши до матері, він спочатку працює в рідному селі головою колгоспу (в Лихачовому Смоленської області). А через деякий час Єгор Абрамович як член КПРС у серпні 1948 року був направлений на відновлення шахт Донбасу.

Жив та працював у селищі Ольховатці Єнакіївської міськради Донецької області.

Одружився. Мав трьох синів, до речі, першого хлопчика подружжя теж назвало Анатолієм. Останнім часом був головою профспілки шахти. Треба додати, що, працюючи в Єнакієвому, Макєєв Є. А. не припиняв зв'язки із першою сім'єю та всіляко її підримував. Продовжував віддано товаришувати і з бойовим побратимом Юрченком А.С. та селянами Черниша.

Товариш Юрченка Антона Степановича — Юрченко Василь Степанович, теж колишній голова Чернишської сільради, котрий працював управляючим господарством колгоспу ім. 1 Травня в Черниші, пригадував, що із чернишського колгоспу до Єнакієвого восени, а інколи й навесні, завжди відправлялась товарна картопля, а звідти приходили необхідні для сільгосптехніки та автотранспорту колгоспу запчастини. Окремо – подарунки для сім'ї Білоконської Таїсії Єлисеєвни.

На жаль, Макеєв Є. А. передчасно загинув, із життя пішовши теж по-геройськи. 11 липня 1957 року, повертаючись додому, він проходив біля одного із озер в селищі Ольховатці , де жив. І раптом почув крик людини, що тонула, про допомогу. Довго не розмірковуючи, в чім був одягнений, так і кинувся на поміч, витягнувши із холодної

води дівчину, котра тонула. Сам, на жаль, не зумів вибратись: вода була холодною, а водоймище — глибоким. (Інформація Єнакіївської міської організації ветеранів від 20.12 2013 року).

Зі свого боку вважаю, що Макеєва Є. А. варто зарахували до категорії учасників Другої світової війни та Параду Перемоги в Москві, а також — Героїв Радянського Союзу, що причетні до нашої Чернігівської землі. Макеєв Є. А. – Герой, людина, що мала пряме відношення до Черниша, але до 2013 року його ім'я чомусь не згадувалось на жодному із офіційних заходів.

РОЗМІРКОВУЄ, ДЕТАЛІЗУЄ МАКЕЄВ АНАТОЛІЙ ЄГОРОВИЧ

Народився в Черниші 19.04.1946 року. Проживає в Чернігові.

Батько: Макеєв Єгор Абрамович, народився 07.12.1922 р.

Герой Радянського Союзу. Нагороджений орденами Леніна, Слави II і III ступенів, Червоної Зірки, багатьма медалями.

Мати: Макеєва (Білоконська) Таїсія Єлісеївна, 1924 року народження. Народилась у Черниші.

Макеєв Анатолій із донькою Анною

На запитання, яким чином Макеєв Єгор Абрамович, не будучи вихідцем навіть із Чернігівської області, опинився в Черниші, його син Анатолій Єгорович відповідає так:

«На батька та його бойового товариша, рядового Юрченка Антона Степановича, мешканця Черниша, за виконання 27 червня 1944 року бойового завдання, а саме — захоплення та розмінування мосту через Дніпро в районі Орші (Білорусь) керівництвом політвідділу дивізії були направлені подання на присвоєння обом високого звання — Герой Радянського Союзу. Влітку чи восени 1944 року вони обидва отримали місячну відпустку. Як розповідала мені батькова сестра Марія, він на запрошення Антона Степановича поїхав до Черниша. В селі він познайомився з мамою, на той час вона працювала вчителькою місцевої школи. Після Перемоги батько знову приїхав у село, вони

одружились, зареєструвавши шлюб у Чернiській сільраді. Деякий час батько жив і працював у селі. Разом із Юрченком Антоном Степановичем у червні 1945 року два Герої Радянського Союзу із Черниша були запрошені на Парад Перемоги в столицю СРСР місто Москву, який відбувся 24 червня 1945 року. Після Параду Перемоги батько спочатку повернувся в Черниш, а через деякий час поїхав на свою малу батьківщину в с. Лихачове. І більше в Черниш не повернувся. Якою була причина розлучення батьків, мені невідомо, і мама про цю історію ніколи не згадувала. Припускаю, що по дорозі з Москви, після Параду Перемоги, батько заїхав додому в Лихачове. Там його – Героя привітно й гостинно прийняла родина, місцеве районне та партійне керівництво. Як член КПРС він повинен був стати на партоблік, а у військоматі — на військовий облік, часи тоді були суворі навіть для Героїв. У розмові з батьком — Героєм, безумовно, гордістю не тільки села, а й району, там розпитали, ким і де він працює, які його плани, та, логічно — запропонували фронтовикові-Герою посаду голови місцевого колгоспу. Батько тоді зробив паузу, попросив час на те, щоби прийняти рішення. Як пригадувала тітка, він погодився із осторогою, але все-таки прийняв пропозицію. Можливо, ще й через те, що в селі жила його старенька мама — моя бабуся, яка зазнала великого лиха за часів війни. Можна тільки здогадуватись, як їй було важко. Батько на фронті — він воював аж із 1941 року. Впевнений, тато планував забрати і сім'ю із Черниша. Але щось не склалось... Тільки в 1956 році батьки офіційно розірвали шлюб (інформація Сердюка Ігоря Івановича, зведеного брата Анатолія).

— Що вам відомо ще про батька?

— Ріс він у селянській родині. Закінчив середню школу. Його батько, мій дідусь – Абрам Артемович, росіянин за походженням, колгоспник. Його дружина Макеєва Парасковія Семенівна – моя бабуся по лінії батька, теж працювала в колгоспі. У батька були сестри: Марія — старша, Анастасія — молодша. Нині вони покійні. Батько деякий час працював головою колгоспу в Лихачовому, а в 1948 році, по партійному набору, був направлений на роботу в шахтарський край — м. Єнакієво Донецької обл. Працював спочатку гірничим майстром, потім директором шахти, головою профспілкового комітету шахти. Інформації про місцезнаходження шахти у мене нема. Батько там одружився, у нього було двоє синів, одного звали також Анатолієм. Коли Анатолій виріс, він жив у Кишиневі (Молдавія). Ми з ним були дуже схожі. Я намагався встановити з ним родинні стосунки, подружитись, але він усіляко ухилявся від зустрічі. Навіть коли одного разу я був у відрядженні в Кишиневі, то знайшов його квартиру, але так і не вдалося з ним зустрітись особисто. Шкода.

Пригадую як із Єнакієвого в Черниш до нашого колгоспу приїздили за картоплею вантажівки відомої ще з війни марки «Студебекер». Батька

чомусь не було, але він завжди передавав мені подарунки: багато цукерок, печиво. Всі мої друзі ласували тими гостинцями. Чи передавав він мамі подарунки? Навряд. Бо на той час мама була вже заміжня за Сердюком Іваном Денисовичем (1929 року народження), він був родом із с. Чарторіївки (нині Малинівка Чернігівського району). Іван Денисович учителював у Чернишській школі, потім працював у колгоспній бригаді теслею-столярем. Із власних спостережень та на мою думку, він був ревнивим, тому такі речі, як подарунки, були неприпустимі. Друга дружина батька з невідомих мені причин теж усіляко намагалась не допустити моєї зустрічі зі своєю родиною.

Чому приїздили із Єнакієвого автомобілі за картоплею якраз у село Черниш? Гадаю, що тут зіграли дружні зв'язки батька із Антоном Степановичем, який на той час був і головним агрономом колгоспу, і головою Чернишської сільради.

Батько мене ніколи не забував, усіляко піклувався. Він отримував гарну зарплатню і щомісяця перераховував аліменти моїй бабусі по лінії мами Білоконській Оксані Ларіонівні. Бабуся гроші заощаджувала і планувала, як я підросту, використати на мої потреби. Але життя завжди корегує наші плани. Моїй мамі треба було влаштовувати особисте життя, утримувати чималу сім'ю, назрів час будувати власний будинок. Післявоєнні часи були надто важкі. І бабуся, вважаю, вчинила дуже правильно, коли передала ці гроші мамі. А вона використала їх раціонально, побудували біля малого озера в селі ошатний будинок, придбали ми дещо й для господарства.

Бабуся, Білоконська Оксана Ларіонівна, була доброю, чуйною до людського горя людиною і шляхетною жінкою. Коли заарештували в 1937 році Омеляна – рідного брата її чоловіка Єлисея, з горя передчасно померла дружина Омеляна Білоконська (Койдан) Марія Пименівна. Тоді без догляду залишилося троє їхніх дітей: Надія, Поліна та Анастасія. Їх усіх бабуся забрала в свою сім'ю. (Детально про долю дітей Омеляна і Марії Білоконських — у спогадах Білоконського Віталія Анатолійовича. — **Авт**.).

Як склалась подальша доля батька? Як розповідали мені його сестри, мої тітки, він вмів добре плавати, бо жили вони біля річки, впевнено тримався на воді. Але водяна стихія не була до нього прихильною. Батько трагічно загинув в одному із глибоководних водоймищ м. Єнакієвого, коли кинувся витягати з води дівчинку, яка тонула, благаючи про допомогу. Батько її врятував, а от сам загинув. Так про цю трагічну подію розповідала мені тітка Анастасія. Це трапилось у 1957 році. В місті Єнакієвому він і похований.

— Те, що кожній людині хочеться знати істину, це нормально. А чому ви вважаєте, що вода не була його стихією?

— Як склалась доля батька на Донеччині, я вже розповідав, якраз вода і стала призвідницею трагічної смерті батька, але в тій надзвичайній ситуації він знову вчинив як Герой. А по-друге, в селі Антон Степанович Юрченко розповідав, що коли вони з батьком розміновували міст через Дніпро і радянські війська відтак пішли в наступ на Оршу, то потрапили під перехресний вогонь бійців Червоної армії і німців. * За наказом командира змушені були стрибати в води Дніпра й плисти до протилежного берега. Зі слів Антона Степановича, батько був поранений і саме він витягнув його із води, врятувавши життя. Зі слів рідні батька – тіток, якраз мій батько допоміг Антонові Степановичу вибратись із води. Знаючи цю історію від тіток, я одного разу з мамою прочитав у місцевій газеті статтю Антона Степановича про його подвиги і те, що саме він витягнув із води пораненого командира відділення Макеєва Єгора Абрамовича. Це мене здивувало. Якось я зайшов додому до Антона Степановича і запитав, чи правда те, що якраз мій батько його витягнув із води, а не навпаки. Той сказав: не переймайся Анатолію, яке це вже наразі має значення. А правильно саме те, що якраз я витягав його із води, а не він мене. І, продовжуючи розмову, додав: «Раз уже ти зайшов, то давай, Толю, вип'ємо, пом'янемо твого батька, мого бойового товариша. Заодно пом'янемо всіх, хто воював із загарбниками і загинув». Я відмовився. Не тому, що не хотів згадати батька чи із якоїсь неприязні до Антона Степановича. До речі, я до нього ставився завжди позитивно. А запитав його та поставив, можливо, незручне для нього запитання заради встановлення істини, хоч, на перший погляд, це й банально. А випити відмовився з тої причини, що, по-перше, я не вживав спиртне, хоча мені й було тоді десь 18-20 років, а по-друге, я ще не призвичаївся до традиції — поминати близьких людей через чаркування.

— А мама так і не розповіла, чому вони розлучились із батьком?

— Чесно кажучи, я вже зараз не пригадаю. Мабуть, такої розмови з нею не було, можливо, це їхня особиста історія чи таємниця. Може, збіг обставин. Час був важкий, суворий. У п'ятдесятих роках мама як молода вчителька була направлена на роботу в Західну Україну. Я залишився вдома, жив у бабусі Оксани Ларіонівни. Про той непростий період мама якось розповідала мені, що націоналістичне підпілля дуже негативно ставилось до вчителів, спеціалістів із інших територій України, називаючи їх образливими словами – москалі, москалики. В той час їх там дуже багато загинуло. Вона якось згадувала, що квартирувала в селі буцімто у вдови, чоловік якої насправді був у націоналістиному підпіллі, служив в УПА. ** Одного разу вночі до хати зайшли озброєні чоловіки, не голені, у змішаній військовій формі. І один із цих людей, старший за посадою, дав мамі декілька книжок, написаних українською

мовою. Що то було за видання, я не питав у мами. Отож той чоловік каже мамі: «Викладатимеш по цих книжках». Мама подивилась книжки і віддала йому назад, відповівши, що так чинити вона не зможе, бо по цих посібниках викладати не має права. На щастя, вони маму не зачепили. Мама підозрювала, що цей військовий був чоловіком «удови». Через деякий час мама повернулась додому й довгий час працювала в Чернiській школі. Була нагороджена почесним знаком «Відмінник народної освіти України». Більш детально про маму знають мої брати – старший Сердюк Ігор Іванович, 1954 року народження, на даний час мешкає в Черниші, та Сердюк Віталій Іванович, 1956 року, проживає в Чернігові.

Анатолій Єгорович пригадує, що коли він у 1953 році пішов до першого класу Чернiської школи, то в класі було лише 12 учнів (6 хлопчиків і 6 дівчаток). З теплотою пригадує першу вчительку– Тарасенко Ольгу Михайлівну. Разом із ним у цьому класі вчились Ячний Михайло Іванович, Стельмах Віра Іванівна, Кондратенко Надія Олексіївна. Згадує, як радів, коли в 1961 році батьки купили, на його думку, перший у селі телевізор. *** А ще про те, як у шістдесятих роках XX століття дуже добру справу зробив голова чернiського колгоспу Козлов Григорій Іванович, почистивши центральне велике озеро села, яке називалось Болото. Воно заросло осокою, лозою, верболозом, водоростями, і тільки посередині залишалось трохи вільного простору без заростів, де можна було покупатись. Земля навколо цього озера була чорноземом. Улітку там пурхало багато куликів — маленьких чорних пташок на високих ніжках, дуже рухливих і галасливих.

Макеєв Анатолій Єгорович, продовжуючи розповідь, згадував, як після школи він закінчив технікум, довгий час працював на заводі «Жовтневий молот» в Чернігові, був заступником начальника арматурного цеху. Потім, до виходу на пенсію, — механіком Чернігівського м'ясокомбінату (сьогодні це ПАТ« Ритм»). Він одружений на Макеєвій (Пасічній) Валентині Григорівні, яка народилась 21.11.1949 року в Бігачі. До виходу на пенсію працювала на заводі «Жовтневий молот» у відділі ОТК. Діти: донька Анна 17.02.1969 року, медпрацівник, син Дмитро — 24.07.73 року, працює в будівельній галузі. Із неприхованим захопленням пригадує, що квартиру його сім'я в Чернігові отримала в 1973 році позачергово, як родина Героя Радянського Союзу. Усміхаючись, додає: і тут знову завдяки батьківському «піклуванню». Відбулася така радісна подія в сім'ї Макеєвих завдяки сприянню колишнього першого секретаря Чернігівського ОК КПУ Уманця Миколи Васильовича. **** Одного разу Світайло Микола, двоюрідний брат дружини, проінформував першого секретаря про безквартирного сина Героя Радянського Союзу і попросив того посприяти справедливо та відповідно до чинного на

той час законодавства, отже, вирішити житлове питання сім'ї Анатолія Єгоровича Макеєва, а той, узявши питання на контроль, оперативно його розв'язав. *****

Довідкова інформація

*Автор теж неодноразово чув цю версію від Юрченка Антона Степановича. Разом із тим, ніде в ЗМІ, в т.ч. Інтернет-виданнях, немає версії від самого Макеєва Єгора Абрамовича. Та чи потрібно це тепер? Мабуть, для дітей, близьких правда завжди повинна бути присутня. Але, на мою думку, важливе те, що жоден із наших Героїв навіть ситуативно не злякався, не кинув у воді пораненого товариша, а, ризикуючи власним життям і здоров'ям, рятував і допомагав своєму бойовому товаришу. В цій ситуації, під градом куль, шквалом мінометних мін, перебуваючи у воді із зброєю, у військовій амуніції, вони були єдині у своїх думках і зусиллях – вижити, перемогти ненависного ворога. І в цьому теж сутність їхнього подвигу. Героями стають якраз відчайдушні, непересічні особистості, котрими й були Є. А. Макеєв і А.С. Юрченко. І ще важливо– вони на завжди залишались відданими бойовими друзями.

** Українська Повстанська Армія.

*** Ячний Михайло Іванович (1946 р.н.). Увесь час працював у Чернiському колгоспі. Знатний комбайнер, тракторист. Дружина Ячна Віра Федорівна (дівоче прізвище — Зінченко). Нагороджений орденом Трудової Слави ІІІ ступеня. У Ячного М.І. вдома зберігається цікавий портрет (олія), написаний Анатолієм Никифоровичем Шкурком, 1924 р.н., уродженцем с. Смолина Чернігівського району. Він — народний художник України, почесний громадянин Чернігова. Майстер портрету, пейзажу, батального жанру.

****Уманець Микола Васильович (1925–1986 рр.) Народився 18 жовтня 1925 року в селі Білому Ямпільського району Вінницької області в селянській сім'ї. З 1944 до грудня 1945 року перебував у лавах Червоної армії, фронтовик, отримав важке поранення, став інвалідом. Після демобілізації закінчує сільськогосподарський інститут. Працював на господарській, партійній роботі. З 1970 по 1984 рр. Микола Васильович — перший секретар Черніговського обкому КПУ. Нагороджений двома орденами Трудового Червоного Прапора, Вітчизняної війни І та ІІ ступенів, орденом Слави ІІІ ступеня, багатьма медалями.

***** Світайло Микола, народився в Бігачі Менського р-ну. Навчався разом із Уманцем М.В в Києві в сільськогосподарському інституті. Вони були дуже добре знайомі, товаришували. Світайло М. працював головою колгоспу в с. Яхнівці Ніжинського району, а потім генеральним директором радгоспу «Прогрес», с.Чемер Козелецького району (інформація А. Макеєва. Вікіпелія).

P.S. Текст спогадів, у т.ч. довідкова інформація, погоджені із А. Макеєвим 27.03.2013 р.

Про обставини розстрілу окупантами діда голови колгоспу «Червоний пахар» Кирієнка Миколи Євсійовича, долю його дітей Андрія, Івана та Володимира

Розповідає Пінчук (Кирієнко) Надія Андріївна. Народилась 07.05.1957 р. в.Черниші. Закінчила 8 класів Чернишської школи, потім ПТУ № 5 м.Чернігова. До виходу на пенсію працювала на залізничній станції Чернігів черговою. Чоловік Пінчук Віктор Васильович, 1956 р.н. народився в Клочкові. Батько Надії — Кирієнко Андрій Миколайович (17.08.1929–23.02.1999 рр.). Мати — Кирієнко (Железняк) Оксана Петрівна (07.07.1928–20.09.2009 рр.). Обоє працювали в місцевому колгоспі. Мали двоє дітей, окрім Надії — Володимира, 1950 р.н., він проживає в Чернігові, до виходу на пенсію працював слюсарем Чернігівського хлібозаводу № 2.

— **Що вам відомо про вашого дідаКирієнка Миколу Євсійовича та його синів Івана й Володимира? ***

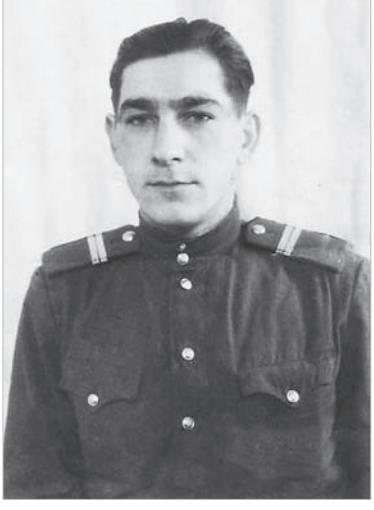

Кирієнко Андрій Миколайович

— Зі слів мого батька Андрія Миколайовича мені відомо, що родинний будинок діда був точнісінько на тому місці, де потім жив наш батько. У цей будинок ми часто приїздимо, наразі це моя дача (вулиця Миру, дорога на Терехівку). У діда було троє синів: Іван, 19.01.1915 р.н.; Володимир, 1922 р.н., Андрій, 1929 р.н.[1] Про Івана та Володимира знаю я дуже мало, як мені здається, батько не дуже розповсюджувався в розмовах про них, а може, ці розповіді батька просто стерлись у мене з пам'яті. Взагалі-то для батька це була чомусь закрита тема. Хтось із мешканців села розповідав, що одного разу у нього виник на роботі якийсь конфлікт із колишнім поліцаєм (Фанасом), і той погрожував, мовляв, зачекай, буде й тобі те, що твоєму батьку. Андрій Миколайович схопив вила й замалим не заколов кривдника. Люди розповідали, що ледь розтягли їх. Батько нервував тоді, довго не міг заспокоїтись.

Кирієнко Іван праворуч

Дід до війни працював у Черниші головою колгоспу «Червоний пахар», в окупацію залишався в селі. Батько згадував, що його заарештували, а розстріляний був німцями в Чернігові, буцімто, за підозрою у зв'язках із партизанами.*,2 Це лихо сталось на початку 1942 року. Жодних документів, у т.ч. фотографій або письмової інформації про долю діда в сім'ї не збереглось. Невідоме також і місце його поховання.

В сім'ї збереглись фотографії його синів, моїх дядьків Володимира та Івана, на світлинах вони у військовій формі червоноармійців, один із них ще у будьонівці.

Про Івана відомо, що він був одружений на Кирієнко (Акуленко) Паші Прокопівні, 1913 р.н. Їхня дочка Носенко (Кирієнко) Віра Іванівна донині проживає в селі, до пенсії довго працювала завідувачкою сільської бібліотеки. Іван був призваний на військову службу ще до війни, спочатку служив строкову, потім надстрокову, закінчив курси офіцерів, війну зустрічав уже кадровим офіцером. Збереглося декілька фотографій Івана, на яких — усміхнений, симпатичний військовий, упевнений у собі чоловік міцної статури.

Кирієнко Володимир ліворуч

Він загинув (безвісти пропав) у 1943 році. Паша Прокопівна розповідала доньці Вірі, що вона весь час жила в селі, навіть в окупацію. До війни Іван намагався забрати свою сім'ю в гарнізон, де він служив. Але об'єднатись їм завжди заважали війни. Після загибелі чоловіка

Паша Прокопівна отримувала пенсію як дружина загиблого офіцера радянської армії.

Володимир був 1922 року народження, гадаю, що в 1941 році, коли почалася війна, він уже служив у лавах Червоної армії. Збереглась групова фотографія червоноармійців, серед них Володимир — крайній праворуч. Потім він потрапив у полон. Якимось чином утік звідти, можливо, викупила рідня. Як розповідала бабуся, була у німців на початку війни така форма розконвоювання радянських військовополонених – українців, із їх особистим зобов'язанням не воювати проти німців. Він повернувся в село і жив у батьківському будинку.

Коли німці відступали у 1943 році, то Володимира, як і інших молодих людей та підлітків села, взяли в заручники. ** Німці його чи то розстріляли, чи то забили палицями за спробу втекти.*** Володимир тоді разом із іншими полоненими односельцями примусово працював на будівництві переправи через Дніпро, де, до речі, був і староста села Гньот.

Довідковий матеріал

* Держархів Чернігівської області. (Далі – ДАЧО). Фонд Р-3013, опис №1, спр. 93, арк. 5.

Кирієнко Микола Євсійович (1893–1942 рр.), с.Черниш. Розстріляний окупантами 21.02.1942 р. Брати: Іван Євсійович, Павел Євсійович, Володимир Євсійович.

ДАЧО. Фонд -679, оп.1. спр.1468.

**Інформація про долю Кирієнка М.Є. є в спогадах Юрченка Василя Степановича. А про його брата Володимира – у спогадах Кондратенка Дмитра Антоновича.

Відомості про Володимира доповнила донька Володимира – Оксана Володимирівна Кирієнко, 17.05.1941 р.н., проживає в Черниші по вул.Миру, 77.

***Інформація про цей епізод є також у спогадах Кондратенка Дмитра Антоновича, його брата Володимира Антоновича та Мосіча Івана Павловича.

1.Інформація про Івана викладена з урахуванням спогадів його доньки –Носенко (Кирієнко) Віри Іванівни, 10.12.1933 р.н. Вона проживає в Черниші по вул.Тракторній, 3.

2. Сахно Василь Леонтійович служив у поліції села Черниша, на слідстві в НКВС він стверджував, що навесні 1942 р. він за вказівкою бургомистра села Садченка М. Я. затримав Кирієнка М. Є. і доставив у Чернігів до спецкомендатури.

Про брата Железняка Івана Антоновича

Народився він у 1925 році в Черниші, в багатодітній селянській сім'ї. Перед війною вступив до школи ФЗО (фабрично-заводська школа). Перед окупацією школа з Чернігова була евакуйована в місто Уфу. Коли брату виповнилось 18 років, він пішов добровольцем на фронт — згадує Марія Антонівна.

«Дуже важко було в окупацію. Фашисти разом із поліцаями забирали в людей продукти харчування, різали нашу худобу. Німці запровадили комендантську годину, не дозволяли вечорами виходити на вулицю, запалювати світло.**

Треба віддати належне батьку — він вірив у те, що Червона армія переможе німців і звільнить наше село. Щоправда, ціна Перемоги як для нас, так і для багатьох родин нашої країни була надто високою.

У 1944 р. батькам прийшла страшна звістка, про те що Іван пропав безвісти.

Пам'ятаю, як несамовито, убиваючись від непоправної втрати, кричала мати. Утирав у закутку сльози батько, плакали брати та сестри.

В 1947 році на адресу батька поштою надійшов лист, у якому незнайома жінка повідомляла, що наш Іван героїчно загинув у далекому 1943 році під час наступальної операції по розблокуванню оточеного німцями Ленінграда. Вона писала, як одного разу місцеві жителі випадково знайшли траншею із тілами червоноармійців часів блокадного Ленінграда. Серед воїнів, що опинились там у смертельній пастці, було тіло «літнього, неголеного чоловіка, на вигляд йому було років за сорок». І тільки з часом, коли встановили особу бійця, продовжувала вона, зрозуміли, що це був не літній, а зовсім молодий червоноармієць дев'ятнадцяти років.

Автор листа повідомляла, що вона також особисто пережила подібну трагедію, тому вибачалась за прикру звістку та щиро співчувала нам.

Мама та батько тяжко переживали, бо до останнього дня сподівались, що ось-ось усе-таки настане святковий для них день, може, «на Григорія», коли відкриються скрипучі двері затишної батьківської хати,

Іван переступить високий поріг та, усміхаючись, промовить: «Здраствуйте, ось і я, як я тільки за вами сумував…»

«Як шкода, — приплакуючи, говорила мама, — що нема отого невисокого земляного горбочка із дерев'яним хрестом на нашому цвинтарі, куди можна прийти, причепурити могилку, наче причесати Ваню, посидіти, виплакатись, вшанувати його пам'ять, притупити материнський біль».

Мій брат Іван Антонович навіки залишився в пам'яті рідних, близьких та односельців громадянином, що, по-чоловічому виконавши свій святий обов'язок перед батьківщиною і сім'єю, сподіваючись в останню мить, що, жертовно кладучи своє молоде життя на вівтар честі та гідності, він рятує саме їх від рабства, а себе — від безчестя і безслав'я».

Згадує сестра Тарасова (Железняк) Марія Антонівна *
с. Черниш

Довідкова інформація

*Марія Антонівна народилась у 1928 році, після війни довгий час працювала ланковою колгоспу ім. Т. Г. Шевченка. Кавалер ордена Трудового Червоного Прапора, сестра Железняка Івана Антоновича. Записала спогади у 1980 році. Оригінал зберігається в Черниському краєзнавчому музеї.

**Шляхом комунізму, 1981.

Про обставини загибелі Ячного Григорія Сидоровича, 1908 р.н., уродженця с. Черниша, червоноармійця, в'язня Яцевського концтабору

Розповідають:

Ячний Іван Григорович, народився 17 жовтня 1940 р., син Ячного Г.С.

Ячна Любов Пилипівна (дівоче прізвище Юрченко), 1943 р.н. дружина Ячного І. Г.

День села. 2017 р.
Ліворуч Москалець В.М., Ячна Л.П. посередині, праворуч Потапенко Л. О.

Ячний Володимир Іванович, син Івана Григоровича та Любові Пилипівни, проживають разом у Черниші в одному будинку.

В сім'ї Ячного Івана Григоровича жодних документів, фотографій, що документально би підтверджували будь-які фактичні дані з біографії Ячного Григорія Сидоровича, не збереглося.

Любов Пилипівна Ячна згодилась поговорити й розповіла, що свекруха Ячна Аксинія Миколаївна (дівоче прізвище Носенко), 1910 р.н., дружина [1]Ячного Григорія Сидоровича та мати її чоловіка Ячного Івана Григоровича, розказувала, що Ячного Григорія Сидоровича на початку війни в 1941 р. мобілізували до Червоної армії й відправили на фронт. У неї на вихованні та утриманні залишилось троє малолітніх дітей — Галина, 1930 р.н., Дмитро, 1935 р.н. та Іван, 1940 р.н.

Під час окупації села німцями Аксинії Миколаївні стало відомо, що її чоловік Григорій Сидорович, потрапиши в полон, утримується в Яцевському концтаборі у передмісті Чернігова.

Чи зустрічалась свекруха із Григорієм Сидоровичем, коли він був у концтаборі, про це нічого невідомо. Через деякий час свекрусі повідомили , що Григорій Сидорович утік із концтабору. Вона зраділа й одночасно відчувала якусь тривогу, бо чула від односельців, що втікачів окупаційна влада вже розшукує.

Трохи пізніше свекрусі стало відомо, що він загинув, а точніше, його буцімто розстріляли. Обставини трагічної смерті Григорія Сидоровича із розповідей людей вимальовувались наступним чином.

Після втечі з концтабору він ішов додому в напрямку Черниша. На дорозі його намагався затримати озброєний поліцай із Клочкова, здається, на [2]прізвище Жук. Григорій Сидорович не мав зброї і передбачав, чим для нього може закінчитись затримання, то почав тікати від поліцая. Той у відповідь відкрив вогонь та поранив Григорія. Свідки цієї події розповідали свекрусі, що той поліцай прибіг до поліцейської дільниці, яка розташовувалась у Березанці, взяв там патрони до гвинтівки і пішов переслідувати втікача. Наздогнавши знекровленого, знесиленого та ще й пораненого Григорія Сидоровича, застрелив його.

2016 рік. м. Чернігів, вул. Малиновського. Пам'ятний знак на місці розташування Яцівського концтабору

Про смерть чоловіка й тіло загиблого хтось із громадян повідомив Аксинію Миколаївну. Вона найняла їздового з конем та поїхала за чоловіком, забрала його понівечене тіло, яке знайшла в піщаному кар'єрі по дорозі на Брусилів біля Яцевого. Вона пригадувала, що у покійного Григорія Сидоровича була прострелена голова.

В сім'ї відправили по ньому панахиду та поховали на місцевому кладовищі. Ячний Іван Григорович, незважаючи на малолітство, пам'ятає, як батько нерухомо лежав у труні, схожій на корито.

Чи було якесь розслідування про обставини загибелі Григорія Сидоровича після того, як Чернігівська область була звільнена від окупантів, нікому із членів сім'ї невідомо. Від людей чули, що після війни поліцай Жук все-таки повертався в Клочків, а потім раптово кудись зник. У сім'ї Ячних про цього поліцая, його подальшу долю нічого невідомо.

Коли саме загинув Григорій Сидорович — у 1942-му чи лютому 1943 р., коли було повстання в'язнів Яцевського табору, — Любов Пилипівна не пам'ятає. Чомусь їй, із спогадів свекрухи, більше закарбувався в пам'яті 1942 рік.

Любов Пилипів Ячна пригадує що за радянської влади сім'я Григорія Сидоровича не мала статусу сім'ї загиблого в період війни годувальника. А тому ні діти, ані свекруха не отримували жодних пільг. Не було й пенсії на дітей. Фактично, ніхто не допоміг сім'ї справедливо розібратись у цій трагічній історії.

Любов Пилипів Ячна пригадує, як свекруха їй розповідала, що ледь сама не загинула, коли при наступі радянських військ у вересні 1943 р.

вона працювала в полі й потрапила під інтенсивне бомбардування, тому змушена була сховатись у глинищі, що було за селом, по дорозі на Терехівку. Від вибухів бомб її в цій схованці повністю засипало піском та глиною. Отримавши важку контузію, вона тимчасово знепритомніла. І тільки дивом не загинула, її руку, яка тремтяче виглядала з піску, помітив один із червоноармійців, мабуть, він був досвідченим вояком, тому зупинився та відкопав непритомну Аксинію Миколаївну, надавши їй першу медичну й психологічну допомогу. Болюча травма спини, яку вона тоді отримала, залишилась у неї назавжди, разом із глибоким рубцем на серці. Вони постійно нагадували їй про пережиті важкі й жорстокі часи.

Любов Пилипів Ячна із теплотою згадую свою матір Юрченко (Білоконську) Марію Терентіївну (1920–2002 рр.), батька [1]Юрченка Пилипа Савелійовича, 1916 р.н., який теж, як і свекор, був на війні, служив у зенітній артилерії. У вересні-жовтні 1943-го загинув у боях при визволенні Чернігівщини. Його батарея якраз охороняла міст через річку Снов у районі села Кобилянки, там він і попрощався із життям. Свідком загибелі батька Юрченка П.С. був боєць Червоної армії, житель с. Черниша Ярошенко Андрій Петрович, який повідомив рідним про обставини смерті.

Довідкова інформація

1. Ячний Григорій Сидорович та Юрченко Пилип Савелійович занесені до списку воїнів – мешканців Черниша, що загинули в період Другої світової війни. Їх імена викарбувані на пам'ятній дошці обеліску.

2. Юрченко Василь Степанович, Черниш, згадував, що буцімто поліцай Жук сам прийшов до рідних Ячного Г.С. і повідомив про смерть та місцезнаходження тіла вбитого.

Нотатки із спогадів Носенка Серафима Мойсейовича,

31.07.1931 р.н., с. Черниш, вул. Тракторна, 3

Зустріч та розмова із Серафимом Мойсейовичем відбулась якраз під Різдво. Людина він цікава, змістовна та зовнішньо приваблива. Працьовита й авторитетна в селі. Він пережив важкі часи голоду 1933, 1937, 1947 років, окупацію 1941–1943 рр., непростий період відбудови та відновлення мирного життя в селі та країні, має життєвий досвід і власну думку про ті часи, а крім того володіє цікавою інформацією про те, що відбувалось того часу в Черниші.

Носенко Мойсей Демидович – посередині

Із нашої розмови можна зробити висновок, що доля його не балувала, але берегла. Він і досі в спілкуванні справляє дуже гарне враження – оптиміст, до того ж по характеру – людина життєрадісна і життєдіяльна, з такою, я б сказав, замаскованою, хитруватою селянською вдачею і супутньою усмішкою. А ще він добрий господар і гарний сім'янин. У 83 роки у нього досить-таки добра пам'ять, а ще від природи – специфічний селянський гумор, від якого неможливо стримати усмішку.

Народився в багатодітній сім'ї. Мати – Носенко (Омельченко) Акулина Афіногенівна, 1895 р.н., в молоді роки працювала кухарем у приватній садибі поміщика Яцька на Глібівському хуторі. Батько – [1]Носенко Мойсєй Демидович. 1891 р.н. Обоє були з Черниша. Він – учасник Першої світової імперіалістичної війни.

В період громадянської війни служив у Червоній армії, збереглась фотографія Мойсєя Демидовича у військовій формі.

Коли почалась Велика Вітчизняна війна, батька і на цей раз мобілізували, але через деякий час, за станом здоров'я, відправили на трудовий фронт, І це при тому, що в нього в селі залишалось вісім неповнолітніх дітей.

Батько пішов у військо разом із місцевими жителями села, однолітками [2]Носенком Петром, Лавриненком Назарієм, Стельмахом Степаном, Грецьким Дмитром. Усі вони були направлені на Урал, працювали там на танковому заводі в місті Нижньому Тагілі. Там батько захворів і невдовзі помер. Біля заводу його і поховали у братській могилі. Найменший брат Серафима Анатолій, уже будучи офіцером радянської армії у 70-х роках XX століття, їздив на той завод, щоби з'ясувати подробиці смерті батька, побути на його могилі, покласти квіти. Але, незважаючи на військове звання, природну наполегливість, так нічого і не з'ясував.

Носенко В.І. (перша ліворуч)

Там було стільки тих братських могил, що облік похованих людей у той час ніхто не вів. Фіксували тільки сам факт смерті та кількість померлих людей.

А в цей час в окупацію вся батькова велика родина жила в селі. Серафим Мойсейович із глибокою повагою та любов'ю, щоразу роблячи невеличкі паузи, мабуть, у думках згадуючи та малюючи найхарактерніший образ кожного, пригадував усіх своїх братів та сестер, інколи поглядав на [3]дружину Віру Іванівну, яка, відволікаючись від в'язання, допомагала йому відновити в пам'яті минулі часи, подробиці деяких подій, згадати добрим словом усю дружну рідню Серафима. Марія, вдома її звали ніжно Маня, із 1924 року, вона була найстаршою. Мойсей був другим у батьків, він із 1926 року, фронтовик, живе в Черниші по вул. Зеленій. Іван – 1927 р.н., Семен – 1929-го, Галина – 1933-го. Всі вони працювали в чернiському колгоспі, проживають у Черниші.

А ще – найменший Анатолій, 1936 року народження, єдиний, кого «випхали» із села, сміючись, додає Серафим Мойсейович. Він закінчив Томське вище військове училище, потім Ленінградську академію тилу та транспорту, з 1984 року – підполковник у відставці. У 1978–1983 рр. перебував у відрядженні в республіці Алжир, виконував, як тоді

писали, інтернаціональний обов'язок. Анатолій Мойсейович викладав у військовому училищі, навчав хисту тилового забезпечення молодих офіцерів Алжиру. Перебуваючи у відставці, він тривалий час служив в УМВС у Чернігівській області, очолював службу речового забезпечення, нині відставник, проживає в Чернігові.

Глибоко запам'яталися Серафіму роки окупації, бо це були найважчі для сім'ї часи. Він пригадує, коли німці в 1941 році ввійшли в село, артилерія Червоної армії відкрила по них вогонь, тоді постраждали не тільки німці. Згоріло й багато будівель селян.

Під час окупації німці відкрили в селі госпіталь у колишній садибі Кирієнка Якова Мойсейовича. Ошатний будинок стояв на пагорбі, де тепер височить відновлена у 2003 році Свято-Георгіївська церква, за радянської влади його відібрали у Якова та використовували спочатку під контору одного з колгоспів, а потім там був сільський колбуд. Солдатів вермахту, які були вбиті під час наступу або померли від ран у госпіталі, ховали на німецькому кладовищі поряд із шпиталем. Це фактично на тому місці, де в 1960–1980 рр. розташовувася сільський ФАП.

Населення, незважаючи на репресії, встановлені обмеження, комендантський час, хоч стихійно, але всіляко шкодило німцям і, як могло, їм дошкуляло. Пригадує, як на могилах німців хтось поламав дерев'яні хрести, «реквізував» каски – символ німецьких вояків.

Окупанти та поліцаї запідозрили в цьому місцевого юнака Юрченка Пантелія Андрійовича, його затримали, поліцаї довго допитували, але йому вдалось якимсь чином «викрутитись» та уникнути розправи. Зробив цю шкоду окупантам Пантелій чи хтось інший, я не знаю, каже Серафим, але такий факт мав місце. Чернеські поліцаї, котрим було доручено розслідувати цей факт, за спогадами Носенка Анатолія Мойсейовича, знайшли вихід. Вони взяли німецькі каски з інших могил, що були в Красному лісі між Кобилянкою та Клочковом, та й повісили їх на німецькі хрести замість зниклих у селі. Таким чином, вдалося залагодити цей досить небезпечний для життя селян, хоча й героїчний вчинок місцевих патріотів.

А десь у грудні 1941 року тіла всіх похованих на вищевказаному тимчасовому кладовищі німців відправили до Німеччини.

Продовжуючи розповідь, Серафим згадує, що селян у окупацію об'єднали в так звані десятихатки і вони зобов'язані були під примусом працювати на колишніх землях колгоспу на окупантів, виконувати повинності та ще й платити всіляки податки продуктами. Дошкуляли й деякі поліцаї. Так старший поліцай Білоконський (на прізвисько Аскрак) узимку 1942 року намагався в їхньому господарстві забрати та привласнити віялку, але старший брат Мойсей не дозволив йому це зробити. Тоді поліцай із помсти прислав місцевого поліцая Сахна Васи-

ля Леонтійовича і наказав останньому затримати Мойсея та доставити в поліцейську управу, яка розміщувалась у Седневі, буцімто за спротив поліції. Але В. Сахно був мудрим селянином, хоч і став поліцаєм, тому по дорозі на Седнів відпустив Мойсея, повідомивши, що той нібито втік по дорозі. А для підтвердження цієї версії ще й стрельнув тоді вгору з гвинтівки. Мойсей розповідав, спочатку він думав, що поліцай хоче застрелити його, імітувавши втечу. Такі випадки бували в інших селах, але, як кажуть, – обійшлося. А переховувався від переслідування брат у Брусилові та Березанці.

Довідкова інформація

1. Держархів Чернігівської області. Фонд Р-179, опис 1, спр. 27

2. Носенко Петро після війни повернувся в село на деякий час, обирався і працював головою колгоспу ім. Кірова. Лавриненко Назар довгий час працював у колгоспі об'їждчиком.

3. Дружина Носенко (Кирієнко) Віра Іванівна, 10.12.1933 р.н. – донька Кирієнка Івана Євсійовича, брата колишнього голови колгоспу «Червоний пахар» Миколи Євсійовича, розстріляного окупантами у 1942 році. До виходу на пенсію працювала зав. бібліотеки чернишського будинку культури. Їхні з Серафимом діти: Анатолій, 1956 р.н., Ольга, 1958 р.н., проживають та працюють у Чернігові.

Брати Кондратенки Дмитро Антонович та Володимир Антонович згадують, розмірковують

«ПРО БАТЬКІВ, БРАТІВ, СЕСТЕР»

Кондратенко В. А.

Батько: Кондратенко Антон Минович, народився у 1889 р. в Черниші, учасник Першої світової війни. Отримав поранення та був контужений, потрапив у полон, утримувався на території Австрії, працював у бюргера. Повернувся з війни у 1918 році, притягнув із собою молотарку, ймовірно, отримав за роботу. Помер у 1964 році.

Мати: Кондратенко (Дрозд) Марія Іванівна, народилась у 1891 р. в Петрушині Чернігівського району. Померла в 1974 році.

Родинний будинок батьків у Черниші, додає Дмитро Антонович, був на Кабишевому кутку, це закінчення вулиці ім. Т. Шевченка.

В теперішній час там мають власні будинки і проживають нащадки Антона Миновича і Марії Іванівни — син Кондратенко Володимир Антонович із сім'єю, донька Потапенко (Кондратенко) Віра Антонівна та внук Кондратенко Юрій Володимирович. Кожний — у власному будинку.

Рідня: Віра, Дмитро, Марія

Діти: Кондратенко Федір Антонович (1913-1933 рр.). Комсомолець, брав активну участь у колективізації села.

Білоконська (Кондратенко) Марія Антонівна (1914-1998 рр.), чоловік Білоконський Петро Володимирович (13.10.1913-23.08.1981 рр.). Проживали в Черниші, працювали в місцевому колгоспі. Діти: Галина, 1937 року, Василь,1947 р., Ніна,1949 р.

Юрченко (Кондратенко) Надія Антонівна, 1919 року. В 1942 р.

німецько-фашистськими окупантами направлена на примусові роботи до Німеччини. Працювала на пекарні в місцевого бюргера. Повернулась у село у 1945 р. з маленьким Миколою. Через деякий час вийшла заміж за Юрченка Антона Степановича, Героя Радянського Союзу. Від спільного шлюбу мають сина Валерія.

Кондратенко Іван Антонович, 1921 р. Учасник війни, в Червоній армії із 1941 р. Служив шофером у військовій частині, дислокованій на території Брестської фортеці.

На початку війни йому разом із групою бійціви пощастило вирватись із німецького оточення на військовому вантажному автомобілі. Продовжував служити в діючій армії. Дійшов до Берліна. Нагороджений медаллю «За бойові заслуги». Після демобілізації повернувся в село. Одружився. Дружина Тетяна Ісаківна (Скрипка), 1927 р.н., родом із с. Київки. Через деякий час подружжя переїхало в Київку. Діти: Дмитро, Василь, Ніна, на даний час вони всі проживають в зазначеному населеному пункті. Завдяки батькам кожний має свій будинок.

Іван Антонович працював у колгоспі бригадиром будівельної бригади. Користувався повагою та високим авторитетом серед селян і керівництва села. Постійно заохочувався. Як згадує син Дмитро, батько був добрим господарем, виділявся колосальною працьовитістю, селянським, хазяйським завзяттям, уже в чотири години ранку він був на ногах, займаючись власним господарством, а у вісім годин — на робочому місці в колгоспі, роздавав наряди. За своє життя побудував собі та дітям [4]будинки. Останній — для доньки Ніни, вже перед самою смертю (2009 р.).

Кондратенко Пантелеймон Антонович, 1925 року. Учасник війни, танкіст, загинув у 1944 році на території Польщі, там і похований.

Кондратенко Олександр Антонович, 1927 року. Народився і майже постійно жив у Черниші. Був одружений двічі. Діти: Валентина, 1949 р., Михайло, 1953 р., Ольга, 1957 р. Від другого шлюбу — син Олександр. Працював Олександр Антонович у колгоспі теслею-столяром, будував приватні будинки, приміщення для колгоспного побуту та виробництва. Виготовляв скрині, шафи, оригінальні різьблені ліжка, столи, а також рами, вікна. Коротше, майстер на всі руки. Помер у 1997 р. в Седнєві, похований у Черниші.

Кондратенко Дмитро Антонович, 23.03.1929 року. Одружений на Надії Федорівні, дівоче прізвище Михайленко, 11.09.1930 р.н., родом із Товстолісу. Обоє працювали в місцевому колгоспі «Шлях Леніна» с. Товстолісу. Дмитро Антонович довгий час був на посаді бригадира рільничої бригади, завідував колгоспною пасікою. Діти: Наталія, 1955 року, народилась у Черниші, закінчила Чернігівський педінститут, працювала за фахом у закладах освіти м. Чернігова. Менша донька Віра, 1958 р.н. Проживає в м.Чернігові. Заміжня, п'ятеро дітей (народила та виростила одну трійню).

Кондратенко Володимир Антонович, 01.01.1933 року. Весь час працював у місцевому колгоспі столяром-теслею, лісничим. Проживає на родинному дворищі по вул. Шевченка, 15. Одружився 16.12.1956 р. на чернишанці Кондратенко (Акуленко) Олександрі Ларіонівні, 10.11.39 р.н. Вона весь час працювала в місцевому колгоспі, останні 20 років — дояркою, лідер по надоях молока на корову. Нагороджена орденом Трудової Слави 3 ступеня (Указ ПВР СРСР від 24.12.76 р.). Діти: Юрій 1957 р., проживає в Черниші, за фахом — столяр. Анатолій, 1961 року, працює та проживає в Чернігові, за фахом — електрик, має двох доньок: Ольгу (1984 р.н.), Олену (1989 р.н.).

Олександра Ларіонівна та Володимир Антонович. 1961 рік

Потапенко (Кондратенко) Віра Антонівна, 1938 року. Проживає на батьківському дворищі в с.Черниші по вул.Шевченка,13. Діти: Петро, 1959 р.н., служив у підрозділах МВС оперативним працівником, слідчим, потім на Держмитниці, з лютого 2014 року був головою Городянської райдержадміністрації. Олександр, 1962 року, проживає в Черниші. Працював шофером колгоспу, завідуючий чернишського будинку культури. Бере активну участь у політичній та громадській діяльності села. Очолює осередок однієї з відомих політичних партій.

Кондратенко Анатолій Володимирович

КОЛЕКТИВІЗАЦІЯ

Кондратенко Дмитро Антонович пригадує, що у батьків до колективізації було у власності багато землі — вся Канторовщина та окремо земельні угіддя між Чернишем і Седневом, там колись на пагорбі довго ще стояв їхній вітряк. * Він був помітний, коли їдеш ґрунтовою дорогою через Слободу (куток) на Седнів. Зруйнований у 60 роках минулого століття. У батьків була парова молотарка – згоріла після війни. А ще великий сад, близько 25 фруктових дерев. Сад був знищений у 60 роках минулого століття, коли зменшували земельні наділи (городи) селян.

У батьків було два будинки, новий побудований у тридцятих роках XX століття, цей будинок у 1932 р. радянська влада примусово забрала разом із клунею та віддала активісту радянської влади Кондратенку Ксенофонту Львовичу, місцевому жителю, а потім Білоконському Мирону

Даниловичу.**,[5] Також тоді силоміць забрали пасіку, млин, молотарку, троє коней, три корови і все передали в колгосп. Свиноматку дивом удалось заховати, відігнавши вночі в Членову дубину – ліс. І таким чином зберегти джерело харчування для великої сім'ї.

До рідного дядька — Кондратенка Самсона Савича — також була застосовна конфіскація майна та адміністративна висилка всієї сім'ї з села. Але через рік вони повернулися.[5]

Перед окупацією Білоконський М. Д. із невідомих причин залишив вищевказаний будинок. Згодом на тому дворищі, до самої смерті, жив із сім'єю спадкоємець Кондратенко Іван Сергійович, 1917 р.н., онук Самсона. *** Дружина Івана Сергійовича — Євдокія Кузьмівна, їхні діти: донька Олександра, сини Володимир, Василь та Михайло. Діти із села виїхали, тільки-но закінчили семилітку. Іван Сергійович — учасник війни, був у полоні, після втечі служив у розвідці, знав німецьку мову. Мав важкі поранення та контузію, погано чув. Усе життя Іван Сергійович працював у колгоспі. Помер у 1981 році, похований у Черниші поруч із дружиною.

«ПРО ПЕРЕЖИТЕ: ВІЙНА, ОКУПАЦІЯ…»

Брати згадують, що в селі була добротна церква, але за радянської влади у 30-их роках минулого століття Свято-Георгіївську церкву села закрили, облаштувавши там клуб. Через деякий час клуб перенесли до конфіскованого будинку Кирієнка Якова Мойсеєвича. Цей будинок стояв на пагорбі, метрів за 30-50 від озера Болото, в теперішній час у тому районі розташована відроджена у 2003 р. церква.

В період окупації церкву відкрили, і вона діяла аж до 1959 року. У 1955 році Дмитро Антонович хрестив там свою першу доньку Наталію.

Перед війною в селі працювала школа. Було два приміщення. Одне розташовувалось на місці сучасного магазину, там було два початкові класи. З 3 по 7 клас учні навчались в іншому приміщенні школи, яка потім стала базовою восьмирічкою. Дмитро пригадує однокласників Кирієнка Андрія Миколайовича, Железняка Федота Івановича (в селі він довго працював ветлікарем), директора школи [1]Холявка Петра Олексійовича, котрий був родом із селища Березни. В період окупації німці розстріляли його дружину Сіму (Серафіма) та їхніх трьох дітей — Володимира, Віру та найменшу Ольгу, її імені Дмитро не пам'ятає. Самому Петрові Олексійовичу дивом удалося уникнути такої жахливої долі.

Кондратенко В. А. пригадує, як був свідком затримання поліцаями директора школи П. О. Холявка на вулиці (тепер вул. Т. Шевченка) біля будинку Грецького Дмитра Григоровича. Причиною для затримання були ті обставини, що буцімто Холявко за національністю — єврей. Але оскільки його затримували місцеві поліцаї, то селяни, а саме Грецький Дмитро Григорович, Железняк Феодосій Іванович, його сестра Галина,

вступились за директора і наполягли на тому, щоби поліцаї його відпустили. Люди засвідчили, що затриманий не єврей. Поліцаї під тиском громади, а людей зібралось чимало, змушені були відпустили затриманого. Це дало можливість Холявку П.О. сховатись від переслідування. Після звільнення села він повернувся і деякий час працював у школі.

До речі, Дорохова (Железняк) Анна Іванівна – сестра Железняка Феодосія Івановича, у війну була в партизанському загоні разом із своїм малолітнім сином Євгенієм.[4]

У період окупації був розстріляний місцевий житель Ячний Григорій, який утримувався в Яцевському таборі для радянських військовополонених. [5] У період повстання в'язнів у лютому 1943 р. він утік із табору, по дорозі в село був затриманий поліцаями, буцімто цей поліцай був із Клочкова на прізвисько Жук. І той особисто розстріляв нашого земляка. (Згадує цю подію в своїх спогадах і Юрченко В.С.).

Далі Дмитро Антонович пригадує важкі часи німецької окупації. Селяни працювали переважно в селі, в рільництві, по 12 годин на добу, за огріхи в роботі людей били. Чоловік пригадує, як у нього на очах комендант на прізвище Кікер відшмагав батогом його брата Олександра. У батьків в окупацію забрали корову. За окупаційним порядком в селі наглядали поліцаї, старостою був Садченко Микола (Гньот). Вони виконували накази окупантів. Так улітку 1942 р. на примусові роботи в Німеччину були відправлені молоді дівчата віком від 12 до 18 років, серед них і рідна сестра Дмитра Надія Антонівна, також односельці Сапон Галина, Йовенко Марія (Кондратенко) та інші.

Коли німці відступали у вересні 1943 року, то разом із чорниськими та курськими поліцаями влаштували облаву на їхньому кутку, примусово забрали з собою близько 15 молодих хлопців, віком від 16 до 18 років, в їх числі й рідного брата Дмитра – Олександра, також Кирієнка Володимира Миколайовича, Мосіча Кузьму Павловича, П'явка Василя Федоровича, Арапіна Івана. Кондратенко Володимир Антонович додає, що поліцаї із Курської області поводилися з людьми жорстоко й нахабно. Про те, що поліцаї, котрі затримували хлопців-підлітків, були з Курська, він особисто чув від бранців із Курської області, які були в обозі з цими поліцаями.

Бранців привезли на Дніпро в район Михайло-Коцюбинського чи Дніпровського (с.Навози) та примусили пиляти ліс, наводити переправу через Дніпро. Це відбувалось під постійним артилерійськими обстрілом, інтенсивно бомбардувала й авіація.

Хлопці як могли протестували та шкодили німцям. За непокору німці вбили на переправі Кирієнка Володимира Миколайовича. За старшого там був староста Черниша Садченко М. Я.(Гньот), він бачив, як непередбачено розвиваються події і чим усе може закінчитись для земляків. Тому сказав хлопцям, щоб вони тікали. Обравши слушний момент,

більшість бранців наважилась на втечу, серед них і брат Дмитра Антоновича Олександр. Останній потім розповідав, що німці (військова жандармерія) розстріляли старосту Садченка за те, що він допустив втечу хлопців, буцімто відбувся тоді навіть військово-польовий суд, а розповідали йому про це хлопці, яким не вдалося тоді втекти.

— Дмитре Антоновичу, а що вам відомо про те, як окупанти спалили село Лопатин, зокрема живцем у колгоспній клуні — близькр 130 невинних людей. Як удалося втекти із села Шеремету Василю Михайловичу, мати якого з двома дітьми була тоді страчена?

— Ця жахлива подія сталась у лютому 1943 року. Після повстання в'язнів у концтаборі Яцево та їхньої втечі німці проводили масштабну каральну операцію, щоби помститись тим, хто сховав полонених, дав можливість їм зігрітись та поїсти. А більше, мабуть, із метою залякування цивільного населення. Мені відомо зі слів мешканців сіл Терехівки, Товстолісу, Лопатина, ці села свого часу входили в один колгосп, що Терехівський староста [3]Койдан на прізвисько Шарик, за вказівкою окупаційного режиму та щоби помститися (він свого часу був розкуркуленим), склав список мешканців села Лопатина, які буцімто підтримували партизан та співчували їм, тому підлягали розстрілу. В тому списку і була сім'я Шереметів, бо батько Василя Шеремета, його, здається, звали Михайло, – активістом радянської влади, працював до війни бригадиром колгоспу в Лопатині. На час Лопатинської трагедії він перебував у лавах Червоної армії. Терехівці розповідали, що коли розпочалась війна, Койдан був десь у Сибіру. Йому вдалося записатись добровольцем до Червоної армії. Та як тільки він потрапив на фронт, то одразу перейшов до німців і повернувся в село.

Пам'ятаю, якось вночі я вийшов на вулицю, а це було десь наприкінці лютого 1943 року, погода була жахливою, багато снігу, а температура повітря нульова, сніг падав мокрий, з водою. Тоді я побачив біля нашого хліва коня, а потім і Васю Шеремета, юнак був дуже схвильований, весь знервований, схлипував. Я спитав у нього, що трапилось і чому тут ховається. Василь розповів, що він разом із іншими лопатинцями за наказом поліцаїв валив ліс у районі села Жидинічів. Із дозволу бригадира, після роботи, вирішив поїхати в село до матері за харчами. Коли він під'їжав до села, зустрів чи то родича, чи то знайомого, який і розповів йому про вбивство матері та двох його сестер і рекомендував йому тікати з села, бо його теж розшукують каратели. Василь вирішив їхати в Черниш, де жили його дві рідні тітки Кирієнко Єфросинія Олексіївна разом із сином Олексієм і Сахно Арина Олексіївна з дітьми Яковом та Олександрою. Чому він опинився в нашій садибі, я вже зараз не пам'ятаю. Думаю, що він приїхав до тітки Єфросинії та вичікував слушного моменту, перевіряючи, чи нема там засідки. Звісно, хотів піти до тітки в

будинок. Єфросинія Олексіївна була нашою сусідкою, жили ми поруч, наші батьки товаришували.

Ми з батьком заховали Василя у нас у хліві. Роздивившись навколо, з'ясували, що небезпеки для нього, як і для нашої сім'ї, нема, й швидко повідомили про Василя Єфросиню Олексіївну. Вона забрала племінника додому. В цю ж ніч Василь відігнав коня в ліс і заховав його там, щоби не привертати уваги поліцаїв, які його розшукували.

Кондратенко Володимир Антонович доповнює що у Василя був гарний кінь, гнідої масті, міцної статури. Цей кінь здавався якимось особливим, наче навчений спеціальним командам, і слухався тільки Василя. Кінь теж відчував стурбованість господаря та реальну небезпеку, поводився збуджено й нервово. Василя справді потім розшукували поліцаї з Лопатина та Черниша. Але їм ніхто не сказав про перебування Василя в селі.

Переховуючись у своїх родичів, Василь постійно переміщувався, ховаючись від поліцаїв. Якщо би його знайшли в той час, то, напевне, знищили б і тих, хто його переховував. Коли Чернігівщина була звільнена від окупантів, Василь пішов добровольцем в Червону армію. Після демобілізації жив і працював в с. Лопатині. Володимир Антонович, прагадує що в 1943 р., коли відступали німці, в селі часто бували мадярські вояки, вони запам'ятались йому тим, що поводилися агресивно й нахабно, навіть по відношенню до жінок і дітей.

Радянські війська наступали на Чернігів в напрямку Дніпра, рухаючись дорогою Седнів-Черниш-Терехівка-Товстоліс.

Черниш на той час бомбардували і німецька, й радянська авіації, вівся інтенсивний артобстріл. Відступаючи, німці палили будинки селян. фураж. Рейдувала радянська кінна розвідка. Володимир Антонович з іншими підлітками села зустрічав у Дедковому кінну розвідку на чолі з лейтенантом, розвідники ще запитували в них, чи не бачили, в якому напрямку пішов відступаючий німецький загін. * Звісно, вони не бачили. Через деякий час розвідники повернулась і зупинились біля їхнього подвір'я, де стояв колодязь, заявивши йому безпідставні претензії, що він буцімто знав, але не сказав про німців. Володимир пригадує, що розмова була коротка й неприємна і для нього могла закінчитись чим завгодно. Дуже тоді перелякався. [2]Лейтенант, на його думку, був важко поранений в лівое плече, весь час непритомнів. Біля колодязя йому повторно надали медичну допомогу, і розвідники швидко поїхали в напрямку центру села, де в колишній садибі Кирієнка Якова Мойсейовича розміщувався тимчасовий військово-польовий лазарет.

У подальшому від селянина Шидловського, садиба якого була в лісі по дорозі з Черниша на хутір Глібівка (Старий Участок), він почув таку історію. У Шидловських на горищі в хліві сховались німці. Під загрозою смерті вони наказали його дружині не говорити нікому, що вони там

відсиджуються. І коли заїхали в садибу розвідники, то вона з переляку не попередила червоноармійців про німецьку засідку. А заїхали вони туди не випадково, бо цілеспрямовано переслідували якраз цих німців. І коли розвідники почали обстежувати господарство, німці, що були на горищі в будинку, відкрили вогонь. Внаслідок короткочасного бою німці були знищені. Скільки їх загинуло там і чи були втрати у наших розвідників, йому невідомо. Але там на місці радянські розвідники одразу розстріляли дружину Шидловського. Потім її чоловік приходив до Кондратенків, щоби взяти в борг релігійну атрибутику задля поховання бідної жінки. Тоді він і розповів батьку ту жахливу історію.

ПРО ПОХОДЖЕННЯ НАЗВИ СЕЛА

— Володимире Антоновичу, як називають велике озеро, що в центрі села?

— Скільки я пам'ятаю, озеро завжди називалось Болотом. А 60-х роках ХХ століття, коли був головою колгоспу Зінченко Федір Демидович, його поглибили, почистивши таким чином і природні джерела, що живили озеро. На той час воно повністю пересохло, то була така собі суміш землі та торфу із заростями лози й очерету. Торфокришку потім використали як добрива для ріллі. На жаль, після цього з озера зникли цікаві пташки –кулики.

— А що вам відомо про походження назви села Черниш?

— Від Уманця Семена Євтуховича та Железняка Феодосія Івановича, вони за віком були старші за мене, я чув, що буцімто колись тут був господар цього населеного пункту на прізвище Черниш. Хто він — мені невідомо. Таких людей у селі тоді називали панами.

Володимир Антонович із вдячністю згадує пасічника Аврама, чия пасіка стояла на пагорбі в Канторівщині, наразі там дачний будинок Білоконського Віталія Анатолійовича. Пасічник у війну завжди знаходив можливість дати дітям меду і трохи хліба. Як його прізвище, він не знає. Його сина Дмитра знає добре Овдій Олександр Кузьмич, він розповідав, що той живе в Києві, викладав в одному із вишів, професор. Також займає високу посаду в урядових установах.

Спогади Кондратенка Д. А. записано 18.04.2013 р. в присутності дружини та племінника Кондратенка Анатолія Володимировича.

Спогади Кондратенка В. А. записані 08.12.2013 р. в присутності сина Юрія та дружини Олександри Ларіонівни. І прочитані вголос.

Довідкова інформація, джерела

1. Детально про Холявка П.О. в Розділі ІІІ про Чернiську школу.

2. Ймовірно, що поранений офіцер – це лейтенант Сафонов Іван Михайлович (15.09.1922–22.09.1943 рр.). Командир взводу 60 гв. кп 16 гв. кд. Похований у Черниші. Літопис доль та днів минулих. том 2, Чернігів: Видавець В. Лозовий. 2015. арк.605.

3. Зі слів. Кондратенка Д. А, Койдан у подальшому опинився під слідством, окупаційного режиму. Причина слідства – скарги жителів села на Койдана про те, що він надав неправдиві відомості про людей, які були страчені, бо робив те з помсти. Після слідства Койдан буцімто німцями був розстріляний.

4. Дорохова (Железняк) Анна Іванівна, народилась у Черниші, чоловік – Дорохов Олексій Олексійович, в роки війни – кадровий офіцер Червоної армії. На початку війни родина Дорохових жила в Чернігові. Анна Іванівна була в партизанах. У 1945 році капітан Дорохов О. О. після важкого поранення був демобілізований. Їхній син – Дорохов Євгеній Олексійович, 1937 р.н. Про долю партизанської сім'ї Дорохових – Анни Іванівни та її малолітнього сина Євгенія – розповідала щотижнева чернігівська газета «Гарт» № 25 (2465), 2010 рік, та Чернігівський інтернет-портал Gorod. cn. ua 23.07.2010 р.

5. Держархів Чернігівської області. Фонд Р-179, оп. 1, спр. 2.

*Канторовщина – топонім, це рілля, сінокоси, заболочена територія із невеличкою копанкою Сажалкою. Прилягає до теперішніх городів Кирієнка Олексія Даниловича та родинної садиби Кондратенків. Ця територія розташована в західній частині села. Межує з Дедковим та Білоконщиною.

**Спогади Білоконського Федора Андрійовича.

***Кондратенко Сергій Самсонович, син Кондратенка Самсона Савича, у 1919 році одружився на Білоконській Пелагеї Данилівні, ймовірно, що це рідна сестра Білоконського Мирона Даниловича. Отже, Пелагея Данилівна – мати Кондратенка Івана Сергійовича, спадкоємця вищеназваного господарства.

Рани та рубці Василя Шеремета

Шеремет
Василь Михайлович

Хоча Василь Михайлович народився в Лопатині, його доля та життя невід'ємно пов'язані з Чернишем, де його самого, всі його життєві перепетії знало не менше людей, чим у всьому Лопатіні.

Але до цього сюжету ми ще повернемось.

Біографічна довідка.

Шеремет Василь Михайлович народився 05.03.1925 року в Лопатині, в сім'ї селянина.

Батько: Шеремет Михайло Остапович (1905–1985 рр.) Учасник Другої світової війни.

Мати: Шеремет (Губко) Арина Олексіївна (1904–1943 рр.), родом із села Брусилова.

Від спільного подружнього життя вихували трьох дітей: Василя, 1925 року, Надію 1926 року, найменшого Євгенія, 1937 року народження.

Батьки мали власний будинок і невеличке господарство. Після колективізації працювали в колгоспі. Василь Михайлович навчався в Лопатинській початковій школі. Працював у колгоспі, одночасно вчився в Петрушинській семирічці.

З початком Великої Вітчизняної війни Михайла Остаповича — батька Василя Михайловича мобілізували до лав Червоної армії. А він із мамою, сестрою та братом із серпня 1941 року залишались на тимчасово окупованій території.

Захопивши у вересні 1941 року Чернігівщину, німецько-фашистські загарбники створили свій адміністративно-територіальний устрій, органи управління територіями та каральні структури, забезпечивши таким чином режим економічного, морального та фізичного насильства над населенням окупованих територій.

Як пригадував Василь Михайлович, у селі був старостат на чолі із Сердюком А.М. та поліцейська дільниця. * Все населення примусово працювало на окупантів. Терпіли злидні, щоденні приниження, моральне і фізичне насильство.

[1]На початку 1942 року окупанти наказали старості разом із місцевою поліцією скласти три рейтингові списки населення.

До першого списку включались усі лояльні до окупаційної влади мешканці. До другого заносились особи, з приводу прихильності яких до окупаційного режиму ще були сумніви. До третього списку належали активісти радянської влади, включаючи депутатів різних рад, передовики виробництва, орденоносці, родини комуністів та військослужбовців.

У цьому списку було 26 сімей лопатинців, це майже половина села, де на той час налічувалось тільки 70 домогосподарств.

Сім'я Шеремета Василя Михайловича була у третьому спискові. Бо батько Шеремет Михайло Остапович – активіст колгоспного руху на селі, проходив службу в Червоній армії. Про існування таких списків знали одиниці, в т.ч. і поліцаї.

Коли декілька сімей Шереметів потрапили в третій список, один із Шереметів – поліцаїв, рідний дядько Василя по батьку, теж Василь, прослідкував, щоб тільки його самого там не було. Матері Василя він нічогісінько не повідомив. Про ці обставини Василь із великим жалем згадував і розповідав уже після війни.

Як стверджує уродженець с.Черниша Кондратенко Дмитро Антонович, вищезазначені списки складались також за участю Терехівського старости, прислужника окупантів Койдана на прізвисько Шарик. [7]

Взимку 1943 року, а це був лютий, за вказівкою старости Василь та ще декілька односельців на конях, запряжених саньми, поїхали заготовляти ліс у Жидиничі.

[2]Через деякий час, неначе відчуваючи якусь біду, Василь попросився проїхати додому в Лопатин провідати близьких. Їдучи верхи на коні лісовою дорогою, яка вела в самісіньке село, стомлений, Василь зігрівся теплом рідного йому коня та задрімав. Раптом відчув, як кінь різко зупинився. Коли розплющив очі, то побачив, що коня тримав за вуздечку озброєний поліцай. Той сказав, щоби Василь тікав, бо село оточили німці й збираються розстрілювати тих, хто допомагав партизанам. І додав, що і Василь у тих списках.

Як згадував Василь Михайлович, в селі вже було чути поодинокі постріли, крики людей.

Василь розвернув коня і поїхав геть, сам не розуміючи, що відбувається і як йому діяти в цій ситуації далі. Він довго блукав навколо села, вагався, чи повертатись, бо там же в небезпеці його рідня… Через деякий час вирішив їхати в Черниш, де мешкали дві рідні тітки по лінії матері — Кирієнко (Губко) Єфросинія Олексіївна (1887 р.н.) і Сахно (Губко) Олена Олексіївна (1889 р.н.), щоб отримати від них бодай якусь пораду.

Як розповідав потім уродженець Черниша Кондратенко Дмитро Антонович (1929 р.н.), близько до опівночі вони з батьком Антоном Миновичем вийшли на подвір'я, щоб оглянути перед відпочинком своє господарство. Біля хліва, який стояв з боку поля, побачили коня, а біля нього вершника, в якому впізнали Василя Шеремета, якого добре знали, як племінника сусідки Кирієнко Єфросинії Олексіївни. Василь був у дуже пригніченому стані й весь час плакав. Антон Минович, розпитавши Василя про обставини нічного приїзду, заспокоїв його та відвів до тітки. Коня заховав у клуні, попередньо нагодувавши.

Зі спогадів Василя відомо, що, так-сяк переночувавши у тітки, він все-таки вирішив їхати в Лопатин. Тітка та його двоюрідний брат Кирієнко Олексій Данилович (1925 р.н.), одноліток Василя, вже щось чули лихе про Лопатинські події, тому умовляли його не їхати в село, бо вже нічого не можна змінити, а самого можуть заарештувати. І все-таки Василь рушив до Лопатина пішки.

У селі він дізнався про величезну трагедію і страшний злочин, які вчинили окупанти. 13 лютого 1943 року каральний загін поліції безпеки та СД під командуванням оберштумбанфюрера СС Гейнца Кроса оточив село. [1] Каратели зігнали всіх людей по списку № 3 в колгоспну клуню, що розташовувалась на південній околиці, і всіх живцем спалили.

Кого не встигли спіймати, в наступні дні розстріляли.

В хронологічній довідці по с. Лопатину повідомляється наступне: «13 лютого 1943 року староста с. Лопатина Сердюк Андрій Маркович привів у село 200 карателів, які живцем спалили в клуні 140 осіб за підозрою у зв'язках із партизанами». *** За різними оцінками, було замордовано і розстріляно від 124 до 140 мешканців села: дітей, жінок, чоловіків. Зі списку страчених, тільки в чотирьох сім'ях на прізвище Шеремет, було замордовано 15 осіб: Шеремет Стефан Семенович (1906 р.н.) та Любов (1917 р.н.), їхні діти Ніна (1939 р.н.), й Микола (1940 р.н.). Шеремет Марія Василівна (1911 р.н.), Горпина (1876 р.н.), Микола Володимирович (1935 р.н.), Любов Володимирівна (1897 р.н.), Шеремет Левко (1875 р.н.), Шеремет Оксана (1875 р.н.), Марія Левківна (1912 р.н.), Шеремет Віра Іванівна (1940 р.н.).

Біля згарища Василь побачив, що поряд із спаленою коморою місцеві жителі, переважно люди похилого віку, за наказом старости копають братську могилу, щоби поховати там страчених окупантами людей.[3] Серед тіл спалених односельців Василь знайшов матір Арину Олексіївну (1904 р.н.), сестру Надію (1926 р.н.) і брата Євгенія (1937 р.н.). ** Лежали вони разом. Усі, крім брата, дуже обгоріли. Женя, прикритий тілом матері, лежав, неушкоджений вогнем, але весь був жовтувато-янтарного кольору... Мати намагалась таким чином врятувати від загибелі найменшу дитину. Не вдалося... Ймовірно, Женя задихнувся димом чи не витримало маленьке серденько звірячого, нечуваного насильства душогубів.

Поліцаї, прислужники карателів, що охороняли згарище, звичайно ж, затримали Василя і посадили його під замок в одному з будинків на околиці села. Там також утримувались ті, кого фашисти не встигли схопити 13 лютого, а саме: Кужельний Іван та Полегенько Марія із двома дітьми. Як стало відомо пізніше, вони були також страчені.

Як розповідав Василь, він був у такому пригніченому стані, що нічого не розумів із того, що сталось. [2] Як це так, що вже нема його мами, брата і сестри? Ніяк не міг збагнути, що відбулось і за що знищили

півсела та його рідню. Це не вкладалось у його уяві та поняттях про людяність.

Їсти затриманим теж ніхто не давав. Оскільки Василь палив цигарки, то інколи поліцаї випускали його на вулицю. Кирієнко О. Д. розповідав, що, не дочекавшись Василя, вирішив узяти Василевого коня та поїхати в Лопатин з'ясувати обстановку. Дорогу він знав добре, бо часто їздив у це село на храм до тітки.

Прибувши в Лопатин, від місцевих жителів дізнався, де утримують Василя. Біля того будинку (в'язниці) він зустрів поліцая, якого знав як лопатинця. Той підтвердив, що Василь справді затриманий і утримується якраз у цьому будинку. Олексій Данилович попросив поліцая, щоб той дозволив зустрітись із Василем та нагодувати того. Поліцай погодився. Коли вони зустрілись і обговорили ситуацію, що склалась, то разом вирішили тікати. Як згадували після війни обидва, про можливі наслідки в той час вони не думали, бо відчуття небезпеки у них ще не було таким гострим, як у дорослих. Вони розуміли, що треба тікати, бо тільки в цьому Василеве спасіння.

Обравши слушний момент, вони пішли до лісу, де стояв кінь, сіли на нього і похапцем поїхали в напрямку Черниша.

Поліцаї не одразу викрили втечу. Вони й подумати не могли про такий зухвалий вчинок хлопців. І не одразу зорієнтувались, куди подалися втікачі. Але розпочали їхній пошук.

Відчувши погоню, хлопці звернули в бік від дороги, що вела із Терехівки на Черниш, зупинились біля самотньої скирди соломи, яка стояла в полі, та заховались за нею. Їх врятувало те, що вже сутеніло, температура повітря була нульовою, стелився легенький туман, снігу було багато, і по такому талому снігу не було помітно слідів. Стискаючи коневі рота, молили Бога, щоб він не заржав. Це була зріла за віком, вороної масті кобила, вона виявилася розумною твариною, ніби все розуміла. Якби поліцаї виявили хлопців, то вчинили б розправу, мабуть, не тільки над ними.

Коли втікачі побачили, що поліцаї попрямували назад у Лопатин, вони швиденько поїхали в напрямку Черниша, перебираючи можливі варіанти та послідовність дій: їхати до тітки Просі (Єфросінії Олексіївни) не можна було, адже туди обов'язково згодом прийдуть поліцаї.

Зайшовши до тітки Просі, взявши трохи харчів (хліба та сала), Василь залишив коня у Кондратенка Антона Миновича і разом із Олексієм вони пішли до другої тітки – Сахно Олени Олексіївни, яка жила в Черниші на Кирінському кутку біля великого озера. Тітка Олена прийняла їх і залишила Василя у себе в будинку, нагодувала його тим, що було під рукою, та заховала в хліву, там де утримувалась худоба, обладнавши схованку в соломі.

Олексій теж вирішив виждати деякий час для з'ясування обстановки й залишився в селі у двоюрідної сестри Сахно Марини Пилипівни.

Поліцаї довго не припиняли пошуку хлопців. Особливо Василя.

За версією втікачів, їх, мабуть, врятували наступні обставини.

Поліцаї не знали точно, куди подалися хлопці, не знали й про те, що у них був кінь. Можливо, не повідомили про втечу старості, бо тоді б і самого поліцая заарештували, й доля цього служаки була б незавидною. Друга обставина, яка мала суттєве значення і вплинула на інтенсивність пошуків, — кобила, на якій їхали Василь із Олексієм, прийшла додому в Лопатин, і поліцаї могли подумати, що хлопці загинули по дорозі (провалились під лід і таке інше).

Як пригадував Кондратенко Дмитро Антонович, його батько Антон Минович, щоб не наражатись на неприємності, випустив кобилу з клуні, і вона побігла через Дедковоє в напрямку Глібівки. [5]

Третя, й не менш важлива обставина та, що черниський староста Садченко М. Я. на прізвисько Гньот, за спогадами місцевих жителів, був розумною, не «кровожерною» в своїх діях людиною та обережним служакою, тому він не проводив інтенсивних пошуків утікачів. Навпаки, інколи сприяв тому, щоби громадяни села уникали різних утисків.

Але в той час Василь Михайлович нічого про це не знав, для нього та його рідні було одне завдання: сховатись так, щоби про те, де він переховується, ніхто не знав, бо тоді би доля рідні Василя чекала б і на тих, хто переховува його.

Ліворуч Кирієнко Єфросинія Олексіївна, Сахно Марина Пилипівна, Сахно Василь Леонтійович. 1958 рік, на свято Григорія

Побувши деякий час у тітки Олени, Василь перебрався до її дорослої доньки Сахно Марини Пилипівни, його двоюрідної сестри, яка в Черниші жила одна. Потім рідні переправили його в Кобилянку до рідної сестри матері, а для Василя – це рідна тітка – Атрощено (Губко) Васса Олексіївна, де він переховувався аж до самої весни.

Кондратенко Дмитро Антонович у післявоєнний час жив у с. Товстолісі й працював у місцевому колгоспі «Шлях Леніна» (с.Терехівка) бригадиром рільничої бригади, бригадиром будівельної бригади, він був членом КПРС. Утримував власну велику пасіку, на якій часто збирались друзі, родичі, керівництво колгоспу,

бували й правоохоронці, тому він був непогано обізнаний у тому, що відбувалось навкруги. А ще як людина допитлива за характером і поінформована Дмитро Антонович добре знав обставини й трагічні сторінки Лопатина і Товстоліса часів окупаційного періоду. Як відомо, села входили в один колгосп і сільраду. Він розповідав про те, що лопатинці після каральної операції німців поскаржились окупаційному режимові на терехівського «Шарика» щодо необгрунтованої жорстокості, яка була допущена стосовно їхніх близьких, і того, що населення покарали буцімто за зв'язки із партизанами, а доказів пред'явлено не було. І буцімто окупанти провели «слідство», Койдана заарештували та, як стверджував Дмитро Антонович, того зрадника розстріляли. Зник після війни із села і лопатинський староста Сердюк. Нікому із опитаних людей його подальша доля була невідомою.

В романі «Пришестя» українського письменника, уродженця Чернігівського району Володимира Дрозда, з посиланням на одну із очевидиць тих подій, викладена ще й така версія про причини Лопатинської трагедії. **** Нібито староста вважався розкуркуленим і в період колективізації був висланий до Сибіру. Коли розпочалась війна, він попросився на фронт і, одразу перейшовши лінію фронту, здався німцям. Повернувся в село вже старостою.

Аби помститися, він вичікував слушного моменту і організував розправу над сільськими активістами та їхніми родинами.

Автор роману стверджує, що доля цього персонажа така ж, як і біблійного Іуди. Через деякий час цього «месника» знайшли повішеним у власному будинку.

Як пригадували згодом Кирієнко Олексій Данилович, Сахно Єфросинія Митрофанівна і сам Василь Михайлович, через деякий час до них від поліцаїв почали надходити чутки про те, щоб Василь не ховався, а йшов додому, бо його вже ніхто не розшукує і чіпати не збирається. Правда це чи провокація, аби зловити Василя, ніхто не знав. Тому коли Василь Михайлович самочинно, без дозволу тітки Васи, вирушив із Кобилянки через Березанку в Лопатин, він, звісно, дуже ризикував своїм життям.

Прибувши в рідне село, Василь деякий час іще ховався у свого близького товариша — Довженка Михайла. Мати останнього облаштувала Василю схованку на печі за мішками, наповненими соняшниковим насінням.

Через деякий час від місцевих жителів, а потім і від поліцаїв дізналися, що його вже справді не розшукують і він може жити у власній хаті. Це була і добра, й жахлива звістка, повернення до тих страждань, які ніколи за цей час не стихали у Василевому серці. Він пригадував, як після страти лопатинців прийшов навідатись додому, аби обняти живими і здоровими матір, сестру та брата, а замість них побачив

розчинені двері в будинку, на столі наполовину порожню миску борщу і похапцем кинуті три ложки.

Жити треба було самому, з важкими думками, незаживаючою раною на серці, знаючи сумну долю матері, сестри і брата.

Через деякий час Василь поїхав у Черниш до своїх тіток. За їхньою порадою оженився на знайомій дівчині із Черниша Марині (1926 р.н.). Жили молодята у Василевій хаті.

Після звільнення села від окупантів Василь добровольцем пішов на фронт, удома залишилась молода дружина. А на душі — нестихаючий біль від трагічної історії родини й односельців.

Службу Василь проходив у артилерії. Брав участь у звільненні Києва, був важко поранений у боях за Олевськ Житомирської області. Довго лікувався. На початку 1945 року, отримавши відпустку, приїхав в село. Але тут його чекала не кохана дружина, а черговий життєвий іспит на виживання. Як виявилось, жінка була вагітною від іншого чоловіка. Виправдовуючись, пояснила йому, що коли він ішов на війну, залишаючи її одну в цьому будинку, то треба було міцніше зачиняти ставні на вікнах та замки на дверях. Ну що тут скажеш проти таких незаперечних «аргументів», а тому «виправдань» у цьому випадку такому «необачному» чоловікові справді нема. Василь знову покинув власну домівку і з новою глибокою душевною раною, погостювавши трохи по селах у тіток, повернувся в діючу армію.

Шеремет В.М. перший ліворуч, другий Кузнецов Г. О.

Фронтовими дорогами дійшов до Німеччини. Знову був поранений. Треба відзначити, що, як згадував Василь Михайлович, перебуваючи на території Німеччини, він відчував особливо велику неприязнь до їхньої мови, гітлерівців, особливо — есесівської форми, але у нього ніколи не виникало бажання помсти або проявів жорстокого поводження до цивільного населення гітлерівської Німеччини. По життю він був м'яким за характером, стриманим і справедливим у своїх вчинках.

Перебуваючи на фронті, Василь Михайлович неодноразово відзначався командуванням, мав подяки й нагороди. В сім'ї зберіглись медалі «За відвагу», «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.», орден Вітчизняної війни II ступеня (1985 р.).

Як пригадує рідна донька Василя Михайловича Любов Василівна, були у батька й інші бойові нагороди, але в сім'ї вони не збереглись через пожежу в родинному будинку.

Після одужання за пропозицією командування Василь вступив на навчання у Рязанське військове училище тилу. Рік навчався там.

Туга за домом, особливо за єдиною живою рідною і найближчою його душі людиною — батьком (слава Богу, Михайло Остапович повернувся із фронту живим), а також фронтові й душевні рани не давали Василеві Михайловичу спокою на чужині. Він кидає навчання, демобілізується і повертається в село. Працює в колгоспі.

Перебуваючи якось у гостях у Черниші, він познайомився із дівчиною, яка тільки-но повернулась з німецького рабства — Грецькою Марією Миронівною, 1923 р.н. Вона була із відомої в селі роботящої багатодітної сім'ї. Вони сподобались одне одному, через деякий час у 1946 році справили весілля.

Батько Михайло Остапович пішов у прийми, Василь із дружиною залишились у батьківському будинку. Працювали всі в колгоспі. Марія в рільничій бригаді. Василь Михайлович пробував себе на різних посадах: агрономом, бригадиром і навіть зав. фермою. В 1961 р. як один із кращих керівників середньої ланки був занесений до районної Дошки пошани.[6] Останнім часом і до виходу на пенсію працював трактористом.

Виховали з дружиною дітей: Ольгу, 17.02.1947 року народження, Любу — народилась 16 листопада 1951 року, найменшого Васю, 1955 р.н.

Діти, закінчивши школу, розлетілися. Ольга нині проживає в окупованому Криму. Люба деякий час жила і працювала в Житомирській області, а з 1973 р. до виходу на пенсію була контролером на Чернігівському заводі радіоприладів. Проживає з сім'єю в Чернігові, чоловік — Койдан Петро Степанович, діти Тетяна (1977р.), Сергій (1984 р.)

Найменший із дітей Василя Михайловича і Марії Миронівни – Василь після школи хоча й закінчив Ніжинське училище культури, але працював будівельником.

І в подальшому доля Василя Михайловича, як кажуть, не балувала і приготувала йому ще не одне випробування, наприклад, у 1995 році від вибуху газового балону згорів родинний будинок.

Не менш глибокою раною, ще однією трагедію для Василя Михайловича стала втрата єдиного сина Василя, він помер у лікарні в 1995 році після звичайної крапельниці, яку зазвичай призначають хворим, що потрапляють на стаціонарне лікування для підтримки загального стану здоров'я.

Доля відміряла фронтовику не мало-не багато — 75 років. Шеремет Василь Михайлович помер 30 вересня 2000 року, похований на Лопатинському кладовищі.

Ті, хто його знав, пам'ятають Василя Михайловича роботящою, відповідальною і справедливою людиною. Був вдячним чоловіком, ніколи не забував своїх рідних тіток. Завжди залишався у них бажаним та очікуваним гостем. Мав гарний голос, він знав багато пісень, любив співати під баян, на якому вправно навчився грати ще до війни. Коли з Олексієм Даниловичем на храму затягували «Ніч яка місячна, зоряна, ясная», а потім обов'язково, насамкінець «Ой мороз, мороз, не морозь меня, моего коня», згадували той холодний лютневий вечір 1943 року біля скирди соломи і розумного білогривого вороного коня, що якоюсь мірою врятував їм життя. Тоді вони по-дитячому обіймались і по-дорослому плакали.

Як пригадує донька Василя Михайловича Любов Василівна, батько вмів не тільки терпіти, а, мабуть, і прощати. Така риса не кожному дана. Коли один із колишніх поліцаїв, що жив у їхньому селі, набрався нахабства й зайшов до Василя з проханням, щоби той, коли до нього звернуться правоохоронні органи за характеристикою на їхню родину, бо його син вступатиме на навчання до військового училища, підтвердив, як саме цей поліцай у 1943 році зупинив у лісі коня і попередив про каральну операцію в селі. Але він забув при цьому пригадати, що теж брав участь у тій каральній операції, а через таких, як він, залишились сиротами діти, було понівечено сотні людських душ і доль, а тим, хто залишися живими, зосталися глибокі болючі рани й вічно тліючі, на все життя, рубці від них.

Джерела інформації та довідковий матеріал

* Держархів Чернігівської області. (Далі – ДАЧО) Фонд Р-3013. оп. 1. спр. 93. арк. 58.

Довідка Голови Терехівської сільради від 20.05.1944 р.

*Син Сердюка А.М. – Сердюк Петро Андрійович., 1925 р.н. Після війни жив у Чернігові.

** ДАЧО. Фонд Р-3013, оп. 1, спр. 93, арк. 58.

*** ДАЧО. Фонд Р-1429, оп. 1, спр. 228, арк. 10.

****Дрозд Володимир Григорович (25.08. 1939–23.10.2003 рр.) Народився в Петрушині Чернігівського району. Український письменник. Перший головний редактор журналу «Київ» у 1983–1985 рр. Лауреат Національної премії ім. Т.Г. Шевченка (1992 р.).

1. Деснянська правда. 1997. 15 лютого.

2. Автор особисто чув цю розмову.

3. Загалом було закатовано і спалено живцем, за офіційними даними, 123 громадян Лопатина. ДАЧО. Фонд Р-1429, опис 1, спр. 228.

4. Автор цього матеріалу особисто чув історію та версію цієї втечі в деталях від Василя Михайловича та Олексія Даниловича, неодноразово.

5. Місцеві топоніми. Це північно – західний напрямок території Чернiської сільради.

6. Літопис доль та днів минулих. Історико–документальне видання. Том 2. Чернігів: Видавець Лозовий В.М., 2015 р.

7. Наш край. 2015. 11 квітня.

*****Із версією підготовлених до друку матеріалів 19. 02. 2015 р. була ознайомлена донька Шеремета В.М.– Койдан Любов Василівна. Зауважень, заперечень, доповнень не було.

P.S. Викликає сумнів дата каральної операції в Лопатині, а саме: 13 лютого 1943 р. В ДОЧА є довідка голови Терехівської сільради від 20.05.1944 р. ДОЧА, Р3013, оп. 1, спр. 93, ар. 58, на жаль, дата каральної операції там не вказана.

В газеті «Деснянська правда» від 15 лютого 1997 року в матеріалі «Зловісна заграва» називається дата — 13.02.1943 р.

Про пережите. Спогади подружжя Мосічів Івана та Марії

ВІЙНА. ОКУПАЦІЯ. ВТРАТИ НАЙДОРОЖЧИХ ЛЮДЕЙ

Мосіч Іван Павлович, 17.03.1931 року, разом із дружиною Марією Павлівною, 05.05.1928 року, народились і проживають у Черниші по вул. Шевченка, 7. Працювали постійно в місцевому колгоспі.

Батько Мосіча І. П. – Павло Юхимович, 1899 р.н. у 1944 р. був призваний до лав Червоної армії. Загинув. Мати: Надія Миколаївна. Діти Павла Юхимовича та Надії Миколаївни: Микола (1922 р.н.), Кузьма (1925 р.н.), Іван (1931 р.н.), Горпина (1927 р.н.)

Пережити лихоліття війни та залишитись живими пощастило тількі Надії Миколаївні й Івану Павловичу.

Пам'ятає, як у вересні 1941 р. бійці Червоної Армії відступали дрібними загонами дорогами Любеч-Терехівка-Черниш, Глібівка-Старий Участок-Черниш, далі в напрямку Клочкова та Седнева. Бійці були стомлені, мовчазні й голодні. Одяг — у жахливому стані, брудний, що й назвати його військовою формою було складно.

Селяни намагались дати їм хоч якусь їжу, так і мати винесла солдатам глечик молока, а хтось вареної картоплі. Інші бійці самі заходили на подвір'я. Але часу у них не було, тому що слідом «по п'ятах» ішли німецькі війська — з боку Нового Участка та Івашківки. Іванові Павловичу відомо про те, що один із командирів Червоної армії публічно застрелив бійця біля сільради за те, що той зайшов у будинок місцевих селян, а вони пригостили його хлібом і солоним огірком. Після того, як загін пішов із села, селяни поховали цього бійця. Могила була там, де наразі в селі стоїть пам'ятник загиблим у роки війни землякам. Випадок справив на селян надзвичайно гнітюче враження, бо в цей час у Червоній армії вже перебувало близько 300 односельців.

У період наступу німців згоріли в центрі села школа, декілька будинків селян, церква, яка ще перед війною була закрита. Чоловік пам'ятає, як у 1934 році руйнували храм, зриваючи куполи, знімаючі дзвони. Прихожани тоді, хто потайки, інші — з дозволу сільради, розібрали по

домівках майно церкви, релігійну атрибутику, ікони. Згадує, як мама принесла додому дві ікони, серед них був образ Христа Спасителя, який сховала на горищі. А в церкві відкрили клуб.

Буквально через кілька хвилин, як радянські війська пішли із села, заїхали спочатку мотоциклісти, а слідом — піші загарбники.

У селі призначили коменданта — німця на прізвище Кікер, у нього була перекладачка, місцева жителька Ольга, по вуличному — Панкова, вона завжди була поруч із комендантом. * Коли в 1943 році село звільнили, її не репресували, але згодом із села Ольга виїхала.

В період окупації Мосіч І.П. жив разом із мамою, братом Кузьмою, меншою сестою Горпиною. Будинок побудували напередодні війни, і виглядав він досить-таки ошатним помешканням. На квартирі оселився німецький офіцер. Але жодних привілеїв його сусідство не давало, окрім незручностей.

Село німці постійно грабували, забирали у людей худобу: свиней, корів, телят, коней. Скаженіли й поліцаї, так один із них, Білоконський Василь, застрелив собаку з їхнього господарства тільки за те, що вона загавкала на поліцаїв, коли вони п'яними йшли по вулиці, повертаючись із Глібівки.

У вересні 1943 року німці тікали з села в напрямку Терехівки–Чарторіївки (Малинівки) – Глібівки. На шляху відступу вони намагались забирати чоловіків та юнаків – потенційних солдатів.

Одного дня вночі німці зайшли в будинок батьків, коли всі вже спали. Висвітивши ліхтариком ліжко, на якому спали Іван та його брат Кузьма, наказали останньому вставати й збиратись у дорогу.

Батько – Павло Юхимови — тим часом заховався на горищі, а мати, щоби німці не полізли туди, винесла драбину далеко в сад.

Хто тоді не встиг сховатись, усіх полонили німці. Іван Павлович згадує, що тоді окупанти забрали із собою Кондратенка Олександра Антоновича і Мосіча Петра Сидоровича.

Коли фашисти забирали із двору Кузьму, за нього вступилась сестра Горпина, відтягуючи брата від німців. На очах у рідних загарбник сильно вдарив Горпину по плечах бамбуковою палицею, яку зазвичай носили із собою німці. Удар був настільки сильним, а травма виявилась обширною і глибокою, що довго не загоювалась, а з часом почала гноїтись, перерісши у туберкульоз кісток. У 1947 році Горпина в двадцятилітньому віці померла.

Коли німці виходили з дому, то намагались підпалити будинок, але так трапилось, що в цей час в районі кутка Зорочка теж спалахнув чийсь будинок. ** І це якимось чином відволікло фашистів від екзекуції. Але коня, що був у них у господарстві, «гади-ганси» (дослівно) все ж таки забрали.

На щастя, Кузьма зумів утекти з полону. Але родина його вже ніколи не побачила. Про долю брата розповідали сім'ї Кондратенко О.А. та Мосіч П.С., котрі через деякий час повернулись у село.

Кузьма взимку 1943 року надіслав листа, в якому повідомляв, що коли він утік із полону, то потрапив до партизанів. Коли месники опинились на звільненій території, то загін став регулярним з'єднанням Червоної армії. Кузьма писав, що служить у танкових військах, вони готуються до відправлення на фронт.

Таких листів від Кузьми було два чи три. Потім вони перестали надходити. Як потім з'ясувалося, в одному із боїв він загинув.

Діти Івана Павловича та Марії Павлівни: Наталія (1952 р.н.), Микола (1956-2012 рр.), Григорій (1958 р.н.). Живуть у Чернігові.

Після війни теж було не солодко, пригадує Іван Павлович. Коли він збирався одружуватись, то підготував на весілля брагу для самогону. Мабуть, вона так добре бродила, а суміш так гарно пахла, що до хати прийшли міліціонери. Його затримали та засудили за самогоноваріння на 2 роки. Марія Павлівна весь цей час із нетерпінням чекала чоловіка.

Коли після відбуття покарання вони зустрілися знов, Іван Павлович, усміхаючись, запитав у неї: «Чи не передумала?» «А ти? — спитала вона, — не знайшов там кращої?» Посміялись, обійнялись та й побрались.

Треба додати, що в селі Мосічі – Іван та Марія належали до категорії найідеальнішого подружжя. Якби була така «номінація» — «Краще подружжя Черниша» — вони неодмінно були б у числі лауреатів усіх часів. Окрім найвищих християнських та сімейних чеснот, Марія Павлівна гарно вишиває, весь будинок прикрашають вишиті вручну рушники, простирадла, настільниці, коцики. (Фото в розділі «Культура»).

Іван Павлович — людина непосидюча, він майстер будівельних справ, а ще утримує домашню худобу, птицю, особливим захопленням є галасливі індики, які вдень окуповують не тільки город та подвір'я господаря, а й майже всю вулицю.

*Потребує перевірки інформація відносно того, яку посаду займав Кікер в окупаційній адміністрації. А також місця проживання та обставини співробітництва з окупантами Ольги, яку ще деякі жителі села називали Ноною.

** Куток на виїзді із села по дорозі в напрямку Терехівка-Товстоліс-Чернігів.

Сьогодення. Зустріч із минулим

ЖАНАБУЛАТ-АГА ТА БІЛОКОНСЬКИЙ А.Є.

Як військові рани у негоду болять у солдата, час від часу нагадуючи йому про важкі воєнні часи, мить радості перемоги, так і деякі події, що трапляються у нашому повсякденному буденному житті, подають нам специфічні знаки від тих, хто не повернувся, мимоволі нагадуючи про ціну мирного життя.

Чернишанка Білоконська Оксана Ларіонівна, провівши на війну чоловіка і сина, у 1941 році отримала першу сумну звістку про загибель свого Єлисея Івановича (1894 р.н.). Вона потайки ходила до церкви, ставила свічки, молилась, у думках сподіваючись на повернення додому найріднішої, найдорожчої у світі людини — сина, Білоконського Анатолія Єлисейовича (1921 р.н.).

Білоконський Анатолій Єлисейович

Народився Толя у заможній селянській сім'ї, закінчив школу, працював у колгоспі, одружився. У 1939 році був мобілізований до Червоної армії. Про нього говорили в селі, що він буцімто закінчив військове училище, став офіцером, люди пишались земляком.

Проте з часом сім'я отримала чергову гірку звістку – Анатолій пропав безвісти. До речі, з 228 земляків, які загинули в роки війни, 137 рахувались якраз безвісти зниклими, 133 із них — у перші місяці війни. Кожна мати, дружина, діти завжди у таких випадках сподіваються на диво – може, якась помилка в документах чи людина в полоні, бо ніхто ж не бачив, як саме вона пропала. Отак і жили з надією, щоденно очікуючи на добру звістку. Дива, хоч і рідко, але іноді, кажуть у селі, траплялись.

Чекала до останнього й Оксана Ларіонівна. З цими думками й закінчила свій земний шлях, не дочекавшись Анатолія.

Ось улітку поточного року краєзнавці села та племінник – Макеєв Анатолій Єгорович, отримали-таки звістку й інформацію про останні дні та обставини геройської загибелі Анатолія Єлисейовича. *

Фото із архіву Вермахту – той самий танк. Так припускають пошуковці Псковщини

Пошуковцями Псковщини на підставі зібраних матеріалів, а саме: показів свідків, архівних документів Червоної армії та вермахту — встановлено, що на початку війни у 1941 році Анатолій служив в окремому батальоні 21 мехкорпусу, 42 танкової дивізії, на експериментальному танку моделі КВ1 з бортовим номером 4777, у складі військового з'єднання брав безпосередню участь у боях біля населених пунктів Даугавпілсу, Ідриці, Себежа. Встановлено, що всі п'ять членів екіпажу вищеназваного танку, а в їх числі й Анатолій, 7 липня 1941 року загинули.

Це трапилось на шосейній дорозі в районі міста Опочки Псковської області.

Танк, на якому служив Анатолій, був не тільки експериментальним, але ще й не до кінця досконалим: маючи гарне озброєння та товсту екрановану броню, залишався малорухливим, важким на ходу, з вадами двигуна й трансмісії.

Відступаючи після боїв по шосе, перебуваючи майже в оточенні, танкісти в черговий раз зупинилися – не працював насос подачі палива. На допомогу під'їхала ремонтна команда, усі разом намагалися врятувати новітній бойовий танк та не дати можливості заволодіти ним ворогу. Але й німці в цей час уже полювали за зразком нової бронетехніки. Прийнявши нерівний бій, екіпаж танку опинився у невигідному становищі на нерухому об'єкті та ще і в оточенні, простіше кажучи, у смертельній пастці.

Складно уявити собі душевний стан групи військових людей, що перебували у замкненому просторі та ще й у безнадійній ситуації. Про що вони думали? Рішення командира танку й подальші дії екіпажу були надто драматичними, але в тій ситуації, у війну, — прогнозованими, відповідальними та логічними: загинути, підірвавши боєзаряд танку з німецькими солдатами на броні, не здавши ворогу бойову машину.

Жертовний вчинок танкістів вартий високого звання Героїв.

Ось і розкрита ще одна маленька таємниця великої загарбницької війни, відновлено честь та добре ім'я ще одного солдата — нашого земляка, шкода, що тільки мама Анатолія ніколи вже про це не дізнається.

Черниш. Вересень 2016 року. Фото Наталії Льовочко

В цьому контексті перегукується із описаною історією ще одна подія, яка трапилась у селі наприкінці вересня 2016 року.

Несподіваним, але очікуваним був візит до Черниша делегації із далекого Казахстану. І ось чому.

Із 25 бійців Червоної армії, що загинули восени 1943 року, звільняючи Чернігівщину, і які були поховані в братській могилі села, п'ятеро з них були вихідцями із Середньої Азії.

Коли Жанабулат Зіядин разом із онуком Маліком підійшов до обеліску і прочитав викарбуване золотими літерами прізвище свого батька — Зіяда Абильпесова, то завмер, а потім, трохи постоявши, повільно, тремтячою рукою дотягнувся до знайомого прізвища – доторкнувшись, неначе привітався з батьком. Довго дивився, згадуючи, ймовірно, його риси, ледь пам'ятаючи епізод, коли він, єдиний у молодій сім'ї хлопчик, разом із мамою в далекому 1941 році проводжав батька із аулу Заренди на фронт. У сім'ї не лишилось навіть жодної світлини батька. Він обіцяв повернутись, а фотографуватись перед від'їздом на війну, кажуть, було поганою прикметою.

Потім Жанабулат-ага став на коліна та по-своєму помолився, прочитавши суру із Корану, опісля додав, що із 40 земляків, котрі пішли в той час на фронт із аулу, не повернулось 27 чоловіків.

Дізнавшись про втрати України та Чернігівщини в ту війну, щиро поспівчував. Поговорили й про нинішнє становище українців, які наразі перебувають у стані дивної війни, інспірованої ближнім сусідом, та про безповоротні втрати України в цій війні.

Продовжуючи розмову, гість додав при цьому, що казахи гинули не тільки у 1941–1945 рр. але, як і українці, в голод 1933 року, тоді, каже Жанабулат, вимерло 70% жителів радянського Казахстану.

Про себе гість із Казахстану розповів, що народився він у 1936 році Закінчивши із відзнакою школу, отримав вищу освіту. Став аграрієм. Тридцять років працював директором великого радгоспу «Тихоокеанський». **

У нього була мрія — продовжити батьківський рід. Слава аллаху, каже Жанабулат-ага, у нього 7 дітей, 12 внуків та 7 правнуків. Після того, як збулась його друга мрія – він зміг «побути» біля батька, вважає місію свою на цій землі виконаною, але не завершеною. Перебуваючи в приміщенні колишньої місцевої школи, потім у краєзнавчому музеї села, знайомлячись із історією Чернища, казахи одразу впізнали на вишитому вчителькою Кондратенко В.К. гобелені – Тараса Шевченка, українського генія, вважаючи його також своїм. Добре знають його творчість, особливо періоду казахських пісків та степів. Шевченкові роки заслання літературознавці чомусь назвали «мертвим періодом» у творчості поета, але сам великий українець так не вважав. Не підтримують таке твердження і гості.

Національний костюм казахів у Чернишському краєзнавчому музеї

Із захопленням оглядаючи українські національні побутові речі, особливо рушники, сорочки, інші культові предмети, Жанабулат-ага, на згадку про зустріч, подарував музею і свій національний костюм – чапан.

Завідувачка бібліотеки села Потапенко Л.О. розповіла гостям і про інших оборонців Чернігівської землі, про те, як у селі піклуються та шанують своїх визволителів. Учні школи постійно доглядають могили бійців, вони дізналися місця проживання родин тих, що тут загинули, поінформували всіх про місця поховань.

Жанабулат-ага віддав належне місцевій громаді, тому, як вони ставляться та пам'ятають про загиблих воїнів, шанобливо доглядачи братську могилу, подякував за пам'ятник, біля якого залишив часточку казахської землі, взяв у дорогу жменю українського чорнозему, який лежатиме тепер у Казахстані, в місті Колістау, на могилі його мами Калії — дружини Зіяда Абельпесова.

«Синівський борг я виконав», — промовив із сумом, прощаючись, гість.

Напередодні визначної події в історії нашої країни – визволення Чернігівщини від німецько-фашистських окупантів у вересні– жовтні 1943 року, порівнюючи дві неординарні знакові події, описані вище, пам'ятаймо, яку надзвичайно високу ціну платять цілі народи за маніакальні, безглузді ідеї та марнославство окремих своїх правителів.

Довідково.

*Макєєв А.Є. – син Героя Радянського Союзу Макеєва Єгора Абрамовича.

**При підготовці нарису використано матеріали із сайтів: Казахстану (Кокчетау), Книги пам'яті, матеріали телерепортажу журналістки Чернігівського обласного телебачення Наталії Левочко.

Переселення, окупація, відродження

Кирієнко Галина Феодосіївна (дівоче прізвище — Зінченко), 07.10.1932 року. Народилась у Черниші. Проживає по вул. Перемоги, 8.

В 1956 році вийшла заміж за Кирієнка Федора Кузьмича, 06.09.1936 року народження. З чоловіком усе життя працювали в черниському колгоспі, він був трактористом, трагічно загинув улітку 2003 року.

Галина та Федір

Діти: Віра, 1956 року, проживає в Борзні; Наталія, 1970 року, та Григорій, 1957 р.н., мешкають у Черниші.

Батько чоловіка Кузьма Васильович загинув на фронті в грудні 1941 р.

Мати чоловіка Неоніла Павлівна, в дівоцтві Ячна. Їхні діти: Федір (1936 року), Микола (1939 року), Марія (1926 року), сьогодні проживають у Черниші.

Галина Феодосіївна пригадує, що перед війною сім'я її батьків та ще декілька сімей із села, без «великого бажання» переселялись у Житомирську область. Жили у Баранівському районі, села не пам'ятає, а от сільрада була Жабгутинська.[1]

Коли почалася війна, всі: батько, мати та брат Іван (1936 р.н.), тікаючи від німців, повернулись у село. * Батько, Зінченко Феодосій Олексійович, чомусь прийняв рішення повертатись до Черниша, як тільки серед селян почались розмови про війну та оточення німцями Брестської фортеці.

Та не всім переселенцям вдалося своєчасно й без втрат повернутись на рідну землю.

Мама якось розповідала, що трагічно склалася доля деяких таких, як і вони, переселенців. Так сім'я Акуленко Марфи Микитівни, тікаючи з окупованої німцями Житомирської області, самовільно виїхала з села на підводах. *** Через деякий час їх наздогнав та затримав на дорозі в лісі загін німців на мотоциклах.

Німецькі кати примусили двох дорослих чоловіків, що їхали на підводах, викопати яму, а потім розстріляли їх там. Підводу і все, що було на ній, забрали, Марфу із двома малолітніми дітьми просто лишили в лісі.

Повернувшись у Чернігівську область, деякий час вона жила у родичів у Яцевому. В лютому 1943 року німці вчинили злочинну розправу над

мешканцями цього села, в період облави солдати зайшли в будинок, де тимчасово мешкала Марфа. Не знайшовши дорослих, вони штик-ножами закололи малолітніх дітей, що заховались під піччю. Господарів будинку і самої Марфи — матері цих нещасних дітей, із якоїсь причини в цей трагічний час удома не було. Тому й невідомо, що спонукало німців -нелюдів так жорстоко обійтись із невинними дітьми.

Після окупації нещасна жінка повернулась у Черниш, вийшла заміж за місцевого жителя, інваліда. У них народилося двоє дітей. Прізвище чоловіка Марфи тепер забулося. По-вуличному його прозивали Зохир. На сьогодні вони вже покійні. **

Довідково:

*Зінченко Іван Феодосійович довгий час працював кіномеханіком у чернись-кому будинку культури, електрогазозварювальником у колгоспі. Проживав по вул. Шевченка, 14. Помер у 2010 році.

** Продовжити цікаву розмову не вдалося у зв'язку із хворобою та передчас-ною смертю Галини Феодосіївни 17.05.2013 року.

***Марфа – рідна сестра дружини Акуленка Данила Микитовича із Черниша, почесного колгоспника.

1. У 1921 році по Римському договору західна частина Житомирської губернії відійшла до Польщі, а східна залишилась у складі УРСР.

Розділ 6

Історія села в особах
Спогади. Розповіді. Нариси

Щоб не кусати лікті...

Скільки разів багато хто з нас, утираючи сльози, хапаючись за голову, картали себе за те, що у близької нам людини своєчасно не попросили пробачення, не подякували за все добре в цьому житті, про щось не розпитали. Ще гірше, коли не запам'ятали важливі деталі з її особистої біографії, не почули цікавої розповіді, не відчули переживань.

Жалкуючи, неодмінно згадували у такому випадку мудре українське прислів'я – «що маємо – не зберігаємо, а втративши гірко плачемо».

Кожна окрема людина є не тільки носієм, але й найважливішим джерелом інформації. Ось із цієї тези й розпочалась у нас розмова на першому засіданні осередку краєзнавців, де вирішили, що треба насамперед зустрітись та встигнути поговорити з відомими в селі особистостями, представниками різних професій, людьми поважного віку.

Ми виходили з того, що за документами можна об'єктивно відтворити хронологію подій, навіть послідовність діяльності людей, прийняття ними управлінських рішень, але, не поспілкувавшись із учасниками тих подій, свідками, не записавши розмову з ними, ми ніколи не зможемо повною мірою відчути ритм того часу, переживання та почуття людей, не почуємо їхньої суб'єктивної оцінки.

Наприклад, із посібників історії ми знаємо про окупацію України фашистськими військами, збройний опір ворогу, про те, як із окупованих територій відправляли людей до Німеччини, а фактично, в рабство. Але не почувши колишніх в'язнів та невільників про те, як вони це сприймали, як відбувався сам процес примусу, де і в яких умовах вони працювали, жили, чим харчувались, як зустріли визволення, ми не зможемо до кінця зрозуміти глибину цієї трагедії, рівень приниження, особливо коли люди повертались, здавалось би, додому, а їм ізнову довелося пройти і переж ити приниження та якоюсь мірою і тортури вже на Батьківщині. В розділі цього видання, на наше щастя, ми маємо змогу доторкнутись до цієї проблематики з першоджерел.

Люди різні. І нецікавих особистостей тут немає. Відтак у цьому розділові читач ознайомиться із захоплюючими нарисами, спогадами колишнього голови сільради Юрченка В.С., голови колгоспу Козлова Г. І., директора школи Іванова В. М. І не менш цікавими історіями із особистого життя Білоконського Ф. А. – механізатора, Железняка М. Ф. – механіка колгоспу, Мосіч П. А., Железняк Н. Д, Сахно Є. М. – колгоспниць, Грецької М. І та Мартиненко А .І. – багатодітних матерів, Білоконського І. С. – учителя, учасника Другої світової війни, та багатьох інших.

Дуже важливо було, спілкуючись із людьми, зберегти автентичність розмови, передати не своє власне, а їхнє глибинне світосприйняття пережитого, саме їхній погляд на сучасне буття, правильне воно чи ні з нашої точки зору. Занадто важливо було не підлаштовуватись під чиїсь політичні та ідеологічні штампи сьогодення. Здається, це вдалося.

Заявка на щастя

ПРО БІЛОКОНСЬКУ ТАМАРУ АНАТОЛІЇВНУ

ЗАЧИН

«Що ж то ми за народ такий, взяли та й перемогли один одного під Полтавою».
(Слова із пісні Василя Нечепи). [1]

Василя Григоровича Нечепу я знав дуже давно. Він завжди був людиною публічною. Доступною до спілкування. Але, на жаль, особисто ніколи з ним не зустрічався. Просто у нас із ним різні полюси та сфери діяльності. Хіба десь на концертах чи якихось заходах перекидались репліками.

Те, що наш кобзар-лірник – непересічна особистість, талановитий артист, видатний співак, відома в Україні та за її межами людина, про це, звичайно, я знав. І всіляко в колі знайомих намагався підтримати його творчість. Адже пан Василь є носієм української культури. Українства. На жаль, у нас не завжди, такі особистості сприймаються однозначно. Талантам завжди важко продиратись через стіну «сірості». На моє переконання, так було і буде, на жаль, ще довго. Це неписані закони буття.

Але Василь Нечепа, як і багато інших талантів, — завдяки природній наполегливості, козацькому запалу, протиснувся через усі перепони.

Те, що це людина глибоко пронизана українством, українським духом до останньої краплинки душі, я зрозумів, поспілкувавшись із ним та прослухавши його пісні й балади, записані на платівку.

У мене було декілька запитань до кобзаря з приводу громадської роботи, дуже важливих для мене, але чомусь зустрітися ніяк не вдавалось. [2] Він усе відкладав зустрічі. Наче вагався чи то вивчав мене.

В черговий раз я зателефонував йому 31 жовтня 2014 року. Знову отримав відмову. Начебто із поважних причин. Він тільки-но повернувся із Неаполя (Італія), де представляв Україну на міжнародному музичному фестивалі національних пісень.

Повернувся переможцем, отримавши Гран-прі «Зірка коста талант» — (таку назву має приз). Не оговтавшись від емоцій та дороги, він знову був зайнятий справами – готувався до поїздки в Барселону (Іспанія). Бо в Іспанії, як його проінформували друзі, проросійськи налаштовані

люди провокують сутички з українцями, котрі не піддались брехливій інформації про події, що відбуваються в Україні, і всіляко підтримують рідну Землю.

– Треба згуртувати українців, підняти їхній козацький дух, – каже Василь Григорович.

Я вирішив виявити наполегливість і внести інтригу, сказав, що в мене є письмова інформація, яка буде дуже цікавою для нього. Розшифровувати не став, а попросив тільки 10 хвилин для зустрічі.

Як потім виявилось, справді у Василя Григоровича було обмаль часу. Але тема нашої розмови прийшлась йому до душі. Зустрів він мене дуже чемно, навіть офіційно, у вишиванці. Гладко поголений, стрункий. За козацькими вусами і зачесаними назад довгим русявим волоссям проглядала симпатична, але стомлена шаленим темпом життя молода людина. В його погляді відчувалася стриманість і відчуття дистанції.

Замість 10 хвилин ми спілкувались у його затишному, модерновому, кабінеті майже годину.

ТАМАРА

Привітавшись, одразу з порогу я показав йому декілька фотографій і запитав у пана Василя, що він може сказати про дівчину, життєві миттєвості якої закарбовані на цих світлинах. З його реакції відчув — зачепив за живе. Він замислився, довго розглядав фотографії, наче вдивлявся комусь у вічі, пригадував і, мабуть, шукав точні слова, щоби відповісти мені швидко, але по суті.

Із не зовсім давніх фотографій дивилась на нього непроста жінка. За її образним поглядом, у великих, іще не підмальованих очах відчувалось цікаве, насичене подіями життя.

Білоконська Т. А. перша ліворуч, другий Нечепа В. Г.

«Тамару Анатоліївну Білоконську знаю дуже добре, – сказав Василь Григорович. [3] – Ми з нею народилися в одному місяці і одного року, обоє у вересні 1950-го. Пройшли конкурсний відбір у заслуженого артиста України Леоніда Пашина по класу вокалу, а саме: у виконанні українських народних та ліричних пісень. [4] Конкурсантів було багато і не кожному вдавалось показати свій клас та заслужити право бути учнем маестро. Він говорив нам: якщо будете старатись, я «зроблю» із вас зірок, для цього у вас усе є – голос, молодість і я.

Навчання проходило в лабіринтах Чернігівського міського палацу культури хіміків. Далі, пройшовши ще один конкурсний відбір, разом співали у Чернігівському заслуженому аматорському народному хорі «Десна» під керівництвом того ж Леоніда Пашина. З Тамарою ми були солістами хору, часто співали дуетом.

Наприклад, українську народну пісню «Місяць на небі, зіроньки сяють, Тихо по морю човен пливе. В човні дівчина пісню співає, А козак чує — серденько мре».

Про Тамару треба сказати, що вона мала гарний голос, його можна віднести до категорії меццо-сопрано. Тонкий, ніжний співочий голос Тамари зачаровував аудиторію».

Тамара. 1971 рік

Василь Григорович замислюється й каже, що сольно вона виконувала декілька пісень, пригадує, що особливо виразно й цікаво їй вдалось заспівати на сцені українську народну пісню «Вербовая дощечка» – з точки зору подачі пісні глядачеві, виконавської майстерності. * Довгий час вона була популярною ще й тому, що рідко виконувалась мистецькими колективами України.

Була у Тамари ще одна цікава дівоча, а може, правильно буде сказати – жіноча риса – неповторна природна зваба. Її жіночість і краса просто засліплювали, ці риси були таємничими й одночасно принадливими настільки, що кожний хотів до неї доторкнутись, відчути, чи це правда, що поряд стоїть така гарна, напрочуд красива жінка. По життю Тамара була комунікабельною, культурною та вихованою дівчиною, просто — янголом.

Проте, як часто буває, — доля вготувала їй жорстоке випробування. Вона прийшла в цей світ із своїм світоглядом на людські відносини, стосунки між чоловіком та жінкою, своїм власним поглядом на кохання і зраду, особистим, тільки їй притаманним баченням сенсу життя. Але той світ, у якому вона опинилась, був, із одного боку, поблажливим, принадливим до неї, з іншого боку – жорстоким, підступним, постійно ставлячи їй тести на виживання.

Чи була ця дівчина готовою протистояти таким викликам, залишитись такою ж первісно світлою, якою увійшла в новий і одночасно вразливий, з багатьма спокусами світ?

У творчому колі вона опинилась у вирі надзвичайної популярності та уваги до себе як серед колег по цеху, так і керівництва.

За останнє століття Чернігівщина знала декількох жінок, які не тільки своїм творчим талантом, але й красою полонили Україну, а дехто – й імперію та Європу, як, наприклад, Марко Вовчок, Любов Дельмас. При

гарному «розкладі зірок» вона могла би претендувати на таку ж роль та іншу долю.

Тамара була бажаним персонажем для художників і [5]фотохудожників, приваблюючи їх своєю первісною фотогенічністю й артистизмом. Перший, кому вона позувала і хто першим помітив її неординарну натуру і вроду, був рідний брат Анатолій, художник-аматор.

«Мені відомо, – продовжував Василь Григорович, – що в 1970 році Тамара була запрошена та знімалась в окремих епізодах в художньому кінофільмі «Сім'я Коцюбинських», в т.ч. у сценах разом із популярним актором Сергієм Івановим. Основний час творча група кіноакторів проводила на знімальних майданчиках та імпровізованих сценах у Чернігові й на його околицях». [6]

Іванов С. П та Білоконська Т. А

Зробивши паузу, Василь Григорович, підбираючи потрібні слова, продовжує: «Природна врода Тамари, створені нею сценічні образи гарно вписувались у тогочасне уявлення про еталон української дівчини, нас постійно запрошували на урочисті заходи, зустрічі офіційних делегацій, де треба було показати український характер, сценічно, але по-національному зіграти роль господарів (господині), наприклад, вишукано подати високошанованим гостям хліб-сіль. Не формально, а із особливим чернігівським акцентом зіграти маленьку театральну сцену, заспівати українських пісень.

Леонід Пашин справді вклав у нас свою душу, серце і свій педагогічний хист. Головне, що він навчив нас співати, заклав основи сценічної майстерності. Виконуючи пісню, Тамара вміла по-акторському створити уявний сценічний образ, аби пісня була зрозуміла й цікава глядачеві.

Завдяки маестро, нас часто, окремо від хорового колективу, запрошували на різні пісенні конкурси й національні фестивалі, ми бували й на Українському телебаченні.

В 1974 році наш дует брав участь в одній із телевізійних передач, вона називалась «Рідні наспіви», де ми в національних костюмах прекрасно виконували українську народну пісню: *«Бодай когут знудив, що мене рано збудив. Малая нічка, малая я. З молодим хлопцем до ранку гуляла я. Послала мене мати зеленеє жито жати. А я жита не жала, на лужку пролежала».*

Після успішного виступу на телебаченні в піднесеному настрої ми так і повертались додому в наших сценічних національних костюмах.

Перевдягатись уже було ніколи, та й потреби такої не було, бо ми вже давно звикли до такого стану й наших образів».

На завершення Василь Григорович підсумував: «Дуже шкода, що така непересічна особистість Чернігівщини, як Тамара Білоконська, дуже рано пішла з життя і не засяяла по-справжньому на творчому небосхилі. Гадаю, – додав він, – як обдарована особистість і вродлива жінка вона була щасливою та одночасно нещасною по життю. Одне знаю, вона не заслуговувала такої долі».

Як сказав Ф. Ніцше, «жіноча краса – це тільки заявка на щастя».

Чи кожному вдається скористатись таким шансом, можливістю стати щасливим, тільки одному Богу й відомо.

Довідковий матеріал. Джерела інформації

1. Нечепа Василь Григорович, народився 1 вересня 1950 року в Носівці. Народний артист України, тенор, кобзар–лірник. Лауреат Національної премії України ім.Тараса Шевченка.

2. З питань збору та підготовки матеріалів про рідне село Черниш, його мешканців.

3. Білоконська Тамара Анатоліївна, народилась 26. 09.1950 р. в Черниші, трагічно загинула 22. 06.1992 року.

4. Пашин Леонід Миколайович, 30.03.1925 р.н., родом із міста Гуляйполе Запорізької області. Учасник Великої Вітчизняної війни, у складі армійських підрозділів СРСР звільняв від німецьких окупантів Будапешт. Видатний диригент. Ініціатор створення та художній керівник Чернігівського заслуженого аматорського народного хору «Десна». Помер 20 червня 2014 р. Похований в м. Луцьку. В Чернігові по вул. Щорса, 2 (наразі Гетьмана І. Мазепи, 2), де жив маестро, встановлено меморіальну дошку. У 2016 році іменем Леоніда Пашина заслужено, названо одну з вулиць Чернігова.

5. Тамару фотографували відомі в Чернігові й Чернігівській області професійні фотографи, а саме – Валерій Інютін, Валерій Бондаренко, Олександр Тасиць.

6. У кінофільмі роль Павла Тичини виконував тоді ще молодий талановитий актор Сергій Петрович Іванов (1951–2000 р.) Він зіграв у кіно близько 100 ролей. Народний артист України (1998 р.). Відомий за такими фільмами та персонажами, як «У бій ідуть одні старики» – Кузнєчик, «Дні Турбіних» – Лариосик, «Дачна прогулянка сержанта Цибулі», «Народжена революцією», «Ати-бати, йшли солдати» – Лавкін. Похований на Байковому кладовищі.

*Щоб усвідомити, як звучала пісня у виконанні Тамари, слід послухати цю пісню у виконанні Іванни Червинської — учасниці проекту «Голос країни», сезону – 2016 рік.

Білоконський Віталій Анатолійович.
Народився 20.01.1955 року в Черниші.
Мешкає в Чернігові. Музикант. Службовець.

Про себе. Рідню. Втрати. Здобутки й біль пережитого

Розмова з Віталієм Анатолійовичем планувалася у форматі скороченої автобіографічної хроніки його життя. Здавалося, що про Віталія, його родину ми майже все знаємо, а відверта розмова з ним не додасть чогось такого, про що б ми принаймні не здогадувались.

Віталій із сусідом Олексієм Даниловичем Кирієнком

Запланував годинну бесіду з ним на диктофон, але спілкування затягнулось на декілька днів.

Віталій виявився цікавим та дотепним співрозмовником. До того ж зберігачем оригінальних родинних оберегів. Можливо, тому ця рядова розмова стала не тільки краєзнавчою розвідкою з мого боку й автобіографічною з його боку, скільки щирою та відвертою сповіддю Віталія.

Почуте й занотоване можна, без перебільшення, публікувати в розділі під умовною назвою «Люди. Долі. Трагедії».

Віталій Анатолійович, тихенько, не поспішаючи, з уточненнями й тільки одному йому притаманною жестикуляцією, інколи по декілька разів повертаючись назад до події чи історії про окремих людей села, як досвідчений хронікер, послідовно розповідав про пригоди, чужі й свою долі, і все це в межах власної схематичної автобіографії (яку кожний із нас хоч один раз та й писав), додаючи артистизму, змальовуючи та відкриваючи різні достовірні картини й події з життєвої хроніки родини Білоконських.

Запитання, які поволі виникали у співрозмовника й у самого розповідача по ходу зустрічі щодо деяких епізодів із життя сім'ї, в якій він народився, виховувався і виріс, перейшли в дещо більше, ніж сухе викладення власної біографії. І, що цікаво, Віталій не робив якихось політичних чи ідеологічних оцінок та висновків під час спілкування. Хоча, за обставинами, й напрошувався такий пасаж.

Тому вважайте, що ви випадково прослухали диктофонний запис розмови із Віталієм. Отже, слухаємо уважно.

«Одружились батьки у 1948 році. Мати: Білоконська (дівоче прізвище – теж Білоконська) Поліна Омелянівна, народилась 30.06.1927 року в Черниші. Всі сусіди, рідня називали її не інакше, як Поля. Починаючи із вересня 1943 року, працювала в місцевому колгоспі на різних роботах. Передчасно померла у 2005 році.

Батько: Білоконський Анатолій Якович, народився 03.01.1930 року в Черниші. Закінчив Седнівську робітничу селянську школу, в 1950–1954 рр., як усі в ті часи, служив в армії, в Смоленську радистом.

Після демобілізації і до виходу на пенсію працював у місцевому колгоспі на господарських керівних посадах: зав. складу, завідувачем свиноферми та вівцеферми, лісничим.

Член КПРС. Обирався депутатом сільради. У 1971 році нагороджений медаллю «За доблесну працю». Помер 22.02.1988 року.

Батько Анатолія Яковича, одночасно дідусь Білоконського В. А. по лінії батька – Білоконський Яків Савелійович, 07.12.1905 року. [3] Після громадянської війни працював у Черниші в місцевому колгоспі рахівником-бухгалтером. 27.11.1937 р. безпідставно був заарештований. За вироком трійки ВЧК 07.12.1937 р. розстріляний. Реабілітований тільки 02.09.1965 р.

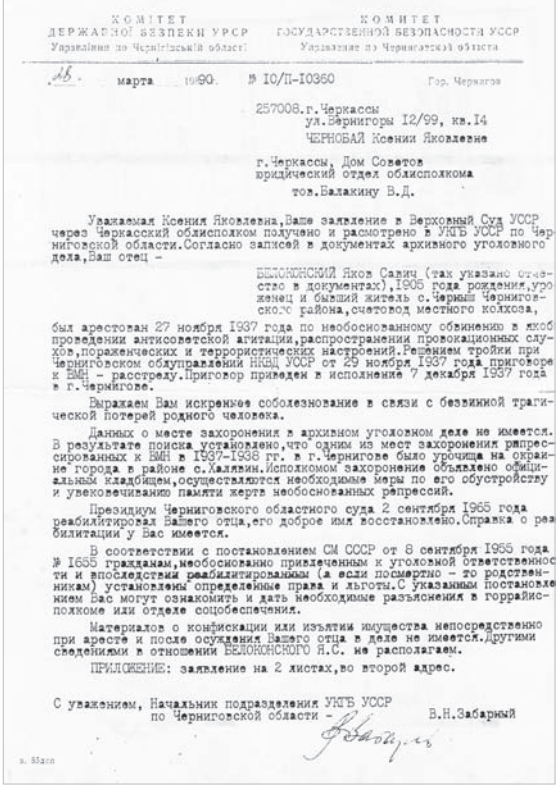

КОМИТЕТ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УССР
Управление по Черниговской области

18 марта 1990. № IC/П-I0360 Гор. Чернигов

257008.г.Черкассы
ул.Верниигоры I2/99, кв.I4
ЧЕРНОБАЙ Ксении Яковлевне

г.Черкассы, Дом Советов
юридический отдел облисполкома
тов.Балакину В.Д.

Уважаемая Ксения Яковлевна,Ваше заявление в Верховный Суд УССР через Черкасский облисполком получено и рассмотрено в УКГБ УССР по Черниговской области.Согласно записей в документах архивного уголовного дела,Ваш отец –

БЕЛОКОНСКИЙ Яков Савич (так указано отчество в документах),1905 года рождения,уроженец и бывший житель с.Черныш Черниговского района,счетовод местного колхоза,

был арестован 27 ноября 1937 года по необоснованному обвинению в проведении антисоветской агитации,распространении провокационных слухов,пораженческих и террористических настроений.Решением тройки при Черниговском облуправлении НКВД УССР от 29 ноября 1937 года приговорен к ВМН – расстрелу.Приговор приведен в исполнение 7 декабря 1937 года в г.Чернигове.

Выражаем Вам искреннее соболезнование в связи с безвинной трагической потерей родного человека.

Данных о месте захоронения в архивном уголовном деле не имеется. В результате поиска установлено,что одним из мест захоронения репрессированных к ВМН в 1937–1938 гг. в г.Чернигове было урочище на окраине города в районе с.Халявин.Исполкомом захоронение объявлено официальным кладбищем,осуществляются необходимые меры по его обустройству и увековечиванию памяти жертв необоснованных репрессий.

Президиум Черниговского областного суда 2 сентября 1965 года реабилитировал Вашего отца,его доброе имя восстановлено.Справка о реабилитации у Вас имеется.

В соответствии с постановлением СМ СССР от 8 сентября 1955 года № I655 гражданам,необоснованно привлеченным к уголовной ответственности и впоследствии реабилитированным (а если посмертно – то родственникам) установлены определенные права и льготы.С указанным постановлением Вас могут ознакомить и дать необходимые разъяснения в горрайисполкоме или отделе соцобеспечения.

Материалов о конфискации или изъятии имущества непосредственно при аресте и после осуждения Вашего отца в деле не имеется.Другими сведениями в отношении БЕЛОКОНСКОГО Я.С. не располагаем.

ПРИЛОЖЕНИЕ: заявление на 2 листах,во второй адрес.

С уважением, Начальник подразделения УКГБ УССР
по Черниговской области – В.Н.Забарный

Копия верна

Дружина Якова Савелійовича – Білоконська Олександра Ісаківна, 29.04.1910 року народження. Мужньо перенесла всі труднощі, пов'язані із втратою чоловіка. Незважаючи на моральні та душевні тортури, адже їхню сім'ю називали «родиною ворога народу», завдяки величезній силі волі, працелюбству, відповідальності перед своїм чоловіком, виростила та виховала двох дітей – Анатолія, 03.01.1930 року, та Оксану, 12.01.1932 року народження. Оксана Чернобай нині проживає в Черкасах. У 1986 році Олександри Ісаківни не стало,

похована вона в м. Черкасах, де й закінчила свій земний шлях, перебуваючи останні дні свого життя на утриманні Оксани.

Рідня Білоконського Віталія Анатолійовича по лінії матері.

Батько мами: Білоконський Омелян Іванович, народився в 1896 році в Черниші. Від природи, маючи хист і талант ремісника, який запозичив у своїх батьків, Омелян Іванович шив взуття та одяг. Також він навчився майстерності виконання покрівельних робіт. На замовлення селян накривав їхні будинки різним покрівельним матеріалом — залізом, соломою, очеретом. Мав для цього різноманітний інструментарій. Володів значними наділами землі, тримав худобу. За спогадами односельців, займав високе місце в соціальній ієрархії сільської громади. Був поважним і авторитетним чоловіком. З його думкою рахувались люди, прислухались до його порад.

У період колективізації він із принципових позицій не вступав до колективних господарств, що раз-по-раз створювались у Черниші, став одноосібником.

Як показують дослідження колективного руху в селі та стан колективізації, ці процеси тут проходили болісно і значно повільніше, ніж у інших селах району. Тому невипадково Омелян Іванович став об'єктом уваги репресивної радянської машини.

В 1938 р. він був заарештований та ще й розкуркулений. Все майно, будинок, худоба, інструмент та механізми конфіскували. [2]Сам він був засуджений на 5 років позбавлення волі без права листування. Після арешту родина жодної інформації про долю Омеляна Івановича, місце його перебування так і не отримала. Навіть за часів незалежної держави України, рідня, незважаючи на всі намагання, так і не одержала достовірної інформації про обставини арешту, причину смерті Омеляна Івановича, місце його поховання (з гіркотою розповідає Віталій. – Авт.).

Реабілітований він був посмертно тільки в 1993 році. (Зберігається ксерокопія рішення Чернігівської райради від 24.09.1993 р.).

Мати: Білоконська (Койдан) Марія Пименівна, народилась у 1900 році в сусідній Терехівці. Вийшовши заміж, переїхала в Черниш до чоловіка — Омеляна Івановича. Після того, як чоловіка заарештували, позбавивши сім'ю годувальника, відібрали майно, будинок із господарськими приміщеннями, Марія Пименівна занедужала, через цей стан у 1938 р. наклала на себе руки. В пам'ять про бабусю зберігається дівочий рушник, вишитий нею в 1915 році, в класичному українському стилі.

Без батьківської опіки тоді залишилось троє малолітніх дітей: Надія (1923 р.н.), Поліна (1927), найменша Анастасія (1935). Виховувались діти спочатку в інтернаті в Черниші, тут вони перебували з 1938 по 1941 р. У війну та окупаційний період жили в родичів у Черниші. Зокрема, Надія та Поліна – у рідного дядька по лінії матері Білоконського Єлисея

Івановича. * Всіляко допомагала утримувати дітей рідна тітка дівчат Йовенко (Койдан) Мавра Василівна, уродженка Терехівки.[1] Вона була заміжньою за Йовенком Юхимом Платоновичем, жили вони в Черниші.

Рушники вишиті Білоконською Надією Пименівною

Маленька Анастасія після смерті батьків виховувалась в одному з дитячих будинків Чернігова. У війну дитбудинок було евакуйовано, сліди Насті загубились. За офіційними документами, вона вважається безвісти зниклою. Після війни сестрам побачитись, на жаль, так і не судилось.

Старша за віком Надія Омелянівна Білоконська в 1944 році добровільно пішла на фронт, як вона любила потім повторювати, захищати Батьківщину від ненависного ворога. Служила в зенітній артилерії. Брала участь у бойових операціях, за що нагороджена бойовими медалями. Після демобілізації жила і працювала в Чернігові. Мала невеличку кімнатку у сімейному гуртожитку по вулиці Любецькій. Разом із тим вела активну громадську роботу, підтримувала всі громадськополітичні заходи, які на той час проводили КПРС та Уряд СРСР.

Всіляко сприяла та допомагала рідній сестрі Поліні виховувати дітей, часто бувала у неї в сім'ї, гостинно приймала їх у Чернігові. Була енергійною та життєдіяльною жінкою. На жаль, Бог не дав їй насолодитись материнством, мати власних дітей, тому всю свою любов Надія Омелянівна віддавала племінникам. Померла в 1981 році.

Діти подружжя Білоконських — Поліни Омелянівни та Анатолія Яковича: Анатолій, Тамара і Віталій – виховувались в оточенні особливої уваги та батьківської любові. Це виявлялось у своєрідному балансі стосунків між дорослими – батьками й дітьми, який дозволяв формувати здорову, зразкову українську радянську сім'ю. Тут сповідувався культ поваги дітей до батьків, а з боку батьків завжди враховувались інтереси дітей та гідне ставлення до них. Батьки були законослухняними громадянами. Їх громадянський стиль життя можна було на той час ставити за зразок.

Коли в 1961 році після XXII з'їзду КПРС було прийнято рішення до 1980 року в СРСР побудувати комунізм, то для цього, виявляється, потрібно було багато чого зробити, а дечого й позбутись, наприклад — приватної власності на селі. Тому на заклики КПРС Поліна Омелянівна та Анатолій Якович першими на кутку, а можливо, і в селі здали в колгосп власну корову, яку ласкаво називали Тамаркою.

Батьки всіляко сприяли тому, щоби діти росли здоровими, естетично вихованими та поінформованими. Дітям придбали фотоапарат, гармошку, баян, гітару, фарби та пензлі для малювання. А в 1962 році в родині, як у передовиків колгоспного виробництва, в одних із перших на селі з'явився чорно-білий телевізор марки «Рекорд».

У родині Білоконських до сусідів та їхніх дітей завжди було доброзичливе й виважене ставлення. Про це говорить хоча би такий приклад, — фактично, всі підлітки Кабишевого й Кирінського кутків, а це 10–15 дітей, щоденно, як у кінотеатр, приходили до них дивитись телевізор: перші історичні та пригодницькі багатосерійні кінострічки «Капітан Тенкеш», «Чотири танкісти і собака», розважальні передачі «Голубий вогник», КВН. І ніколи не траплялось такого казусу, щоб «кінозалу», наприклад, раптом закрили або не приїхав «кіномеханік», чи «глядачів» без пояснень виставили за двері.

Така обстановка в родині дозволяла дітям Білоконських формуватись всебічно розвиненими, вихованими, культурними і духовно багатими людьми. Крім того треба сказати, що діти були загартовані післявоєнним важким життям і складною батьківською долею. ** Тому росли працьовитими, чесними та порядними у стосунках із однолітками. До оточуючих ставилися дружелюбно й гостинно. Співчували людям, намагалися допомогти вирішити їхні проблеми.

Окремо треба додати, що всі вони були талановиті, як кажуть, із Божою іскрою.

Але не все було так гладко і рівно, доля для цих дітей теж приготувала багато випробувань, сюрпризів і страждань. Старший син — Білоконський Анатолій Анатолійович — народився 15.02.1949 року. Промовив слово «мама» та зробив перші кроки, коли батько служив в армії. У мами на руках залишилось двоє маленьких діточок. Поліна Омелянівна постійно брала їх із собою – і скрізь удома, і в колгосп на роботу. Часто возила конем на колгоспне поле діжку з водою. І так трапилось, що під час однієї такої поїздки маленький трирічний Толя не втримався на сидінні й упав під колеса підводи. Слава Богу, він залишився живим, але попереду були важкі й довгі роки лікування та реабілітації. Для мами додались години страждань, розуміння й усвідомлення власної провини перед сім'єю, бідолашною дитиною.

Час минав, Анатолій лікувався, боровся із хворобою, підростав, успішно закінчив Седнівську середню школу, вчився він дуже добре,

був обдарованим, розумним учнем. Згодом закінчив Чернігівський політехнічний інститут. Працював інженером відділу головного механіка на заводі «Жовтневий молот» у Чернігові.

Був по життю цікавою і здібною особистістю. Багато та виразно малював. Спочатку це були копії з картин видатних майстрів-реалістів Європейської школи епохи відродження. Якою ж це було насолодою та захопленням для дітвори з цієї ж вулиці спостерігати, як Анатолій, не відриваючи від паперу олівця, малював чорно-білого голуба Миру Пікассо, або гнідого коня, що гарцикує по стерні. Особливо мене вразив один геніальний, можна сказати, пророчий, малюнок Толі, на якому була зображена пара вороних коней, що летіли на повному скаку із босоногим хлопчиком-вершником, який ледь тримався своїми тоненькими рученятами за гриву та шкіряну вуздечку. Коні були змальовані так майстерно, що на відстані складалося враження — кінь лише один.

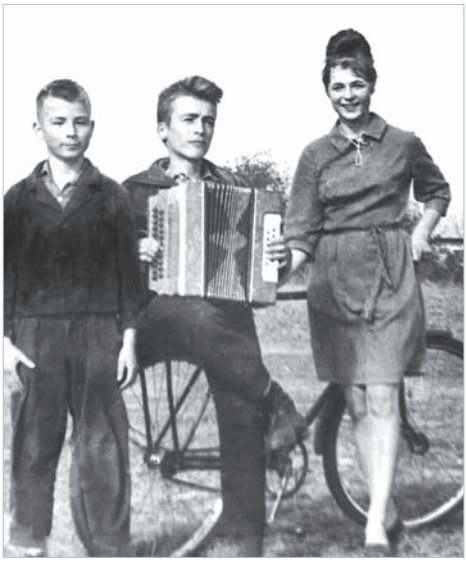

1967 рік. Віталій, Анатолій, Тамара

Малював Анатолій як олійними фарбами, так і олівцем. Були акварельні і пастельні полотна: портрети сестри, батьків, пейзажі, натюрморти. Захоплювався він і мініатюрами.

Хрестоматійне висловлювання: талановита людина — талановита у всьому — повною мірою стосувалося Анатолія. Він віртуозно грав на гармошці, баяні та гітарі, захоплююче вибивав ритми на бубні.

Ще один бік його обдарованості — вмів цікаво переповідати пригоди, літературні оповідання, особливо Ісака Бабеля. Чого варті дорослі анекдоти із його «Одеського циклу» 60–70 років. *** Це була яскрава сторінка життя Анатолія, коли він, волею долі, жив та навчався в славній Одесі у спеціалізованому інтернаті для дітей із вадами опорно-рухового апарату.

На превеликий жаль, трагічна смуга передчасних смертей Білоконських знову не обійшла їхню родину. Літнього сонячного дня 22.06.1975 року Анатолій загинув, купаючись у Десні.

Донька Поліни та Анатолія Тамара, 26.09.1950 року народження, закінчила Седнівську середню школу, музичне училище. Починала трудовий шлях у Чернігівській філармонії, співала, грала на бандурі. Стала солісткою заслуженого аматорського народного хору «Десна».

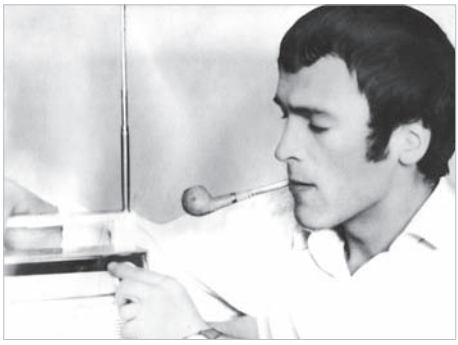

Анатолій. 1968 рік

Від природи Тамара була вродливою, чарівною дівчиною, із притаманною тільки їй манерою спілкування з людьми. Не помітити її в натовпі було неможливо, пройти, не озирнувшись, — важко. Вона була не тільки відкритою, але й довірливою. Смуга трагічних випадковостей не обійшла і Тамару. Ці її, здавалось би, позитивні людські чесноти та особисті риси у наш строкатий час виявились недостатніми для того, щоби захистити її яскраву вроду, витончену натуру, протистояти злу, насиллю, обману, спокусі й заздрості.

Тамара теж трагічно загинула 22.06.1992 року. Поховали її, як і Анатолія, в Черниші, біля батька.

***

Найменший син, диктофоннний запис розмови із яким ми «підслухали», — Віталій Анатолійович, народився 20.01.1955 року в Черниші. Навчався в Чернииській восьмилітній і Седнівській середній школах. Закінчив технікум.

Чудовий музикант. У юнацькі роки — соліст Чернииського духового оркестру. Лідер серед членів оркестру з майстерності виконання музичних творів на кларнеті. У 1985-1992 рр. він — керівник духового оркестру Чернігівського СПТУ № 5 (залізничне училище). В 1988 році оркестр був визнаний кращим серед навчальних закладів Чернігова.

З 1991 р. по теперішній час Віталій працює в зоні Чорнобильської АЕС на підприємстві, підпорядкованому Міністерству з надзвичайних ситуацій України. 07.12.2009 року за високі виробничі показники та за особистий внесок в ліквідацію наслідків аварії на ЧАЕС Віталій нагороджений Почесною грамотою міністерства.

Проживає Віталій у Чернігові. Одружений. Дружина Людмила, син Юрій, 1980 року народження. У вільний час Віталій захоплюється автомотоспрaвою, відбудовує батьківський будинок у Черниші. Де так само, як і колись батьки, щиро, без запрошень, приймає земляків, друзів і колег.

При нагоді, із сумом та образою, сварить владу, що відібрала у нього 1,2 тис. законно зароблену в Чорнобильській зоні пенсії. У вільний час любить поспівати, поговорити, пожартувати. Під гарний настрій «на біс» може зіграти серенаду на трубі, кларнеті чи саксофоні.

З кумами Железняком Володимиром Семеновичем, Неменущим Василем Івановичем та сусідом Кондратенком Юрієм Володимировичем, поглядаючи із яблуневого саду на сажалку за городами, вони

згадують навперебій безповоротне дитинство, можуть заспівати пісню «Летят утки» і традиційно, по завершенню рандеву, обнявшись та стоячи, українську «Туман яром, туман долиною». Та й по домівках…

Довідкова інформація. Джерела інформації.

* Білоконський Єлисей Іванович загинув на фронтах Другої світової війни. Це батько також Сердюк (Білоконської) Таїсії Єлисеївни, котра працювала вчителькою Чернівської восьмілітньої школи.

Білоконський Єлисей Іванович, Білоконський Омелян Іванович, Білоконський Тихон Іванович – рідні брати із Черниша.

**Із особистого спостереження.

*** Бабель Ісак Еммануїлович (1894–1940) – письменник і драматург. Автор «Одесских рассказов». Найбільш відомий його твір – роман «Конармия». Розстріляний. Реабілітований в 1954 р.

1. Інформація жительки с. Черниша Юрченко Анни Іванівни.

2. Як стверджують дослідники репресій у СРСР, вищеназваний вид покарання – це прихований смертний вирок через розстріл.

3. Брати репресованого Білоконського Якова Савелійовича – Білоконський Іван Савелійович, учасник Другої світової, відзначений багатьма бойовими нагородами. До виходу на пенсію він працював учителем початкових класів Чернівської школи. Білоконський Федір Савелійович до виходу на пенсію працював лісником у Чернівському колгоспі.

«І трохи про себе...»

Білоконський Федір Андрійович народився 11 листопада 1937 року в Черниші, живе по вул. Садовій, 27.

Батько: Білоконський Андрій Миронович, 1909 року. Служив у Червоній армії. Загинув на фронті в лютому 1945 року. Мати: Білоконська (Мартиненко) Пелагея Олексіївна, 1914 року. Батьки родом із Черниша, побрались у 1936 році. Брат Федора Андрійовича Василь — 1939 року народження. Проживає теж у Черниші.

Федора Андрійовича в селі прозивають — Миронів. Це «спадщина» від його діду-ся по лінії батька — Мирона Даниловича, 1888 р.н., та бабусі Апистинії Демидівни. Дружина Федора Андрійовича — Єфросинія Іванівна (Кирієнко, 1941 р.н.), народилась у Черниші. Їхній єдиний син Юрій живе і працює в Чернігові. Брат дружини — Кирієнко Григорій Іванович, 1955 р.н., краєзнавець, служив у МВС у відомстві Держпожежнагляду. Нині у відставці за інвалідністю. Проживає в Черниші по вул. Садовій, по сусідству.

Садиба батьків, де народився і провів перші роки дитинства Федір, розташовувалася на вулиці Шевченка. Нині в тому будинку проживає Кондратенко Юрій Володимирович, 1957 р.н.

З якої причини батьки змінили місце проживання, залишивши ошатний будинок, Федір Андрійович не знає. *

Пригадує, що в період німецької окупації мешкали вони вже за новою адресою, в теперішній час це вулиця Колгоспна. Наразі батьківська садиба дісталось молодшому брату Василеві, в його сім'ї і доживала свій вік мама — Пелагея Олексіївна. Батьки до виходу на пенсію працювали в місцевому колгоспі.

Пригадує, що в період окупації в селі було багато німців. Якось улітку 1942 року разом із мамою та меншим братом Василем вони йшли до бабусі по лінії мами — Феодосії, яка жила на Слободі. Хлопці чіпко трималися за мамину спідницю. По дорозі їх зустрів озброєний німець. Він намагався поговорити з мамою німецькою мовою, додаючи ще щось і жестами. Всі вони тоді дуже злякались. Єдине, що Федір збагнув трохи згодом, ймовірно, що той намагався просто поспілкуватися з ними та розпитував, чиї ми діти, скільки нам років, мабуть, порівнював нас із своїми малюками, яких залишив десь у Саксонії.

Коли у вересні 1943 року наступали радянські війська, то село опинилося в зоні артилерійських обстрілів, його бомбили радянські й німецькі літаки. Тоді згоріло багато будинків. Пам'ятає, як палала садиба Сахна Якова Пилиповича та декілька будинків, що стояли поруч. Відступаючи, німці навмисно підпалювали оселі селян, господарські будівлі, сінаж, солому.

Федір Андрійович наголошує, що Білоконські — одне з найбільш розповсюджених прізвищ у селі. На жаль, історію його походження, як Білоконські опинились у Черниші, він не знає. Відомо, що на колишніх землях сільської общини, в районі між Романовим гаєм та Канторовщиною, є топонім Білоконщина (рілля, сінокоси, заболочена територія та озера), що належала до революції заможним селянам Білоконським.** Батьки Федора не належали до цієї категорії. Швидше, навпаки: їхня сім'я була бідняцькою.

Наш співрозмовник усе життя працював у місцевому колгоспі. За добродушність, безконфліктність та роботящі руки користувався великим авторитетом і повагою у земляків, керівництва села та колгоспу, мав численні заохочення. Двічі поспіль, у 1980 та 1981 рр., був занесений до районної Дошки пошани

Після остаточної ліквідації колгоспу у 90-ті роки якраз і вийшов на пенсію. Сидіти без діла не любив, то купив собі трактор, причіпні механізми до нього: плуг, борони, польську картоплекопалку, став обробляти власну землю, допомагає в цьому рідні та землякам. А щоби не було сумно за роботою, завжди брав із собою в дорогу собаку — відданого друга. З часом вони вже не могли існувати один без одного. «Друг» почувався як горобець на дроті, справно та впевнено приловчився сидіти на теплому від сонця металевому крилі великого колеса трактора, а щоб на тому місці не було йому мулько, Федір підкладав йому свою стареньку куфайку. На тому улюбленому для нього місці пес був майже непомітний.

Та при загрозі їхньому товариству завзято реагував своїм грізним оскалом, стримував непроханих гостей. Особливо не любив п'яниць, тих, хто підходив із палицею. Його присутність та відданість додавала Феді гонору, поважності і впевненості у своїх ділах.

Довідкова інформація.

*Як стверджував Кондратенко Володимир Антонович, с. Черниш вул. Шевченка, 15, за цією адресою, де в теперішній час мешкає його син Кондратенко

Юрій Володимирович, було селянське господарство, яке належало його дядьку по лінії батька – Кондратенку Самсону. У 30-х роках XX століття, в період продрозкладки та колективізації, до нього була застосована повна конфіскація майна із висилкою. Яка подальша доля дядька – йому невідомо.

Будинок Самсона передали Білоконським. Бо син Самсона – Сергій у 1918 році одружився на сестрі Мирона Даниловича – Пелагеї Данилівні. У післявоєнний період і до самої смерті на цьому дворищі проживав рідний онук Самсона, син Сергія – Кондратенко Іван Сергійович із сім'єю.

Держархів Чернігівської області. Фонд Р-679, оп.10, спр.1648.

**На землях Білоконщини чернігівськими археологами знайдено залишки колишнього прадавнього поселення дохристиянської доби.

Спогади Білоконської Пелагеї Олексіївни

Білоконська (Мартиненко) Пелагея Олексіївна, 1914 р., народилась і постійно проживала в Черниші. Розповідає, що маму звали Феодосією, в сім'ї батьків було четверо дітей, із них один хлопчик.*

До колективізації сім'я за своїм майновим становищем належала до середняків, у господарстві батьків, окрім землі, було достатньо худоби та птиці: двоє коней, корова, овечки, свині. У період колективізації вони змушені були вступити до колгоспу, бо тих, хто відмовлявся, виселяли з села, а все майно, худобу забирали в колгосп, будинок розбирали або передавали тим, хто не мав житла.

Деяких куркулів виселяли до Седнева.

Дуже важко було в 1932-1933 рр. Пригадує довгий обшук у будинку батьків. Активісти та люди у військовій формі шукали зерно. Земляну підлогу в будинку перекопали, металевими прутами перевіряли інші місця можливого схову. Декого в селі затримували та зачиняли в погребі.

Їсти було нічого, від недоїдання пухли ноги і руки. Щоб вижити, пекли оладки із полови льону, їли липові бруньки, квітки конюшини, коріння трави. Також виловлювали буслів, готували з них їжу. У батьків дивом залишилась корова, завдяки їй і вижили. Перед війною жити стало трохи краще.

В період війни 1941-1945 рр. батька Мартиненка Олексія Сергійовича (1895 р.н.), свекра Білоконського Мирона Даниловича (1888 р.н.), а згодом і чоловіка Білоконського Андрія Мироновича (1915 р.н.) мобілізували до Червоної армії. На руках у Пелагеї залишились маленькі діти: Федір (1937 р.н.) та Василь (1939 р.н.). *З війни повернувся тільки свекор.

Пригадує, в 1941 році влада й селяни очікували, що німці наступатимуть на село із Чернігова, а виявилось, що вони зайшли із Седнева. На початку окупації німці до населення ставились виважено. А от коли в 1943 році повертались радянські війська, то до людей допускались грубощі.

Старостою села в окупацію був Гньот, у поліції служив Штобель. ** Німці та поліцаї силоміць відправляли на роботу в Німеччину молодих дівчат та хлопців.

Коли наступали радянські війська, тоді остаточно була зруйнована церква, пошкоджена школа, що розташовувались у центрі села. Окрім артилерії, Черниш бомбардували німецька і радянська авіації. Відступаючи, німці спалили колгоспні будівлі.

Після звільнення села працювала в колгоспі. Було дуже важко. Всю роботу в колгоспі виконували переважно жінки, бо чоловіки були на війні. Після війни в селі працювала лазня, вона розміщувалась у невеличкому будинку біля школи. Через деякий час цей заклад закрили, а будинок передали для проживання директору школи.

Записано спогади учнями Черниської школи.
Прізвища та рік записів не вказано.
Оригінал спогадів надала директор школи
ЛУГОВСЬКА Т. С.

*Мама Білоконського Федора та Василя Андрійовича.
** Гньот – Садченко М. Я., бургомистр Черниша у 1942–1943 рр..

Узагальнив та відкорегував
КИРІЄНКО І. О.
26. 03. 2015 р.

Випадкова зустріч
Спогади Мартиненко Анни Іванівни *

Мартиненко А. І. 2015 рік

Якось літнього теплого та сонячного дня, повертаючись додому із Седнева добре відомою ще за часів Київської Русі дорогою Седнів-Черниш-Товстоліс-Любеч, у Черниші зазвичай привітався із жінкою, що відпочивала біля власного будинку, сидячи на лавочці під розкішним абрикосовим деревом, яке ще зберігало не тільки стиглі плоди, але й міцні соковиті зелені листочки. Жовтогарячі абрикоси створювали грайливий від сонця ореол та дивним чином вимальовували його навколо жінки. Майже біблійний сюжет! Він доповнювався ще й буршти-новим намистом, що прикрашало груди жінки, формуючи таким чином у моєму уявленні дивовижний, неповторний та колоритний сільський краєвид, привертаючи увагу подорожніх до цього сюжету, буцімто запрошуючи їх до розмови.

Відповіши на моє привітання звичним черниським «здрастуйте», жінка після паузи попрохала вслід передати привіт її подрузі дитинства Олександрі Федорівні. Подумалося, отже, ми знайомі. Вона, напевно, знає мене. Вирішив зупинитись та познайомитись ближче. Запитав, від кого привіт передати. Виявляється, їхні з подругою дитинство та юність минули в Черниші на одному кутку, в самісінькому серці села, де колись красувалася церква та земська школа, а на узбіччі дороги стояв розкішний дерев'яний хрест-оберіг. Поряд із перехрестям, в напрямку кутка Кирінщини, й досі грає чистими водами каскад привабливих черниських озер, чистих від болотяних водоростей та, як не дивно, сміття. Озера розділені, а точніше сказати, сполучені між собою місточками.

Звичайно ж, я добре знав Анну Іванівну Мартиненко, пам'ятаючи її ще з сільського будинку культури, де вона свого часу працювала. Але за «якихось» 45 років час трохи стер мою зовнішню зорову пам'ять, то довелося відновлювати її та знайомитись повторно.

Анна Іванівна виявилась гарним та оригінальним співрозмовником із доброю пам'яттю, хоч і суб'єктивними, але незаангажованими оцінками подій, що відбувались за її життя в селі, та про людей, яких

вона добре знала. Деякі події та факти з історії села, про які відверто й дотепно, розповідала Анна Іванівна, інколи перевертали моє уявлення як про те, що відбувалось у Черниші в той чи інший час, так і про окремих людей, причетних до тієї епохи.

Ці сентенції мене заінтригували. Вирішив затриматись та, за згоди жінки, поспілкуватись із нею трохи більше. До речі, Анна Іванівна цікава ще й тим, що вона — мати-героїня.

Біографічна довідка

Мартиненко (Арапін) Анна Іванівна народилася 19.09. 1936 року в Черниші. До речі, на Михайлове чудо. До виходу на пенсію працювала в місцевому колгоспі, потім у черниському сільському будинку культури. Батько: Арапін Іван Юхимович, 1914–1967 рр. Мати: Арапін (Біла) Феодора Ісаківна, 1917–1985 рр.

Андрій та Анна з батьками Анни. 1953 рік

Чоловік — Мартиненко Андрій Миколайович (1927–1987 рр.) народився в Черниші. Учасник Другої світової війни, нагороджений бойовою медаллю «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941–1945рр.». Працював у черниському колгоспі електриком. Уже за трудову звитягу був нагороджений медаллю «За трудову доблесть». Деякий час після одруження молодята жили в Краснодоні Донецької області.

Діти: Володимир, 1954 р. н., Микола, 1956 р.н., Василь, 1958 р.н., Віктор, 1960 р.н., Надія, 1966 р.н., Анатолій, 1969 р.н. Всі діти закінчили школу, отримали професійну освіту і, слава Богу, працюють за фахом. Володимир закінчив ПТУ, каменяр, проживає з родиною в Чернігові, з дружиною мають трьох дітей: Андрія, Анастасію та Дмитра. Другий син Микола – електрик, проживає із сім'єю в Броварах Київської області, родина має двох доньок: Наталію та Марію. Василь живе і працює вдома в Черниші трактористом. У його сім'ї теж трійко дітей: Олександр, Віталій, Юлія. Віктор закінчив Ніжинське ПТУ, працює бульдозеристом-екскаваторником, проживає в Чернігові, має двох дітей — Романа та Юлію. Єдина донька Надія — за фахом швачка-модельєр, працює

Сім'я Мартиненків. 1968 рік

в ПАТ «Чексіл», виховує доньку Вікторію. Найменший Анатолій живе із сім'єю в Чернігові, працює компресорником на одному з чернігівських підприємств. Сім'я має доньку Олесю.

Під час розмови, Анна Іванівна усміхається і додає, що вона не тільки мати-героїня, але й бабуся-героїня, бо в неї сьогодні вже 11 внуків і 6 правнуків.

Анна Іванівна нагороджена медаллю Материнства 1 та 2 ступеня. В незалежній Україні — Почесним знаком України «Мати-героїня».

***

Майже випадково зустрівшись на вулиці та невимушено познайомившись із Анною Іванівною «вдруге», у нас зав'язалась незапланована, але цікава й довга розмова Жінка вона набожна, тому в день святого Іллі-пророка у нас було достатньо часу, щоби багато про що поговорити, а мені, в першу чергу, її послухати.

В селі в домашньому господарстві завжди повно роботи, тут тобі і птиця, і свині, й корівку треба подоїти, та й у хаті і дворі прибрати. Така розкіш, як посидіти на лавочці біля будинку, не завжди трапляється, це, як правило, тільки й удається, що на релігійні свята.

Легенько зітхнувши, мабуть, пригадуючи щось своє, потаємне, Анна Іванівна розповідає, що їхній батьківський будинок стояв у центрі Черниша на перехресті нинішніх вулиць ім. Щорса та Перемоги, якраз на тому самому місці, де тепер розташований фельдшерсько-акушерський пункт (ФАП). Це такий собі черниський «Хрещатик». На цьому перехресті розходяться дороги на Седнів, Терехівку, Чернігів, Клочків, Кобилянку, Новий Участок та Івашківку.

Отож за теперішнім медпунктом, у напрямку Терехівки стояв колись також будинок двоюрідного брата батька – Арапіна Кіндратія. Пригадує жінка, що в центрі села навпроти будинку П'явка Федора Титовича були кузня та колодязь із довгим дерев'яним коритом, щоби подорожні могли напувати своїх спраглих коней, різну худобу. При необхідності — підкувати коня, відремонтувати воза, відпочити. Ковалем колись тут був циган. [3,1]

А на місці електричного трансформатора колись стояла корчма, заправляв нею єврей на прізвище Гиркало. [4] Там, де тепер цегляний магазин споживчого товариства, було одноповерхове дерев'яне приміщення земської школи, збудоване ще до революції 1917 року. Позаду школи, по вулиці в напрямку Терехівки, тоді красувалася будівля Свято-Георгіївської церкви, яка своєю архітектурною вишуканістю була окрасою села. Мабуть, за оригінальність стилістики будівлі, за її незвичайну красу у період колективізації [1]храм і зруйнували за наказом більшовиків місцеві атеїсти.

Закрита як культова споруда, покинута, над якою ще й чинили наругу деякі невдячні земляки, у серпні 1941 року будівля дерев'яної церкви згоріла, а кам'яний фундамент, що залишився після пожежі, розібрали та розтягли по своїх домівках селяни. Не змогла нічого вдіяти навіть чудотворна ікона Георгіївської Божої Матері, яка дивом залишилась неушкодженою і збереглась у віруючих людей села. Тому, мабуть, і вберегла село в 1943 році від запланованої окупантами наруги, як це відбулось у сусідньому Лопатині.

В період німецької окупації, як це не дивно, роботу церковної громади відновили, виділивши в лівому крилі нової школи частину приміщення для церкви. В 50-х роках за наполегливості прихожан села діяльність церковної громади була теж відновлена, її зусиллями вдалося знову побудували нове приміщення церкви, яка стояла там, де тепер височить побудований у 1961 році будинок культури.

Будівля церкви, нагадувала звичайний сільський будинок, за розмірами десь 5х8 метрів, із іконостасом, вівтарем та хрестом на даху над маківкою

Нашій церкві, каже Анна Іванівна, невідомо, за які гріхи та провину перед Всевишнім, довелося багато пережити. У 1961 році її знову зруйнували, побудувавши на тому місці, вже згадуваний новий будинок культури. Якому теж чомусь не щастить, бо якщо найближчим часом його не відремонтують капітально, будівля впаде.

В серпні 1941 року село було в епіцентрі боїв за Чернігів, бомбардувала німецька авіація, велись інтенсивні артилерійські «дуелі». Село обстрілювали з обох боків. Уся наша сім'я, продовжує Анна Іванівна, разом із бабусею Марією Афіногенівною та дідусем Юхимом Георгійовичем, ховались у викопаному за селом окопі, недалеко від дороги, що вела в напрямку Старого Участку (Глібівки). Коли в село зайшли німці з боку Нового Участку (Нового), то вони із зброєю в руках та погрозами розправою повиганяли всіх із окопів, перевіряючи, чи там нема червоноармійців, євреїв та сільських активістів.

Під час наступу фашистів на село найбільше постраждав центр: згоріли батьківська хата, приміщення церкви та земської школи і ще близько п'яти будинків, каже Анна Іванівна. Також була зруйнована

колгоспна пасіка, яка розташовувалась на тому місці, де сьогодні стоїть будинок Білоконського Анатолія Яковича, це Кабишев куток, а вулиця сьогодні носить назву ім. Т. Шевченка.

В той час мати, як і інші селяни, постійно ходила на руїни пасіки, вишукувала та збирала там вощину, стільники із залишками меду. Коли наступали німці на Черниш, то згоріла не тільки батьківська хата, але розбіглось усе «господарство»: худоба, птиця, кролі. Слава Богу, після того, як вщухла стрілянина, прибилась до їхнього двору чужа корова червоної масті. Хазяїв тоді так і не знайшлись, а тому ця корова стала годувальницею і рятівницею сім'ї.

«Залишившись без даху над головою, — розповідає жінка, — жили ми спочатку у знайомих людей у селі, потім у приміщенні нової школи. Частину класів школи, окрім церкви, тоді також займав старостат (бургомістр) села.

Набридав німецький солдат, котрий постійно ходив до матері за молоком. Раз дав їй брусок мила, щоб вона змогла випрати свою спідницю, яка була і в глині, і в меду, і в сажі — таким чином мати маскувалась, щоб до неї не чіплялись німці.

Пригадує, що в селі в поліції та охороні служили біля 25 мешканців села. Він відповідав за ділянку роботи в колишньому колгоспі ім. Кірова, його канцелярія розміщувалася в бригадній конторі. Після звільнення села він був засуджений. Відбувши термін ув'язнення, повернувся в село, дружина його не прийняла, і він одружився на Садченко Варварі Євсіївні.

Коли у вересні 1943 року німці відступали, то силоміць забирали із собою хлопців мобілізаційного віку. Пам'ятає, як полонили батька Івана Юхимовича, Мосіча Кузьму Павловича, Кирієнка Володимира Миколайовича, Кондратенка Олександра Антоновича, Мосіча Юхима, Полеганька Івана Панкратовича, П'явка Василя Федоровича, Железняка Федора Ларіоновича (1903 р.н.), багатьох інших.

Сашко Кондратенко та Василь П'явко повтікали, а от Кирієнка Володимира розстріляли, а ще ходили чутки, що його фашисти забили палицями за непокору та висловлені ним наміри про втечу».

Анна Іванівна пригадує ще один цікавий випадок із історії села періоду німецької окупації. Навпроти школи, де було їхнє тимчасове житло, розташовувався двір подружжя Лавриненків, Назара Івановича та Мотрі Афіногенівни, яка для Анни Іванівни була родичкою. Дітей у Лавриненків не було. І оскільки дружина жила самотньо, бо Назар у цей час був у лавах Червоної армії, то Анна Іванівна та її старша сестра Віра (1934 р.н.) часто гостювали в Мотрі, вигрівались на печі, бо своєї «законної» печі, як відомо, у них не було. Якось із подачі старости села Садченка М. Я. (Гньота) до Мотрі разом із ним завітали на обід німецький начальник на прізвище Кікер та його перекладачка Нона, ця

подія трапилась перед весною 1943 року, якраз у цей період спалили людей в Лопатині.

Коли відбувалась ця зустріч, Анна з сестрою сиділи на печі у тітки. Враховуючи пікантність ситуації, поводилися таким чином, щоб на них ніхто не звернув уваги. Тому й чули всі хатні балачки.

За обідом відбулась розмова, в ході якої Кікер наполягав, щоби, як і в Лопатині, в Черниші поліцаї теж провели екзекуцію знищення людей згідно з раніше складеним списком № 3. Кікер чіплявся до старости і розпитував у нього, де той список, який він повинен був скласти за наказом окупантів. Староста пояснював, що справді такий список був складений, але на даний момент, буцімто, його хтось викрав. Але Кікер у грубій формі вимагав від старости, щоби наказ німецького командування в селі був виконаний. Саме такою Анна Іванівна запам'ятала цю розмову.

Слава Богу, в Черниші обійшлось без цього страшного злочину. Після війни чернишани часто згадували про той «розстрільний» список. Потім цей епізод із історії села потроху забувся.

Житель Черниша Грецький Сава Миронович, інвалід з дитинства, в період окупації працював при старостаті чи в сільській громаді десятником. [2] Він розповідав Анні Іванівні про цей список, а саме: буцімто це він його викрав, а ще говорив Феодорі Ісаківні, матері Анни Іванівни, що і вона разом із дітьми була в тому «розстрільному» списку.

Незважаючи на погрози, тортури та залякування селян, не всі мешканці Черниша схилили голови перед окупантами та сліпо виконували їхні накази, деякі громадяни всіляко виявляли протидію і непокору окупаційному режиму, хтось відкрито або крадькома шкодив окупантам, інші, ризикуючи життям, переховували у себе по домівках поранених червоноармійців. Так Мартиненко Марія Григорівна ховала у себе в господарстві цигана, потім пораненого червоноармійця, наражаючи таким чином на небезпеку не тільки себе, але й дітей Андрія (1927 р.н.), Валентину (1930 р.н.). ** Чоловік Валентини Микола Сергійович та старший син Василь (1919 р.н.) в цей час перебували на фронті. Тому, мабуть, її жіноче, материнське серце і було таким добрим та чутливим до чужого горя.

А ще восени 1941 року група селян Черниша врятувала життя директору Чернiської школи Холявку Петру, вони зуміли захистити його від арешту та настояли на тому, щоби поліцаї відпустили його. Підставою для арешту стало те, що дружина директора школи Сіма була єврейкою. Пізніше стало відомо, що її затримали окупанти в селищі Березні нині Менського району, звідки вона була родом, і розстріляли разом із їхніми двома малолітніми дітьми Вірою та Володимиром.

Несолодко було і після звільнення села від загарбників. Чоловіків, яким удалось вижити в окупацію, мобілізували до Червоної армії, а хто

не підходив за станом здоров'я, відправляли до так званої «трудової армії». Так на військовий завод до Харкова відправили батька Івана Юхимовича. Після каліцтва на виробництві він наприкінці 1945 року повернувся додому, працював рахівником у сільраді.

Після окупації люди жили у злиднях, бо не тільки чоловіків, але й сільськогосподарську продукцію селян, худобу влада теж забирала на фронт. Важкою була робота в колгоспі. Чоловіків у селі майже не було. Коней залишилось по одиниці на бригаду. За тяглову силу були хіба що корови. Все робили вручну. Зате вистачало злодюг та грабіжників. Забирали збіжжя із городів, залазили в хліви і погреби. Хтось із селян ховав худобу, птицю, збіжжя до хати або в сінцях, то грабіжники намагались виламати двері та зайти в середину. Якщо це не вдавалось, то пнями вибивали вікна і безсоромно грабували. Увірвавшись до хати, забирали все — їжу, худобу, одяг. Бувало, що й хати палили. Закінчилось це «безладдя» наприкінці 1945 року, коли додому почали повертатись загартовані на війні фронтовики, формувались органи влади, міліція.

Банду, до якої входили як місцеві, так і жителі навколишніх сіл, затримали та засудили. Кого не заарештували, ті зачаїлися в селі, притихли. З огидою жінка називає декілька відомих у селі людей. Поволі порядок та відносний спокій у селі відновили, й жити стало спокійніше.

Зробивши паузу, глибоко задумавшись, витерши сльози, Анна Іванівна із сумом промовила, що ніколи й гадки не мала, що українцям, котрі пережили найстрашніші часи фашистської окупації, приниження, післявоєнні злидні та жахіття, доведеться знову, для того, щоби мати право звичайної смертної людини самостійно, вільно і незалежно від чийогось маніакального прагнення жити у себе в країні, у своїй домівці, за своїм статутом, людськими правилами, аби ніхто тобі не вказував, як треба поводитися, як спати, чим займатись і куди йти чи бігти… І знову страждання. І доводиться знову воювати… І з ким?! Із нащадками тих, із якими в 1941–1945 роках разом захищали свою землю, свій народ від зазіхань фашистської Німеччини.

Спочатку мені здалось, що Анна Іванівна щось інше мала на увазі, не нинішнє становище України. Але жінка додала: аби їй хтось колись сказав про те, що Росія воюватиме з Україною, буде стріляти з гармат та тих смертоносних «градів-гадів» по наших дітях, ніколи б не повірила, по своїй сільській наївності та простоті навіть і не подумала б.

Сучасні трагічні події в історії України глибоко й боляче торкнулись серця і душі Анни Іванівни та їхньої родини. В жовтні 2014 року онук Дмитро, а вона називає його ніжно Діма, був мобілізований до лав Збройних сил України. Він пішов до війська добровольцем, в одному з боїв був тяжко поранений. Після довгого госпітального лікування вже міг не йти на службу, але, одужавши в січні-лютому 2015 року, знову, за патріотичним покликом душі, опинився в самому пеклі сучасної війни

— під Дебальцевим. Потрапив там в оточення. Після контузії знепритомнів. Коли отямився, побачив групу добре озброєних сепаратистів, які безжально, по-звірячому били пораненого бійця — товариша Діми. А коли дізнались про нього все, зокрема, про його військову спеціальність (знайшли при обшуку військовій квиток), то вирішили, що українець небезпечний для їхньої зграї. Тому на очах у Діми безцеремонно застрелили… Дмитро хоча й був слабким, зрозумів, що йому загрожує в цій ситуації, тому, скориставшись моментом, встиг заховати військовий квиток і назвався солдатом тилового забезпечення. Після того, як сепаратисти виконали свою «звичну» в таких ситуаціях звірячу справу, відлупцювали й Дмитра, поламавши ребра та руки, затримали й доставили у їхній концтабір, де продовжили тортури.

Про те, що Діма в полоні, Ганна Іванівна дізналась випадково, побачивши його по телевізору в колоні полонених українців, якими, немов здобиччю, навипередки хизувались російські ЗМІ та сепаратисти.

Про таку сумну звістку вона, як їй би не було тяжко, нишком плачучи, жінка мовчала й нікому із рідні нічого не говорила, щоб не травмувати ні сина, ні невістку. Втішаючи себе та сподіваючись на диво, постійно молилась і, плачучи, прохала Всевишнього врятувати невинну душу онука, захистити українських бійців від найстрашнішого.

Слава Богу, Всевишній почув її молитви. У червні Дмитро був звільнений із полону, про це вона теж дізналась із інформації по телевізору. Радіючи, вирішила негайно зателефонувати невістці та сину й попросити у них пробачення за те, що втаїла таку жахливу інформацію про онука, а тепер — повідомити радісну звістку.

Як же була здивована Анна Іванівна, дізнавшись про те, що й діти, жаліючи матір, приховували вісті про те, що Дмитро в полоні. Боялись: бабуся не витримає чергового важкого удару долі.

Згадує ті світлі хвилини, коли всі, радіючи, плакали, обнімались та мріяли, коли ж нарешті зможуть побачити свого рідного й відважного захисника України. Дякуючи Богу, він наразі вдома, головне, що живий, каже вона з відчутним болем у голосі, в чергове переповідаючи, що він пережив у полоні.

Наразі Дмитро працює, але болять поламані ребра, побита голова, що постійно нагадує Дмитрові пройдене ним пекло сучасної війни. Дрібні осколки, які застрягли в молодому тілі, не дають йому забути втрачених бійців та військових побратимів.

Із глибокою теплотою згадує Анна Іванівна чоловіка, учасника Великої Вітчизняної війни Мартиненка Андрія Миколайовича, котрий був прикладом для всіх дітей і онуків. Діма теж пишався дідом, його нагородами та гідними вчинками. Анна Іванівна додає, що Андрій Миколайович був гарним сім'янином, добрим батьком і чоловіком, чесною та порядною людиною, надзвичайно роботящим і відповідальним чо-

ловіком. При всій його зайнятості в колгоспі та домашніми справами, він ніколи не відмовляв землякам. Допомагав їм у всьому, особливо із облаштуванням та утриманням електромережі.

Вони познайомились, коли Андрій після демобілізації повернувся в рідне село, а в 1953 році вони побрались. Життя хоч і було важким, але закохані люди з гарячими завзятими серцями, зустрівшись після роботи, мріяли, що з часом все налагодиться, що побудують вони власний будиночок, посадять садочок, буде у них своє домашнє господарство. А головне — галасливі діточки. Планували кожному щасливу та заможну долю.

В тій хаті, як у раю.
Сидить мати на покутті тільки поглядає.
Чи є кращі діти на сім світі. На всій У к р а ї н і.
Нема кращих і не буде. А долю їм?
Долю вони роздобудуть.

Т. Г. Шевченко

Перебуваючи на фронті, Андрій декілька разів був поранений, отримав важку осколкову травму гомілки під час бою з вояками націоналістичного підпілля в Західній Україні, як тоді казали на них — «із бандерівцями».

Батько Андрія – Мартиненко Микола Сергійович, теж учасник війни, після демобілізації був направлений на відновлення шахт Донбасу. Там удруге одружився, працював на шахті. Він запросив до себе спочатку Андрія, а потім уже і його дружину на Донбас, мотивувавши, що там перш за все добрі заробітки, можна отримати гуртожиток, а надалі й квартиру. Порадившись, молоде подружжя, керуючись іще й романтичними почуттями, поїхало на Донбас у місто Краснодон, відоме не тільки шахтами й териконами, але й підпільною комсомольською організацією «Молода гвардія». Уже в той час у центрі Краснодона стояв пам'ятник комсомольському підпіллю. Анна та Андрій пишалися тим, що Олег Кошовий, керівник молодіжного підпілля, був родом із Чернігівщини, з Прилук.

На Донбасі в той час працювало багато українців і вихідців із Чернігівської області, хтось приїхав добровільно, а когось відправляли примусово.

Там Андрій, вивчився на електрика, деякий час працював на шахті № 1820 БІС в селищі Мінералі, це десь за 7 км від Краснодона. То була одна із найнебезпечніших шахт Донбасу. Жили і працювали молодята там недовго, бо Анна завагітніла, а робота на шахті була непостійною та небезпечною — часті аварії призводили до збоїв у роботі підприємства, інколи й зупинки шахти. Тому в 1954 році молода сім'я повернулась до

Черниша. Більше місце роботи та проживання подружжя Мартиненків не міняло.

Через деякий час у них народилась перша дитина — хлопчик Володимир. Потім іще п'ятеро. Всі діти виросли здорові, навчені й виховані, каже вона з гордістю. Від себе особисто я ще би додав — і нагодовані. В 60-70 роках в сільській сім'ї нагодувати вісьмох, тричі на день було ой як непросто. Попрохав Анну Іванівну розповісти, як їй це вдавалось та якими стравами вона частувала родину, чим балувала дітей.

Анна Іванівна сміється. В печі було все, вона і була головною годувальницею. На сніданок, каже, був суп, на обід борщ, а на вечерю картопля, інколи навіть у «кожушках». *** Завжди було молоко. Варила галушки з молоком. Їх також додавала й до супу. Подобався дітям нашвидкуруч зварений пшоняний куліш на воді чи з молоком. За зиму з'їдали добрячу діжку квашеної капусти і таку ж діжку солоних огірків, гарну торбу солоного сала, в добавок по доброму возу картоплі та столового буряка.

Найбільше раділи діти, як пригадує Анна Іванівна, цукеркам, хоча що там їм перепадало, принесеш кілограм, діти по одній або по дві взяли — і цукерок уже нема. Кулінарні делікатеси з'являлись, коли різали порося, в селі ця подія називалась свіжиною. На декілька днів додавались до раціону домашня ковбаса, кров'янка. Звичайно ж, балувала дітей час від часу налисниками, варениками з капустою або картоплею, інколи із сиром, а влітку вареники були обов'язково із вишнями або порічками, варила їх у печі у десятилітровому чугунці, щоби всім вистачило. Головне, аби окріп у чугунці швидко закипів та встигнути дітей до школи нагодувати. А самій швиденько, ще до роботи, на власний город потрапити, до сонця просапати картопельку, цибулю, всяку городину.

А ще до цієї приємної години треба було корову подоїти, свиней та курей нагодувати, бо вранці тільки-но півень закукурікає, після його виспівів такий гармидер у хазяйстві здіймається, що і в хаті не можна втриматись, інколи неначе всі змовляться: худоба кричить, а діти вранці по хаті так гарцюють, що аж дим із-під ніг. ****

Їй так подобався той вранішній лемент, після якого наставала незвичайна і раптова, як на фронті, тиша. Діти в школі, в дитсадку, чоловік на роботі, все домашнє господарство заспокоїлось, уже не верещить і не стрибає. Ось вона, мила душі тиша, приємна мить спокою. Хотілось навіть, щоб цей майже неприродний стан тягнувся якнайдовше. Є трошки вільного часу, треба заспокоїтись. До роботи в клубі ще було декілька годин. А опісля треба знову братись до сімейних справ.

Була колись молода, усміхається в уста, всюди встигала, а ще й виступала у фольклорному самодіяльному ансамблі Чернишського будинку культури із романтичною назвою «Чернишаночка». І де тільки

сили брались. Увечері були репетиції, тренування гурту, відточувалась музична та артистична майстерність, бо на сцені треба було не тільки заспівати , але й створити образ пісні, тоді тебе слухатимуть і ходитимуть на концерти, тоді й сам отримуєш задоволення від такої роботи. Це додавало не тільки сил, але й наснаги, навіть азарту, згуртовувало колектив, ставало стимулом для удосконалення репертуару, творчих новацій та пошуку нових пісень.

Від того були творчі досягнення і результати. У 1983 році «Чернишаночка» стала переможцем обласного фестивалю народної творчості «Золоті ключі-83». Здобули перемогу на районних змаганнях у Дніпровському (1987 рік). Наступна вершина — в Роїщі (1991 рік). Стали також дипломантами районного огляду самодіяльних художніх колективів у Седневі (2002 рік). На запрошення організаторів неодноразово брали участь у всеукраїнському фестивалі «Седнівська осінь». Колектив часто й успішно гастролював.

Веселе то було життя – молоде, завзяте, беручке й цікаве, усміхається Анна Іванівна.

На її оптимістичній, життєстверджуючій усмішці мені й захотілося зупинити мить тієї приємної зустрічі.

Довідкова інформація, джерела

*Деснянська правда. 2015. 11 листопада.

** Чоловік Анни Іванівни.

*** Картопля добре вимита, непочищена, варилась цілою або пеклась у грубці на жару від спалених дров.

****Чернiські діалекти.

1. Свято-Георгієвська церква – це перлина тогочасної архітектури, окраса села. Коли і ким був остаточно зруйнований храм, багато людей розходяться в часі та обставинах. Але одностайні в тому, що церква як релігійний культовий заклад була закрита в 30-х роках XX століття. Тоді ж знесли і куполи церкви. В приміщенні деякий час розміщувався клуб. Є свідчення того, що в 1941 році в церкву влучив артилерійський німецький снаряд, бо на даху буцімто був корегувальник вогню радянської артилерії.

2. Про той випадок та роль Грецького С. М. у цій історії також згадує і колишній голова Чернiської сільради Юрченко Василь Степанович, який розповідав, що буцімто Грецький С. М. особисто бачив «розстрільний» список. Посилання на Грецького також є в архівних матеріалах, котрі вивчала Луговська Т. С. За її інформацією, такий список за наказом чернiського бургомістра Садченка М. Я. склав заступник бургомістра села Железняк А. В. Буцімто Садченко той список не підписував.

3. Щодо інформації Мартиненко А.І. про кузню, колодязь та корчму, то треба додати, що сама жінка вже не пам'ятає тих споруд, а про їх існування чула від старожилів села.

Відомий художник та письменник Л. М. Жемчужніков (1828–1912 рр.), перебуваючи в 1853 році в Седневі, повідомляв про великий табір циган, що стояв у лісі біля містечка Седнів

3.1. Жемчужніков Л. Мои воспоминания о пройденой жизни. Ленинград: Издательство «Искусство». 1970 .

Л. М. Жемчужніков був українцем, його мама Ольга Олексіївна Перовська (1799–1833 рр.) – позашлюбна донька Олексія Розумовського (1748–1822 рр.).

4. Корчма була відкрита у XVIII столітті Чернігівським полковником Іваном Дуніним-Борковським і впродовж багатьох років, аж до 1918-го, належала його спадкоємцям.

Одна із доньок Дуніна-Борковського була в шлюбі з Іллею Лизогубом.

Життя прожите гідно і сумлінно

Юрченко Ганна Іллівна, 1925 року, народилась і проживає в Чернише по вулиці Садовій, 6.

Зустріч із Ганною Іллівною та подальша розмова відбулась цілком передбачувано. Це двоюрідна тітка по лінії матері.

Зліва направо
Залізняк Марія, Ганна Іллівна,
Кирієнко Олександра

Осіннім теплим днем, по дорозі на Чернігів, за наказом мами заїхав у справах. Хвіртка була не замкнена, у дворі чисто, присадибна ділянка гарно прибрана, перед вікном мозаїкою розсаджені осінні квіти, усе доглянуто. Паркани та хлів уже потребують ремонту. У дворі нікого, слава Богу, і собак. Пішов по стежці на город, подумав, що жінки, як правило, по осені закладають грядки під майбутні врожаї: саджають часник, поливають фруктові деревця, вкладають органіку, можливо, тітка тут.

На городі все по-господарському впорядковано, а ще де-не-де дозрівають жовті груші, видно десертні гарбузи, але і там я не зустрів господині.

Біля призьби запримітив рудого, майже цегельного кольору, котика із якимось байдужим і незацікавленим поглядом, з нестандартними великими котячими очима. Котик, імовірно, відчувши чужинця, якось по-особливому переставляючи свої пухнасті лапки, повільно подався стежкою до саду, його обережні кроки нагадували рух сапера на мінному полі. Подумав – вистежує мишей. Помилився. З часом я дізнався — котик, виявляється, повністю сліпий. Дивно, але пристосувався до життя!

Вирішив зайти до хати. Звичайно, це не сучасний будинок, але перше враження на мене справила добротна «позолочена» дверна ручка періоду «непу» на вхідних дверях. Зайшов у сінці, там десь із гори пробивалося трохи світла. Підвівши голову, побачив покрівлю будинку та дерев'яну драбину, приставлену до горища. В дитинстві я боявся потрапляти в подібний простір, вважав, що такою драбиною спускається вночі домовик, який живе на горищі, охороняючи будинок. Двері до вітальні були зачиненими, на перший погляд, примітивною дерев'яною ручкою-замком, здатною повертатись навколо своєї осі. Якби

із власного досвіду не знав таємниць цього простого пристрою то не зміг би й двері відчинити. За правилами сільського етикету обережно постукав й почув дзвінкий жіночий голос: «Заходьте, двері відімкнені!»

Не поснідавши, такі двері враз не відчиниш. З натугою відкрив їх та переступив високий поріг, зайшов до світлиці, так у Черниші називають головну кімнату. Вона велика, тут «три в одному» — і опочивальня, і їдальня, і гостьова. Стеля кімнати із трамками, підлога земляна, недавно помазана червоною глиною. Маленька, трохи згорблена роками жіночка, стоячи біля печі, зустріла мене широкою, щирою усмішкою із такою неповторною селянською хитринкою. У містах наразі вже так не усміхаються.

Тітка впізнала мене. Ми привітались. Я почав роздивлятись навколо, рідне і знайоме все це було й мені колись. У дитинстві заходив сюди щедрувати, христувати і так, з різних побутових причин. Зліва на покутті християнські образи. Стіл. Скриня. Біля порогу красується з десяток десертних жовтуватих гарбузів.

Праворуч дерев'яне ліжко із трьома пухнатими подушками. На фронтальній стіні в рамці фотографії рідні, окремо портрет молодого чоловіка у військовій формі кінця дев'ятнадцятого-початку двадцятого століть, часів імператорської армії Росії, із Георгіївським хрестом і кокардою на безкозирці. На мене дивився досить цікавий молодий вояк, віком 20-25 років, він справляв враження досить врівноваженого, впевненого в собі чоловіка міцної статури. Йому пасували і форма, й безкозирка, і вуса, трохи закручені вгору. Погляд козацький зосереджений, очі добрі, привітні. Так образно він ніби передавав рідним свій стан: не хвилюйтесь, мовляв, у мене все добре. Одразу видно, що ця людина ніби була господарем будинку.

На стіні дротове радіо, як я колись любив його слухати. Господиня, вловивши мій зацікавлений погляд, говорить: «Вмикаю тільки вранці, а так слухати ніколи».

Дерев'яна скриня з «добром» стояла поряд із столом. За «газову плиту» і одночасно за «котел» для опалення слугувала звичайнісінька українська піч із лежанкою, черінь застелена домотканим рядном, там підсихають квасоля та качани кукурудзи.

Ганна Іллівна якраз тільки-но почала готувати піч для підпалу, щоб і зігрітись, і їжу приготувати. Їй уже під дев'яносто, але в кімнаті все до ладу. В кутку ще дві добрячі гори також жовтих, дозрілих, десертних та насіннєвих гарбузів. Тітка до цього часу, влітку і взимку постійно, постачає «міщанам» городину. Якраз настав час гарбузів, ох яка добряча каша з них, а сік, а біле насіння… «От аби колись, у голод та війну, росли такі сорти, було б селянам легше жити», — піймавши і тут мій допитливий погляд, додає господиня..

Зацікавила тьотя мене не тільки як носій інформації, але і як довгожителька: молодець вона, бо в 90 років у неї вистачає здоров'я жити самостійно, «міщанам» поставляти до столу городину, допомагати дітям та й рідні не створювати проблем. Зір трохи підводить, та й ноги болять, а так нічого. «Та що там я, от інші… — і починає розповідати про своїх родичів, які живуть у Чернігові. — От у них там справді нема здоров'я, то голова болить, то проклятий тиск, то серце, а то сусіди гуркотом дошкуляють. А ще оця війна на Донбасі, де вона, проклята, взялась. Як було добре, а тут на тобі, мало їм землі, крові на власній землі, не вистачає їм горя та сліз матерів. Що їм треба, отим аспидам?» В черговий раз тітка витерла сльози чорним ситцевим фартухом, розшитим квітчастими узорами із білих ниток. Зробивши паузу, усміхнулась і знову повільно продовжила розмову.

«Мій тато, Юрченко Ілля Єфремович (1886 р. н.), народився в Черниші. *** До 1941 р. вони працювали в колгоспі пасічником. Померли десь у 60 роках», — батьків до цього часу тітка називає на «Ви». — У мами Юрченко (П'явко Феодори Титівни (1893 р.н.) це був другий шлюб. Перший раз вийшли заміж у 1913 році за жителя Кобилянки Карнауха Івана Олексійовича, 1889 р. н. (портрет військового на стіні). Познайомились вони в Черниші на храмове свято – якраз на Григорія.

Гуляння храмовиків було там, де нині розміщується сільський клуб, а колись стояла Свято-Георгіївська церква. Жили мама з батьками в центрі села, якраз біля цього храму. Були у неї й інші кавалери, але Іван — поза конкуренцією. Високого зросту, стрункий, приходив завжди у хромових чоботях, сорочка полотняна, вишита. Був гарний, а ще наполегливий. Якось один із маминих кавалерів запросив Івана з'ясувати стосунки без сторонніх. * Іван знав, що сили тут не рівні, цей хлопець для нього не супротивник, просто піжонство. Але і це вже заслуговувало на повагу до нього — за сміливість і чесність. Тому Іван, трохи надававши йому стусанів, зачинив у пожежній. Так той і просидів там до ранку, доки селяни, які гнали худобу на пасовище, не випустили.

Іван Олексійович Карнаух та моя мама після одруження жили в Кобилянці у Іванових батьків. Сім'я там була багатодітна, але дружна й роботяща. Заміжжя мами складалось дуже добре. У них народилось дві доньки — Парасковія, 17.10.1915 року, та Катерина, 1920 року. Але щастя часто буває коротким, Іван несподівано захворів і невдовзі по-

мер. Рідні Івана маму не залишили без уваги, у всьому їй допомагали, до того ж купили їй окремий будинок.

Удруге вже за мого батька Іллю Єфремовича мама вийшла заміж, бо вони і раніше були знайомі, а батько дуже вже наполягав і просив, щоб вона не відмовила і вони одружилися. Так і сталося. 1925 рік — це дата мого народження», — каже Галя Іллівна.

«У батька була сестра Кіра і менший брат Дмитро, — додає вона. — Брат мого батька Митро весь час жив у селі, плотничав. Сестра ж завдяки батьку Єфрему, який мав добрий достаток від свого господарства, отримала освіту в Чернігові. І поїхала на заробітки в Приморський край, на Амурі якраз будували залізницю, працювала там бухгалтером. Кіра вийшла заміж за машиніста потягу. Мали гарні заробітки. Побудували будинок.

Батько Ілля Єфремович на запрошення Кіри та за наполяганням батьків теж поїхав у Приморський край. Але цей етап у своєму житті він згадував як помилковий. Не встиг і оговтатися на новому місці, як у 1914 році його мобілізували на фронти Першої світової війни. Десь у Карпатах потрапив у полон, опинився в Німеччині. Полоненого до себе на роботу забрали бюргери, якби цього не сталось, згадував батько, він, мабуть би, помер із голоду. Пригадував, як розумна бюргерша годувала полонених спочатку потрошку, і тільки коли вони зміцніли, давати їсти стала вже вдосталь. Роботу виконували звичну для сільського господарства, доглядали свиней, пасли корів, прибирали в господарстві. Разом із батьком у полоні були земляки, його однолітки Носенко Іван і Плешкан (імені не пам'ятає). Батько говорив, що особисто у нього був шанс утекти з полону, це коли в Німеччині почалась революція. Але треба було тікати морським шляхом, а він не витримував качки на морі, тому повернувся з полону в село тільки в 1919 році».

Сьогодні для Ганни Іллівни опорою й життєвою відрадою є її єдиний син — Лісовий Григорій Володимирович, 1944 р.н. Він закінчив Чернiську школу, працював майстром зміни на «Чернігівському Хімволокні». Нині на пенсії. Мешкає із сім'єю в Чернігові.

Заміж вона вийшла рано, у війну, бо тих, хто одружувався, окупаційний режим не відправляв на роботу в Німеччину. Тому у неї було аж три сватання. Але вона не бажала виходити заміж, відмовляла женихам, але, врешті-решт, послухавши батька та зваживши всі обставини, дала згоду й вийшла заміж за місцевого парубка Лісового Володимира. Через деякий час вони розлучились, чоловік виїхав із села, одружився вдруге.

Ганна Іллівна все життя працювала в Чернiському колгоспі, на різних роботах. У період окупації залишилася в селі. Пригадує, як німці на початку окупації, на її очах, нізащо, застрелили молодого парубка

Дубину Олександра, котрий жив неподалік від їхньої оселі. Поховали його батьки дома на городі.

На початку 1943 року поліцаї, від імені окупаційного режиму, влітку відібрали у їхньої сім'ї корову — єдину годувальницю. Це була непоправна втрата. Окрім того, що корова давала молоко, її ще запрягали в «ярмо» та використовували для того, щоб орати земельні наділи. Трагедія була й у тому, що німці забрали корову й у діда по лінії мами П'явка Тита Івановича, а німці, котрі відступали, спалили ще й хату діда.

Особливо від недоїдання страждав маленький Григорій, бо нова корова у них з'явилась тільки навесні 1946 року. Підросла теличка, яку вони разом із мамою – Феодорою Титівною, заховали від німців у лісі, а коли вона підросла, то потайки привели до двору.

Пригадує, як, ідучи на роботу в колгосп, приводила маленького Гришу до дядька – Федора Титовича, у якого теж було ще своїх четверо малолітніх дітей. Опікувався Гришею середній Іван.

Із великою вдячністю пригадує Кирієнка Олексія Борисовича (1928 р.н.). Восени, одразу після війни чи після окупації, їхня корова з вини пастухів впала в компостну яму, ніхто тоді не допоміг. А Олексій наполіг, щоби корову витягли того ж вечора. Він мобілізував чоловіків, пастухів, котрі допустили халатність, і всі гуртом таки врятували нашу годувальницю — з допомогою коня, підклавши нещасній тварині віжки під живіт. Тим самим корівчина отримала друге життя, а сім'я Ганни Іллівни — надію вижити.

Згадує, що допомагала родині у важкі часи Лазариха — молода, цікава та, за зовнішньою поведінкою, розумна, самовпевнена жінка. **

Довгий час у селі вона була еталоном жіночої вроди, хисту й достатку. Як її звали та прізвище, тітка не пам'ятає, бо саме в найменння — Лазариха — вкладалось поняття й імені, й прізвища. Хтось казав, що це була чи остання дружина сільського голови Кирієнка Лазаря Михайловича, чи його донька від першого шлюбу. Мама пригадувала, продовжує тьотя, що за вродою, хистом та авторитетом у селі конкурувала Лазариха тільки з родиною дівчат Кирієнка Якова Мойсейовича, на прізвисько Плюшка . У кожного з них навіть за радянської влади були добротні господарства, худоба, достатньо землі, пасіка, млин, олійниці й таке інше. Щоправда, потім усіх влада зрівняла з іншими селянами, перетворивши у колгоспників, відібравши землю, майно, будинки.

Проводжаючи, тітка показувала мені своє господарство, усміхаючись, складала плани на те, коли відремонтує паркан, кого запросить для ремонту та обрізати молоду яблуньку. Бідкалась, як уберегти курей взимку від морозів. Розповідала, на якій місячній чверті буде восени садити часник, аби був добрий урожай. [2]

Довідкова інформація. Джерела

* Це був місцевий батюшка.

** «Лазариха», «Біля Лазарихи» — це ще й топонім.

Після встановлення радянської влади та колективізації будинок–садибу у Лазарихи відібрали. Там розташовувалась сільрада. А добротний погріб біля будинку, як пригадують місцеві жителі, перетворився у тимчасову в'язницю «ворогів радянської влади», де утримували тих, хто не виконував план продрозкладки, не вступав до колгоспів, не відмовлявся від православних обрядів (вінчання, хрещення дітей і т.д.).

Яка була подальша доля Лазарихи, на час розмови із Ганною Іллівною, теж було невідомо.

***Держархів Чернігівської області. Фонд Р-179. опис 1, спр. 27.

1. Галя Іллівна розповіла ще наступне: назва кутка Кирінщини пішла від людей на прізвище Кирієнко. Розташовувався він з боку північно-східної та південної частини великого озера, включаючи територію поселень, що примикають до сьогоднішньої Георгіївської церкви.

На тому місці, де була садиба Лазарихи, сьогодні побудував собі дачний будинок військовий пенсіонер – Кирієнко Василь Іванович. Це теж куток Кирінщина.

Кордівка розташовується праворуч від старої ґрунтової дороги Черниш-Ключків-Кобилянка, це південно-східна частина села. Межує із тракторним станом колишнього колгоспу.

Вовківщина — південна частина села, що примикала до Кордівки та Канторівщини. Наразі це вулиця Садова. На цій території жили люди на прізвище Вовк, Ячні, Кирієнки. Назва походить від родинного кутка Вовків.

2. У лютому 2016 року Ганни Іванівни не стало, зберігся аудіозапис однієї розмови з нею.

Заслужений меліоратор України

АВТОБІОГРАФІЧНА ДОВІДКА

Максименко Микола Григорович. Народився 11.02.1951 року в селі Черниші Чернігівського району в багатодітній селянській сім'ї.

Навчався в Чернiській восьмирічній школі, після чого продовжив навчання в Седнівській середній загальноосвітній трудовій політехнічній школі, яку закінчив у 1968 році. В 1968-1969 рр. навчався в Ніжинському сільському професійно-технічному училищі. Отримав фаховий диплом машиніста екскаватора четвертого розряду.

Після закінчення училища працевлаштувався екскаваторником, та весь час, до виходу на пенсію, працював у Чернігівській пересувній механізованій колоні № 59 (м. Чернігів, вул. Лісова, 42), підпорядкованій Міністерству водного господарства та меліорації УРСР.

Уся виробнича діяльність Миколи Григоровича носила вахтовий характер і була пов'язана із постійними відрядженнями в місця виконання меліоративних та осушувальних робіт по всій області у т.ч. й у Чорнобильській зоні.

В 1973 році, перебуваючи в селі Салтиковій Дівиці Куликівського району, познайомився із місцевою дівчиною — Товстоліс Ганною Миколаївною (19.12.1955 р.н.). У 1974 році вони одружились, зіграли гучне весілля, спочатку в Салтиковій Дівиці, а потім у Черниші. Ганна була одна у батьків, тому відпускали її до Чернігова в сльозах.

Микола Григорович користувався великим авторитетом серед товаришів по роботі та керівництва. Він у всьому намагався бути першим.

За високі виробничі показники, самовідданість, особистий приклад у виконанні планових завдань, відмінну трудову дисципліну він не-

Микола та Ганна. 1980 рік

одноразово всіляко заохочувався, в т.ч. Почесними грамотами ПМК, Чернігівського обласного управління, Міністерства водного господарства УРСР та Чернігівського облвиконкому.

Дружина Ганна Миколаївна згадує, що чоловік у роботі себе не жалів, а ще був дуже відповідальним і працьовитим, майстром на всі руки, він міг і «глину місити, й бульдозера на одній п'яті розкрутити», а ще відзначає його високу відповідальність за доручену справу.

ПОСВІДЧЕННЯ № 219

Тов. Максименку Миколі Григоровичу

Указом Президії Верховної Ради Української РСР

від 23 грудня 1987 р.

присвоєно почесне звання Заслуженого меліоратора Української РСР

23 грудня 1987 р.

УДОСТОВЕРЕНИЕ № 219

Тов. Максименко Николаю Григорьевичу

Указом Президиума Верховного Совета Украинской ССР

от 23 декабря 1987 г.

присвоено почетное звание Заслуженного мелиоратора Украинской ССР

23 декабря 1987 г.

В 1985 році Микола Григорович був заохочений Чернігівським ОК КПУ і Чернігівським облвиконкомом та занесений на обласну Дошку пошани. 23 грудня 1987 року Указом Президії Верховної Ради СРСР виробнича та висока громадянська позиція Максименка М. Г. була відзначена урядовою нагородою, йому було присвоєно **почесне звання «Заслужений меліоратор України».**

Люблячій подружній парі — Миколі Григоровичу та Ганні Миколаївні — є чим пишатись і в сімейних справах, вони виростили та виховали трьох донечок. Лариса, 1974 року народження, працює кондитером в ПАТ «Наша булочка», Ніна, 1976 року народження, менеджер чайної компанії, найменша Наталя — студентка фізико-математичного факультету Національного університету «Чернігівській колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Всі дівчата живуть у Чернігові.

На жаль, шалений трудовий ритм життя, постійні відрядження, холоди та протяги не додали Миколі Григоровичу здоров'я, 10 грудня 2012 року передчасно перестало битись його серце. В праці та звитягах закінчився його короткий славний земний шлях.

* Текст автобіографічної довідки погоджено із донькою Наталією.

Жінка великої та щедрої душі!

Слово про маму Надію Дмитрівну Максименко

Родовід Надії Дмитрівни починається від знаної в селі династії та одного із найбільш розповсюдженого у Черниші прізвища Грецьких.

У подружжя Дмитра Григоровича (1895–1974 рр.) та Зінаїди Сергіївни Грецьких було семеро дітей – троє синів: Іван, Михайло, Дмитро та чотири доньки: Ганна, Надія, Анастасія і Валентина. Батько працював теслею в колгоспі, майстрував удома, допомагав односельцям. Зінаїда Сергіївна працювала в колгоспній бригаді.

Кожна їхня дитина успадкувала від батьків частинку їхньої душі й природного таланту.

Особливою в цій родині була донька Надія, народилась вона 14 вересня 1922 року. Озираючись на минуле, оцінюючи пройдений нею життєвий шлях, треба зазначити, що це, мабуть, найталановитіша і найавторитетніша в родині дитина.

Іван та Валентина стали медичними працівниками. Іван — стоматолог. Деякий час був головним лікарем Михайло-Коцюбинської районної лікарні. [1] Валентина працювала медичною сестрою в Седнівській лікарні. Дмитро опанував батьківську професію теслі-столяра. Весь час працював разом із батьком в колгоспі, виконував замовлення селян на дому.

Михайло, маючи літературні здібності, ще з дитинства друкувався в районній газеті, як патріот рідного краю написав близько сотні віршів («Мій товариш», «Перший сніг», «Тракторист». «Дівчина на колінах»). [5] Своєю працьовитістю та наполегливістю довів, що Москву — столицю Радянського Союзу — при бажанні можна підкорити навіть простому сільському хлопцеві. Михайло пробував себе і в журналістиці. [2] Разом із віршами деякі зі статей були надруковані у виданій ним збірці, місцевих і загальнодержавних виданнях. [3] Були вірші, на які покладено пісні.

Не обділяв він своєю поетичною увагою і батьків, яких дуже любив. Ось декілька віршованих рядків Михайла Грецького, що збереглись у сімейному архіві.

НАД ПИСЬМОМ МАТЕРИ

Я держу его в руках, читая,
а окончив, начинаю вновь.
Дорога мне речь твоя простая,
нежная забота и любовь…
Ничего мне в мире нет дороже,
никогда я вас не разделю.
Родина и ты – одно и то же,
Я одной любовью вас люблю.

РОВЕСНИК ВЕКА

Отцу своему Дмитрию Григорьевичу с любовью.

Часы «тик-тикают» размеренно
На письменном моем столе.
За верстаком отец уверенно
разводку делает пиле.
Очки вспотели от усталости,
в тумане зубьев не видать.
Я так хочу (нет – не из жалости)
свои года ему отдать…
Святою верою в победу,
стальной уверенностью в нас,
спасибо вам, отцы, за это,
спасибо – не в последний раз!!!

Сім'я Грецьких була дружна, працьовита і одночасно співоча. Щонеділі діти Дмитра й Зінаїди Грецьких збиралися на батьківському дворищі. Рідною й принадливою була їхня дерев'яна хата, розкішний садочок, бузкова алея.

Діти допомагали батькам по господарству, одночасно зустрівшись, обмінювалися думками, спогадами, планами на майбутнє Далі зазвичай сідали за стіл, де хто і як зміг сісти — будинок був невеликий. Обідали чи вечеряли разом, а потім після встановленої батьком голосової тональності, починали співати, причому кожний за його вказівкою виконував свою визначену ним партію. І як на диво — правильно, не знаючи нотної грамоти.

Особливим пісенним талантом природа наділила Настю, яка своїм голосом зачарувала не тільки місцеву аудиторію, виступаючи в сільській художній самодіяльності, але й інших прихильників народної пісні. Вона об'їздила практично всі населені пункти Чернігівщини. Чого

варте виконання нею пісень «Журавлі», «Посіяла огірочки», «Зеленая да дубравочка», «Ой гула, гула, крутая гора», «Що й на горі цигани стояли» та інші.

Про талановитих самодіяльних артисток-трудівниць із Черниша, виконавиць народних, обрядових, у т.ч. весільних, пісень йшлося у авторській статті Тетяни та Володимира Чайковських «Невичерпне джерело», яка була надрукована в Чернігівській обласній газеті «Деснянська правда».

Розповідаючи про учасників самодіяльного ансамблю за участю П.С. Кононенка, Н. Д. Ященко, Є. С. Кирієнко, Є. М. Кривець, О. Д. Зінченко, неодноразово згадується й Анастасія Дмитрівна Железняк.

Слід зазначити, що Анастасія Дмитрівна під час творчих та етнографічних експедицій по Чернігівській області записала до 30 пісень, які зберігаються в людській пам'яті, передаються з покоління в покоління. Брат Надії – Михайло в одному із своїх віршів, віддаючи неприховану шану таланту сестри, так говорив про роль народної пісні:

Мы жизнью дни, как глину, месим,
от камешков в царапинах сердца.
Так залечи их доброй старой песней,
той первородной песней мудреца.

На долю Ганни Дмитрівни, старшої сестри Надії, випала тяжка доля. Важка праця в колгоспі, потім примусова робота в Німеччині. Повернувшись додому, знову працювала в колгоспі, Народила й виховала сина Івана, хоча і з батьківською допомогою, але самотужки відбудовувала після пожежі власний будинок.

Надія Дмитрівна росла у великій дружній сім'ї, формувалася як унікальна, для села, особистість. Від батька вона взяла працьовитість та наполегливість. Від мами — стриманість у вчинках, вміння по-особливому любити своїх дітей. Була вона незаздрісною, завжди співчувала людям у їхніх життєвих негараздах.

Надія Дмитрівна ще й педагог від Бога, хоча не мала педагогічної освіти (вона навчалася на вчительських курсах, але тяжкі повоєнні роки не дали можливості їх закінчити). Учні Надії згадують, як вона терпляче, не нав'язуючи своєї думки, вміло виводила їх на правильне розв'язання завдань та задач із математики та фізики. Мабуть, невипадково, що її дві доньки Лідія (1947 р.н.) та Ніна (1955 р.н.), а також шість онуків: Михайло, Тетяна, Олена, Наталія, Ніна і ще одна Наталія — отримали вищу педагогічну освіту.

Математичні здібності Надії Дмитрівни передалися доньці Лідії, яка була однією з кращих математиків у Городянській школі-інтернаті,

Валентина – посередині, Дмитро – в капелюсі

а тому була запрошена та викладала математику в Чернігівському національному педагогічному університеті імені Т. Г.Шевченка.

Працьовитість і наполегливість Надії Дмитрівни передалися сину Максименкові Миколі Григоровичу (1951 р.н.), який за високі досягнення в роботі був удостоєний почесного звання «Заслужений меліоратор Української РСР». [6] Ветерани Чернігівського ПМК згадували, що такого «трудоголіка» вони давно не зустрічали. Не меншою прихильністю до знань та працьовитістю вирізнялись і інші діти *Надії Дмитрівни — Олексій (1953 р.н.), Ольга (1957 р.н.), Ніна (1961 р.н.). Як бачимо, Надія Дмитрівна – це берегиня великої родини. Про неї з великою любов'ю та вдячністю за материнську ласку, недоспані ночі згадують не тільки діти, але й онуки. При всій її зайнятості вона знаходила час навчити дітей шити одяг, вишивати, ліпила фігурки з глини.

Незважаючи на важкий тернистий життєвий шлях, на якому вона бачила жахіття війни, кров та смерть на фронтах Великої Вітчизняної війни, жінка не зачерствіла, залишилася доброю, життєрадісною, щедрою. Про війну не любила говорити, хіба що при зустрічі з бойовими подругами Галиною та Євдокією, які теж були зенітницями. Жінки могли поплакатись, згадати своїх подруг, віддати їхній пам'яті належну шану.

Надія Дмитрівна була нагороджена орденом Вітчизняної війни II ступеня та шістьма ювілейними медалями. Крім того, як жінка, що народила та виховала шістьох дітей, нагороджена двома медалями СРСР «Медаль материнства» 1 та 2 ступеня. [4]

Надія Дмитрівна навчала своїх дітей робити людям добро, пробачати образи, ніколи не заздрити успіхам інших, не зазіхати на чуже, підтримувати одне одного.

Упродовж свого життя ким вона тільки не працювала: вчителем, обліковцем, збирачем молока, кухарем у колгоспній їдальні, в рільничій бригаді. До будь-якої роботи ставилася з відповідальність та любов'ю. З великим задоволенням діти та онуки згадують зварений нею по особливому рецепту борщ, смажену в чугунці картоплю в печі, різні каші, кулеші, інші кулінарні смаколики.

Односельці, з якими Надія Дмитрівна підтримувала добрі та дружні стосунки, згадують її тільки добрими словами. У пам'яті дітей — учнів Чернииської школи, вона залишилась педагогом, який посіяв у їхніх душах зерна любові до людей, батьківщини, праці.

Кожна людина на Землі, в душах близьких їй людей, залишає певний слід. Надія Дмитрівна чесно прожила своє багатогранне, різнобарвне і щасливе життя, яке продовжується в її дітях та онуках. Для них вона є гарним прикладом для наслідування.

Низько вклоняюсь Вам, Мамо, Людино від Бога!

Донька – Лідія Петрівна КУЗЬОМКО,
КИРІЄНКО І. О.
Травень-листопад 2013 року

Довідкова інформація:

1. Інформація Потапенко (Кондратенко) Віри Антонівни із Черниша.
2. В селі однолітки Михайла розповідали, що він буцімто був одружений на племінниці Аджубея Олексія Івановича (9 січня 1924, м. Самарканд – 19 березня 1993, Москва) – радянський журналіст, публіцист, головний редактор газети «Комсомольская правда» (1957–1959). Зять Хрущова М.С..
3. Документального підтвердження цій тезі не знайдено.
4. Детальна інформація в розділі «Нагороджені за материнство».
5. Придеснянський колгоспник. Чернігів. 1958. 1 січня, 1958. 29 червня. Шляхом комунізму. 1963.

5 березня, 1963. 8 серпня.

6. Детальніше про Миколу Григоровича в розділі 1 «Знакові постаті – найбільш відомі люди Черниша» та в розділі VI «Заслужений меліоратор України».

* Надія Дмитрівна була заміжня двічі.

P.S. Викладений матеріал був би ще більш цікавий якби Лідія Петрівна додала більше інформації про династію Грецьких, походження їх прізвища.

Згадує Уманець Ганна Євтухівна

(21.09.1913–19.03.2004 рр.).

Уманець Галя, перший ряд, ліворуч

Народилась у Черниші, в багатодітній сім'ї. Батько: Уманець Євтух Сидорович,1886 р.н., мати: Феодосія Дмитрівна, 1886 р.н., виховали сімох дітей.

Отримала початкову освіту в селі, розповідала, що взуття було тільки у батьків та бабусі. Тому лише ввечері вона могла взути батьківські чоботи та піти до школи.

В голодні 1932–1933 рр. їли «хліб», спечений з полови та потертих ягід. Із гнилої картоплі мама готувала оладки. Влітку виручала велика шовковиця, що стояла у батьківському дворі.

Працювати розпочала з 13 років. Спочатку в селі в наймах у хазяїв, а з 1934 року – в прокурора в Чернігові доглядала дитину. Одночасно в місті вивчилась на перукаря.

Війна застала її в Дмитрівці Бахмацького району, повернулась додому в окуповане німцями село. В квітні 1942 року староста склав список із дванадцяти дівчат та трьох хлопців, що були відправлені на роботу в Німеччину, була в тому списку і Ганна.

По дорозі в поїзді німецький медперсонал проводив прискіпливий медичний огляд усіх бранців з метою виявлення інфекційних та хронічних хвороб.

Разом із іншими остарбайтерами її направили на військовий завод Гербетау в місті Мільгаузені, це недалеко від кордону із Францією. Працювала в штампувальному цеху по 12 годин на добу, недоїдала. Наприкінці робочого дня на шістьох давали тільки одну хлібину. Часто засинала на роботі. На щастя, охоронці в таких випадках співчували, не били.

24 квітня 1945 року була звільнена із рабства американськими військами. Через місяць відправили додому етапом під наглядом радянських конвоїрів, спочатку їхали поїздом, а здебільшого йшли пішки по 27 км за день. Повернувшись до України, як особа, що працювала в окупантів, була засуджена до примусових робіт. В період із 1945 до 1949 року працювала в селі Брусилові на пилорамі, лісозаготовках, сплавляла ліс по Десні.

Із 1949 до 1970 року працювала спочатку свинаркою, потім доглядала курей у чернiському колгоспі. Із 1970 року – на пенсії.

Спогади записали
Луговська Олена та Юрченко Світлана *
2003 рік, Черниш

Збірник спогадів земляків

Короткі нариси із особистого життя мешканців Черниша, записані вчителями та учнями Чернiської і Седнівської шкіл, студентами Чернігівського педагогічного університету протягом 1989–2003 років. Оригінали зберігаються у краєзнавчому музеї села та Луговської Т. С.

ПРИГАДУЄ Железняк (Зінченко) Марина Мойсейовна, народилась у 1923 році в Черниші, в багатодітній сім'ї. Батько: Зінченко Мойсей Олексійович (1894 р.н.), мати: Зінченко Катерина Гаврилівна (фотографія членів сім'ї в розділі 1 – багатодітні сім'ї).

Діти: Трохим, 1918 р.н., освіта 8 класів. Член ВЛКСМ із 1937 року. В Червоній армії з 1938 р. В 1941 р. закінчив Київське піхотне училище. Лейтенант. Командир кулеметного взводу, загинув у 1944 році, служив у 637 СП, 140 СД Південного фронту.

Семен**,** 1921 р.н. Мобілізований до армії у 1941 році. Танкіст. Загинув (вважається безвісти зниклим).

Олександра, Оксана, Марина, Марія, Григорій, Віра (рік народження не встановлено). Найменша Надія народилась у важкому 1941 році. Марія Мойсеївна згадувала, що її так назвали – з надією на повернення батька та її двох братів із війни. Працювати Марія розпочала з 12 років в колгоспі «Червоний пахар».

У період окупації вся сім'я Зінченків була в списку на розстріл. Слава богу, обійшлось. А от родичів по лінії батька в 1943 році в Лопатині спалили в клуні. Життя в окупацію було скрутне, не було не тільки чого їсти, а навіть дров, щоби розпалити піч. Тому розбирали огорожі та старі будівлі. Щоб вижити, шукали зерно, картоплю для їжі на покинутих полях.

Коли батько повернувся з війни, хоча і з важким пораненням, але в родину прийшов порядок і , справді, надія на краще життя. Через деякий час він купив корову, з'явилось молоко, жити стало трохи легше. Молокопродукти возили для продажу на базар у Чернігів, купували одяг.

Коли наступали німці, то вся родина ховалась у землянці, викопаній у саду. При звільнені села від окупантів більшість людей перебралась до лісу Романів гай, при бомбардуванні дехто ховався в

копицях із соломи, що були поряд із лісом. Дуже боялись німецьких солдатів.

В післявоєнний період великою трагедією для сім'ї стала крадіжка невідомими особами корови із господарства батьків.

ПРИГАДУЄ Мосіч Парасковія Анатоліївна, мешканка Черниша. На початок війни їй було вже 19 років.

Коли фронт наближався, у колгоспі розпочалася підготовка до евакуації, їй та ще п'ятьом колгоспникам доручили гнати колгоспний скот у напрямку міста Саратова (Росія). Загалом у стаді було близько ста корів, трохи овечок, коні.

Дійшли тоді вони тільки до Кролевецького району Сумської області. Там їх зупинили військові, повідомили, що попереду німці, примусили передати худобу місцевому колгоспу, там її деякий час і доглядали. Через пару днів чернишцям дозволили піти додому. Яка доля цієї худоби – вона не знає.

Коли прийшли в село, там уже хазяйнували німці. Окупанти почали набирати молодь для роботи в Німеччині. Спочатку добровільно, щоб не потрапити в рабство, вона записалась і ходила на роботу в Седнівське господарство (громаду). Коли в 1943 році село звільняли від окупантів, в село першими зайшли піші розвідники. Навколо були жорстокі бої, Черниш обстрілювали з гармат, бомбардували літаки, дуже багато наших солдатів тоді загинуло під Товстолісом.

Після війни працювала в колгоспі, загальний трудовий стаж – 42 роки.

ЗГАДУЄ Снігир (Мартиненко) Марія Олексіївна, 1921 р.н., народилась і постійно проживала в Черниші на кутку Слобода.

Згадує важкі часи окупації 1941–1943 рр. Дуже боялась німців і поліцаїв. Особливо, щоб не відправили до Німеччини. На роботу ходила в Седнів. Виконувала всяку роботу на полях. За це отримували обід: борщ та кашу. Гуляти ввечері в селі дівчата не ходили, бо боялись окупантів.

В Седневі був табір для військовополонених. Вони виконували переважно чоловічу роботу: косили, скирдували солому. Коли в 1943 році наступала Червона армія, військовополонені розбіглись. Розповідали, що деякі пішли в партизани, з якими до цього підтримували зв'язок, інші перейшли через лінію фронту і приєднались до червоної армії.

*Чоловік Марії Олексіївни – Снігир Петро Аксентійович, учасник ВВВ.

Від спільного подружнього життя вони мали доньку Галину, яка народилась 30.08.1947 року. Галина Петрівна закінчила Седнівську середню школу, Сосницький бухгалтерський технікум, Харківський сільськогосподарський інститут. За фахом економіст. Весь час працювала в Чернiському колгоспі головним економістом. Рано померла. Її єдиний син Снігир Микола Миколайович, 1971 р.н., працює в селі слюсарем по обслуговуванню газового господарства. Проживає в Черниші по вул. Миру (Щорса).

До речі, прадід Миколи Миколайовича Авксентій Феодосійович – активіст радянської влади, один із перших голів Чернiської сільради (у 1921 р.) А дід Тетяни, дружини Миколи Миколайовича – Шеремет Василь Михайлович (із Лопатина) та дід Миколи Миколайовича – Петро Авксентійович у період ВВВ служили в одній військовій частині і були добре знайомі.

ПРИГАДУЄ Кирієнко Марія Гаврилівна, народилась у 1933 році в Черниші. Коли в 1941 році розпочалась війна, батька Кирієнка Гаврила Микитовича (1895 р.н.) та брата Івана (1916 р.н.) мобілізували до Червоної армії. Обидва загинули.

У матері на руках залишилось двоє дітей Олексію було тоді 10 років, Марії виповнилось вісім. У 1943 році село дуже бомбардували літаки. Німці, відступаючи, палили хати. Але, слава Богу, їхня хата вціліла, хоча й загорілась, сусіди допомогли потушити.

Після війни було дуже важко – працювали і вдень, і вночі. Останні 24 роки перед пенсією доїла корів. У 1988 році пішла на пенсію.

РОЗПОВІДАЄ Грецька Марія Іванівна, 1916 р.н., уродженка Петрушина, нині проживає в Черниші по вул. Колгоспній.

Батьки жили бідно. Хата була дерев'яна, а сінці сплетені із лози. У батьків були корова й кінь. Працювати почала з 13 років. Коли розпочалася колективізація в Петрушині, всю худобу забрали (віддали) в колгосп. В часи голоду 1933 року їсти було нічого. Від голоду помер батько.

В 1941 р. вийшла заміж у с.Черниш за Грецького Саву Мироновича і буквально через тиждень розпочалася війна. Сава був інвалід з дитинства, тому мобілізація його оминула.

Марія Іванівна, разом із іншими жителями Черниша брала участь у підготовці оборонних споруд біля х. Глібівки, копали тоді окопи та траншеї. Чоловік підвозив матеріали, харчі, воду.

Перша дитина. яка народилась у молодого подружжя, померла в 1943 році. В роки війни всі Грецькі перехворіли на тиф і скарлатину. Слава Богу, вижили всі.

Діти: в 1944 році народився Іван, у 1947 р. – Микола, у 1950 р. – Анатолій, а в 1955-му – донька Надія. Діти були дружними, старші доглядали за меншими. Коли у колгоспі відкрили дитячі ясла й дитсадок, почали ходити туди.

Сім'ям, які працювали в колгоспі й мали малих дітей, садочок дуже допомагав. Вдома діти виконували посильну домашню роботу. Допомагали збирати врожай картоплі, льону, буряків на закріплених за колгоспниками так званих нормах. Усі виросли, стали дорослими, мають тепер власні родини, живуть окремо.

РОЗПОВІДАЄ Железняк Василь Іванович, уродженець і житель Черниша. Пригадує, як у 1941–1943 рр. у період окупації села німцями він ходив до школи. Паперу, на якому писати, не було, але всі старались, вчитись грамоті.

Пригадує, як восени, після важкої роботи (вдома копав картоплю), тільки-но стемніло, вирішив піти до свого однокласника *Семена, що жив поруч, аби з'ясувати, які були домашні завдання, бо якраз цього дня до школи не ходив.

У селі був встановлений комендантський час. Ходити вулицями було заборонено, але ж Семен жив через двір, от Василь і вирішив ризикнути.*

Тільки-но він взявся за хвіртку, одразу відчув сильний удар палицею по спині, раз, а потім другий. Коли обернувся, побачив поліцая, місцевого жителя Сахна Василя Леонтійовича. Той кричав на хлопця і всіляко лаявся. Довго, каже Василь, пам'ятав ці невивчені уроки. Минуло багато років, а спина й досі болить.

*Ймовірно, Железняк Семен Федорович, 1932 р.н.

ЗГАДУЄ Железняк Михайло Федорович, 1923 р.н., народився та постійно проживав у Черниші. Закінчивши 7 класів, пішов працювати в колгосп «Червоний пахар», головою колгоспу на той час був Кирієнко Микола Євсійович.

Згадує голодний 1933 рік. У батьків, окрім нього, ще було п'ятеро дітей. Виручила батьківська корова. Щоб вижити, всією сім'єю збирали гнилу картоплю на яцевських полях. А ще шукали там зерна люцерни, які потім сушили, мололи, а мати пекла із них ароматні оладки.

В 1941 р. *батька мобілізували до Червоної армії. Пам'ятає, що коли німці наступали, то в селі все горіло, люди в цей час ховались по погребах, окопах, заздалегідь викопаних як за селом, так і біля власних будівель.

В період німецької окупації Михайла Федоровича рекрутували на роботу до Німеччини. Працював фрезерувальником на одному із заводів у місті Ерфурті. Робочий день тривав 12 годин. Поїсти давали двічі на день: суп та 200 г хліба.

Після того, як місто було звільнено американськими та англійськими військами, всі дуже зраділи – скоро додому. Але сталось не так, як гадалось – повернувшись в Україну, додому їх не пустили, Михайлові тоді довелося ще довго працювати спочатку на відновленні зруйнованого Сталінграду, а потім ще й на Донбасі два роки шахтарем. Робота була важка й виснажлива.

Натерпівшись мук від окупантів та ще й удома від своїх, він не витримав і втік з Донбасу. На свій страх і ризик прийшов додому. Але ненадовго. Побачився зріднею і знову під арешт, за те, що самовільно покинув Донбас. Дали йому 4 місяці ув'язнення. Відбувши цей строк, нарешті повернувся додому.

Після таких митарств їхати кудись із села ніколи вже більше не хотілось, весь час жив та працював у Черниші в колгоспі, найбільше на посаді механіка із трудомістких робіт, згодився досвід, набутий на заводі в Німеччині. З цієї посади в 1983 році й пішов на пенсію.

*Батько – Желєзняк Федір Ларіонович вважається безвісти зниклим на фронтах Другої світової.

СПОГАДИ Юрченко Віри Савеліївни, 1919 р.н., уродженки та жительки Черниша. * Пригадує, що сім'я батьків була заможною. У них був власний будинок, господарські приміщення. Своя худоба: корови, коні. Із механізмів – віялка, соломорізка, молотарка. *

Коли розпочалася колективізація, сім'я батьків (можливо, Білоконських) була розкуркуленою, все забрали в колгосп: худобу, інвентар, навіть клуню розібрали. Добротний дерев'яний

будинок теж розібрали і відвезли в Киселівку. Сім'я залишилась без нічого.

Дуже важко переживали голод 1933 року, бо родина фактично залишилась не тільки без житла, але й без засобів існування. Жили в чужому будинку. Їли полову. Пам'ятає, що батько страждав найбільше і дуже ослаб. Але йому все-таки вдалося якимось чином узяти корову, і ця худобина врятувала їхню сім'ю від голодної смерті.

Пригадує, що до війни з 15 років працювала в колгоспі ім. Кірова, головою колгоспу був Носенко Петро. Працювати було дуже важко. Всю роботу виконували вручну. Із тяглової робочої сили було тільки декілька коней, а в основному – воли та бики. Вирощували в колгоспі картоплю, пшеницю, жито, капусту.

В 1941 році розпочалась війна. Чоловіка мобілізували до Червоної армії. Залишилась із малолітньою донькою та хлопчиком, що народився в 1942 році. В серпні 1941 року згорів хлів, а в ній уся птиця і теличка. До хати вогонь не дійшов, врятували люди. З війни чоловік повернувся калікою, без пальців на правій руці. Після вигнання окупантів продовжила працювати в колгоспі в рільничій бригаді, чоловік деякий час був бригадиром.

* Дівоче прізвище Віри Савеліївни – Білоконська, сестра вчителя Білоконського Івана Савелійовича.

ЗГАДУЄ Желєзняк Олена Кіндратівна, 1928 р.н., уроженка і жителька Черниша. Працювати почала із 14 років в колгоспі «Червоний пахар». У війну в 1941 році окупанти спалили їхній будинок. Із матір'ю жили в чужих людей.*****

Пригадує, після окупації її з чужої хати силоміць відправили на роботу в Донбас. Працювала на будівництві. Стояла підсобним працівником біля бетонозмішувача. Робота була дуже важка. Всі голодні й роздягнені. Їсти давали тільки сухі пайки. Коли сили вже зовсім не було, Олена втекла із тієї «каторги». Обійшлося. Повернувшись додому в Черниш, весь час працювала в рідному колгоспі. Із 1983 р. на пенсії.

РОЗПОВІДАЄ Йовенко (Ячна) Мавра Петрівна, 1917 р.н., народилась у Черниші в заможній селянській родині Ячних на кутку Слобода. Батьки мали велике господарство, декілька коней, сви-

ней, корів. Тому коли в період колективізації їм запропонували вступати в колгосп, то батьки не виявили такого бажання. Під примусом та впливом обставин, що склались, змушені були вступили до колгоспу «Червоний пахар». Його на той час очолював Кирієнко Микола Євсійович.

Як наслідок, голод 1933 року сім'я пережила дуже важко, від недоїдання та хвороби померла племінниця, яка жила у батьків. Заміж Мавра вийшла в 1937 році за місцевого жителя Йовенка Сергія Івановича (1914 р.н.). У 1939 році чоловіка мобілізували до Червоної армії, і він потрапив на війну із Польщею. Слава Богу, в 1940 році повернувся додому живий і неушкоджений. Але лихо не обійшло молоду сім'ю, в червні 1941 р. брата Григорія та чоловіка знову мобілізували на фронт, і, як виявилось, на цей раз назавжди. * У перші роки війни із німецько-фашистськими окупантами він загинув у Західній Україні. На руках у молодої жінки залишились двоє дівчат – Олександра, 1939 року, та Катерина, 1941 року. ***

Коли в 1939 році чоловік повернувся із армії, молода сім'я планувала побудувати новий будинок. Закупили будівельні матеріали. Але вже у перші дні війни у вересні 1941 року снаряд влучив у їхній будинок, згоріло все: закуплений будматеріал, будинок, хлів, худоба та птиця, які були в господарстві. З малими дітьми Мавра змушена була жити у чужих людей. Слава Богу, вижили. Працювала багато і вдома, і на окупантів у колишньому колгоспі.

Після звільнення села від німців, трохи зібравшись із пожитками, Мавра продала картоплю, 55 метрів полотна і за виручені гроші закупила будівельні матеріали, побудувавши невеличку дерев'яну хату, сінці тоді сплели з лози. Не надіялась, каже, ні на кого. Покладалась тільки на власні сили. Вижили. Дівчат віддала заміж. Із 1972 року на пенсії.

* Брат Йовенко Григорій Іванович загинув у роки війни (газета «Наш край» від 7.03.2003 р.).

** Записано дослівно.

*** Олександра в заміжжі Омельченко. Померла 2015 р. Катя в заміжжі – Залізняк.

РОЗПОВІДАЄ Кирієнко Зінаїда Григорівна, народилась у 1923 році у сусідньому Брусилові. Нині проживає в Черниші по вул. Колгоспній, 9.

Мати Брацко (Кривець) Ніла Афанасіївна, народилась у Чернiшi. Батько і мати рано померли. Їх майже не пам'ятає.

В першу чергу на думку приходять важкі голодні часи 1933 року. Під Лопатином узимку і навесні копали гнилу картоплю, пекли оладки, із зерен акації варили кашу, а із квітів конюшини – солодкі приправи до каш. Врятувала родину корова, що залишилась у господарстві Кривця Фрола Афанасійовича, це рідний брат матері, який після смерті Ніли Афанасіївни забрав Зіну на виховання. Там і жила, допоки не вийшла заміж за Кирієнка Бориса Пилиповича, 1915 р.н. Розповідає, що заміж вийшла рано, в 15 років, уже в 1939 році народила першу дитину – Григорія, в 1941 році – доньку Олександру, в 1950-му – Михайла. Насолодитись життям, дітьми молодому подружжю не дала війна.

Село було в епіцентрі оборони і одночасно – наступу німців на Чернігів. Тому бомбардували літаки, обстрілювала артилерія. Одного разу німецький льотчик просто ганявся за людьми, що тікали з села від пожежі та снарядів. Вона теж ледь не потрапила під його кулеметні черги. Боялась не за себе, а за дітей, що залишились у спеціально пристосованій на городі ямі для схову. Село тоді горіло все: хати, господарські будівлі, навіть земля. Бували випадки, коли двері (ляду) ями, де сиділи люди, після вибуху снарядів засипало землею, вибратись було і важко, й страшно.

Чоловіка мобілізували в 1943 році. Одного разу принесли похоронку, в цьому листі невідомий автор писав, що той героїчно загинув у Польщі, на переправі через Віслу. Тоді в село приходило багато таких листів. Але, на диво, похоронка виявилась помилковою. Чоловік повернувся додому, щоправда, з важким пораненням і без ноги.

Після звільнення села від окупантів працювала цілодобово, була і орачем, і вагарем, і «волом». Коней у селі не було, тому використовували переважно корів, що залишились, та волів. Чоловіки були на фронті, а з робочої тяглової сили лишились тільки жінки, інваліди й люди похилого віку. Тому весь тягар лежав на жінках.

За роботу в колгоспі на трудодень нараховували по 90 копійок. Вдень працювали, а вночі волами везли зерно на Седнів на державні заготівельні пункти.

Через деякий час, заробивши трохи грошей, побудували собі нову хату, в якій живе і в теперішній час.

ЗГАДУЄ Юрченко Оксана Филимонівна, 1926 р.н., уродженка та жителька Черниша. Розповідає, що в колгоспі почала працювати з 15 років. Пасла свиней, вирощувала льон, буряки, картоплю.

В 1941 році, коли наступали німці, село дуже бомбардували. Ховались у погребах. В окупацію недалеко від будинку, де вони жили, розміщувався німецький штаб. Як пригадує Оксана, часто до них у хату заходили німці, просили поїсти, один із них брав на руки її найменшого брата, носив на руках і щось промовляв, ми розуміли, що у нього дома залишився такий самий хлопчик.

Пригадує, як окупанти та їхні місцеві поплічники відправили її брата Миколу на роботу в Німеччину. В період наступу радянських військ він потрапив у радянську зону, був тяжко поранений, там і помер.

Після війни знову працювала в колгоспі. Згадує, що всю роботу тоді виконували майже вручну. За тяглову силу були корови.

З 1981 року на пенсії. 30 березня 1970 року нагороджена медаллю «За доблесну працю» .

*Дівоче прізвище Оксани Филимонівни, сімейний стан, прізвище батьків, земляків у рукописах не згадуються.

«В дитинстві запам'яталось бомбардування села та солодкі цукрові буряки»

Кирієнко О.Ф. 1973 рік

Розповідає Кирієнко Олександра Федорівна, 10.03.1930 року. Народилась та проживає в Черниші по вул.Шевченка,16. Чоловік Кирієнко Олексій Данилович (1925 р.н.) Побрались у 1951 році.

Діти: Іван, 1953 року, Віктор, 1956 року.

Пригадує, що будинок батьків (зберігся) був у самісінькому центрі Черниша, де сьогодні розташовані магазин, колодязь, трансформатор.

Там, де наразі стоїть будинок культури, колись майже на тому місці були церква та двокласна школа. На перехресті вулиць (доріг) стояв великий православний Хрест, котрого, як правило, ставили віряни села з метою захистити населений пункт від «нечистої сили». * За іншою версією, Хрест на тому місці стояв невипадково, в далекі часи, як говорив дід Тит Іванович, тут було сільське кладовище, от і стояв там великий хрест – як символ пам'яті про померлих. Потім, коли населення села збільшилось, зросли зв'язки з іншими населеними пунктами: Седневом, Глібівкою, Івашківкою, Кобилянкою, Терехівкою та Черніговом, це місце стало таким собі центром сполучних шляхів.

Кирієнко Олексій і Олександра

Влітку 1941 року батька Федора Титовича забрали до трудової армії, через деякий час, коли в селі вже були німці, він повернувся додому.**

Він розповідав, що був комісований через стан здоров'я – пахова грижа. Добирався додому аж із під Курська. У війну він і мама працювали в селі в громаді. Батько якось скаржився мамі Євдокії Федорівні,

що його в районі Витівського поля безпричинно вдарив батогом німець Кікер, непомітно підкравшись верхи на коні, коли батько призупинився косити, щоби трохи перевести дух.

У війну, коли в 1941 році радянські війська відступали, потім у 1943 році наступали, звільняючи землю від окупантів, село було в зоні збройних бойових сутичок, артобстрілів, повітряних боїв. Пам'ятає, як разом із Залізняк (Йовенко) Тетяною Юхимівною спостерігала в районі Кирінського кружка, повітряний бій між радянським та німецьким льотчиками.

Біля того водоймища з 1941 року ще довго лежала напівзакопана в землю авіаційна бомба.

У вересні 1943 року згоріла батьківська хата, село тоді дуже бомбили, ховалась у викопаному біля будинку окопі. Коли німці відступали, тікаючи з села, вони не тільки палили село, а ще забирали із собою дорослих чоловіків та юнаків призовного віку.

П'явко В. Ф.

Так брат Олександри Федорівни Василь, 1928 р.н., став бранцем, хоча і сталось це якось випадково. Він був невисокого зросту, чорнобровий, за характером спокійний, зовнішньо привабливий та цікавий. Тому коли він потрапив на очі двом німцям із тилового підрозділу, котрі, будучи напідпитку, тікали через село, він їм сподобався, тому вони взяли його прислужувати. Як мати із батьком не благали окупантів не забирати хлопчика, вони, посадивши Василя між собою на двоколісну бричку, поїхали. Через деякий час радянські літаки почали атакувати відступаючих німців, розстрілюючи їх із повітря та бомбардуючи німецькі позиції за селом в напрямку Терехівки. Батьки, згадує Олександра Федорівна, дуже переживали за Василя, боялись за його життя. Мати весь час голосила.

Із часом в село зайшли червоноармійці. Коли стрілянина під вечір трохи стихла, батько пішов у напрямку Товстоліса шукати Василя. Повернувся вже пізно ввечері, щоби з'ясувати, чи не знайшовся Василь, одночасно приніс із собою декілька банок німецьких м'ясних консервів – «тушонки».

Батько був дуже пригніченим та розповідав, що в районі між лісовим масивом Романів гай та полем Білокінщиною виявив ту саму перекинуту німецьку бричку, вбитого коня, там було багато ям від снарядів, лежали тіла загиблих німців. Але саме тих німців, що забрали Василя, біля розбитої брички він не знайшов.

Рано-вранці батько знову рушив на пошуки Василя, повернувся пізно вночі безрезультатно. Але знову, на радість нам, приніс два ящики

м'ясних консервів. Третього дня вранці Василь сам прийшов додому. На диво, він був неушкодженим і зовнішньо спокійним. Василь розповідав, що після того, як поряд вибухнув снаряд, перевернувши бричку, німці, ховаючись від радянської авіації, побігли в напрямку лісу. Там вони разом довго блукали. У зв'язку із тим, що один із них був поранений та постійно потребував допомоги, надвечір Василь вибрав слушний момент і втік.

Ну, а консерви виявились потім таким собі «порятунковим паском», який дозволив сім'ї пережити важку осінь та зиму 1943–1944 рр., бо німці та поліцаї розграбували всю їхню садибу. Худоба та птиця, яка була в господарстві, під час пожежі майже вся розбіглась.

Деякий час одразу після звільнення села у 1943 році та до кінця 1944 року батько працював головою колгоспу ім. Кірова. Додому приходив пізно, виснажений. Робити було нікому, в колгоспі ім. Кірова залишились майже самі жінки, а чоловічу роботу все одно треба було комусь виконувати. В село заходили ще й бандити, одного разу біля буртів із картоплею його навіть вдарили ножем, коли він виявив крадіїв. Слава Богу, у батька в руках була штикова лопата, і він якось відбився. Поранення виявилось неважким, мама протерла рану перваком, приклала подорожник та перев'язала конопляним рушником. Коли у батька піднімалась температура, то відпоювала його настоянкою, виготовленою із кори молодої верби. Для зміцнення здоров'я давала йому раз на день столову ложку настоянки з різнотрав'я. Вона була на колір якась чорна, а за смаком гірка.

Після того поранення батько ледь помітно «тягав» ліву ногу, трохи схиляючись на лівій бік.

Пригадуючи важкі воєнні та післявоєнні часи, розповідає, що єдиними солодощами для дітей були тоді насушені мамою тоненькі шматочки цукрових буряків та сухофрукти, особливо солодкими були груші сорту «сахарка». Після війни, заново прищеплені Федором Титовичем груші й досі плодоносять у їхньому батьківському саду.

Олифіренко Ю. І.

Записала
ОЛИФІРЕНКО
Юлія Іванівна, 1977 р.н.,
студентка історичного
факультету Чернігівського
педагогічного університету
17.07.1999 р., Черниш

Довідково

* Цей хрест у 70-х роках XX стст. перенесли на куток Слобода та встановили біля «старого» кладовища.

** Діти Федора Титовича (1903–29.05.1984 рр.) та Євдокії Федорівни П'явко (1904–1956 рр.):

Василь (19.03.1928–02.07.1979 рр.); Олександра, працювала весь час в колгоспі; Іван (10.06.1937–25.08 2016 рр.) – освіта вища, близько 40 років служив у системі МВС, полковник міліції, нагороджений медалями «За бездоганну службу» 1, 2, 3 ступенів, «За доблесну працю» (1970); Парасковія (1941–15.04.2014 рр.), у заміжжі Гарчук, жила і працювала в Чернігові.

Нариси Світлани Юрченко *

МОЯ БАБУСЯ ФЕОДОРА

З дитинства запам'яталась велика фотокартка, яка займає почесне місце в нашій хаті. З неї всміхається молодий чоловік із чорними бровами, русявим волоссям і закрученими вусами. Якщо добре придивитись, то моя мама дуже схожа на нього, таке ж волосся, очі, усмішка – всі його риси немов талановитий художник вміло перемалював на мамине обличчя. Хто ж він – думалось мені? Пізніше бабуся розповіла, що це наш дідусь, батько моєї мами, а її чоловік, який у роки Великої Вітчизняної війни пішов на фронт і не повернувся – Йовенко Григорій Іванович. Все життя бабуся Феодора Терентіївна Йовенко чекала його, не вірила похоронці, яку отримала в 1944 році. У сорок років стала солдатською вдовою, але до самої смерті залишилась вірною тільки йому.

Часто брала до рук німу фотокартку, довго і сумно дивилась в очі тому чорнобривому красеню, хоч у самої волосся вже давно рясно вкрив сизий туман, глибокі зморшки покреслили обличчя, але серце розмовляло з ним, розповідало про кожен прожитий день, ділилось радістю, турботами, розказувало про все своє нелегке життя.

Народилася бабуся у 1905 році, їхня сім'я жила в добротному будинку. Батька звали Терентієм, маму Оленою. Господарство у Білоконського Терентія було велике, тримали овечок, свиней, волів, коней, курей, гусей. Працювали з ранку до пізнього вечора не покладаючи рук, тому й жили заможно, ні в чому не відчували потреби. У роки колективізації (1930 р.) всю сім'ю з будинку вигнали на вулицю колгоспні активісти. Батька посадили у льох за те, що не хотів віддавати в колгосп худобу, а в їхньому будинку розмістилася колгоспна контора. Бабуся крадькома принесла батькові поїсти, але їжу в неї забрали, глечики побили, а бабусю теж кинули в арештантську, так вони і просиділи там декілька днів. Але то все були дрібниці порівняно з голодомором 1933 р. То були найстрашніші часи. Люди пухли від недоїдання, мерли, як комахи. Не було сили нести покійника на кладовище, ховали померлих десь у садку або просто на подвір'ї. Від голоду померла мати Олени, а вони трималися, як могли, збирали гнилу картоплю, квітки конюшини, глід і якось із Божою допомогою пережили голод. Після цього страхіття люди почали трохи оживати, підніматись на ноги, життя хоча й було нелегким, але їсти вже було що і з одежиною якось перебивались. Та недовго довелось прожити в спокої. Наближався 1941 рік. Коли чоловіка забрали на фронт, вона дуже сумувала, випроводжаючи його. Міцно обнімаючи дружину, дітей, яких на той час із десяти вижило троє, цілуючи кожен куточок своєї хати – хазяїн був упевнений, що повернеться в своє рідне

гніздечко. Бабуся в свою чергу десь почула, що треба перевернути стіл і обкидати стіни курячим послідом, тоді обов'язково повернеться до рідної домівки той, хто її залишає. Так і зробила, але, на жаль, старання були марні. Бо насправді сизокрилим птахом він відлетів назавжди, залишаючи на згадку про себе дітей та німу фотокартку.

При першому бомбардуванні Черниша ворожий снаряд розірвав бабусину хату, залишивши від будівлі глибоку чорну яму. Коли ворожі літаки починали кружляти над селом, всі бігли до ровів, несучи з собою цінні речі, одяг їжу. Бабуся теж стрілою летіла в сховище, міцно тримаючи в руках найдорожчий свій скарб – уже єдину дитину, заради якої треба було жити, долаючи всі труднощі.

Ось і настала довгоочікувана Перемога, знову бабуся взялася до роботи. Орала землю волами. В інших жінок не виходило, не могли тримати плуга рівно, а вона йшла та трималась у полі нарівні з чоловіками, у жнива косила пшеницю, в'язала снопи.

Вміла Терентіївна вишивати, прясти куделю, ткати полотно і доріжки, пекла пиріжки, варила борщі та каші, яким міг би позаздрити висококваліфікований кухар. Не цуралась ні чоловічої, ні жіночої роботи. Звідки бралась сила, енергія в цієї жінки? «Працюйте, рухайтесь, – говорила вона, – людина живе, допоки робить діло, а до лежачого швидко підкрадається смерть та й забирає в могилу». Після війни самотужки збудувала хату, маленьку, але свою. Життя потихеньку почало налагоджуватись, рани загоюватись, швидко пролітали роки. Не сиділа солдатська вдова без діла ніколи. Ростила онуків, правнуків, поралася по господарству. Мабуть, дивлячись на онуків, згадувала своїх дев'ятеро дітей, які назавжди знайшли спокій на сільському кладовищі. Інколи брала мене зовсім малу за руку і йшли ми з нею туди за село. «Тут мій синочок Гриша похований, тут Яша, тут Іван, а це донечка Надя», – і так дев'ять горбочків обходили ми з нею, залишаючи на кожному печиво та цукерки. До церкви часто не ходила, хоча в Бога вірила завжди. До Спаса ніколи не їла яблук. «Бабусю, а чому ви яблук не їсте?» – запитувала я. «А це щоб мої діточки на тому світі могли їх скуштувати», – з сумом відповідала вона. Скільки носили ноги, щороку 9 травня з букетом квітів йшла солдатська вдова до братської могили, щоби віддати шану загиблим воїнам Черниша, де серед інших викарбуване ім'я її чоловіка, а мого дідуся – Г. І. Йовенка.

Бабусині сестри розповідали, що сватались до неї після війни чоловіки, але всі йшли з її хати, отримавши гарбуза — відмовляла, з гордістю нагадуючи, що вона вдова і така доля її — на все життя. Довгий і тяжкий життєвий шлях пройшла ця мужня жінка. Я дуже часто згадую її і дивуюсь, як вона могла винести все це горе на своїх жіночих плечах, не втратити надію, долала всі труднощі. Раділа кожному прожитому дню, любила життя і сприймала його таким, яке воно було.

Якось із сумом посміхаючись, наче сама собі нагадуючи, промовляла – що вже старіє, ноги не слухаються, не хочуть ходити швидко, а руки вже не такі беручкі до діла, як раніше.

Коли вже зовсім занедужала, то сказала моїй мамі: «Ти не клопочися, доню, я не захворіла, прийшов час збиратись мені до твого батька, дуже скоро, мабуть, я його побачу…»

У народі є така прикмета: людина, яка помирає на релігійне свято, потрапляє до раю, бо якраз у такі дні ворота туди відчинені, Бог, мабуть, у такі дні кличе до себе тільки особливих. Померла бабуся 4 грудня на Вознесіння, їй якраз виповнилось 89 років. Минуло вже дев'ять років, як вона пішла від нас, і я впевнена, що її душа оселилась у раю, знайшла там відпочинок і спокій, адже вона цього варта. А може, зустріне її душа душу того єдиного, кого чекала все життя, мріяла зустріти, і ніяка війна, ні голод не зможуть їх більше розлучити на тому світі.

Хай воно і насправді так буде!

Світлана ЮРЧЕНКО,
Чернігівська районна газета «Наш край»
07. 03. 2003 року

Довідковий матеріал

* Наш край. 2003, 7 березня.

ЧЕРНИСЬКИЙ ОБЕРІГ

У Черниші по вулиці Щорса, в кінці села, як їдеш на Седнів, є старе кладовище. Праворуч нас зустрічає Чернiський оберіг – старовинний, дерев'яний хрест.

Цей самотній хрест-оберіг виділяється своїми розмірами і оригінальною формою. Хто ж похований тут: може, видатний односелець або чиясь сім'я, а може, там братська могила?

Чи є на світі така людина, яку б не цікавила історія, як і те, що було тут тисячі років тому?

2018 рік. Фото Кирієнка І. О.

З цим питанням я і звернулась до своєї бабусі – Йовенко Феодори Григорівни. Вона добре пам'ятає, як її батько, повернувшись із польської війни, виснажений та пригнічений побаченими смертями, свято вірячи у краще майбутнє, за дорученням громади взявся тесати величезне дубове дерево. Старався виконати роботу вчасно та якісно, щоби виправдати довіру сільської громади, бо саме йому, найкращому теслі на селі, довірили таку почесну місію — витесати хрест. За давнім народним повір'ям, хрест-оберіг захищає та оберігає від лиха селян їхні домівки. Феодора Григорівна згадує: «Під час роботи батько поранив ногу сокирою, та це не стало йому на заваді. Роботу закінчив вчасно. Оберіг було змайстровано і встановлено в самому центрі села на перехресній дорозі, де поруч, до 1960 року, стояла Свято-Георгіївська церква. Ну, а про якість виконаної роботи свідчить те, що хрест став не тільки оберегом, але й реліквією села, його архітектурною пам'яткою. Кажуть, було це перед війною, у 1940 році. Вона вже дихала людям в обличчя, тому чернишани сподівалися, що Хрест збереже їх від смерті, руйнувань, розлучень та горя.

У 1941 році Йовенко Григорій Іванович пішов знову воювати й загинув у переломному 1943 році. Виконана ним робота залишилась яскравою згадкою про нього як вмілого майстра, людину, що прагнула вберегти село, його жителів від нещасть та руйнувань. Під час війни один із чисельних німецьких снарядів влучив у церкву, знищивши таким чином дерев'яний храм. Тоді все горіло довкола, неушкодже-

ним залишився лише цей Хрест. Це зміцніло віру людей в чудодійні властивості Хреста.

За радянської влади, коли руйнувалися церкви і все пов'язане з релігією, чернишани не дали знищити святий оберіг, перенесли його та встановили біля згаданого старого кладовища на перехресті вулиць, де він стоїть і наразі. Ховають небіжчиків уже на новому цвинтарі, проводжаючи їх в останню путь, люди зупиняються біля старого хреста, віддаючи і йому шану та почесті.

У 2000 році на прохання односельців хрест реставрував Акуленко Микола Олександрович, хрещеник Феодори Григорівни. Тоді хрест був піднятий вище, бо за стільки років майже вріс у землю та похилився.

З року в рік дбайливі руки жителів села доглядають його, прикрашаючи гарно вишитим рушником.

Світлана ЮРЧЕНКО
Черниш, 2003 рік

Про пережите
Сахно Єфросинія Митрофанівна

Єфросинія праворуч 15.05.1945 р.

Згадує Сахно (Йовенко) Єфросинія Митрофанівна, 12.02.1924 р.н. Постійно проживає в Черниші по вул. Перемоги, 20.

Батько: Йовенко Митрофан Кіндратович (1884–1969 рр.). Хлібороб.

Мати: Йовенко Устинія Самійлівна (1890–1971 рр.). В 30-х роках була обрана старостою місцевої церкви.

Брати Єфросинії Митрофанівни: Василь, 1912 року, Микола, 1920, Федір, 1927.

Єфросинія Митрофанівна вийшла заміж у 1947 р. за Сахна Якова Пилиповича, 3.11.1921 р.н. Учасник війни, з жовтня 1943 р. в Червоній армії, служив у військовій розвідці. Демобілізувався в 1946 році, інвалід війни 2 групи [2](осколкове поранення в спину, пошкоджені кишківник, тазова кістка). Нагороджений орденом Вітчизняної війни I ступеня. Помер 08.10.1996 р.

Батько чоловіка — Сахно Пилип Володимирович. Мати чоловіка — Сахно (Губко) Олена Олексіївна (1885–1954 рр.) родом із села Брусилова. Від спільного подружнього життя, окрім Якова, у них іще були діти — Григорій (1918-1943), Семен (1925–1945), Марина 16.07.1914 р.н. (заміжня не була, інвалід по зору, жила одна), найменша Олександра (1931-2008 рр.), по чоловіку Лавриненко. [1]

Подружжя Сахно – Яків та Проня

Діти Якова Пилиповича та Єфросинії Митрофанівни Сахно: Семен, 17.06.1948 р.н., постійно проживає в селі Снов'янці; Андрій (1950–2010 рр.), жив та працював у Чернігові.

Присутній при розмові син Сахно Семен Якович наголошує, що його назвали на честь дядька Семена, рідного брата батька, що не повернувся із фронту. Андрія — на честь дядька, фронтовика-орденоносця Сахна Андрія Аксентійовича (фото в розділі «Друга світова війна»).

Єфросинія Митрофанівна згадує про важчі часи колективізації, непомірні податки на селян. Жорсткі заходи до тих, хто їх неспроможний був виконати. Так у 1933 чи 1934 р. ранньою весною до її батьків прийшла комісія – декілька осіб, їхніх прізвищ не пам'ятає. Зробили обшук, позабирали абсолютно всі продовольчі запаси: зерно, картоплю, продукти харчування, насіння, худобу і вигнали з хати, позабивавши вікна й двері дошками. Вся родина пішла до родичів, що жили в селі. Там деякий час вони перебули. Потім брат Василь, попри спротив батька, самостійно зайшов у будинок, почав там жити, через деякий час усі ми потайки повернулась додому до своєї хати.

Крім того ще згадує про те, як була заарештована та засуджена на 7 місяців виправних робіт мама Устинія Самійлівна. Який проступок скоїла мати, вона не знає. Якось батько розповідав їй, що маму засудили за те, що вона була старостою місцевої церкви, яку тодішня влада закрила, а мати продовжувала виконувати свої церковні обов'язки: хрестила дітей, відспівувала покійників. Відбувала покарання вона в Чернігові. ***

До тих, хто не міг сплачував податки, місцева влада застосовувала примусові заходи, наприклад, затримували хазяїна домогосподарства або когось із членів сім'ї брали в заручники, садовили в погріб у сільраді.

Цегельний похідний погріб був на подвір'ї Лазарихи. Тримали там разом і жінок, і чоловіків, допоки рідні не сплатять встановлені податки або не пообіцяють розрахуватись у суворо встановлений термін.

Особливо натерпілись у період окупації 1941–1943 рр. Пригадує, як згоріла хата свекрухи та поряд іще декілька будинків

В окупацію змушена була безкоштовно працювали в місцевій общині. Інколи направляли на роботу в Седнів, Глібівку. Крім того поліцаї постійно відправляли підлітків на роботу в Німеччину. Кожний намагався уникнути такої долі викупом, хворобою або втечею із села на деякий час.

У великі релігійні свята дозволялось не виходити на роботу: Великдень, Різдво, на Григорія — це черниське храмове свято.

Їй відомо, що взимку 1943 році в'язні Яцевського концтабору здійснили повстання, напали на охорону, частина в'язнів повтікала. Поліцаї та німці, розшукуючи втікачів, розстріляли та закатували велику кількість людей, в т.ч. дітей у селах Яцевому та Лопатині – тут були спалені в клуні близько 130 невинних людей, в їх числі і рідна тітка чоловіка по лінії матері Шеремет Арина Олексіївна (дівоче прізвище Губко) і двоє її діточок. Старший син Василь, будучи затриманим, із допомогою двоюрідного брата Кирієнка Олексія Даниловича, 1925 р.н., втекли із хати, де його утримували.

Приїхавши в Черниш, Василь переховувався спочатку в господарстві рідної тітки Кирієнко (Губко) Єфросинії Олексіївни, 1887 р.н., це мати

Олексія. Потім у тіток – Сахно Марини Пилипівни та Сахно Олени Олексіївни. Опісля у *Сахно Ганни Володимирівни. Затим Василя нелегально переправили в Кобилянку, ще до однієї рідної тітки – Атрощенко Васи Олексіївни (дівоче прізвище Губко). Бо його довгий час розшукували чернігівські поліцаї, допитуючись про те, хто допоміг йому втекти.

Отак рідня Василя, ризикуючи власним життям, врятувала його.

Після звільнення нашої території від окупантів він був мобілізований до Червоної армії. Після демобілізації одружився, щоправда, вдруге на дівчині із Черниша Грецькій Марині Миронівні. Перша дружина не дочекалась його.

Василь та Марина жили й працювали в Лопатині. У них народились двоє діточок — хлопчик і дівчина. Помер Василь в середині 90-х років.

Співбесідниця розповідає, що місцевість (куток), де наразі стоїть її будинок, називається Кирінщина. Це від Кирієнків, які заселяли переважно південно-східну частину села, впритул до великого озера.

Згадує про інші топоніми села. Куток Хмаровщина — це північна частина вулиці, що йде до магазину.

Ліси: Романів гай, Заколодноє, Кленки, Латиновоє (ближче до Лопатина), Оріхове – біля Глібівки. Поля: Атитехторове, Білоконщина, Глібове, Витьове, Оболоньє.

Довідковий матеріал

1.Є письмове повідомлення Чернігівського облвійськомату про те, що Сахно Г. П. пропав безвісти у 1943 році.

2. Інформація із добірки військового госпіталю.

*Син Сахно Ганни Володимирівни – Сахно Андрій Авксентійович, учасник Другої світової війни, артилерист, нагороджений багатьма орденами і медалями, в т.ч. орденами Слави III ступеня, Бойового Червоного Прапора, Червоної Зірки. Після демобілізації жив і працював у селі.

** Див. спогади Кондратенка Дмитра Антоновича та його брата Володимира.

***Сахно Єфросинія Митрофанівна після смерті мами з 1971 року особисто веде список померлих у селі людей. У цих записах інколи зберігається інформація не тільки про рік смерті, але й рік народження. На жаль, у більшості випадків записувалось не справжнє прізвище померлого, а його вуличне прізвисько.

«Від Седнева другий двір – сім дівок на вибір» Розповідає Железняк Ніна Дем'янівна [1]

«Ви бачили щасливу жінку?
Ось одна із них!».

Железняк (Кривець) Ніна

Із такої поетичної фрази несподівано і неочікувано розпочали розмову із сусідкою Ніною Дем'янівною.

Біографічна довідка: **Железняк (Кривець) Ніна Дем'янівна** народилась у 1936 році в Черниші в селянській родині. У 1949 році в селі закінчила семилітню школу, весь час працювала в місцевому колгоспі, в т.ч. ланковою в одній із рільничих бригад. Про роботу ланки, яку очолювала Ніна Дем'янівна, згадується в райгазеті. В даний період часу на пенсії, проживає за адресою – вул. Шевченка, 2.

— Ніно Дем'янівно, скільки пам'ятаю, ніколи не бачив вас засмученою, сварливою, або, як кажуть у нас у селі, лайливою, ви завжди усміхнена, привітна і працьовита. Мабуть, батьківське виховання. Що ви можете сказати про них? А можливо, пам'ятаєте ще й дідуся, бабусю, свій рід? Походження тепер вже вашого «залізного» за формою прізвища?

Довго не роздумуючи і не вагаючись, вона почала розмову досить швидко, жваво та ще і з жартами, тому, врешті-решт, було вирішено покласти її один маленький, але оригінальний вислів в епіграф нашої розмови.

— Батько: Кривець Дем'ян Захарович, народився в 1914 році в Черниші, закінчив школу, потім навчався в Чернігівському педагогічному училищі разом із [2]Білоконським Іваном Савелійовичем та *Садченком Яковом Демидовичем, мешканцями Черниша.

Перед війною батько обирався головою Чернівської сільради чи колгоспу, працював на посаді близько двох років. Коли розпочалася війна, був мобілізований до лав Червоної армії. Служив у танкових військах. Загинув у 1943 р. на Курській дузі.

Мати: Кривець (Ячна) Пелагея Євсіївна, народилась у 1916 році в багатодітній, заможній селянській родині. Будинок батьків, де жила до заміжжя Пелагея Євсіївна, був на тому самому місті, де сьогодні розташована садиба Попків, це вул. ім. Щорса, куток Слобода, біля Коваля. Там потім, вийшовши заміж, жила із сім'єю одна із сестер Пелагеї Євсіївни – Марія.

Окрім Ніни у батьків був іще син Анатолій, 1938 р.н. Довгий час він працював у Чернігівській нафтогазгеології шофером. Нині на пенсії, проживає в Чернігові.

— Ніно Дем'янівно, можливо, пригадаєте щось цікаве про сім дівок на вибір із чернишської Слободи. Це якось пов'язано із вашими дідусем і бабусею?

— Дідусь по лінії мами — Ячний Євсій Варфоломійович, 1883 р.н. Бабуся – Ячна Христина Іванівна, 1880 р.н., в дівоцтві Білоконська. Оце і все із анкетних даних, що я про них знаю. Жили вони в Черниші на кутку Слобода. Від спільного подружнього життя мали семеро дітей, і всі, як одна, дівчата. Отож як у селі, так і навколо села, коли дівчата підросли, про їхню сім'ю говорили так: «*Від Седнева другий двір, де сім дівок на вибір».*

Пелагея і Варвара Кривці

Наговорили, наче приговорили, всі дівчата вийшли заміж, а дехто і по декілька разів. У ті часи дівчата, як правило, виходили заміж у 16–17 років. На жаль, не про всіх цих дівчат – моїх рідних тіток, знаю, в якому році вони народились.

Першу доньку Євсія і Христини звали Параскою (Пашею). Вона вийшла заміж у Івашківку, за Приходька Федора.

Друга донька Варвара вийшла заміж у 16 років за шістнадцятилітнього чернишського хлопця —Садченка Мойсея Давидовича. В подальшому по життю він пішов батьковими стежками, став відомим сільським династійним пасічником.

Третя донька Аксинія побралася спочатку із Йовенком, на жаль, він рано помер. Через деякий час вийшла заміж за односельця Акуленка Миколу Григоровича (по вуличному – Колечка), він довгий час працював бригадиром рільничої бригади у нас у колгоспі.

Четверта донька Пелагея, 1916 року народження, це моя мама.

П'ята донька – Марія, 1922 р.н., у війну вона вийшла заміж за Назарука Михайла Михайловича, поляка за національністю, у них народився

хлопчик, назвали його теж Михайлом. Після звільнення Чернігівської області від окупантів чоловік Марії був мобілізований до лав Червоної армії. Загинув. Його рідня знала про його сім'ю в Черниші і пропонувала Марії переїхати до них разом із сином, або віддати Михайла їм на виховання. [3] Але Марія з сином залишилась у селі. Працювала бухгалтером у колгоспі. Через деякий час вийшла заміж за Попка Івана Михайловича, той працював трактористом у нашому колгоспі. Їхні спільні діти: Анатолій та Ольга. В даний час вони проживають у Чернігові.

Шоста донька — Марина, 1926 року народження. В 16 років вона вийшла заміж за Шеремета Василя Михайловича, йому теж було десь 16–17 років. [4] Жили вони в сусідньому Лопатині, звідки родом був Вася. Через деякий час він був мобілізований до лав Червоної армії. Дітей у них не було. Так склались обставини, що Марина не дочекалась Василя, вийшла заміж за Полегенька Івана із того ж таки Лопатина.

Сьома донька Ганна вийшла заміж за Йовенка Василя (по вуличому — Казюка). Обоє вони жили і працювали в Черниші в колгоспі. Ганна на різних роботах, а Василь трактористом. У них теж, до речі, була багатодітна сім'я. П'ятеро дітей: Валентина, Шура, Ольга, Віра і Наталія.

— Ніно Дем'янівно, як воно було дітям у часи окупації? Вам тоді минав лише шостий рік, мабуть, готувались до школи, а тут замість очікуваного шкільного дзвоника, вимогливого вчителя, перших слів грамоти із букваря з'явились окупанти. Не солодко, мабуть. було?

— Окупація, це, перш за все, приниження. Чужі закони, чужа мова. Чужі люди. Відсутність інформації і втрата зв'язку з рідними, що залишились по ту сторону фронту. Весь час хотілось їсти. Мама по 12 годин працювала на окупантів, заробляючи жалюгідні харчі. Окупація запам'яталась постійним залякуванням людей, погрозами розстрілом за зв'язок із партизанами, за невиконання правил окупаційного режиму та будь за що.

Якось окупанти затримали маму як доньку сільського активіста, вона потрапила до так званого «розстрільного» списку ще й тому, що батько в цей час перебував у Червоній армії. І можливо, її не було б уже і в живих, аби маму не захистив місцевий староста Гньот – Садченко М. Я. Які вже він там знайшов аргументи, щоби захистити її, мені невідомо, але, як потім вона розповідала, це сталось тільки завдяки старанням старости.

Мама згадувала що влітку 1941 чи 1942 р. в селі була облава. Проводили її німці й місцеві поліцаї. Коли вони підійшли до двору Дубини Миколи, у якого підростало два хлопці — Сашко та Іван, із незрозумілих причин старший підліток Сашко почав тікати, німці відкрили по ньому

попереджувальні постріли із автоматів, і коли він не зупинився, відкрили прицільний вогонь, Сашко загинув. ** Батьки поховали його вдома на городі. Що хлопця спонукало тікати, важко сказати. Діти-підлітки — це окрема категорія людей, у них уже є свій характер, принципи, якісь власні погляди на життя, можливо, він десь «нашкодив» окупантам і вважав, що вони прийшли його заарештувати. Тому, аби не наражати батьків на неприємності, він і вирішив тікати з дому. Ходили розмови, що в селі в той час хтось поламав хрести на тимчасовому цвинтарі окупантів.

Як не залякували фашисти та поліцаї місцеве населення, все одно їм не потурали, допомагали партизанам, що заходили в село, ховали полонених, давали харчі, надавали медичну допомогу. Ось у 1943 році місцева жителька Мартиненко Марія, це мати моєї ровесниці Мартиненко Валентини Миколаївни, що жила на Слободі, сховала дома військовополоненого, який утік із Яцевського табору. Валентина Миколаївна не тільки надала притулок полоненому червоноармійцю, ризикуючи власним життям, але й доглядала за ним, поки він не одужав. Знесиленого хлопця вона не спровадила з хати, навіть коли місцеві селяни попереджали її про можливі негативні наслідки — арешт за переховування бійця Червоної армії. Слава Богу, серед тих, хто знав про цей випадок, не було негідників.

Коли червоноармієць одужав, то, подякувавши своїм рятівникам, він пішов назустріч радянським військам, що наступали.

Місцевий житель Стельмах Іван Миколайович (1923 р.н.), гарний був хлопець, високий стрункий, із чорним в'юнким чубом, синьоокий, неабиякої фізичної сили, на бороді та щоках – ледь помітні ямочки. Всі заглядались на нього. Ймовірно, саме про такого «козака» дівчата в селі любили співати українську народну пісню «Іванко та й Іванко, сорочка вишиванка, високий та стрункий, ще й на бороді ямка…»

Так от, він не побоявся у 1942 році відлупцювати одного із місцевих поліцаїв за те, що той образив дівчину на виданні, так надавав йому стусанів, що той від чергового отриманого удару в обличчя зачепився за перила і впав із містка в озеро. Про цей випадок мені якраз і розповіла та дівчина, а Івана пам'ятаю добре, бачила майже щоденно, коли він після війни повернувся в село та працював у колгоспі вагарем.

— Напрошується ще одне запитання. Чи щаслива ви? Як ваше особисте життя склалось?

— Знаєте, так сталось, що сьогодні я одна у великому будинку. Діти роз'їхались, чоловік помер. Часто сама собі думаю про це. Життя, як спалах зірки. Мить. Пролетіло якось швидко. Але коли задумаюсь і стану згадувати весь свій життєвий шлях — ох і який же він довгий. Стільки пройдено і пережито. Все було. І сміх, і радість, і горе, і втра-

ти. Щастя теж десь ходило поруч. Я згодна, що «*щастя — це коли ти щасливий удома*», як писав Лев Толстой.

Закінчивши Черниську семілітку, залишилась працювати в колгоспі. Тут і зустріла своє щастя — Семена. В 1958 році одружились. Мій чоловік Железняк Семен Федорович народився у нашому селі 6.06.1932 року в селянській роботящій родині. Про моїх свекрів, його батьків, можу сказати наступне. Федір Ларіонович 1903 року народження, пережив окупацію, був насильницьким шляхом відправлений на роботу в Німеччину, слава Богу, повернувся додому живим. Арина Кирилівна, в дівоцтві Ячна, народилася в 1902 році. Їй теж дісталось. Коли чоловіка відправили в Німеччину, в неї залишилось на утриманні четверо дітей: Таїсія, 1924 року, Семен, 1932, Галя, 1936, і малолітня Валентина 1941 року.

Старша донька свекрів Таїсія, аби її не відправили в Німеччину, змушена була вийти заміж за Богуша Віктора з Глібівки, після війни працювала там у радгоспі ім. Чкалова с. Седнева. Померла в 2014 році.

Галя вийшла заміж теж за глібівця Білоконського Володимира Гордійовича. Жили вони дружно, виховували діток: Ольгу, 1954 року, Миколу, (1959), та Олену (1968). На жаль, чоловік рано помер. Більше вона так і не виходила заміж. Ростила дітей. Хоча теж не без втрат. Микола, учасник ліквідації аварії на Чорнобильській АЕС, як і батько, помер рано. Олена вдруге вийшла заміж за іноземця і проживає у Фінляндії. Познайомилась із ним на роботі. З дитинства вона хворіла, батьки всіляко лікували Олену і в лікарні, і по церквах водили її, і до всяких шептунів. Зусилля не минули марно — хвороба відійшла. Крім того у Олени відкрилась феноменальна пам'ять. Працювала вона техпрацівницею в Чернігові на одній із станцій технічного обслуговування автомобілів, керівництво СТО помітило ці особливості Олени й запропонувало їй посаду продавця магазину, потім завскладу, майстра цеху по ремонту автотехніки. Така «карколомна» кар'єра Олени сприяла її особистому щастю, про яке мріє кожна жінка — заміжжя. Випадково зустрівшись на дорозі з іноземцем, якому треба було терміново відремонтувати своє авто, взялась його супроводжуати до самої СТО, а потім уже більше від себе й не відпустила. Наразі вони проживають у Фінляндії.

Валентина (Кирієнко), найменша донька свекрів, мешкає в Черниші. Діти: Валерій та Сергій — працюють та проживають у нашому селі.

Із Семеном ми, як і годиться, побудували власний будинок, виростили дітей – Людмилу, 1959 року народження, Миколу, 1964 року. Наразі обоє живуть і працюють у Чернігові. Дітьми я задоволена.

Працювали з чоловіком ми в колгоспі. Семен мав середньотехнічну спеціальну освіту. Тому був і завскладу, і завгаром, і навіть головним інженером нашого колгоспу. Кажу в минулому часі, бо 17.09. 2014 року він відійшов у інший світ. Був він чоловіком роботящим і авторитетною

людиною в колгоспі, член КПРС, знаю, в партію приймали людей тільки з позитивною репутацією.

А вдома я була за ним, як за «кам'яною стіною», він беріг мене, намагався звільнити від важкої роботи. Сваритись він не «вмів», а я не провокувала. Якщо він і був чимось невдоволений, то я намагалась його заспокоїти та налаштувати на позитивну ноту. Без цього в сім'ї не обійдешся. [5]Підсумовуючи, скажу – вдома я була щасливою.

Довідкова інформація

1.Зайшовши до Ніни Дем'янівни в приватних справах, ми несподівано перейшли до предметної розмови про село і селян Черниша. Оскільки вона була в такому гарному гуморі та піднесеному настрої, головне, з доброю пам'яттю, світлими думками, то ми і «розгомонілись».

2. Не одне покоління дітлахів пройшло сувору науку Івана Савелійовича, через алфавіт та буквар, переносну рахівницю й таблицю множення. Це була сувора школа, від педагога, орденоносця-фронтовика. Як результат – не лінувались, отримували тверді початкові знання.

3. Михайло загинув у 1973 році внаслідок ДТП.

4. Мама Василя разом із двома малолітніми дітьми була заживо спалена німцями. Разом із іншими жителями села Лопатина в лютому 1943 року.

5. Деснянська правда. 2016. 14 січня.

*Садченко Я. Д. Загинув у роки Другої світової війни.

**Дубина О.М. рахується в списку громадян села, котрі безвинно були розстріляні окупантами.

Одна вулиця. Дві різні долі
Із циклу «Україно – це ми також»

«Це не романтична історія,
а розповідь про долю людей із різних епох».

«ВАСІК»

В дитинстві, юнацькі роки він був якісь особливий не такий, як усі: спортивної статури, очі голубі, завжди зосереджений, чіпкий погляд. У спілкуванні дотепний, говіркий, із почуттям гумору. У справах — завзятий, беручкий до роботи, трошки метушливий. З дівчатами шляхетний.

За вчинками — відчайдушний, рішучий. [1]Все село «гомоніло», газети писали, по радіо розповідали, як він рятував потопаючого в озері хлопчика, а наш герой тільки усміхався – ну що тут такого. З виразу його усміхненого обличчя було помітно, що пишається цим: аякже, в селі його ще раз відзначили й оцінили. До всього, він всюди встигав — до школи, на уроки, на стадіон – грати у футбол, із батьком на сінокіс чи ввечері в клуб на змагання з більярду. Всі звали його в Черниші не інакше, як Васік, або «хазяїнів Васік». Оцей від батька козирний епітет — «хазяїнів» — додавала йому аргументів для самоутвердження. Такі хлопці завжди були не тільки помітні в селі, але й амбітні. Після закінчення десятилітки він одразу зник із сільського обрію, говорили, що поїхав кудись навчатися. Тоді, в 60-х роках XX століття, престижно було «вирватись» із села на навчання в місто або на роботу – наприклад, на комсомольське ударне будівництво, а через деякий час раптом з'явитися вдома, похизуватись новеньким мотоциклом «Ява» чи «Чезета», або «Пононія», ну в гіршому випадку «Ковровцем», та ще і з радіолою «ВЕФ» чи «Меридіан».

ЛАЗАРІВНА

Проїжджаючи кутком Кирінщина по вулиці Перемоги, яка в'ється вузенькою змійкою навколо чернеських озер, минаючи місток, помічаємо дерев'яний будинок батьків Василя, коло двору дві берези, як згадка про батька і матір, стигла золотиста пшениця на городі — символ колись великої сім'ї.

Місцевість ця здавна наповнена легендами та всякою бувальщиною, як стверджують Чернігівські археологи, люди жили тут ще три тисячі років потому, а може, й більше. І не випадково, що саме отут селяни завжди розповідають про загадкову жінку, яку друзі величали Лазарівною, а заздрісники звали Лазарихою. На початку першої половини

XX століття саме вона серед жіночої половини була в селі найпомітнішого: найвродливіша, найрозумніша і найталановитіша — просто всі жіночі чесноти з префіксами — най, най, най… призначались у першу чергу тільки їй. Бо завжди якимось чином саме ця красуня опинялась у центрі знакових подій села.

Будинок Лазарівни стояв у найпрестижнішому, найпривабливішому місці села, біля гарненького дерев'яного місточка, між «болотом» і «болотцем», недалеко від сільповської крамниці, збудованої поряд, наче спеціально для її милості.

Вечорами, а на свята і вдень, на місточку збиралась молодь. Посідавши на поручні, а хто в обнімку, стоячи, співали пісень, а на Григорія, коли храм, ще й гармошка грала, вистукував бубон.

Тут, де вона жила, стояв колись не схожий на тодішні хати селян добротний, критий «бляхою», дерев'яний будинок, який на початку тридцятих років забрали комбіди, там розмістилась нова влада — сільрада, а в цегельному похідному погребі облаштували «буцегарню» для непокірних. **,7

У 1941 році звідси йшли на війну мобілізовані чернишани. Збирались, згуртовувались, приводили себе до бойового порядку розрізнені групи відступаючих червоноармійців.

Наразі того будинку вже давно нема, як і самої Лазарівни. Коли це сталось, як прізвище цієї поважної жінки, чия вона донька, дружина — і досі залишається таємницею. Ні. Швидше — загадкою. Уявіть, така собі Олеся письменника О. Купріна.

Шовковиця. Черниш. Біля Лазарівни

Сьогодні на цьому, з роками трохи забутому місці, красується розкішна, трошки кучерява, могутня шовковиця, за формою стовбура вона нагадує турботливу жінку, що пригорнула до себе своїми міцними гілками, наче теплими руками, велику родину. В червні тут перегукуються горлиці, кричать полохливі кулики. Хоча шовковиці вже років сто, листя видається молодим, воно зелене, соковите. Кора світло-коричнева, ніжна на дотик.

Дивлячись на це дерево та оглядаючи навкруги територію, чомусь в уяві одразу постає постать чепурної жіночки із майстерно запле-

теним русявим волоссям, вдягненою в черниську за стилем спідницю, яка по-особливому елегантно підкреслює її стан.

Дівчиною на свята обов'язково вдягала віночок із кольоровими стрічками, «калинове» намисто, з часом демонстративно додавала темно-янтарні прикраси, а ще накинутий на плечі чорний шерстяний платок у червоних трояндах, як знак чи згадку про минулі часи. Шарму жінці додавали хромові коротенькі черевики, мережива на сорочці, що ледь-ледь виглядали з-під спідниці, і обов'язково — розшитий білими та чорними нитками, червоний фартух.

Сторонній, вперше побачивши цю милу особу, скаже пошепки: «Вочевидь, така жінка любить саму себе, знає собі ціну й за словом не полізе в кишеню». Отака красуня тільки сама обере собі того, кого покохає, або до скону тільки його єдиного, омріяного і буде чекати все життя».

Біля такого таємничого місця, зачарованого дерева завжди чомусь хочеться зупинитись, а в спекотні липневі дні перепочити з дороги, сховавшись від палючого сонця, доторкнутись до її гілок, насолодитись червоно-чорними, налитими солодким соком ягодами.

Стримує ці потаємні бажання «невідомий господар» – неначе охоронець, що спеціально побудував отут поряд ошатний будинок із залізними воротами та шпилястим за формою дахом у готичному стилі.

Стверджують деякі бабусі в селі, що Лазарівна, то ніхто інша, як Капітоліна Лазарівна, єдина донька сільського голови Черниша у 1902 –1919 рр. Кирієнка Лазаря Михайловича. У 1910 році красуня Капітоліна вийшла заміж за [9]Івана Ковтуна – Котовича, гарного хлопця з відомого козацького роду. У 1915 році Іван Гаврилович, пішов на війну і пропав безвісти. Розповідають, що Капітоліна весь час його чекала, не виходила заміж, відмовляючи знатним кавалерам, говорила своїм кумасям, «…я так люблю свого Іванка, що він не зможе, не посміє не повернутись…»

«ЧТО НАДО?»

Дерев'яна рівненька огорожа, як хортицькі паркани, приваблює, але й насторожує. Біля цього двору завжди чисто, під шовковицею підкошена трава, тут відчувається якась прихована, але постійна присутність дбайливого господаря-охоронця. Такі будиночки інколи зводили собі приїжджі люди, скуповуючи у сільради покинуті садиби.

Милуючись знайомими краєвидами, задивився на шовковицю, як на молоду, привабливу жінку. І те, й інше — це витончене, бездоганне т в о р і н н я її величності природи.

Підхожу до дерева. Що робить природа? Яка краса, навіть горобці, оберігаючи її спокій, несамовиту привабливість та загадковість, не на

Кирієнко Василь В.І. 2009 рік

гілках, а під шовковицею ласують щедрими плодами.

Прозаїчно замріявшись, якось розслабився. Раптом чую, наче десь далеко в полі, трохи хриплуватий, але за тональністю командний голос: «Что надо?», від якого ледь не похлинувся, якраз тільки поклавши до рота солодку ягоду.

Не встиг озирнутись та второпати, звідки оте «витончене» запитання, бачу, через паркан дивиться суворий на вигляд чоловік у зеленому однострої, котрий знову, не почувши відповіді, наполегливо запитує: «Что надо?»

Роздивившись, в п і з н а ю. Це ж той самий Васік. Але щоб не розгнівати земляка і не нарватись на жорсткий комплімент, вітаючись стримано, промовляю: «Вибачте, пане за нахабство та цікавість до ягід». Він парирує швидко по-військовому: «Панів уже нема 100 років». *Ну майже по М. Булгакову — «…все господа в Париже*». Згодом все-таки усміхається, отака реакція повністю відповідає його манері спілкування ще з дитинства.

— Шовковиця у тебе, Василю Івановичу – просто д и в о: рясна, соковита, солодка, ось і гілки, погойдуючись від легенького вітерцю, наче запрошують ще і ще раз пригоститись смачною темно-фіолетовою ягодою.

Подавши йому руку, вітаючись, пригадую, – *Кирієнко Василь Іванович народився 02.01.1947 року в Черниші в хліборобській сім'ї.*

Батько: Іван Дем'янович, 1910 р.н. Мати: Тетяна Ларіонівна, 1914 р.н,. в дівоцтві Снігир, обоє із Черниша. Їхні діти – Ганна, 1939, Микола, 1942, Василь, 1947 р.н.

*Василь навчався в Черниській та Седнівській школах. У 1966-1971 рр. — курсант Ленінградського вищого політичного училища МВС СРСР, яке закінчив на *відмінно із «золотою» медаллю. Занесений на Дошку пошани кращих випускників училища.*

У 1979 році підвищував вишкіл у Військовій академії. Проходив службу в РРФСР та

Кирієнко В. І. 1977 рік

Литовській РСР. У 1985-1987 рр. військовий радник у ДРА (Афганістан). 1987-2003 рр.— ст. викладач Університету внутрішніх військ МВС Росії. З 2003 року — підполковник у відставці. Нагороджений медаллю «За бойові заслуги» (Указ ПВР СРСР від 23.07.1987 р.), орденом «За хоробрість» [2]ДРА (Указ РР ДРА від 23.07.1986 р.) 28 грудня 1988 р. Почесною грамотою ПВР СРСР «За мужність та військову звитягу під час виконання інтернаціональної допомоги в Республіці Афганістан».

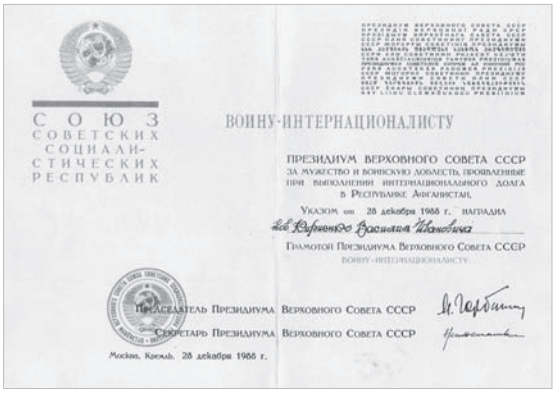
СОЮЗ СОВЕТСКИХ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ РЕСПУБЛИК

ВОИНУ-ИНТЕРНАЦИОНАЛИСТУ

ПРЕЗИДИУМ ВЕРХОВНОГО СОВЕТА СССР
ЗА МУЖЕСТВО И ВОИНСКУЮ ДОБЛЕСТЬ, ПРОЯВЛЕННЫЕ ПРИ ВЫПОЛНЕНИИ ИНТЕРНАЦИОНАЛЬНОГО ДОЛГА В РЕСПУБЛИКЕ АФГАНИСТАН,

УКАЗОМ от 28 декабря 1988 г. НАГРАДИЛ

Грамотой Президиума Верховного Совета СССР

ВОИНУ-ИНТЕРНАЦИОНАЛИСТУ

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ ПРЕЗИДИУМА ВЕРХОВНОГО СОВЕТА СССР

СЕКРЕТАРЬ ПРЕЗИДИУМА ВЕРХОВНОГО СОВЕТА СССР

Москва, Кремль, 28 декабря 1988 г.

У 1969 році одружився на чернишанці Оксані Іванівні Кондратенко. Донька Ія, лікар, живе і працює в Чернігові. Син Владислав, військовий. Проживає в С.- Петербурзі.

— То як склалась подорож у доросле життя, *— запитую.*

— Як бачиш, живий, у відставці з 2003 року. Син залиишився у С.-Петербурзі, я з дружиною та донькою повернулися додому. Люблю рибалити, збираю гриби, займаюсь звичними дачними та домашніми справами.

— Чому так сумно?

— Чомусь одразу згадав моїх колег-офіцерів. Плануючи піти у відставку, більшість із них мріяла приїхати жити в Україну і по-доброму заздрила мені. Не збулось**. *Як сказати!***

Життя ось тут у селі для мене — це ще й подорож у просторі між дитинством і дорослим часом. Наприклад, прийшов у ліс на грибне місце, така собі галявина біля [5]Атитехторового болота, наразі тут високі берези, дорослі липи, осики. А колись у дитинстві підростав тут тільки молодняк, і знайти можна було хіба що сироїжку або обабку. Наразі там у грибну пору бувають і боровики-красені, й красноголовці, навіть польський гриб, який ніколи в наших лісах не ріс, можна знайти.

— Чого або кого не вистачає ось тут, удома?

— Мами. Стоячи на колінах, низько вклонюсь, помолюсь: [6]«..Ти пробач мені, мамо, що за життя не спитав у тебе й половини того, що б мусив спитати. Знову запізнився легенько, хоч трошки тебе обійняти...»

А перед батьком — вибачитись. Прожив він довге і насичене життя. Часто повчаючи та наставляючи на дорослість, розповідав мені власну формулу виживання. Я не слухав, своїм був занятий, він важко переживав мою незацікавленість, здавалось, розцінював це як образу.

У 1941 році він опинився в полоні. Утримувався в Яцевському таборі для військовополонених. Одного разу моя бабуся, а його мама викупила батька у поліцая за добротний кожух. Здавалось би – мама знову дала йому життя. Але прийшовши додому, на біду, раптово зустріли чернівського поліцая, до речі, сусіда, на прізвисько Мошка. Той із помсти, колись юнаками вони «поцапались» на вулиці, не звертаючи уваги на плач і умовляння мами, ледь на її очах не застрелив батька з гвинтівки. Так би й трапилось, якби не втрутився мадярський офіцер, який проїжджав якраз по вулиці. Той втолкував останньому, що аби розстріляти військовополоненого, треба суд, а не самосуд. Слава Богу, до зими 1942 року окупанти в селі були ще деякою мірою милостивими до цивільного населення. Коли Черниш був звільнений Червоною армією, батько знову воював артилеристом, управляв тягачем. Доїхав аж до Берліна. Нагороджений медаллю «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.».

Демобілізувавшись, брав участь у будівництві Седнівської ГЕС, потім весь час працював трактористом у колгоспі.

Вибачитись хотів би й за те, що його бойову медаль, умиту батьківським потом і солдатською кров'ю, граючись, як іграшкою, необачно втратив. Батьку хоча було і важко, він вибачив мені. Вже тепер, із часом, розумію, яка то була дорогоцінна сімейна реліквія.

— А що запам'яталось найбільше з дитинства?

— Шалений темп життя. І, здається, я сам його ще й прискорював. Хотів швидше закінчити школу, щоби не треба було готувати уроки, а за невивчені граматичні правила та геометричні теореми не стояти ввечері навколішках біля челісників нашої печі.

Більше хотілось волі, самостійності — взимку бігти на [3]«тарадайку», навесні пограти у«матки», а влітку в футбол та карасів наловити бродником. [4]

Не було тільки одного – бажання йти на «норму» до мами, бо на ту норму, як відомо, колгосп нарізав один га картоплі, два га солодких та кормових буряків, а ще льону так соток тридцять. Треба було ще й тютюн заскирдувати. А вдома кролям трави накосити, качкам ряски в болоті наловити.

Ой як було важко примусити себе йти та виконувати оту норму. Гадав, от закінчиться школа, а з нею й дитинство, і я вільна людина, що сам захочу, те і буду робити, без усяких примусів, наказів та повчань мами Тетяни: *«Вчись, Василько, інакше в колгоспі волам хвости крутитимеш»*.

Післявоєнне життя виявилося важким і голодним. Із щоденних страв найпопулярнішими, після українського борщу, були «рулі», слово це наразі майже забуте і не вживається, та й страви такої давно вже нема в сільському раціоні.

Уявіть собі сільську хату із глиняною долівкою, дерев'яний, майже порожній стіл, посередині якого — велика керамічна, оздоблена полудою миска молока з накришеними шматочками хліба, і троє завзятих підлітків із дерев'яними ложками апетитно, навипередки, дружно сьорбають «рулі».

АФГАНІСТАН

— Василю Івановичу, через стільки років які враження від зустрічі з минувшиною?

— Зв'язку із селом, земляками не поривав. Звичайно, що багато з ким на життєвій дорозі розминувся. А з минулим уже не зустрінешся. Його треба пам'ятати та не забувати. Те, кому ти зобов'язаний життям і власним успіхом: батькам, вчителям. Незрадливим друзям. Дбайливим командирам. Мужнім побратимам.

Тест на вірність та бойову відданість пройшов в Афганістані, тільки там повною мірою усвідомив ціну та вартість власного життя. Там, далеко в горах, зрозумів — для твоїх ворогів воно нічого не варте.

— Цікаво. А якщо детальніше?

— У 80-х роках XX століття для офіцерів Радянського Союзу Афганістан був таким собі тестом на зрілість і професійну придатність.

Наразі, мабуть, так і для українських військових тестом є служба в зоні АТО. Якщо ти пройшов там бойовий вишкіл, загартувався в екстремальних умовах, то отримуєш такий собі «бойовий жетон», засвідчуючи право і статус «чинного» бойового офіцера.

Підготовчий період та навчання перед відправкою «у спецвідрядження» включало в себе не тільки курс військово-тактичної підготовки, але й вивчення тамтешньої мови, ознайомлення з історією, культурою країни, традиціями, звичаями, релігією, що сповідує її народ.

Вже 1 квітня 1985 року «опинився» в Кабулі. Столиця Демократичної республіки Афганістан розташована на висоті 2.5 тис. км. над рівнем моря. Пригадую, в місті тоді дихати було дуже важко, і не тільки від спеки, обмалі кисню, швидше, від невідомості й мандражу.

Вилітали в Афганістан із Москви. Наш транспортник Іл76 від радянського кордону до Кабулу постійно супроводжували літаки-винищувачі. Потім, до самого приземлення, бойові гелікоптери, відстрілюючі тисячі теплових ракет. Видовище не з приємних. Весь час у напрузі. «Стінгери» саме тоді опанували ситуацію в небі і не давали життя нашим військовим. За 10 років війни з моджахедами було збито 118 бойових літаків, 335 гелікоптерів, підбито 147 танків, 1314 БМП та БТР. Людські втрати були не меншими. *** Загинуло 9511 осіб у боях, 3203 померли від ран, небойові втрати, 739 осіб. Отримали поранення близько 54 тисяч військових, із яких 12 тис. стали інвалідами.

— Не лячно було?

— Для радянського контингенту 1984–1985 роки були найкривавішими за втратами. Тому перед відрядженням відчував якийсь страх, розумів, що їду на війну. Потім адаптувався. До всього звикаєш. Смерті треба боятись, але не треба її чекати, а тим більше — підставлятись. За життя необхідно боротись. Пригадую один випадок, коли мій знайомий — полковник О. Бунцев, опинившись у палаючому літаку, виявивши надлюдські зусилля, все-таки вибрався з нього, як не дивно, розірвавши руками пошкоджений металевий фюзеляж.

— Війна завжди, як не прикро про це говорити, передбачає і невідворотність втрат, які для вас на тій війні були найболючішими. Які висновки для себе ви зробили, повернувшись із «театру війни»?

— Кожна втрата там — це зарубина на серці. А якщо це твій товариш, то це ще й особиста трагедія, чергова зморшка на обличчі. Кажуть, що до смертей на війні звикаєш, неправда, швидше, наступного разу біль не такий гострий, а душа все більше черствіє, накопичується злість.

Дуже страждав від усвідомлення безглуздості загибелі майора Анатолія Лозовського, мого афганського товариша, з яким ми були дуже близькі по життю, особливо в принципових питаннях. Потоваришували, коли спільно проходили перепідготовку, потім разом служили в Кабулі. Планували після війни побувати у Львові, звідки він родом, а потім погостювати і в мене на Чернігівщині. Він був дуже здивований тим, що Галицьке і Чернігово-Сіверське князівства стали союзниками, об'єднавшись родами. Галицький князь Ярослав Осмомисл, похований в усипальниці собору святого Юра (Георгія) у Львові, був батьком Єфросинії Ярославни – дружини Новгород-Сіверського князя Ігоря, відомих із XII століття історичних персонажів часів Київської Русі та згаданих у літопису «Слово про полк Ігорів».

До Афганістану Анатолій служив заступником командира батальйону Львівського оперативного полку внутрішніх військ МВС СРСР.

А головний висновок такий – у чужий монастир зі своїм статутом не ходять, а тим більше без запрошення.

— Чим іще займались радники (мушавери)?

— Стратегічно мета та завдання радянських представників в ДРА зводились до одного –зміцнити існуючу владу в Афганістані, уникнути розв'язання там повномасштабної громадянської війни, не допустити та мінімізувати втрати радянського військового і цивільного контингенту там.

На службу виходили в військовій формі афганської армії. Із озброєння при собі мали автомат (АК), пістолет, супроводжував нас перекладач із місцевих. Проблема і небезпека були не тільки від душманів, але й

від незнання мови, тим більше, що не кожний із перекладачів знав мови афганців — фарсі й дарі одночасно.

За своїми обов'язками радник МВС (*мушавер*) повинен був перебувати постійно серед населення, спілкуватись із ними, роз'яснювати позицію Радянського Союзу, а саме: чому ми в цій країні, також вивчати проблеми, громадську думку, настрої старійшин, мулли та персоналу їхньої міліції (*царандоя*).

У нас, слов'ян, при зустрічі ми із ввічливості обов'язково поцікавимося здоров'ям, як діти, дружина. Можемо поспівчувати негараздам. У них такі запитання можуть розцінюватись, як образа або кривда.

В сім'ях афганців багато дітей. Їхні жінки заміж виходять рано — в 12 років. У гості ходити в інші (*наші*) сім'ї чи приймати у себе гостей у них не прийнято. У п'ятницю вони не працюють.

— Ймовірно, і не воюють?

— На жаль, не завжди так. Але все-таки саме ось у ці дні якоюсь мірою був вихідний і у нас. Бувало так, що радники всіх відомств збиралися в радянському посольстві, яке мало величезну територію в Кабулі та ідеально охоронялось: із застосуванням охоронних підрозділів і технічних засобів, було вдало використано рельєф місцевості. Там могли трохи відпочити, спадало звичне напруження, ми спілкуватись, обмінювались бойовим досвідом, новинами, розважаючись, грали в волейбол, футбол. Як і в Черниші, я був воротарем збірної МВС ДРА з футболу.

Про службу. Підпорядковані афганські командири, зобов'язані були приймати бойові рішення тільки за згодою радянського радника. З багатьма із них відносини у нас були дружніми, разом святкували політичні свята — і наші, і їхні.

—А як щодо кулінарних забаганок тамтешніх мусульман?

Взагалі-то населення у них по соціальному та майновому стану поділяється приблизно на три прошарки (касти). А от кухня майже одноманітна, мені здалося, що їхні страви надто вже аскетичні й у жодне порівняння із нашим українським розмаїттям страв на столі не йдеться. Це, як правило, шурпа, шашлик, у більш заможних шашлик загортається в тонкі, майже прозорі гарячі млинці, до всього — хліб, багато зелені, кумис.

Там, сидячи чи стоячи за столом, сховавшись за дуваном, хоч і в тіні, але під палючим сонцем, сумував не тільки за домом, сім'єю, країною, а ще за нашим домашнім картопляним пюре із солоною рибою чи котлетою зі свинини, дуже хотілось під кварту домашньої гіркої горілки — сільського солоного огірочка з діжки, квашеної капусти з [8]антонівкою.

Щодо афганських офіцерів, поважаю їх за хоробрість та високу військову дисципліну, і це не пафосні слова. Більшість із них були з багатих та заможних родин. Освічені, виховані на національних, куль-

турних, релігійних і військових традиціях. Вони віддано служили тому уряду ДРА. А ось із солдатами було складніше. Бідним, голодним, неосвіченим, їм важко було одразу збагнути «високі» ідеали революції. Дезертирство, зрада, ухилення від виконання бойового завдання були звичним станом цієї категорії вояків.

— А для хоробрості офіцери як себе налаштовували?

— Коран мусульманам не дозволяє пити вино, а ось про горілку там нема мови, так жартома відповідали на наші запрошення афганські офіцери. Але це швидше виняток, аніж правило. Я не помічав, щоби перед боєм чи військовою операцією афганські офіцери піднімали бойовий дух спиртним. Швидше в таких ситуаціях з їхнього боку були усамітнення та молитва.

— В юнацькі роки, коли в селі були жорстокі за характером протистояння, а за формою майже «піхотні» бої між Слободою та Кирінщиною, одного разу, коли «бій» дійшов до кривавих наслідків і не було видно розв'язки цій бійні, ви взяли біле полотнище і пішли на переговори із Слобожанщиною. Тоді вдалося призупинити ту непотрібну бійку. Чи не доводилось виконували такі дипломатичні доручення в Афганістані? [5]

— Оті «потішні», нехай інколи криваві вуличні бої, виробляли та формували як характер, життєві принципи, чоловічі чесноти ,так і правила поведінки в екстремальних ситуаціях.

Був такий випадок. У провінції Кандагар ми поїхали в один із аулів на зустріч із старійшинами, зібрався такий собі, по-нашому кажучи, «схід села». Мета зустрічі була єдина – припинення з їхньої сторони нападів на наші підрозділи та уникнення взаємного кровопролиття. Їхали ми у

Афганістан. 1986 рік. Кирієнко В. І. третій ліворуч

складі озброєної групи з 10 осіб, це представники радянського контингенту, армійської розвідки ДРА, державної служби безпеки – ХАД. Зустріч відбувалася в центрі аулу. Розмова спочатку не клеїлась, дуже вже накопичилось багато взаємного негативу, недовіри. І коли спілкування майже перейшло в конструктивне русло, з-за дувану вилітає бойова граната в напрямку натовпу. Підскочивши на камінці, вона перелітає через пагорб із піску й розривається. На наше «щастя», цей кульбіт гранати рятує учасників зібрання. Всі вихоплюють зброю, ще секунда — і розпочнеться стрілянина, а в цьому випадку вижити вже нікому не вдасться. На якусь мить всі завмерли – хто перший вистрелить. Спокійний вигляд старійшин та стриманість нашої групи дозволили уникнути найстрашнішого. Оточення старійшин так і залишилось на місцях, неначе нічого й не відбувалось, а наша охорона негайно кинулась за дуван, через деякий час привели одного-єдиного затриманого – дехканина, бо більше навкруги нікого не було виявлено.

На вигляд це статистичний афганський селянин – босіком, на голові румол, вдягнутий у халат, під низом щось схоже на наші штани. Через плече сумка, в якій плоский афганський хліб, серп, піала, фляжка з водою. Нічого підозрілого нема. Старійшини підводять голови, треба відпускати. Співробітник ХАД роздягає затриманого до пояса, той не суперечить, покірно виконує команди. Старійшини мовчать, з-під лоба спостерігають за дійством. [2] Ми, слов'яни, відвертаємось – «невірним», за законами шаріату, не можна спостерігати за оголеним чоловіком. Слідів ременя від автомата чи РПГ, на що ми розраховували, на плечах затриманого теж нема. Форс-мажор. Треба, мабуть, відпускати.

І тут досвідчений афганський оперативник ХАД бере для огляду правицю затриманого, ось тут уже все і всім стає зрозумілим – вказівний палець у нього з добрячим мозолем, який з'являється, як відомо, тільки від спускового гачка автомата чи кулемета.

— Вирушаючи на такі небезпечні «дипломатичні місії», мабуть, згадували маму, зазвичай хрестились?

— Про маму — так, а от на рахунок другого жесту, мабуть, тільки внутрішньо. Хоч і в цьому не впевнений. Ми ж були ідейні. Хоча й хрещені від народження. Там, на чужині, Бога згадували дуже часто, але не звертались.

— Проведемо паралелі, за що воювали: а) хлопці в селі між кутками; б) радянські війська в Афганістані?

— За територію…

— Що для вас Черниш?

— Це моя батьківщина. Я дуже люблю село, його околиці, ліси, озера. За своє гарнізонне життя я багато де побував, багато чого

бачив, надивився всякого добра, але для мене це найкраще, найкрасивіше місце на землі. Взяти хоча б лісовий масив Рог. Столітні дуби, тихенька річечка Струга, пташині колонії. Там я відпочиваю, заспокоююсь, насолоджуючись природною красою, інколи, правда, буває сумно від того, що колись цей лісовий масив «пропив мій дід Дем'ян». Заспокоює єдина думка, що ліс все одно би відібрали. А діда, який до того ж був пономарем у місцевій церкві, могли і запроторити кудись.

— А що для вас Україна?

— …

— Те, що затятий футболіст, пристрасний рибалка, хитрий мисливець, любиш подорожувати — знаю. А ще якісь захоплення є?

— Люблю читати прозу.

— ***І що читаєш****?*

— І. Тургенєва, Л. Толстого, Ф.Достоєвського. В. Астафьєва, І. Стаднюка, В. Скотта, Т. Драйзера, поетів Р. Бернса, С. Єсеніна і, як не дивно, В. Маяковського.

— Ностальгія?

— Ще зі школи люблю російську літературу й мову.

— Цікаво, а українську мову та літературу, українських авторів що, не проходили? У мене, наприклад, до цього часу перед очима стоїть яскравий образ Галини Олексіївни Акуленко, з гарно зачесаним волоссям. Усміхнений, на дитяче сприйняття цікавий образ учительки. Згадую, як вона, вдивляючись у допитливі очі дітей, у цілковитій тиші класу, натхненно й неповторно читала «Пилипка» Андрія Головка: «У нього очі — наче волошки в житі…». Вона завжди розмовляла українською – на уроках, у шкільному товаристві, в побуті. *(Авт.)*

— Зовсім недавно читав поезію Т. Шевченка. Знаю інших українських письменників та поетів, знайомий з творами: О. Десняка, О. Довженка, М. Старицького, М. Коцюбинського. П. Куліша. Сподобались усі п'ять видань О. Бузини, які прочитав.

— А сучасних українських поетів, що наразі на слуху — Л. Костенко, В. Стус, В. Симоненко, М. Хвильовий, О. Ольжич — іще не читав?!

— Російська мова, література, поезія мені якось більше до душі. Половина зрілого життя – навчання у військових закладах, ідейний вишкіл там, служба в армії відбувались саме за СРСР. Коли у 2015 році я був у Петербурзі і люди питали мене, звідки я, хто за національністю, відповідав: я *«шураві»,* що на фарсі перекладається так – *я радянський.*

ЗАМІСТЬ Е П І Л О Г У

За давно виробленою звичкою, повечерявши, він вийшовши прогулятись на подвір'я, в літній теплий вечір, коли свіжості додає легкий вітерець, приємної прохолоди — спокійне озеро. Стежку підсвічує молодий серпастий місяць.

Дихається легко, навколо тиша, вже мовчать солов'ї, тільки де-не-де скриплять старі верби. Пригадав, як колись такими теплими вечорами, босоніж, ловили з хлопцями бродником карасів у болоті. Думки плутались, нашаровувались одна на одну і були десь далеко-далеко.

Раптом біля шовковиці помічає силует, постать незнайомої жінки — струнка, волосся густе, русяве, розплетене, пасує їй довга полотняна сорочка чи то спідниця з розрізом на грудях, навіть намисто видно.

Хто б це міг би бути? Чому тут і так пізно?

Зупинившись від несподіваної зустрічі, тестує самого себе. Це не сон? Ні. А що ж це тоді мариться? Відчуває, як калатає серце, а за вухом потекла холодна краплина поту, далі за сорочку, аж до живота. Від несподіваної, майже містичної зустрічі наїжачилось волосся, спітніли руки. Стало якось незвично, трохи л я ч н о.

Відьма! Кажуть, жила одна на Слободі. А може, привид. Але ж їх нема в природі, заспокоює самого себе, це все вигадки для неврівноважених. Але ж «вона» ось, поруч. Містика. Що ж робити? Кажуть, треба перехреститись, промайнуло в голові та й одразу відійшло на другий план – не вірить він цьому хрещенню.

Тоді будь що буде, т р е б а йти! Наказує сам собі. «А якщо не піду? Що тоді? — ставить у думках сам собі риторичне запитання. — Будеш свідком того, що «вони» — привиди — насправді існують. Ти ж бачив це сам, своїми досвідченими широкими дорослими очима!»

«Ні, це не *примара,* — запевняє та мобілізує для рішучості самого себе. — Це м а р е в о, це від літньої спеки, від втоми щось увижається. Іди, іди, рухайся, не стій, — наказує він собі ще раз, — або ти боягуз».

Ну нарешті, навіть сам здивувався такій рішучості, п і ш о в, навіть ніг не відчуває, а навколо тихо, навіть жаба ніде не квакне, качка не крякне в болоті. Справді, м і с т и к а.

З наближенням постать «жінки» потихеньку втратила свою конфігурацію і на очах якось розсіялась.

Гілка шовковиці, хитнувшись від ледь помітного вітру, ніжно торкнулась своєю колючою, ще не достиглою ягодою скронь, так само несподівано, оцим легеньким, хоча і прохолодним дотиком, знов повернувши його до вечірніх романтичних реалій. На душі стало

якось легко, заспокоїлось серце, нормалізувався пульс. Витер легенько спітніле чоло.

Якраз у цей час біля сільського клубу на стовпі вимкнули ліхтар, із озера зникла довга смуга світла. Молодь, перегукуючись, розходилась по домівках. Хлопці гострословили, дзвінкоголосі дівчата сміялись, у відповідь кидаючи жартівливі репліки.

То що ж то було? Одна мить, а як спітнів, навіть на сінокосі не бував у такому стані. Як добре, що не злякався, пішов назустріч. А якби ні?

Так хто ж то все таки був? Хто?

Зачиняючи металеву хвіртку, він ще раз обернувся та й накинув поверх, для міцності, ще й номерний замок.

Джерела інформації

1. Придеснянський колгоспник. 1962. 31 серпня.

2. ДРА – Демократична республіка Афганістан.

3. «Тарадайка» (черниське) – зимовий атракціон на льоду.

4. «Матки» – гра двох команд. Ще інколи її називають «лапта», за змістом гра схожа на американський футбол. Використовується м'яч, схожий на тенісний. Виграє той, хто заволодів прапором іншої команди.

5. Місцеві топоніми.

6. Власні думки Василя після прочитаного вірша Семена Острового «Мама». Переклав із російської І. Кирієнко.

7. Бляха – покрівельний матеріал із алюмінію.

8. Антонівка – сорт осінніх яблук, придатних для квашення.

9. Держархів Чернігівської області. Фонд Р679, оп. 10. спр..1679,1394

* Власноручно написана Кирієнком В.І. автобіографія.

** Комбіди – комітети бідноти у 1920–1933 рр.

*** Інформація про втрати СРСР в Афганістані різниться показниками втрат в багатьох доступних джерелах інформації. Кирієнко В.І. називає саме такі узагальнені показники, більш характерні для російських сучасних джерел інформації.

P. S. *Загалом, цікава розмова далась мені дуже важко, а скласти сюжет, написати було ще складніше. Промайнула думка — взагалі згорнути цей «проект», або, як варіант, якось «причесати», «причепурити» оповідання, обійти гострі кути. «Чи варто це робити?» — щоразу питав самого себе.*

На етапі роздумів дав Василеві Івановичу прочитати ще не відшліфований текст–чернетку. На моє здивування, він довго і уважно читав, навіть надто довго, вчитувався в кожне слово, речення, оцінював написане, думки.

В його очах стояли сльози. Він довго не міг заспокоїтись. Потім додав, що написано цікаво, чистісінька правда, і змінювати нічого не треба. Але я так не думав і не вважав.

До цієї зустрічі ми часто з ним розмовляли, працюючи над матеріалом. Багато прочитав того, що він колись сам для себе написав. Не поділяю багато думок Василя, але спеціально, декілька разів перечитавши його власні роздуми, різні історії, зрозумів, відчув біль підполковника через безповоротні втрати, «побачив» його рани, глибокі «зарубини на його тілі».

І все ж таки зізнаюсь. Дещо із тексту прибрав. Не змінював, «не причесував», а просто не друкував.

Дружня розмова із Юрченком Григорієм Андрійовичем за участі та сприяння його доньки Сахно Наталії Григорівни *

Юрченко Григорій Андрійович, народився 12.10.1926 року в с.Черниші. На даний час прописаний та проживає в Черниші по вул. Озерній, 11. Батько Юрченко Андрій Хомич, дата народження невідома. Мати Юрченко Наталія Сезонівна.

Григорій Андрійович народився в багатодітній селянській родині, окрім нього в сім'і Юрченків були ще чотири хлопці: Михайло, перша дитина, рано помер; Іван, 1922 р.н., загинув у 1941 році; Пантелій, 1924 р.н., помер у 1996 році. Микола, 1928 року народження, помер у 2011 році.

Помешкання родини Юрченків у селі було на кутку, який називався Кордівкою, наразі це вул. Садова. А взагалі то розбудова населеного пункту ішла навколо великого озера, яке, зі слів Г.А., називалось Болотом. Що стосується походження назви села, то він і його донька дотримуються та висловили думку, що назва села Черниш походить від прізвища колишнього володаря села на кшталт – Чернишов чи Черниш.

Під час війни, в період окупації із серпня 1941 р. по вересень 1943 р., Григорій Андрійович разом із батьками жив у Черниші. Пригадує важки часи знущання німецько-фашистських окупантів та їхніх поплічників над селянами. Арешт та розстріл колишнього голови колгоспу Кирієнка Миколи. Брат Григорія Пантелій теж затримувався поліцаями за підозрою у якомусь вигаданому ними [1]«гріху», який буцімто скоїв Пантелій на території села, але, слава Богу, обійшлося. Його відпустили. Пам'ятає, що старостою села був Садченко Микола Якович (Гньот), із поліцаїв пригадує тільки Йовенка Василя Митрофановича. Після звільнення села радянськими військами Йовенко був заарештований та засуджений. Після звільнення із місць позбавлення волі він жив у селі, а працював у Седнівському радгоспі.

Після звільнення села від окупантів Григорій Андрійович, як і багато інших хлопців, був мобілізований до лав Червоної армії, проходив службу у військах протиповітряної оборони з квітня 1944 року по червень 1950-го. У травні 1944 року під час одного з боїв отримав важку контузію. Наразі погано чує. За бойові заслуги Г.А. нагороджений медаллю: «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні

1941-1945 рр.», у 1985 році — орденом Вітчизняної війни II ступеня». Інвалід війни.

Після демобілізації повернувся в Черниш. Усе життя працював у місцевому колгоспі в тваринницькій галузі. Комунікабельний, працьовитий, гострий на слово, він користувався авторитетом серед селян та колгоспників.

У 1950 році одружився на [2]Юрченко (Леоненко) Варварі Авакумівні, 1928 року народження, родом вона була з Черниша. Григорій і Варвара виростили трьох дітей, працьовитих, вихованих у традиціях любові до батьків, сім'ї та матінки України. Найстарша Наталія, 15.06.1951 р.н., проживає в .Чернігові, до виходу на пенсію працювала на плодоовочевому комбінаті, чоловік Сахно Андрій Якович, за професією шофер, передчасно помер в 2010 році. Лідія, 1952 р.н., на даний час живе в Ніжині, чоловік Лідії – Дяченко Іван Володимирович після отримання Україною статусу незалежної держави довгий час обіймав посаду представника Президента України в Ніжинському районі, Лідія працювала на Ніжинському м'ясокомбінаті ветлікарем. Нині на пенсії. Найменший у сім'ї Микола, 1958 року народження, на сьогодні проживає в Чернігові, працює шофером на Чернігівському молокозаводі.

Нині Григорій Андрійович перебуває під опікою старшої доньки Наталії, дружина Варвара передчасно залишила цей світ.

Довідкова інформація

1. У вересні 1941 року німці поховали своїх загиблих вояків у селі, на пагорбі біля озера, де наразі знаходиться відроджена Свято-Георгієвська церква. На могилах вони поставили березові хрести, на кожний хрест повісили гітлерівську каску. Але одного разу вночі хрести хтось поваляв, а каски зникли. Зі слів мешканця села Носенка Серафима Мойсейовича, якраз через це Юрченко Пантелій і підозрювався поліцією. Серафим вважає, що Пантелію це було притаманно, він користувався в селі авторитетом серед молоді, був бойовим та вольовим хлопцем, ненавидів окупантів. Невипадково, що якраз він і був у числі підозрюваних.

2. Варвара Авакумівна є хрещеною матір'ю – Богдан (Носок) Наталії Петрівни, уродженки Черниша. Про неї мова в матеріалі під назвою «Чи була в Черниші народна артистка Радянського Союзу?» — в цьому розділі. Свого часу батьки Наталії Петрівни та Наталії Григорівни були не тільки кумами, але й добре товаришували. Ця дружба тягнеться ще від їхніх дідів.

P. S. 01.07.2017 року пішов в інші світи і Григорій Андрійович. Похований у Черниші.

Чи бувала в Черниші народна артистка?

«У Черниш за талантом чи коханням...»

В післявоєнні 50–60-і роки минулого століття, коли телебачення тільки починало свої перші кроки, а в деяких селах Чернігівщини ще й світла не було, дротове радіо, газети, листування між людьми залишались основним джерелом інформації. В ті часи денні радіотрансляції були у суворо визначений час. [1] Населення Черниша із задоволенням слухало новини, концертні програми, спортивні трансляції. Тим більше, що гучномовець був у найбільш активній частині села – біля будинку культури. Що стосується концертних програм, то зазвичай транслювались виступи вже відомих професійних колективів, найпопулярніших співаків тих часів: Клавдії Шульженко, Марка Бернеса, Лідії Руслановоі, Марії Мордасової, Ольги Воронець, Тамари Міансарової, пізніше Дмитра Гнатюка, Діани Петриненко, Людмили Зикіної, Леоніда Утьосова – то була «золота гвардія» радянської і української естради, народні улюбленці. Їх любили не тільки за талант, але й за те, що люди в післявоєнні роки чули і слухали ті пісні, які відповідали їхнім настроям, думкам і бажанням.

Багатьом слухачам у пам'яті закарбувався дзвінкий із особливим тембром голос народної артистки СРСР Мордадасової Марії Миколаївни, зачаровували слух неповторно виконані нею російські народні пісні «Барыня», «Барыня-сударыня», «Валенки, не подшиты, старенькі», «Я посеяла ленок».

Заворожували аудиторію запальні частівки, які, до речі, вона сама не тільки співала, але й складала. На весь світ відомі її оригінальні, органічні народні приспівки: «Топится, топится в огороде баня», „Всю неделю с милим врознь, в воскресенье вместе».

В Черниші дорослі люди, молодь тих часів особливо прискіпливо ставились до творчості та співу цієї талановитої співачки. Кожний її вихід в ефір по сільському радіомовленню був особливою подією для селян та колгоспників. І черговою нагодою поговорити, поспілкуватись про події села та побалакати про те, про се.

Кожний слухач коментував її виступ на свій розсуд і на свій лад, пошепки розмірковували про те, як виступ Марії Мордасової впливає в селі на деяких поціновувачів її таланту.

Таке ставлення сільської аудиторії до співачки було пов'язано з тим, що буцімто Мордасову дуже любили фронтовики, а їх у Черниші, на той час було біля 250. І це правда.

В період Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. Мордасова регулярно гастролювала з концертами, співала і танцювала перед військовими з'єднаннями на передовій, у госпіталях перед фронтовиками, в тилу на підприємствах та заводах.

Слухацька аудиторія любила співачку і переживали за неї ще й тому, що за гострі частівки їй, як і багатьом громадянам у той час, теж довелося пройти через суворі сталінські коридори.

Якби сьогодні ми поставили собі за завдання скласти так званий рейтинг найпопулярніших співаків тієї епохи, то впевнений, що в Черниші, на території сільської ради, на першому місті була б Марія Мордасова.

Чому ж такі особливі почуття мешканців села до Марії Миколаївни, чим вона їм така близька і незабутня?

За спогадами багатьох авторитетних людей села, із покоління в покоління й до цього часу переказується історія, а може, легенда чи плітки про те, як буцімто в 1955 році в Черниш приїздила і навіть заночувала в приміщенні сільради відома на весь Радянський Союз популярна співачка. [2]

Марія Мордасова. Аматорське фото 50-х років

1953 рік. Носок П. К. із дружиною Галиною ліворуч, сестрою Марією праворуч, тещею та донькою Наталією

Отож послухаємо Богдан Наталію Петрівну, в дівоцтві Носок, котра народилась 1січня 1951 року в Черниші, закічила Седнівську середню школу, кооперативний технікум, за освітою товарознавець. Переїхала до Чернігова, працювала в системі споживчої кооперації. Останнє місце роботи — ПАТ «Чернігівголовпостач», завідувачка складу.

Батько Носок Петро Калістратович, народився 12.02.1929 року в Климентинівці Ленінівської сільради Менського району. Після одруження разом із сім'єю жив у Черниші. До виходу на пенсію працював у місцевому колгоспі. 23.09.1992 р. передчасно помер. Похований на місцевому кладовищі.

Мати Носок (Барабаш) Галина Іванівна. Народилась 01.06.1926 року в Черниші. До виходу на пенсію працювала в колгоспі на різних роботах.

Зі слів Наталії Петрівни, батьки одружились у 1949 році. Від спільного подружнього життя, окрім Наталії, вони ще виховували двох хлопців — Володимира, 1959 р., та Миколу, 1962 р.

— Наталіє Петрівно, оскільки попередньо я вас інформував про основну мету й тему нашої розмови, дозвольте поцікавитись, що вам відомо про те, як ваші батьки познайомились?

— Батько народився в сім'ї колгоспників. У нього були ще дві сестри — Галя та Марія. Рано залишились вони без батька, тому, мабуть, Петро Калістратотович і подався на заробітки до Чернігова. Працював у системі споживчої кооперації, познайомився там із вихідцем із Черниша Пороньком Петром, вони стали друзями. Зі слів мами, із батьком їх на одному із молодіжних вечорів якраз і познайомив Петро, котрий до того ж був ще і нашим далеким родичем. Через деякий час батьки одружились. Насолодитись подружнім життям повною мірою не вдалося, бо батька призвали до армії. Спочатку він проходив службу в Німеччині, потім у військовій частині, дислокованій у м. Черняховському Калінінградської області, з часом був переведений по службі в Москву. Причина такої ротації мені невідома.

*— **Наталіє Петрівно, я чув про те, що ваша мама Галина Іванівна, як і ваш батько, теж рано залишилась без тата.***

— Так. То була трагічна історія мого дідуся по лінії мами, хоча й типова для того часу, бо сталась вона у важкі, можна сказати, трагічні для нашої країни тридцяті роки XX століття: громадянська війна, колективізація, голод 1932–1933 рр.

Якось дідусь Барбаш Іван та бабуся Єлизавета вирішили купити корову, бо їхню годувальницю примусово забрали в колгосп, незважаючи на малолітніх дітей, яких було троє. Зібравши трохи грошей, розпочали активний пошук корови чи телички. Придбати корову в ті часи з різних причин було досить таки важко. Бо що таке корова для селянина на той час? Годувальниця: молоко, сир, сметана, м'ясо. Нарешті, органіка для майбутнього врожаю. На крайній випадок, це ще й тяглова сила.

З метою придбати корову дідусь і бабуся неодноразово бували в Седневі на недільному базарі, там, до речі, хтось із місцевих чоловіків, наглядно знайомих дідуся, запропонував йому знайти корову, якщо дідусь дасть йому на це грошей. Знаючи не зовсім добру репутацію цих хлопців, бо чув що вони «гарні» злодюги, він, звісно, відмовив їм у цьому, посилаючись на те, що купівля корови — це надто делікатна справа, та й грошей на ту хвилину він іще не назбирав.

Восени 1932 року дідусь та бабуся разом із місцевим жителем Леоненком Авакумом на підводах поїхали до Чернігова на базар, аби щось продати, а заодно, при нагоді, купити, або як кажуть у селі – напитати корову. [4] Справді, цього дня їм пощастило, вдалося нарешті купити корову у знайомих із Смичина, звідки родом і був сам дідусь.

Повертались із Чернігова додому вже надвечір, двома підводами, по дорозі через села Березанку та Лопатин.

Попереду їхав дідусь із прив'язаною до воза коровою, слідом на деякій відстані, пленталась підвода Авакума. Коли проїздили через ліс, який сьогодні носить сумну назву Розбійщина, побачили за деревами, недалеко від дороги, силуети двох людей, подумали, що це, мабуть, чоловіки дрова заготовляють. [3] Раптом пролунали постріли – один, потім другий, внаслідок чого дідусь отримав важке вогнепальне поранення в живіт. Незважаючи на такий загрозливий для життя стан, вони разом із бабусею почали чимдуж кричати та погрожувати грабіжникам. Авакум та його дружина, почувши постріли, теж почали підтримувати дідуся — сильно кричати та стукати батогом по перилах возу й погрожуючи розбійникам судом та розправою. Мабуть, бандити не очікували такого розвитку подій і не наважились нападати на дідуся.

Надавши пораненому допомогу, вони сяк-так доїхали до домівки. Назавтра рано-вранці поїхали до Седнівської лікарні, але там дідусю своєчасно не надали допомоги, він тоді довго сидів у коридорах лікарні, втрачав сили і через деякий час просто в лікарні і помер через втрату крові та перитоніт.

Чи було слідство за цим фактом? До цього часу ми не маємо офіційної інформації про обставини розслідування щодо вбивства дідуся, хоча небезпідставно й підозрювалась тоді група бандитів із Седнева та Черниша.

Біда, як кажуть, не ходить одна, через деякий час від голоду та хвороби помер найслабший, найменший із дітей хлопчик Миколка, брат моєї мами.

— Наталіє Петрівно, в Черниші в 60–70-х роках, мабуть, тільки глухонімі та ліниві не обговорювали в селі одну із найзагадковіших подій, яка трапилась у нашому населеному пунктові і мала пряме відношення до вашої сім'ї – буцімто до ваших батьків приїздила дуже відома в Радянському Союзі артистка. Ну, а зазвичай, як у селі серед людей ведеться, кожний по-своєму інтерпретував цю подію. Ця історія, як мені здається, ще довго супроводжувала родину ваших батьків і самого батька. Що це за загадкова легенда така, романтична, а може, до простого банальна?

— Так, цю історію із перебуванням у нашому селі популярної співачки я чула неодноразово як від мами, так і від бабусі Єлизавети, батько неохоче спілкувався на цю тему.

— Мабуть, це пов'язано із якимсь захопленням вашого батька, місцеві люди пригадують, що він крім того, що був дуже привабливим, неординарним чоловіком – високого зросту, із оксамитовою закучерявленою гривою волосся, як у Шолоховського Григорія

Мелехова, що важить, наприклад, тільки його осанка вершника на вороному, арабської породи, скакуні. У нього в очах завжди були сила і впевненість у погляді. Але кажуть, що він був ще й талановитою особистістю, джигітував на коні, грав на гармошці, дуже гарно співав.

— Щодо його високих здібностей грати на баяні чи гармошці — я стверджувати не буду. Чула, що в 60-х роках як вершник він був запрошений на зйомки одного з кінофільмів на околицях Седнева. А от те, що в нього був надзвичайно співучий, музичний голос, те, що він знав та любив виконувати українські й російські народні пісні, то це правда, бо сама теж люблю співати, тому з батьком ми часто разом співали.

«Ой гіля, гіля, гуси на ставок.
Добрий вечір, дівчино, та я ще й не спав.
Ой не спав, не спав , та й не буду спати.
А я ж і піч не топила, та і їсти не зварила.
Пішла б по водиченьку, та відра погубила…»

Окреме місце в його пісенному репертуарі займала ось ця російська [5*]народна пісня «Ой, при лужку, при луне, на широком поле, при знакомом табуне конь гулял на воле…»

Він дуже любив її співати, якось по-особливому, по-своєму передаючи образ і настрій пісні. Разом із тим у його словах, у мелодії відчувалась якась туга. Співаючи, він начебто розмовляв із конем, якому міг передати тугу та свої думки. На роботі, в побуті він фактично весь свій час проводив із кіньми та біля коней, знав їхній характер, потреби, передбачав поведінку. Він зжився з ними таким чином, що, мабуть, читав їхні думки по очах. Кінь для нього був не тільки робочою силою, але товаришем і розрадою в житті. Співаючи ці пісні, він десь згадував чи аналізував усе своє життя: дитинство і юність, радісні й сумні дні,

надбання та втрати. Мені здавалось, що, співаючи, в думках він був десь далеко-далеко, можливо, згадував, втрачену можливість обрати не сільське життя хлібороба, як це робили більшість його однолітків, а зовсім інший спосіб життя – людини, яка, маючи музичний талант, могла опинитись зовсім в іншому «світі», на іншому полюсі людського буття.

Особливо насичений у нього був репертуар російських народних пісень, бо на службі в армії він співав у хорі Московського військового округу, знав багато тематичних і популярних сучасних пісень.

Він і в дитинстві виділявся співочим завзяттям, брав участь у шкільній художній самодіяльності, сільських заходах. Як пригадувала батькова мама, моя бабуся, його талант якось випадково помітив Антон Верьовка, брат Верьовки Григорія Гурійовича, відомого композитора, засновника та керівника славетного українського національного хору, вихідця із селища Березни. Антон Гурійович пропонував батьку своє сприяння в оволодінні музичною освітою та пісенною грамотою, запрошенням на прослуховування до музичного колективу свого брата. На це у Антона були вагомі причини, бо він теж був освіченою в музичному плані особою. Керував багатьма колективами творчої самодіяльності в Чернігівській області, виступав він і в Черниші, коли керував Боромиківським хором.

Отож із музичними здібностями батька пов'язана ота історія з приїздом у село Мордасової Марії Миколаївни, майбутньої народної артистки Радянського Союзу, Героя Соціалістної Праці.

Мама не дуже любила згадувати та розповсюджуватись про цю подію, батько був теж небагатослівним на цю тему, а от бабуся Єлизавета цю історію добре пам'ятала і часто її мені переповідала. Вона, як мені здається, інколи трішки тішилась нею, кепкувала над батьком, оригінально шуткувала наді мною. Коли по радіо в черговий раз звучав пісенний голос Марії Мордасової, вона говорила, звертаючись до мене: «Іди послухай, мачуха співає».

— Наталіє Петрівно, і все ж, що вам особисто відомо про ту історію?

— Узагальнюючи все почуте від рідних, можу сказати наступне. Із Марією Мордасовою батько познайомився, коли служив у столиці. Якось Марія із концертною програмою виступала в госпіталі, де в той час батько лікувався. Там і відбулось їхнє творче знайомство.

Думаю, що не помітити такого привабливого чоловіка Марія не могла, а ще коли він заспівав, виказавши таким чином ще й свої здібності, вона побачила в ньому паростки талановитого співака, який зміг би доповнити та збагатити їхній творчий колектив, а гра на гармошці додала їй впевненості у правильності вибору. Як надалі там розвивались події, я не знаю. Те, що батько як творча особистість був цікавим для їхнього колективу, то це правда. Бо згодом йому запропонували

роботу в цьому колективі, прописку в Москві і навіть із часом квартиру. Про це розповідав не тільки батько, а підтвердила і Марія Мордасова, коли приїздила в село умовляти батька поїхати на роботу в Москву співаком.

— За яких обставин і коли це було?

— Демобілізувавшись із армії в 1954 чи 1955 році, батько повернувся в село. Тут його чекала сім'я, моя мама і маленька донька, тобто я, в Климентинівці жила його мама, господарство якої теж потребувало чоловічих рук, уваги й допомоги.

Перебуваючи в армії і маючи гарну життєву перспективу та будучи під впливом Марії Мордасової, батько довго вичікував, прийняти пропозицію Марії чи повернутись додому. Мама розповідала, що він писав листи і просив дозволу залишитись у Москві, обіцяв, що коли облаштується там, то забере в столицю мене і маму. Мама не хотіла їхати в Москву, вагалась, боялась нової обстановки. Говорила так: що я там буду робити, не маючи належної освіти, без професії, я — жінка, яка звикла до селянського життя і побуту. Тому наполягала, щоб тато повертався додому. Що стосується батька, то я гадаю, в цій ситуації сталось не так, як гадалось. Коли Марія Миколаївна була на гастролях, вийшов наказ про демобілізацію солдат, які відслужили встановлений термін, батько повертається в село, працює в місцевому колгоспі. Жили всі в будинку бабусі Єлизавети.

Згадана подія трапилась пізньої осені в 1955 чи 1956 році, як згадувала бабуся, в той рік якраз гуляли весілля сусіди Акуленки, повуличному Ларикові, віддавали заміж доньку Олександру.

Був ранок, батько й мати на роботі, бабуся поралась по господарству, дивилась за внуками. Раптом до будинку під'їхав легковий автомобіль, у хату зайшла молода, досить цікава, не по-сільському вдягнена жінка. Вона запитала, чи не тут живе Петро Калістратович. Бабуся поцікавилась у неї, хто вона буде, та відповіла: я його жона. Бабуся хоча і була спантеличена таким перебігом подій, але спокійно відповіла їй, що вона знає іншу жінку, яка є його законною дружиною, і що вони вже мають спільних дітей.

Далі бабуся, як будь-яка господиня в українському селі, запропонувала гості присісти, чаю. Але та відмовилась бо, зрозуміло, була здивована та роздратована почутою відповіддю.

Через деякий час прийшов додому батько, котрому повідомили про поважну гостю, слідом прибігла і мама, але, зі слів бабусі, вона фактично не втручалась у розмову, розуміючи пікантність ситуації.

А у батька відбулась досить-таки непроста розмова із Марією Миколаївною, остання безапеляційно наполягала їхати з нею в Москву, говорила, щоб він озирнувся навколо і подивився, на що він проміняв Москву, майбутню роботу, на кого він став схожим. Зрозуміло, що місце і обстановка для розмови були не досить комфортні, але батько виявив витримку і розмовляв із співачкою у присутності сім'ї. Він намагався використати один із найвагоміших аргументів: у нього малолітня дитина. Тоді Марія, апелюючи до нього і наполягаючи на своєму, зауважила: тоді забирай доньку і поїхали разом до Москви.

Розмова на цьому ще не закінчилась, вона продовжувалась довго, але все-таки вмовити батька їй не вдалося. До честі батька, в той час він прийняв остаточне і безповоротне рішення, відмовившись від дуже привабливої пропозиції, а коли пішов проводжати гостю, то зняв із руки годинник і передав його Марії.

Потім він пояснив мамі, що це був подарунок і він не захотів, щоби та цінна річ якимось чином робила його залежним від попередніх обставин.

Марія Миколаївна ще довго не залишала в спокої батька і, зрозуміло, нашу сім'ю, надсилаючи нам вітання із державними та релігійними святами. Листи батьку. Я особисто їх тримала в руках, але вони не збереглись із зрозумілих причин.

Також хочу додати, що тоді, розшукуючи батька, співачка тільки надвечір приїхала до нашої сільради, а оскільки було вже пізно, а на вулицях темрява і бездоріжжя, то Марія, треба віддати належне її наполегливості, вирішила заночувати разом із водієм у сільраді та дочекатись голову сільради і знайти того, кого розшукувала.

— Наталіє Петрівно, так би мовити, запитання для післямови. Ви кажете, що це була Марія Мордасова. А чи впевнені ви в цьому і чи є якісь докази їхнього знайомства із Петром Калістратовичем, окрім розмов та спогадів рідні?

— Так, я особисто впевнена в тому що це була Марія Мордасова, бо іншого прізвища в нашій родині я не чула. Крім того в мене зберігається світлина, портрет молодої жінки, за твердженням батька і бабусі, якраз це дарунок Марії Мордасової татові, він датований 1953 роком, із дарчим надписом. Аналогічна фотографія зберігається у сестри батька – Марії, мешканки Климентинівки, щоправда там на фотографії волосся у неї розпущене.

Довідковий матеріал

1. Електричне постачання було підведене в село в 1953 році, радіомовлення – в 1954 році.

2. Про цю історію та персонажів пригадували також Юрченко Василь Степанович — колишній голова сільради, Кирієнко Олексій Данилович, Стельмах Іван Миколайович, П'явко Федір Титович — колишній голова колгоспу, Акуленко Галина Олексіївна — вчителька, Садченко Іван Васильович, багато інших людей. З їхніх слів відомо, що транспорт – автомобіль марки «Волга» був буцімто виділений в розпорядження артистки обласним комітетом КПУ. Спочатку М. Мордасова їздила в Климентинівку і тільки вже потім, після знайомства з матір'ю Петра Калістратовича, вона приїхала на переговори в Черниш.

3. Лісовий масив між селами Черниш-Лопатин-Терехівка.

4. Особу Авакума встановлено через уродженку Черниша Сахно (Юрченко) Наталію Григорівну. Проживає в Чернігові.

5. Пісня виконувалась народним артистом СРСР Миколою Сліченком у кінофільмі «Весілля в Малинівці».

6. Із вищевикладеним матеріалом Бондар Н. П. була ознайомлена 02.07.2014 року. Зауважень або змін до тексту не було.

7. У 2018 році, під час вивчення матеріалів про репресованих радянською владою мешканців сіл Черниша та Клочкова, була встановлена Позняк (Кирієнко) Марфа Лазарівна, молодша донька сільського голови Черниша Кирієнка Лазаря Михайловича. Її син Позняк Володимир Михайлович (м. Чернігів) підтвердив, що справді його тітка – рідна сестра матері Капітоліна – проживала в колишньому селі Коти, нині це територія міста Чернігова.

Учасники ліквідації наслідків аварії 26 квітня 1986 року на Чорнобильській АЕС – «чорнобильці»

Кирієнко Анатолій Михайлович, 1958 р.н. У квітні-травні 1986 року у складі зведеного вертолітного загону брав участь у безпосередній ліквідації аварії на 4-му енергоблоку Чорнобильської АЕС, евакуації населення. За успішне виконання бойового завдання нагороджений відзнаками МО СРСР. (Див. окрему сторінку в цьому розділі).

Сахно Іван Андрійович. Народився в 1955 році в Черниші. Учасник будівництва ЧАЕС, брав пряму участь у ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС. Нині живе та працює в Києві. (Інф. Кирієнка Г.І., Білоконського В.А.).

Йовенко Микола Сергійович (12.05.1960–08.01.1991 рр.), народився Черниші. Після закінчення Чернiської школи навчався в Ніжинському ПТУ № 13, у 1978 році закінчив училище, отримавши диплом машиніста екскаватора. 1978–1980 рр. – служив у Збройних Силах СРСР. Дружина Наталія Миколаївна Йовенко (Лабунець), донька Сніжана. Живуть у м. Славутичі. В грудні 1986 року Микола брав участь у ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, виконуючи землевпорядні роботи недалеко від 4-го енергоблоку. Інформація дружини Наталії, сестри Зінченко (Йовенко) Таїсії Сергіївни, Кирієнка Григорія Івановича.

Овдій Олександр Кузьмич та Ячний Михайло Іванович виїжджали до зони ЧАЕС. 1988 рік

УЧАСНИКИ ВІЙНИ 1979–1989 РОКІВ У АФГАНІСТАНІ — «АФГАНЦІ»

Кирієнко Василь Іванович, 1947 року народження, підполковник у відставці. Розповідь про нього в розділі 6. Нарис «Одна дорога. Дві різні долі».

Кирієнко Анатолій Михайлович, народився 02.03 1958 року в Черниші. Закінчив Чернiську восьмилітню школу та Чернігівське ПТУ-6 (з відзнакою) потім Остерський будівельний технікум.

1979–1981 рр. — служба в Збройних Силах СРСР, вертолітному дивізіоні ВДВ. 1981–1989 рр. після закінчення Ленінградської школи прапорщиків, на посаді бортмеханіка бойового вертольота служив у Чернігівському вищому авіаційному училищі льотчиків. 1982–1983 рр. — служба в Афганістані. Вертолітний полк дислокувався на військовому аеродромі в м. Бішкек (ДРА).

Нагороджений бойовою **медаллю «За відвагу».** *Влітку 1983 року екіпаж бойового вертольота МІ8 у складі вертолітного загону виконував бойове завдання в горах, на малих висотах. Ворожий снайпер поцілив у голову льотчику, командирові екіпажу капітану Олексію Кондратюку (родом із м. Сум), а штурманові Миколі Шуляку із м .Козельця — в живіт. Від отриманих ран командир бойової машини помер на місці.*

Управління гелікоптером взяв на себе Анатолій Михайлович, здійснивши успішне пілотування в екстремальних умовах, посадиши «борт» на аеродром за місцем дислокування.

Бортмеханік М. Шуляк вижив, але через три роки його, на жаль, не стало. Залишилась дружина та сироти діти. Наразі Анатолій Михайлович всіляко підтримує їх. Мешкають вони на козелеччині.

У квітні-травні 1986 року у складі зведеного вертолітного загону Анатолій брав участь у безпосередній *ліквідації аварії на 4-му енергоблоку Чорнобильської АЕС,* евакуації населення. За успішне виконання бойового завдання нагороджений відзнаками МО СРСР. У 1989 році у зв'язку із значним погіршення здоров'я змушений був звільнитись із армії на пенсію по інвалідності. Має статус ліквідатора. Одружений. Дружина Валентина Сергіївна (в дівоцтві Уланович), діти: Тетяна, 1974 р.н., Катерина, 1982 р.н., Олена, 1985 р.н. Вже має чотирьох онуків.

Сім'я мешкає в Чернігові. Анатолій Михайлович займається громадською діяльністю. Працює, передає бойовий досвід молодим працівникам охоронних структур.

АФГАНСЬКА ВІЙНА ТА ЇЇ НАСЛІДКИ ЗА СТАТИСТИКОЮ

Війна, розв'язана Радянським Союзом проти Демократичної Республіки Афганістан, тривала з 15 грудня 1979 року до 15 лютого 1989 року. *

Загалом через Афганістан пройшло 620 тисяч радянських військовослужбовців, із них понад 150 тисяч – українців.

Радянські втрати, за офіційними даними, становили вбитими – 15087 осіб. Поранено 54 тисячі осіб. 417 тис. вважаються безвісти зниклими. У афганському пеклі загинуло 2378 українців, понад 8 тисяч наших співвітчизників отримало поранення, із них 4 687 повернулися додому інвалідами. З тієї війни додому не повернулися 117 вихідців Чернігівської області, понад 300 стали інвалідами.

Афганістан. 1986 рік. Фото із архіву Кирієнка В. І. (третій праворуч).

Після цієї війни від ран і хвороб *померло увосьмеро більше військових, ніж загинуло в Афганістані*. Кількість інвалідів зросла вчетверо. Із 72 осіб, що брали участь в афганській війні та отримали звання Героя Радянського Союзу – 11 українців.

Сьогодні на Чернігівщині проживають понад три тисячі воїнів-афганців.

Загальні втрати у війні з Афганістаном*

1979 рік – 86 осіб.
1980 – 1484 особи.
1981 – 1298 осіб.
1982 – 1948 осіб.
1983 – 1446 осіб.
1984 – 2346 осіб.
1985 – 1868 осіб.
1986 – 1333 особи.
1987 – 1215 осіб .
1988 – 759 осіб.
1989 – 53 особи.
Загалом загинуло: 14.453 особи. **
У боях 10.511.
Померло від ран 2386 осіб.

Померло від хвороб: 817.

Загинуло в аваріях, катастрофах, у різних пригодах, покінчило життя самогубством у 1979–1989 рр.: 739 осіб.

За званнями*

Генералів, офіцерів: 2129 осіб.

Сержантів та солдатів: 11 549.

Прапорщиків: 632.

Робітників та службовців: 139.

Пропало безвісти або потрапило в полон: 417.*

Були звільнені за цей період із полону – 119. Повернулись із полону додому: 97.

Живуть в інших країнах: 22.

Поранено, травмовано: 53 753. *

Стали інвалідами: 10 751.

Втрати техніки: літаки — 118. *

Гелікоптери: 333.

Танки: 147.

БТР: 1314.

Артилерія: 433.

Командно-штабні автомобілі: 1138.

Інженерні машини: 510.

Автомобілі бортові, бензовози: 11 369 шт.

До відома: загальні безповоротні втрати США під час війни у В'єтнамі: 57 605 осіб, поранено 300 000 осіб. ***

Джерело інформації, довідковий матеріал

*army.lv.ru. Obshchie-lyudskie-poteri-i-poteri...v-Afganistane (...) 3588 Також 19.02.2013 р. Інтернет-видання «Чернігівські новини»: Війна в Афганістані 1979–1989 рр.

Факти. Київ. 2014. 19 грудня.

Деснянська Правда. 2015. 24 вересня.

**Загальні статистичні відомості, на цю тему, в різних джерелах інформації: вікіпедія, ЗМІ – суттєво відрізняються.

*** 1965–1973 рр.

«Обидва муренькі» Про чернiських бджолярів

«Іваньку, можна, я буду їхати на твоєму возі?» — звернулась із хитруватою усмішкою молода жінка. Бачив її він уперше й подумав: «Вона, мабуть, із іншої ланки, Слобідської». «У мене вже повний віз в'язок!» — відповів їй твердо, та так, щоб не виникало більше бажання ще раз звертатися з цим проханням.

По-перше, йому було шкода перевантажувати стомленого коня, це була ще досить молода гніда кобила, батько особисто для нього її об'їздив та привчив виконувати команди їздових. А ще Маринка — чемпіонка з перегонів верхи на конях. Швидше би додому, адже сьогодні буде телетрансляція футбольного матчу збірних СРСР та ФРН на ***чемпіонаті світу з футболу в Англії. «Чи заб'є гол німцям Валера Паркуян?» — крутилося весь час у голові. Чим більше у нього буде пасажирів, розмірковував він, тим пізніше він зможе прийти до сільського клубу, а там, можливо, вже й сісти не буде де. Та і їхати з Вербицківщини до села не менше півгодини, а потім ще ж усіх треба розвезти по домівках, з усіма їхніми дорожніми пожитками, а якщо, не дай, Боже, ще зустріне «Берія» — об'їжджчик колгоспу, то це може затягнутись надовго. Відганяючи нахабних оводнів від коня та одночасно поправляючи черезсідельника, він і не помітив, як жінка, нишком простягнувши до його голови руку, почала лагідно погладжуючи нею по його золотистому волоссю, промовляючи: «Іваньку, ти ж мені так подобаєшся, я люблю тебе майже, як і свого Іванька, бо ви ж такі схожі, обидва муренькі». Промовляла ці слова вона з такою теплотою та щирістю в голосі, що він зніяковів, стало якось по-домашньому затишно й тепло, так ніжно зверталась до нього тільки бабуся Прося. Не дитячим, а, швидше за все, запозиченим уже дорослим поглядом дав зрозуміти — сідайте, куди ж вас дінеш. Жінка, звільнивши від вовчків та пилюки шерстяну білу хустку, хутко перевернула на лицеву сторону білий із червоною вишивкою фартух та з неприхованою щирою та довірливою усмішкою, швиденько вмостилась посередині вже добре завантаженого воза. Від неї чомусь пахло теплим ранковим молоком, терпкою лісовою травою і квітковим медом.

«Но! Пішла!» — цмокнувши язиком та одночасно відпустивши віжки, по-дорослому подав він команду Маринці. Кінь слухняно зрушив з місця, набираючи ходу — риссю і досить швидко зайняв лідируючі позиції в кортежі з чотирьох підвод.

Ось із третього воза хтось почав тихенько наспівувати знайому всім пісню: «*Сонце низенько, вечір близенько, вийди до мене, моє серденько…*» Інші наступну: «*Туман яром, туман долиною, за туманом*

нічого не видно…» І ось уже черговий куплет підхоплюють жінки з інших возів, пісні перегукуються веселим розмаїттям жіночих голосів, доповнюються ритмічним тупотінням кінських ніг.

***

Кавалькада возів, кожний із яких був завантажений людьми, в'язками трави, всякими домашніми пожитками, поступово наближалась до села. Чим ближче було до Черниша, тим далі Маринка відривалась від переслідувачів. Ось уже й село. «Іваньку, дивись, бачиш, он на місточку стоять хлопчики, то мої синочки Петя й Іванько, зустрічають нас, ти знаєш їх?» Ще б пак! Те знайомство із Садченками запам'яталося йому надовго, а той урок, можливо, на все життя. Одного разу навесні він прийшов фотографуватись на приписне свідоцтво до Федора Филимоновича. В повітрі ще було прохолодно, гуляв весняний вітерець, попри все день був ясний, світило сонечко, сніг, який ще лежав попід плотами з верболозу, танув від яскравих сонячних променів, перетворюючись із води на теплу пару, стелячись хмаринкою по вологій землі, пробуджуючи теплом ще сплячу придорожню траву.

Розігрівшись у теплій оселі родини вчителів Ячних, він вийшов на вулицю. Золотисте густе волосся зігрівало від прохолоди його голову і, як латунь, блищало під променями весняного сонця. Раптом щось непрохане вмостились у нього на голові, вчепившись у волосся, хазяйнуючи там. Відчувши пекучий біль, він почав безпорадно розмахувати руками, намагаючись звільнитись від агресивних волохатих істот. Це продовжувалось би довго, якби із протилежного двору не вискочив незнайомий йому дядько і якоюсь «штукою» не обдав його їдким жовтим димом. Та ще й налаяв: «Чому ходиш тут, та ще й без шапки? І запам'ятай, від бджіл не треба відмахуватись, злити їх, вони ж весною голодні, дратівливі, тому й кидаються на все, що блищить», — пояснив він роздратовано. Дядькові хлопці, що повиходили на вулицю, трохи посміявшись від побаченого, почали заспокоювати хлопця, вибачилися, що не попередили про те, що батько в омшанику працює з бджолами. Йому було не до сміху і вибачень, боліла голова, від диму та сорому з очей текли сльози.

***

– Іваньку, так чого ти мовчиш, знаєш моїх хлопців чи ні?

– Та знаю вже, знаю, до школи разом ходимо, — промовив стверджувально той.

– То ти потоваришуй із ними, вони гарні хлопчики, у мене й донька є, я пораджу їй теж із тобою подружитись.

Та який толк із тієї дружби, подумав Іванько про дітей бджоляра, бджолярі ті, вони ж нікого не пускають до себе навіть у двір, а тим більше до хати, а ще кажуть люди про них, що вони найскупіші в селі, у них навіть узимку снігу не випросиш. Наразі вже він точно знає, що вони не скупі, та, мабуть, заощадливі. А на футбол він все-таки запізнився.

***

Якщо культурний простір сільського побуту багатоманітний, то домашнє ведення господарства — майже одноманітне. Селяни встають із першими півнями, а лягають спати, коли вже вся худоба спить, сови тільки розпочинають нічне полювання. І так щоденно.

Чим більше дорослих людей було в сім'ях, тим родини були заможнішими, особливо ті, де було багато чоловіків.

Аналіз перепису селянських господарств Черниша в період продрозкладки (1920 рік) та колективізації (1932 рік), що зберігся в матеріалах ЧОДА, свідчить: у 2\3 господарствах села утримувались мінімум одна корова, незліченна кількість птиці та кролів, як правило, двоє дорослих поросят, одне з яких різали на Різдвяні свята, друге — на Пасху. В одних господарствах були качки, в інших гуси. Але не в кожному господарстві були коні та бджоли, тут вимагався особливий хист їх розведення і утримання, особливо бджіл. Треба сказати, що історично бджолярство в Черниші вважалося дуже популярним Для цього були охочі, працьовиті люди та гарні природні умови: ліси навколо села засаджені липами, придорожні захисні лінії — акаціями, великі площі замглайських та сновських луків квітнули пахучими польовими квітами, а ще соняшникові та гречані угіддя. Мартиненко Анна Іванівна, Залізняк Катерина Сергіївна, Кондратенко Дмитро Антонович згадували, що у багатьох випадках від голоду їх рятували солодким медом роботящі бджоли Кондратенка Аврама Савича. Сьогодні традиції цього далекого родича продовжують Кондратенки — Анатолій Володимирович та Михайло Олександрович. Із першоджерел відомо, що Ячний Сила у 1932 році мав 45 вуликів бджіл, **Шихуцький Семен

1956 рік. перший Білокінський І. С., третій Арапін І. Ю.

Садченко І. В.

Ларіонович — 160 вуликів, Білий Ілля — 40, а Потеляки — Терешко та Євтифій відповідно — 60 та 40 бджолосімей. Відомим і авторитетним пасічником у селі був Ячний Аврам, продовжили родинну справу його нащадки — Іван Аврамович та Михайло Іванович. Відповідальну естафету від батька прийняв Сергій Михайлович.

У післявоєнний період у селі почало відроджуватись приватне бджолярство, до цієї спадкової справи долучились Арапін Іван Юхимович, Білоконський Іван Савелійович, Мартиненко Андрій Миколайович, Сахно Андрій Леонович, Стельмах Іван Миколайович, Шульженко Микола Юхимович, вже згадувані Садченки.

Наразі в Черниші успішно цією справою займаються Неменущий Василь Іванович, Луговський Валентин Петрович, Стреж Григорій, вищеназвані Кондратенки — Анатолій Володимирович та Михайло Олександрович. На мою особисту думку, один із найавторитетніших бджолярів у селі — Садченко Іван Васильович.

— *Іване Васильовичу, ваші прадідусь, дідусь і батько були відомими в селі пасічниками. Ви, здається, намагалися втекти від бджіл аж у Чернігів, але, як видно наразі, це вам не вдалося. Це що для вас — захоплення, традиція, спадковість, чи ви є заручником долі?

— Наскільки я знаю свій родовід, починаючи від прадідуся Давида, діда Сергія Давидовича,

1959 рік. Садченко С. Д. з онуком Петром

ча, батька Василя Сергійовича, наразі мій брат Петро — всі мали у своєму господарстві бджіл. Що стосується мене, то це, мабуть, все-таки доля, до речі, дідусь Сергій Давидович розповідав мені, що в бджолах він знаходив спокій від важкого, бурхливого і, можливо, якоюсь мірою, непередбачуваного сільського життя. Він, між іншим, був учасником Першої світової імперіалістичної війни, нагороджений Георгіївським хрестом, воював і в Другу світову, на завершальному етапі її, перебуваючи в Німеччині, був нагороджений командуючим фронтом — іменним годинником. Якось розповідаючи мені цю історію, він згадував, що коли йому своєчасно не призначили пенсію, у зв'язку із відсутністю інформації про місце перебування в часи окупації, то він узяв того годинника, а в дорогу — три грудки меду з польових квітів, та й поїхав до Москви в Міністерство оборони, шукати підтвердження статусу фронтовика. І таки добився свого. Бойовий був дід. Про його подорож до Москви писала навіть центральна преса, пам'ятаю, була там і світлина, шкода, що не збереглась та газета. Як відомо, в середині 60-х років у житловому будинку дідуся сталась фатальна пожежа, тоді багато чого згоріло. Постраждав і сам дідусь.

— Що найскладніше в цьому вашому родинному захопленні, яке насправді є дуже важкою і відповідальною роботою?

— Відповідальність перед бджолами. Якщо в людей найбільшої уваги потребують діти, то до бджіл така увага повинна бути постійною, майже щоденною, незалежно від періоду їхнього розвитку чи пори року. А ще бджіл треба любити, бо покусають, ще гірше буде, коли від недогляду просто повтікають від такого господаря (сміється. — **Авт.**).

— Ваша мама була не тільки допитливою, оригінальною жінкою, вона ще дотепно розумілась на селянському гуморі. Хтось із сусідів розповідав, що вона в період колективізації, хоч і була ще підлітком, ледь не постраждала за це.

— Так, її допитливість та недитяча обізнаність справді могла дорого коштувати як батькам, так і їй самій. Це було якраз у період колективізації, якось вона годувала курей у батьківському дворі, підкидаючи їм зерна й завзято та весело наспівуючи пісеньку: *ців-ців-ців, розбіжиться скоро колектив.* Раптом до двору зайшов дядько в галіфе, в портупеї та з кобурою й пістолетом, розпитав, чия вона, хто батьки, записав прізвище та попередив, щоб не співала більше таких пісень. Слава Богу, на цей раз обійшлось. Мабуть, пророчими були ті дитячі слова, та наразі важко сказати — на щастя чи на біду.

Довідковий матеріал та джерела інформації

*Садченко Іван Васильович, народився 30.07.1949 року в Черниші, в родині колгоспників. Мати: Анастасія Євдокимівна, в дівоцтві Москалець, 1922 р.н. Батько: Василь Сергійович, 1925 р.н., обоє із Черниша. Діти: Іван, Петро, 1954 р.н., Ольга, 1958 р.н. Іван Васильович закінчив Черниську, потім у 1966 році Седнівську школи. Навчався в Чернігівському політехнічному інституті на факультеті «технологія машинобудування», на вечірньому відділенні. Служив в Угорщині, військах охорони стратегічних об'єктів. Працював на Чернігівському комбінаті «Хімволокно», ЧЕЗАРІ, Ремзаводі, на пенсію пішов із ВАТ «Полікомбанк». Дружина Ніна Федорівна Ячна. Діти: Олександр (1977 р.н.), Володимир (1987 р. н).

**Держархів Чернігівської області, Фонд П-616, оп. 1, спр. 465.

*** Чемпіонат світу з футболу. Англія. 1966 рік.

Несправедливо забуті імена, шляхетні родини

Кирієнко Лазар Михайлович (1862–1923 рр.). Народився та жив у Черниші. [1]Служив у царській армії. Унтерофіцер. З 1902 до січня 1919 року — сільський староста (старшина).

За період його перебування на посаді старости був облаштований центр села, упорядковані дороги, в село прийшла кооперація, був хлібний запасний магазин, вітряки, ковальська, корчма та магазин. Побудовано Свято-Георгіївську церкву, приміщення земської школи, започатковано системне навчання дітей (земська школа, школа церковної грамоти). В селі відновлено мости між озерами в центрі села, протипаводкові *канави. Зміцнено зв'язки між хуторами та селами, що підпорядковувались Чернишу (Висока Гряда, Глібівка, Чехів хутір). На х. В. Гряда розводили маточне поголів'я високопродуктивних свиней. Значна увага приділялась бджільництву, підвищенню родючості земель, врожайності зернових культур та льону. Чисельність населення села зросла до 1409 осіб.

Достовірних фотографій Лазаря Михайловича не знайдено.

***

Марфа та Іван Кирієнки з племінницею Ольгою. 1950 р.

23.04.1895 року Кирієнко Лазар Михайлович та Кирієнко Софія Аврамівна зареєстрували шлюб, на той час йому було 33, Софії 18 років. [1] Поручителями в церкві були Кирієнко Пимен Мойсейович, Кирієнко Дем'ян Аврамович, Кирієнко Мойсей Якович, Железняк Кирило Кузьмич.

У 1895 році у молодого подружжя народився син Павло, а у 1896 році — донька Варвара. На жаль, у ранньому віці діти померли. З часом у сім'ї з'явились доньки — Пелагея та Капітоліна.

Відомо, що у 1910 році донька Лазаря Михайловича козачка Кирієнко Капітоліна Лазарівна вийшла заміж за козака Ковтун-Котовича Івана Гавриловича, їй було 16 йому 24 роки. Родом він був із с. Коти, що в передмісті Чернігова. *

Чернігів. 1940 рік.
Позняк (Кирієнко) Марфа

Друга дружина Лазаря Михайловича Анна Фомівна, 1886 р.н. Причина другого шлюбу та доля Софії Аврамівни не встановлені. Діти від другого шлюбу — Іван та Марфа.

За радянської влади сім'я сільського старости піддавалася всіляким безпідставним репресивним заходам впливу: він був позбавлений виборчого права, було конфісковано землю, господарські будівлі, житлові будинки. В одному з них розмістилася хата-читальня, в другому — сільрада. Помер Лазар Михайлович передчасно у 1923 році від серцевого нападу, що стався після вбивства старшої доньки Пелагеї та її чоловіка біля с. Яцево.

Його друга дружина Кирієнко Анна Фомівна (1886–1952 рр.) разом із сином Іваном (1919 р.н.) та донькою Марфою (1923 року) в 30-х роках минулого століття були обезземелені та виселені з села.

Марфа Лазарівна разом із братом Іваном та матір'ю довго блукали по Чернігівському району, поки не працевлаштувались наймитами. Перед самою війною Марфа вже проживала та постійно працювала в Чернігові. Коли наступали німецько-фашистські війська, під час евакуації з Чернігова вона опинилась в оточенні та змушена була повернутись до окупованого Чернігова. Працювала на підприємстві із льонозаготівлі. Згадувала тітку Мотю з Черниша, яка у голодний 1942 рік дала їм мішок картоплі і віночок цибулі. Коли Чернігів звільнили від окупантів, 21.04.1944 року Марфа була арештована співробітниками СМЕРШ за підозрою буцімто у співробітництві із окупаційною адміністрацією. [2]За постановою особливої наради при НКВД СРСР від 06.01.1945 р. безпідставно звинувачена за ст. 541 «а» КК УРСР, ув'язнена та засуджена на три роки із відбуттям покарання у виправних трудових таборах(ВТТ) Радянського Союзу. Покарання відбувала в таборах Карагандинської області. Згодом була виправдана та 21.09.1945 року звільнена від покарання. Повернулась до Чернігова.

Вийшла заміж за Позняка Михайла Леонтійовича (1926–30.12.2017 рр.), фронтовика. Вони виростили двох гідних синів Володимира (1954 р.н.) та Анатолія (1959 р.н.).

Марфа Лазирівна, 1982 р.

Повернувшись із Карлагу, Марфа Лазарівна спочатку працювала на мехпекарні в Чернігові, а з 1947 року – в Чернігівському обласному протитуберкульозному диспансері, з 1954 року і аж до виходу на пенсію у 1984 році – постійно на посаді старшої сестри-господарки закладу. За трудову звитягу мала численні нагороди (подяки, Почесні грамоти, занесення на Дошку пошани), а у 1970 році нагороджена медаллю «За доблесну працю».[3]

Брат Марфи Іван Лазаревич, маючи відповідну освіту, до війни працював у банківській системі Чернігова. У 1941–1945 рр. – на фронті. Потрапив у полон, опинився аж у Німеччині, втік, знову був на фронті, воював, там познайомився з медичною сестрою – корінною москвичкою Глаголевою Ніною Іванівною. Після війни він знайшов її, бо на той час у них уже підростала донька Оля, 1945 року народження. Одружились. Постійно жили в Москві. Іван Лазарович працював начальником контрольно-ревізійного управління «Россільгосптехніки» МСГ РРФСР. Він постійно підтримував зв'язок із матір'ю та сестрою, всіляко допомагав їм, навіть забрав тяжкохвору Анну Фомівну до Москви, там вона у 1952 році й померла. **

Син Марфи Лазарівни Володимир Михайлович постійно живе в Чернігові. Закінчив Чернігівський політехнічний інститут. Працював у Чернігівському філіалі Калінінського Всесоюзного науково дослідного інституту синтетичних матеріалів. З 2013 року на пенсії. Він згадував, що у мами була сестра, вони часто гостювали у тітки, її будинок розташовувався недалеко від військового авіаційного училища, ймовірно, це була Капітоліна. Менший син Анатолій теж має вищу освіту. Він авіаконструктор.

Володимир розповідає, що у Лазаря був рідний брат, імені його він не пам'ятає. Бабуся Анна Фомівна розповідала йому, що коли той відмовився добровільно вступати до колгоспу, його розкуркулили та відправили до Сибіру. Тому Анна Фомівна й прийняла рішення – передати все до колгоспу (землю й господарство з будинками). Допоки в селі був голова сільради, котрий знав, що вона все віддала в колгосп, їх не чіпали. Але тільки-но його звільнили, новий голова

сільради виселив їх із села. Отак вони й опинились перед війною в Чернігові.

Діти Лазаря Михайловича Іван та Марфа померли восени 1999 року з різницею в 40 днів.

Реабілітована Марфа Лазарівна 08.12.1993 року. Отримала «за все» компенсацію в розмірі 100 умовних одиниць. ***

Довідкова інформація та джерела

* Записано дослівно.

** Міністерство сільского господарства.

1. Держархів Чернігівської області. (Далі – ДАЧО) Фонд 679, оп. 10, справа 1679, 1461.

*** Інформація сина Позняка В. М.

2. ДАЧО. Фонд Р-8840, оп.3, спр.11959.

3. Спогади сина Марфи Лазарівни – Позняка Володимира Михайловича.

Розділ 7

Заключна частина

Негідник чи патріот?

Про колишнього бургомістра Черниша
в період німецько-фашистської
окупації 1941-1943 рр.

Садченко Микола Якович (вуличне прізвисько Гньот) народився у 1892 році в Черниші. [5]

Дружина: Аксинія (Анисія) Фомівна, в дівоцтві Скрипка. Побрались вони у 1910 році, обом на той час було по 18-ть. Їхні діти: Михайло та Іван 1910 р.н.. *

Інформації про розлучення чи смерть Аксинії в архівних документах не знайдено.

Друга дружина – Анна Митрофанівна. Діти від другого шлюбу: Пилип та Олександр. [6]

Михайло після війни жив у Лопатині. Іван учасник Другої світової війни.*,[2] Загинув. Пилип, 1914 р.н., учасник Другої світової війни. Жив у Чернігові, помер у 1988 р., там і похований. Олександр народився 10.04.1919 р. Доля його невідома. [2,*]

Також встановлено, що у Миколи Яковича була рідна сестра Марія, 1922 року народження. Після війни вона деякий час жила та працювала в Чернігові, потім у Києві, по чоловікові – Гусарова. [11]

***

Садченко М.Я. в період утвердження радянської влади та колективізації обирався до різних органів влади Чернiської сільради. [5]Разом із тим у 1934 році згідно зі списком, складеним сільрадою, він вважався куркулем, у нього як голови господарства було вилучено 40 га землі, 8 голів худоби, інше майно. Сам він підлягав виселенню, але в тому списку зазначено, що здійснити цей акт не вдалося, бо місце перебування Садченка М.Я. було невідомим. Цікаво, що у 1921 році теж був складений аналогічний список, куди було включено 21 мешканця Черниша, котрі належали до категорії заможних селян (куркулів) Садченка М.Я. в тому списку ще не було. [6]

За непідтвердженими даними, зі слів мешканців села, перед початком війни він працював у Чернігові в земуправлінні, інші стверджували – на фабриці первинної обробки вовни, що теж імовірно. [2]

В 1941–1943 рр. в період німецько-фашистської окупації Садченко М.Я. з'являється в селі та на початку 1942 року обіймає посаду бургомістра (старости) чернiської управи (до неї входять Черниш та Глібівка).

Дослідник долі Гньота Кирієнко Григорій Іванович стверджує, що оскільки Гньот був репресований, то ці обставини зіграли вирішальну роль у його призначенні бургомістром.

Зі слів Кирієнка Г.І., бургомістр усіляко захищав місцевих мешканців від утисків окупантів, так у 1942 році він відпустив з-під арешту Ячну Євдокію Яківну (1897 р.н.), дружину одного з активних учасників колгоспного руху в Черниші Ячного Максима Кузьмича, на той час він був на фронті. [4]

Також Гньот буцімто попередив мешканців села Уманця Семена Євтихійовича, Арапін Наталію Самсонівну, Лавриненко Григорія Федоровича, щоб вони на деякий час сховались у лісах, бо є кандидатами для відправлення на примусову роботу до Німеччини.

Кирієнко Олексій Данилович (1925 р.н.) із Черниша теж підтверджував той факт, що Гньот порадив його матері Єфросинії Олексіївні, аби уникнути відправлення сина до Німеччини, вказати датою народження не фактичний 1925 рік, а 1926. Відомо, що першу партію «остарбайтерів» із Черниша – 12 осіб – повернули із залізничного вокзалу додому, бо там були особи, що не відповідали критеріям та вимогам окупантів. Цю історію у 1943 році на слідстві підтвердив заступник бургомістра Железняк Андрій Васильович. [14]

***

Виконуючи накази окупаційної влади, за вказівкою Садченка М.Я. був складений так званий список № 3 (соціально небезпечних для німецької влади людей), а фактично – осіб села, що підлягали ліквідації. Цей факт на слідстві, яке проводили органи радянської влади, підтверджував Железняк Андрій Васильович (1898 р.н.), який працював заступником бургомістра села. [14] До зазначеного списку було включено 22 домогосподарства – 36 сімей села.

Кирієнко Г. І. в статті, надрукованій у газеті «Гарт» за 18.09.2009 року, пише про 42 двори із членами їхніх сімей. Він посилається на свідчення матері Кирієнко Ганни Степанівни, яка в свою чергу чула про це від своєї свекрухи Кирієнко Євлампії Севастьянівни, яка ходила в школу разом із Гньотом. Про цей список Євлампії особисто розповідав Гньот та говорив їй, що він виконувати наказ німців не збирається.

Незважаючи на те, що у 1941–1943 рр. тільки в Чернігівському районі в селах та хуторах були проведені численні каральні акції, коли були спалені цілі села, страчені або розстріляні чисельні групи громадян за списками № 3, Гньот всіляко відтерміновував проведення цієї злочинної акції в Черниші та Глібівці. І все ж, зважаючи на шаленний тиск окупантів, навесні 1943 року навіть були викопані траншеї в «топольках» для розстрілу чернишан та їхнього поховання. [9]

Мешканка села Мартиненко (Арапін) Анна Іванівна, 1936 р.н., розповідала, що взимку на початку 1943 року вона особисто чула і була свідком, коли німець Кікер вимагав від Гньота організувати та провести показовий розстріл громадян Черниша згідно з раніше складеним списком № 3.

Вона чула, як Садченко М. Я. тоді посилався на неможливість проведення такої акції з причини «втрати» цього списку. [3,13]

До речі, 21 лютого 1943 року був розстріляний радянський активіст Баклага Семен Якович. [12]

Грецький Сава Миронович, інвалід з дитинства, який в окупацію служив у сільській громаді десятником, бригадиром у колгоспі «Червоний пахар» до війни, стверджував, що такий список справді існував, він його бачив, коли проводився обшук старостату після звільнення села. [14] Зазначений список був складений та підписаний Железняком А.В., а Садченко М. Я. його не підписав. Під час слідства Рубащенко Терентій Омелянович (1906 р.н.), тоді, в грудні 1943 року, — секретар сільради, розповідав, що при обшуку старостату, після звільнення села від окупантів, зазначений список був знайдений у паперах управи, в ньому були прізвища 36-ти сімей, наприкінці списку фігурували прізвища підписантів Железняка А. В. та Садченка М. Я., та чи був цей список підписаний, з матеріалів справи зрозуміти неможливо. Рубащенко Т. Є. розповідає, що першим у тому списку був він, оскільки до окупації працював головою сільради. Він говорить, що зазначений документ після обшуку (огляду) забрав офіцер радянської контррозвідки Кудряшов. Про долю згадуваного документу до цього часу нічого не відомо. В матеріалах кримінальної справи немає фактичної інформації про вилучення та залучення цього списку до її документів як доказу злочинної діяльності німецько-фашистських окупантів. [14]

На слідстві, яке проводили органи НКВС після звільнення Черниша восени 1943 року, Железняк Андрій Васильович підтвердив той факт, що саме він складав та писав цей злочинний документ за вказівкою бургомістра Садченка М.Я. Треба додати, що Железняк декілька разів змінював покази з цього питання, сутність його нещирості була в тому, що він наполягав: такого документу в природі взагалі не існувало, нібито це був список осіб, яким не можна видавати паспорти окупаційної влади. На запитання слідчих, де наразі Садченко М.Я., Железняк А.В. відповів, що той загинув в 1943 році під Києвом. [15]

Серед селян Черниша існувала ще одна версія загибелі Садченка М.Я., про яку згадував Юрченко В.С., колишній голова Чернiської сільради: буцімто староста був арештований німцями та переданий до військово-польового суду, потім — засуджений до страти та розстріляний за те, що не виконав поставлені завдання з будівництва переправи через Дніпро, допустив втечу робітників-бранців.

***

Відомо, що у вересні 1943 року Гньот пішов із села разом із відступаючими частинами німецької армії та курськими поліцаями, котрі прибули в село разом із відступаючими німецькими частинами та влаштували в селі облаву. Нібито окупанти, щоби примусити бургомі-

стра й надалі співпрацювати з ними, взяли в заручники його дружину та сина Михайла. [2]

Кондратенко Олександр Антонович, уродженець Черниша, якого разом із іншими мешканцями села захопили в полон окупанти, розповідав своєму братові Дмитру, що Садченко М. Я. споруджував переправу через Дніпро між Дніпровським та М.-Коцюбинським. Після того, як окупантами був убитий за непокору бранець села Черниша Кирієнко Володимир Миколайович, що теж будував переправу через Дніпро, Садченко М. Я. порадив хлопцям тікати. Обравши слушний момент, більшість із них так і вчинила. [1] Цей факт також частково згадує та підтверджує Мосіч Іван Павлович, брат якого Кузьма був серед бранців села разом із Кондратенком О.А. Іншої інформації про обставини перебування бранців із Черниша разом із Садченком на Дніпрі нема.

Кондратенко О. А. був переконаний, що Садченка М. Я. розстріляли німці за те, що дозволив більшості бранців Черниша втекти.

В свою чергу краєзнавець Кирієнко Г.І. наголошує, що останній нібито був розстріляний німцями або загинув восени 1943 року під час боїв за Дніпро і був похований в одному із сіл Заспенської сільради (с. Заспа) Речицького району Гомельської області (Білорусь). До цієї сільради, до речі, входить 28 населених пунктів.

Аби встановити обставини смерті та місце поховання Гньота, делегація краєзнавців із Черниша, за наполегливості Кирієнка Г.І., двічі виїжджала до вищеназваної сільради. Так 17 жовтня 2013 року в Чернігівській газеті «Дитинець» [7]детально висвітлюється перша поїздка делегації до Заспинської сільради. Автор матеріалу Любов Потапенко, знову-таки посилаючись на Кирієнка Г. І., пише, що буцімто в селі Горшкові Заспинської сільради був табір для військовополонених. І коли німці відступали з села, то розстріляли всіх, хто там утримувався, в їх числі і Садченка М.Я. Страчені люди були поховані там у братській могилі. Така безіменна братська могила в Горшкові справді існує, але жодного із прізвищ похованих там осіб не вказано. Про викладені вище обставини щодо загибелі бургомістра Кирієнко Г.І. посилався на Кондратенка Олексія Трохимовича з Черниша, котрий у вересні 1943 року, зі слів Григорія Івановича, теж був у складі згадуваної групи Гньота охоронцем.

Цікаво, що тоді в 2013 році в складі чернеської делегації був і Садченко Михайло Михайлович, онук бургомістра, офіцер ЗС України у відставці. На його прохання, з дозволу голови виконкому Заспинської сільради Танкевич Оксани Павлівни, біля згадуваної братської могили був виконаний Гімн України.

Разом із тим офіційного підтвердження (документи, покази свідків) загибелі, місця поховання Садченка М. Я. знайдено не було.

***

У вересні 2014 року ініціативна група у складі Кирієнка Г. І., Луговської Т. С., Акуленка В. П. Потапенко Л. О. знову виїжджала до Заспинської сільради з такою ж метою. На жаль, і цього разу їм нічого нового про долю Садченка М. Я. встановити не вдалося. [7]

Як згадували учасники цієї поїздки, зустріли їх тоді дуже недружньо. Особливо це відчувалося з боку нового голови сільради, який довго уникав побачення з чернискою делегацією, а при зустрічі кинув на долівку рушник ручної роботи з українською вишивкою, подарований йому від імені чернискої громади. Навмисно це було зроблено чи з необережності, складно сказати, але він не вибачився за цей жест і рушник не підняв. Поїздка та зустріч відбувались у складні для України «післямайданні» 2013–2014 роки, коли події в Україні сприймались там деякими громадянами неоднозначно.

Отже, наразі жодної достовірної, а тим більше – офіційної інформації про останні дні життя Садченка М.Я. ніде не знайдено. Він вважається безвісти зниклим.

ЕПІЛОГ.

21.01.2014 року Кирієнко Г.І. від імені пошукової групи звертався із заявою до Чернігівської РДА з проханням про реабілітацію Садченка М.Я., але позитивного рішення тоді прийнято не було у зв'язку із відсутністю достатніх фактичних даних про діяльність останнього, які дали б можливість прийняти рішення по суті заяви.

В жовтні-листопаді 2017 року він також намагався привернути цікавість до цієї історії через можливості обласного телебачення, але знову отримав відмову від тележурналіста.

***

Враховуючи всі зібрані фактичні дані про долю Садченка М.Я., схиляюсь до версії, що в період репресій 1930–1937 рр. він, щоби вижити та уникнути покарання, змушений був співробітничати з оперативним складом НКВС, а на період окупації Чернігівщини був залишений тут для підпільної роботи.

Дослідники історії комуністичного та радянського підпілля встановили, що після окупації майже все комуністичне підпілля на окупованих територіях було німцями знищено через зраду, відсутність досвіду конспіративної роботи у членів підпілля, публічність учасників. Найбільш законспірованим та дієздатним виявилось підпілля, що підпорядковувалось органам НКВС. Чому? Їх не знали потенційні зрадники як активістів чи функціонерів радянської влади. А таких фігурантів підпілля, як, наприклад, Садченко М.Я., вони взагалі вважали ворогами радянської влади і найбільш імовірними союзниками окупантів.

Ще деякі аргументи про життєздатність висунутої версії.

1. Перекладачем у німця Кікера була жінка на ім'я Ольга, інші звали її Нона. [10] Так, Мосіч Іван Павлович із Черниша стверджував, що вона була родом із Брусилова. Багато сучасників окупаційного періоду говорили, що Нона–Ольга товаришувала із бургомістром. Інколи, перекладаючи Кікеру зміст розмови чи допиту громадян села, вона, щоб не наражати їх на неприємності, змінювала на свій лад зміст перекладу.

2. Онуки та племінники Садченка М.Я. перебували на державній службі, стали полковниками. Радянсько-комуністична система, через такого діда чи дядька, відповідно до чинних на той час інструкцій, не допустила б їх на державну службу (МО, МВС, КДБ), тим більше, що він вважається безвісти зниклим.

3. В районі сіл Петрушина – Глібівки – Нового діяв партизанський загін ім. Щорса (командир Салай). [14] Гньот, за спогадами мешканців Черниша, часто бував у Глібівці, ходив без охорони. Дорохова (Железняк) Ганна Іванівна, 1915 року народження, дружина офіцера Червоної армії, за сприяння працівників старостату, як стверджував на слідстві заступник бургомистра, разом із малолітнім сином опинилась у цьому партизанському загоні. [14] Дорохова Г.І підтвердила цей факт на допиті у 1965 році. Це також цікавий момент, і його теж можна інтерпретувати на користь цієї версії.

4. Після обшуку старостату у вересні 1943 року чомусь зникає один із вагомих документів-доказів злочинної діяльності окупантів та працівників старостату – список № 3, він так і не був долучений до матеріалів згадуваної кримінальної справи. Як відомо, цей список вилучив працівник контррозвідки, яка відповідала за організацію підпільної роботи на окупованих територіях СРСР.

Я впевнений, що з часом люди, близькі до родини Садченка М.Я., якщо вони цього забажають, або краєзнавці села, професійно застосувавши можливості пошукової роботи, більшу доступність та відкритість державних архівів України, зможуть реально встановити істину в цій історії – ким насправді був Гньот.

.

Довідкова інформація та джерела

1. Спогади племінниці Пінчук (Кирієнко) Надії Андріївни, також Кондратенка Дмитра Антоновича, Юрченка Василя Степановича.

2. Інформація Кирієнка Григорія Івановича (власноручні записи зберігаються в краєзнавчому музеї Черниша, стенд та збірник матеріалів про Героя СРСР Юрченка А.С.).

3. Спогади Мартиненко А.І. «Мати-героїня» з Черниша.

Деснянська правда. 2015. 11 листопада.

4. Ячна Євдокія Яківна, 1898 р.н., чоловік Ячний Максим Кузьмич, 1898 р.н. Вступили в колгосп найпершими 05.05.1929 року. З 12.07.1941 р. Максим Кузьмич в Червоній армії, загинув. Діти Ячних: Іван, 1921 р.н., 10.12.1943 року мобілізова-

ний, загинув. Василь у 1943 році відправлений на роботу в Німеччину, доля його невідома (Погосподарська книга Черниської сільради за 1944–1946 рр.).

5. Держархів Чернігівської області. (Далі – ДАЧО) Фонд 679, оп. 10. , ДАЧО, фонд П-616, оп. 1. спр.465.

6. ДАЧО. Фонд. Р-179, оп. 1, спр. 20.

7. Дитинець. Чернігів. 2014. 17 жовтня. арк 4.

Наш край. 2014. 4 жовтня.

8. Розповідали про цю історію Юрченко Василь Степанович, колишній голова сільради; Кондратенко Володимир Антонович, Мартиненко Анна Іванівна. Діти та племінники Грецького С. М., із ким вдалося поговорити про обставини зникнення списку, такою інформацією взагалі не володіють і ніколи нічого подібного від Сави Мироновича не чули його діти.

9. «Тополькы» — топонім села. Тополі не збереглись, були посаджені десь у 1930 році понад дорогою від колгоспного двору, де наразі вагова, до вул. Миру,- куток Слобода.

10. Ім'я Нона – Ольга записано дослівно, як перекладачку, так знали та називали її люди в селі.

11. Про Садченко Марію Яківну розповідав член осередку краєзнавців Черниша – Садченко Іван Васильович. Він також повідомив, що її син Гусаров Юрій Олександрович, полковник СБУ, завідував кафедрою в вищому навчальному закладі СБУ в Києві. Ячний Іван Федорович, уродженець Черниша, наразі живе в Києві, також підтвердив все сказане Садченком І.В. Крім того він додав, що Марія Яківна була йому тіткою по лінії батька. (У Садченка І.В. є фотографія Марії з сином Юрієм. Обоє вже покійні).

12. ДАЧО. Фонд Р-3013, опис 1, спр.93, а рк. 58.

13. Кікер – німець за національністю, відповідав за проведення сільськогосподарських робіт, експлуатацію населення, ймовірно, через нього координувались каральні заходи в Седнівському регіоні.

14. ДАЧО. Архів СБУ м. Чернігів. спр. 10163-оф.

15. Железняк Андрій Васильович, народився у 1892 році в Черниші, цікавий тогочасний персонаж. Середняк, активіст радянської влади, освіта – три класи. З 1933 року і включно до початку окупації він – секретар Черниської сільради, навіть після звільнення села від окупантів, із вересня до 25 грудня 1943 року (час арешту), входив до складу комісії, що займалась мобілізацію громадян району до Червоної армії.

В період слідства йому не було висунуто звинувачень та не доведено його участі в розстрілах чи катуваннях або пограбуванні земляків. Навпаки, він, захищаючись, посилався на конкретних громадян Черниша, котрим допомагав уникнути арештів. Військовим трибуналом Київського військового округу він у 1944 році був засуджений до 10 років позбавлення волі у Виправному трудову таборі НКВС СРСР із позбавленням виборчих прав на 5 років. Повернувся в село у 1953 році.

Діти: Антон, 1920 р.н., військовий льотчик, воював у складі Чорноморського ВМФ СРСР, загинув у 1944 році. Олександр, 1922 року, закінчив військове училище, воював, нагороджений бойовими відзнаками, після війни повернувся в село. Віра, 1924 року, вчителька., Володимир, 1926 року, теж воював, після війни Володимир жив та працював у Чернігові.

*Відомості із Метричної книги ДАЧО за 1910 та відповідно – за 1919 роки.

Таємниці, міфи, легенди та загадки Черниша [1]

Що не вдалося встановити й розгадати

1. Історія й обставини появи в селі чудотворної Свято-Георгіївської ікони Божої Матері. Хто малював? Хто подарував її релігійній громаді села на початку ХХ століття. Чому ікона вважається чудотворною? Обставини, за яких святиня збереглась у період радянської інквізиції.

2. Загадка Гньота-Садченка Миколи Яковича, бургомистра села у 1941–1943 рр. Хто він для Черниша, України — зрадник чи патріот, рятівник, який запобіг масовим убивствам селян Черниша в 1942–1943 роках? Чи це лише збіг обставин, а може, випадковість? (Окреме узагальнення – в цьому виданні).

3. Після звільнення села 21 вересня 1943-го і до 1946 року в селі була банда, члени якої жорстоко й безжалісно грабували населення, підпалювали будинки, вбивали людей. Не встановлено, хто очолював цю зграю, чи всі члени банди викриті у скоєних злочинах, чи з'ясовані обставини ліквідації банди.

Деякі деталі про діяльність банди, окремих її учасників розповідали Мартиненко А. І., Юрченко Г. І., Железняк Н. Д., Юрченко В. С. Але без документального підтвердження їхньої участі в цих злочинах назвати прізвища учасників цієї банди не маю права. Чому? В цивілізованому світі існує принцип «презумції невинуватості», ось цього принципу й будемо дотримуватись.

4. Точно не було встановлено, де добувалась червона глина для цегельного заводу, який розташовувався на пагорбі поля Глібівки, це по дорозі між Чернишем та однойменним хутором. Виготовлена цегла використовувалась для будівництва Черниської церкви та адмінбудівлі (економії) Яцка у Глібівці. Цікаво, які причини занепаду виробництва цегли, обставини руйнації та ліквідації цього заводу: націоналізація, вичерпані сировинні ресурси? На землях сільської громади також є родовища білої глини. Встановлення місцезнаходження глиняних родовищ могло би зіграти позитивну роль задля розвитку гончарства в селі або використання її в інших комерційних цілях.

5. Кирієнко Лазар Михайлович, останній сільський голова (староста) Черниша, був на посаді десь із 1902 року та до остаточного встановленням в січні 1919 року радянської влади в селі. Постать легендарна – за період його каденції в селі сформована майже вся соціально-економічна інфроструктура життєзабезпечення. Про його авторитет в селі свідчить те, що односельцями він майже 30 років

обирався хрищеним батьком їхніх дітей. Попри це, за часів радянської влади він та вся його сім'я була безжально репресовані, а його ім'я на довгі часи забуто і навіть не досліджено.

6. Лазарівна-Лазариха. Фартова жінка села, найчастіше згадувалась односельцями за період 1920-1950 рр. Чим же вона фартова й цікава? Зовнішньо приваблива, в особистому житті дотримувалась національних традицій, модно вдягалась. Вона майже все вміла робити: вишивати, готувати смачні домашні страви, знала традиції та звичаї сільського побуту й культури села. Могла сама виконувати обрядові дії, наприклад бути свахою, готувати весільний коровай, вільце і т. д., була компетентною майже у всіх перепетіях сільського життя та побуту.

Незважаючи на наполегливі й прискіпливі пошуки, так і не вдалося достовірно встановити її особу: прізвище, навіть ім'я, яка її доля. Є тільки натяки та здогадки окремих громадян, версії, що це донька Кирієнка Лазаря Михайловича — Капітоліна.

7. Майже у всіх відомих друкованих виданнях про Черниш, Інтернет-матеріалах, у краєзнавчому музеї села зустрічається та постійно повторюється наступна інформація: «1918 рік, січень, у селі встановлено радянську владу. Перший комуніст села Тихон Кононович Рубащенко зустрічався з керівником радянської держави Леніним».

Згідно з протоколом № 8 від 24.01.1921 р. загальних зборів громадян Черниша повідомляється про присутність на зборах члена Седнівського волосного комітету Рубашенка Тихона Кононовича (ДАЧО, Фонд Р179, опис 1, спр.27) Це свідчення того, що це реальна особа — активіст радянської влади, разом із тим у жодному друкованому виданні нема відомостей про джерело інформації з приводу його зустрічі з вождем світового пролетаріату. Що це, гарно прилаштована легенда чи правдива історія?

Гончар О. Л. 1916 рік

8. Гончар Остап Ларіонович (1889-1969 рр.).* У 1914–1919 рр. проходить службу моряком на Балтійському флоті, він учасник громадянської війни — червонофлотець. Зі слів краєзнавця Кирієнка Григорія Івановича, Гончар О. Л. особисто розповідав йому про те, що служив на крейсері «Андрій Первозванний». В період жовтневого перевороту 1917 року перебував у Петербурзі й буцімто був у числі охоронців В. Леніна. Після громадянської війни повернувся в село, одружився, але дітей у родині не було, вони

ростили тільки племінницю Варвару. У 30-х роках, знову ж таки зі слів Кирієнка Г. І., начебто був розкуркулений і через деякий час засуджений за вільнодумство, відбував покарання на Колимі. Повернувшись у село, працював у місцевому колгоспі. Цю легенду про життєві пригоди діда Остапа, саме так його називали в селі у 60-х роках, розповідали й деякі інші мешканці села, але в архівних та сімейних документах, Вікіпедії, не знайдено жодних доказів, які б об'єктивно підтверджувала такі факти: участь в охороні В. Леніна, розкуркулення та його засудження.

Мосіч М. П. 1916 рік

9. В багатьох доступних письмових джерелах, краєзнавчих матеріалах повідомляється, що першим комуністом села був Мосіч Митрофан Петрович. Активіст радянської влади. Очолював комітет незаможних селян Черниша. Із спогадів багатьох відомих у селі людей, у 30-х роках XX століття він був тяжко поранений із вогнепальної зброї, назвав підозрюваних у замаху на нього людей, в т. ч. посадовців радянської влади села. Через деякий час Митрофан Петрович помер. Юрченко В. С. детально розповідав про обставини цієї трагічної події, а чув він це від рідного батька Рися Миколи Гордійовича, який у той час у Черниші працював головою колгоспу ім. Постишева. Так ось, Юрченко В. С. називав мотиви вбивства, хто здійснив замах на життя М. Мосіча, хто і як постраждав у період розслідування цієї справи. Але й на даний період часу документально не встановлено дати та року замаху на М. Мосіча, хто фактично здійснив цей злочин, які були його мотиви, чи було слідчими встановленні та покарані реальні винуватці.

10. Чому в Черниші, починаючи із 50-х років XX століття, перевівся багаточисельний рід Рубащенків, активістів радянської влади? На початку XX століття в селі було 5 домогосподарств Рубащенків, у 1963 році — жодного.

11. Яким чином став «троцкістом» репресований та засуджений у 1934 році на 5 років позбавлення волі Берташ Андрій Матвійович, 1901 р.н., на той час бригадир колгоспу «Червоний пахар» із Черниша? Реабілітований він був тільки у 1991 році. Жив у Черниші, працював у колгоспі. Похований у Черниші. Ті, хто знав його, пам'ятають Андрія

Праворуч Железняк Д. К., Фотосалон «Рембрандтъ» м. Чернігів. 1908 рік

Матвійовича роботящим, замкненим та суворим чоловіком. Ніхто тоді не здогадувався і не згадував про нього в селі, як про особу репресовану та покарану за політичні злочини, а тим більше із ідеологічним підтекстом. (Детальніше про нього в розділі 3, про репресованих).

12. Надвірний радник Железняк (ов) Даміан Кузьмич, народився в Черниші. Хто він за походженням, із якої родини та яка його подальша доля, поки що невідомо. Про нього згадує Курданов А. Л., посилаючись на записи 1900 р. в метричній книзі Седнівської Свято-Георгіївської церкви (Ф679, опис 10, справа 1013, аркуш 604). А. Курданов також повідомляє, що в 1892 році в Черниші діяла церковна школа грамоти, де учнів навчає А. К. Железняков, ймовірно, брат Даміана. Зазначену вище фотосвітлину із особистого архіву родини передав Железняк Володимир Семенович, він також передав оригінал фотографії, на якій зображені відомий письменник, вихідець із Седнева Казка Аркадій Васильович та його рідна сестра Євдокія.

Довідково. Про надвірного радника в метричних записах вищеназваної церкви знайдено наступну інформацію: 23.04.1895 року Кирієнко Лазар Михайлович і Кирієнко Софія Аврамівна зареєстрували шлюб. Поручителями були Железняк (ов) Кирило Кузьмич, Железняк (ов) Даміан Кузьмич, Кирієнко Пимен Мойсейович, Кирієнко Мойсей Якович, Кирієнко Даміан Аврамович, ймовірно, брат нареченої. Класний чин надвірного радника на той час прирівнювався до підполковника або капітана другого рангу на флоті. Особа, яка мала такий статус, автоматично розпочинала належати до категорії спадкових дворян із усіма привілеями та гарантіями.

13. Кирієнко Іван Іванович (1877–1918 рр.), депутат Державної думи, в лютому–квітні 1917 року — комісар Тимчасового уряду в 11-й армії Київського військового округу, потім повноважений Тимчасового уряду в Челябінську.

Зі слів Юрченка Василя Степановича, буцімто батько Кирієнка І. І. — заможний селянин-козак, чернишанець, управляв господарством Дуніна-Борковського в Черниші, Седневі та Івашківці. В процесі пошукової роботи підтвердження факту, що сам Кирієнко І. І. чи його батько мають відношення до Черниша, не знайдено. Але вищеназвана особа реально існувала. Відомо, що він був страчений 23 грудня 1918 року в Омську під час збройного заколоту, вчиненого більшовиками проти військової адміністрації верховного правителя Росії адмірала Колчака.

14. Чи доводилося вам уночі, десь біля 24-ї години, коли-небудь у житті зустрічати на вулиці дражливу курку? «Ні!» — твердо скаже кожний із вас, бо за характером поведінки цієї пташки таке її поводження просто неможливе, як, наприклад, нереально побачити літаючого кота чи собаку.

До чого це я? Так от, багато хто із жителів Черниша у 60-х роках минулого століття безапеляційно стверджував, що біля школи живе відьмак, який опівночі перевтілюється у «чорну курку» і блукає по вулиці біля свого двору. Розповідають, що діти та юнаки навіть знали, як звати того відьмака, бо поведінка курки нагадувала одного немолодого, одинокого чоловіка.

Так ось, оту «птицю» молодь часто зустрічала вночі на вулиці, особливо пізньої осені, вона виглядала завжди такою собі скуйовдженою, розсердженою, що грізно кудахкала біля того двору.

Знавці цього міфу стверджували, що відьмак таким чином реагував на неадекватну поведінку молоді, яка, повертаючись додому із клубу, часто зупинялась біля школи, недалеко від його подвір'я, продовжуючи там довгий час веселитись і шуміти.

Тому коли вдень діти йшли із школи, то обов'язково обходили цей двір, щоби бодай не розсердити того чоловіка.

Довідковий матеріал:

*Встановлено, що Гончар О. Л. служив на броненосці «Андрій Первозванний», зданому в експлуатацію в 1907 році. Особовий склад панцирника 26 серпня 1917 року підтримав Петербургську раду робітничих та солдатських депутатів, контрольовану більшовиками. Як ввідомо із історії, на той час моряки Балтійського флоту перебували під великим впливом більшовиків та анархістів. Багато із них потім стали більшовицькими агітаторами. Команда броненосця взимку 1921 року брала активну участь у придушенні Кронштадського повстання.

У всіх доступних джерелах інформації про те, що моряки цього броненосця охороняли В. Леніна, не знайдено, разом із тим, враховуючи їх високу революційну активність на боці більшовиків, це цілком імовірно.

Велика подяка за допомогу в пошуку, збиранні та оприлюдненні матеріалів, що мають відношення до історії Черниша

Буренок (Кирієнко) Тамарі Вікторівні, селище Гончарівське.

Бушай Наталії Вікторівні, головному редакторові Чернігівської районної газети «Наш край».

Васильєвій Ганні Вадимівні. ПАТ «Страхова компанія «Еталон».

Вереші Вікторові Феодосійовичу, заслуженому будівельникові України, м.Чернігів.

Горобцю Сергієві Михайловичу, краєзнавцеві, м. Чернігів.

Іванову Валерієві Михайловичу, селище Седнів.

Ісаченку Леонідові Михайловичу, журналістові, письменику, члену Спілки журналістів України, м. Київ.

Кононенко Вірі Ксенофонтівні, село Черниш.

Кондратенко Ользі Анатоліївні, м. Київ.

Садченку Іванові Васильовичу, село Черниш.

Сологубу Богданові Вікторовичу. ПАТ «Страхова компанія «Еталон».

Кирієнку Григорієві Івановичу, село Черниш.

Кирієнку Василеві Івановичу, село Черниш.

Коваленку Олександрові Борисовичу, директорові навчально-наукового інституту історії, етнології та правознавства імені О.М. Лазаревського Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка.

Кравченку Олегові Олександровичу, голові правління ПАТ «Страхова компанія «Еталон», м .Київ.

Курданову Андрію Леонідовичу, заступникові голови Чернігівської райдержадміністрації.

Кубраку Михайлові Михайловичу, м. Чернігів.

Луговській Тетяні Сергіївні, село Черниш.

Носенко Олені Володимирівні, начальнику відділу ДАЧО.

Пархоменко Людмилі Василівні, головному редакторові Чернігівської обласної газети «Деснянська правда».

Потапенко Людмилі Олексіївні, село Черниш.

Потапенко Валентинові Кириловичу, село Клочків.

Синиці Володимирові Панасовичу, мовознавцеві, м. Чернігів.

Шеремет Олені Вікторівні, відповідальному секретареві Чернігівської районної газети «Наш край».

У 2017 році виділили гроші на друкування матеріалів про Черниш, кожний по 250 гривень: Акуленко Віктор Петрович, Апанасенко Світлана Миколаївна, Білоконський Віталій Анатолійович, Велігоша Валентина Іванівна, Грецька Надія Савеліївна, Зінченко Таїсія Сергіївна, Ільяшенко Валентина Анатоліївна**,** Кирієнко Олена Петрівна, Кирієнко Валентина Іванівна, Кирієнко Наталія Федорівна, Кирієнко Валентина Миколаївна, Кирієнко Людмила Степанівна, Кирієнко Валентина Андріївна, Кирієнко Валерій Григорович, Кисіль Григорій Михайлович, Кисіль Лариса Іванівна, Кондратенко Катерина Всеволодівна, Коломієць Наталія Іванівна, Кононенко Віра Ксенофонтівна, Краснопільський Володимир Пилипович, Кривець Марія Юріївна, Мартиненко Віра Михайлівна, Ниркова Ніна Михайлівна, Неменуща Ніна Миколаївна, Носенко Валентина Василівна, Овдій Надія Іванівна, Потапенко Людмила Олексіївна, Садченко Світлана Василівна, Садченко Іван Васильович, Снігир Оксана Федорівна, Ткач Олена Семенівна, Уманець Лідія Семенівна, Уманець Парасковія Григорівна, Шульженко Валентина Петрівна, Ячний Іван Федорович, Акуленко Наталія Дмитрівна. Кожний по **500 гривень:** Кирієнко Василь Іванович, Кирієнко Віктор Олексійович. **По 750 гривень:** Бреус Оксана Михайлівна та Сапон Надія Іванівна.

Про автора

Кирієнко Іван Олексійович, народився 7 січня 1953 року в селі Черниші, Чернігівського району. Закінчив Чернiську восьмиліт-ню, а потім Седнівську середню школи. Освіта вища юридична – правознавство. З 1973-го по 2005 рік служив у системі МВС, остання посада – заступник начальника УМВС в Чернігівській області. Полковник міліції. З 2005 року і по теперішній час – директор Черні-гівського управління страхування ПАТ Страхова Компанія «Еталон». Член Національної спілки краєзнавців України.

Історико-краєзнавче видання

Кирієнко Іван Олексійович

ЧЕРНИШ

(Книга перша)

Відповідальний редактор: Людмила Пархоменко
Літературний редактор: Людмила Пархоменко
Технічний редактор: Ярослав Сапон
Компютерний набір: Ярослав Сапон

Вказати технічні реквізити та видавництво.